

**EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSALINDA GÖÇÜN
ETKİLERİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Mustafa YAKAR

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Afyonkarahisar

2009

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSALINDA GÖÇÜN ETKİLERİ,
SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Hazırlayan
Mustafa YAKAR

Danışman
Prof. Dr. Hakkı YAZICI

AFYONKARAHİSAR 2009

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Emirdağ İlçesi Kırsalında Göçün Etkileri, Sorunları ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/12/2009

İmza

Mustafa YAKAR

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hakkı YAZICI
Jüri Üyeleri: Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR
Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR
Prof. Dr. Lütfi ÖZAV
Prof. Dr. Abdullah KÖSE

İMZA

The image shows four handwritten signatures in black ink, each written over a horizontal dotted line. The signatures are: 1. Prof. Dr. Hakkı YAZICI (top), 2. Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR, 3. Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR, and 4. Prof. Dr. Abdullah KÖSE (bottom). The signature of Prof. Dr. Lütfi ÖZAV is not visible in the image.

Coğrafya Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Mustafa YAKAR**'ın “**Emirdağ İlçesi Kırsalında Göçün Etkileri, Sorunları ve Çözüm Önerileri**” başlıklı tezi 21/12/2009 tarihinde, saat 14:³⁰da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Müdür

DOKTORA TEZ ÖZETİ

EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSALINDA GÖÇÜN ETKİLERİ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mustafa YAKAR

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

Aralık 2009

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Türkiye’de yarım asrı geçen bir süredir devam eden kırsaldan olan göçler, nüfusun kır ile kent arasında yeniden dağılımı yanında tarımsal toplum tipinden şehirselleşmeye tipine geçişi de hızlandırmıştır. Bu süreçte kentler hızla nüfuslanırken kırsal alanlar boşalmaya başlamıştır. Sonuçta kırsaldan göç kentler kadar olmasa da kırsal alanları da derinden etkileyerek sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmiştir.

Araştırma, hem yurtiçine hem de yurtdışına yaklaşık yarım asırdır göç veren Emirdağ ilçesi örneğinde, göçlerin çıkış sahası olan kırsal alanlar üzerindeki etki ve sonuçlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Ekonomik nedenlerin sonucu olarak mevsimlik işçilikle başlayan göç süreci, sonrasında yurtiçi ve yurtdışı göçleriyle devam etmiş ve bugün kırsal nüfusun yarısından fazlasının azalmasına yol açmıştır. Halen devam eden göçler, başta nüfus ve nitelikleri olmak üzere, yerleşmelerden konutlara, arazi kullanımından hizmetlere kadar kırsal alanları çok çeşitli açılardan etkilemiştir. Sonuçta, geriye üretkenliğini kaybetmiş kadın ve yaşlıların daha fazla olduğu, tarım ve hayvansal üretimin giderek azaldığı, yerleşmelerin terk edildiği her yönüyle boşalmış bir kırsal görünümü ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla göç sonrasında yeniden yapılanarak gelişmiş bir kırsal alandan çok, göç edilen merkezlere giderek bağımlı hale gelmesi sonucu gerilemiş, kaderine terk edilmiş bir kırsal alan izlenimi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Göçler, Kırsal Alan, Göçün Etkileri

ABSTRACT

THE EFFECTS OF MIGRATION, PROBLEMS AND SUGGESTIONS IN RURAL AREA OF EMIRDAG DISTRICT

Mustafa YAKAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF GEOGRAPHY**

December 2009

Supervisor: Prof. Dr. Hakkı YAZICI

Rural out-migration which has been continuing during the more than 50 years, accelerates the transition from farming society type to the urban society type as well as redistribution of population between rural and urban in Turkey. In this process, while urban is populated, rapidly, rural areas started to be depopulated. In conclusion, rural out-migration the less affects rural areas, deeply, too in comparison to the urban areas so this type migration change socio-economical structure.

The aim of this study is to determine the results and the effects of migrations on rural areas which is the source of migration, in case of Emirdağ district which has been internal out-migration and external out-migration since approximately half century. Migration process which starts with seasonal workers due to economical reasons continues with internal out-migration and external out migration and it causes the decreases in rural population as more than half of population. The migrations which are currently continuing, affect the rural areas in terms of population and its characters, settlement, dwelling types, land use and services. In conclusion, a rural appearance where unproductive women, old people and children exist emerged. The productivity of stock-breeding and agriculture decrease more and more and settlements are left in this type rural appearance. Thus, Because of the fact that rural area turned into the centers where internal and external out-migrations are send by rural areas, this type rural area presents being abandoned to its fate rather than re-developed rural area after migration.

Key Words: Population, Migrations, Rural area, The Effects of Migration.

ÖNSÖZ

İnsan, diğer canlılara göre hareket kabiliyeti daha yüksek olup mekân üzerinde sürekli yer değiştiren bir yapıya sahiptir. İnsanın doğasında olan bu yapı, göçlerin geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olmasına neden olmaktadır. Başlangıçta yiyecek arama ve günlük ihtiyaçlarını karşılama amaçlı başlayan yer değiştirme hareketi, zamanla artan bilgi birikimi ve ulaşılan teknoloji seviyesine bağlı olarak bugün diğer gezegenlere gitmeyi içine alacak kadar gelişmiştir. Nedenleri, boyutları, tipleri ne olursa olsun günümüz dünyasında insanlığın ulaştığı seviye, bireyin mekâna bağımlılığını azaltarak hareketliliğini artırmıştır.

Türkiye, başta konumu ve doğal çevre özellikleri olmak üzere geçmişten günümüze göçler ülkesi olmuştur. Boyutları zamanla değişmekle birlikte Türkiye kırsalından kentlere göç, hâlâ devam etmektedir. Gelineen noktada kentlerde çok çeşitli sorunlara neden olan göçler, pek çok araştırmaya konu olmuştur. Buna karşın sürekli nüfus kaybeden kırsal alanların göç süreci sonrasında nasıl bir değişim geçirdiği ihmal edilmiştir. Bu araştırmanın amacı, literatürde gözden kaçırılan göçlerin kırsaldaki sonuç, etki ve sorunlarını tespit etmeye yöneliktir. Bu amaçla yurtdışı ve yurtiçi başta olmak üzere mevsimlik hareketlerin de görüldüğü Afyonkarahisar ili Emirdağ ilçesi kırsalı konuya en uygun alan olarak seçilmiştir.

Tez konusunun tespitinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süreç içerisinde her türlü fikir, öneri ve bilgilerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hakkı YAZICI ve değerli hocam Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK ile çalışmam esnasında değerli vaktini ayırarak fikirleriyle her zaman yol gösteren, kendisinden çok şey öğrendiğim kıymetli hocam Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR'e ve isimlerini burada tek tek zikredemediğim değerli hocalarım ve meslektaşlarıma çok teşekkür ederim. "Emirdağ İlçesi Kırsalında Göçün Etkileri, Sorunları ve Çözüm Önerileri" adlı beş yıllık bir emeğin ürünü bu çalışmada, alan ve konu ile ilgili verilerin toplanmasında yardımlarını esirgemeyen tüm kurum ve kuruluş yetkililerine, arazi çalışmaları sırasında bilgilerini paylaşan tüm Emirdağlılara teşekkür ederim.

Mustafa YAKAR

Aralık 2009 - Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
HARİTALAR LİSTESİ.....	xviii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xxii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİS

1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN GÖÇ LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ	3
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	11
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	13
4. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ	14
5. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI	15
6. VERİ VE YÖNTEM	18
6.1. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM.....	20
6.2. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	21
7. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	26
8. KURAMSAL YAPI.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİNDE DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

1. GENEL JEOLojİSİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ	50
2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ	54
3. İKLİM ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ	58
4. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ	.63

5. TOPRAK ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ..... 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİNDE NÜFUS VE GÖÇLER

1. EMİRDAĞ İLÇESİNDE NÜFUSUN GELİŞİMİ.....	72
1.1. KENTSEL NÜFUSUN GELİŞİMİ	74
1.2. KIRSAL NÜFUSUN GELİŞİMİ	77
2. NÜFUSUN GELİŞİMİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI VE ANALİZİ	81
2.1. NÜFUS ARTIŞ DÖNEMİ (1935-1965).....	81
2.2. NÜFUS AZALIŞ DÖNEMİ (1965-2007).....	86
3. EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLER.....	92
3.1. EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLERİN TARİHSEL GEÇMİŞİ.....	93
3.2. GÖÇLERİN NEDENLERİ VE GÖÇ KARARI.....	96
3.3. GÖÇLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	107
3.4. GÖÇLERİN GELİŞİMİ VE TİPLERİ	111
3.4.1. Mevsimlik İşçi Göçleri	113
3.4.2. Yurtiçine Göçler	118
3.4.3. Yurtdışına Göçler.....	125

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLERİN ETKİLERİ VE
ORTAYA ÇIKARDIĞI SONUÇLAR**

1. GÖÇLERİN NÜFUSA ETKİSİ.....	138
1.1. NÜFUSUN GELİŞİMİNE ETKİSİ.....	138
1.2. DOĞURGANLIĞA ETKİSİ	139
1.3. ÖLÜMLÜLÜĞE ETKİSİ.....	146
1.4. NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞUNA ETKİSİ.....	148
1.5. NÜFUSUN SOSYO-EKONOMİK NİTELİKLERİNE ETKİSİ.....	152
1.5.1. Nüfusun Cins Yapısına Etkisi	152
1.5.2. Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi	158
1.5.3. Nüfusun Eğitim Durumuna Etkisi.....	169
1.5.4. Nüfusun Hane Halkı Büyüklüğüne Etkisi	180

1.5.5. Nüfusun Ekonomik Özelliklerine Etkisi	184
1.5.6. Faal Nüfusun Dağılımına Etkisi.....	185
1.5.7. Faal Olmayan Nüfusun Dağılımına Etkisi.....	188
1.5.8. Çalışan Nüfusun İş Kolları Ve Sektörlere Dağılımına Etkisi.....	190
1.5.9. Çalışan Nüfusun İşteki Konumuna Etkisi	196
2. GÖÇLERİN YERLEŞMELERE ETKİSİ.....	198
2.1. YERLEŞMELERİN BOŞALMASI VE TERK EDİLMESİ.....	199
2.2. KONUTLARDAKİ DEĞİŞİM.....	202
3. GÖÇLERİN EKONOMİK FAALİYETLERE ETKİSİ	207
3.1. ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ VE TARIMSAL FAALİYETLER.....	208
3.2. TERK EDİLMİŞ TARIM ARAZİLERİ.....	214
3.3. ARAZİ MÜLKİYETİ DAĞILIMI VE GÖÇ ETKİLEŞİMİ.....	218
3.4. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ.....	227
4. GÖÇLERİN HİZMETLERE ETKİSİ.....	232
4.1. EĞİTİM HİZMETLERİNE ETKİSİ	234
4.2. SAĞLIK HİZMETLERİNE ETKİSİ.....	236
4.3. DİĞER HİZMETLERE ETKİSİ	239

BEŞİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSALINDA GÖÇLERİN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE SONUÇ

1. GİRİŞ	242
2. İÇ GÖÇE YÖNELİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI	244
3. TÜRKİYE’DE KIRSALA YÖNELİK PLANLAMA VE GÖÇ İLİŞKİSİ..	257
4. EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSAL ALANINDA GÖÇÜN ETKİ VE SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	266
5. SONUÇ.....	284
KAYNAKÇA	290
EKLER.....	303
ÖZGEÇMİŞ.....	310

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Gould ve Prothero'ya Göre Afrika'da Nüfus Hareketi Türleri.....	34
Tablo 2: Petersen'e Göre Göç Türleri	34
Tablo 3: Emirdağ'da Yağış ve Ortalama Sıcaklığın Aylara Göre Dağılımı (1961-2001)	59
Tablo 4: Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsimler ve Yağış Miktarı	61
Tablo 5: Erinç ve De Martonne İndislerine Göre Emirdağ'ın İklim Tipi	62
Tablo 6: Emirdağ İlçesinde Kentsel ve Kırsal Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Gelişimi.....	73
Tablo 7: Emirdağ İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi	75
Tablo 8: Emirdağ İlçesi Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi	78
Tablo 9: Emirdağ İlçesi Kasaba ve Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.....	79
Tablo 10: Emirdağ İlçesi'nde Nedenlerine Göre Göçlerin Dağılımı (1995-2000)	106
Tablo 11: Afyonkarahisar İli Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1949)	113
Tablo 12: Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1968)....	114
Tablo 13: Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1976)....	114
Tablo 14: Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1981)....	115
Tablo 15: Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1997)....	115
Tablo 16: Afyonkarahisar İlinin Aldığı, Verdiği ve Net Göçler (1965-2000)	118
Tablo 17: Emirdağ İlçesi Köylerinde Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1968).	118
Tablo 18: Emirdağ İlçesi Köylerinde Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1981).	119
Tablo 19: Emirdağ İlçesi Köylerinden İllere Göre Yurtiçine Olan Göçler (1981).	119
Tablo 20: Emirdağ İlçesi Köylerinde Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1997).	120
Tablo 21: Sayım Sırasında Yurtiçinde Bulunan Emirdağlı Hanehalkı Sayısı (1985-90-2000).....	120
Tablo 22: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinden 1995-2000 Dönemindeki Göçlerin Bazı İllere Göre Dağılımı.	121
Tablo 23: Afyonkarahisar İlinde 1965-1973 Döneminde Yurtdışına İşçi Olarak Gitmek İçin Yapılan Müracaat Sayıları ve Gönderilenlerin Dağılımı	126

Tablo 24: Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtdışına Olan Göçler (1981).....	125
Tablo 25: Emirdağ İlçesi Köylerinden Ülkelere Göre Yurtdışına Olan Göçler (1981)	128
Tablo 26: Emirdağ İlçesi Nüfusuna Kayıtlı Yurtdışındaki Kişi Sayısı (07.08.2008)..	130
Tablo 27: Sayım Sırasında Yurtdışında Bulunan Emirdağlı Hanehalkı Sayısı (1985- 90-2000).....	130
Tablo 28: Afyonkarahisar İlinin Yurtdışından Aldığı Göçlerin Dağılımı (1980-2000)	131
Tablo 29: Emirdağ İlçesi'nde Sayılan Yurtdışı Doğumlarının Dağılımı (1985-1990- 2000)	131
Tablo 30: Ülkelere Göre Emirdağ İlçesi'nin 1995-2000 Döneminde Aldığı Göçlerin Dağılımı	132
Tablo 31: Emirdağ İlçesi Köylerine Yurtdışından Kesin Dönüş Olan Köy ve Kişi Sayısı (1997)	133
Tablo 32: Göçün Birey, Grup ve Toplumsal Etkilerinin Basitleştirilmiş Gösterimi	134
Tablo 33: Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Azalma Oranlarına Göre Yerleşme Sayısı Dağılımı	138
Tablo 34: Emirdağ İlçesi'nde Doğum Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1990-2007)	141
Tablo 35: Emirdağ İlçesi'nde Canlı Doğum Sayısı ve Doğurganlık Oranları Dağılımı	142
Tablo 36: Emirdağ İlçesi'nde Ölümlerin Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1990- 2007)	146
Tablo 37: Emirdağ İlçesi'nde Ölüm Sayısı ve Genel Ölüm Oranları Dağılımı	147
Tablo 38: Emirdağ İlçesi'nde Aritmetik Nüfus Yoğunluğuna Göre Köy Sayısı	148
Tablo 39: Emirdağ ve Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Kadın Erkek Nüfusu Dağılımı	153
Tablo 40: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Cinsiyet Dağılımı (2000).....	154

Tablo 41: Emirdağ İlçesi Köylerinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	159
Tablo 42: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı (2000).....	162
Tablo 43: Türkiye, Afyonkarahisar ve Emirdağ İlçesinde Okur-Yazar Nüfus Oranı Dağılımı	171
Tablo 44: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyenlerin Eğitim Durumu (2000)..	172
Tablo 45: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Nüfusun Eğitim Durumu.....	176
Tablo 46: Afyonkarahisar İli ve Emirdağ İlçesi'nde Toplam Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğü Dağılımı	181
Tablo 47: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Nüfusun Ekonomik Özellikleri ...	186
Tablo 48: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Ekonomik Özellikleri (2000).....	188
Tablo 49: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde İktisaden Faal Olmayan Nüfusun Dağılımı	189
Tablo 50: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusta İktisaden Faal Olmayanların Dağılımı	190
Tablo 51: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı	191
Tablo 52: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı	194
Tablo 53: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun İşteki Durumu..	197
Tablo 54: Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kullanımının Zamansal Değişimi ve Etkileri	210
Tablo 55: Emirdağ İlçesi'nde Tarım Alanlarının Değişimi	211
Tablo 56: Emirdağ İlçesi'nde Toprak Mülkiyeti Dağılımı	212
Tablo 57: Türkiye, Afyonkarahisar ve Emirdağ'da Tarıma Elverişli Olduğu Halde Kullanılmayan Arazilerin Dağılımı	216
Tablo 58: Türkiye ve Afyonkarahisar'da 1991-2001 Döneminde Kırsaldan Göç Eden Hane Halkı ve Arazilerin İşlenme Durumu	216

Tablo 59: Emirdağ İlçesi'nde Kentte Oturduğu Halde Köyde Arazisi Olan Hane Sayısı ve Toprak Dağılımı (1969, 1981)	224
Tablo 60: Emirdağ İlçesi'nde Hayvan Varlığının Dağılımı (1969-1981-1997-2007)	231
Tablo 61: Göç Politikası Yaklaşımlarının Tipolojisi	247
Tablo 62: Kırsal Alanda Kalkınma Faaliyetlerinin Göç Etkileri ile İlgili Ampirik Araştırmaların İçerikleri	250
Tablo 63: Kırsal Alana Özgü Kalkınma Faaliyetlerinin Göç Uzantıları: Bazı Genellemeler	251
Tablo 64: Türkiye'de Köyün Yeniden Yapılanmasına Yönelik Politika Yaklaşımları	259

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1: Araştırma Konusunun Göç Çalışmalarındaki Yeri	12
Şekil 2: Araştırma Yönetimi Akış Şeması.....	19
Şekil 3: Araştırmanın Veri Kaynakları Şeması.....	23
Şekil 4: Gelişmekte Olan Ülkelerde Sanayileşme ve Şehirleşmenin Kırsaldan Olan Göçlere ve Nüfusun Mekânsal Dağılımına Etkisi.	41
Şekil 5: Sosyo-ekonomik Değişim ile Kırdan Şehre Göç Etkileşimi	42
Şekil 6: Emirdağ İlçesi'nde Yüzölçümlerine Göre Kayaç Gruplarının Dağılımı.	52
Şekil 7: Emirdağ İlçesi'nde Yüzölçümlerine Göre Ana Morfolojik Birimlerin Dağılışı.....	54
Şekil 8: Emirdağ İlçesi'nde Yerleşmelerin Kuruluş Yerlerinin Ana Morfolojik Birimlere Göre Dağılımı	54
Şekil 9: Emirdağ'da Günlük Maksimum, Minimum ve Ortalama Sıcaklıkların Dağılımı (1975-2006)	60
Şekil 10: Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsim Sürelerinin Oransal Dağılımı.....	61
Şekil 11: Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsimlerin Yağış Dağılımı	61
Şekil 12: Emirdağ'da Yağış ve Sıcaklığın Aylara Göre Dağılımı.....	62
Şekil 13: Emirdağ İlçesi'nde Toprakların Tiplerine Göre Dağılımı.....	67
Şekil 14: Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıfları Dağılımı	69
Şekil 15: Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Tarıma Uygun Olan ve Olmayan Alanların Dağılımı.....	69
Şekil 16: Temel Demografi Denklemi.....	71
Şekil 17: Emirdağ İlçesi'nde Kentsel ve Kırsal Nüfusun Gelişimi	73
Şekil 18: Emirdağ İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.....	75
Şekil 19: Emirdağ İlçe Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi	78
Şekil 20: Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Gelişiminde Göçlerin Yeri.....	92
Şekil 21: Emirdağ İlçesi'nde İskân ve Göç Süreci	94
Şekil 22: Göç Kararına Etkili Olan Faktörler	97
Şekil 23: Lee'nin Göç Etmede İtme-Çekme Kuramı	98

Şekil 24: Emirdağ İlçesi'nde Nedenlerine Göre Alınan ve Verilen Göçler (1995-2000)	106
Şekil 25: Emirdağ İlçesi Kırsalında Göç Tiplerinin Zamanla Gösterdiği Değişim. 111	
Şekil 26: Emirdağ İlçesi'nde Köylerinden Varış Merkezlerine Göre Göç Akımları	112
Şekil 27: Emirdağ İlçesi'nde Vejetasyon Süresi İçinde Tahıl ve Şekerpancarının Ekim ve Hasat Dönemi ile İnşaat Yapımının Yıl İçindeki Dağılımı.....	116
Şekil 28: Emirdağ İlçesi'nden Yurtdışına Göç Süreci ve Kullanılan Göç Yolları..	127
Şekil 29: Kırsal Toplum Tipinden Şehirsel Topluma Geçiş Sürecinde Kırdan Şehre Göçler.....	136
Şekil 30: Emirdağ İlçesi Kırsalında Nüfus Gelişimi ve Gelecekte Muhtemel Eğilimi	139
Şekil 31: Kırsaldan Dışarıya Olan Göç Sürecinin Kırsaldaki Doğurganlık Oranına Etkisi	140
Şekil 32: Emirdağ ve Köylerinde Nüfusun Cinsiyet Oranları Dağılımı.....	153
Şekil 33: Kırsaldan Dışarıya Olan Göçler Süreci Sonucunda Geride Kalan Nüfusun Yaş Yapısındaki Değişim	158
Şekil 34: Emirdağ İlçesi Köylerinde Ana Yaş Grupları Nüfus Piramitleri (1980-85-90-2000-2007)	160
Şekil 35: Emir İlçesi Köylerinde Çocuk ve Yaşlı Nüfus Oranlarının Gelişimi (1980-85-90-2000-2007)	161
Şekil 36: Emirdağ İlçesi Köylerinin Nüfus Piramidi (1985-1990-2000)	161
Şekil 37: Emirdağ İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi (1985-1990-2000).....	162
Şekil 38: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Yaş Gruplarına Oransal Dağılımı	163
Şekil 39: Emirdağ Köylerinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Oranı	171
Şekil 40: Emirdağ İlçe Merkezinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Oranı	171
Şekil 41: Emirdağ Köylerinde Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı	171
Şekil 42: Emirdağ İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı	171
Şekil 43: Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Okuma-yazma ve Eğitim Durumu	172

Şekil 44: Emirdağ İlçe Köylerinde Nüfusun Bağımlılık Oranları Dağılımı.....	185
Şekil 45: Emirdağ İlçe Merkezinde Nüfusun Bağımlılık Oranları Dağılımı.....	185
Şekil 46: Emirdağ İlçesi'nde Büyüklüklerine Göre Arazi Miktarı ve Hane Sayısı Dağılımı (1969, 1981-1997-2006).....	219
Şekil 47: Emirdağ İlçesi Kırsalında Nüfusun Boşalmasının Döngüsel Etkileri.....	232
Şekil 48: Bireyin veya Ailenin Sosyo-ekonomik Seviyesi ile Kırsaldan Dışarıya Göç Arasındaki İlişki Modeli	254

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 1: Emirdağ İlçesi'nin Lokasyon Haritası.....	16
Harita 2: Emirdağ İlçesi'nin İdari Bölünüş Haritası.....	17
Harita 3: Emirdağ İlçesi'nin Jeoloji Haritası	51
Harita 4: Emirdağ İlçesi'nde Ana Kayaç Grupları ve Nüfusu Azalan Alanların Dağılışı.....	53
Harita 5: Emirdağ İlçesi ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası.....	55
Harita 6: Emirdağ İlçesi'nde Morfografik Birimler ve Nüfusu Azalan Alanların Dağılışı.....	57
Harita 7: Emirdağ İlçesi'nin Hidrografya Haritası.....	64
Harita 8: Emirdağ İlçesi'nin Toprak Haritası.....	68
Harita 9: Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıfları Dağılışı Haritası	70
Harita 10: Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Tarıma Uygun Olan ve Olmayan Alanların Dağılışı Haritası.....	70
Harita 11: Emirdağ İlçesi Köylerinde Nüfus Büyüklüğü Dağılışı (1935-40-50-60-65).	83
Harita 12: Emirdağ İlçesi'nde En Yüksek Nüfus Dönemi Dağılışı.....	84
Harita 13: Emirdağ İlçesi'nde İlk Nüfus ile En Yüksek Nüfus Dönemi Arasında Nüfus Artış Oranı Dağılışı.....	84
Harita 14: Emirdağ İlçesi Köylerin Nüfus Büyüklüğü Dağılışı (1970-80-90-2000-2007).	87
Harita 15: Emirdağ İlçesi'nde En Düşük Nüfus Dönemi Dağılışı	88
Harita 16: Emirdağ İlçesi'nde Son Nüfus ile En Yüksek Nüfus Dönemi Arasında Nüfus Azalış Oranı Dağılışı.....	88
Harita 17: Emirdağ İlçesi Köylerinde Nüfus Gelişim Modeli Dağılışı Haritası	91
Harita 18: Emirdağ İlçesi Köylerinin Kökenlerine Göre Dağılımı	95
Harita 19: Emirdağ İlçesi'nde Tarktör ve Biçerdöver Dağılımı (1981-2006).....	101
Harita 20: Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Gelişimine Göre Göç Büyüklüğü Dağılışı Haritası.....	108
Harita 21: Emirdağ İlçesi'nde Son Nüfus ile En Yüksek Nüfus Arasındaki Farkın Negatif Olduğu Yerler ve Nüfus Azalış Miktarı Dağılışı.....	108

Harita 22: Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Sayımı Sırasında Yurtdışında ve Yurtiçinde Bulunan Hanehalkı Sayısı Dağılımı (1985-1990-2000)	110
Harita 23: Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinin Aldığı, Verdiği ve Net Göçlerin Dağılımı (1995-2000)	122
Harita 24: Emirdağ İlçesi Doğumlarının Sayıldığı İllere Göre Dağılımı (2000) ...	123
Harita 25: Emirdağ İlçesi'nde Sayılanların İllere Göre Dağılışı (1985-1990-2000)	124
Harita 26: Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtdışına Göç Eden Aile ve Kişi Sayısı Dağılımı (1981).....	129
Harita 27: Emirdağ İlçesi'nin 1995-2000 Döneminde Yurtdışından Aldığı Göçler	132
Harita 28: Emirdağ İlçesi'nde 15-49 Yaşları Arasındaki Kadın Nüfusu Dağılışı ve Azalış Oranı (1985-2000)	144
Harita 29: Emirdağ İlçesi'nde Hiç Evlenmemiş Kadın Nüfusu ve Azalış Oranı Dağılışı Haritası (1990-2000)	145
Harita 30: Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu Dağılışı Haritası (1935-40-50-60-65)	150
Harita 31: Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu Dağılışı Haritası (1970-80-90-2000-2007).....	151
Harita 32: Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Oranı Dağılımı Haritası (1935-40-55-60-65)	155
Harita 33: Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Oranı Dağılımı Haritası (1970-75-80-90-2000-2007)	157
Harita 34: Emirdağ İlçesi'nde 0-14 Yaş Nüfusunun Dağılışı Haritası (1980-85-90-2000-2007).....	164
Harita 35: Emirdağ İlçesi'nde 15-64 Yaş Nüfusunun Dağılışı Haritası (1980-85-90-2000-2007).....	166
Harita 36: Emirdağ İlçesi'nde 65+ Yaş Nüfusunun Dağılışı Haritası (1980-85-90-2000-2007).....	167
Harita 37: Emirdağ İlçesi'nde Okur-Yazar Nüfus ve Oransal Dağılışı Haritası (1965-80-85-90-2000)	174

Harita 38: Emirdağ İlçesi'nde Bir Okul Mezunu Olmayan Nüfusun Dağılışı (1980-1985-1990-2000).	177
Harita 39: Emirdağ İlçesi'nde İlkokul ve Lise Mezunu Nüfusun Dağılışı (1980-1990-2000).	178
Harita 40: Emirdağ İlçesi'nde Yüksek Öğrenim Mezunu Nüfusun Dağılışı (1980-90-2000).....	179
Harita 41: Emirdağ İlçesi'nde Toplam Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğü Dağılışı Haritası (1970-80-85-90-2000)	182
Harita 42: Emirdağ İlçesi'nde 4 ve Daha Az Kişiden Oluşan Hane Sayısı ve Toplam Hane İçindeki Oransal Dağılışı Haritası (1980-85-90-2000).....	184
Harita 43: Emirdağ İlçesi'nde İnşaat Sektöründe Çalışan Sayısı ve Toplam Çalışan Nüfus İçindeki Oransal Dağılışı Haritası (1980-90-2000).....	192
Harita 44: Emirdağ İlçesi'nde Ticaret ve Ulaştırma Sektöründe Çalışan Sayısı ve Toplam Çalışan Nüfus İçindeki Oransal Dağılışı Haritası (1980-90-2000).....	193
Harita 45: Emirdağ İlçesi'nin Arazi Kullanım Haritası (1969-1994-2000-2005)..	211
Harita 46: Emirdağ İlçesi Köylerinde Önem Sırasına Göre Geçim Kaynaklarının Dağılımı (1981).....	213
Harita 47: Emirdağ İlçesi'nde Genel Hatlarıyla Terk Edilmiş Tarım Arazilerinin Dağılımı	218
Harita 48: Emirdağ İlçesi'nin Arazi Parçası Sayısı ve Ortalama Arazi Büyüklüğü Dağılışı Haritası (1981-2006)	221
Harita 49: Emirdağ İlçesi'nde Toplam Tarım Arazilerinin Büyüklüklerine Göre Oransal Dağılımı (1981-2006).....	222
Harita 50: Emirdağ İlçesi'nin 20 Dekardan Küçük Arazi Parçası Sayısı ve Toplam Arazi İçerinde Bu Arazilerin Oransal Dağılışı Haritası (1981-2006).....	222
Harita 51: Emirdağ İlçesi'nde Sahip Olunan Arazi Büyüklüklerine Göre Çiftçi Sayısının Oransal Dağılımı (1981-2006).....	223
Harita 52: Emirdağ İlçesi'nde Toprak Reformuyla Dağıtılan Tarım ve Mera Arazilerinin Dağılışı	224
Harita 53: Emirdağ İlçesi'nde Göç Ettiği Halde Köyde Tarım Toprağına Sahip Olanların Dağılımı (1981)	226
Harita 54: Emirdağ İlçesi'nde Küçükbaş Hayvanların Dağılışı (1981-1997-2007).....	229

Harita 55: Emirdağ İlçesi'nde Sığırların Dağılışı (1981-1997-2007)	230
Harita 56: Emirdağ İlçesi'nde Kapatılan Köy ve Mahalle Okullarının Dağılımı... 234	
Harita 57: Emirdağ İlçesi'nde Taşınmalı Eğitim Merkezleri ve Hizmet Alanlarının Dağılımı	235
Harita 58: Emirdağ İlçesi'nde Sağlık Ocakları ve Hizmet Alanlarının Dağılımı... 237	

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa

Foto 1: Eskiakören Köyü'nde Ilgın'dan Gelerek Şekerpancarı Eken Çiftçilere Konutlar	117
Foto 2: Göçlerle Nüfusu Azalan Kılıçlı Köyü'ne Bağlı Kavaklı Mahallesi	200
Foto 3: Göç Sonrasında Geride Az Sayıda Yaşlı Nüfusun Kaldığı Gökçeyaka Köyü	200
Foto 4: Göçlerden En Fazla Etkilenen Yerleşmelerden Bir Örnek: Beyköy.....	201
Foto 5: Avdan Köyü'nde Terk Edilmiş Geleneksel Konut	203
Foto 6: Hisar Köyü'nde Terk Edilme Sonrası Yıkılmış Konut Alanları.....	203
Foto 7: Davulga'da Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yaptırılmış Bir Konut	204
Foto 8: Soğukkuyu Köyü'nde Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yaptırılmış Bir Konut	204
Foto 9: Güveççi Köyü'nde Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yaptırılmış Bir Konut ve Eklentileri.....	205
Foto 10: Topçular Mahallesi Doğusundaki Yamaçlarda Terk Edilmiş Tarım Alanları	217
Foto 11: Y.Kurudere Köyü Dere Mahallesinde Kapatılmış İlköğretim Okulu	236
Foto 12: Alibeyce Köyü'nde Kapatılmış Olan İlköğretim Okulu	236
Foto 13: Ümraniye Köyü'nde 1995 Yılında Kapatılmış Olan Sağlık Ocağı	238
Foto 14: Karacalar Köyü'nde Mezarlığın Yanına Yaptırılmış Köy Morgu	239
Foto 15: Ümraniye Köyünde Göç Sonrası Kullanılmayan Altyapı Birimleri.....	240

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bir yerden başka yere hareket olarak tanımlanan göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Gerek nedenleri gerekse sonuçları itibariyle geçmişten günümüze dünya tarihinde her zaman kendinden söz ettiren bu olgu, gelecekte de devam edecektir. Çünkü göç, yaşadığı yerden çeşitli nedenlerle memnun olmayan insanın, kendince yaptığı değerlendirme sonucu meydana gelmektedir. Ulaşım olanaklarının bugün geldiği seviyeye bağlı olarak çok sayıda insan kısa sürede mekânda yer değiştirebilmektedir.

Göçler, her şeyden önce insanın mekândaki dağılımını sayısal olarak yeniden belirleyen önemli bir faktördür. Bu yönüyle göçler, bir yerdeki nüfusu ve niteliklerini, doğum ve ölümlerden çok daha hızlı etkileyebilmektedir. Özellikle doğurganlık oranlarının düşük olduğu gelişmiş ülkelerde bu durum çok tipik olarak gözlenebilmektedir. Bununla birlikte göçün asıl önemi, göç alan ve veren yer arasındaki nüfus miktarının değişiminin çok ötesinde anlamlar taşımaktadır.

Göç, farklı noktalar arasındaki yer değiştirmeyi içeren mekân ve bu hareketi gerçekleştiren insan olmak üzere iki temel unsura sahiptir. Farklı mekânların özelliklerini değerlendirerek arasında tercih yapan insan, sonuçta ya yer değiştirmeye karar vermekte veya bulunduğu yerde yaşamına devam etmektedir. Bu çerçevede göçler, çok genel ve basit bir işleyişe sahip gibi görünse de gerçekte gerek nedenleri gerekse sonuçları adeta göç eden birey sayısı kadar çok ve karmaşıktır. Göçün nedenleri gibi etkileri ve sonuçlarını da mekân ve insan olmak üzere iki noktada toplayabiliriz. Karar verme sürecinden işleyişi ve sonuçlarına kadar insan ile mekân arasında gerçekleşen göçler, coğrafyanın araştırma konularından birisini oluşturmaktadır.

Türkiye’de iç göçler, ülkenin sosyo-ekonomik gelişimine bağlı olarak 1950’li yıllardan sonra ortaya çıktığı, daha sonra hızının artarak çeşitli tip ve şekillerde günümüze kadar ulaştığı bilinen bir gerçektir. Bunlardan belki de en önemlisi, toplumsal olarak kırsal/tarımsal toplum tipinden şehirselleşen topluma geçişin adı sayılabilecek olan kırdan kente olan göçlerdir. Nedenlerinde bazı farklılıklar göstermekle birlikte aslından bu süreç, sadece Türkiye’ye özgü olmayıp bütün

gelişmekte olan ülkelerin bir olgusudur. Bu olgu, göçün varış yerindeki etkileri ve ortaya çıkan sonuçları düşünüldüğünde çoğu zaman bir sorun olarak algılanmaktadır.

Türkiye’de sanayileşme ve şehirleşme süreci, nüfusun kırsal ile kent arasında dağılımını göç yoluyla yeniden belirlemiştir. Nüfusun kırsal ile kent arasındaki dağılımında kentler kadar kırsaldaki değişimler de etkili olmuştur. Zira kırsalda artan nüfusun yanı sıra kırsal ekonominin üretim sürecine eklenen girdiler (traktör, biçerdöver, sulama sistemleri, gübreleme, ilaçlama vb.) ve üretimin pazara dönük olması, kırsalın sosyo-ekonomik dengelerini yeniden düzenlemeye zorlamıştır. Sonuçta kırsalda atıl duruma düşen işgücünün bir bölümü, kentlere göçü çözüm olarak görmüştür. İki farklı mekânda yaşanan dönüşümler, kırsal ile kent arasında nüfusu göç yoluyla yeniden dağıtarak sosyo-ekonomik değişimin hem nedeni hem de sonucu olmuştur.

Kentte yaşanan şehirleşme ve sanayileşme sürecinin Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana bölgeler arasında dengeli bir şekilde gerçekleştirilememiş olması, göçlerin çekim merkezlerinin hep aynı kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla kırsaldan kente olan göçler devlet tarafından yönetilemediği gibi gerekli düzenlemelerle de yönlendirilememiştir. Sonuçta, kalkınma ve gelişmenin zorluklarına kırsaldan kente göçün sorunları da eklenmiştir. Bu sorunların ortaya çıktığı mekânlar ise göçün yöneldiği kentlerdir. Fakat göçün varış yeri kadar kaynak (ayrılınan) sahada da çeşitli etkileri olmuş, hatta sorunlar meydana gelmiş olabilir. Göçle hızla artan nüfusa bağlı olarak kentteki sorunların içinden çıkılmaz hale geldiğinde, kaynak saha, göçün nasıl önlenmesi gerektiği noktasında düşünülmeye başlanmıştır. Kentteki sorunlarını henüz çözemediğimiz göçün, kırsaldaki sonuçları ise gözden kaçırıldığı gibi araştırmalara dahi yok denecek kadar az konu olabilmektedir.

Türkiye’deki göç literatürü değerlendirildiğinde henüz araştırılmamış olan göçlerin bu yönü, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Araştırma, göçlerin kırsaldaki etkilerini hatta sorunlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Göçün kırsalı nasıl etkilendiği sorusuna cevaplar aramaya çalışacağımız araştırmanın sonucunda, göçten sonra geriye kalanın ne olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Böylece göç kaynaklık eden sahalar üzerinde göçlerin olumlu ve olumsuz etkileri belirlenmiş olacaktır. Bu sonuç, gelecekte yeni bir tip veya şekilde tekrar karşı karşıya kalınabilecek göçlere aynı sahanın ne tepki vereceğinin de anahtarını oluşturacağı

gibi, mekânın yeniden nasıl değerlendirilmesi gerektiği noktasında da önemli ipuçları verecektir.

Göçlerin kırsalda ortaya çıkardığı sonuçlar ve sorunlar ile bunlar için oluşturulan çözüm önerileri, her şeyden önce çeşitli nedenlerle bozulan nüfus ile kaynaklar arasındaki dengenin yeniden hangi araçlarla nasıl sağlanabileceği noktasında olacaktır. Bu noktada tartışılması gereken, göçlerle üretkenliğini kaybetmiş ve nüfusu iyice azalmış olan kırsalın eski halinin yeniden planlanmasının mı yapılacağı, yoksa kendi haline mi bırakılacağı veya bir tür özelleştirme gibi modern tekniklerle üretim yapan büyük çiftlikler şeklinde az sayıda toplulaştırılmış yerleşmelere mi dönüştürülmesi gerektiğidir. Bu sorunsalla, Türkiye'deki kırsaldan olan göçlerin hızına bağlı olarak yakın gelecekte çok daha geniş alanlarda karşı karşıya kalınacaktır.

1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN GÖÇ LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

Geçmiş insanlık tarihine kadar eskiye dayanan göç süreci; tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyasal bilimler, şehir bölge planlama gibi disiplinler başta olmak üzere pek çok bilim dalları tarafından çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Hiç şüphesiz her bilimin konuya bakış açısı ve odaklandığı yönü farklılık göstermekle birlikte ilk bilimsel çalışma İngiltere'de E.G. Raventein'in 1885 ve 1889'da "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) adıyla yayınladığı makalesidir (Yalçın, 2004:22-26). Sanayileşme ve şehirleşme olgusunun dünyada gösterdiği yayılıma bağlı olarak iç ve dış göçler giderek daha geniş alanlarda ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak araştırmalar da o dönemden günümüze kadar sürekli artmıştır.

Bu başlık altında amacımız, şimdiye kadar yapılmış olan tüm göç araştırmalarının bir künyesini vermek değildir. Böyle bir yaklaşıma gerek olmadığı gibi kapsam itibarıyla de mümkün değildir. Bununla birlikte araştırma konusunun Türkiye'deki göç araştırmaları içerisindeki yerini belirlemek ve önemini vurgulamak için yer verilmesinde fayda vardır. Zira bilimsel araştırmalardaki ilerlemeler, eksiklerin tamamlanması ve var olanın üzerine yenilerinin konulmasıyla sağlanmaktadır.

Nüfus coğrafyası araştırmaları içinde doğurganlık ve ölüm konularına göre göçler en fazla çalışılan konu olmuştur (Chandna, 1994:149). Ampirik göç

araştırmalarının büyük bir bölümü göçün nedenleri üzerine yoğunlaşırken sonuçlarını dikkate alan araştırmalar çok azdır ve bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Chandna, 1994:149, Etzo, 2008;1). Oysa göçün nedenleri kadar sonuçları da önemlidir. Göç, demografik, sosyo-ekonomik ve toplumun diğer yapısal özelliklerini değiştirebilecek etkiye sahiptir. Çünkü, seçici özelliğe sahip olan göç, hem çıkış hem de varış yerlerinde değişiklikler meydana getirir (Paters and Larkin, 2005:212). Nüfus coğrafyacısının göç konusuna bakışında dikkate alması gereken noktalardan birisi de, göçlerin çıkış ve varış alanlarındaki etkisini belirlemektir (Barrett, 1998:138).

Gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de iç göçler, II. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Özellikle 1950 sonrasında sanayileşme ve şehirleşme sürecine bağlı olarak değişen sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeler, iç göçleri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Türkiye’ye ait iç göç literatürü bu tarihlerden sonraya rastlamaktadır. Tunçdilek ve Tümertekin’e göre 1950 ve öncesine ait başlı başına iç göç araştırması bulunmadığu ileri sürülmekte ve durumun temel nedenlerinden birisinin konuyla ilgili gerekli istatistiksel verinin olmaması gösterilmektedir (Tunçdilek ve Tümertekin, 1959:56). Ayrıca bu tarihlerden önceki iç göçler, boyutları daha düşük düzeyde olduğundan kentlerde ve kentsel planlamada etkisi önemsizmemiştir. Bununla birlikte bazı sayım dönemlerine (1935, 1945, 1950, 1955) ait nüfusun doğum yeri verisi bu dönemdeki göçlerin boyutları ile ilgili bilgi verebilecek önemli veri kaynaklarıdır (Tunçdilek ve Tümertekin, 1959:57-58). Doğum yerine göre nüfus verilerine göre Öngör tarafından 1950-1960 devresindeki iç göçleri mekansal anlamda çözümleyen makaleler yazılmıştır (Öngör, 1959,1961,1964). Yine aynı verilere göre Tümertekin tarafından 1968 yılında yayınlanan “**Türkiye’de İç Göçler**” kitabı ülkemizdeki iç göçler ile ilgili ilk kitaptır (Tümertekin, 1968). Türkiye’de 1950’li yıllarda iç göç sürecinin başlangıcına ait bu çalışmaların ortak özelliği, göçlerin yönü ve boyutlarını mekânsal olarak ele almasıdır.

Türkiye’deki iç göç süreci çeşitli özelliklerine göre bazı sınıflamalar yapılmıştır (Akşit, 1998, İçduygu ve Sirkeci, 1999, Özbay ve Yücel 2001, Peker, 1999, Tekeli, 2007). Bu sınıflamaların önemli bir bölümü zamanla göçün farklı karaktere bürünmesine bağlı olarak geliştirilmiştir. Toplumsal gelişme ve kalkınma

sürecine bağılı olarak gelişen göçleri, Akşit'in kırsal dönüşüm merkezli ayrımı konumuz açısından uygun görünmektedir. Buna göre Türkiye'de iç göç süreci 1950 ve öncesi, 1950-1985 arası ve 1985 sonrası olmak üzere üçe ayrılabilir (Akşit, 1998:23). Bu ayırım, Türkiye'nin geçirdiği toplumsal kalkınma ve gelişme sürecine de benzerlik göstermektedir (Akşit, 2003:20).

Türkiye'de iç göçün ilk dönemi olan Cumhuriyetin ilanından 1950'li yıllara kadar olan süre öncelikli olarak ulus devletin kuruluş aşamasında gerçekleşen zorunlu göçlere dayanmaktadır (Özbay ve Yücel, 2001:8). Başlangıcı biraz daha geriye götürülürse bu dönem Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasını da içine alan süreci kapsar ve dönem "Balkanlaşma Göçleri" olarak da adlandırılmıştır (Tekeli, 2007:448). Uzun süren savaşlar sonrasında çalışma çağındaki genç nüfusunu kaybeden ve yeni kurulan ulus devletin inşasına yönelik olarak yürütülen çalışmalar nüfus artışının özendirilmesine yönelik olmuştur. Göç politikası ise balkanlardan gelen muhacirler ile mübadeleyle gelen Müslüman Türk nüfusunun Anadolu'nun boş arazilerine yerleştirilmesi esasına dayanan iskânları içermektedir. Bu dönemde kırdan kente göç, büyük kentlerdeki iş, konut sıkıntısı, yeterli ulaşım ve iletişim imkânlarının olmaması gibi göçü zorlaştıran faktörlerin yanı sıra, köylülerin kent alanlarında dolaşmasını yasaklayan uygulamaların dahi bulunduğu kırsal göçü önleyen politikaların olduğu ileri sürülebilir (Özbay ve Yücel, 2001:11). Bununla birlikte 1950 sonrasında hızlı artan kırsal nüfus karşısında yetersiz kalan tarım alanları ve tarımsal üretim ile sanayileşme hamleleri ve şehirleşme süreci kırsaldan önemli boyutlarda nüfusun kentlere doğru göç edeceğini göstermektedir (Tunçdilek ve Tümertekin, 1959:62-63).

İç göç sürecinin kalkınma ve gelişme süreciyle birlikte kendini göstermeye başladığı 1950-1980 arasındaki ikinci dönemde, kırsal ve kentsel alanlarda yaşanan sosyo-ekonomik ve toplumsal dönüşümler nüfusun mekânda yer değiştirmesinde etkili olmuştur. Dönemin temel karakteristiği, sonuna doğru değişmekle birlikte, kırdan kente olan göçlerdir. Tarım toplumundan modern topluma geçişin bir sonucu olarak ortaya çıkan göçler, kır ve kentte yaşanan dönüşüme bireyin verdiği tepki biçimi olarak da algılanabilir. Dönem içerisinde farklı tarihlerde farklı boyutlara ulaşan kırdan kente göçler, literatürde *itme-çekme teorisi* çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır (Akgür 1997, İçduygu ve Ünalın, 1998, İçduygu ve Sirkeci 1999, Keleş

2002, Munro 1974, Öz 1978, Özgür 1998). Dönemin başında kırsaldaki itici unsurların yerini sonrasında kentlerdeki çekiciliklere ve 1980 sonrasında ise itici unsurların kırdan kente göçlerde etkili olduğu ileri sürülmüştür (İçduygu ve Sirkeci 1999:250). Hızlı nüfus artışı, kırsalda gelir yetersizliği ve işsizlik, tarımda makineleşme, tarım alanlarının mirasla parçalanması, toprak erozyonu, tarımsal üretimde verim düşüklüğü, girdilerin artması, fiyat ve destekleme politikaları gibi etkenler kırsaldaki iticilikler olarak kabul edilmiştir. Buna karşın kentlerin ise başta iş bulabilme, gelirin daha yüksek olması, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişebilme, yaşam standartlarının daha iyi olması gibi etkenler göçte etkili olan çekicilikleri oluşturmuştur. 1950 sonrasında kırsal iticiliklerine bağlı olarak kırsaldan kopan/çözülen nüfus 1960'lar ile 1980'lerde kentin sanayileşme ile gelen nüfusu emebilecek istihdam yapısına sahip olamaması ve kentleşmenin konut yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan başta gecekondulaşma süreci ve diğer hizmetlere erişememe kent ve göçmen için önemli sorunsallara yol açmıştır (İçduygu ve Ünal, 1998:42-42). Sürece kırsal açıdan yaklaşıldığında tarımda kapitalistleşme (veya kapitalizmin köylere girişi), kutuplaşma ve topraktan kopmanın sonucu olarak değerlendirmek mümkündür (Akşit, 1998:26-27). Kırdan kente göçün büyüklüğünde zaman içinde iniş-çıkışların görüldüğü bu dönemde kırsalın kapitalist üretim sürecine girmesi, makineleşmenin ve kırsal alanın kendi içinde yaşadığı dönüşüm süreçlerinin mekânsal farklılığı nüfusun topraktan/kırsaldan kopmasının başlangıcını, hızını ve boyutlarını etkilemiştir. Dolayısıyla kırsalın doğal ortam özellikleri ve sosyo-ekonomik yapısının farklılığına bağlı olarak göç sürecine verilen tepki gecikmeli, kademeli ve uzun bir zaman sürecinde gerçekleşirken, bir yerden diğerine farklılık göstermiştir. Sonuçta, 1960'lar ve 1970'lerin ortasında büyük ölçüde kırdan kente göçün tamamlanacağı öngörüsü gerçekleşmediği gibi günümüzde dahi farklı şekillerde devam etmektedir (Akşit, 1998:26-27). Bu noktada Akşit, Türkiye kırsalının yaşadığı dönüşüm sürecine bağlı olarak köyleri 4 kategoriye ayırmıştır (Akşit, 2003:22).

1. Kapitalistleşme ve modernleşme öncesinde hâkim üretim örgütlenmesi olan "geçimlik üretim" in devam ettiği ve fakat topraklar çok kıraç olduğu için köylülerin giderek kente ve yurtdışına göç yoluyla terk ettiği köyler,

2. Ekonomik faaliyetlerin temel tarım üretimine ek olarak bahçecilik, arıcılık, dokumacılık, kentsel ve kırsal mevsimlik işçilik yoluyla çeşitlendirerek varlığını sürdüren küçük topraklı köyler,
3. Orta büyüklükteki topraklarda modern araçlar ve aile emeği kullanılarak birikim yapan ve pamuk, ayçiçeği gibi sanayi ürünleri veya satmak için buğday üreten ticarileşmiş orta çiftçilerin çoğunlukta olduğu köyler,
4. Kapitalist çiftliklerin hâkim olduğu köyler.

Kırsaldaki bu dönüşüm tipleri yanında göçün varış merkezi olan kentlerin ekonomik yapısındaki değişimler ve yeni gelişmekte olan turizm ve sanayi odakları göçün yöneldiği yeni merkezler olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Kırsalda kente göçler, farklı tarihlerde farklı boyutlara ulaşan dalgalı bir seyir izlemiştir (DİE, 1995:46). Bunda göçün varış merkezi olan kentlerin ekonomik koşullarının ve sosyal yapının zaman zaman değişmesi etkili olmuştur. Zira kentte ekonomik koşulların iyileştiği dönemlerde kırsaldan olan göçler artarken, ekonomik bunalımın olduğu yıllarda göçler yavaşlamıştır (Tekeli, 2006:79).

Türkiye’de 1950 sonrasındaki iç göç sürecine 1960 sonrasında dış göçler de eklenerek çeşitlenmiştir. Bu süreçte kırsaldan kente doğru olan göçlerin bir bölümü kırsaldan yurtdışına doğru gerçekleşerek, kentlerde göçün olumsuz etkilerinin çok daha fazla olmasının önüne geçilmiştir. Kırsal açıdan konuya yaklaşıldığında her iki göç tipinin yaşandığı yerlerde köyden ve topraktan kopma/çözülme süreci hızlanmıştır. 1960 sonrasında planlı kalkınma dönemine giren Türkiye’de dış göçlerle kalkınma sorunları kısmen çözülürken, kırdan kente yönelik göçlere yönelik bir politika üretilmemiştir (Özbay ve Yücel, 2001:16).

Türkiye’de dış göç süreci ile ilgili çok sayıda araştırma yabancı kaynaklı proje ve desteklerle yapılmıştır. Bu araştırmaların önemli bir kısmı göçün boyutları, gelişimi, varış merkezleri, göçmenin nitelikleri noktasındadır. Dış göçün etkileri ise ulusal ekonomide bütçe açığını kapamada döviz sağlama ve işsizliğin azaltılması gibi çok genel çerçevelerde ele alınmıştır. Bu anlamda göç ve kalkınma ana tartışma konusu olmuştur. Türkiye’deki dış göç sürecini başından itibaren çeşitli yönleriyle bilen ve araştırmalarını bu yönde sürdüren Nermin Abadan Unat’tır (Abadan Unat, 1964, 1972a-b, 1975, 1984, 2006). Dış göç sürecinin kırsal üzerindeki etkilerini irdeleyen örnek sayılabilecek en önemli araştırma yurtdışı destekli bir projeye Abadan Unat ve diğeri tarafından (1975) yılında yapılan **“Göç ve Gelişme: Uluslar arası**

İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme” adlı araştırmadır. Çalışma, ikili anlaşmalarla yapılan işçi göçünün son döneminde, Türkiye’deki dış göç sürecini çeşitli yönleriyle ele aldığı gibi, İç Anadolu’da en fazla yurtdışına göç veren Boğazlıyan ilçesi örneğinde dış göçün yereldeki etkilerini ortaya koyan alan araştırmasının sonuçlarını da içermektedir. Daha sonraki dönemlerde dış göç sürecinin farklı kanallarla devam ettiği ve etkilerinin dâhi günümüze kadar çeşitlenip değiştiği dikkate alınır, aynı sahada aradan geçen zamanda göçe bağlı olarak değişimin ne yönde olduğunun yeni bir araştırmayla ortaya konması gerekir. Dış göçü nitel ve nicel yöntemlerle farklı bir tarzda ele alan Gitmez’in (1979, 1983) **“Dış Göç Öyküsü”** ile **“Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler (Beklentiler...Gerçekleşenler.)”** yayınları ile Yasa’nın (1979) Ankara ilinin kasaba ve köylerinde yurtdışından dönen işçilerin sorunlarını ve toplumsal değişimdeki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlayan **“Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme”** adlı eserleri oldukça önemli bilgiler vermektedir. Dış göç sürecinin yereldeki etkilerini araştıran bir başka araştırmacı Mustafa Mutluer’dir (Mutluer, 1996, 2003, Südaş vd.). Geriye kesin dönüş yapan işçileri Büyük Menderes Havzası, Tavas ve Kula ilçesi örneklerinde inceleyen Mutluer, özellikle işçilerin yatırım tercihlerini belirlemeye çalışmıştır. Yılmaz’ın (1992) **“Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye’de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri”** adlı doktora çalışması dış göçün etkilerine yönelik olması açısından önemlidir. Güler’in (2000, 2001, 2007) Giresun Yağlıdere ve Konya Kuluların dış göç sürecine katılımına yönelik çalışmaları ile Köktepe’nin (2008) araştırma alanımız olan Emirdağ ilçesinden Belçika’ya olan göçlerle ilgili çalışmaları Türkiye’de bazı yörelerden yurtdışına belli ülkelere yoğunlaşan göç süreçleri açısından son derece önemlidir. Emirdağ ilçesindeki göç sürecini açıklamak için bu çalışmalar oldukça önemli olmakla birlikte bizim araştırma sorunsalımızdan farklılıklar göstermektedir.

1980 sonrasında Türkiye’de iç göç farklı tiplere bürünerek devam etmiştir. Ülkenin doğu ve güneydoğusundaki güvenlik nedeniyle olan göçlerin yeni bir dalga olarak eklendiği bu dönemde, en fazla göç kentten kente doğru meydana gelmeye başlamıştır. Önemi ve boyutları azalmakla birlikte gerek iç göç gerekse dış göç sürecine farklı tiplerde göçler eklenmeye başlanmıştır. Kırdan kente olan göçler azalan doğurganlık oranlarıyla birlikte kırsalda nüfusta azalmaya yol açmış, hatta yer yer boşalmalara kadar gidecek boyutlara ulaşmıştır. Yine boyutları azalmakla birlikte yurtdışına göçler de kendi içinde

çeşitlenmiş ve kurulan ilişki ağlarıyla devam etmiştir. Göçlerle ilgili sayımlarda sorulan sorulara bağlı olarak doğrudan veriler elde edilmeye başlanınca yayın sayısı ve çeşidi artmaya başlamıştır. Bununla birlikte mekânsal değişim süreçlerinin etkili olduğu alanlardan birisi olan kırsal kesim, önemi sürmesine karşın gündemdeki yerini 1980 sonrasında kaybetmiştir. Kentle ilgili çalışmalar devam etmekle birlikte kırsal alanlar eski önemini yitirmiştir. Bu durumda kırsal kesimin sorunlarına çözümler üretmek mümkün olmadığı gibi son zamanlarda başta Avrupa Birliği'ne (AB) uyum çerçevesinde yapılan tarımsal reform ve politikaların da ne sonuçlar ortaya (özellikle göçler açısından) çıkaracağına dair öngörülerde bulunulamamaktadır (Eraydın, 2006b:54). Çünkü göç süreci sonrası terk edilen yerlerin ve toplulukların bu hareketten etkilenişini konu alan çalışmalar çok yeni ve yetersizdir (Akkayan, 2002:36). Dolayısıyla kır-kent ilişkisi bağlamında göçlerin kırsaldaki çeşitli etkilerini içine alan ve kırsalın günümüz dünyasındaki değişim ve dönüşüm mekanizmasını yerel-küresel ikileminde ortaya koyan araştırmalara ihtiyaç vardır (Akşit, 2006:157-158). Son yıllarda iç göçler konusunda araştırmalarında bir gelişmeden çok bir duraklamanın olduğuna dikkati çeken Tekeli, bu yoğunlaşma olmamasının nedenini iç göçlerin bir sorun olarak görülmediğini ve dolayısıyla politika üretilmesine ihtiyaç duyulmamasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Yazara göre iç göç araştırmalarının yeniden canlandırılması bir sorunsalın tanımlanması ve buna yönelik politikalar üretilmesine bağlıdır (Tekeli, 2008:186-187). Bununla birlikte kırsalda iç göçlerin çeşitli yönlerini inceleyen bazı yüksek lisans tezleri yapılmıştır (Şahan 1999, Özkan 2000, Karahan 2006, Gişi 2007).

Kırdan kente göçlerin de devam ettiği son dönemde göçün kentte ortaya çıkardığı sorunlarda yaşanan artış, göçün nasıl önlenmesi gerektiği üzerinde durulmasına yol açmıştır (Atılğan 1986, Konrad Adenauer Vakfı 1996, DPT, 2001). Göçün kaynağı olan kırsal alanlardaki itici faktörlerin ortadan kaldırılarak gelir ve yaşam seviyesinin yükseltilmesi, göçün önlenmesinde temel yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Bu önemli fakat gerçekçi bir yaklaşım olmaktan uzaktır. Eraydın'a göre kırsaldan kente göçler, gelişme ve kalkınma sürecinin bir parçası olup, kırsal alanın altyapı ve hizmet düzeyinin artırılması, tarım ve tarımdışı istihdamın geliştirilmesi ve tarımda verimliliğin artırılmasıyla önlenemeyecektir. Çünkü gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi nüfus, kırsal alanda belli bir orana düşene kadar göçler devam

edecektir (Eraydın, 2006a:12). Göçün önlenmesine yönelik geliştirilmeye çalışılan politikaların gelinen noktada eleştirel bir değerlendirilmesinin yapılması gerektiğini vurgulayan Eraydın, göçün iki ayağı olan kır ve kente yönelik bilinçli politikaların uygulanamadığını dolayısıyla 1960'lı yıllarda Türkiye ile benzer göç sürecinde olan ülkelerdeki gibi kır-kent dengesinin kesin bir şekilde tanımlanarak göçün sonuçlandırılmadığını belirtmiştir (Eraydın, 2006b:50).

Türkiye kırsalının geçirdiği yarım asırlık dönüşüm süreci sonrasında gelinen noktada sosyo-ekonomik yapının da değişimine bağlı olarak nüfus artışı, gerek göçler gerekse doğurganlıktaki azalmaya bağlı olarak düşmekle birlikte hâlâ 4 milyon hane ve 20-24 milyon nüfusuyla kırsal alanların geleceğinin nelere bağlı olduğu ve nasıl şekilleneceği önemli bir sorunsaldır (Akşit, 2003:23). Ayrıca kırsal alanın ülkenin farklı bölge ve yörelerinde yarım asırdan fazla bir süredir sürekli verilen göçler sonucu, nüfusun önemli ölçüde azaldığı gibi tamamen boşalma sürecinde olan köyler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yine kırsalın göç süreci sonrasında gelinen son durumda özellikle nüfusun yaş yapısı önemli ölçüde etkilenmiş ve geride ekonomik olarak üretkenliğini kaybetmiş olan yaşlı nüfus kalmıştır. Dolayısıyla kırsalın mevcut durumunun diğer özellikleri bir tarafa, demografik yapısı dahi mekânsal olarak farklılaşmaktadır.

Bilinen anlamıyla göç, tarım toplumundan modern topluma geçiş sürecinin bir sonucu olup, kırsaldaki dönüşüm tiplerinin nüfus ve üretim süreçlerine etkisine göre önce kırdan kente daha sonra kentten kente doğru gelişmiştir. Modern toplumdan post-modern topluma geçişin yaşandığı günümüz dünyasında ise, insanın mekâna bağlılığının giderek azaldığı ve bireyin küre üzerinde sürekli hareket halinde olduğu yeni bir aşama geçirmektedir. Küreselleşmeyle kavramsallaştırılmaya çalışılan bu yeni dünya düzeni içinde bilinen bütün kavram ve tanımlamaların üzerinde yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Göç de bunlardan biri olup, özellikle mekân, birey ve toplum üzerindeki sonuçları yönüyle gelecekte kendisinden daha fazla söz ettirecektir.

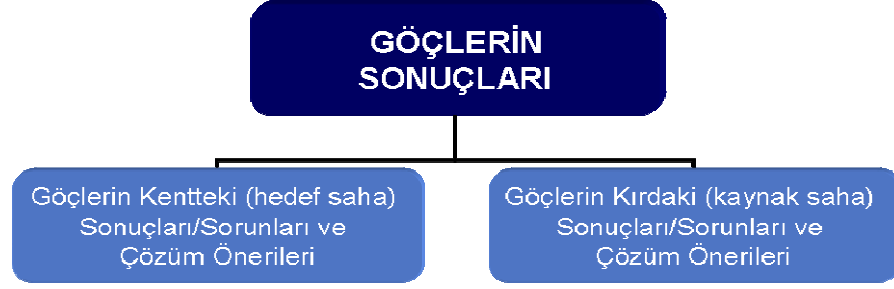
Bilgi, sermaye, emek, yatırım, üretim ve tüketim sürecinin de sürekli yer değiştirdiği bugünün dünyasında, üretimin mekânsal parçası olan kırsal alanların planlanması ve kalkındırılması hayati önem taşımaktadır. Kırsaldaki bu üretimin yeniden örgütlenme sürecinin başarılı olması, mevcut nüfusa ve bu nüfusun

niteliklerine bağı olacağı gibi sürecin sonrası da yeni nüfus hareketlerine yol açabilir. Zira Amerika ve Avrupa'da günümüzde gelişmişliğin gelinen noktasında görülen kentten kırsala göçlerle kırsalın kentleşmesi süreci, yakın gelecekte Türkiye kırsalı için de yaşanan yeni bir durum olacaktır. Dolayısıyla şu anda kentlere göç verme süreci sonrasındaki ortaya çıkan yapıyı çeşitli yönleriyle araştırarak ortaya çıkarmaktan ve buna bağı politika üretmekten uzak olan ülkede, gelecekte kentten kırsala olan göçlere dair şimdiden öngörülerde bulunmak çok daha güçtür.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra başlayan kırdan kente doğru olan göç süreci, 1960 sonrasında yurtdışı boyutu eklenerek bugün yarım yüzyıldan fazla bir süredir çeşitli tip ve şekillerde zamanla değişerek devam etmiştir. Büyük ölçüde ekonomik nedenlere bağı olarak gerçekleşen bu göç sürecinde genel olarak kırsal alanlar sürekli nüfus kaybetmiştir. Kırsalın ekonomik yapısında günümüz koşullarına uyan değişimin gerçekleştirilemediği özellikle sınırlı potansiyele sahip alanlarda göçler çok daha etkili olmuştur. Göçlerin kırsaldaki bilinen en tipik sonucu, köylerin bir bölümünde nüfusun iyice azalmış olmasıdır. Hatta bazı köyler tamamen boşalma süreciyle karşı karşıya kalırken, önemli bir bölümü sadece yazın kullanılan yerleşmelere dönüşmeye başlamıştır. Yine göçe bağı olarak geride kalan nüfusun sosyo-ekonomik nitelikleri (özellikle yaş yapısı) de değiştiğinden kırsal yerleşmelerin bir bölümü yakın gelecekte tamamen terk edilecektir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir nüfus yapısından uzaklaşan kırsal alanların üretim süreci de kesintiye uğrayacaktır. Göç sürecinin ortaya çıkardığı bu yeni görünümün izlerini Türkiye kırsalının köy ve mahallerinde yer yer gözlemek mümkündür. Akşit, kırsal dönüşüm tipolojisi içinde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine gidilmeden sürekli göç vermek suretiyle nüfusun boşaldığı ve geride az sayıda yaşlı nüfusunun kaldığı köy olarak tanımladığı dönüşüm tipinin Çankırı ve Yozgat illerinde rastlandığını ileri sürmektedir (Akşit, 1998:28). Kızılcahamam Çeltikçi yöresi kırsalında köylerdeki çözülme sürecini ve sonrasını irdelen Özkan, bu yörede göçün 1950 sonrasında kırsalda köylerin göçlerle değişen oranlarda boşaldığını dolayısıyla tarımsal üretimin azaldığını ortaya koymuştur (Özkan, 2000:183).

Şekil 1. Araştırma Konusunun Göç Çalışmalarındaki Yeri.

Nüfusun mekândaki yer değiştirme hareketi, göç alan (hedef saha) ve göç veren (kaynak saha) olmak üzere iki farklı nokta arasında gerçekleşmektedir. Mekânsal açıdan yaklaşıldığında yer değiştirme hareketi sonucunda hem göç alan hem de göç veren yerlerde göçe bağlı çeşitli sonuçlar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır (Şekil 1). Ayrıca göçe katılan birey için de göçün sonuçlarını değerlendirmek mümkündür. Günümüzde göçün hedef sahası olan kentlere yönelik etkileri çok sayıda araştırmaya konu olurken, kaynak sahası olan kırsaldaki etkileri gerektiği kadar incelenmiş değildir. Bu durum özellikle ülkemiz için geçerlidir. Türkiye’de şimdiye kadar yapılan göç araştırmalarının neredeyse tamamı göçlerin varış yerindeki etkileri, sonuçları ve sorunları üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşın göç veren kırsal kesimdeki göçten sonraki durumun ne olduğu ihmal edildiği gibi gelecekte göçlerin devam etmesi sonucu yaşanabilecek boşalmanın neleri ortaya çıkaracağı ve mekânın yeniden nasıl planlanması gerektiği konuları henüz çalışılmış değildir. Bu noktadan hareketle araştırmanın asıl amacı, Ege Bölgesi’nde kalan ve bölgede göçle en fazla nüfus kaybeden Afyonkarahisar iline bağlı Emirdağ ilçesi kırsalında göçten sonraki mevcut durum ve ortaya çıkan sorunları belirlemektir. Bu amaç, doğrudan kırsaldaki göçün boyutları ve neden olan itici unsurlar ile nasıl önlenmesi gerektiğini belirlemekten ziyade, göçten sonra geriye neyin kaldığının tespitini yapabilmeyi esas almaktadır.

Araştırmanın bu amacı yanında ikincil olarak ortaya çıkarılan sonuçlar ve sorunlara yönelik belirlenmiş olan kırsal planlama ve kalkınma politikaları çerçevesinde öneriler geliştirmektir. Bu bir bakıma kırsalın geleceğinde göçlerin yeri ve önemini tartışmak anlamına da gelmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırma konusu itibariyle ülkemizde göç literatüründeki bir eksiklik olarak gördüğümüz göçlerin kırsaldaki etki sorunlarını belirlemeyi amaçlaması yönüyle özgün olması yanında, kırsaldaki değişimde (sosyal/ekonomik/çevresel) önemli bir rol oynayan göçlerin olumlu/olumsuz etkilerinin belirlenmesi açısından da önemlidir. Bir diğer farklılığı ise kırsalın geleceğini belirleyen ya da belirleyecek olan göçlerin, kırsal kalkınma ve planlamadaki yeri ve önemi üzerinde durulması ve göçlerin ne yönde gelişebileceğinin de belirlenmeye çalışılacak olmasıdır. Kısacası göçlerin kırsalın şekillenmesinde geçmişten bugüne kadar yeri belirlenerek gelecekte bu değişimin ne yönde devam edebileceği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu yönüyle kırsalın geleceği, sosyo-ekonomik dönüşümün bir parçası olan göç ekseninde tartışmaya açılmış olunacaktır.

Bugün artık göçlerin durdurulmasının mümkün olmadığı, ancak yapılacak düzenlemelerle hızının azaltılabileceği ve yönlendirilebileceğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında göçlerin insanların kırsaldan zorunluluklara bağlı bir terk edişin değil de, yaşam tercihlerine bağlı istekli olarak yapılan ve devletin göç edenle ilgili önceden yaptığı planlama uygulamalarıyla sorun oluşturan olumsuz etkisinden çıkarılması gerektiği ortadadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi ise ancak devletin ulusaldan yerele kadar her ölçekte kendi içinde esneklik gösteren bir göç politikasını uygulamasıyla mümkündür. Türkiye’de ise bu yaklaşımı esas alan sadece göçlerle ilgili ulusal ölçekte hazırlanmış bir planlama çalışması yoktur. Beşer yıllık kalkınma planlarında ise kalkınmanın ülke sathına yaygınlaştırılarak bölgeler ve iller arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasıyla göçlerin önlenebileceği kabul edilmiş, fakat bu hiçbir zaman istenilen düzeyde gerçekleştirilemediğinden göçler üzerinde belirgin bir etkisi olmamıştır. Yapılan alan araştırmalarından edinilen birikimle göç konusunda çalışılan disiplinlerin bir araya getirilerek ulusal bir göç politikasının oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Göçün özellikle çıkış ve varış alanlarındaki etkilerinin izlenmesi ve olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için bu bir zorunluluktur. Bu bakımdan gerek yurtdışına gerekse yurtiçine olan göçler açısından tipik bir yer olan Emirdağ ilçesine ait bu çalışmadan elde edilecek sonuçlar önemli katkılar sağlayacak olması yönüyle de önemlidir.

4. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Araştırma belirlenen amaç çerçevesinde şu hipotezler test edilecektir:

- 1) Kırsaldan dışarıya olan göçlerde doğal ortam özellikleri itici unsurlar oluşturduğu öngörülebilir.
- 2) Kırsaldaki göçler sonucunda kırsal alan kullanımında (arazi kullanımı) değişiklikler meydana gelmesine yol açtığı varsayılabilir.
- 3) Kırsaldaki yerleşmelerin kuruluşundaki göç deneyimi 1950 sonrasındaki göçlerde de yönlendirici olduğu ileri sürülebilir.
- 4) Kırsal alanda verilen göçler geriye alınan göçlerden daha fazla olduğundan nüfus artış hızı ve miktarı azalmış olmalıdır.
- 5) Kırsaldan dışarıya olan göçler nüfusun yaş, eğitim durumu, işgücüne katılma, iş kollarına dağılım, hane büyüklüğü gibi özelliklerini de derinden etkilediğinden sosyo-ekonomik açıdan pek çok sorunun kaynağını oluşturmuş olabilir.
- 6) Kırsaldan dışarıya olan göçler sonucunda yerleşmeler yapısal olarak küçülmüş hatta bazı yerleşmeler kimsenin yaşamadığı yere dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olmalıdır.
- 7) Kırsaldan olan göçler köylerin boşalmasına veya köylerin dönemlik kullanılan yerleşmelere dönüşmesine yol açtığı ileri sürülebilir.
- 8) Kırsaldaki göçlerin başlangıcı itme ve çekme teorisine, devamlılığı ağ teorisine, sonuçları ise merkez-çevre teorileri ile açıklanabilir.
- 9) Kırsaldaki göçlerin etkileri/sorunları göç tiplerine göre farklılık göstermiş olabilir.
- 10) Kırsaldan olan göçlere bağlı olarak köylerin nüfusu azalması sonucu kırsala götürülen çeşitli hizmetler azalmış veya ortadan kalkmış olabilir.
- 11) Kırsalın bazı kesimlerinde önceden olan göçler aradan geçen zamana bağlı olarak bazı yerleşmelerde çok az da olsa tersine (geriye) olmaya başlamıştır. Geriye olan göçlerin küçük bir bölümü daimi nitelikte iken büyük bir kısmı yılın sadece kısa bir döneminde gerçekleşmektedir.
- 12) Kırsaldan yurtdışına olan göçler ve göç edenlerin yatırım tercihleri yeni ev yapmak şeklinde olmuş, böylece kırsal yerleşmelerdeki konut özelliklerinde farklılıklar oluşturduğu gibi ilçede inşaat sektörünün gelişmesine olumlu katkı sağladığı kabul edilebilir.

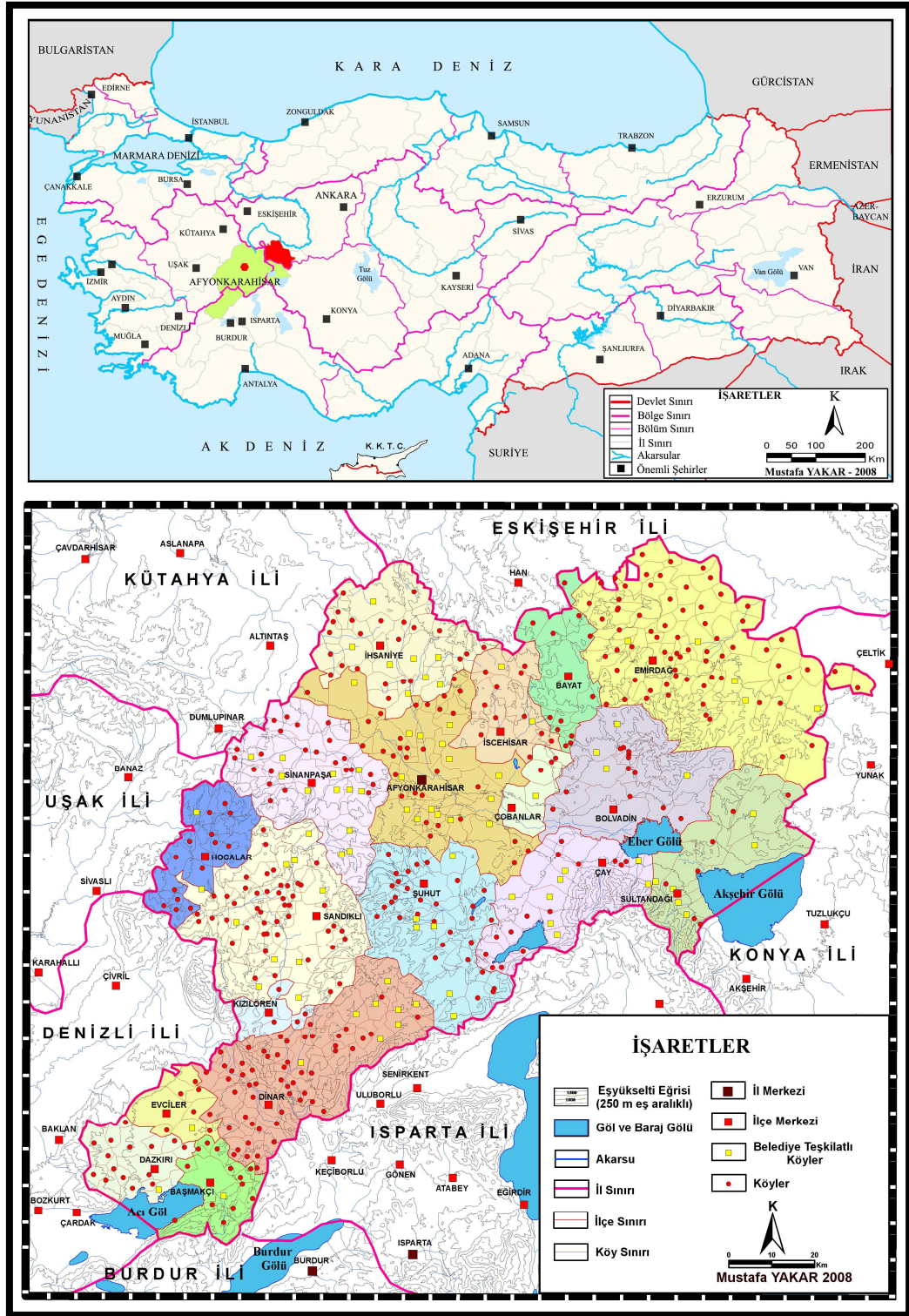
13) Kırsaldan olan göçler sonucunda geride kalan nüfusun yaş yapısına bağlı olarak doğurganlıklar düşmüş, üretim faaliyetindeki nüfus azalmış, hatta geride kalan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak sorun oluşturmaya başlamış olmalıdır.

5. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

Araştırma konusu ve amacına en uygun yer olarak Afyonkarahisar iline bağlı Emirdağ ilçesi kırsalı seçilmiştir. Afyonkarahisar ili, içinde yer aldığı Ege Bölgesi illeri arasında en fazla göç net göç veren bir ildir. Göçün ilde en fazla etkilediği yerlerin başında Emirdağ ilçesi gelmektedir. İlçe kırsalında, 1960'lerden sonra başlayan ve 1965 yılından itibaren hızlanan göçlerin etkisi, yıllık nüfus artış hızı ve miktarında açıkça görülmektedir. Nitekim ilçe köylerde 1970 yılında toplam 48.272 kişi yaşarken bu değer yaklaşık % 50 oranında azalarak 2008 yılında 23.175'e kadar düşmüştür. Sonuçta ilçe kırsalı bugün, yaklaşık 50 yıldır yurtdışına ve yurtiçine değişik tip ve şekillerde devam eden göçlerle adeta boşalmış durumdadır.

İlçede göçler sadece nüfusun mutlak azalışıyla sınırlı kalmamıştır. Nitekim göçler, yerleşmelerin bir kısmını tamamen boşalma tehdidiyle karşı karşıya bırakırken, üretimdeki azalmalar, mekânsal kullanımdaki farklılaşmalar ve kamu hizmetlerinin götürülmemesi ile kültürel değerlerin ortadan kalkmasına kadar çok çeşitli etkileri olmuştur. Bu bakımdan ilçe, göçün kırsaldaki etki ve sorunlarını belirlemeye yönelik olarak araştırılmaya değer tipik bir örnek teşkil etmektedir.

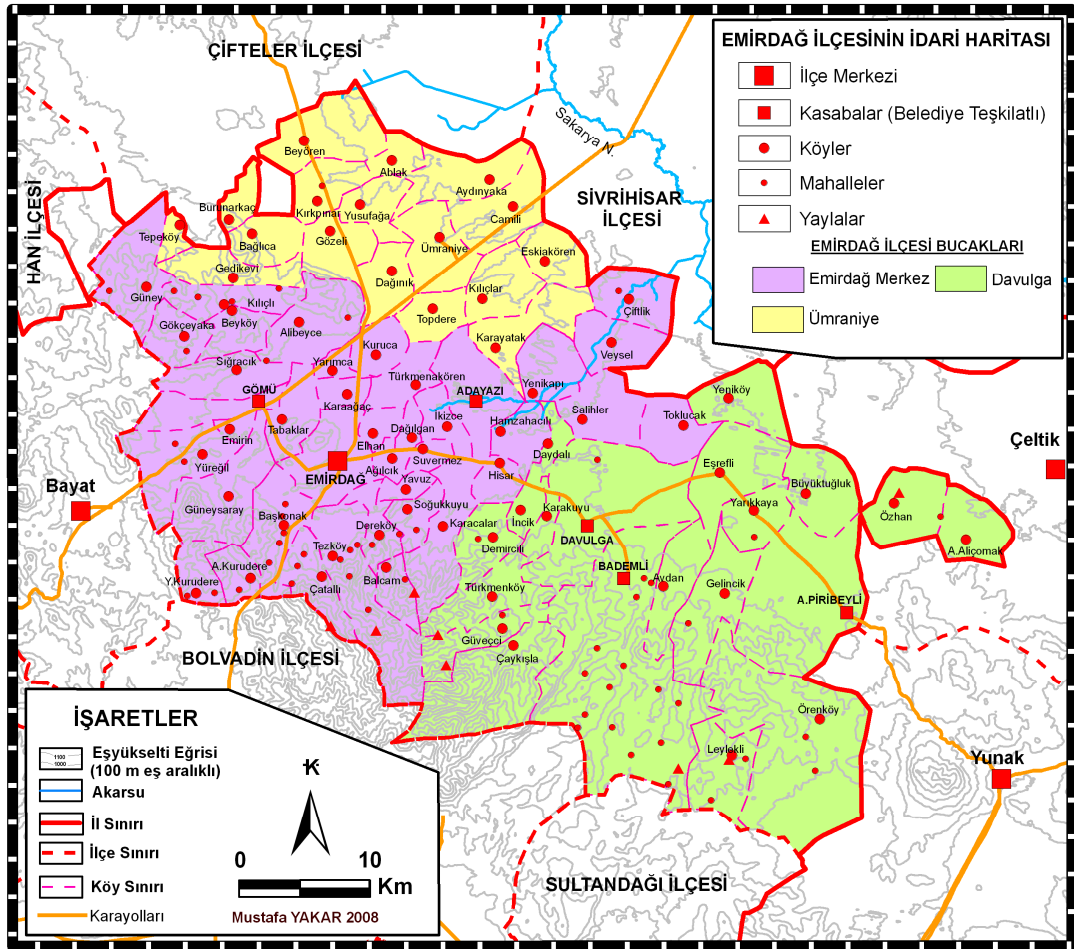
Araştırma sahası, İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Sakarya Bölümü içerisinde kalmaktadır (Harita 1). İç Anadolu Bölgesi'nin Ege Bölgesi ile olan sınırını oluşturan Emirdağları'nın doğu kesimi ile Yukarı Sakarya Havza tabanında toprakları bulunan ilçe, idari olarak Afyonkarahisar iline bağlıdır. İç Batı Anadolu eşiğinden İç Anadolu çanağına geçilen kesimde kalan ilçe, hemen hemen bütün yönleriyle bu bölgenin özelliklerini taşımaktadır. 2.050 km² yüzölçüme sahip ilçe, 75 köyden meydana gelmektedir. İlçeye bağlı köylerden 5'i belediye örgütüne sahip belde statüsünde iken, köylere bağlı 25 adet mahalle yerleşmesi bulunmaktadır (Harita 2).

Harita 1. Emirdağ İlçesi'nin Lokasyon Haritası.

İlçenin konumunun getirdiği avantaj önemli merkezlere ulaşılabilirliğini kolaylaştırarak önemini daha da artırmıştır. Tarihi dönemlerden günümüze ulaşım açısından önemli bir güzergâh üzerinde kalan ilçe, bugün de aynı özelliğini

korumakta ve İç Anadolu'yu Asıl Ege ve Antalya Bölümü'ne; Antalya Bölümü'nü ise Marmara Bölgesi'ne bağlayan bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Konumu bakımından ilçenin bu durumu, göçlerin mekânsal dağılımında ve etkile(n)me merkezlerinin oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin üç büyük metropolünün ortasında yer alması ve Eskişehir, Konya, Antalya ve Denizli gibi gelişen sanayi ve turizm odaklarının Emirdağ ilçesi çevresinde bulunması göçün yönelebileceği merkezler olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca 1960 sonrasında başlayan dış göç süreci bugün ilçenin yurtiçine olduğu gibi yurtdışında da ilişki ağlarının genişlemesini sağlamıştır. Dolayısıyla gelecekte Afyonkarahisar'da havayolu ulaşım imkânının sağlanması ilçenin yurtdışı bağlantılarını daha da güçlendirecektir.

Harita 2. Emirdağ İlçesi'nin İdari Bölünüş Haritası.

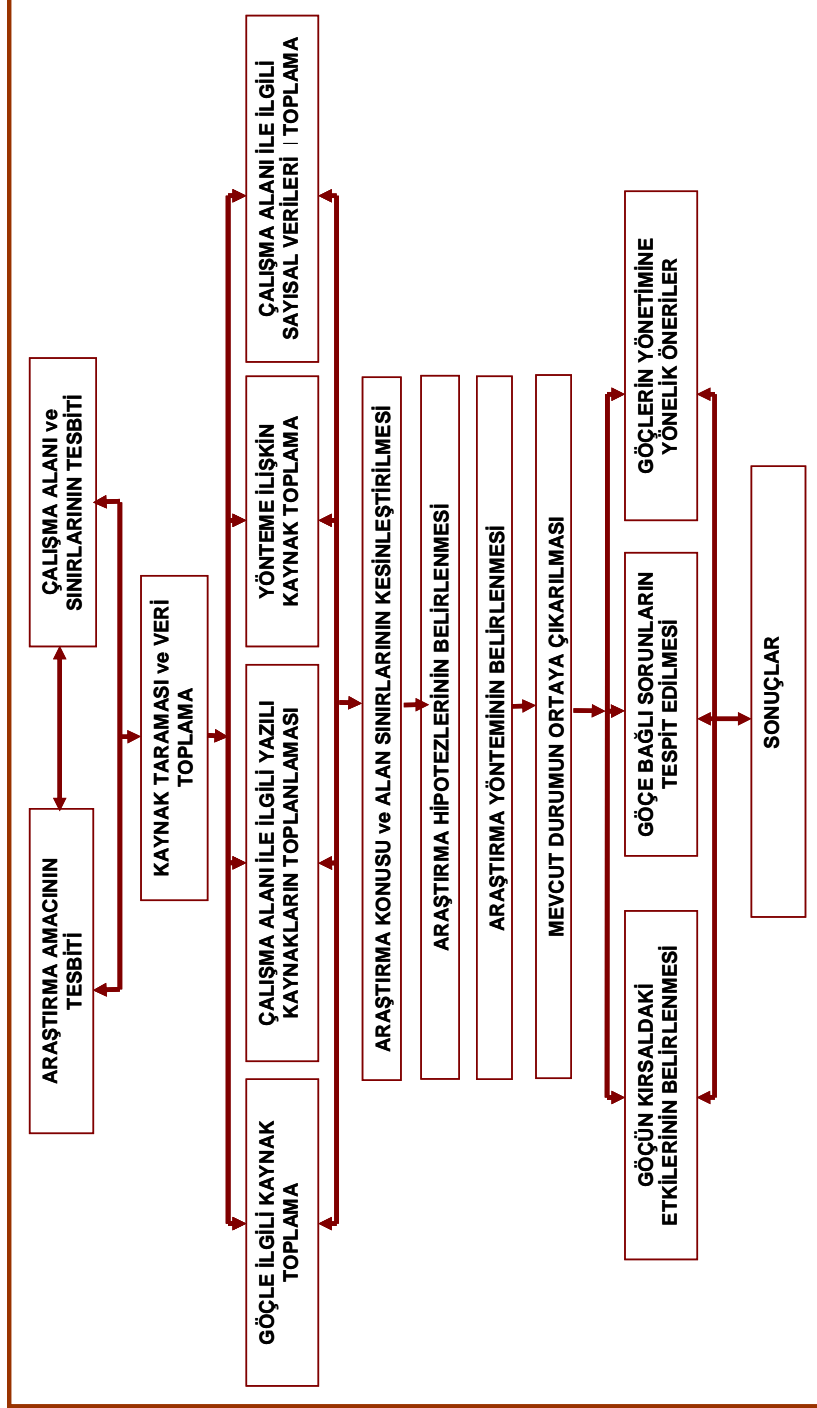
6. VERİ VE YÖNTEM

Nüfus coğrafyasının araştırma alanlarından birisi olan göçler konusu, mekânsal yönüyle ele alınarak farklı paternleri ortaya koymaya çalışan bakış açısıyla irdelenmektedir. Bununla birlikte göçlerin nedenlerinden sonuçlarına kadar olan işleyiş mekanizması, doğal, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve diğer etkilerinin yine mekânsal olarak açıklanıp geleceğine dair öngörülerde bulunmak da önemlidir. Yine göçün mekândaki olumsuz etkilerini en aza indirecek öneriler geliştirmesi gerekir. Burada mekân, fiziki unsurlardan meydana gelmiş bir coğrafi ortama karşılık gelmekle birlikte aynı zamanda çeşitli büyüklükteki toplulukların amaçları doğrultusunda oluşturdukları sosyal etkileşim ortamı ve bunların sonucunda oluşan maddi ve manevi unsurlarıyla kültürel bütünlükleri de kapsamaktadır. Göçler ise sonuçları itibariyle fiziki olarak etkilediğinden belki de daha fazlasını sosyal ve kültürel yapıda kendini göstererek mekânı bir bütün halinde değişime sürüklemektedir.

Araştırma konusunun belirlenmesi ve araştırma sahasının sınırlandırılması her bilimsel araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da üzerinde önemle durulmuştur. Araştırma konusu ve sahasının gerekçeleriyle derinlemesine tartışılarak belirlenmesi hiç şüphesiz o çalışmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesinin sağlayacaktır.

Göç konusuna yönelik ülkemizde yapılmış çok sayıda araştırma derlenmiş ve araştırma konusunun göç literatüründe günümüze kadar hemen hiç çalışılmamış olduğu fark edilmiştir. Ayrıca yapılan araştırmaların derlenip okunması araştırma yöntemi kadar elde edilen sonuçların Emirdağ ilçesi için farklılık ve benzerliklerini belirleyebilme açısından önemli katkı sağlamıştır. Böylece iyi yapılmış bir literatür tarama süreci araştırmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesinin teminatı olmuştur.

Şekil 2. Araştırma Yönetimi Akış Şeması.

Araştırma konumuzun belirlenmesinden sonucuna kadar hangi aşamalardan oluşacağını gösteren yol haritası genel hatlarıyla şekilde gösterilmiştir (Şekil 2). Buna göre araştırmanın göç literatüründeki yerini belirlemek için kaynak taraması yapılmış ve bu sırada araştırma konusu ve amacı tespit edilmeye çalışılmıştır. Amaç ve konuya uygun özellikte saha belirlendikten sonra araştırmaya geçilmiştir. Kaynakların toplanması ve verilerin derlenmesinden sonra araştırma konusu ve sahasının sınırları kesinleştirilmiştir. Bu aşamayı araştırma hipotezlerinin nelerden oluşacağı takip etmiş ve daha sonra yöntemin de belirlenmesiyle araştırmaya devam edilmiştir. Bundan sonraki aşamalar araştırma konusunun içeriği ile ilgili olup mevcut durum tespiti, göçün etkileri, ortaya çıkardığı sorunlar, göçün kırsal alandaki etkileri göz önüne alındığında yeniden planlama önerilerinin neler olacağı, göçlerin nasıl yönetileceği/yönlendirileceği (göçe dair politikaların oluşturulmasında) ile ilgili yaklaşımların neler olacağı ile ilgili önerilerden oluşmaktadır. Nihayet sonuçlara yer verilerek araştırmanın tamamlanması tasarlanmıştır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, bu akış şeması araştırmanın başından sonuna kadar aynı kalmayıp, aksine araştırma sırasında edinilen yeni bilgiler ve karşılaşılan durumlara göre zaman zaman revizyona uğratılmıştır.

Araştırmanın amacı daha önce de belirtildiği gibi göçlerin kırsaldaki etki ve sorunlarını tespit ederek geleceğe dair öneriler belirlemektir. Buna göre araştırma yöntemi, göçlerin oluşumu ve gelişimini ortaya koymaya çalışan durum tespiti, göçlerin kırsalda neleri etkilediğini ortaya koymaya çalışan ilişki arama ve bunlara bağlı olarak gelecekteki etkileri ve eğilimleri belirlemeye yönelik öngörülerde bulunma olmak üzere kendi içinde farklı aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamaların her birinde konu bir birini tamamlar şekilde neden-sonuç ilişkisini analiz edilerek mekânsal çözümlenmeleri yapılacak ve sonuçlar sentez halinde verilecektir.

6.1. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Araştırma sahasını Emirdağ ilçesi oluşturmaktadır. İlçe sınırı araştırma sahasının sınırını oluşturmakla birlikte ilçenin kırsal alanı araştırma kapsamı içerisinde kalmaktadır. Kırsal alan, ilçenin belediye örgütüne sahip kasabaları ile köyleri anlamında kullanılmaktadır. Emirdağ ilçesi, 5'i belediye örgütlü kasaba 70'i ise köy olmak üzere 75 idari ünitelerden meydana gelmektedir.

İlçe köylerinin tamamı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada evrenin tamamına ulaşmak hedeflenmiştir. Göçün izlerinin ve etkilerinin çok tipik olarak gözlendiği kırsal yerleşmelere araştırma amacına uygun olarak daha fazla yer verilmeye çalışılırken, şehir karakterinde olan Emirdağ ilçe merkezine ise analiz ve değerlendirmeler sırasında zaman zaman yer verilmiştir.

Emirdağ ilçesinin köy sayısının fazla olması, araştırmanın en önemli sınırlılıklarından birini oluşturacaktır. Bu durum hiç şüphesiz araştırmanın arazi çalışmalarının her bir köyde gerektiği kadar zaman ayıramamanın yanında halkla yüz yüze görüşmelerin zamanla sınırlandırılmasını gerektirecektir. Ayrıca yine köy sayısının fazla olması, göçün etkilerini ve sonuçlarını ortaya koymak için köy bazında hazırlanan anketlerin istenilen şekilde uygulanmasını engellemiştir. Göçün etkilerinin en güzel haliyle görülebildiği köyler üzerinde özellikle arazi çalışması sırasında daha fazla durularak bu sınırlılık aşılmaya çalışılmıştır.

6.2. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Göç, dinamik yapısı gereği kriterlerinin çok ve çeşitli olması yanında nedenlerinden sonuçlarına kadar çok boyutlu bir yapı göstermesi ve belli bir süreci içermesi, tanımlanmasından ölçülmesine, açıklanmasından yorumlanmasına kadar araştırma sürecini tamamen etkileyerek güçleştirmekte ve karmaşık bir hale getirmektedir (İçduygu ve Ünalın, 1998:38). Bu yönüyle göçün ölçülmesi ve verilerin elde edilmesindeki asıl güçlük göçün doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bir insan bir defa doğup ve bir defa ölmesine karşın hayatı boyunca defalarca göçe katılabilmektedir. İşte göçün bu dinamik yapısı gereği bir kişinin hangi nedenlerle, nereden nereye, ne zaman göç ettiğinin sürekli kaydını tutabilmek hiç de kolay değildir.

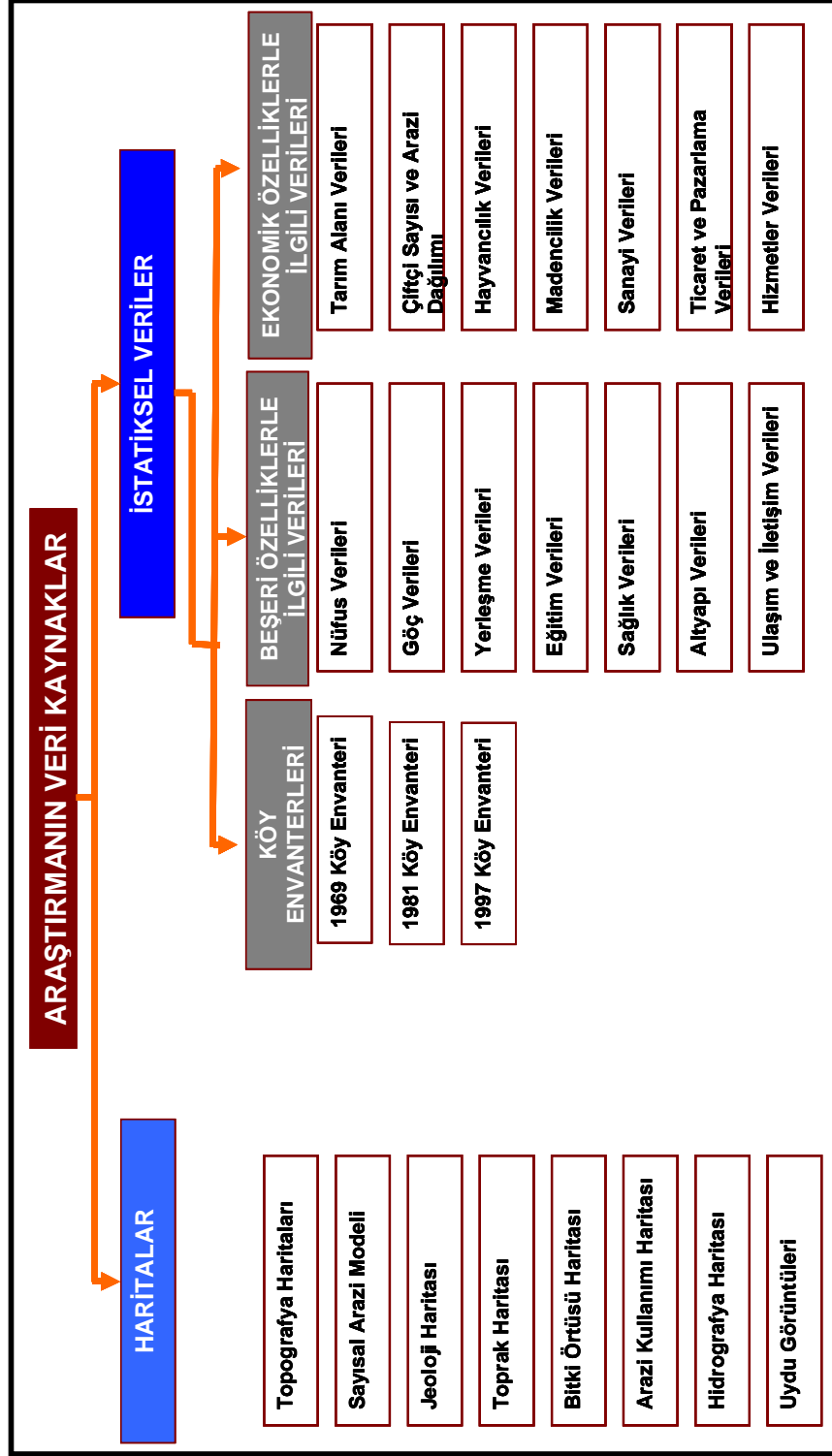
Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de göç araştırmalarında karşılaşılan en büyük sorun göç verisinin olmaması veya çok sınırlı olmasıdır. Nüfus hareketlerinin adrese dayanan bir kayıt sistemine göre takip edilmemesi (Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılından itibaren başlanmıştır.) göçlerin ölçülmesini engellemektedir. Oysa göçün doğum ve ölümlerde olduğu gibi her an takip edilebilmesi gerekmektedir.

Göç araştırmalarında kullanılan verileri birincil ve ikincil veri kaynakları olarak ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki olan birincil veriler göçü doğrudan ölçmektedir. Kişinin bir konuttan diğeri konuta yer değiştirme hareketini esas alan ikamete dayalı kayıtlardan çıkarılan veriler ile alanda yapılan ankete dayalı veriler, göç araştırmalarında doğrudan faydalanılabilecek en önemli birincil veri kaynaklarıdır. İkincil veri kaynaklarının başında hiç şüphesiz nüfus sayımları gelmektedir. Belirli aralıklarla yapılan nüfus sayımlarında sorulan sorulardan çıkartılan veriler göç araştırmalarında kullanılabilir. Bu sorular bir ülkeden diğeriye değişmekle birlikte genellikle ikametindeki değişikliği göç olarak kabul etme esasına dayanmaktadır. Sayım sırasında sorulan sorulara göre ikamet değişikliğini esas alan verilerin sakıncalı tarafları yok değildir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde göçün en azından miktarı, akım yönü, nedeni ve sosyo-ekonomik nitelikleri ile ilgili fikir verecek tek kaynak nüfus sayımlarına ait verilerdir.

İkametgâh değişikliği dışında sayımda kaydedilen doğum yerinin sayımın yapıldığı yerden farklı olmasına bağlı olarak elde edilecek bilgiler de göç olarak değerlendirilebilmektedir. Hayat boyu göç olarak adlandırılan bu yaklaşımla elde edilen verilerin de kendi içinde sakıncaları bulunmaktadır (Ünalın, 1998:93).

Son olarak her sayımda nüfus miktarındaki değişikliğin (artma/azalma) doğum ve ölümlerin yanında göçlerden kaynaklanabileceği kabul edilerek söz konusu sayımlardaki doğal artışın dışında kalabilecek farklılıkların göçle meydana gelmiş olması gerekmektedir (Tunçdilek ve Tümertekin, 1959:56-57).

Türkiye’de göç araştırmalarında ikamete dayalı kayıtlardan göç verisini elde etme geç başlandığından (ilk defa 1970 Genel Nüfus Sayımı’nda sorulmuştur), nüfus sayımlarına ait göç verileri de köy bazında yayınlanmadığından (hatta ilçe bazında dahi yayınlanmamaktadır) her iki veri kaynağına göre araştırma sahası ile ilgili data elde edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla göçlere ait tek kaynak köylere ait nüfus sayımlarımdan elde edilen cinsiyete göre nüfus miktarı ve bunlardaki zamanla meydana gelen değişimlerdir.

Şekil 3. Araştırmanın Veri Kaynakları Şeması.

Araştırmanın en zorlanılan bölümü hiç şüphesiz veri kaynaklarının derlenmesi oluşturmuştur. Zira ilçe bazında dahi göç verisinin yayınlanmadığı ülkemizde kırsal alanda köy bazında göçe dair veri bulabilmek mümkün değildir. Göçün etkilerini ortaya koyacak doğrudan veri bulmak çok daha güç olup, bu durum araştırmanın nicel değil daha çok nitel olarak yürütülmesini gerektirmiştir. Ayrıca kırsal alanda göç sonrasında geride kalan nüfus nitelikleri yönüyle de düşünüldüğünde nicel bir araştırma yöntemi uygulamak oldukça güçtür. Nitekim araştırma planı içerisinde alanda göçün izlerini ve etkilerini belirlemek için özgün bir anket formu hazırlanmış ve köy muhtarlarına uygulanmaya çalışılmış olmakla birlikte ankete istenilen düzeyde ilgi gösterilmeyince bu bilgilerin analizi ve değerlendirmeleri rakamsal boyutta yapılamamıştır (Ek 1). Bunun yerine köyleri arazi çalışması sırasında gözlemlemek ve halktan bazı kişilerle ilgili kritik bilgiler almak şeklinde çalışmanın sürdürülmesinin daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Araştırmada hangi veri başlıklarının kullanılacağı şekilde gösterilmiştir (Şekil 3). Buna göre araştırmada kullanılacak olan verileri kendi içinde ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki, doğal ortam özelliklerini ana hatlarıyla ortaya koymak için elde edilen ve haritalardan oluşan çizili kaynaklardır. Böylece ilçenin temel haritası oluşturulduktan sonra elde edilen diğer veriler bu harita üzerine aktararak yeni haritalar oluşturulabilmiştir. Ayrıca ilçenin doğal ortam özelliklerini yansıtan haritalar amaca uygun olarak düzenlenerek ve bu veriler göçü açıklamada gerekli olduğu kadar kullanılmış, detaya girilmemeye özen gösterilmiştir. İkinci grup veriler ise sahamızdaki yerleşim birimlerinin sosyo-ekonomik yapısına ait verilerdir. Burada ise amaç, göçün boyutlarından çok, zaman içindeki etkilerini ortaya koymaktır. Her bir yerleşme biriminin arazi kullanımından, tarımsal ve hayvan varlığına kadar ekonomik özellikleriyle ilgili olanlar ile yerleşmelerin eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim gibi altyapı ve götürülen hizmetler itibarıyla mevcut durumunu ortaya koymaya yönelik olacaktır.

Göç çalışmalarında kullanılan verilerin bu genel özelliklerinden sonra araştırmamızda kullanılacak veri setini iki kısma ayırabiliriz. Bunlardan birincisi araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan göçe ait veriler oluştururken, ikincisini göçün nedenleri ve sonuçlarının yansımalarını belirlemek için gerekli olan doğal

ortam özellikleri ile sosyo-ekonomik yapıyı ortaya koyacak olan veriler meydana getirmektedir.

Göçle ilgili doğrudan veri olmadığından nüfus sayımlarından elde edilen nüfus miktarları ile nüfusa ait diğer kayıtlardan elde edilen veriler derlenmiştir. Buna göre araştırma sahasındaki köylerin geçmişten günümüze nüfus miktarları nüfus sayımlarından elde edilmiş ve bir veri tabanı oluşturulmuştur. Ayrıca daimi ikametgâh değişikliğine dayalı göç verileri, 1965 yılından sonra il bazında yayımlanan nüfus sayımlarından derlenerek çıkarılmıştır. Diğer sayımlardan farklı olarak daimi ikametgâh değişikliğine göre elde edilen göç verileri, 2000 Genel Nüfus Sayımı'nda ilçe düzeyinde Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TUİK) elektronik ortamda temin edilmiştir. Daha sonra sağlık ocakları tarafından (Ev Takip Fişi (ETF) olarak adlandırılan ve her yıl köylere göre hane bazında doldurulan formlardan elde edilen veriler) tutulan kayıtlardan doğum, ölüm ve nüfusun diğer niteliklerine dair veriler toplanmıştır.

Araştırmanın ana eksenini oluşturan göçün sonuçları ve sorunlarının tespiti ise sahada yapılan gözlem, problem tarama ve tanımlama ile mülakat çalışmalarından elde edilmiştir. Yine bu sırada göçün etkili olduğu yerleşim birimlerinde göçün nedenlerinden sonuçlarına kadar her aşamasına dair yerinde gözlemler yapılmıştır. Bunun yanı sıra göçe bağlı değişimin yaşandığı konular, ilçedeki çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarındaki ilgi gruplarıyla görüşülmüştür. Böylece göç sonrası yapının oluşma süreci ve ortaya çıkardığı sonuçlar genel çerçevede belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerel düzeyde yayınlanan her türlü gazete, dergi, kitap vb yazılı kaynaklar taranmaya çalışılmıştır. Bunu ilçe ve köyleriyle ilgili günümüzde faal olan tüm web sayfalarının taranması takip etmiştir. Yine aynı yöntemle ilgili kişi ve kurumlardan email yoluyla bazı bilgiler öğrenilmeye çalışılmıştır. Ayrıca günümüze kadar ulusal boyutta kırsala yönelik yapılmış olan kaynaklardan ilçe ve köyleriyle ilgili gerek doğal ortam gerekse sosyo-ekonomik yapıya ait veriler derlenmiştir. Bu bakımdan özellikle "**Köy Envanter Etütleri**" çok önemli bilgiler sağlamıştır. Nitel ve nicel olarak derlenen bütün bu bilgilerden sonra yıl içerisinde farklı tarihlerde arazide gözlem ve mülakatlar yapmak amacıyla arazi çalışması yapılmıştır. Arazi çalışması öncesi hazırlanan "**Arazi Gözlem Formu**" ile göçün izleri ve etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır (Ek 2). Elde edilen bütün veriler çözümlendikten sonra

bilgisayar ortamına aktarılarak harita, şekil, tablo ve grafiklerle görsel hale getirilmiş ve daha sonrasında rapor yazımına geçilmiştir.

Araştırma sahasında göç hareketini ve etkilerini içeren verilerin derlenerek mekânsal dağılımının ortaya konması araştırmanın yönteminin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Derlenen tüm bilgilerin mekâna bağlı olması bu bakımdan önemlidir. Zira göç tipleri ve süreçleri gibi göçün etkileri de sahada farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan elde edilen verilerin analizi ve değerlendirilmesinde karşılıklı ilişki kurma ve dağılımını ortaya koyarak nedenlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Nitel ve nicel yöntemlerle elde edilen bilgiler bir bütün halinde ve göçle ilişkisi çerçevesinde mekânsal bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece ortaya çıkarılmış olunan sonuçlarla pek çok disiplinin araştırma objesi olan göç konusunda beşeri coğrafyanın da yeri ve katkısının ortaya konmuş olması en büyük dileğimiz olacaktır.

7. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Nüfus (Population): Sınırları belli bir alanda (bir kıtada, bir ülkede, bir bölgede veya bir idari ünite), belirli bir anda yaşayan insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Özgür, 1998:7). Özçağlar'a göre "yeryüzünde sınırları belli alanlarda veya yerlerde belirli zamanda yaşayan insan sayısı" olarak tanımlanan nüfus, Üner'de ise, "belirli bir bölgede belirli bir anda yaşayan bireylerin oluşturduğu kitle, bu bireylerin oluşturduğu toplam sayı" olarak ifade edilmiş olması, yine önceki tanımlarla benzerliğini göstermektedir (Özçağlar, 2006:95, Üner, 1972:11). Buradaki tanımlarda insan esas alınmıştır. Oysaki kavrama daha geniş bakılırsa tüm canlılar için geçerli olduğu görülür. Çünkü tüm canlıların belirlenen yerde ve anda oluşturdukları topluluğun sayısı vardır. O halde nüfusun tanımını "aynı türden organizmaların ve objelerin oluşturduğu grup" olarak yapmak daha doğru olacaktır (Peters ve Larkin, 2005:316).

Nüfus Coğrafyası (Population Geography): İnsanla tabiat arasındaki ilişkileri inceleyen coğrafyanın beşeri coğrafya dalında yeryüzünde yaşayan insanların sayıları, dağılımları, hareketleri ve nitelikleri birinci derecede önemli olaylardır. Bu bağlamda beşeri coğrafya içerisinde nüfus araştırmasında asıl nokta, yeryüzünde yaşayan nüfusun dağılışı, bu dağılıştaki görülen yoğunluklar ile yer yer

değişen iklim, röliyef, toprak, tabii bitki örtüsü, hidrografya şartları ve yer altı servet kaynakları arasında bir takım ilişkiler ve uygunlukların tespit edilmesidir (Tanoğlu, 1966:27). Buna göre öncelikli bir mekân bilimi olan coğrafyada nüfus coğrafyasını; “yeryüzünde sınırları belirli alanlarda yaşayan nüfusun zamana bağlı olarak gelişimini, hareketlerini, dağılışı, yoğunluğunu, sosyal-ekonomik niteliklerini araştırıp inceleyen ve sonuçlarını bir sentez halinde ortaya koyan beşeri coğrafya dalı” olarak tanımlamak mümkündür (Özçağlar, 2006:97). Veya “mekânsal farklılıklar yoluyla nüfusun dağılışı, yapısı, hareketleri ve gelişimini mekânın doğal özellikleri ile ilgilisi” nüfus coğrafyasını oluşturmaktadır (Jhonston ve diğ., 2000:599). Nüfus coğrafyasının, istatikselsel temelli olan ve nüfus coğrafyası ile sıkı ilişki içinde olan demografyadan farklılığı, mekânsal görünümle (patern) ilgili olmasıdır (Barrett, 1998:7). Nüfusun mekânsal boyutunu esas alan Nüfus Coğrafyası’nı, “nüfusun alansal dağılışı ve bu dağılıştta ortaya çıkan farklı yoğunluklar ile bunda neden olan yerşekilleri, iklim, toprak, su, doğal bitki örtüsü şartları ve yer altı servetlerinin dağılışı düzeni, fakat aynı zamanda doğal ortamı gittikçe artan bir tempoyla değiştirmeye çalışan ve onda kendi amaçları doğrultusunda faydalar sağlayan insanın, ulaştığı kültürel, ekonomik ve teknolojik seviye sayesinde ortaya çıkan yeni durumlar arasında bağlar kurmak” olarak da yeniden tanımlayabiliriz (Özgür, 2005:3). Zira günümüzde nüfusun mekânsal dağılımındaki görünümü belirleyen dinamikler olan oluşumları ve yeni düzenlemeleri vurgulamaya çok daha fazla önem verilmektedir (Barrett, 1998:7).

Göç (Human Migration): Göç kavramı da nüfusta olduğu gibi sadece insana özgü değildir. Yıl içerisinde belli dönemlerde düzenli bir şekilde göç eden kuşlar başta olmak üzere pek çok yaban havyanı hatta bitkilerin bile zamanla göç ettiği bilinen bir gerçektir. Bu noktadan bakıldığında yaşamın temelinde ve devamlılığında göçün hep var olduğu görülür. Canlıların karakteristik bir davranışı olan göç, hareket kabiliyeti en yüksek olan insanda çok belirgindir. İnsan ise yeryüzüne ilk çıktığından beri yaşamını bir bağlamda göç sayesinde sürdürebilmiştir. Dolayısıyla tarihi geçmişi insanlık tarihi ile eş olan bu olgu elbette zamanla bir değişim de geçirmiştir. Nedenleri geçmişten günümüze çeşitlilik gösterse de özünde insanın yaşamını daha iyi bir ortamda sürdürme isteği yatmaktadır. Elbette organizmanın bu isteğinde, mevcut yaşadığı yeri nasıl algıladığı ve nelerin bunda

etkili olduğu belirleyici olmuştur. Nedeni ve sonuçları ne olursa olsun insan için geçmişte var olan göç bugün de vardır, yarın da olacaktır. Çünkü bir canlı olan organizma, her şeyden önce yaşamını sürdürmek için gördüğü tehlikelere karşı kendini korumada göçü de kullanmaktadır.

Göç ve göç edenin tanımı konusunda tam bir uzlaşma yoktur. Şüphesiz tanımdaki bu durum sebepsiz de değildir. Çünkü göç, çok bileşenli, çok nedenli, farklı zamanlarda ve farklı şekillerde gerçekleşmektedir.

Kelime olarak göç:

1. İktisadi, sosyal veya siyasal sebepler yüzünden insanların, toplulukların yer değiştirmesi, 2. Bir evden başka bir eve taşınma, 3. Göç sırasında taşınan eşyaların hepsi, 4. Asıl yerlerine dönmek için belli mevsimlerde veya rastgele zamanlarda sürüler halinde iklim değiştiren bazı hayvanların geçip gitmesi (MEB, 2000:1018).

Kavramsal bakımdan göç tanımına baktığımızda hemen her araştırmada tekrar tekrar tanımlandığını görürüz. Her defasında yeniden tanımlama gereği göçün yapısındaki karmaşık veya kompleksliğin yanında pek çok farklı disiplinin de araştırma objesi olmasından kaynaklanmaktadır. Zira göçler, antropoloji, ekonomi, sosyoloji, coğrafya, demografya hatta son yıllarda sağlık bilimleri ve psikolojinin de araştırma konularını oluşturmaktadır. Göçün tanımındaki farklılığın bir diğer nedeni ise toplumdan topluma farklılaşmasıdır. Ayrıca günümüz dünyasında hayatın temel öğeleri çok hızlı bir şekilde değişip gelişmektedir. Bugün Dünya'nın bir kesiminde bir yerden başka bir yere gitmek için hâlâ yük ve çeki hayvanlarından yararlanılırken, diğer taraftan başka bir yerde gezegenler arası seyahatler düzenlenebilmektedir.

Bütün bu nedenlerle göç tanımlarını alt alta sıralamaktansa tanımdaki anahtar kelimeler üzerinde durup daha sonra bunları bir araya getirmeye çalışmak uygun olacaktır kanaatindeyiz.

Üner, göçü, bir yerleşme biriminden diğerine olan hareketin yerleşme amacını gütmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Üner, 1972:77). Tümertekin ve Özgünç ise geçilen idari sınırı esas alarak oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirmeyi kastetmektedir (Tümertekin ve Özgünç, 1998:307). Akkayan'a göre göç, kabaca kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını

geçirmek üzere tamamen ya da geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (kent, kasaba, köy) bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları **coğrafi yer değiştirme** olayıdır (Akkayan, 1979:21). Yalçın'a göre ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta ve uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden **coğrafik, toplumsal ve kültürel** bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004:13). Bir başka tanımda tamamen veya kısmen, bireysel veya topluluk olarak insanların yer değiştirmesi olarak tanımlanmıştır (Jhonston ve diğ., 2000:504).

Bütün tanımlardaki ortak noktaları şu başlıklarda toplayabiliriz:

1. Neden (Cause)
2. Mekân (Space)
3. İkametgâh (Residence)
4. Zaman (Time)
5. Ekonomik Faaliyet (Activity)
6. Uzaklık ve İdari/Siyasi Sınır (Distance and Administrative/Political Border)

Göç, pek çok farklı bilim dalının araştırma konusunu oluşturmaktadır. Demografya, sosyoloji, ekonominin yanı sıra sağlık bilimleri ve hatta psikolojinin de ilgisi dâhilinde kalmaktadır. Coğrafya'da nüfus coğrafyasının araştırma konusunu oluşturan göç, nüfusun alansal dağılışını çok hızlı bir şekilde değiştirebilen bir faktördür. Bu bakımdan coğrafyacı, göç nereden oluyor, nereye yöneliyor, mekânı nasıl şekillendiriyor ve göç akımlarının mekânsal ilişkisi nasıldır gibi sorularla göç ile mekân arasındaki ilişkiyi kurmaya ve açıklamaya çalışır. Diğer disiplinlerden farklı olarak nüfus coğrafyacısı göçe mekân yönüyle bakmaktadır. Bu haklı ve geçerli farklılığı göçün tanımına baktığımızda da rahatlıkla görebiliriz. Bütün disiplinlerin kabul ettiği genel bir tanım olmamakla beraber, göçün bir yerden başka bir yere olan bir yer değiştirme hareketi olduğu araştırmacıların uzlaştığı ortak noktadır. Dolayısıyla göçün tanımındaki mekânın göçle olan etkileşimini ortaya koymada coğrafyacının katkısı büyük olacaktır.

Göçün Temel Kriterleri

Neden (Cause): Göç hareketinin meydana gelmesi için insanın bulunduğu/yaşadığı yerden başka bir yere gitme ihtiyacını duy(urul)ması gerekir.

Yer değiştirme ihtiyacını ise çok sayıda faktör belirlemektedir. Hiç şüphesiz insanın bunları nasıl algıladığı ve onlara karşı nasıl mücadele edeceğini bilmesi anlamındaki davranışı da çok önemlidir. Eğer bir yerde göçü azaltmaya yönelik uygulamalar yapılmak isteniyorsa göçe neden olan faktörlerin tespiti kadar, onların nasıl algılanıp hangi davranış kalıplarıyla tavır sergilendiğinin bilinmesi ve değişime buradan başlanması önemlidir. Bu ise göçün yaşandığı yöre veya bölgenin bir bütün olarak ele alınıp konunun ilgili disiplinleriyle ortaklaşa detaylı bir mevcut durum çalışması ve arkasından uygulamaya konulmak üzere hazırlanmış eylem planı ile mümkün olacaktır.

Bir insanı yaşadığı yerden söküp bilmediği yerlere sürükleyecek nedenler çok çeşitli ve kompleks bir yapı gösterirler. Göçü açıklamaya çalışan teoriler de daha çok göç nedenlerini esas almaktadır. Nitekim Lee'nin ortaya attığı “*itme ve çekme teorisi*” (*pull-push theory*) göçü, çıkış ve varış yerlerindeki olumlu ve olumsuz faktörlere göre açıklamaktadır. Hatta göç sınıflamasında da göçe neden olan faktörler bir kriter olarak kabul edilmektedir.

Göç nedenleri ilk insandan günümüze kadar çok çeşitlilik gösterse de çok genel olarak ekonomik, sosyal ve çevresel olarak üçe ayırabiliriz (Barrett, 1998:139). şüphesiz hemen her ölçekte, mekânın bu üç temel niteliği birbirinden farklı olacağından göç etmek için mutlaka bir sebep olacaktır. İşte, göçün mekâna bağlı bu boyutu coğrafyanın ve coğrafyacının ilgi alanını oluşturmaktadır.

Mekân (Space): Göçün tüm tanımlarında ortak kabul edilen unsuru, bir mekânda/yerde gerçekte oluyor olmasıdır. Bir yerden başka bir yere olan hareketin adı olan göçte yer kavramı ne anlama gelmektedir? Yine bu yerin önceki yere göre farklılıkları ve bezerlikleri, uzaklığı, niteliği, büyüklüğü, göç edene yaptığı etkisi gibi özellikleri de önem arz etmektedir. Mekânın göçteki yeri ve konumu açık bir şekilde ortaya konmamış olmakla birlikte aslında göç eden kişinin sadece hayatının bir bölümünü sürdürdüğü evini değiştirmesi anlamında olmasa gerektir. Zira burada mekândan kasıt insanın yaşadığı ve ilişkide bulunduğu sınırları kişiden kişiye değişen bir alandır. Buna göre kişi, fiziksel anlamda olduğu kadar zihinsel anlamda da göç ederken bir mekânı değiştirmektedir. Ayrıca günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler mekânın etkisini giderek azaltmakla birlikte göçteki yerini de yeniden düşünmeye itmektedir.

İkametgâh (Residence): Bir yerden başka bir yere yapılan yer değiştirme sonucu ortaya çıkan bir değişiklik de ikametdeki farklılıktır. Göç eden kişi yaşamının önemli bir parçası olan evini/konutunu sürekli veya belli bir süreliğine değiştirmektedir. Burada ne kadar süreliğine bir değişikliğin göç kavramı içerisinde düşünülmesi gerektiği ayrı bir konudur. Göçün tanımında önemli bir unsur olmakla birlikte gelişen teknoloji ile her geçen gün daha hareketli (mobil) hale gelen günümüz insanı için ikamet ne anlamda olması gerektiği tartışma konusudur. Sürekli yer değiştirmeyi gerektiren bazı meslek sahipleri için ikamet bir anlamı olmamaktadır. Bu durumlar toplumsal anlamda gelişmenin ve değişimin göç kavramının tanımına yansımaları olarak kabul edilebilir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlardaki göçün tanımlanması ve ölçülmesinde ikamet önemli bir kriterdir. Nüfus sayımlarından elde edilen göç verilerinin temelinde ikametdeki daimi değişiklik (yerleşme ve idari sınırla birlikte) göç olarak kabul edilmektedir. Türkiye'deki göç verileri için de bu durum geçerlidir. Dolayısıyla araştırmamızda da ikamet değişikliği göç olarak kabul edilecektir.

Zaman (Time): Bir yerden başka bir yere gitme ve bunun göç etme olarak kabul edilmesi için ne kadar süreliğine gidilen yerde bulunulması gerekir sorusu zamanın da üzerinde düşünülmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkarmaktadır. Zira insan günlük yaşamı içerisinde yaşadığı mekânda sürekli hareket halindedir. Burada zamandan kasıt, her gün işe veya okula gitmiş olmanın göç anlamında olmadığı açıktır. Benzer şekilde ritmik bir şekilde birkaç gün, hafta, ay veya mevsimde bir yapılan yer değiştirmeler acaba göç olarak kabul edilmeli midir? Buna göre göç, bir zaman dilimin içinde meydana gelmektedir. Ancak bu zaman sınırının ne olması gerektiği konusu tartışmalıdır.

Zaman kavramı göç sınıflamasında kullanılan bir diğer kriter olup, zamana bağlı olarak yapılan yer değişiklikleri dönemlik veya sürekli göçler olarak ikiye ayrılmaktadır. Zamanın göçteki bir diğer önemli noktası ise göçün ölçülmesinde karşımıza çıkıyor olmasıdır. Göç araştırmaları (anket, mülakat vb.) ile nüfus sayımlarındaki sorularda yer değiştirme hareketinin göç kabul edilmesinde zaman, belli bir süreyle sınırlandırılmaktadır. Türkiye'deki nüfus sayımlarından elde edilen göç verisi bir önceki nüfus sayımındaki (bu süre iki sayım arası olan 5 yıldır) ikamet

yerinin değiştirilip değiştirilmemesini esas almaktadır. Zaman açısından bu yaklaşımın bazı sakıncaları yok değildir.

Ekonomik Faaliyet (Economic Activity): Göç eden kişi ikameti yanında yaptığı ekonomik faaliyeti de değiştirme gibi bir olasılığa sahiptir. Ancak her yer değiştiren kişi yaptığı içi değiştirecek diye bir kuraldan bahsetmek mümkün olmadığı gibi, ikametini değiştirdiği halde işini değiştirmeyen her kişinin göç etmiş olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde özellikle kırdan kente doğru olan göçlerde göç edenlerin büyük bir bölümü tarım ve hayvancılık gibi birincil sektöre ait işlerde çalışırken, göçle birlikte sanayi ve hizmetler sektörlerine ait işlerde çalışmaya başlamaktadırlar. Göçlerin yapılan işteki yarattığı bu değişikliğin asıl nedeni, sektörler arası gelir farklılığıdır. Göçlerin ekonomik anlamdaki etkisini belirlemek bakımından son derece önemli olan bu nokta, araştırmalarda yer verilmeye çalışılmakla birlikte özellikle nüfus sayımlarında sorulmamaktadır.

Uzaklık ve İdari/Siyasi Sınır (Distance and Administrative/Political Border): İki nokta arasındaki yer değiştirme hareketi mutlaka bir mesafede gerçekteşmektedir. Bazen bir köyden hemen yakınındaki komşu diğer köye olan yer değiştirme bazen okyanus aşırı bir kıtadan diğerine olabilmektedir. Göçler bazen en yakındaki merkezlere olabildiği gibi, etki alanı çok geniş olan büyük merkezlere ve metropollere olabilmektedir. Bu durum özellikle coğrafyacılara, göç araştırmalarında, göç eden kişi sayısı ile mesafe arasında bir ilişki var mıdır sorusuna cevap aramaya itmiştir.

Yer değiştirme sırasında çoğu zaman bir idari veya siyasi sınır geçilmektedir. Bir bakıma göç edenin kat ettiği mesafe ile de ilişkili olan geçilen sınır, göçün hem ölçülmesinde hem de sınıflandırılmasında önem taşımaktadır. Belirlenen zaman dilimindeki yer değiştirme hareketi bir idari sınırın geçilip geçilmemesine göre göç olarak kabul edilmekte veya edilmemektedir. Bu esasa göre elde edilen göç verilerinde aynı idari ünite içerisindeki yer değişikliklerini tespit etmek mümkün değildir. Ayrıca idari sınırlardaki değişiklikler göç verilerinin düzenliliğini ve sürekliliğini engellemektedir.

Türkiye'deki nüfus sayımlarında elde edilen göç verileri idari sınırnın geçilmesine göre tutulmaktadır. Verilerin en büyük idari ünite olan illere göre yayımlanması göçün boyutunun mekânsal analizini kısıtlamaktadır.

Göç Sınıflaması (Typologies of Migration): Göçün tanımı kadar sınıflandırılması konusunda da bir uzlaşmanın olduğu söylenemez. Bu genellikle göçün doğasından olduğu kadar tanımında yer alan kriterlerin çeşitliliğinden de kaynaklanmaktadır. Ayrıca zamanla göç araştırmalarının çoğalması ile her geçen gün yeni bir göç tipinin bilimsel literatüre girmesi ve göçe ilişkin verilerin çoğalması ve çeşitlenmesini de eklemek gerekir. Bununla birlikte birçok göç sınıflandırmasındaki ortak unsurlara göre bir sınıflandırma yapmak da mümkündür.

Lewis'e göre göç sınıflandırması şu dört unsura göre yapılabilir; (Lewis, 1982:15-19)

1. Mekan (Spatial)	3. Neden (Causal)
2. Zaman (Temporal)	4. Sonuç (Consequential)

Hornby ve Jones ise göç sınıflamasında şu kriterlerin kullanıldığını belirtmişlerdir (Hornby, W.F. And Jones, M., 1980:106).

1. Göçün geçici veya daimi olması
2. Göç mesafesi
3. Göç eden kişi sayısı (kişisel, aile, grup veya kitlesel)
4. Göçteki siyasi motivasyon etkisi (zorunlu, organize edilmiş, gönüllü vb.)
5. Göç nedenleri
6. Göç amaçları (geleneksel hayatı sürdürmeyi amaçlamak veya yeni bir hayat tarzını başarmak)
7. Göçün seçiciliği

Gould ve Prothero'nun Afrika'daki göçlerle ilgili olarak şu sınıflamayı yapmıştır (Tablo 1) (Newman and Matzke, 1984:165). Fakat burada kır-şehir ayrımı bir ülkeden diğerine değişiklik göstermektedir. Değişen zaman diliminde süreklilik gösteren devinimler "*hareket*" olarak adlandırılırken, düzensiz veya kalıcı yer değiştirmeler "*göç*" olarak kabul edilmiştir. Yapılan sınıflama zamansal ölçekte ele alınıp yerleşme tipleri (kır-şehir) esasında 4 kategoriye ayrılmıştır. Bunda hiç şüphesiz Afrika kıtasında göçlerle ilgili tutulan verilerin nitelikleri ayrımda etkili olmuş olabilir.

Tablo 1. Gould ve Prothero'ya Göre Afrika'da Nüfus Hareketi Türleri.

Mekân	Devinim (Nüfus Hareketi)				Göç	
	Günlük	Periyodik	Mevsimlik	Uzun Dönemli	Düzensiz	Sürekli, Kalıcı
Kırdan Kıra						
Kırdan Şehre						
Şehirden Kıra						
Şehirden Şehre						

En iyi bilinen ve çok yaygın bir şekilde kullanılan bir göç sınıflaması da Willam Petersen tarafından geliştirilenidir (Tablo 2) (Newman and Matzke, 1984:164).

Tablo 2. Petersen'e Göre Göç Türleri.

Etkileşim Tipi	Göçü Belirleyen Güç	Göç Sınıfı	Göç Tipi	
			Tutucu	Yenilikçi
Doğa ve insan	Ekolojik güçlükler (İticilikler)	İlkel	Değişerek Gezen	Mekândan kaçma
Devlet ve insan	Göç politikası	Zorunlu, Mecburi	Savaş, Yerinden olma	Vasıfsız işçi ticareti Köle ticareti
İnsan ve onun kuralları	Daha fazla istek	Serbest, Özgür	Grup	Öncü, Lider
Kolektif davranış	Sosyal devingenlik	Kitlesele	Yerleşme	Şehirleşme

Göç sınıflamalarına zamanla yeni tiplerin ekleneceği kesindir. Göç verisindeki artışla birlikte yeni yeni göç tiplerinden söz edilebilir. Bu elbette göç araştırmalarının artması ve amaca göre göç verisinin derlenmesiyle mümkündür. Sınıflamada kullanılacak her bir kriter bir göç hareketinin birden fazla kategoriye girmesine de neden olacaktır.

Türkiye'deki göç araştırmalarının büyük bir bölümünde sınıflama, idari sınır veya çoğunlukla bununla hemen aynı paralelde algılanan yerleşme tiplerine göre yapıla gelmiştir. Zaten nüfus sayımlarından elde edilen göç verileri de aynı esasa dayanmaktadır. Dolayısıyla araştırmamızda göçü aynı esasa göre sınıflandırma mecburiyeti vardır. Amacımız göç sınıflaması yapmak olmamakla birlikte çalışmanın göç tipleri içerisindeki yerini belirlemek gerekmektedir. Zira kırsalda bile kendi içerisinde kırdan kente göçler, kırdan yurtdışına göçler, kırdan mevsimlik göçler,

kırsala olan mevsimlik göçler, kentlerden kırsala kesin geri göçler, kırsala yurtdışından kesin geri göçler, emekli göçleri, günübirlik işçi göçleri, kırsaldan zorunlu göçler, doğal afetler nedeniyle olan göçler gibi pek çok göç tip veya türünden söz edilebilir. Bu tiplerden her birinin nedenlerinden sonuçlarına kadar göç süreci farklı karakterde olacaktır. Göç tiplerinin araştırma amacımız olan kırsalda ortaya çıkan sonuçları ve sorunları açısından önemli farklılıklar içereceğinden, bir sınıflamaya ihtiyaç vardır.

Bir yerleşim biriminde çoğunlukla ya göç alıyor, ya göç veriyor veya hiçbir göç alışverişi olmuyordur. Her göç akımı küçük de olsa karşı akımı doğurur kuralı gereği göç yerleşmeler arasında karşılıklı gerçekleşmektedir. Göç akımının hangisinin hacmi daha büyükse asıl karakteri o oluşturmaktadır. Dolayısıyla öncelikli olarak göç alışverişinin hangisinin ne oranda etkili olduğu belirlenmelidir. Sonrasında göç alışverişinin belirlenen kriterlere göre tiplemesine geçilmelidir. Buna göre göçün nereden nereye olduğu yani yerleşme hiyerarşisine göre bir ayrımı yapılabilir. Bunu idari/siyasi sınırlara göre yapılacak ikinci bir ayrım izleyebilir. Bir diğer ayrım ölçütü olarak zaman dikkate alınıp, göçün sürekli, geçici, sezonluk veya günübirlik olup olmadığı saptanabilir. Daha sonra göçlerin nedenlerine ve amaçlarına göre de bir sınıflamaya gidilebilir. Burada göç etmeyi gerektiren nedenlerin ve amaçların neler olduğuna dair verilerin derlenmesi gerekir. Göçe katılan kişi sayısı ve nitelikleri de bir ayrım kıstası olarak düşünülebilir. Zira ailenin tamamını katıldığı göçler ile sadece erkeklerin katıldığı sezonluk işçi göçleri veya gençlerin eğitim amaçlı yaptıkları göçlerin işleyişleri ve sonuçları farklı farklı olacaktır. Bu araştırmanın belki de en önemli sonuçlarından birisi göçlerin kırsaldaki etkilerine göre bir sınıflamaya gidilip gidilemeyeceğine dair bir ayrım modelini tartışmak olacaktır. En az bunun kadar bir diğer önemli sonucu ise her bir göç tipinin kırsalda nasıl sonuç ve sorunlar ortaya çıkardığının tespit edilmesi olacaktır.

Göç Kuramları/Teorileri (Migration Theories): Göçleri açıklamak için günümüzde pek çok teori ortaya atılmıştır. Bunların büyük bir bölümü daha çok göçün neden meydana geldiği ile ilgilidir. Göçün işleyişi ve göç kararı ile ilgili teoriler de bulunmaktadır.

Göç, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, mekânsal ve yönetim gibi pek çok boyutu olan bir konu olduğundan çok sayıda disiplini ilgilendirmektedir. Dolayısıyla

göç teorileri sayıca çoğaldığı gibi göçü araştıran bilimlere göre de farklılıklar arz etmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de göçlerin büyük bir bölümü ekonomik nedenlerle meydana gelmektedir. Dolayısıyla göçü açıklamaya çalışan teorilerin büyük bir bölümü (*fayda-maliyet yaklaşımı*, *beklenen gelir yaklaşımı*, *kesişen fırsatlar teorisi* gibi) göçü ekonomik açıdan ele almaktadır (Çelik, 1999:5, Yalçın, 2004:28). Buna karşın Lee'nin "*itme-çekme teorisi*" ise göç alan ve veren yerlerin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini esas alan daha bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Buna göre göç edecek kişi yaşadığı yer ile yaşamak istediği yerin pozitif ve negatif yönlerini değerlendirdikten sonra göçe karar vermektedir. Zelinsky ise toplumu, modern öncesi ile gelecekteki süper gelişmiş arasında 5'e ayırmakta ve her bir düzeyin göçe farklı tepkiler vereceğini ileri sürmektedir. Zelinsky'e göre, toplumsal gelişmişlikle göç tipleri arasında ilişkiler vardır (Lewis, 1982:23-24) "*ağ (network) teorisi*" ise göçün nasıl işlevselleştiğini ve büyük boyutlara ulaştığını ortaya koyar niteliktedir. Bu yaklaşıma göre ilk gidenler tarafından sosyal bağlantılar şeklinde oluşan ağlarla göç gelişip yaygınlaşmaktadır (Yalçın, 2004:49-56). Göçe birey bazında yaklaşan görüş de vardır. Buna göre insanın doğumundan ölümüne kadar yaşamı içerisinde değişen durumuna bağlı olarak da göç etmektedir ki, bu da "*yaşam döngüsü*" (*life cycle*) olarak adlandırılmaktadır (Weeks, 1994:199-200).

Burada en fazla bilinen bazı göç teorilerinin özüne ait verilenlere dikkat edilirse hiç birisinin göçün mekânsal yönü üzerinde durmadığı gibi, göç sonrasında göç verilen yerlerin nasıl bir değişime uğrayacağı ile ilgili de değildir. Yani verilen göç sonrasında mekânın göçten nasıl etkilendiği ve gelecekte orayı nelerin beklediği ile ilgili değildir.

Kırsal Alan (Rural Area): Kırsal alan kavramı ülkeler arasında farklılık gösterdiği gibi bir ülke içerisinde de zamanla değişmektedir. Bu farklılığın temel nedeni her ülkenin gelişmişlik düzeyinin farklı olmasıdır. Başka bir ifadeyle Dünya üzerindeki gelişmişlik farkı ve eşitsizliklerin var olmasıdır. Söz konusu durum benzer bir şekilde bir ülke içerisinde de geçerlidir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılığı olarak adlandırılan bu olgu, kırsal alan kavramının bir ülke içerisinde bile tek bir tanımla belirlenemeyeceğini göstermektedir. Ayrıca yine bir ülkede zamanla başta nüfus ve sosyo-ekonomik yapı olmak üzere hemen her alandaki gelişmeler kırsalın

da kapsam olarak yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Sonuçta yaşayan organizmalar gibi öncesinde kırsal olarak tanımlanan bir yer, daha sonra gelişerek şehirselleşmeye bürünebildiği gibi zamanla gerileyerek ortadan da kalkabilmektedir.

Türkiye’de kırsal alanın neresi olduğu (ya da kır-kent ayırımının nasıl olması gerektiği) konusu farklı disiplinler tarafından tartışılan bir konudur. Kırsalı araştıran farklı disiplinlere ilaveten ülkedeki yönetim birimleri arasında da benzer bir şekilde bir birliklilik yoktur. Dahası, aynı kurum tarafından yapılan farklı araştırma ve istatistikî kayıtlarda kırsal, farklı farklı tanımlanmaktadır. Tanımında bile ortak bir noktada buluşulamayan kırsalda o halde nasıl “*kırsal kalkınma planı*” yapılabilecektir sorusunu akla getirmektedir. Ya da yönetim birimlerinin kamusal hizmetleri nereye, nasıl götürdüğünü de düşündürmektedir.

Kırsal alan kavramının kapsam ve sınırları ne olmalıdır sorusunu temel bazı kıstasların getirilmesi gerektiği şeklinde cevaplamak mümkündür. Bu kriterler; nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, kentleşme düzeyi, kent merkezine olan mesafe, temel ekonomik faaliyet veya kırsallık endeksi olarak kabul edilebilir (DPT, 2006:10). Örneğin OECD’de kırsal alan belirlenirken km²,’ye düşen nüfus esas alınmıştır. Buna göre km²,’ye 150 kişiden daha az nüfus düşen yerler kırsal olarak kabul edilmiştir. Çıkan sonuçlar, nüfusunun % 50’sinden fazlasının kırsal alanda yaşadığı kırsallığı baskın bölge, % 15-50 arasında önemli ölçüde kırsal bölge ve % 15’inden daha azının yaşadığı kentselliği baskın bölgeler olarak sınıflandırılmıştır (DPT, 2006:11).

Kırsal alanın kentsel alandan ayrımı aslında yerleşim yerinin yaşanılan doğal ortamla olan ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan hayat tarzının sonucunda belirlemektedir (Tütengil, 1977:7-8). Özellikle doğal ortamın ekonomik faaliyetlerde hatta günlük yaşamdaki etkisinin bariz bir şekilde hissedildiği yerler kırsal alan olarak kabul edilebilir. Bu sahalar sosyal açıdan da, daha çok yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu, sosyal dayanışmanın aile ve akrabalık ilişkilerine dayandığı, toplumsal değerlerin insanlar üzerinde etkisini hissettirdiği, üretimin büyük ölçüde toprağa bağlı olduğu yerlerdir. Doğal ortamın taşıma kapasitesine göre bu karakterdeki kırsal alanların elbette nüfus miktarı az, nüfus yoğunluğu da düşük olacaktır.

Türkiye’de ve araştırma sahamızda kırsal alanları, çoğunlukla kırsalla eş anlamlı olarak algılanan köyler oluşturmaktadır. Burada en önemli sorun köylerle kendisini kırdan şehre geçiş için çaba sarf eden ve nüfusu köylerden nispeten daha fazla olan ama henüz şehirleşmemiş geçiş tipini oluşturan yerleşmelerin, yani kasabaların, neye göre nasıl ayrı tutulması gerektiğidir. Bu soruya konumuz gereği yaklaşacak olursak, yani göçten sonra kırsalın mevcut durumu, ortaya çıkan sorunların belirlenmesi olduğu dikkate alınır, kırsalda nüfusu göçle belirgin bir şekilde azalan yerler bizim araştırma konumuz içinde kalacaktır. Buna göre il ve ilçe merkezleri zaten kırsal kavramının kapsamı dışında kalmaktadır. İldeki idari statüsü olmayan belediye örgütüne sahip yerleşmelere/beldelere gelince bunları elbette hemen şehrsel yerleşmeler sınıfına koyamayız. Fakat bu yerleşmelerin nüfuslarının diğer köylere göre daha fazla olması, ihtiyaca göre en az birkaç tane de olsa ticaret ve sanayi faaliyeti yürüten işyerlerinin bulunması, tarımın dışındaki işlerde insanların az da olsa çalıştığı yerler olması, yerleşmede çeşitli hizmetlerin verildiği belediye örgütünün kurulmuş olması, tarımsal potansiyelinin çoğu kez daha yüksek olması ve çoğunlukla yola yakın olmaları, her gün il veya ilçe merkezi ile dolmuş veya minibüs seferlerinin olması gibi özellikleriyle köylerden de ayrılmaktadırlar. Konumuz açısından bakıldığında, belki de en önemli ayırım kriteri olarak, bu tarz yerleşmelerin nüfuslarının (birkaç istisna hariç tutulursa) sürekli bir artış eğilimi göstermiş olmasıdır. Dolayısıyla araştırmamızda kırsal alan olarak köy idari alanlarını kabul etmek daha uygun görünmektedir.

Kırsal Nüfus (Rural Population): Kırsal alan olarak da kabul edilen köylerdeki nüfus, kırsal nüfusu oluşturmaktadır. Türkiye’de ilçe ve il merkezleri bu kapsamın dışında kalmaktadır. Burada köy, ülkemizin en küçük yönetim alanı olarak kabul edilmiştir. Zaten TÜİK nüfus sayımı sonuçlarında il ve ilçe merkezleri dışındaki alanların nüfusunu kırsal nüfus olarak tanımlamaktadır.

Araştırmamızda ilçe merkezi dışındaki tüm yerleşmelerin nüfusu kırsal nüfus anlamında kullanılmıştır. Nüfusla ilgili hesaplamalar bu sınıflandırma esasına dayanarak yapılmıştır. Bu ayırım TÜİK’in göç verilerindeki sınıflama ile örtüşmektedir. Nüfus sayımlarındaki göç verilerinde il ve ilçe merkezi dışındaki göçlerin tamamı kırsaldan olan göç olarak kabul edilmektedir. Zaten göç verileri köy bazında erişilemediğinden beldelerin göç miktarlarını bu verilerin içerisinden ayırma

olanağı yoktur. Dolayısıyla beldelere ait nüfus ve göçlere ait veriler kırsal alan içerisinde değerlendirilmiştir.

Kırsal Boşalma (Rural Depopulation): Günümüzde gelişmekte olan tüm ülkelerde kırsal alanda nüfus azalmaktadır. Öncelikle göçlerle kırsal alandan nüfus büyük ölçüde tasfiye olurken, az sayıda geride kalanların da yaşlılardan oluşmasına bağlı olarak azalan doğum oranlarına karşın artan ölüm oranlarıyla kırsal adeta bir boşalma yaşamaktadır. Buna karşın gelişmiş ülkelerde kırsalın sahip olduğu doğal güzellikler sayesinde geliştirilen kırsal turizm, küçük ölçekli de olsa kırsalda üretilen ürünlerin işlenmesine dayanan kırsal sanayi, kırsalda hayatın yaşam seviyesini yükseltmeyi amaçlayan kırsal kalkınma, tarım işletmelerinin büyütülerek daha fazla makine kullanımı sonucu az sayıda işgücü kullanımı gerektiren tarımsal politikalar, emeklilik sonrası hayatın şehir dışında doğal ortamda geçirme isteğine bağlı olarak emekli göçleri gibi pek çok nedenle kentlerden kırsala doğru göçler meydana gelmektedir. Böylece kırsal hem fiziki görünüm hem de sosyo-ekonomik açıdan yeniden canlanmakta ve nüfusu artmaktadır. Kırsalın şehirleşmesi (counter urbanization) olarak adlandırılan bu süreç günümüzde ABD ve İngiltere başta olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerde yaşanmaktadır.

Kırsal boşalma kırsalda nüfusun azalmasından farklı bir durumdur. Kırsal boşalmada herhangi bir köy göçlerle tamamen boşalarak kimsenin yaşamadığı yer haline dönüşmüş olabileceği gibi köyde sadece yaşlıların yaşadığı ve köyün üretim kaynaklarının ya hiç kullanılmadığı ya da çok küçük bir bölümünün işletildiği nüfusu çok azalmış köyler de olabilmektedir. Bu köylerin gelecekteki hali büyük bir olasılıkla kimsenin yaşamadığı bir yer olacaktır.

Kırsal nüfusun azalmasında köy nüfusu belli bir noktaya kadar arttıktan sonra göçlerle nüfusta bir azalmanın başlamış olduğu köylerdir. Bu köylerde hâlâ çalışan önemli bir nüfus vardır ve köyün kaynakları işletilmeye devam edilmektedir. Bu köylerde göçlerin etkisi kırsal boşalmayı yaşayanlara göre çok farklıdır. Bu köylerle ilgili belki de en önemli soru, gelecekte nüfusundaki bu azalma bir boşalmaya doğru gidip gitmeyeceğidir. Hiç şüphesiz bunu gelecekte köydeki göçlerin eğilimi belirleyecektir.

Köy (Village) : Türkiye’de köy denilince hemen akla meskenlerin bir arada bulunduğu yerleşme yeri gelir. Oysa köy aynı zamanda ülkemizin idari bölümlenmesi

içerisinde en küçük yönetim alanıdır da. Belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, hammadde üretimi (tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık) ve evsel sanayi ile ilgili faaliyetlerin egemen olduğu ülkemizin kırsal kesimini oluşturan en küçük idari sahalar köy idari alanı denilmektedir (Özçağlar, 2006:117). Köy idari alanı, seçimle göreve gelen köy muhtarlıkları (muhtar ve ihtiyar heyeti) tarafından yönetilmektedir. İdari alan olarak köy çeşitli arazi kullanım türlerine sahiptir. Köy sınırları içerisinde kalan arazinin kullanımı köyün geçim kaynaklarını belirlemektedir.

Yerleşme olarak köy ise, köy sınırları içerisinde çeşitli ekonomik faaliyetlere bağlı olarak üretimin yapıldığı, toplumsal ilişkilerde aile ve akrabalıkların belirleyici olduğu, kendisine has yaşam tarzı ile şehirlerden farklı olan ülkemiz kırsalında yerleşme merkezidir. İdari alan olarak bir köyde tek bir yerleşme merkezi olabileceği gibi birden fazla sürekli yerleşme de olabilmektedir. Köy idari alanları içerisindeki sürekli kullanılan yerleşmelerin her birine “mahalle” denilmektedir. Mahalleler köyden çok farklı olmadığından köy yerleşmesi içerisinde değerlendirilebilmektedir.

Araştırmamızda köy daha çok idari anlamıyla kullanılacaktır. Yerleşme olarak köye değinileceği zaman idari anlamdaki köyden farklılığı vurgulanacaktır.

8. KURAMSAL YAPI

Bir yerden başka yere hareket olarak kabul edilen göç, sadece insan sayısının bir yerden diğer bir yere aktarımı değildir. Zira insan yanında pek çok şeyi beraberinde götürmektedir. Dolayısıyla iki nokta arasındaki nüfus hareketi aynı zamanda sermayenin, bilginin, iş gücünün, deneyimin, kültürün, üretim ve tüketim kalıplarının, hayat tarzı gibi yaşamın hemen her alanına dair bir değişimin/hareketin de adı olmaktadır. Nitekim günümüz dünyasında sosyo-kültürel pek çok unsurun yayılmasında göç, başrol oynamıştır. İşte bundandır ki, göçlerin hem çıkılan (origin) hem de varılan (destination) yerlerde olumlu olduğu kadar olumsuz pek çok sonuçları hatta sorunları oluşmuştur. Dolayısıyla toplumları göçler sosyal, etnik, dini, ekonomik, kültürel, çevresel hatta mekânsal boyutta derinden etkileyerek

şekillendirmektedir. Nedenleri gibi sonuçlarının da çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu göçler, Dünya'nın bugünkü görünümünü almasında temel rol oynamıştır.

Bilinen anlamıyla kırsaldan kente doğru olan göçlerin Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıktığı ve sanayileşmenin yayılmasına bağlı olarak dünyanın diğer ülkelerinde de görülmeye başladığı bir gerçektir. Sanayileşme süreciyle hızlanan şehirleşme eğilimi sonrasında üretim ve istihdam olanakları yeniden şekillenmekle birlikte eğitim, sağlık ve kültürel imkânlar da şehirlerde toplanmaya başlamıştır. Böylece sanayileşme ve şehirleşmenin belli sahalarda kendi işleyişi gereği gösterdiği gelişmeye karşın, kırsal alanlar başta işgücü olmak üzere sermaye ve kaynaklarını bu alanlara kaptırarak gerilemeye başlamıştır. Sonuçta sanayileşme ve şehirleşme sürecinin mekânsal yayılımı aynı zamanda kırsal alanlarda nüfusun topraktan kopmasıyla aynı paralelde meydana gelmiştir. Bugün dünya nüfusunun yarıdan fazlası, gelişmiş ülkelerde ise 3/4'ü şehirlerde yaşar hale gelmiştir.

Kırsaldan kente göç aslında tarımsal toplum modelinden sanayi ve hizmet merkezli topluma geçişin bir göstergesidir. Başka bir deyişle göçler ülkenin sanayileşme süreciyle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Şehirlerin çevresinde kurulan sanayi tesisleri şehirdeki hizmet sektörünün de çekiciliği ile kırsaldan nüfusun şehre akın etme iştahını kabartmaktadır. Sonuçta sanayileşme şehirleşmeyle birlikte kırsaldan göçü tetiklemekte ve nüfusun mekânsal dağılımını ve hareketini belirlemektedir (Şekil 4). Buna göre kırsaldan olan göçler aslında sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı meydana gelmekte dolayısıyla bu gelişimin bir sonucu olmaktadır.

Şekil 4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Sanayileşme ve Şehirleşmenin Kırsaldan Olan Göçlere ve Nüfusun Mekânsal Dağılımına Etkisi.

Göç, ülkede sosyo-ekonomik gelişmenin nedeni de olabilmektedir. Zira kırsaldan çok çeşitli nedenlerle olan göçler, şehirlerde sanayi ve hizmet sektörlerinde çoğu zaman emilemediği gibi şehrin alt ve üst yapı hizmetlerinden eğitime,

güvenliğe kadar pek çok soruna da neden olmaktadır. Hatta şehirde marjinal sektör adı verilen iş kollarının oluşmasına kadar bile gitmektedir. Bu yönüyle sosyo-ekonomik değişimi, göç tetiklemekte ve değişimde başrol oynamaktadır. Sonuçta göç, değişimin hem nedeni hem de sonucu olan iki yönlü bir etkiye sahiptir (Şekil 5).

Şekil 5. Sosyo-ekonomik Değişim ile Kırdan Şehre Göç Etkileşimi.

Kentin sahip olduğu olanaklar kırsalda yaşayan insanı da yerinden ederek, nedenlerinden sonuçlarına ve etkilerine kadar bir süreçte gerçekleşen kırsaldan kente göçler özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir olguya dönüşmüştür. Hiç şüphesiz kırdan yaşayan insanın yaşadığı yerdeki çeşitli olumsuzluklar yöre insanını kırsalın yaşanmaz bir yer olarak algılamasına, dolayısıyla çoğu zaman tek çözümün göç olduğunu kabul etmeyi getirmiştir. Sonuçta nüfusa dinamizm kazandıran göç, aynı zamanda yerleşim yerlerine de bir canlılık katmıştır. Böylece kimi yerleşmeler göçlerin de etkisiyle aşırı büyüyerek metropollere dönüşürken, kimi yerler hep yerinde saymış veya gerilemiştir. Hatta bazıları da adeta yaprakları dökülen ağaçlar gibi göçlerle tamamen boşalarak ortadan kalkmıştır. Bu yönüyle göç bir bütün olarak toplumun sosyo-ekonomik düzeyi ile paralel bir gelişme göstermektedir. Kır ile kent arasındaki gelişmişliğin mekânsal farklılıkları ve zamanla geçirdiği değişim, göçün yönünü, büyüklüğünü ve değişimini belirlediğinden nüfusun mekânda yeniden dağılımında belirleyici olmuştur. Bu eğilim az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimdeki yerleşmelerin nüfuslarının azalmasına yol açtığı gibi, göçlerin seçiciliği gereği geride kalan nüfusun niteliklerini de değiştirerek pek çok sorunsala neden olmaktadır.

Multidisipliner bir araştırma alanı olan göçler, sadece coğrafyacı ve demograflar değil sosyologlar, ekonomistler, tarihçiler ve psikologların da ilgi alanıdır. Her bilim dalı kendi açısından konuya yaklaşmakla birlikte şu soruları cevaplandırmaya çalışmaktadır (Guinness, 2002:1):

- Göç neden meydana gelir?
- Kim göç eder?

- Göçün çıkış ve varış merkezlerinin görünümü (paterni) ve her ikisi arasındaki göç akımı nedir?
- Göç edenlerin geldikleri (çıktıkları) yerlerde, grup veya toplumdaki etkileri nedir?
- Göç edenlerin gittikleri (vardıkları) yerlerde, grup veya toplumdaki etkileri nelerdir?

Göç konusundaki araştırma problemlerinden birisi de çıkış merkezlerindeki değişimin belirlenmesidir. Gelişmekte olan çeşitli ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de 1950 yılından günümüze kadar kırsal, sürekli göç veren yer konumunda olmuştur. Sanayileşme ve şehirleşme çabalarıyla bugün ülkede kırsal nüfus oranı giderek hızlı bir şekilde azalmış hatta bazı yörelerde tamamen boşalma seviyesine gelmiştir. Sonuçta kırsaldan olan göçler yöneldikleri şehirler kadar, kırsalda da çeşitli sonuçları ortaya çıkarmıştır. Kırsaldan olan göçü sadece bir nüfus azalması olarak algılamak yanlış olacaktır. Çünkü yer değiştiren sadece insan değildir. İnsanla birlikte onun değer yargularından, dünya görüşüne, üretim ve tüketim kalıplarına, mekânın kullanım tarzına kadar hemen her şeyin şehre aktarılmasıdır aslında göç.

Göçün nedenleri üzerinde çok sayıda teori geliştirilirken sonuçları üzerine teori sınırlıdır. Göçün sonuçları daha iyi hizmet ve yaşamsal kolaylıklara erişme, daha yüksek ücret veya iş bulabilme, hane halkı büyüklüğü veya yapısına etkisi gibi çok çeşitli parametreler üzerinde çalışmalar vardır. Bunlar bireysel ve hane halkı düzeyinde olmakla birlikte hem göç alan hem de göç veren toplum üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Bu anlamda etkileri şu üç perspektifte incelenebilir (Bilsborrow, 2002:78-79):

- a) Bireyler, hane halkı ve toplumlar,
- b) Göç edenler ve geride kalanlar,
- c) Göçün varış ve çıkış toplumları.

Kırsalın yeniden nüfuslanması (repopulation) ortaya çıktığından beri kırsaldan dışarıya olan göç süreci ile ilgili araştırmaların önemsenmediğini ileri süren Stocdale, kırsal göçle ilgili son zamanlarda yoğunlaşan çalışmalarını dörde ayırmıştır (Stockdale, 2004:169):

- 1) Kırsaldan dışarıya olan göçlerde bireysel olarak özellikle gençlerin göç kararını vermesine odaklanan çalışmalar,

- 2) Fiziki, demografik ve kalkınma yönünden kırsaldan dışarıya olan göçlerin toplumsal sonuçlarını inceleyen çalışmalar,
- 3) Kırsal toplum üzerine bilinen olumsuz etkisine karşın göçe katılan bireyin kendisi için faydalı olduğunu kabul eden çalışmalar,
- 4) Daha önce kırsaldan göç edenlerin geriye göçünü içeren ve geri göç edenlerin kırsal kalkınmaya etkilerini ele alan çalışmalar.

Göçün kırsaldaki etkileri içerisinde en fazla tartışılan yönü, kırsalda göç sonrasında gelişimin ne yönde olduğudur. Başka bir ifadeyle göçten sonra kırsaldaki göç-kalkınma ilişkisi nasıldır? Ya da göç kırsalın kalkınmasını olumlu mu yoksa olumsuz mu etkilemektedir? Bu basit bir soru olmasına karşın cevabı o kadar kolay değildir. Çünkü kırsaldan dışarıya olan göçün bu bakımdan etkisinin kesin olmadığı bu etkinin birey, toplum ve mekânda farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu konudaki genel bakış açısı göçün işsizliği düşürdüğü, göçmenlerin gönderdiği paralar ve geriye donanımlı olarak döndüğü, kırsalda kalkınmayı yükselttiği böylece bölgeler arasında eşitsizliklerin azaldığı ve tekrar göçün gerekli olmadığı yönündedir (Guinness, 2002, 55). Özellikle uluslar arası göçler için daha uygun olan “*dengeli büyüme modeli*” bu anlamda gerçekleşmiş olacaktır. Çünkü kırsaldan dışarıya gönderilen işgücü göçüyle işsizlik ve istihdam sorunu önemli ölçüde çözülecek, giden işçilerin gönderdiği tasarruflarla yatırım yapılabilecek ve geriye daha nitelikli olarak dönüş yapıldığında vasıflı işgücüne sahip olunacaktır (Abadan ve diğ. 1975:398-399). Böylece kalkınma süreci göç alan yer kadar, göç veren yer için de geçerli olacağından gelişme süreci dengeli bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır.

Dengeli büyüme modeline karşın ise göçlerin etkilerini açıklamaya çalışan diğer yaklaşım “*merkez-çevre modeli*”dir. Uluslar arası göçlerde olduğu kadar ulusal ölçekte göçlerin açıklanmasında kullanılan bu model, ülkeleri ve bölgeleri gelişmiş merkezler ile azgelişmiş çevre olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Abadan ve diğ. 1975:399, Yalçın, 2004:35). Buna göre ülkeler veya bölgeler, sermaye birikimine bağlı olarak sanayileşme sürecine girerek iş ve istihdam olanaklarını geliştirmiş olan “*merkez*” ile bu merkezlere işgücü ve kaynak sağlayan gelişmemiş olan “*çevre*”den oluşmak üzere ikiye ayrılırlar. Çevrenin kaynaklarını daha fazla kullanarak sürekli gelişen merkez böylece etki alanını devamlı genişletmektedir. İç göçler açısından yaklaşıldığında kırsal alanlar “*çevre*”yi oluştururken kentler “*merkez*”e karşılık

gelmektedir. Dolayısıyla kentlerin gelişmişlik seviyesine göre etki alanları etrafında kalan ve çevreyi oluşturan kırsal alanlara doğru genişlemektedir. Kurulan ilişki ağları çerçevesinde kırsal alanlar, çevresindeki kentlere başta göç olmak üzere her anlamda bağımlı hale gelmektedir.

Bu ikinci yaklaşım uluslar arası göçlerde olduğu gibi ülke içinde bölgeler hatta iller arasındaki göçler için büyük ölçüde geçerli gözükmektedir. Nitekim Türkiye'den yurtdışına göçleri Boğazlıyan ilçesi örneğinde inceleyen Abadan ve arkadaşları (1975), dışarıya göç sürecini dengeli büyüme modeli ve merkez çevre modeli çerçevesinde test etmişlerdir. Sonuçta dengeli büyümenin söz konusu olmadığını, simetrik olmayan büyümenin ve bağımlılığın oluştuğunu tespit etmişlerdir (Abadan ve diğ. 1975:408-412).

Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar bu noktada önemli bulgular içermektedir. Hindistan köylerinde yapılan bir araştırmaya göre göçlerin yoksulluğu ve eşitsizliği daha da artırdığı ortaya çıkmıştır. En zengin ve en yoksulların göç ettiği ve zenginlerin geri gönderdikleri daha fazla paralarla köydeki etkinliklerini daha da artırdığı belirlenmiştir. Sonuçta yoksulluk ve eşitsizliğin giderek pekişmekte olduğu tespit edilmiştir (Guinness, 2002:55-56). Çin'de yapılan bir başka araştırmaya göre kırsaldan dışarıya olan göçlerin kırsal kalkınmaya etkisi konusunda iyimser ve kötümser olmak üzere iki farklı görüş ileri sürülmüştür (Yuyu, 2006:2). Bunlardan iyimser görüşe göre, göçler kırsalın şehirselleşme karakter kazanması ve sanayileşmesi, tarımsal üretimin fazla nüfusun göçle gitmesiyle daha modernleşmesi ve üretimin artması, köylülerin şehirselleşmiş yaşam tarzı ve değerlerle tanışması yoluyla modernleşmesi gibi katkılarıyla kırsalın kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşın kötümser görüşe göre ise, kırsalda tarım alanlarının terk edilmesi, daha çok gençlerin göçe katılması nedeniyle tarımsal üretimin ve işgücünün azalması, kırsal ile şehir arasındaki gelir farklılığının artması ve kırsalda yoksulluğun artması, aile ve kırsal toplumda parçalanma gibi yönleriyle kırsal kalkınmayı olumsuz etkilemektedir (Yuyu, 2006:3-10).

Kırsaldaki göçün ekonomik etkileri yanında sosyo-kültürel bazı etkileri de vardır. Kırsaldan verilen göçlerden yerel kültürler ve konuşulan yerel dil ve şiveleri de etkilenmektedir. İskoçya'nın ada toplumlarında ve İrlanda'da verilen göçlerin yerel konuşulan diller üzerindeki azaltıcı etkisi tespit edilmiştir (Stockdale,

2004:170). Bunların başında hiç şüphesiz köylere daha önce götürülmüş kamu hizmetlerinin ve yatırımlarının (okul, sağlık ünitesi, ulaşım ve iletişim, güvenlik hizmetleri, kanalizasyon vb) göçle azalan nüfusa bağlı olarak sona ermesi gelmektedir. Ayrıca kırsalda nüfusun yenilenme hızının altına düşmüş olan doğurganlık sonucunda uzun bir devrede edinilmiş olan yerel kültürün (maddi ve manevi kültür unsurları) de yok olmaya yüz tutmasıdır. Benzer şekilde ailedeki kişi sayısının giderek azalması ve ailenin parçalanması göç sürecinin sonuçlarından bazılarıdır.

Kırsaldan olan göçlerin çevresel sonuçlarının da üzerinde durulması gerekir. Zira kişi başına düşen arazi miktarının artmasından dolayı göçün kaynak sahası olan kırsal alanlar üzerinde olumlu pozitif etkileri vardır. Böylece kırsal alanda kaynaklar üzerindeki nüfusun baskısı azalmaktadır. Bolivya'nın Camacho vadisinde verilen göçler meralardaki hayvan yoğunluğunun azalmasına ve çevresel gelişmelerin oluşmasına yol açmıştır (Bilsborrow, 2002:84). Kırsalda nüfusun azalması ve dışarıya göçün en açık görülen fiziki etkisi, çok geniş arazilerin terk edilmiş olmasıdır (Stockdale, 2004:169). Bu yönüyle arazi kullanım deseni göç süreci sonrasında değişmiştir. Hayvancılığın azalmasıyla meralar (aşırı otlatma ve meranın verimsizleşmesi) ve orman alanları (özellikle ormanın tahribi ve tarla açma) üzerindeki baskının azalması, marjinal tarım alanlarının kullanılmamasıyla buraların doğal haline dönmesi, yaban hayatı üzerindeki baskının azalması göçe bağlı olarak meydana gelebilecek bazı sonuçlardır. Yağışın fazla olduğu nemli bölgelerde (Karadeniz Bölgesi gibi) ormandan açılarak oluşturulan tarım alanları terk edildiğinde kendiliğinden tekrar ormana dönüşebilmektedir.

Sonuçta kırsaldan olan göçlerin kırsalı ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan yenilenmeye ve gelişmeye doğru bir gidişe mi yol açtığı, yoksa aksine giderek gerileme ve çöküşe doğru bir değişime mi neden olduğu araştırmanın ana çerçevesini meydana getirmektedir.

Türkiye'nin 1980 sonrasında başlayan dünyaya açılma ve dünyayla bütünleşme süreci, günümüzde AB'ye girme gayretiyle hızlanmıştır. Bu yönde dönüştürülmeye çalışılan konulardan birisi de kırsal alanlardır. AB ile Türkiye arasında kırsal alanların başta nüfus olmak üzere eğitim, ekonomik yapı, sosyal güvenlik, çevresel sorunlar, gelir düzeyi, işsizlik, kırsaldan olan göçler vb. açılardan

büyük farklılıklar vardır. Bunlardan nüfusun dağılımı ve ekonomik nitelikleri açısından konuya yaklaşacak olursak, hızlı şehirleşmeyle birlikte hâlâ ülkemizde nüfusun % 35'i (2000 yılı itibariyle) kırsalda yaşamaktadır. Bu oran AB ülkelerinde % 10'un altında hatta % 5'ler civarındadır. Bir diğer önemli fark ise 2005 yılında ülkemizde iktisaden faal nüfusun % 30'u tarımda çalışırken, bu değer kırsalda % 61'i bulmaktadır (DPT, 2006:18-19). AB ülkelerinde ise nüfusun yaklaşık % 5'i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıca ülkemizdeki tarımsal üretimdeki verim düşüklüğü ve yüksek maliyetler de AB ülkeleri ile rekabet etmemizi engellemektedir.

Türkiye'nin kırsal alandaki AB'ye uyumu sırasında yapması gerekenlerin başında kırsalda yaşayan nüfus oranının azaltılarak, nüfusun tarım dışı sektörlerle kaydırılması ve böylece tarımda çalışan nüfus oranının düşürülmesi gelmektedir. Kırsal nüfus oranının AB'de olduğu gibi % 35'lerden en azından % 10'a çekilebilmesi için 16 milyondan daha fazla insanın kırsalı terk etmesi gerekir. Eğer kırsalda tarım dışı sektöre ait iş imkânları gerektiğince oluşturulamazsa, bu kitlenin kırdan kente göç etmesi geçmişte olduğu gibi gelecekte de tek çözüm olacaktır. Dolayısıyla bu süreç, AB'ye uyum politikalarını esas alan uygulamalar çerçevesinde kırsaldan yeni bir göç dalgası meydana getirebileceği gibi, mevcut haliyle artan nüfusa bağlı olarak konut yetersizliği, işsizlik, çevre kirliliği, trafik, güvenlik, sosyal çözülme ve gerilimler gibi pek çok sorunla boğuşan kentleri tam bir sorunlar yumağına dönüştürecektir. Buna karşın kırsaldan nüfusun göçle azalması ülke sathında homojen bir şekilde görülen ve aynı oranlarda bir nüfus azalışı olmayıp yer yer nüfusun bulunmadığı boşluklar meydana gelecektir. Ayrıca kırsalda geride kalan nüfusun, üretimin devamlılığı başta olmak üzere kırsal planlamaya ve kalkındırmaya nitelikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb.) itibariyle de uygun olup olmayacağının da üzerinde durulması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİNDE DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

Göçler her şeyden önce fiziki mekân üzerinde gerçekleşmektedir. Göç doğal ortam etkileşimi, doğal ortam özelliklerinin göçler üzerindeki (itici veya çekici bir faktör olarak) etkisi ve göçlerin göç alınan ve verilen mekân üzerindeki etkileri (sonuçları) olmak üzere ikiye ayrılabilir. İnsan yaşamı için sınırlı olanaklar sunan ortamlar ile mevcut yaşanan yerin ortamsal özelliklerindeki değişimler göç etmede bir neden olabilirken, göç sonrasında özellikle göçün hedef sahası üzerindeki alanlarda artan nüfusla birlikte doğal ortamı olumsuz etkileyen sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu bakımdan doğal ortam özelliklerinin göçe etki derecesi ve göçün ortamsal değişimdeki etki derecesi bir yerden diğerine değişiklik göstermektedir.

Göçte etkili olan faktörler kaynak ve varış sahası olmak üzere Lee'nin "*itme-çekme teorisinde*" olumlu, olumsuz ve nötr olarak sınıflandırılmıştır. Çevresel faktörler hem kaynak hem de varış sahasını olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilirler. Kaynak sahadaki olumsuz çevresel faktörler her türlü doğal ve beşeri afet ve bozulmalar iken, hedef sahadaki olumlu faktörler ise verimli tarım arazileri olabileceği gibi doğal çekiciliği yüksek yerler ve daha ılıman iklim özellikleri sayılabilir (Bilsborrow, 2002:77). Dünya'da nüfusun dağılımında yoğun nüfuslu alanların diğer sahalardan daha fazla nüfusa sahip olmasının nedenlerinden bir kısmı sahip olduğu doğal ortam özellikleridir.

Çevresel bozulmalar günümüz dünyasında önemli bir göç nedeni olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle zorunlu göçler kapsamında yer alan doğal afetlere bağlı gerçekleşen göçler, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Gelecekte de küresel boyutta yaşanabilecek olan her türlü tehlike ve tehditlerin (küresel ısınma, kuraklık, deniz seviyesi yükselmesi, erozyon, çölleşme vb.) en önemli etkilerinden birisi, yaşanan olumsuz ortam koşullarının insanları göçe zorlayacağı gerçeğidir. Dolayısıyla göçlerde doğal ortam özellikleri ve bu ortamın zamanla geçirdiği değişiklikler geçmişte olduğu gibi gelecekte de, insanı yerinden etmeye yani göçe mecbur bırakacaktır.

Göçleri tamamen doğal ortamın elverişsizliği ve zamanla geçirdiği değişime bağlamak doğru değildir. İnsanın yaşadığı yerde bir takım olumsuzluklar meydana gelebilir. Ama bu mutlaka insanın oradan göç etmesini gerektirmeyebilir. Çünkü günümüz insanı geçmişinden getirdiği bilgi birikimi ve buna bağlı olarak ulaştığı teknolojik seviye ile söz konusu olumsuz şartlarla mücadele edebilir. Hatta önceleri yaşama imkân tanımayan mekânlar yine bilgi birikimi ve teknolojik donanımla yaşamaya elverişli hale dönüşebilir. Ayrıca insanın mekânı nasıl algıladığı ve onu yeniden nasıl düzenleyerek kullanabileceğini bilmesi de göçlerin açıklanmasında önemlidir. Yine insanın mekân üzerinde oluşturduğu sosyal organizasyonlar da göçün hem tetikleyicisi hem de frenleyicisi olabilir. Hatta doğal ortam olarak her yönüyle aynı olan iki komşu yerleşim birimi göçte farklı tepkiler verebilir. O halde insanı yaşadığı yerden başka bir yere göç etmeye neden olan faktörler birden çok ve birbirine farklı düzeylerde iç içe geçmiş kompleks bir yapıda olduğu gerçeği ortaya çıkar. Çünkü insan ve onun davranışı çok bileşenli ve karmaşıktır. Bu özellik, belki de en fazla göçte kendini göstermektedir.

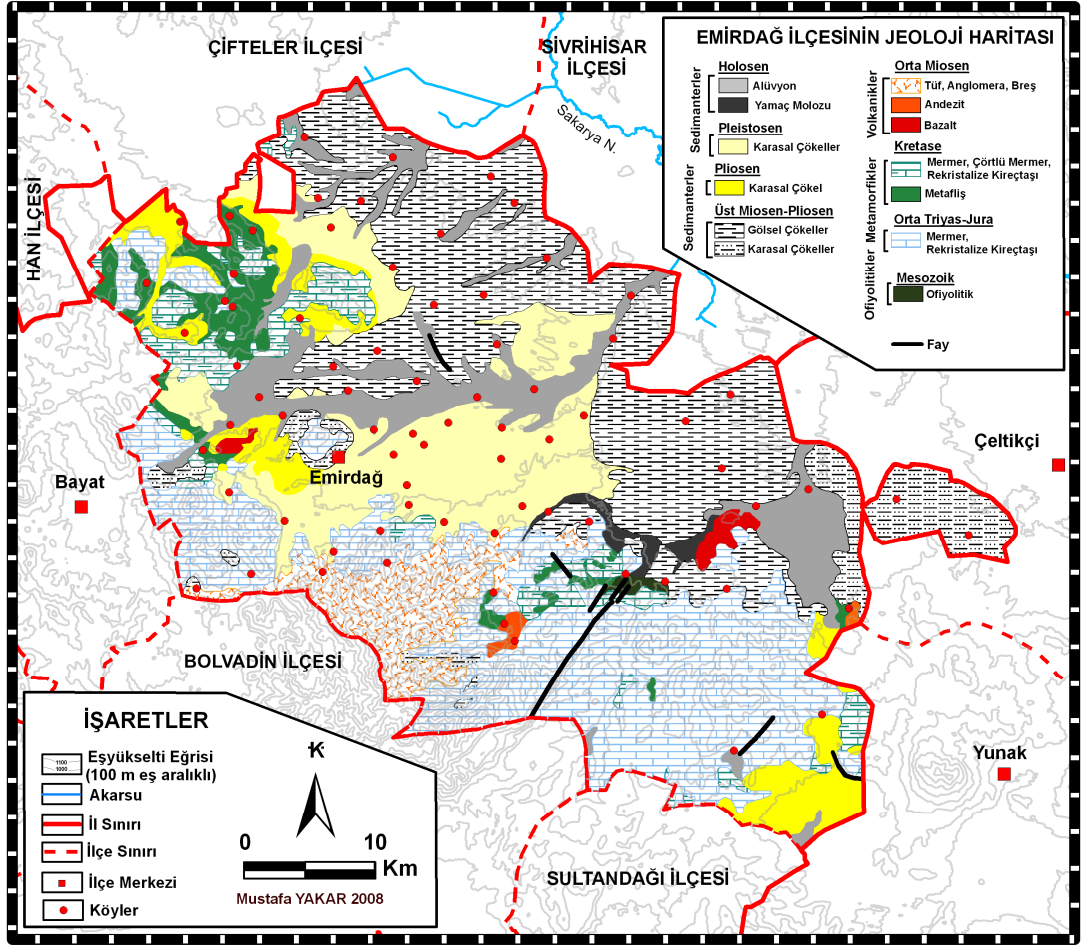
Nüfus coğrafyasının araştırma konusu olan göçler, bu araştırmada ne tamamen bir çevreci determinizm ne de tamamen davranışsal coğrafya bakış açısıyla ele alınacaktır. Bununla birlikte araştırmada sahanın doğal ortam özelliklerine değinilecektir. Fakat bu kısım sadece doğal ortam özelliklerinin göçlerle karşılıklı etkileşimi boyutuyla sınırlı kalacaktır. Yoksa sahanın doğal ortam özelliklerini uzun uzun tasvir etmek araştırmanın konusu, amacı ve kapsamına uygun değildir. Fakat doğal ortam özelliklerinin, yani yaşanılan çevrenin nasıl algılandığını ortaya koymada sahanın doğal coğrafyasının ana hatları önemlidir. Ayrıca sahanın doğal coğrafya özelliklerinin, göçün nedenlerinden çok, asıl araştırma konumuz olan sonuçları ve ortaya çıkan sorunları üzerindeki yerini belirlemek de önemlidir. Ayrıca geriye göçler üzerinde de yine doğal ortam özellikleri çeşitli etkilere sahip olmalıdır. Fakat bu etkinin köyünden hiç göç etmemiş birisi ile geriye göç ederek yerleşmiş olan için farklı düzeylerde olacağı kesindir. Çünkü sahip olunan her türlü bilgi ve birikim bu etkiyi kişiye farkı düzeylerde hissettirecektir.

1. GENEL JEOLJİSİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

Araştırma sahasının jeolojisi özellikle de litolojik birimleri ilçede beşeri faaliyetleri yönlendirici bir etkiye sahip olmuştur. Böylece mekânın insan yararına kullanımını litolojik birimlere göre farklılık göstermiştir. İlçe nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan kırsal kesimde birincil sektör olarak adlandırdığımız tarımsal üretimde yörenin litolojik özelliklerinin de etkili olduğunu kabul etmek gerekir. Başka bir ifadeyle litolojik özellikler ile tarımsal faaliyetler, yerüstü ve yeraltı suyu potansiyeli, hayvancılık, madencilik arasında yakın bir ilişki vardır.

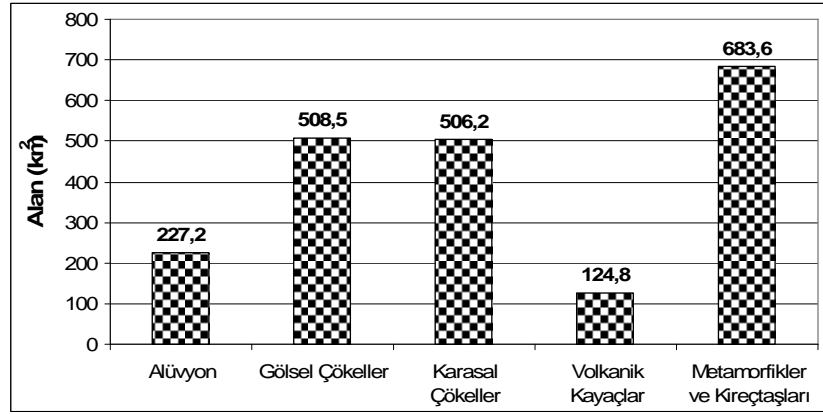
Emirdağ ilçesi genel olarak Mesozoik'e ait metamorfikler ve kireçtaşları, Neojen yaşlı volkanik kayalar ile yine Neojen ve Kuaterner'e ait gölsel ve karasal dolgulardan meydana gelmektedir (Harita 3). Mesozoik yaşlı kireçtaşları ve metamorfik birimler ilçenin güneyi, güneybatısı ve batısını oluştururlar ki, bu birimler kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan Emirdağlarının temelinde bulunurlar. Metamorfikler içerisinde hâkim kayacık, mermerlerdir. İlçenin kuzeybatısında ise mermer ve kireçtaşları, metaflişlerle birlikte yer almaktadır. Mermer, kristalize kireçtaşı ve metaflişlerden oluşan bu grup kayalar, ilçede en geniş alan kaplamaktadır (Şekil 6). Buna karşın az sayıda yerleşmenin üzerinde yer aldığı bu birimlerde, artan eğimle birlikte toprak örtüsü sığ olup, tarım alanları parçalıdır. İlçenin güneydoğu ve kuzeybatısında geniş yer tutan ve engebeli alanlarda yer alan bu birimlerin yaygın olduğu kesimlerde, mera hayvancılığı yaygın ekonomik faaliyet olarak yapılmaktadır. İlçede az sayıdaki maden ocakları (özellikle mermer ocağı) bu birimin yüzeylendiği kesimlerde görülmektedir. Mermer ve kireçtaşlarının yer yer çatlaklı yapısına bağlı olarak suyun yeraltına sızması sonucu yerüstü su kaynakları açısından oldukça fakir olmasına neden olmaktadır. Özellikle ilçenin güneyinde mermer ve kireçtaşlarının hâkim olduğu platoluk alanda sarnıçlara rastlanması litolojinin su sorunundaki yerini göstermektedir.

Harita 3. Emirdağ İlçesi'nin Jeoloji Haritası.

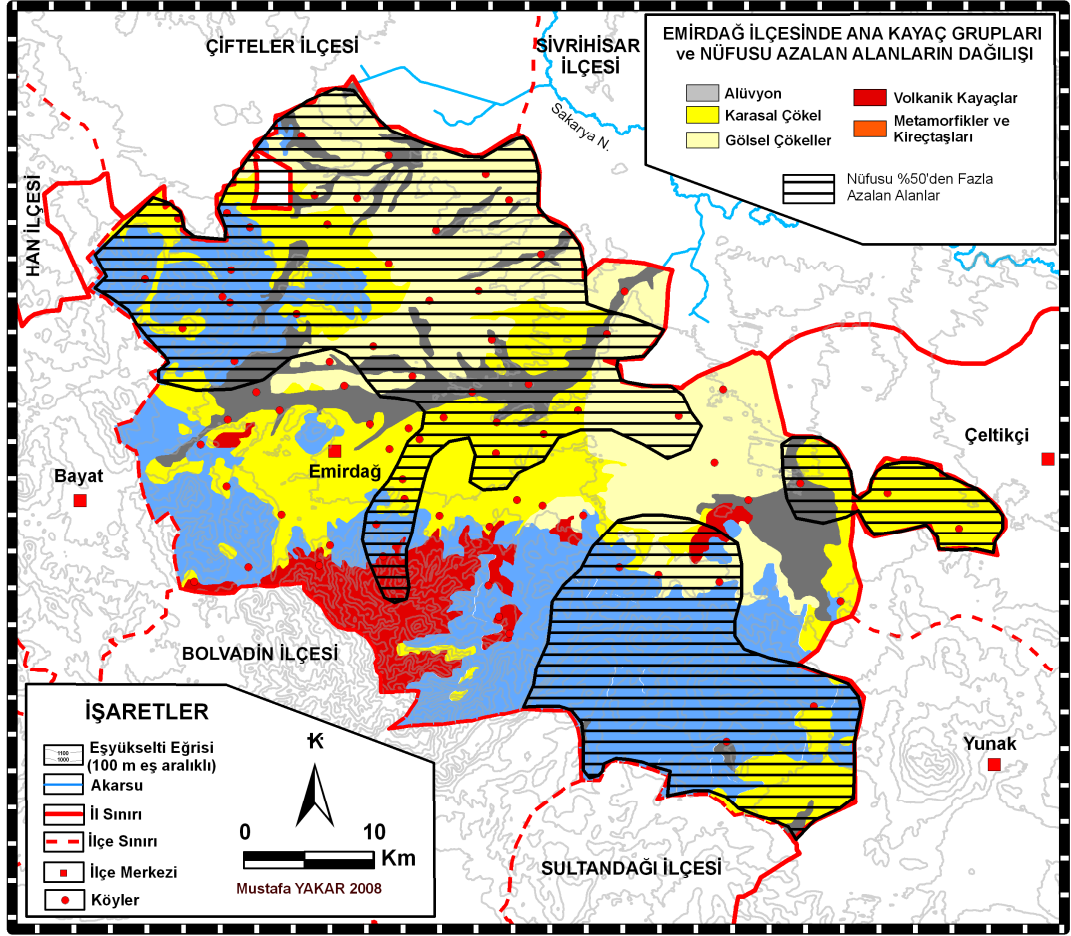
Yaygın olarak bulunan tüf-anglomera gibi Neojen yaşlı piroklastik kayalar, Emirdağlarının 1100-1200 m'lerinden başlayarak zirvelerinin olduğu kuşağı kapsar. Bazalt ve andezit gibi püskürük kayalar ise yine Emirdağlarında çok daha lokal alanlarda yayılmış gösterir. Piroklastik kayalarla birlikte bazalt ve andezitten oluşan volkanik kayalar grubu ilçede en az alan kaplamaktadır (Şekil 6). Emirdağlarının zirve kesimlerini oluşturan bu birimler ekonomik faaliyetler açısından dönemlik olarak kullanılan alanlara karşılık gelmekte ve sınırlı bir kullanım imkânı sunmaktadır. Nitekim bu sahalar, ilçedeki yayla alanlarına karşılık gelmekte ve özellikle küçükbaş hayvan otlatılmaktadır. Gezici arıcıların da yazın kullandıkları yer olan bu kesimlerin de en önemli sorunu yine suyun yetersiz olmasıdır.

Şekil 6. Emirdağ İlçesi'nde Yüzölçümlerine Göre Kayaç Gruplarının Dağılımı.

İlçede en yaygın birimi Neojen ve Kuvaterner'e ait sedimanter kayaçlar oluşturmaktadır (Şekil 6). Bu birimler Yüreğil köyü ile Aşağıpiribeyli kasabası arasındaki kuzeybatı-güneydoğu yönlü çizilebilecek hattın doğusunu oluşturmaktadır. Bu alanlar ilçenin tarım alanlarını meydana getirdiği gibi ilçe köylerinin büyük bir bölümü bu birimler üzerinde kurulmuştur. Kuvaterner alüvyon sahaları dışındaki kesimin yeraltı suyu potansiyelinin çok yetersiz olması tarımın karakterinin kuru tarım olmasına, hatta nadasın mecburen uygulanmasına neden olmuştur. Alüvyon alanlarda yer yer açılan kuyulardan çıkarılan yeraltı suyundan yerleşmelerin ve tarım alanlarının su ihtiyacını karşılamada yararlanılmaktadır. Miyosen'e ait gölsel çökellerin yaygın olduğu alanlar ise toprak veriminin düşük olduğu yerlere karşılık gelmekte ve yağışın da yetersizliği ile birlikte buralarda nadaslı kuru tarım yapılmaktadır.

İklimе bağılı olarak yerüstü suyunun çok yetersiz kaldığı ilçede, litolojik birimlerin de etkisiyle yeraltı suyunun da çok sınırlı olması başta yerleşim yerleri olmak üzere tarımsal faaliyetleri de olumsuz etkilemektedir. Bu durum özellikle yağışın yıllara göre ortalamaların altında seyrettiği dönemlerde yöre insanının ekonomisini olumsuz etkilediğinden kırsalda göçü tetiklemiş olmalıdır.

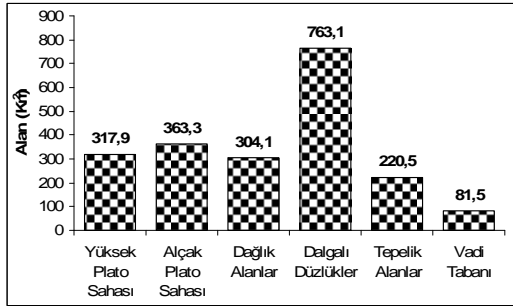
Harita 4. Emirdağ İlçesi'nde Ana Kayaç Grupları ve Nüfusu Azalan Alanların Dağılışı.

İlçenin göçe bağlı olarak nüfusu azalan köyleri ile ana kayaç gruplarının dağılışı arasındaki ilişki harita ile gösterilmeye çalışılmıştır (Harita 4). Litolojik birimler alüvyon, karasal ve gösel kayaçlar ile volkanikler ve metamorfik kayaçlar şeklinde gruplandırılmıştır. Daha sonra köylerin en yüksek nüfus ile son nüfusu arasındaki farka bağlı olarak nüfusu % 50 ve daha fazla azalan köylerin dağıldığı sahalara tarama lejantı kullanılarak haritaya eklenmiştir. Sonuçta ilçede nüfusu % 50'den daha fazla azalan 3 farklı alan karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en geniş yer kaplayan ilçeyi batıdan doğuya doğru kateden Çıldırım Deresi yakın çevresinde ve kuzeyindeki karasal ve gösel birikimlerin yaygın olduğu sahalardır. Diğer ilçenin güneyinde kristalize kireçtaşlarının hakim olduğu plato sahasıdır. Bu kesimde sadece 4 köy bulunmaktadır. Sonuncusu ise ilçenin güneydoğusundaki Büyüktuğluk, Özkan ve Aşağıaliçomak köylerinden meydana gelen ve karasal dolgulardan oluşan alandır. Sonuçta göçlerin daha yoğun yaşandığı köyler karasal ve gösel dolguların geniş yer kapladığı alanlara karşılık gelmektedir.

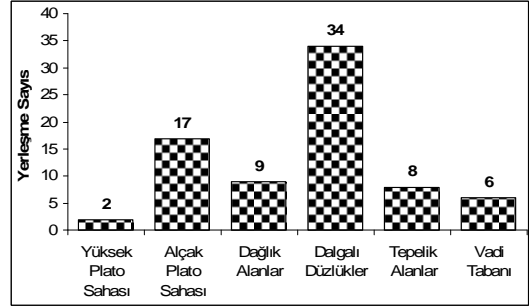
2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

Yerleşmelerin kuruluş yerlerinin yüzey şekilleri, o yerleşmelerde ekonomik potansiyelde dengesizliklere neden olduğu dolayısıyla da nüfus hareketlerini etkilediği kuramsal olarak kabul edilebilir (Mutluer, 1992:120). Bu kuramsal yaklaşım Mutluer'in Edremit Yöresi'nde yapmış olduğu araştırmada yeryüzü şekillerinin göçleri etkilediği ortaya konarak, ileri sürülen tez örneklerle doğrulanmıştır. Yine bu araştırmaya göre dağlık ve yüksek plato alanları sürekli veya mevsimlik göç verirken, ova tabanı ve birikinti konileri üzerinde bulunan yerleşmelerin göç aldığı ortaya çıkmıştır (Mutluer, 1992:148). Fakat bu yaklaşım diğer alanlarda bu kadar kesin ve açık bir şekilde görülmeyebileceği gibi bunun tersi de ortaya çıkabilir. Çünkü göç, doğal ortam özellikleri dışında diğer bileşenleri olan kompleks bir karakter arzeder.

Emirdağ ilçesinde yeryüzü şekilleri ile göçler arasındaki etkileşimi ortaya koymak için köylerin kuruldukları yerlerin ve ekonomik faaliyet sahalarının jeomorfolojik özellikleri ile nüfus gelişimlerini birlikte değerlendirilerek göçte belirleyiciliği tartışılacaktır.

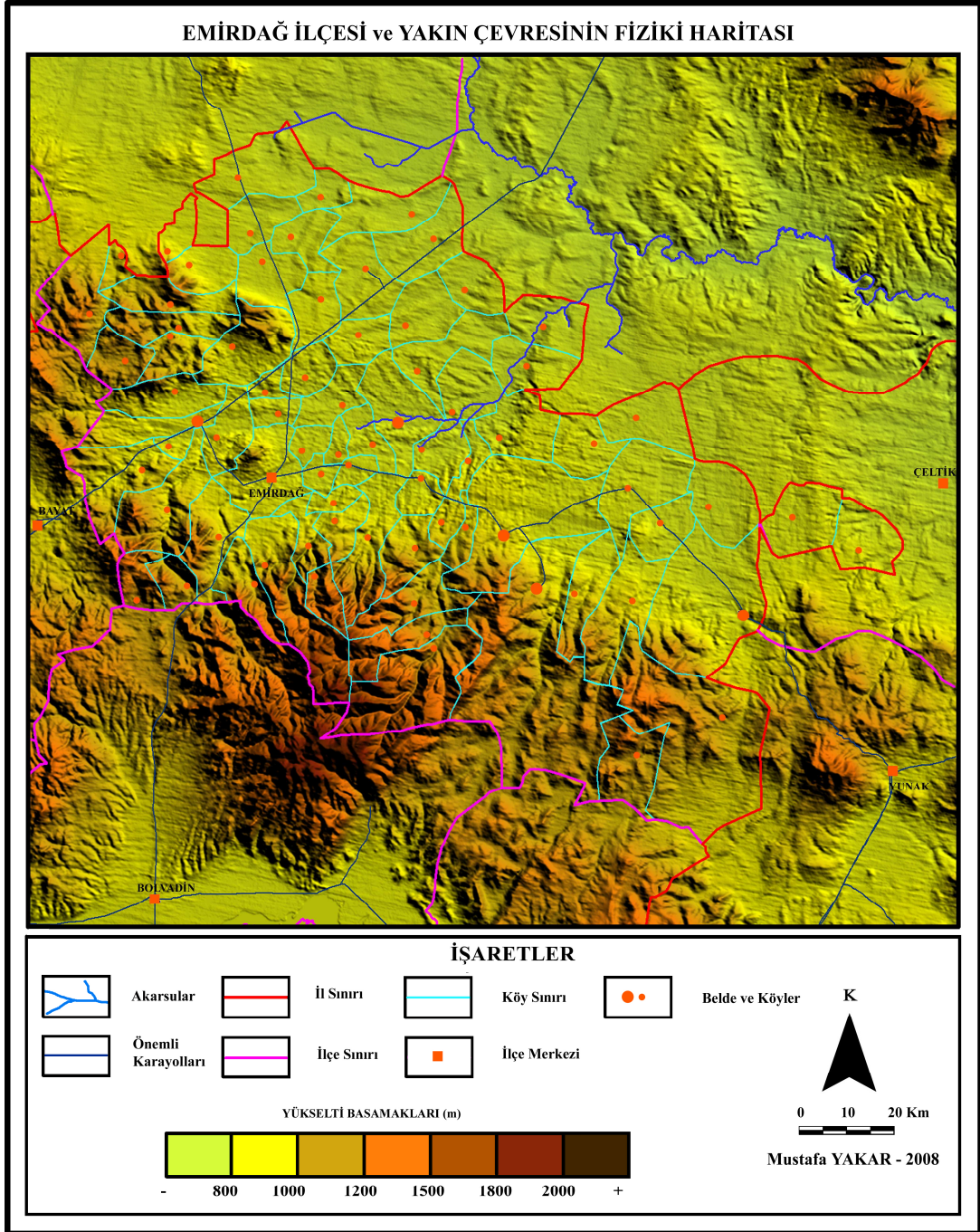
Şekil 7. Emirdağ İlçesi'nde Yüzölçümlerine Göre Ana Morfolojik Birimlerin Dağılışı.

Şekil 8. Emirdağ İlçesi'nde Yerleşmelerin Kuruluş Yerlerinin Ana Morfolojik Birimlere Göre Dağılımı.

Yeryüzü şekilleri bakımından ilçe, havza tabanında kalan içinde yer yer geniş vadi tabanlarının da bulunduğu dalgali düzlükler, bu kesimden yamaçlara doğru geçişte bulunan plato sahası ve dağlık alanlar olmak üzere üç ana morfolojik birimden meydana gelmektedir. Bunlardan ilçede en geniş alan kaplayanı ve en fazla yerleşmenin kurulmuş olduğu dalgali düzlüklerdir (Şekil 7-8). Yukarı Sakarya Havzası'nın tabanında kalan bu kesim Miosen, Pliyosen ve Pleistosen'e ait gösel ve karasal dolgulardan meydana gelmektedir. Sakarya Nehri'nin yan kollarının oluşturduğu geniş yataklı vadi tabanları da yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi

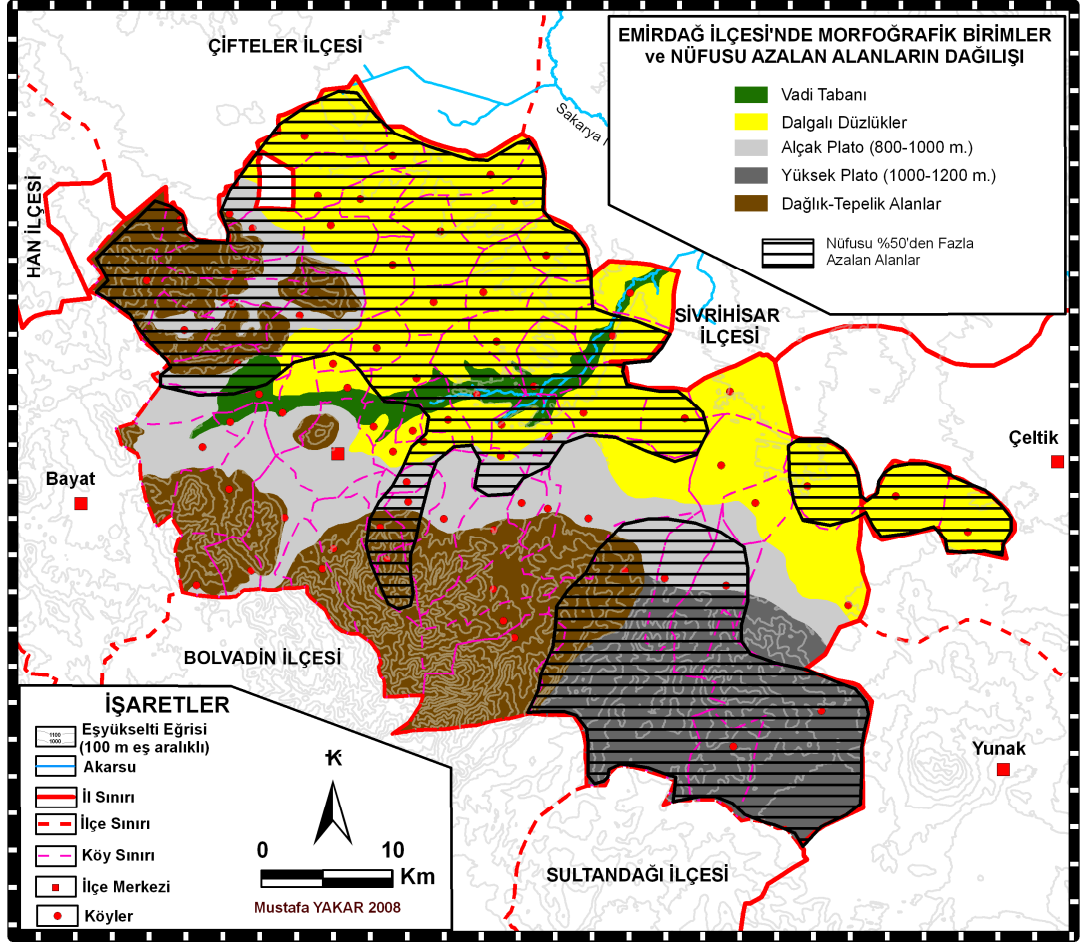
Bayat Çayı'nın ilçedeki devamı olan ve Hamzahacılı köyü yakınındaki Pınarbaşı kaynağının sularını aldıktan sonra Çıldırım Deresi olarak adlandırılan Çıldırım Deresi vadisidir. Alüvyal dolguların geniş yer tuttuğu Çıldırım Deresi gerek yer altı gerekse yerüstü su kaynakları ile sulu tarımın ilçede en yaygın olduğu kesimi oluşturmaktadır.

Harita 5. Emirdağ İlçesi ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası.

Havza tabanından dağlık ve tepelik alana geçişte bulunan kesimler, plato alanlarına karşılık gelmektedir. Doğuya doğru eğimli olan plato sahası yükselti değerlerine göre alçak ve yüksek plato yüzeyleri olarak ikiye ayrılabilir. Bunlardan 800-1000 m. yükseltisinde kalan alçak plato alanları dağlık sahayı çevreleyen kesimde metamorfik kayalar ile kristalize kireçtaşlarından meydana gelmiştir. İlçenin güneyinde 1000-1200 m. yükseltisinde bulunan ve kristalize kireçtaşlarından meydana gelmiş olan saha yüksek plato alanını oluşturmaktadır. Sakarya Havzası'nı oluşturan dalgalı düzlüklerden sonra ilçede en fazla alan kaplayan plato alanları yerleşeme açısından aynı oranda tercih edilmemiştir. Özellikle ilçenin güneyinde kalan yüksek plato alanında sadece 2 köy bulunmaktadır. Çoğunlukla mera alanı olarak kullanılan bu kesimlerde tarım alanları parçalı bir yapı gösterir. Dolayısıyla bu alanların ekonomisinde hayvancılık öncelikli tarım destekli ikili bir üretim tarzı çok daha belirgindir.

İlçeye adını veren Emirdağları ve bunların kuzeybatısındaki uzantıları ilçenin diğer ana jeomorfolojik birimini teşkil etmektedir. Emirdağları, Mesozoik'e ait temel üzerine gelen Miosen'deki volkanizma sonucu andezit ve bazaltla birlikte piroklastik kayalardan meydana gelmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Emirdağlarında yükselti Başyurt Tepe'de 2.281 m.'ye çıkmaktadır. Kuzeybatıdaki başta mermer olmak üzere metamorfik birimler ile kireçtaşlarından oluşan tepelik alanlarda yükselti azalmaktadır. Bitki rts bakımından yer yer meşe, ardı ve karaamlardan oluşan orman kalıntlarına rastlanan bu dağlık ve tepelik alanlar, mera olarak kullanılmaktadır.

Harita 6. Emirdağ İlçesi'nde Morfoğrafik Birimler ve Nüfusu Azalan Alanların Dağılışı.

İlçe köylerinin nüfus gelişimi ve hareketlerini ana jeomorfolojik ünitelere göre değerlendirdiğimizde en fazla göçün geçiş alanları ve dağlık sahada beklenmesi gerekirken aksine havza tabanında kurulmuş olan köylerde gerçekleştiği görülmektedir (Harita 5-6). Başka bir ifadeyle göçler, köylerin kurulduğu jeomorfolojik ünitelerin dağlık ve engebeli alanlarda daha az yoğun iken, havza tabanındaki arazilerde daha fazla görülmektedir. Nitekim ilçede 800-900 m. yükselti kademesindeki nüfus 1970 ile 2008 arasında % 56 oranında azalırken, 1200-1300 m kuşağında aynı dönemde % 43 oranında azalmıştır. Buna göre yükselti ile göçler arasında ters orantılı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Sonuçta yükseltinin fazla olduğu engebeli sahalarda göçlerin daha fazla olması beklenirken, aksine havza tabanındaki dalgalı düzlüklerde yer alan yerleşmelerde daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Yani yükselti ve engebeliğin artışı ile göçler de aynı şekilde artış göstermiş değildir.

3. İKLİM ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

Doğal ortamın şekillenmesi yanında canlıların da yaşamını doğrudan kontrol eden bir faktör olan iklim, insanın yaptığı ekonomik faaliyetlerden sağlığına kadar yaşam üzerinde çok geniş bir etkiye sahiptir. İklimin genelde canlıların özelde ise insanın üzerindeki etkisine en bariz örneklerden birisi göçlerdir. Mevsimler arasındaki iklimsel değişime bağlı olarak suda ve karada yaşayan birçok tür, düzenli olarak yıl içinde göç etmektedir. Eğer iklimdeki değişim yüzer hatta biner yıllık dönemler halinde meydana gelirse canlıların yaşamını devam ettirmek için yapılması gereken yine göç etmektir.

Dünya ölçeğinde göç hareketlerinin yönü ve hedef sahalarına bakıldığında, iklim özellikleri açısından her zaman maksimum ve minimumlarla karakterize olmuş iklime sahip yerlerden daha ılıman veya ortalama değerlerin yaşandığı kesimlere doğru olduğu görülür. Son zamanlarda Avrupa’da Akdeniz kıyısına, Amerika’da ise “Güneş Kuşağına (Sunbelt)” kuzey bölge ve ülkelerden güneye daha sıcak ve ılıman olan bölgelere doğru yapılan “emekli göçü”nde iklim özellikleri önemli bir faktördür (Tümertekin ve Özgünç, 1998:310). Dolayısıyla pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de göçler aşırı ısınıp aşırı soğuyan karaların iç kesimlerinden daha ılıman olan kıyılara doğru gerçekleşmektedir.

İklimin bir başka etkisi ise özellikle kırsal kesimdeki hâkim ekonomik faaliyetler üzerinde gözlenmektedir. Tarımsal faaliyetlerde ürün çeşitliliğinden verime kadar neredeyse üretim sürecinin tamamını büyük ölçüde kontrol eden iklim, özellikle üretimin yılın belli bir bölümünde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda yılın geriye kalan zamanlarında o sahalarda yaşayan insanlar üretim dışında kalmaktadır. Sonuçta gelir, yürütülen ekonomik faaliyetin sezonluk üretimi ile sınırlı kaldığından istenilen düzeyde, hatta asgari ölçülerde bile olmadığından insanların o faaliyeti ve mekânı terk etmesine neden olabilmektedir. Bu etki özellikle iklimdeki yıldan yıla ortalama, maksimum ve minimumlardaki sapmalarda (özellikle kurak geçen yıllarda) çok daha bariz bir şekilde görülmektedir.

İklimin iki ana elamanı olan sıcaklık ve yağışın Emirdağ’daki durumuna bakarsak, yıllık yağışın 420,5 mm, yıllık ortalama sıcaklığın ise 11,4 °C olduğu görülmektedir (Tablo 3). Yıllık ortalamadaki bu değerler, araştırma sahasının İç Anadolu Bölgesi’nin genel karakterini yansıttığını göstermektedir. (Yazıcı, 2002:30).

Bununla birlikte sıcaklık ve yağışın aylık değişimleri ise yıl içinde iklimin insan üzerindeki etkisi bakımından daha önemlidir.

Tablo 3. Emirdağ'da Yağış ve Ortalama Sıcaklığın Aylara Göre Dağılımı (1961- 2001).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Yağış (mm)	36,3	35,7	42,6	46,2	56,1	39,2	17,9	17,7	13,7	35,1	33,1	46,9	420,5
Sıcaklık (°C)	0	1,4	5,5	10,8	15,4	19,5	22,5	21,9	18,1	12,6	6,7	2,3	11,4

Kaynak: DMİGM.

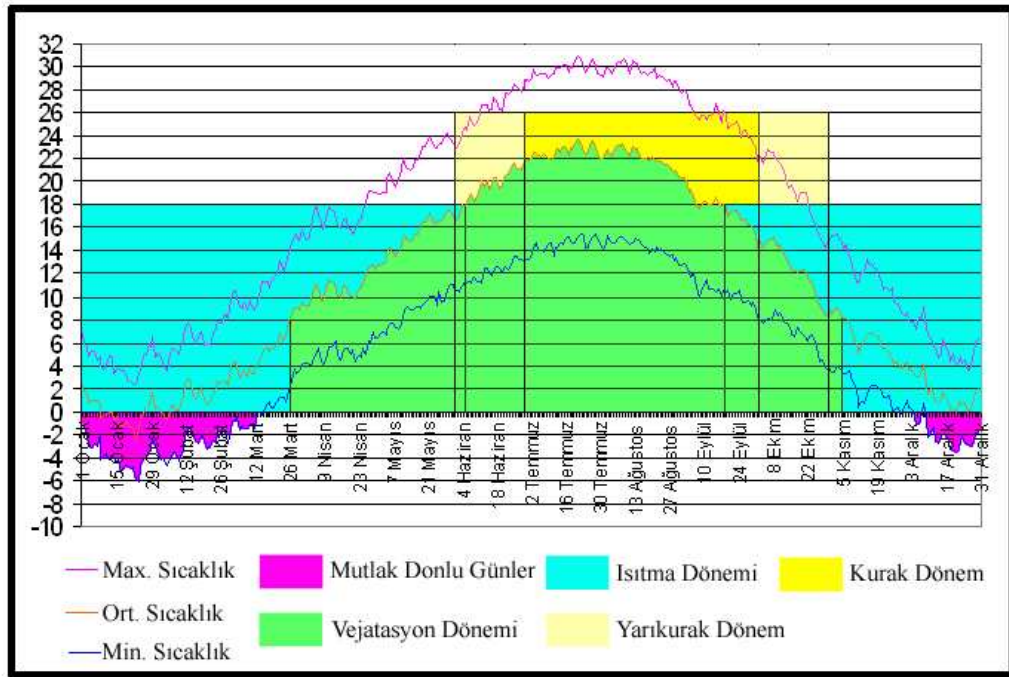
Emirdağ'da en düşük aylık ortalama sıcaklıklar ocak ayında 0 °C olarak gerçekleşmektedir. Ocak ayından itibaren sürekli bir artışla temmuz ayında 22.5 °C ile en yüksek değerine ulaşmakta ve sonra yine giderek azalarak ocak ayındaki değerine geri düşmektedir (Tablo 3, Şekil 12). Normal dağılımı andıran sıcaklığın aylık değişimi, sıcak bir yaz mevsimi ile çok soğuk olmayan kışın yaşandığını göstermektedir.

Günlük ortalama sıcaklıkların yıl içindeki dağılımı ve buna bağlı olarak mevsimlerin başlangıç ve bitiş süreleri araştırma sahasındaki insan-iklim ilişkisini anlamak için sıcaklıktaki aylık değişimlerden çok daha önemlidir. Çünkü yıl içinde yürütülen ekonomik faaliyetlerin yapıldığı zaman dilimleri, ısınma ihtiyacı, tarımsal üretim aşamaları, hayvanların meraya ve yaylaya çıkarılması gibi kırsaldaki bütün ekonomik faaliyetler günlük ortalama sıcaklıkların yıl içindeki gidişine bağlı değişmektedir. Tarım, hatta inşaat işçiliği olarak yapılan mevsimlik göçlerin süreleri, tatil ve yıllık izin dönemleri de yine günlük ortalamaların seyri ile ilgilidir.

Günlük ortalama sıcaklıkların dağılımında belirlenebilecek eşik değerlerine göre mevsim sınıflaması yapılabileceği gibi, tarımsal faaliyetlerin başlangıç ve bitiş tarihleri, hatta insanın fizyolojik olarak üşümesinin önlenmesi için ısıtma ihtiyacı dönemi ve süresi belirlenebilir (Toroğlu, 2006:42-43).

Vejetasyon devresinin başlaması için günlük ortalama sıcaklıkların +8 °C'nin üzerinde olması gerektiği kabul edilmektedir (Atalay, 1994:15). Emirdağ'da günlük ortalama sıcaklıkların +8 °C'nin üzerine çıktığı vejetasyon süresi 27 Mart ile 7 Kasım arasındaki 226 gündür (Şekil 9). Buna göre tarımsal üretim, söz konusu tarihler arasındaki 226 günle sınırlanmaktadır. Ayrıca bu süre içerisinde bitki gelişimi üzerinde olumsuz etkisi olan kuraklıkların özellikle temmuz-eylül aylarında

şiddetlenmesi vejetasyon döneminde üretimi olumsuz etkileyen bir diğer faktördür. Nitekim Emirdağ'da haziran ayı başından ekim ayı sonuna kadar su açığı ortaya çıkmaktadır. Vejetasyon süresinin göçler için anlamı, kırsalda tarımla geçinen nüfusun yılın bu devrenin dışında kalan döneminde gelir getirecek başka bir işe sahip olmamalarıdır. Başka bir yönü ise vejetasyon döneminde yaşanan kuraklıkların üretimi ve verimi olumsuz etkileyerek geliri azaltmasıdır. Tarım işçiliği için mevsimlik göçler yine vejetasyon süresi içindeki üretim aşamaları ile ilgilidir.

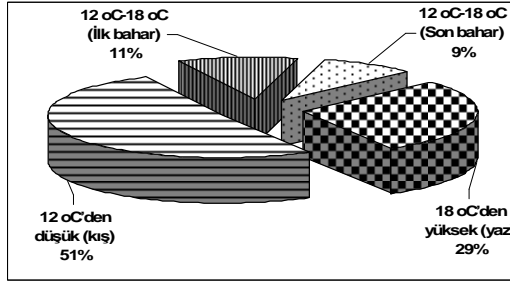

Şekil 9. Emirdağ'da Günlük Maksimum, Minimum ve Ortalama Sıcaklıkların Dağılımı (1975-2006).

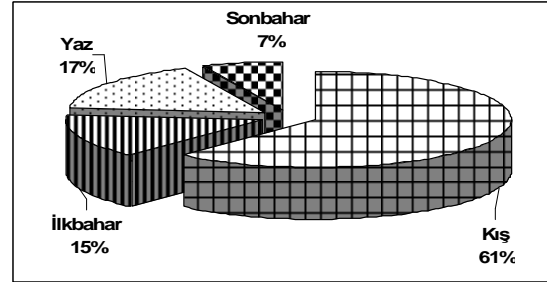
İnsanın fizyolojik olarak etkilenmeye başladığı ve üşüdüğü sıcaklık eşik değeri +18 °C kabul edilmekte ve günlük ortalama sıcaklıkların bunun altına düştüğünde insanlar ısıtıcı yakmaya ihtiyaç duymaktadır (Şahin, 1989:39). Isıtma dönemi olarak adlandırılabilen bu süre Emirdağ'da 19 Eylül ile 5 Haziran tarihleri arasındaki 260 gün sürmektedir. Isıtıcının kullanılmaya başlaması ise ekim ayı ortasından (15 Ekim) başlayıp mayıs ayı ortalarına (15 Mayıs) kadar devam etmektedir. Bu dönem kırsal kesimde insanların ısınma için gerekli yakıt türünü sağlamaya kaynak ayırmalarını gerektirmektedir. Gelir düzeyi iyi olmayan aileler yakıt için “tezek” kullanmaktadırlar. Kentlerde kalorifer sistemiyle ısıtılan konutlara karşın kırsalda hâlâ tezek yakmak zorunda kalmak köyde yaşayan insanların artık istemediği bir durumdur.

Tablo 4. Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsimler ve Yağış Miktarı.

Sıcaklık Dönemleri	Dönem Başlangıcı ve Bitiş Tarihleri	Gün Sayısı	%	Yağış (mm)	%
12 °C'den düşük (Kış)	22 Ekim-26 Nisan	187	51,2	270,2	61,0
12 °C -18 °C (İlk bahar)	27 Nisan-5 Haziran	40	11,0	66,2	15,0
12 °C -18 °C (Son bahar)	19 Eylül-21 Ekim	33	9,0	28,8	7,0
18 °C'den yüksek (Yaz)	6 Haziran-18 Eylül	105	28,8	73,1	17,0

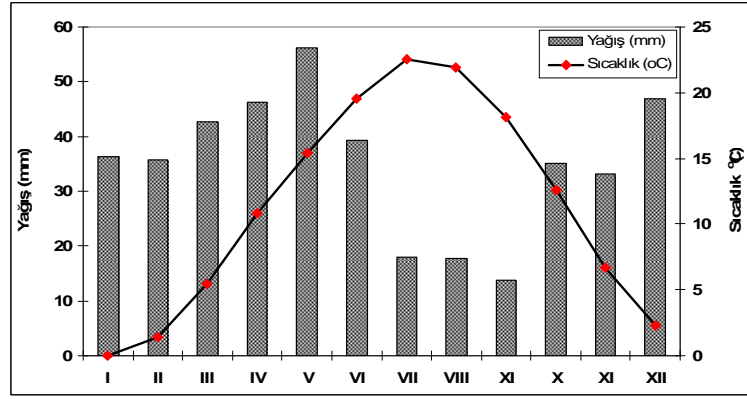
Şekil 10. Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsim Sürelerinin Oransal Dağılımı.

Şekil 11. Emirdağ'da Günlük Ortalama Sıcaklıklara Göre Mevsimlerin Yağış Dağılımı.

İklim özellikleri bakımından aylar kadar mevsimler de kırsal kesimin iktisadi yapısında etkili olmuştur. Çünkü kırsalda üretim ve tüketim kalıpları mevsimlere bağlı olarak şekillenmektedir. Mevsim ayrımı için 12 °C'nin altı kış, 12-18 °C arasındaki dönemler bahar ve 18 °C'nin üzeri yaz olarak kabul edildiğinde (Koç, 1998:325) Emirdağ'da mevsim süreleri, başlangıç ve bitiş tarihleri ile bu süreler içerisinde düşen yağış tablo ve şekillerde gösterilmiştir (Tablo 4, Şekil 10-11). Buna göre araştırma sahasını uzun süren kışlar ve yağışın yarısından fazlasının düştüğü bu döneme karşın yaklaşık birer aylık geçiş niteliğindeki bahar mevsimleri ve üç ayı biraz geçen yaz mevsimi yaşandığı görülmektedir.

Emirdağ'da yıllık ortalama yağış 420 mm olmakla birlikte yıllar arasında ve yıl içinde önemli dalgalanmalar göstermektedir. Yağış miktarı kadar yıl içindeki dağılımı ve rejimi İç Anadolu Bölgesi'nin yağış özelliklerini yansıtmaktadır. Yıllık yağışın aylara dağılımı ise oldukça dengesiz olup, en fazla 56,1 mm ile mayıs ayında düşerken eylül ayında 13,7 mm yağış gerçekleşmektedir (Tablo 3, Şekil 12). En fazla yağış bahar aylarında gerçekleşirken, en az yağış bitki gelişimi için en önemli zaman olan yaz aylarında olmaktadır. Yağış rejimi açısından Emirdağ, karasallığa bağlı olarak yağış azamilerinin ilkbahar (mayıs) aylarında görüldüğü, buna karşın en az yağışın yaz mevsiminde düştüğü, kışın ise yağışın tekrar artarak ikinci azamisine ulaştığı, “karasal geçiş tipi” yağış rejimine sahiptir.

Şekil 12. Emirdağ'da Yağış ve Sıcaklığın Aylara Göre Dağılımı.

Araştırma sahası iklim özelliklerinin göçlere olan etkisi açısından baktığımızda, Erinç'in iklim sınıflamasına göre “yarı nemli” bir karakterde olduğu görülür (Tablo 5). De Martonne'in (1923) kuraklık indisi formülüne göre yine “yarı nemli” iklim sınıfında olmakla birlikte yıllık indis değeri yarı kurak iklim eşiğinde kalmaktadır. Eğer her iki indis değerlerinin aylık dağılımına dikkat edilirse haziran-ekim (Erinç'e göre mayıs-ekim arası) arasındaki beş aylık süre yarı kurak veya kurak geçmektedir. Bu durum ilçe kırsalındaki tarımsal faaliyetlerin kuru tarım şeklinde yapılmasını hatta nadas uygulanmasını gerektirmektedir. Su kaynaklarının da yetersiz olması tarımda sulama imkânını sınırlandırdığı gibi içme ve kullanma suyunun temininde sorunların yaşanmasına yol açmaktadır.

Tablo 5. Erinç ve De Martonne İndislerine Göre Emirdağ'ın İklim Tipi.

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Erinç İndisi	97,6	67,7	36,8	24,7	19,2	16	14,1	14,2	16,2	21,5	33,8	70	35,9
	Çok Nemli		Yarı Nemli		Yarı Kurak		Kurak		Yarı Kurak		Yarı Nemli	Çok Nemli	Yarı Nemli
De Martonne İndisi	43,2	38,2	32,3	26,3	26,9	15,6	6,5	6,8	6,0	18,3	23,3	47,0	20,0
	Nemli			Yarı Nemli		Yarı Kurak	Kurak			Yarı Kurak	Yarı Nemli	Nemli	Yarı Nemli

Kaynak: Şenkul, 2006:60.

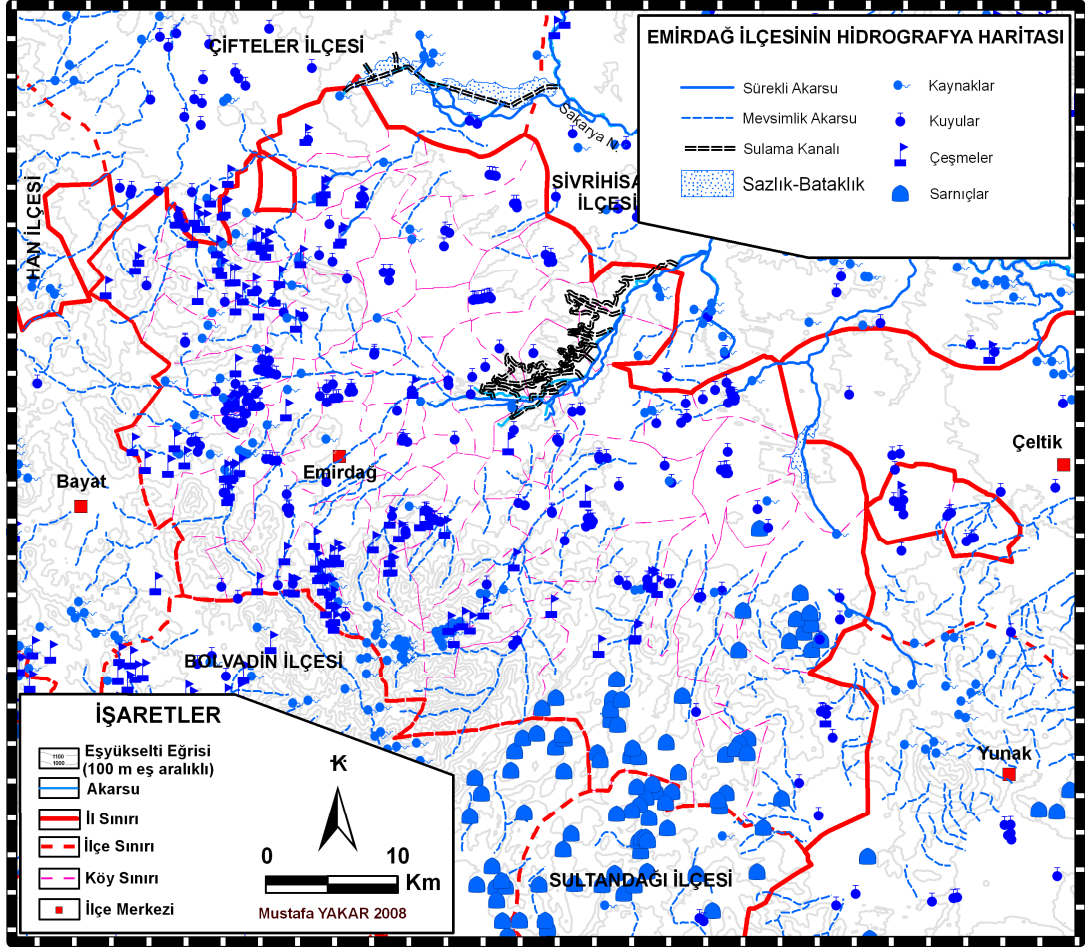
Emirdağ'ın iklim özellikleri insan yaşamı ve yürütülen ekonomik faaliyetler üzerinde belirleyici olmuştur. Günlük ortalama sıcaklıkların yıl içindeki dağılımı ısınma ihtiyacı yanında tarımsal üretimde vejetasyon süresinde etkisini hissettiren, yağışların miktarı ve aylık dağılımı yine kuru tarımın hâkim olmasına ve su kaynaklarının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Sonuçta iklim, ilçe kırsalında ekonomik hayatı şekillendirerek gelirin daha düşük kalmasına böylece göçü artırmaya neden olmuştur.

4. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

Emirdağ ilçesi, İç Batı Anadolu Eşiği'nden İç Anadolu'ya geçilen havzada yer almasına bağlı olarak gelişen yağış rejimi, hidrografik özelliklerinde de belirleyici olmuştur. Düşük yağış değerine karşın yazın artan sıcaklıklara bağlı olarak kendisini hissettiren buharlaşma düzeyi, zeminin Neojen ve Kuvaterner'e ait dolgulardan oluşmasının da etkisiyle, daha da şiddetlenmektedir. Sonuçta ilçede, yağış ve su kaynakları bakımından yarı kurak ve kurak karakter ortaya çıkmaktadır.

İlçenin en önemli akarsuyu, Emirdağ ilçe merkezinden geçen Çay Dere'yi ve Bayat havzasının sularını toplayan Bayat Çayı'nı içine alan ve yazın çoğunlukla kuruyan Çıldırım Deresi'dir. Bayat havzasını çevreleyen dağlık alanlardaki kaynaklardan beslenen bu akarsuyun, özellikle bahar aylarında debisi yükselmektedir. Bunun dışında Emirdağların doğu yamaçlarından Yukarı Sakarya Havzası'na inen dönemlik akarsular olmakla birlikte bunların yataklarında yılın çok küçük bir zamanında su bulunmakta veya bazı yıllar hiç akım gerçekleşmemektedir. Bu akarsuların boyları çok kısa olup çoğu kez havza tabanındaki Neojen-Kuvaterner dolgularında kaybolmaktadır (Harita 7).

Araştırma sahasında gerek içme-kullanma gerekse tarım ve hayvancılık amaçlı sulama suyu yeraltından karşılanmaktadır. Bununla birlikte ilçe yeraltı suyu potansiyeli açısından çok da zengin sayılmaz. Havza tabanında açılmış kuyular, Kuvaterner'e ait kumlu-çakıllı alüvyal birimlerde yayılış göstermektedir. Taban suyunun yüzeye yakın olduğu alüvyal dolgu alanlarında daha yaygın olan kuyular, Sakarya Havzası'ndaki dalgalı düzlükler içindeki geniş vadi tabanlarında dağılış göstermektedir. Özellikle Bayat Çayı'nın batıdan ilçe sınırları içine girdiği Gömü çevresinde kuyu sayısındaki artış dikkat çekmektedir (Harita 7). Bu kesimdeki kuyulardan çıkarılan suyun bir bölümü 1982 yılında yapılan bir dağıtım şebekesi ile ilçenin Çıldırım Deresi kuzeyinde havza tabanında kalan köylere içme suyu olarak da dağıtılmaktadır.

Harita 7. Emirdağ İlçesi'nin Hidrografya Haritası.

Yukarı Sakarya Havzası'nda ve araştırma sahamızda geniş yer tutan Neojen'e ait gölsel çökel alanlarında ise taban suyu hem daha derinde hem de su kalitesi çok daha düşüktür. Dolayısıyla bu alanlarda hem kuyu sayısı çok az hem de kuyular daha derindir (Canlı, 2007:69).

İlçenin güneyinde 1000-1200 m. yükseltisindeki temelini kireçtaşlarının oluşturduğu plato sahasında sarnıçların varlığı dikkat çekmektedir (Harita 7). Yağışın yetersiz olduğu ilçede bu kesimde zeminin eriyebilen kayalardan meydana gelmiş olması suya erişmeyi daha da güçleştirmektedir. Daha çok mera hayvancılığına yönelik olarak otlak olanı olan bu plato alanında hayvanların sulanması için sarnıçlar yapılmıştır. Aynı sahada yerleşmelerin sayıca az olmasında yine yeterli su kaynağının olmaması etkili olmuştur kanaatindeyiz.

Yarı kurak ortam özelliklerinin görüldüğü ilçede, su kaynakları açısından en önemli sorun, tarımsal üretimde sulamanın hâlâ çok yetersiz olmasıdır. Nitekim 1997

köy envanterine göre ilçe köylerinin 46'sında sulama yapılmamaktadır. Aynı kaynağa göre ilçede nadas alanı 262.541 dekar ile ildeki tarım alanlarının % 39,3'ünü oluşturmaktadır (DİE, 2002:28-47).

İlçe köylerinin büyük bir bölümünde içme ve kullanma suyu, açılan kuyularla yeraltı suyundan sağlanmaktadır. Yine 1997'de yapılan köy envanterlerine göre ilçede 57 köyün içme-kullanma suyu adı veya sondajla açılan kuyulardan çıkarılan suyla karşılanırken, 22'si kaynaklardan 1'i sarnıçtan sağlamaktadır. Buna karşın 23 köyde içme-kullanma suyu yetersiz kalmaktadır (DİE, 2002:126-128). Günümüzde ilçe köylerinde Afyonkarahisar İl Özel İdaresi verilerine göre suyu yetersiz olan köy bulunmadığı gibi bütün köyler şebeke sistemine kavuşturulmuştur. Bugün su sorununun sadece bazı mahallelerde (7 adet) olduğu belirlenmiştir.

Canlı yaşamının vazgeçilmez ögesi olan suyun, yarı kurak şartların hüküm sürdüğü araştırma sahası köylerinde, önemi ve değeri bir kat daha artmaktadır. İlçe kırsalında insanları yaşadığı yerlerden itmeye/göçmeye itecek faktörlerden (hiçbir zaman göçteki etkisi ekonomik etkenler kadar olmasa da) birisi de yaşanan su sıkıntısı olabilir. Şüphesiz su sorunu kırsalda ev işlerinin tek sorumlusu olan kadın için daha derinden hissedilecektir. Türkiye'nin kurak ve yarı kurak kırsal kesimlerinde en önemli sorunlarından biri olan su yetersizliği artık tamamen çözümlenmiş olmalıdır. Zira sağlıklı suya erişmek, günümüz toplumlarının yaşam kalitesini ölçen bir gösterge olarak kabul edilmesi konunun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

5. TOPRAK ÖZELLİKLERİ İLE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

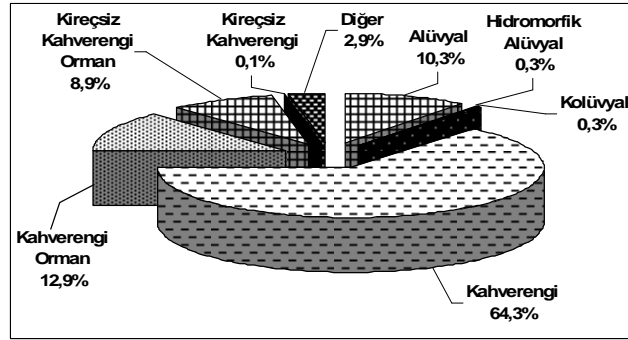
Canlı yaşamının temel kaynağı kabul edilen toprak ve toprak özellikleri, Türkiye’de ve özellikle de araştırma sahasında olduğu gibi, kırsalın tarım dışı işlerde yok denecek kadar az istihdam edilmesi, toprağı üretimin en temel unsuru yapmaktadır. Hatta denilebilir ki, toprak verimliliğinin yüksek ve geniş araziye sahip olan köylerde gelirinden başlamak üzere üretim yöntem ve tekniklerini, nüfusunu, yaşam kalitesini, sosyo-kültürel yapısını geliştirmekte ve değiştirmektedir. Buna karşın verimliliğın düşük olduğu kıraç arazilerde ise toprak köylünün kaderini belirlemekte ve bu tip köylerde tarım ekonomisi geçinmeyi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla zaten az nüfusa sahip olan bu tip köylerde göçler, nüfusun gelişiminde belirleyici olmaktadır.

Emirdağ ilçesinde toprak oluşumunda anakaya ve iklim belirleyici olmuştur. Bitki örtüsü ise, ilçenin kuzeybatısındaki funda ve orman kalıntılarının bulunduğu dağlık ve tepelik alanlarda “*kahverengi orman topraklarının*” oluşumunda etkili olmuştur. Buna karşın akarsuların taşıdığı alüvyonlar üzerinde gelişen alüvyal topraklar ise havza tabanındaki geniş vadi tabanlarında gözlenmektedir.

Emirdağ ilçesinin yarısından fazlasını (% 64) “*kahverengi toprak*” meydana getirmektedir (Şekil 13). Bu topraklar, Sakarya Havzası tabanının vadi tabanları dışında kalan alanların tamamı ile ilçenin güneyindeki 1000-1200 m yükseltideki plato sahasında dağılışı göstermektedir (Harita 8). Bu topraklar İç Anadolu Bölgesi’nde yağışın 400 mm, sıcaklığın ise 8-12 °C olduğu bozkır alanlarında geniş yayılışı göstermektedir (Atalay, 2006:420). Neojen göl ve karasal dolguları ile kireçtaşları üzerinde gelişmiş olan kahverengi topraklar organik maddenin karışmış olduğu kahverengimsi, sarımsı kahverengi bir renkte olup geçirgen yapıdadır. Yağış yetersizliğine bağlı olarak karbonatların yıkanarak uzaklaştırılmadığı bu toprakların bileşiminde kil oranı oldukça yüksektir. Kahverengi toprakların bu özellikleri sahanın iklim özellikleriyle birlikte düşünüldüğünde tarım için çok da verimli oldukları söylenemez. İlçenin havza tabanındaki dalgalı düzlüklerini tamamen kaplayan bu topraklar üzerinde yetersiz yağış ve su kaynaklarına bağlı olarak tahıl üretimi kuru tarım şeklinde yapılmaktadır. Yağışın vejetasyon dönemindeki dağılışı ve miktarındaki değişimler bu topraklar üzerinde verimin düşmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla ilçenin en fazla köyünün yer aldığı bu kesimlerde tarımsal üretim ve

verimdeki değişim geliri doğrudan etkilediğinden başlangıçta nüfusu göç etmeye iten potansiyel bir etkiye sahiptir.

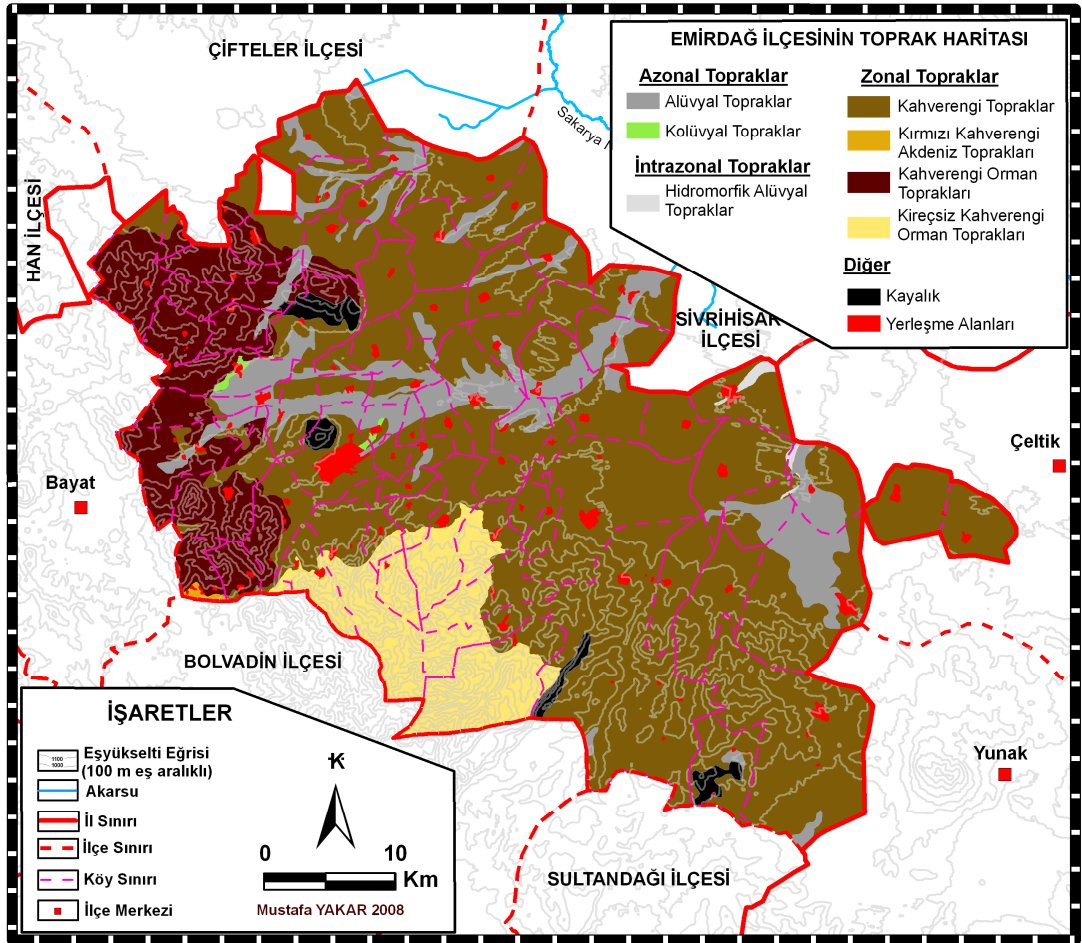
Şekil 13. Emirdağ İlçesi'nde Toprakların Tiplerine Göre Dağılımı.

İlçenin kahverengi orman topraklarından sonra en önemli diğ er toprak grubunu “*alüvyal topraklar*” oluşturmaktadır (Şekil 13). Havza tabanındaki geniş vadi tabanlarında kahverengi topraklarla iç içe olan alüvyal toprakların, gerek tarımsal verim gerekse yer altı suyunu barındırması nedeniyle tarımsal üretime katkısı büyüktür. Emirdağ ilçesi yüzölçümünün % 10'unu oluşturan bu topraklar ilçenin en önemli akarsuyu olan Çıldırım Deresi vadisinde geniş yer tutmaktadır (Harita 8). Bununla birlikte Çıldırım Deresi vadisi içerisinde yer yer drenajın yetersiz olduğu kesimlerde tarım yapılamamaktadır. Yer altı suyunun yüzeye yakın olduğu bu kesimler, çayır alanlarını oluşturmaktadır. İlçede alüvyal toprakların genişlediği kesimlerde açılan kuyular sayesinde yer altı suyundan sulamada faydalanılmaktadır. Buna bağlı olarak şekerpancarı ekimi yapılmakta ve sulanamayan alanlara göre çok daha fazla gelir elde edilebilmektedir. Tahıllardan buğdayın sulandığı bu alanlarda gerek hayvan yemi gerekse danesi için mısır dahi ekilmektedir. Sonuçta alüvyal toprakların bulunduğu sahalarda geniş tarım arazisine sahip köylerde tarımdan elde edilen gelir diğ er köylere göre birkaç kat daha artmaktadır. Dolayısıyla bu alanlar belli bir nüfusu geçindirebilecek kapasiteye sahip olduğundan göçte bu yönüyle olumsuz bir etkiden söz etmek doğru olmayacaktır. Ancak, buna rağmen sözü edilen bu köylerde de göçler olmaktadır.

İlçe arazilerinin yaklaşık % 20'sini kaplayan “*kahverengi orman*” ve “*kireçsiz kahverengi orman toprakları*” dağlık ve tepelik alanlarda dağılışı göstermektedir (Harita 8). Bu sahalara ise yer yer orman kalıntıları ve mera alanlarına karşılık

geldiğinden nüfus ve göçler üzerinde doğrudan etkili olan çok belirgin ilişkiden söz etmek doğru olmayacaktır.

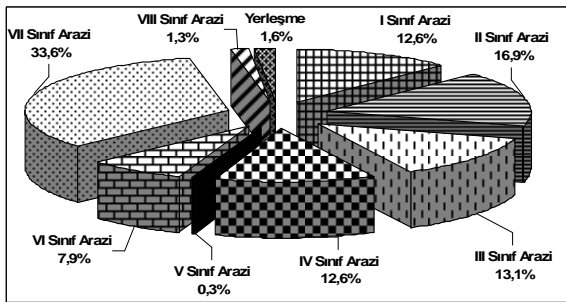
İlçede toprak tiplerinin tarımsal üretim ve nüfus ilişkisini belirlenmeye çalışan bu genel çevreyi, arazilerin kullanım açısından kabiliyetlerine göre sınıflandırarak dağılımını değerlendirmek yerinde olacaktır. Çeşitli kriterlere göre sınıflandırarak yapılan ayırım sonucunda arazilerin hangi amaçlar için kullanıma uygun olduğu ortaya konulabilmektedir. Böylece tarım için uygun olan ve uygun olmayan alanlar belirlenebildiği gibi, tarım alanları da kendi içinde mutlak ve marjinal tarım alanları şeklinde ayırma tabi tutulabilmektedir.

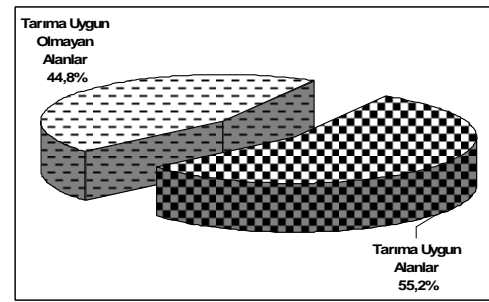
Harita 8. Emirdağ İlçesi'nin Toprak Haritası.

Türkiye toprakları, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan sınıflamaya göre 8 sınıfa ayrılmış olup, illere göre haritaları ile birlikte arazi varlığı raporları hazırlanmıştır. Bu sınıflardan ilk dördü tarıma uygun araziler olarak kabul edilirken, diğerleri tarıma herhangi bir düzenleme yapılmadan uygun olmayan

araziler olarak ayrılmıştır. Afyon İl Arazi Varlığı raporunda yer alan haritalar ArcGIS 9.2 programı vasıtasıyla bilgisayara aktarılmış ve alan hesaplamaları yapılmıştır. Buna göre Emirdağ ilçesinde arazilerin kabiliyet sınıflarına dağılımına baktığımızda 1/3'ünün 7. sınıf arazilerden oluştuğu görülmektedir (Şekil 14). Buna karşın 5. ve 8. sınıf arazilerin en az yer tuttuğu ilçede 2. sınıf araziler % 16'lık oranıyla en geniş ikinci grubu oluşturmaktadır. Bu sınıflama sonucunda ilçede ilk dört sınıfı oluşturan araziler toplam alanın yarından biraz fazlası (% 55)'ini oluşturmaktadır ki, bunlar tarım yapılabilir alanlardır (Şekil 15).

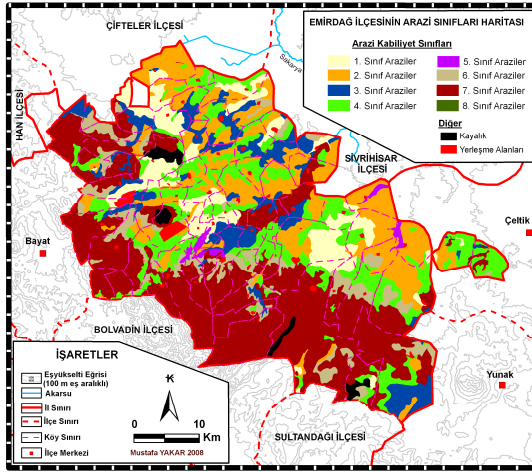
Şekil 14. Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıfları Dağılımı.

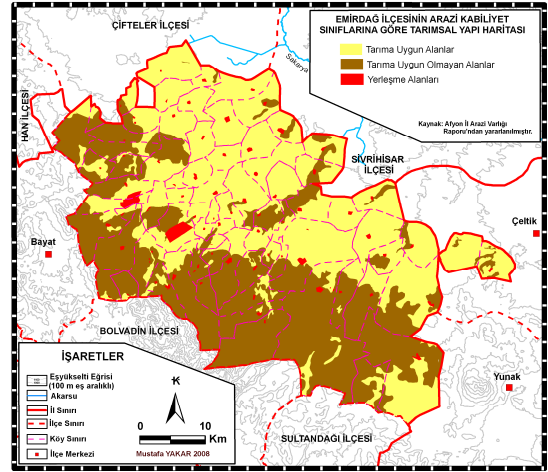
Şekil 15. Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Tarıma Uygun Olan ve Olmayan Alanların Dağılımı.

Emirdağ ilçesinde arazi kabiliyet sınıflarının dağılımına bakıldığında eğimin fazla olduğu ilçenin batısındaki engebeli alanların çoğunlukla 7. sınıf arazilerden meydana geldiği görülmektedir (Harita 9). Buna bağlı olarak tarıma elverişli olmayan alanlarında yine ilçenin batısındaki dağlık ve tepelik alanlarda kuzeybatı-güneydoğu yönünde bir kuşak oluşturduğu görülür (Harita 10). Tarıma elverişli alanlar ise havza tabanındaki dalgalı düzlüklerden meydana gelmektedir. Bu kesimde Çıldırım Deresi vadisinin güneyi boyunca vadi tabanındaki alüvyal dolgu alanlarının tarıma uygun olmayan alanlar olarak gösterilmesi drenaj sorununun olmasından kaynaklanmaktadır.

İlçede alüvyal toprakların geniş yer tuttuğu köylerde yer altı suyuna da daha rahat ulaşılabilmesine bağlı olarak tarımsal verim ve üretimin daha yüksek olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu köyler nüfus olarak daha fazla olduğu gibi göçten daha az düzeyde etkilenmişlerdir. Buna karşın tarım için çok da verimli olmayan ve sulama imkânı da bulunmayan kahverengi topraklarının hâkim olduğu sahalarda üretim ve verime bağlı olarak gelir seviyesi düşmüş ve göçler de artış göstermiştir.

Harita 9. Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıfları Dağılışı Haritası.

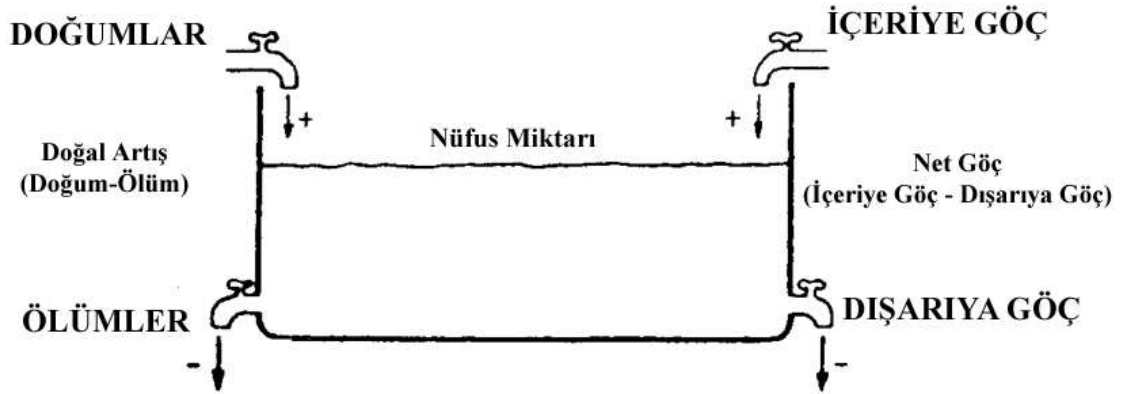
Harita 10. Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kabiliyet Sınıflarına Göre Tarıma Uygun Olan ve Olmayan Alanların Dağılışı Haritası.

Emirdağ ilçesinde göçlerle tarım arazilerinin dağılımı arasında ilişki beklenildiği gibi, tarım arazisinin az olduğu alanlarda göç daha fazla olduğu şeklinde, gerçekleşmemiştir. Tersine, göçlerle nüfus kaybeden köylerin dağılımı kullanım kabiliyetlerine göre arazilerin dağılımı ile karşılaştırıldığında, havza tabanındaki tarıma elverişli arazilerin geniş olduğu köylerin daha fazla göç verdiği görülür. Yani tarım arazisi geniş olan köylerde göç daha etkili olmuştur. Bu genel görünüme karşın ilçenin Emirdağları kütlesinde en yüksekte kalan (1250 m) ve hiç tarım arazisi olmayan Balcam köyü, yine ilçede en fazla göç veren yerleşmelerden birisidir. Geçmişten beri hayvancılık ve arıcılıkla geçimini sağlayan bu köyde, artan eğim tarım yapmaya olanak sunmamaktadır. Buna karşılık ilçenin batısındaki engebeli alanlarda kaldığı halde Yüreğil ve Çaykışla köylerinin nüfusun en az azaldığı yerleşmeler olması, göçün sadece yeryüzü şekillerine bağlı olarak geniş tarım alanlarına sahip olup olmama ile açıklanamayacağını göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİNDE NÜFUS VE GÖÇLER

Bilindiği gibi nüfus, sınırları belir bir yerde (kıtı, ülke, bölge, yöre, şehir, kasaba, köy, vb.) belli bir zaman diliminde yaşayan toplam insan sayısı olarak tanımlanmaktadır (Özgür, 1998:7). Bir yerde nüfus dinamik yapısı gereği sürekli devinim halindedir. Bu devinimi; doğumlar, ölümler ile içeriye ve dışarıya olmak üzere göçler sağlamaktadır. Bu üç bileşenin yarattığı farklı görünümle nüfustaki değişimi, gelişimi ortaya çıkarır. Doğumlarla ölümler arasındaki fark bir yerde nüfusun doğal artışını (veya azalışını) verirken; içeriye ve dışarıya göç arasındaki farklar, bu artışı/azalışı doğrudan etkilemektedir (Şekil 16). Sonuçta bir yerin mevcut nüfusu, ölümlerin doğumlardan çıkarılması ile elde edilen ile dışarıya göçlerin içeriye göçlerden çıkarılmasıyla elde edilen net göçlerin toplamına eşit olmaktadır ki buna “*temel demografi denklemi*” denilmektedir (Peters and Larkin, 2005:2). Nüfusun gelişimi üzerinde etkili olan bu unsurların karşılıklı etkileşimi sonucunda bir yerde nüfus ya artar, ya azalır veya çok nadiren dengede kalır.

Şekil 16. Temel Demografi Denklemi.

Doğal nüfus artışını oluşturan ve biyolojik olarak tanımlanmış olan doğumlar ve ölümlerin nüfusun artışındaki katkısı belirli bir hızda ve aradan geçen belli bir zaman diliminde görülür. Buna karşın göçlerle nüfusun artışı ise doğal artışa göre çok daha hızlı ve çok daha kısa sürede gerçekleşebilmektedir. Sonuçta göçler, nüfusun miktarını ve mekânsal dağılımında her ölçekte farklı oranlarda

etkilemektedir. Böylece doğal artış/azalışın ötesinde göçlerle nüfusu artan veya azalan yerler ortaya çıkmaktadır.

Bir yerden başka bir yere insanların geçici veya daimi olarak ikametlerindeki yaptıkları değişiklik olarak adlandırılan göçlerin ölçülmesi, tanımlanması, sınıflandırılması ve analiz edilmesi çok daha güç ve karmaşıktır. Göçe ait veriler ise çoğu kez ya hiç yoktur veya çok sınırlıdır. Ayrıca var olan verilerin güvenilirlik derecesi ise ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Buna karşın toplumsal değişmeyi hem etkileyen hem de ondan etkilenen göçler, bütün dünyada olduğu gibi özellikle de gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkardığı sonuç ve sorunlarıyla mutlaka izlenmesi ve irdelenmesi gereken de bir konudur.

Türkiye’de de göç araştırmaları için gerekli olan veriler nüfus sayımlarındaki anket sorularından daimi ikametgâhtaki değişiklik esasına göre elde edilmektedir. Sayım dönemleriyle sınırlı olan göç verileri kendi içerisinde bazı yönleriyle yetersiz kalmaktadır. Ayrıca elde edilen göç verilerinin illere göre yayınlanması ilçe ve köy ölçeğindeki göçün boyutları hakkında fikir sahibi olmamızı engellemektedir. Dolayısıyla göç konusu araştırması yapılırken doğrudan göçe ait verilerin alan araştırmasıyla belirlenecek çeşitli yöntemlerle toplanması gerekmektedir. Bununla birlikte kırsalda köylerin nüfuslarının sayım dönemlerine göre azalışındaki eğilim göçün bir göstergesi kabul edilebilir. İlçede nüfusun köyler bazındaki gelişimi bu yaklaşımla analiz edilmiştir. Böylece Emirdağ ilçesindeki nüfusun gelişimini ortaya çıkarılarak aynı zamanda göçün de nüfustaki etkisi belirlenmiş olacaktır.

1. EMİRDAĞ İLÇESİNDE NÜFUSUN GELİŞİMİ

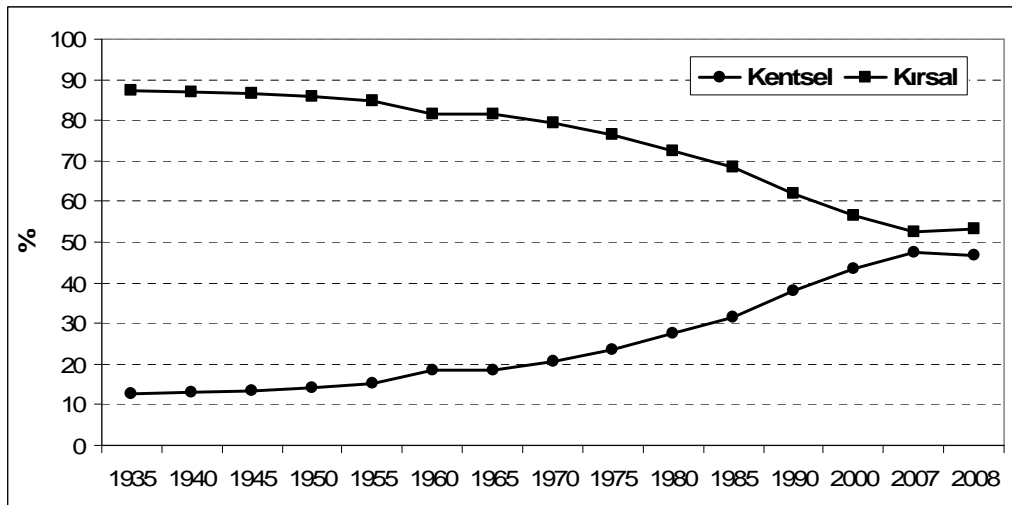
Nüfusun artış/azalışını kapsayan gelişimi, özellikle kırsal alanlarda mekânın insan yaşamında nasıl kullanıldığı ile yakından ilgilidir. Geçmişten günümüze gelişen bilgi birikimi ise, insanın mekânı kullanımını ve bundaki değişimi belirlemektedir. Dolayısıyla mekân, insanın kullanım amaçlarına göre bir yerin taşıyabileceği nüfusu sınırlandıran temel öğelerden birisini oluşturmaktadır. Mekânla birlikte o alanı kullanan insanın kültürü, sosyo-ekonomik nitelikleri ve sahip olduğu bilgi-teknoloji düzeyi de taşıma kapasitesini olumlu yönde etkileyerek artırabilmektedir. Sonuçta mekân ya insan tarafından değiştirilerek yoğun bir şekilde kullanılmakta dolayısıyla nüfus artmakta veya daha az yoğun kullanıldığından nüfusu zamanla azalmaktadır.

Araştırma sahası olan Emirdağ ilçesinde nüfus gelişiminin zamansal boyuttaki sayısal değişimini mekânsal olarak belirlendikten sonra, bunda etkili olan doğal ve beşeri faktörlerin neler olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca göç araştırmalarında en önemli göç nedeni olarak gösterilen “hızlı nüfus artışı”nın ilçe kırsalından olan göçlerdeki yeri tartışılmaya çalışılacaktır. Yine göçün sonuçları nüfusu sayısal olarak azalttığına göre, göç sonrasında “hızlı nüfus artışının” yeri ve etkisi ortadan kalktığı halde göçlerin neden devam ettiği üzerinde durulması gerekmektedir. Sonuçta geride kalan nüfusun, Emirdağ ilçesi kırsalı için optimum bir seviyeye ulaşıp ulaşmadığı üzerinde de düşünülmesi gerekmektedir.

Tablo 6. Emirdağ İlçesi’nde Kentsel ve Kırsal Nüfusun Sayım Dönemlerine Göre Gelişimi.

Yıllar	Kentsel Nüfus	Oranı (%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus
1935	4247	12,6	29526	87,4	33773
1940	4857	13,1	32298	86,9	37155
1945	5491	13,5	35036	86,5	40527
1950	6240	14,0	38335	86,0	44575
1955	7439	15,1	41701	84,9	49140
1960	10069	18,3	44892	81,7	54961
1965	10914	18,5	48041	81,5	58955
1970	12559	20,7	48156	79,3	60715
1975	13184	23,4	43138	76,6	56322
1980	14733	27,7	38502	72,3	53235
1985	17289	31,6	37346	68,4	54635
1990	21144	38,0	34494	62,0	55638
2000	20508	43,3	26888	56,7	47396
2007	21898	47,4	24301	52,6	46199
2008	20531	46,9	23175	53,1	43706

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

Şekil 17. Emirdağ İlçesi’nde Kentsel ve Kırsal Nüfusun Gelişimi.

Emirdağ ilçesi nüfusu, 2000 Genel Nüfus Sayımı'nda ilçeye bağlı olan köyler esas alınarak hazırlanmıştır. Buna göre bu sayımda ilçeye bağlı olan köyler geriye doğru taşınarak (önceki sayımlara) bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece idari yapıdaki (köy sayısındaki) değişiklikler göz ardı edilmiş ve geçmişten günümüze kırsaldaki nüfus gelişiminin karşılaştırılabilir olması sağlanmıştır. İlçede nüfusun gelişimini ortaya koyabilmek için Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yapılan nüfus sayımı verileri ile 2007 ve 2008 yıllarına ait Adrese Dayalı Nüfus Kaydı sonuçları kullanılmıştır. Geçmişten günümüze elde edilen nüfus değerlerine göre köy bazında bir veri tabanı oluşturulmuş ve analizler yapılmıştır. İlçe genelinde nüfusun gelişiminin ana çerçevesi özet olarak oluşturulduktan sonra nüfusun kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde farklı gelişim eğilimi ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Nüfus gelişiminin mekânsal dağılımı ise nüfusun artış ve azalma gösterdiği zaman dilimlerini kapsayan iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Emirdağ ilçesi nüfusunun temel özelliği geçmişten günümüze kırsal karakterinin hâkim olmasıdır (Tablo 6, Şekil 17). Başka bir ifadeyle ilçe köylerindeki nüfus her zaman ilçenin tek şehirsal merkezi olan Emirdağ'dan daha fazla olmuştur. Bununla birlikte ilçede kırsal nüfus oranında zamanla bir azalma yaşanırken kentsel nüfus artış eğilimi göstermiştir (Şekil 17). Bu gelişme 1950'li yıllardan sonra sosyo-ekonomik yapıdaki değişmelerle belirginleşmeye başlamış ve 1960'lı yılların sonrasında kırsaldan göçlerle azalan nüfusla hız kazanmıştır. En hızlı değişim ise 1970'li yıllardan sonrasına rastlamıştır. Nitekim 1970 yılında ancak % 20 olan kentsel nüfus oranı 2008 yılı sonu itibarıyla % 46,9'a ulaşmıştır.

1.1. KENTSEL NÜFUS GELİŞİMİ

Yönetim merkezi olması yanında yürütülen ekonomik faaliyetler, çevresindeki yerleşmelerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı ticari bir merkez olması, altyapısının tamamlanmış olması, hizmet sektörünün faal nüfusun büyük bir bölümünü oluşturması gibi kriterlere göre Emirdağ ilçe merkezi kent olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Emirdağ, fonksiyonları gelişmiş karakteristik bir kent özelliği göstermekten de uzaktır. Türkiye'de kentlerin kentleşme düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırmaya göre Emirdağ, orta ve düşük düzeyli hizmet merkezi özelliği gösteren düşük kentleşme özelliğine sahip bir şehirdir (Yüceşahin

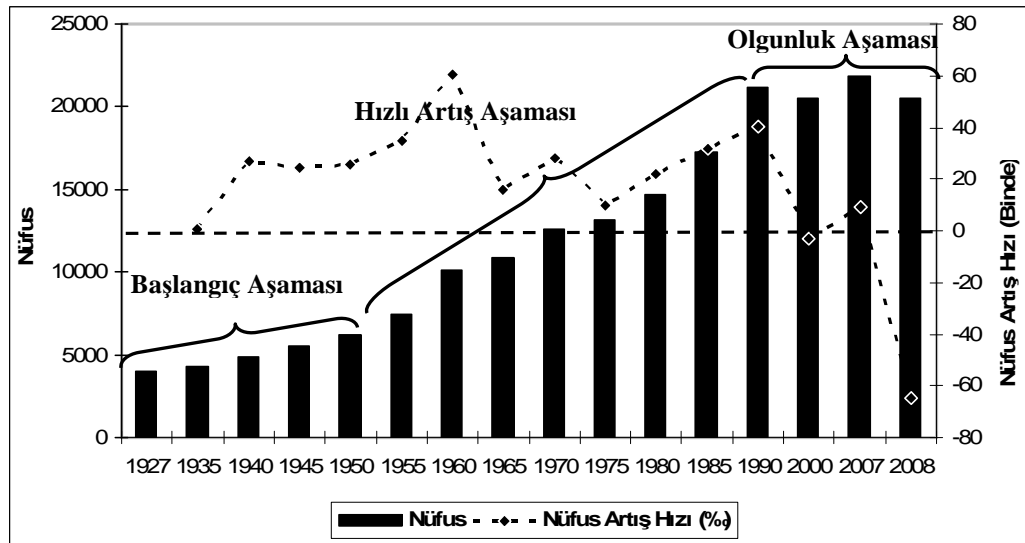
ve Özgür, 2008:124-137). Emirdağ, tarımsal üretim için bir pazar yeri olması yanında, tarımsal araç gereçlerin tamir ve bakımının yapıldığı atölye tipi sanayi tesislerini de barındırmaktadır. Ticari yönü ise gurbetçilerin en fazla yaz döneminde gelişle canlanmaktadır.

Emirdağ'ın nüfus gelişimi izlendiğinde kentin 1927 nüfusunun 3.960 olduğu, farklı dönemlerde farklı hızlar göstermekle birlikte 2000 yılı bir tarafa bırakılırsa sürekli bir artış gösterdiği izlenmektedir. Nüfusun 2008 yılında 1927'ye göre yaklaşık 5,1 kat artarak 20.531'e ulaştığı saptanmaktadır (Tablo 7, Şekil 18).

Tablo 7. Emirdağ İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.

Yıllar	İlçe Merkezi			Kent Nüfus Artış Hızı (%)	Kentsel Nüfus Oranı (%)	İlçe Nüfusu	İlçe Nüfus Artış Hızı (%)
	Erkek	Kadın	Toplam				
1927	1908	2052	3960				
1935	2010	2237	4247	0,9	12,6	33773	
1940	2284	2573	4857	26,8	13,1	37155	19,1
1945	2587	2904	5491	24,5	13,5	40527	17,4
1950	-	-	6240	25,5	14,0	44575	19,0
1955	3551	3888	7439	35,1	15,1	49140	19,5
1960	5257	4812	10069	60,5	18,3	54961	22,4
1965	5492	5422	10914	16,1	18,5	58955	14,0
1970	6531	6028	12559	28,1	20,7	60715	5,9
1975	7231	5953	13184	9,7	23,4	56322	-15,0
1980	8556	6177	14733	22,2	27,7	53235	-11,3
1985	9184	8105	17289	32,0	31,6	54635	5,2
1990	11373	9771	21144	40,2	38,0	55638	3,6
2000	11265	9243	20508	-3,0	43,3	47396	-16,0
2007	11532	10366	21898	9,3	47,4	46199	-3,6
2008	10338	10193	20531	-64,5	46,9	43706	-55,5

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

Şekil 18. Emirdağ İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.

Emirdağ'da nüfusun gelişimini gösteren grafiğe bakıldığında, nüfus artışının genel olarak 1927-1950, 1955-1990 ve 1990 sonrası olmak üzere üç farklı döneme ayrıldığı görülür (Şekil 18). Buna göre 1927-1950 arası nüfusun yavaş artma eğiliminde olduğu birinci dönem, başlangıç aşamasını oluşturmaktadır. Nitekim bu dönemdeki nüfus artış hızı ‰ 0,9 ile ‰ 25 arasında gerçekleşmiştir (Tablo 7). Bu süre yavaş nüfus artış dönemi olarak da adlandırılabilir. Emirdağ ilçe merkezi bu dönemde aradan geçen 23 yılda % 57,5 oranında artarak 3.960 kişiden 6.240 kişiye ulaşmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda Yunan işgaline uğrayan ilçe merkezinin kendini toparlamaya çalıştığı, kentten çok kasaba karakterinin hâkim olduğu bir zaman dilimine karşılık gelmektedir.

Emirdağ'ın nüfus gelişimindeki 1955-1990 dönemi ise nüfusun özellikle miktar olarak hızlı bir artış göstermiştir. Nüfus artış hızında ise çeşitli iniş-çıkışlar görülmekle birlikte, 1955-1960 arasındaki ‰ 60 civarında gerçekleşen artış hızı dikkat çekmektedir (Şekil 18). Daha sonraki zaman dilimlerinde ise artış daha küçük değerlerde gerçekleşmiştir. 1955 yılında 7.439 olan Emirdağ nüfusu, 1990 yılına gelindiğinde 21.144'e erişmiştir. Bu dönemin artış oranı % 184 civarında gerçekleşmiştir. İlçe merkezi olarak bu dönemde gelişimini sürdürmekle birlikte aslında zaman zaman artış hızında duraklamalar görülmüştür. Çevresindeki kırsaldan göç almakla birlikte, ilçe kırsalı gibi ilçe merkezi de başta yurtdışı ve yurtiçine göç vermeye başlamıştır. İdari ve ticari yönden kendisine bağlı köylerin merkezi olma özelliğini taşısa da sanayisini istenilen düzeyde geliştirememiş ve hizmetler sektöründe kendini daha da geliştirerek etki alanını genişletebilmiş değildir.

1990 sonrasında ise Emirdağ ilçe merkezinde nüfusun gelişiminin artık iyice yavaşladığı ve durgun bir dönemin başladığı görünümü çizmektedir (Şekil, 1). Nitekim 1990 yılında 21.144 olan nüfus ‰ -3 oranında azalarak 2000 yılında 20.508'e gerilemiştir (Tablo 7). 2007 yılı sonu itibariyle adrese dayalı nüfus tespitine göre ilçe merkezinde nüfus ‰ 9,3 artarak 21.898'e çıksa da 2008 yılı sonunda tekrar azalarak 2000 yılındaki seviyesine geri düşmüştür. Bu dönemde aradan geçen 18 yılda nüfus ancak 23 kişi artmıştır. 1990 yılına kadar Emirdağ'a bağlı bir bucak olan Bayat, bu tarihten sonra kendisine bağlı 13 köyü ile ilçe statüsüne kavuşmuştur. Bu dönemde de çevresindeki köylerin birincil ihtiyaçlarını karşılamamanın ötesine geçemeyen Emirdağ, göç vermeye devam etmiştir. Yeni iş alanlarının

oluşturulamaması ve sanayide bir atılımın gerçekleştirilememesi 1960'lı yıllardan beri var olan göçün, insanlar için tek çıkış yolu olarak algılanmasının devam etmesine neden olmuştur. 1990 sonrasında Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı Emirdağ Meslek Yüksekokulu açılmış olsa da ilçe merkezinin önemli kurumlarından olan Jandarma Er Eğitim Tugayı'nın 2009 yılında taşınmış olması göçü bir derece daha hızlandıracaktır. Ayrıca artan ulaşım ve iletişim olanakları her geçen gün Emirdağ'ı, Eskişehir'in biraz daha etkisi altına girmesine neden olarak göçün devamlılığını sağlamaktadır.

1.2. KIRSAL NÜFUS GELİŞİMİ

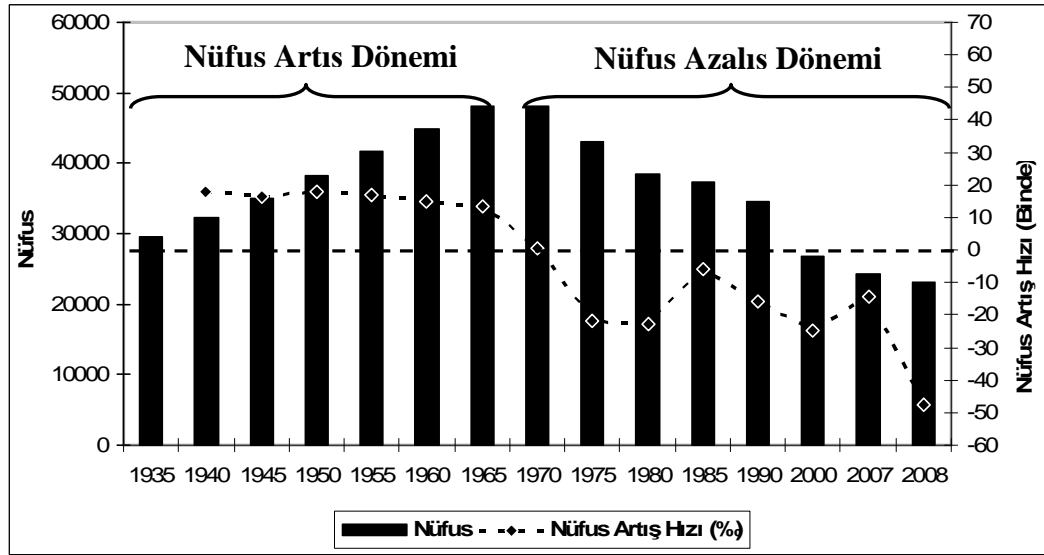
İlçe kırsal kesimini oluşturan köylerin nüfus gelişimi, ilçe merkezinden çok farklı bir eğilim göstermiştir (Şekil 19). Nüfus gelişim grafiğine bakıldığında 1935-1965 döneminde nüfusun arttığı, 1965'ten günümüze kadar da bir azalışın görüldüğü iki farklı dönem ortaya çıkmıştır (Şekil 19). Buna göre 1935 yılında 29.526 olan köyler nüfusu, aradan geçen 30 yılda % 62,7 oranında artarak 1965 yılında 48.041'e ulaşmıştır. 1965 yılında başlayan nüfus artışında durağanlaşma, 1970 sonrasında hem nüfus artış hızında negatif değerler alması hem de mutlak nüfus miktarında azalmayı ortaya çıkarmıştır (Tablo 8). Nitekim kırsal nüfus 1965-2008 arasındaki 42 yılda yaklaşık % 50 oranında azalarak 23.175'e gerilemiştir ki, bu değer 1935'teki miktarının bile altında kalmaktadır. Yıllık nüfus azalış hızı 1980-1985 döneminde hız kesse de negatif değer göstermekten kurtulamadığı gibi nüfus miktarındaki azalma da devam etmiştir.

İlçe kırsalında nüfusun bu gelişimi başlangıçta doğumlarla artış şeklinde gerçekleşirken, 1965 yılından itibaren başlayan ve çoğu zaman artış hızından daha hızlı olan azalma süreci, dışarıya olan göçler sonucunda meydana gelmiştir. Sonuçta ise nüfus gelişim grafiğinin “^” şeklini alması göçlerin, doğal nüfus artış hızından daha etkin olmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye'nin pek çok kırsal yöresinin genel nüfus gelişim eğilimini andıran bu şekil, göçlerin boyutlarını gösterdiği gibi nüfus gelişiminde de ne kadar etkili olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Bu gelişim modeli, ilçe kırsalının hemen her köyünde benzer bir yapıda olmayıp detayda bazı farklılıklar göstermiştir. Bu durum nüfus gelişimi ve göçlerin mekânsal görünümü sonucunda ortaya çıkmış olup ayrıca değerlendirilecektir.

Tablo 8. Emirdağ İlçesi Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.

Yıllar	Köyler			Kır Nüfus Artış Hızı (%)	Kırsal Nüfus Oranı (%)	İlçe Nüfusu	İlçe Nüfus Artış Hızı (%)
	Erkek	Kadın	Toplam				
1935	13967	15559	29526	-	87,4	33773	-
1940	15286	17012	32298	17,9	86,9	37155	19,1
1945	17074	17962	35036	16,3	86,5	40527	17,4
1950	-	-	38335	18,0	86,0	44575	19,0
1955	20175	21526	41701	16,8	84,9	49140	19,5
1960	22050	22842	44892	14,7	81,7	54961	22,4
1965	23292	24749	48041	13,6	81,5	58955	14,0
1970	22630	25526	48156	0,5	79,3	60715	5,9
1975	21033	22105	43138	-22,0	76,6	56322	-15,0
1980	19199	19303	38502	-22,7	72,3	53235	-11,3
1985	17855	19491	37346	-6,1	68,4	54635	5,2
1990	16308	18186	34494	-15,9	62,0	55638	3,6
2000	13299	13589	26888	-24,9	56,7	47396	-16,0
2007	12333	11968	24301	-14,4	52,6	46199	-3,6
2008	11542	11633	23175	-47,4	53,1	43706	-55,5

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

Şekil 19. Emirdağ İlçe Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.

Türkiye’de 1950 sonrasında başlayan iç göç, Emirdağ ilçesi kırsalında 1965 sonrasında nüfus gelişim grafiğine etki edecek şekilde belirginleşmeye başlamış, 1970 sonrasında nüfus miktarında azalma şeklinde devam etmiştir. Bununla birlikte Emirdağ ilçesinde göç sürecinde, sadece iç göçlerin değil, 1960 sonrasında başlayan yurtdışına göçlerin de çok büyük etkisi olmuştur. Bu eğilim aradan geçen yaklaşık 50 yıllık süreyle çeşitli tip ve şekillerde değişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Sonuçta ilçe kırsalında bazı köylerde geriye sadece yaşlılardan oluşan birkaç hane kalmış

dolayısıyla dışarıya göç verme kendi doğal işleyişi gereği bu köylerde durmuştur. Diğer bazı köylerde ise geride kalan az sayıdaki genç nüfus için göç etme eğilimi hâlâ devam etmektedir.

Emirdağ ilçesi kırsalını oluşturan yerleşmelerin ayrımında köyler ile kasabalaşma eğilimine giren merkezler arasında bir ayrım yapıldığında nüfus gelişiminin biraz daha farklılaştığı görülür. Kırsaldaki yerleşmeler arasındaki böyle bir ayrım, nüfus gelişiminde olduğu kadar gelecekteki göç etme potansiyeline sahip nüfusu barındırması yönüyle de önemlidir. Tarım dışı faaliyetlerin (tamir atölyeleri, bakkal, fırın, vb.) de bulunduğu bu merkezlerde (Adayazı, Aşağıpiribeyli, Bademli, Davulga ve Gömü) artan nüfusla belediyeler de kurulmuş olup bir kasabalaşma süreci başlamıştır. Bununla birlikte bu merkezler, kente ait fonksiyonlar açısından henüz çok zayıf ve yetersiz olup, tipik bir kasaba görüntüsünden de uzaktır. Yine de gerek nüfusun gelişimi gerekse miktarı açısından bakıldığında diğer köylerden farklılık gösteren bu yerleşmeler, aynı zamanda çeşitli kamu hizmetlerinin kırsala sunumunda seçilmiş merkezi yer olma potansiyeline sahiptirler.

Tablo 9. Emirdağ İlçesi Kasaba ve Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gelişimi.

Yıllar	Kasabalar Nüfusu				Köyler Nüfusu			
	Nüfus			Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus			Nüfus Artış Hızı (%)
	E	K	T		E	K	T	
1935	2651	3133	5784	-	11316	12426	23742	-
1940	2953	3376	6329	18	12333	13636	25969	17,9
1945	3265	3569	6834	15,4	13809	14393	28202	16,5
1950	0	0	7391	15,7	0	0	30944	18,5
1955	3789	4202	7991	15,6	16386	17324	33710	17,1
1960	4352	4520	8872	20,9	17698	18322	36020	13,2
1965	4838	5027	9865	21,2	18454	19722	38176	11,6
1970	5299	5734	11033	22,4	17331	19792	37123	-5,6
1975	5539	5351	10890	-2,6	15494	16754	32248	-28,2
1980	4818	4166	8984	-38,5	14381	15137	29518	-17,7
1985	4356	4745	9101	2,6	13499	14746	28245	-8,8
1990	4736	5142	9878	16,4	11572	13044	24616	-27,5
2000	4212	4232	8444	-15,7	9087	9357	18444	-28,9
2007	4600	4103	8703	4,3	7733	7865	15598	-23,9
2008	3822	3888	7710	-121,1	7720	7745	15465	-1,2

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

Emirdağ ilçesi köylerinde 1965 sonrasında başlayan azalma kasabalarda 1970 sonrasına rastlamaktadır (Tablo 9). Köylerle kasabalar arasındaki en yüksek nüfusa erişme dönemindeki farklılık daha sonra nüfus azalma oranlarında da görülmektedir.

Nitekim kasabalarda 1970’de 11.033 kişiye ulaşan nüfus aradan geçen 38 yılda % 30 oranında azalarak 7.710’a gerilemiştir. Köylerde ise 1965’de 38.176 olan nüfus 43 yıl sonra 2008’de % 59,5 oranında azalmış ve 15.465 kişiye kadar düşmüştür (Tablo 9). Şüphesiz bu genel çerçevede bir köyden diğerine değişmektedir ki, bu farklılaşma ayrıca değerlendirilecektir. Buradan çıkan temel sonuç ise, ilçede kalkınma ve gelişme potansiyeli olan kırsal yerleşmeler zamanla gelişerek nüfuslarını artırdıkları gibi belediyeye de sahip olmuşlardır. Bununla birlikte köylerde 1965 sonrasında göçün nüfus miktarını azaltıcı etkisi kasabalarda 1970 sonrasında kendini göstermiştir. Köyler nüfusunun yarısı kadar da olsa azalmaya başlayan kasabalar nüfusu göçten olumsuz etkilenmekten kendini kurtaramamıştır. Bu durum söz konusu merkezlerde dahi göçte etkili olan faktörleri azaltacak sosyo-ekonomik dönüşümün gerçekleştirilememiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu merkezlerde belediye örgütü kurulması sırasında ve sonrasında kadın ve erkek nüfusunun zaman zaman değişmiş olması, nüfusun fazladan yazılmış olabileceğini düşündürmektedir.

2. NÜFUS GELİŞİMİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI VE ANALİZİ

Nüfusun gelişiminin mekânsal dağılımında zamanla meydana gelen farklılıkları ve bunda etkili olan faktörlerle birlikte mekânsal analizlerini yapmak nüfus coğrafyasının araştırma alanlarından birisini oluşturmaktadır. Nüfusun gelişimini belirleyen bileşenlerden biri olan göçler ise nüfusun mekândaki dağılımını yeniden düzenlemektedir. Zira göçler doğurganlığın yenilenme seviyesinin altına indiği yerlerde çok daha etkili olmaktadır. Dolayısıyla nüfusun gelişimi ve mekânsal dağılımı bir bakıma göçlerin boyutları ve etki sahalarını meydana getirmektedir. Bu durum özellikle kırsal yerleşmelerdeki hızlı nüfus azalması göçlerin eseri olarak ortaya çıkmaktadır.

Emirdağ ilçesinde kırsal nüfusun gelişiminde de değinildiği gibi nüfus gelişiminin mekânsal görünümünü iki döneme ayırarak inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi 1935-1965 arasındaki nüfus artış dönemi (gerek mutlak gerekse yıllık artış hızı olarak), ikincisi ise 1965-2007 arasındaki nüfus azalış dönemidir. Dolayısıyla nüfusun gelişiminin mekânsal görünümü de bu iki dönem halinde irdelenmeye çalışılmıştır.

2.1. NÜFUS ARTIŞI DÖNEMİ (1935-1965)

Emirdağ ilçesinde bu dönem nüfus artışında doğum oranlarının ölümlerden daha fazla olması sonucu doğal artış belirleyici olmuştur. Kurtuluş Savaşı işgalinden kurtulan ilçe kırsalında hayvancılık ve tarıma dayanan ekonomik yapısının yeniden kurulması ve çalışma çağındaki nüfus açığını kapatmak için ülkede uygulanan nüfus artış politikaları ilçede de nüfusun artmasına neden olmuştur.

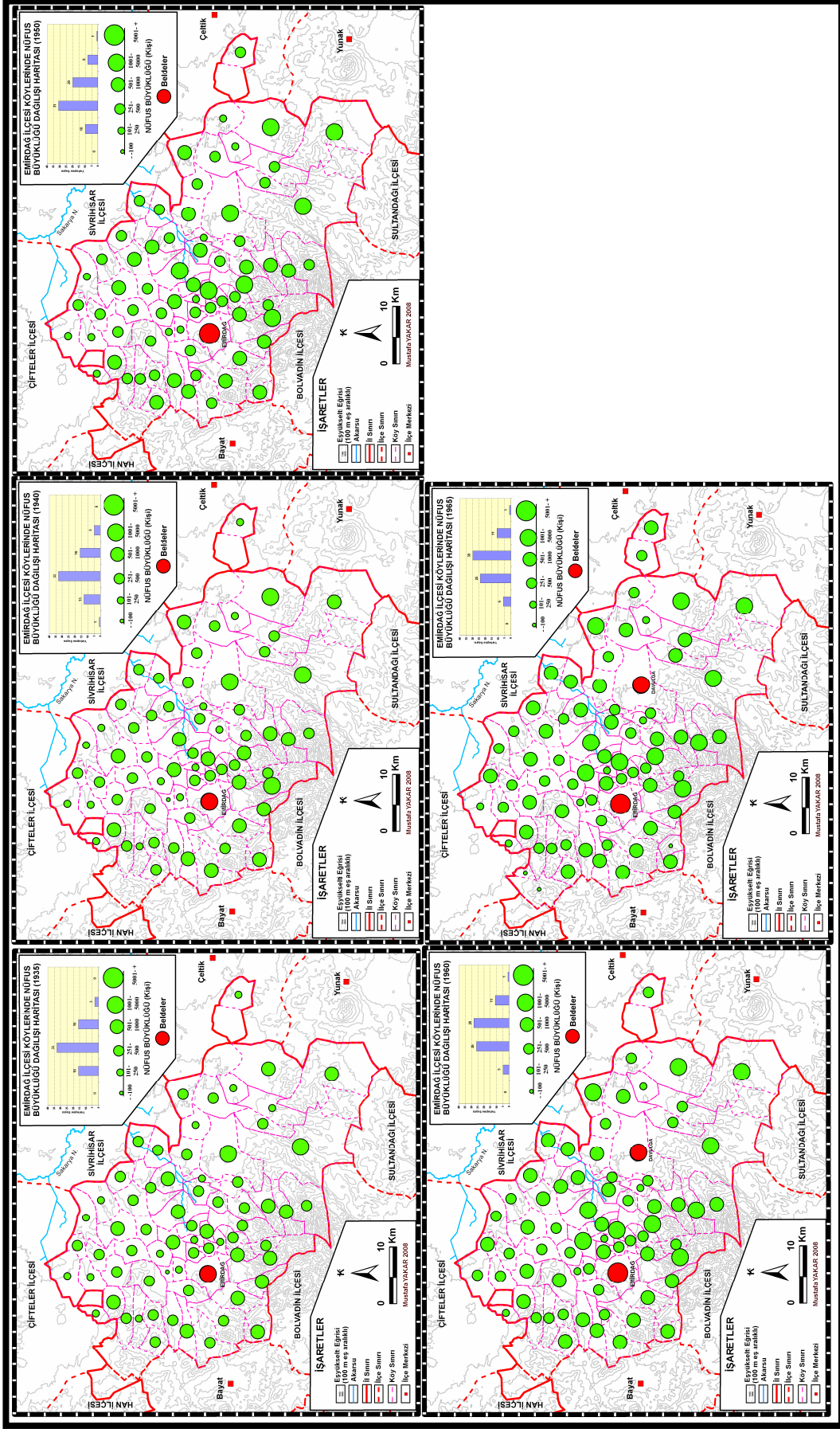
İlçede nüfusun artma eğilimi gösterdiği bu dönemde nüfusun büyüklüklerine göre mekânsal dağılımına baktığımızda Emirdağ ilçe merkezinin doğusunda köylerin yüzölçümleri bakımından küçük oldukları ve hızlı nüfus artışı gösterdikleri görülmektedir (Harita 11). Ayrıca ilçenin Çaykışla-Davulga-Çiftlikköy arasında güneybatı-kuzeydoğu istikametinde çizilebilecek bir hattın kuzeyi ile güneyi arasında köylerin alanlar itibarıyla farklılık göstermektedir. Nitekim ilçenin güneyinde kalan köyler daha geniş yüzölçüme sahip oldukları ve nüfuslarının da daha fazla olduğu görülür. Bunlardan Davulga, Bademli ve Aşağıpiribeyli artan nüfusa bağlı olarak daha sonra belediyenin de kurulmasıyla kasabalaşma sürecine girmişlerdir. Çaykışla-

Çiftlikköy hattının kuzeyinde kalan köylerin alan olarak daha küçük ve köy sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir ki, bunda muhacir köylerinin sonradan bu alanda kurulmuş olmasının da payı vardır. İlçe merkezi yakın çevresinin doğusunda ve güneyinde olan köylerde nüfusun daha fazla artmış olması dikkat çekmektedir (Harita 11). Birbirleri ve Emirdağ ile daha fazla ilişkili olan bu köyler daha sonra yurtdışına göçün en fazla olduğu köyleri meydana getirecektir.

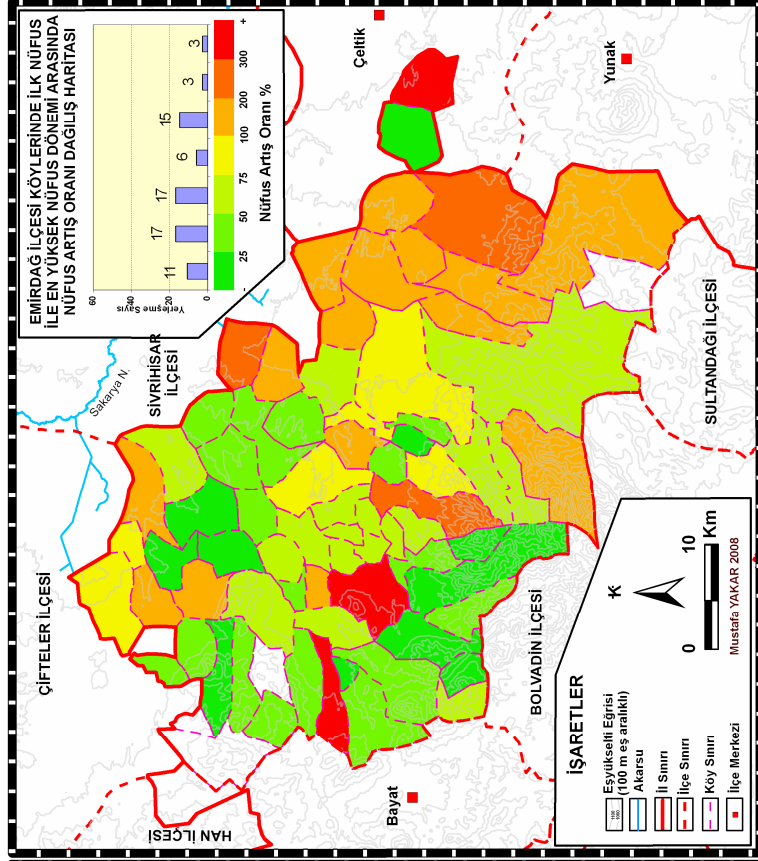
İlçede 1935-1965 döneminde 100 kişiden daha az nüfusa sahip hiçbir köy bulunmamaktadır. Başlangıçta 101-250 arasında nüfusa sahip 16 köy bulunurken, bu sayı 1965 yılında 6'ya düşmüştür. Yine 1000 kişiden fazla nüfusa sahip köy sayısı 1935'de Emirdağ ile birlikte 3 adet iken, 1965 yılına geldiğimizde bu sayı 11'e yükselmiştir. En fazla artış ise 500-1000 arasında nüfusa sahip olan köy sayısında (1935'te 16 köy 1965 yılında 30 adet) meydana gelmiştir (Harita 11).

Nüfusun gelişiminin mekânsal farklılığını daha doğru anlamak ve göstermek için köylerin 1935'ten günümüze kadar yapılan nüfus sayımlarından elde edilen verilerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Nitekim ilçede nüfusun gelişim sınıflamasında 1935-1965 arasının artış dönemi, 1970-2007 arasının ise azalış dönemi olarak ayrılması ilçe köyler nüfusunun toplamında gösterdiği grafiksel dağılımıyla ilgilidir. Köylerin her birinin nüfus gelişimi ilçe geneline ait toplam nüfus gelişim eğilimiyle benzer olmakla birlikte tarihlerde sapmalar görülmektedir. İşte gerek nüfusun zamansal olarak gelişimindeki bu farklılığın belirlenmesi gerekse mekânsal dağılımındaki görünümün ortaya çıkarılması için her bir köyün tek tek nüfus gelişim grafikleri çizilerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Her bir köye ait nüfus gelişim grafiğinin görünümüne bağlı olarak "*nüfus gelişim modelleri*" üretilmeye çalışılmıştır. Hem nüfus gelişiminin zamansal değişimi hem de nüfus gelişim modelleri açısından elde edilen sonuçlar haritalanmaya çalışılarak mekânsal dağılışı ortaya koymak amaçlanmıştır.

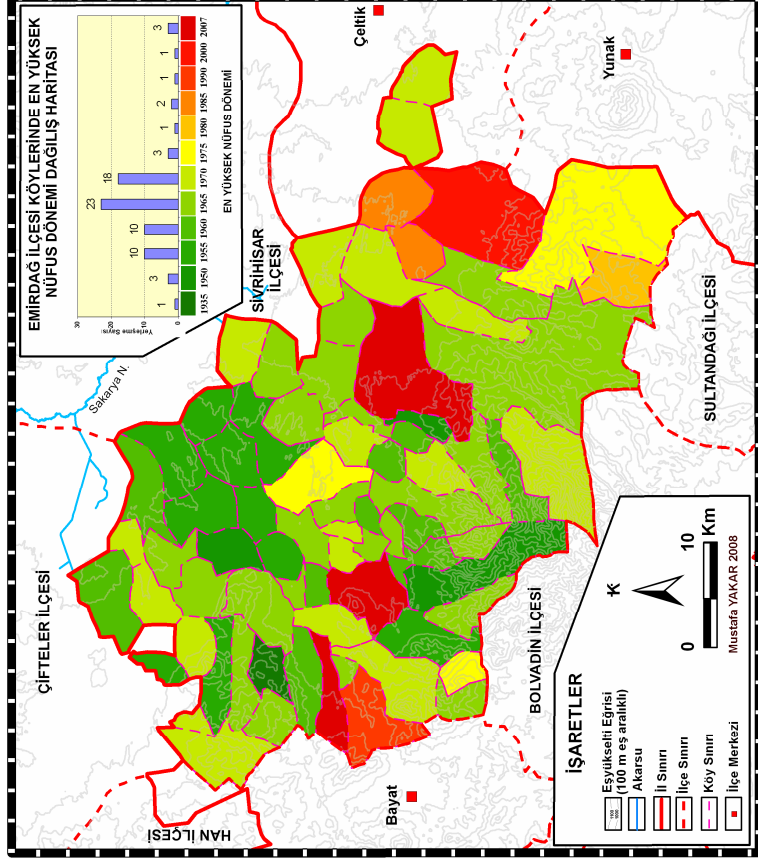

Harita 11. Emirdağ İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüğü Dağılışı (1935-40-50-60-65).

Harita 13. Emirdağ İlçesi'nde İlk Nüfus ile En Yüksek Nüfus Dönemi Arasında Nüfus Artış Oranı Dağılışı

Harita 12. Emirdağ İlçesi'nde En Yüksek Nüfus Dönemi Dağılışı

İlçe köylerinde başlangıç nüfusu olan 1935 yılı nüfuslarından günümüze kadar nüfus gelişimlerine bakıldığında en yüksek nüfusa hangi dönemde ulaşıldığı belirlenerek “*en yüksek nüfus dönemi dağılım haritası*” yapılmıştır (Harita 12). Buna göre ilçede köylerin 23’ü 1965 yılında en yüksek nüfus seviyelerine ulaşmışlardır. 1965 ve öncesinde en yüksek nüfusa sahip olanların toplam sayısı 47 adettir. Buna karşın 1975 ve sonrasında en yüksek nüfusa erişen köy sayısı ise 10’u geçmemektedir. Dolayısıyla köylerin yarısından fazlası 1965 ve öncesinde maksimum nüfusa ulaşmışlardır ki, bu da 1935-1965 döneminin nüfus artış dönemi olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Ayrıca en yüksek nüfusa erişme süresinin farklılaşması, ya da nüfusun azalmaya başlama tarihinin bir köyden diğerine değişmesi, göç sürecinin başlangıcının farklılığı ile ilgili olması noktasından da önemlidir. Bu açıdan ilçe köylerinde nüfusun en yüksek değere eriştiği yılların dağılımına bakıldığında ilçenin kuzey ve kuzeydoğu kesimindeki köylerin büyük bir çoğunluğunun 1965, hatta 1960 öncesinde olduğu görülür (Harita 12). Bu köylerden önemli bir bölümü muhacir iskanıyla kurulmuş olup, 1950-1960 döneminden itibaren iç göç başlamıştır. Buna karşın ilçe merkezi çevresinde nispeten daha hızlı nüfus artışının görüldüğü köylerde en yüksek nüfus dönemi 1960 ve sonrasına rastlar. Zira bu köylerden en fazla göç yurtdışına olup, bu göç 1960 sonrasında başladığından en yüksek nüfus dönemi de 1965 olarak ortaya çıkmıştır. İlçenin güneyinde kalan köylerde ise en yüksek nüfus dönemi 1970 ve sonrasında gerçekleşmiştir ki, bu durum göçlerin bu köylerde biraz daha gecikmeli gerçekleştiğini göstermektedir.

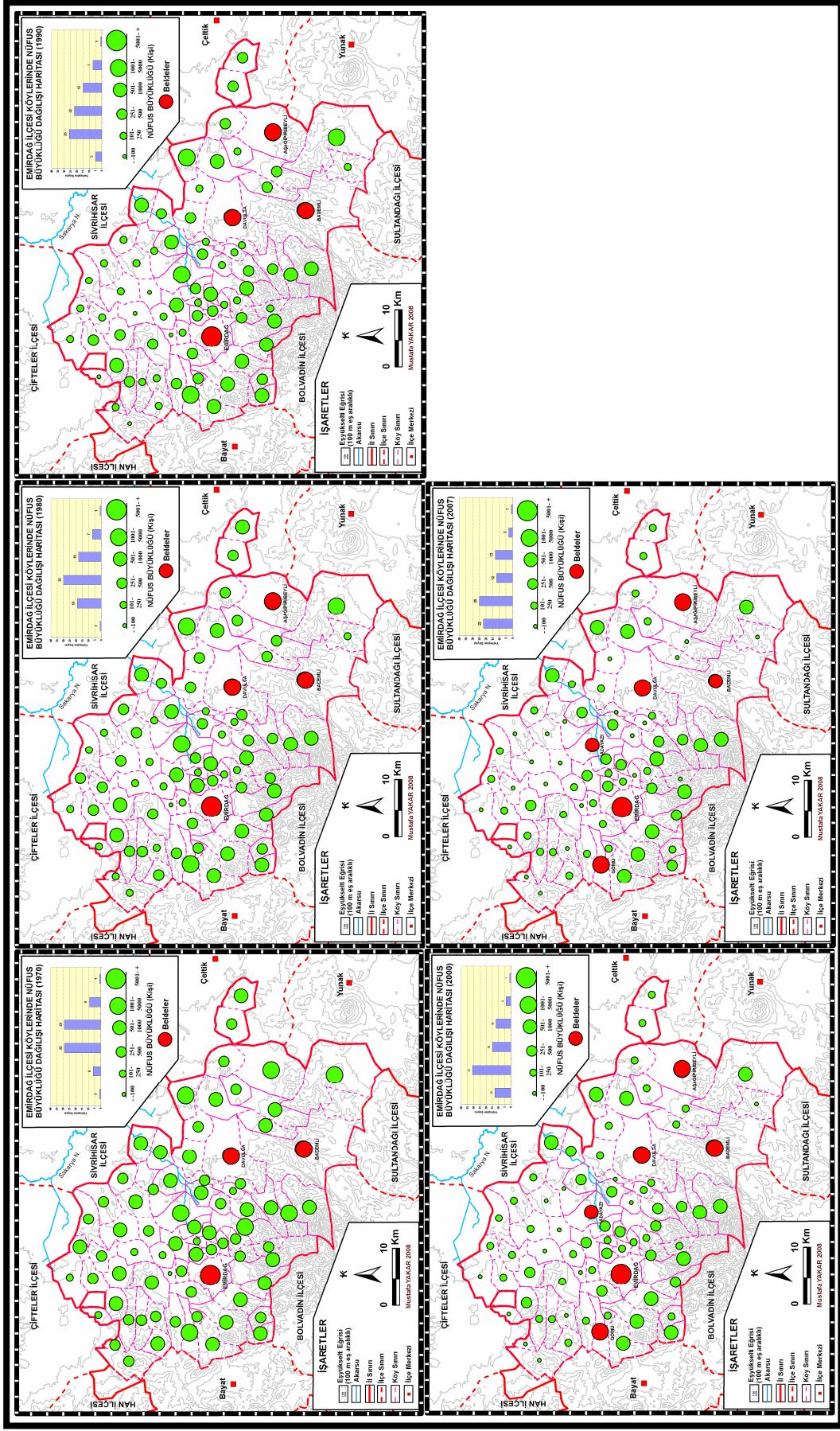
Başlangıç nüfusu ile en yüksek nüfusa erişilen dönemdeki nüfus artış oranları 1935-1965 arasındaki “*nüfus artış dönemini*” daha iyi anlamak için önemli ipuçları sağladığı gibi Türkiye’de kırsaldan göçün baş sebeplerinden birisi olarak gösterilen “*hızlı nüfus artışı*”nın göç vermede etkisinin olup olmadığını görmek için de önemlidir. Bu yaklaşımla ilçenin nüfus artış oranları haritası hazırlanmıştır (Harita 13). Emirdağ ilçe merkezi ile birlikte 21 yerleşim yerinde nüfus artış oranı % 100’ün üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yerleşmelerin ilçenin güneydoğu kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Harita 13). Buna karşın ilçenin kuzey ile batısında yer alan ve en fazla göç veren köylerin nüfus artış oranının daha düşük düzeylerde (28 köyde % 50 ve daha az, % 100 ve daha düşük oranda nüfusu artan köy sayısı 51) kaldığı izlenebilmektedir (Harita 13). Bununla birlikte ilçenin en fazla göç veren

kuzey kesiminde 1935'deki nüfus ile en yüksek nüfus arasındaki nüfus artış oranının % 100'ün üzerinde gerçekleştiği yerleşmeler Aydınıyaka (% 121), Gözeli (% 106), Kırkpınar (% 181) ve Karaağaç (% 112) köyleri olup bu köylerde de artış oranı % 200'ü geçmemiştir. Bununla birlikte yurtdışına en fazla göç veren Karacalar köyünde nüfus artış oranı % 223 oranında gerçekleşmiştir.

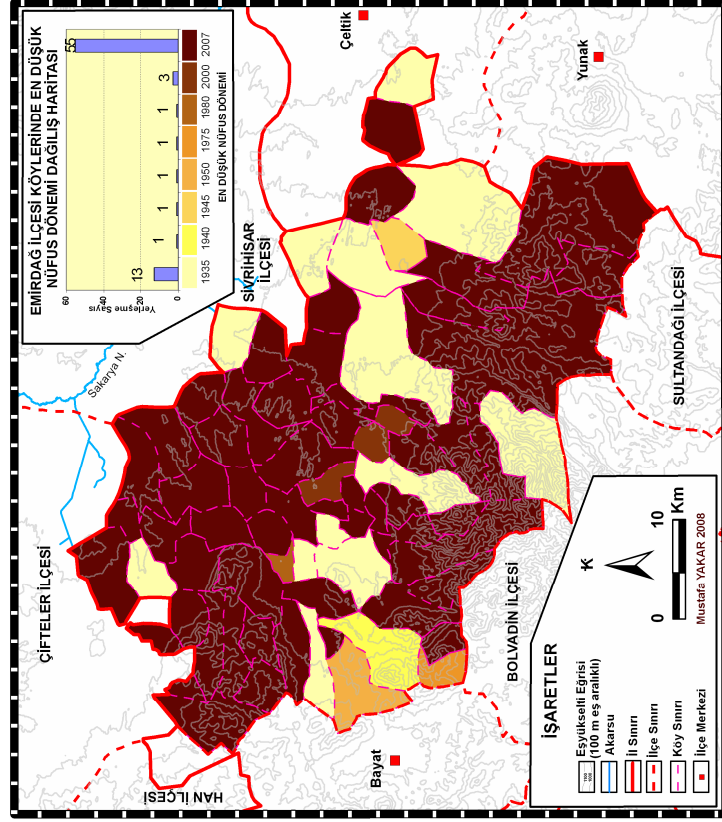
Türkiye kırsalının genelinde olduğu gibi Emirdağ ilçesi kırsalında nüfus 1935-1965 yılları arasında artmıştır. İlçede en yüksek nüfusa erişme dönemi bir köyden diğerine değişmekle birlikte en fazla 1965 ve öncesine rastlamıştır. Buna bağlı olarak ilçede köylere ait nüfusun derlendiği ilk sayım olan 1935-1965 arasındaki 30 yıllık süre “*nüfus artış dönemi*” olarak ayrılmıştır. Köylerin ilk nüfusu ile en yüksek nüfus dönemi arasındaki nüfus artış oranı dağılışını göçün en fazla yaşandığı yerlerle karşılaştırdığımızda nüfus artış oranının göçte çok bariz bir etken olmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle en fazla göç veren yerleşmeler nüfus artışının en fazla gerçekleştiği yerler değildir. Hatta % 50 ve daha altında bir oranda nüfusu artan 28 köyün en fazla göç veren yerlere karşılık geldiği görülmektedir. Dolayısıyla Emirdağ ilçesi kırsalında aşırı nüfus artışı veya hızlı nüfus artışının yaşandığı ve bunun göçte belirleyici olduğunu ileri sürmek doğru değildir.

2.2. NÜFUS AZALIŞ DÖNEMİ (1965-2007)

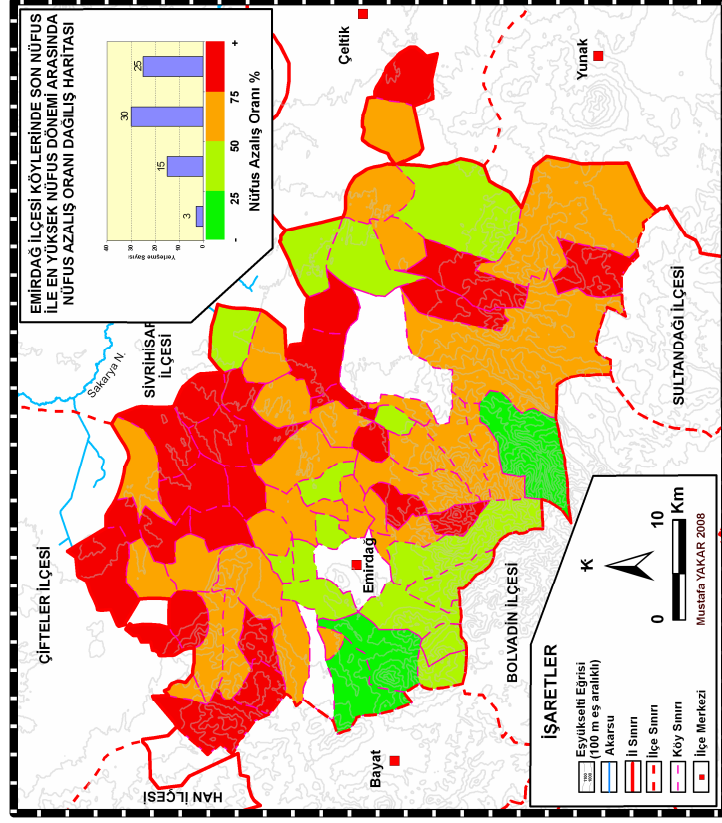
Nüfusun gelişiminde bu ikinci dönemin oluşmasında Türkiye'de olduğu gibi ilçede de sosyo-ekonomik dönüşümün kırsaldaki yansımaları belirleyici olmuştur. Kırsalda üretim araçları ve yöntemlerindeki değişime üretimin pazara yönelik gerçekleştirebilme çabasının eklenmesi ekonomik yöndeki dönüşümün anahtar rolünü üstelenirken, nüfusun bir bölümünün bu süreçte üretim dışı kalması ve bu kitlenin kırsalda tarım dışı sektörlerin oluşturulamamasına bağlı olarak yeniden istihdam edilememesi, nüfusla geçim kaynakları arasındaki dengenin bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sürecin sonucunda yurtiçine veya yurtdışına göç etmek tek çıkış yolu olarak görülmüştür. Çünkü mevcut kaynakların taşıma kapasitesinin üzerine çıkan nüfus, yeni kaynaklar yaratılmadığında taşmış, yani göç etmek zorunda kalmıştır. Hiç şüphesiz bu değişim süreci yöreden yöreye yerel faktörlerin etkisiyle farklılaşmıştır. Türkiye kırsalının çok genel hatlarıyla dönüşüm mekanizmasını oluşturan bu trendin asıl sonucu “*kırsaldan/köyden kopma*” olmuştur.

Harita 14. Emirdağ İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüğü Dağılışı (1970-80-90-2000-2007).

Harita 15. Emirdağ İlçesi'nde En Düşük Nüfus Dönemi Dağılışı.

Harita 16. Emirdağ İlçesi'nde Son Nüfus ile En Yüksek Nüfus Dönemi Arasında Nüfus Azalış Oranı Dağılışı.

Emirdağ ilçesinde nüfus gelişiminde belirginleşen bu ikinci dönem araştırma konusu olan göçlerin boyutlarını ve etkilerini çeşitli yönleriyle belirlemesi açısından önemli olup değerlendirilmesi gerekmektedir. Köyler bazında ne kadar nüfusun göçe katıldığı konusunda istatistiksel veri olmadığından bu dönemdeki nüfus azalış oranları ve dağılışı köylerden dışarıya olan göçlerin boyutları ve dağılışı olarak kabul edilmiştir.

İlçe nüfusunun gelişimindeki bu dönemin temel özelliği, hiç şüphesiz nüfus artış hızı, oranları ve miktarındaki azalmadır. Dolayısıyla 1965-2007 arası “*nüfus azalış dönemi*” olarak ayrılmıştır. Özellikle 1970-1980 arası ile 1990-2000 arasındaki iki alt dönemde nüfustaki azalma daha da belirgin boyuttadır (Şekil 19). 1980-1985 döneminde ise nüfusun azalışında duraksama ve hızı ile oranındaki gerileme dikkat çekicidir. İlçe köylerinde nüfustaki azalma yaşanmakla birlikte ilçe merkezi dışında bucak merkezi olan Davulga ile Ankara yolu üzerinde belediye örgütüne sahip olan Gömü’de bu dönemde nüfusta herhangi bir azalma söz konusu değildir. Nüfus azalışının zamansal ve mekânsal dağılımı ise farklılıklar arz etmektedir (Harita 14). Bu dönemde nüfus miktarı değişiminde ilçenin kuzeyindeki Gömü-Çiftlik Köyü arasındaki hattın kuzey kesiminde kalan köylerde nüfus azalması dikkati çekerken, batısındaki Emirdağları yamaçlarında kalan köylerin nüfuslarını büyük ölçüde koruduğu görülür (Harita 13). Ankara-Afyonkarahisar karayolu yakını ve kuzeyindeki köylerde nüfustaki azalma çok daha ileri boyutlara ulaşmıştır ki, bu kesimdeki köylerin çoğunluğunu muhacir köyleri oluşturmaktadır. Nüfustaki bu düşüş 1970-1990 arasındaki 20 yıllık süreçte çok hızlı bir şekilde Eskişehir’e verilen göçler sonucunda gerçekleşmiştir.

Dönemin başlangıcı kabul edilen 1970 yılında nüfusu 100’den az olan köy sayısı sadece 1 iken, 2007 yılına geldiğimizde bu sayının 22’ye yükselmiş olması nüfustaki boşalmanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Benzer bir artış 101-250 nüfus büyüklüğü grubunda meydana gelmiş olup, bu grupta 1970’de 6 adet olan köy sayısı 2007’de 25’e yükselmiştir. Yine benzer bir azalma fazla nüfusu olan köy sayısında da gerçekleşmiştir. Nitekim 501-1000 grubunda başlangıçta 29 olan köy sayısı 13’e, 1001-5000 grubunda ise 9’dan 3’e gerilemiştir. Bu da göstermektedir ki, ilçede göçler bütün yerleşmelerde nüfus büyüklüğünü azaltmıştır.

Nüfus artış döneminde olduğu gibi bu dönemde de “*en düşük nüfus dönemi dağılışı haritası*” ile en yüksek nüfus ile son nüfus (2007 yılı) arasındaki nüfus gelişimini ortaya koymak için “*nüfus azalış oranları dağılışı haritası*” hazırlanmıştır (Harita 15-16). Buna göre ilçedeki 55 köyün en düşük nüfusuna 2007 yılı sonu itibariyle eriştiği görülmektedir ki, bu aslında 40 yılı aşkın bir süredir nüfusun azaldığının ve göçün devam ettiğinin bir göstergesi sayılabilir. Bu dağılım köylerde nüfus miktarının 1935’deki değerlerin de altına düştüğünü göstermektedir. Oysa en düşük nüfusu 1935 yılına ait olan yerleşme sayısı 13 olup, bunlardan 3’ü nüfus artış eğiliminde olan ilçe merkezi ile birlikte kasabalaşma eğilimi gösteren Gömü ve Davulga’dır.

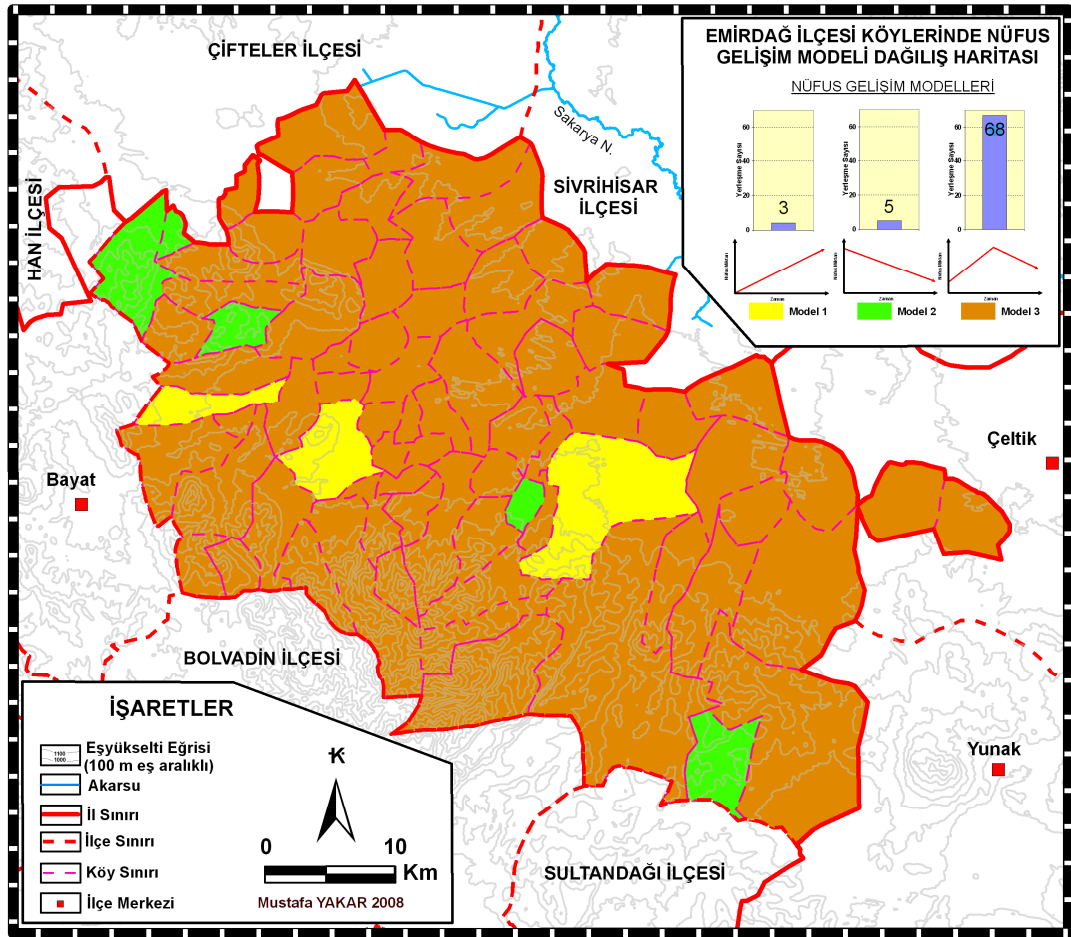
En yüksek nüfus ile son nüfus arasındaki nüfus gelişim oranlarına bakıldığında köylerin 48’inde nüfusun % 50’den daha fazla bir oranda azaldığı görülür. Bu yerleşmelerden 25’inde nüfus % 75 ve üzerinde bir oranda azalmıştır. Bu da göstermektedir ki, ilçede köylerin 1/3’ünde nüfus 3/4 oranında azalmıştır.

İlçede nüfus azalış oranlarının dağılışına baktığımızda Emirdağlarının yamaçlarındaki eğimli sahalarda yer alan köylerde nüfusun % 50’den daha düşük oranda azaldığı, geri kalan kesimlerinde ise bu oranın % 50’nin üzerinde gerçekleştiği dikkati çeker (Harita 16). Bununla birlikte özellikle ilçenin kuzey ve kuzeydoğusunda kalan köylerinde azalış oranı % 75’in üzerine çıkmıştır. İlçe merkezi ile birlikte kasabalaşma eğilimi gösteren Gömü ve Davulga’nın nüfusunda herhangi bir düşüş olmamıştır. Bu harita bize ilçe kırsalında nerelerde göçün hangi boyutlarda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Harita 16).

İlçe köylerinde nüfusun sayım dönemlerine göre dağılımını topluca değerlendirmek mümkündür. Her bir köyün nüfusu başlangıçtan itibaren günümüze kadar sayım dönemlerine göre köy nüfusları veri seti oluşturulmuştur. Daha sonra bu değerlere bağlı olarak her bir köye ait nüfus gelişim grafiği elde edilmiştir. İlçede her bir yerleşim birimine ait nüfus gelişim grafiğinde ortaya çıkan görünüme dikkat edildiğinde ana hatlarıyla üç farklı nüfus gelişim modeli ortaya çıkmaktadır. Buna göre herhangi bir yerleşim yerinde nüfus ya sürekli artmış, ya sürekli azalmış ya da önce belli bir süre arttıktan sonra azalmıştır. Her üç nüfus gelişim modeline giren köyler belirlendikten sonra haritalanarak mekânsal dağılımı ortaya konmaya çalışılmıştır (Harita 17). Elde edilen haritaya göre ilçenin neredeyse tamamında (68

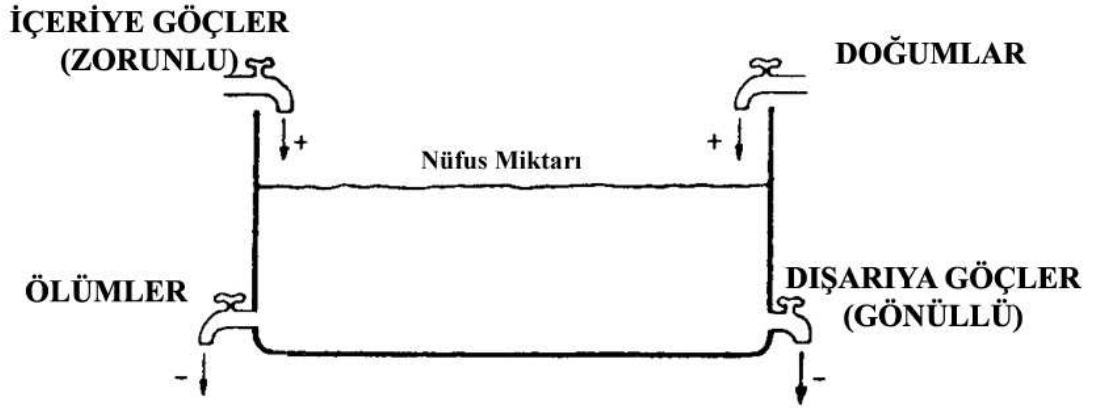
köyde) nüfusun önce artan sonra azalan bir gelişim eğilimi (model 3) gösterdiği ortaya çıkmıştır. Sonuçta nüfus gelişimindeki “^” şeklindeki görünümün ortaya çıkmasında göçler belirleyici olmuştur. En yüksek nüfusa erişilen dönemden sonra göçlerle azalmaya başlayan nüfus miktarı, köylerin büyük bir çoğunluğunda (55 köyde) son nüfus itibariyle (2007) başlangıç nüfusunun (1935) bile altına düşmüştür. İlçede 5 köyde ise nüfus sürekli azalış göstermiştir ki, bu köylerin 4’ü (Güney, İncik, Leylekli ve Tepeköy) sonradan kurulan köylerdir. İlçe merkezi ile birlikte Davulga ve Gömü’de nüfus son sayım itibariyle en yüksek seviyesine ulaşmış olmakla birlikte bunlardan Davulga ve Gömü’nün nüfusunda zaman zaman azalmalar yaşanmıştır.

Harita 17. Emirdağ İlçesi’nde Nüfus Gelişim Modeli Dağılım Haritası.

3. EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLER

Emirdağ ilçesindeki göçler pek çok yönüyle Türkiye’de göçleri yansıtmaktadır. Hatta denilebilir ki, Türkiye’deki göçlerin küçük bir örneği gibidir. Bu benzerliği hem göç tiplerinde hem de göçlerin gelişim sürecinde gözlemek mümkündür. Benzerlikler tarihsel süreçteki zorunlu göçlere bağlı iskânlarda da kendini göstermektedir. Nitekim Anadolu’nun Türk hakimiyetine geçmeye başladığı 11-12. yy.larda ilçede yerleştirilen Türkmenleri, sonrasında Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapılan aşiret ve cemaatlerin zorunlu iskanı izlemiştir. Türkmen ve Yörük aşiretlerinin 17. ve 18.yy.’da yoğunlaşan zorunlu olarak göçü ve iskânını 19.yy sonu ile 20.yy. başlarında Osmanlı’nın Balkan ve Kafkaslardan çekilmesi sonrasında Anadolu’ya yapılan zorunlu etnik göçlerle muhacirlerin iskânı gerçekleşmiştir. Türkiye’de 1950 sonrasında başlayan iç göçlere 1960 sonrasında eklenen dış göçler yine Emirdağ ilçesinde de görülmeye başlamıştır. Sonuçta Emirdağ ilçesi başlangıçta zorunlu göçe bağlı iskân ve doğumlarla nüfusu artarken, 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren yurtiçi ve yurtdışına olan gönüllü göçlerle nüfus kaybetmeye başlamıştır (Şekil 20).

Şekil 20. Emirdağ İlçesi'nin Nüfus Gelişiminde Göçlerin Yeri.

İlçede nüfusun gelişiminde göçlerin geçmişten günümüze önemli bir yeri olmuştur. Başlangıçta nüfusun artışına neden olan ve fetihlere bağlı iskânlarla aşiretlerin zorunlu iskân ettirilmesi siyasetine bağlı dönemin mevcut yönetimleri tarafından koordine edilen zorunlu göçlerdir. Buna karşın 20.yy’ın ikinci yarısına kadar doğumların da katkısıyla artan nüfus, bu tarihten itibaren yurtiçi ve yurtdışına göçlerle azalmaya başlamıştır. Birkaç yüzyılı içine alan zamanda meydana gelen bu

farklı karakterdeki nüfus hareketi, ilçede başta insan yaşamı olmak üzere mekânı da derinden etkilemiştir.

3.1. EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLERİN TARİHSEL GEÇMİŞİ

İlçede yerleşme tarihine ile ilgili çeşitli dönemlere ait izlere rastlanmaktadır. M.Ö.1800-1200 arasında Hititlerin etkisine giren Emirdağ ve çevresi bu dönemde Boğazköy'den Efes'e uzanan "Kral Yolu"nun geçtiği merkezlerden birisi olan Hisarköy'dür. Daha sonra Frig, Pers ve İskender'in istilasına uğramış olan sahaya Romalılar hâkim olmuştur (Bulduk, 1993,27). Sonrasında Bizans dönemine geçen Emirdağ'da bu dönemin en önemli merkezi, 7.yy. ile 11. yy. arasında kullanılmış, Bizans'ın önemli kentlerinden birisi olan ve bugünkü Hisarköyü'ün kurulmuş olduğu yerdeki, Amorium'dur. Emevi ve Abbasiler zamanında Arapların zaman zaman hâkimiyetine giren saha, daha sonra Türk akınlarına sahne olmuştur. Nitekim 1068'de Emir Afşin komutasındaki Türk birlikleri tarafından Hisarköy, Bizans'tan alınmıştır. Fakat daha sonra Haçlı Seferleri sırasında Afyonkarahisar bölgesi Türkler ile Bizans arasında sık sık el değiştirmiştir. 1176 tarihindeki Afyonkarahisar civarında olduğu kabul edilen Miryakefelon Meydan Savaşı'nda Selçuklulara yenilen Bizans bu tarihten sonra sahanın Türk hakimiyetine geçtiğini kabullenmek zorunda olduğunu anlamıştır (Bulduk, 1993:29-30). Afyonkarahisar başta olmak üzere Emirdağ çevresine de ilk göç ve Türk iskânı bu tarihten sonra başlamıştır. Bu ilk göçler, sahaya dönemin yönetimi tarafından iskân ettirilmiş zorunlu göçlerin de başlangıcını oluşturmuştur. Konar-göçer grupların yerleştirilmesi esasına dayanan bu ilk göç kır iskânını geliştirmiştir.

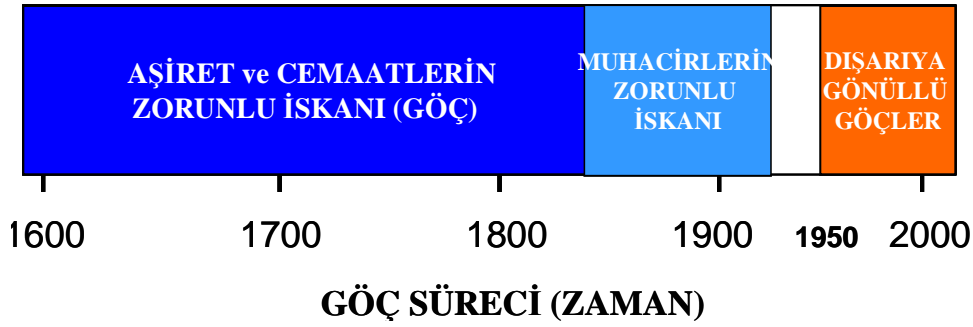
Selçuklular dönemindeki iç karışıklıklar, Haçlı ve Moğol saldırıları sahada nüfusun daha da artmasını ve yeni yerleşmelerin kurulmasını engellemiş olmalıdır. Zira Selçuklular ve Beylikler döneminde de güç mücadelelerine sahne olan Afyonkarahisar çevresi 1428'de Germiyanogullarından Osmanlılara kesin olarak geçmiştir. Bu tarihten sonra uzun bir süre karışıklıklardan uzak olan sahaya Türkmen ve Yörükler aşiret ve cemaatler halinde iskân ettirilmiştir.

Emirdağ ve çevresine Selçuklular ve beylikler döneminden sonra daha büyük bir Türkmen yerleşimi 1522 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil olan Dulkadiroğulları beyliği topraklarındaki Türkmenlerin ve bu arada Halep

Türkmenlerinin bölgede iskân edilmesiyle gerçekleşmiştir (Kendirli, 2008:28). Daha sonra Morcalı, Karabağlı, Boynuyoğunlu, Piribeyli gibi cemaat ve bu cemaatlere bağlı kabileler yerleştirilmiştir.

1734 yılında III. Ahmet döneminde Rakka yakınlarından Bozulus Türkmen topluluğundan aşiret ve cemaatler gruplar halinde Emirdağ ve çevresindeki boş arazilere yerleştirilmişlerdir. Bu aşiretlerden birisi de Musluca (Muslucalı, Muslucalu) olup (770 hane) bugünkü Emirdağ ilçe merkezi yakınına yerleştirilmişlerdir. Böylece Emirdağ'ın bugünkü yerinde ilk yerleşim başlamış ve 1866 yılına kadar Emirdağ'a Muslucalı adı verilmiştir (Urfalı, 2006:20).

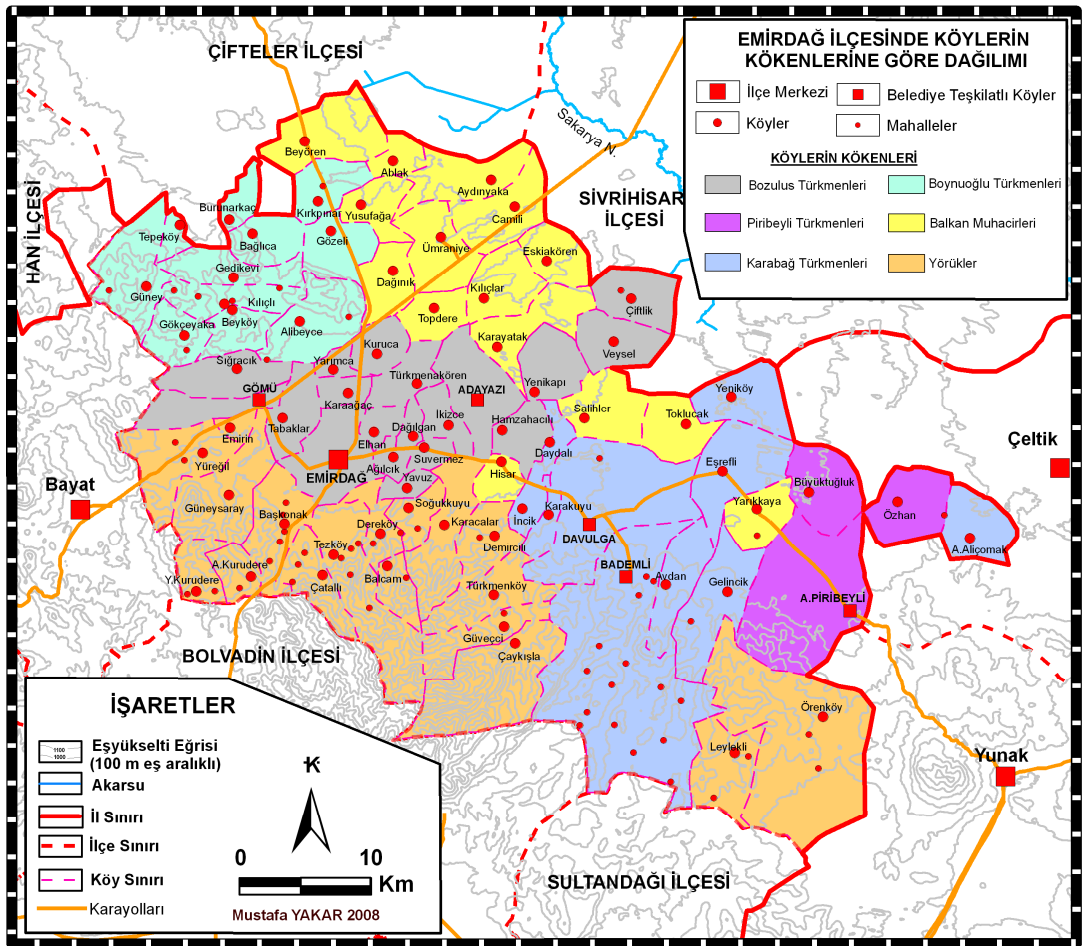
Son olarak 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşından sonra 1950'ye kadar Rumeli'den gelen çok sayıda muhacirler bugünkü Emirdağ ilçesinin boş arazilerine yerleştirilerek muhacir köyleri oluşturulmuştur (Kendirli, 2008:29).

Şekil 21. Emirdağ İlçesi'nde İskân ve Göç Süreci.

İlçede yerleşme ve nüfusun gelişimi sürecini büyük ölçüde göçler belirlemiştir. Başlangıçta zorunlu göçe bağlı yapılan iskânlar 20.yy.'ın ortalarından itibaren dışarıya gönüllü göçler şeklinde tersine dönmüştür (Şekil 21). Özellikle Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra bugünkü ilçe sınırları içinde pek çok köy kurulmuş ve yerleşme sayısı ve nüfus hızla artmıştır. Bu süreç aynı zamanda ilçede çok sayıda cemaat ve aşiretin bir arada yerleştirildiği çeşitlilik oluşturmuştur (Harita 18). Türkmen ve Yörük aşiret ve cemaatlerin yanı sıra muhacirlerin de yerleştirilmiş olması buna eklenen son halka olmuştur. Dönemin yönetimlerinin izlediği iskân politikalarına bağlı olarak meydana gelen bu yapının daha sonraki süreçte ortaya çıkardığı sonuçlar önemlidir. Başta toplumsal ve ekonomik yapı olmak üzere günümüzdeki göç sürecine dahi yansıyan çok çeşitli sonuçları olmuştur. İlçede 1950 sonrasındaki gerek dış gerekse iç göç süreci açısından yaklaşıldığında her bir grupta

hem göç tipi hem de göç edilen merkezler farklılık göstermektedir. Zira Türkmenler en fazla dış göçe katılan grup olup daha çok Belçika'yı tercih ederken, Yörükler dış göçe daha az katılmışlar ve yine başta Belçika olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine de göç etmişlerdir. Bunlara karşın muhacirler neredeyse dış göçe hiç katılmayıp, daha çok yurtiçinde Eskişehir'e göç etmişlerdir. Bununla birlikte yurtiçine daimi göçe ilk katılanlar yine muhacirlerdir. Göç tip ve sürecinde ortaya çıkan farklılaşma doğal olarak sonuçlarını da etkilemiştir. Nitekim muhacir köyleri en fazla göç verdiği için nüfusu en fazla azalan yerler olup yerleşme açısından da adeta terk edilmişlik izlenimi sunmaktadır.

Harita 18. Emirdağ İlçesi Köylerinin Kökenlerine Göre Dağılımı.

İlçede köylerin köken olarak oluşturduğu farklılaşma ekonomik yapıyı da bir ölçüde şekillendirmiştir. İlçede ilk yerleşen ve en eski Türkmen ve Yörükler başlangıçta konar-göçer hayvancılıkla uğraştıklarından daha çok ilçenin havza

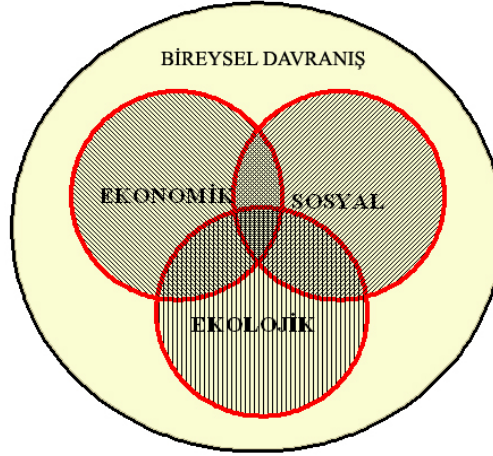
tabanındaki düzlüklerden ziyade, suya daha kolay ulaşabilmenin de etkisiyle plato alanlarına ve yamaçlara yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bununla birlikte Türkmen köyleri daha sonra havza tabanındaki düzlüklere de kurulmaya başlamıştır. En son yerleştirilen muhacir köylerinin tamamı havzanın dalgalı düzlüklerinde olup, tarım en önemli geçim kaynağıdır. Muhacirler sahip oldukları tarım kültürü ile Türkiye'ye olduğu gibi ilçeye de önemli katkılar sağlamışlardır. Ekonomik faaliyetlere yansıyan bu sonuç da sahanın doğal ortam özellikleriyle birlikte yine göç sürecinde etkili olmuştur.

3.2. GÖÇÜN NEDENLERİ VE GÖÇ KARARI

Göçlerin araştırmalara en fazla konu olan yönü hiç şüphesiz hangi neden veya nedenlerden meydana geldiğidir. Nüfus coğrafyası için ise göçün nedenlerinin mekânsal temellerini ve kökenlerini coğrafi ortamın özelliklerine göre açıklamaya çalışarak bunun üzerinde gelişen sosyal ve ekonomik yapının bu nedenlere katkısını belirlemek ve göç nedenlerinin zamansal ve mekânsal olarak farklılaşmasını ortaya koymaktır. Bu bakımdan insanı mekânla birlikte ele alan coğrafyanın insanın hareketi olan göçlerin nedenlerini ortaya çıkarmada önemli katkılar sağladığı kesindir.

Günümüzdeki anlamıyla kırsaldan kente doğru olan göçler sanayi devrimi ile başlamıştır. Sanayileşme süreci beraberinde kentleşmeyi getirmiştir. Kentlerde sanayi ve hizmetler sektörüne ait iş kollarında gerekli olan işgücü kırsaldan kente göç edenlerle karşılanmıştır. Bu süreçte üretim, pazarlama ve tüketim süreçleri değişerek ekonomi kırdan kente doğru kayan bir yapılanma geçirmiştir. Sonuçta ekonomide kırsal alanda üretilen katma değer kentsel üretimin çok gerisine düşmeye başlayınca kırsalda nüfus çok daha hızlı bir şekilde kentlere doğru akmaya başlamıştır. Ekonomik yapıda yaşanan bu değişim kırsal ile kent arasında sosyo-ekonomik farklılıkların oluşmasına ve zamanla derinleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla başlangıçta ekonomik nedenlerle başlayan göç zamanla çeşitlenerek çok nedenli ve çok boyutlu karmaşık bir yapı kazanmıştır. Nitekim başlangıçta göçü açıklamaya çalışan klasik ekonomi kuramlarına daha sonraları yenileri eklenerek çeşitlenmiştir. Hatta göçte belirleyici olan faktörler, başlangıçta mekân ve mekânın insan yararına kullanımı olan ekonomik potansiyeline göre yapılan değerlendirmeler

sonrasında yerini insan ve onun algısıyla davranış biçimlerine bırakan bir dönüşüm geçirmiştir. Kaynak sahadaki ekonomik, sosyal ve ekolojik nedenler o yörede yaşayan bireyin algı ve davranışlarına yansıdığında göçlerin meydana geldiği söylenebilir (Şekil 22). Fakat bu faktörleri birbirinden ayırmak mümkün olmadığı gibi aynı faktörler her bireyde göçle sonuçlanmayabilmektedir (Barrett, 1998, 139). Bu durumda göç nedeni ve kararının, zaman, mekân ve birey ekseninde sürekli farklılık gösteren dinamik bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

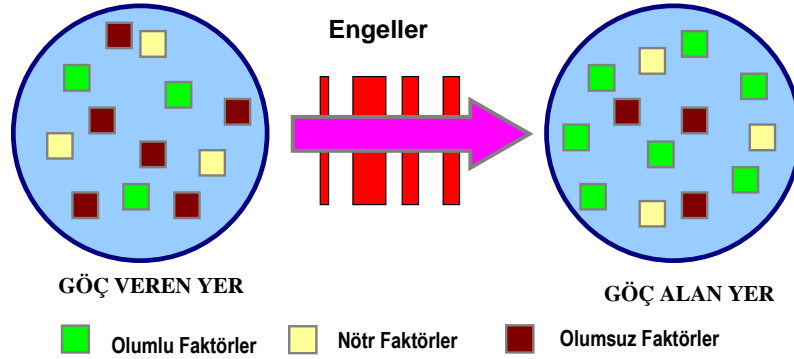

Şekil 22. Göç Kararına Etkili Olan Faktörler (Barrett, 1998:140).

Bir yerden başka bir yere nüfusu harekete geçiren faktörler sadece kaynak sahasıyla da ilgili değildir. Zira nüfusu göçe yönlendiren hedef sahasındaki çekicilikler ve göç etmek isteyen bireyin beklentileri de belirleyici olacaktır. İşte iki farklı noktanın sahip olduğu özelliklerine bağlı olarak birinden diğerine yaşanan göç hareketi, Lee'nin 1966 yılında ortaya attığı "*itme-çekme kuramı (pull-push theory)*" ile açıklanmaktadır (Şekil 23). Tüm Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de kabul gören bu kurama göre birey, yaşadığı yerdeki iticiliklerden/dezavantajlardan kurtularak çekiciliklerin/avantajların daha fazla olduğu yere göç ederek hayatını devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Buna göre göç, yaşanılan sahada çoğunlukta olan olumsuz faktörleri azaltmak yerine; daha fazla olumlu faktörlerin hâkim olduğu yerde yaşamak için yapılan bir yer değiştirme hareketidir. Bu kurama göre göçün gerçekleşmesi şu dört unsura bağlıdır:

1. Göçe kaynak olan saha ile ilgili faktörler
2. Göç edilmek istenen hedef saha ile ilgili faktörler

3. Göç veren ve göç alan yer arasında göçün gerçekleşmesi sırasında araya giren engeller
4. Bireysel faktörler

Şekil 23. Lee'nin İtme-Çekme Kuramı (Lewis, 1982:101).

Yaşadığı yerden çeşitli nedenlerle memnun olmayan bireyin yaşamayı istediği yere geçebilmesi yani hareketi, aldığı göç kararını gerçekleştirebilmesi sonucunda tamamlanmaktadır. Dolayısıyla göç kararının hayata geçmesi sürecinde bireyin kendisinden önce göç edenlerin katkıları da önemli bir rol oynamaktadır. İşte göçte bir yerden diğerine göçün devamlılığında kişinin kendinden önceki gidenlerin destekleriyle kolaylıkla göç kararını gerçekleştirebilmesi esasına dayanan yaklaşım “ağ teorisi” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım göç etmek isteyen bireyi göç sürecinde sahip olduğu ilişki ağlarıyla birlikte toplumsal yönüyle değerlendirmektedir. Zira birey, sosyolojik olarak başta aile ve akrabaları olmak üzere arkadaş ve hemşerilik gibi pek çok kişi ve toplulukla iletişim halindedir. Başta göç edilecek yerle ilgili bilgi akışı olmak üzere çok ve çeşitli katkıları olan bu ağlar, göçün gerçekleşmesini kolaylaştırdığı gibi devamlılığını da sağlamaktadır (Toksöz, 2006:21). Kaynak sahadan hep aynı merkeze olan göçlerin, bu iki yer arasındaki mevcut ağların katkısıyla gerçekleşmiş olduğu ileri sürülebilir. Böylece birey yeni geldiği merkezde kendinden önce gelenlerin kurduğu ortama dâhil olarak daha hızlı uyum sağladığı gibi, göçün masraflarını azaltmakta ve kendini yalnız da hissetmemektedir. Göçte etkili olan bu psiko-sosyal yapı, kentlerde belli bölgelerden gelenler tarafından kurulan mahalle ve semtlerin oluşum sürecini de açıklamaktadır.

Emirdağ ilçesinde göçlerin nedenleri itme-çekme ve ağ teorilerine göre açıklanmaya çalışılacaktır. İlçede yarım asrı bulan göç sürecini tek bir yaklaşımla ele

almak doğru görünmemektedir. İlçeden dışarıya olan göçler başlangıçta itme-çekme teorisine uygun bir işleyişe sahip iken, göçlerin devamlılığı ve hep aynı merkezlere yönelmiş olması nedeniyle ağ teorisi ile açıklanabileceği öngörülmüştür. Gerek yurtdışı gerekse yurtiçine göçlerin aynı yerlere doğru olması önceki göçmenlerle kurulan ilişki ağlarıyla gerçekleşmiş olmalı. Ayrıca evlilikler, yurtiçine özellikle de yurtdışına olan göçlerde kullanılan bir kanal olup, ilişki ağlarının bir alt türü olarak görülebilir. Göçlerin ilçe kırsalındaki sonuçları ise ayrı bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

Emirdağ ilçesinden dışarıya gerçekleşen göç sürecinin nedenlerine baktığımızda Lee'nin itme-çekme kuramına benzerlik gösterdiği görülmektedir. Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi genelde Türkiye'deki kırsal alandan olan göçlerde, özelde ise ilçedeki göçlerin de temel nedeni ekonomiktir. İlçeden sadece yurtiçine değil özellikle yurtdışına da göçlerin çok yoğun bir şekilde yaşanması ve yaşanmaya devam etmesi ekonomik faktörlerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle nüfus miktarı ile ekonomik faaliyetler yani gelir seviyesi arasındaki dengenin bozulması sonrasında göçler başlamıştır. Bu noktada ilçedeki ekonomik faaliyetler ile nüfus arasındaki dengenin nasıl bozulduğunu irdelemek gerekir.

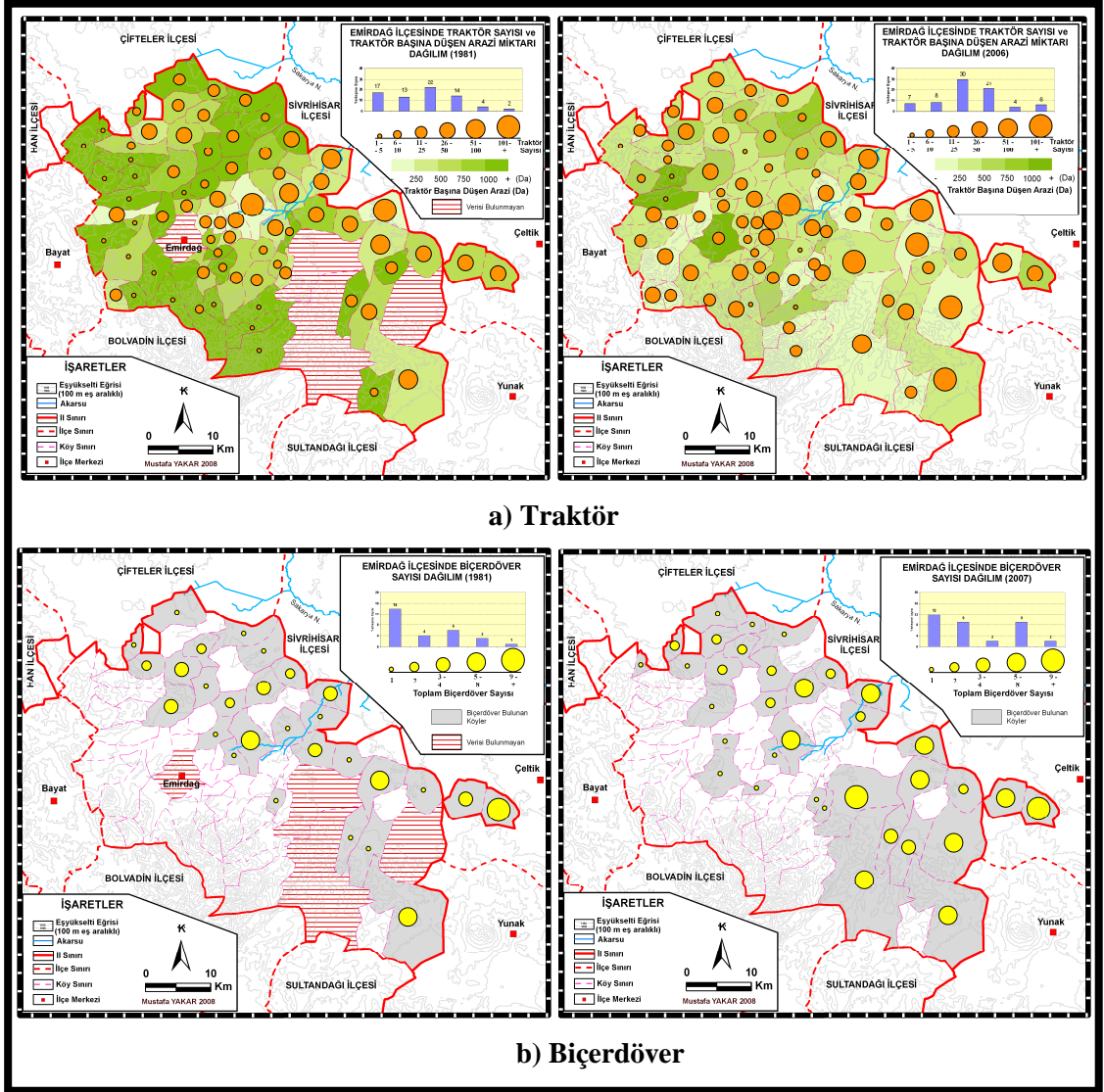
Emirdağ ilçesi kırsal alanındaki ekonomik faaliyetler daha önce de bahsedildiği gibi tarım ve hayvancılık ikilisine dayanmaktadır. Önem derecesi ilçedeki her bir köyün kuruluş yerinin potansiyeline göre değişmekle birlikte plato ve dağlık alanlardaki köylerde hayvancılık ön planda iken, Sakarya Havzası tabanında kalan köylerde ise tarımsal faaliyetler ön plandadır. İlçe kırsalında her iki faaliyette 17.yy'ın başından beri artarak 1965 en yüksek seviyesine erişen nüfusu taşıyamaz duruma gelince göçler başlamıştır. Hayvancılık geleneksel mera hayvancılığı olup, gerek üretim gerekse üretilen hayvansal ürünlerin işlendiği tesislerin kurularak sanayiye hammadde sağlayan sektör haline getirilememiştir. Benzer bir durum tarım için de söz konusudur. İlçe yüzölçümünün % 55'i tarıma elverişlidir. Fakat tarım alanlarının % 85'inde kuru tarım yapılmakta olup bu kesimlerin en önemli ürünü arpa ve buğday yoğunluklu tahıl üretimidir. İklimde özellikle yağışın salınımlarına bağlı olarak yaşanan kuraklıklar tahıl üretimini dolayısıyla geliri olumsuz etkilemektedir. Hayvancılıkta olduğu gibi tarımsal ürünlerin işlendiği sanayi tesisleri

kurulamadığından tarımla sanayinin iç içe girdiği birbirini destekleyen bir yapı kazandırılmamıştır. Buna karşın tarımda ilçede 1950 sonrasında traktörün girişini arkasından gübre ve tarımsal ilaçlar takip etmiş ve böylece üretim maliyetleri her geçen gün artmıştır. Ayrıca tarım alanlarında mirasla parçalanma da devam etmiştir. Fakat özellikle 1980 sonrasında Çıldırım Deresi'ni oluşturan Pınarbaşı kaynağından ve yer altı suyunun yüzeye daha yakın olduğu köylerde açılan kuyularla tarımda sulamaya geçilerek üretim ve verim artırılmaya çalışılmıştır. İlçenin sulanabilen araziye sahip köylerinde şekerpancarı, ayçiçeği, mısır ve tahıllar üretimi yapılan ana ürünlerdir. Kuru tarım alanlarına göre daha fazla gelir elde eden bu köylerde tarımsal üretimde sera aracılığıyla yılın daha uzun bir zamanını içine alan daha yoğun bir üretim tarzı geliştirilebilmiş değildir.

Türkiye'de kırsal alanlarının ulusal ekonomiye açılma çabası içine girilmeye başlandığı 1950 sonrasında kırsalda yaşayan köylüler kır ile kent arasındaki farklılığın boyutlarını da ortaya çıkmaya başlamışlardır. Özellikle kırsal kesimin yoksulluğu ve yoksunluğu burada yaşayanlar tarafından fark edilmeye başlanmıştır. Bu durum aslında kır ve kent arasındaki gelir düzeyi farklılığı ve kırsal alanda gelirin hem yıl içinde hem de yıllar arasındaki farklılaşması başta olmak üzere yaşam standartlarının farklılığının ortaya çıkmasıdır. Giyinmeden beslenmeye, konuttan aile ve toplum yapısına kadar pek çok konuda kırın kentten geri kalmışlığı, yaşamından ve yaşadığı yerden memnun olmayan köylüyü arayış içine sokmuştur. Bu durumda tek çıkış yolu olarak göç etmeyi gören kırsal nüfusun göçteki tercihi en fazla ilişki kurduğu ve bildiği kentler olmuştur. Bu noktada ilçenin önemli bir diğer farklılığı, kırsal alanda sosyo-ekonomik yaşam ve gelir düzeyi ile yurtdışına göç edenler arasındaki farkın geride kalanlar tarafından gözlenebilmesidir. Gelir ve yaşam standartları bakımından yurtdışına göç etmenin yurtiçine göçten daha fazla avantajlı olduğunu fark eden köylerdeki genç nüfusun en büyük hayali bir şekilde göç edebilmektir.

Emirdağ ilçesindeki tarımsal üretimin diğer temel özelliği ise günlük ortalama sıcaklıkların uzun yıllar dağılımına bakıldığında vejetasyon sürenin 6 aydan daha az olduğu görülür. Bu süre içinde hâkim olan tarımsal ürünlerin tahıllar olduğu göz önünde bulundurulursa, tarımda tam günle çalışma süresinin ancak hasat dönemi

olan temmuz ve ağustos aylarından ibarettir. Dolayısıyla tarımla geçinen nüfusun yılın geriye kalan yaklaşık 10 aylık döneminde gizli işsiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Harita 19. Emirdağ İlçesi'nde Traktör ve Biçerdöver Dağılımı (1981-2006).

İklimle bağlı olarak tarımsal yapıda oluşan bu durum 1950 sonrasında önce traktör ve daha sonra biçerdöverin ilçeye girmesiyle önemli oranda zaten kısa bir süre çalışan tarımsal nüfusun bu sektörün dışına itilmesine neden olmuştur. İlçede traktör ve biçerdöverin dağılımına bakıldığında havza tabanında geniş tarım arazisi olan köylerde daha fazla olduğu ve plato yüzeyi ve yamaçlarda kalan köylerde daha sonra girdiği ve daha az sayıda olduğu görülür (Harita 19). Tarım arazilerinin köylere göre dağılımı ile de ilgili olan bu görünüm aynı zamanda göçün özellikle havza

tabanındaki geniş tarım arazilerine sahip olan köylerde daha önce başlamasında etkili olmuş olmalıdır.

Tarımdaki makineleşme sürecine önemli katkılar sağlayan Emirdağ Ziraat Odası ile ilçedeki 7 adet Tarım Kredi Kooperatifi'nden 5'inin 1960'lı yılların ortalarında kurulmuş olması bu bakımdan önemlidir. İşte bu süreçte küçük toprak sahibi çiftçinin yaşadığı dönüşüm daha da önemli hale gelmiştir. Ayrıca yurtdışına göç edenlerin bir kısmının tasarruflarını başlangıçta tarım toprağı satın almak (bu girişim toprak fiyatlarını artıran bir etki de yapmıştır) şeklinde kullanmışlardır. Ziraaten sınırlı bir toprağına sahip olan çiftçi elindeki toprağını traktör-biçerdöver sahipleri veya geniş toprak sahiplerine satmak durumunda kalarak topraksızlaşma sürecine girmiş böylece ya tarım işçisine dönüşmüş ya da göç etmek durumunda kalmıştır. Çünkü sahip olduğu dar alanda yapabileceği üretim miktarı az olduğu gibi üretimdeki artan girdiler bu kesimi köydeki traktöre, sermayeye veya geniş toprağına sahip çiftçilere bağımlı hale gelmişlerdir.

Tarımsal yapıdaki bu dönüşüm sürecinde artan nüfusla tarım toprakları üzerindeki baskı artmış hatta tarıma çok elverişli olmayan marjinal kesimlerin yanında mera alanları da tarım alanına dönüştürülmüştür. Bu süreç mera hayvancılığı yapan çoban kesimin hareket alanını daralttığı gibi çiftçi ile çoban arasında çatışma ortaya çıkarmıştır. Çiftçi ile çiftçi arasındaki mücadeleye çiftçi-çoban çekişmesi de eklenince kırsal kesimde yaşanan bazı sosyal sorunlar (arazi kavgaları, sınır ihlalleri, mirasla arazinin paylaşımı sırasındaki çatışmalar ve nihayet bu ve benzer sebeplerden zaman zaman yaşanan cinayetler) güçsüz olanların (ailedeki birey sayısı, sahip olunan arazi genişliği ve hayvan sayısı vb) köyden kopmasına yani göç etmek zorunda kalmasına neden olmuştur.

İlçe kırsal alanındaki ekonomik yapısının artan nüfusu taşıyamaması yanında toplumsal ve kültürel başka itici faktörler de göçte etkili olmuştur. Bu faktörlerin bir bölümü yukarıda da belirtildiği gibi artan nüfusun baskısıyla ortaya çıkan sosyal anlaşmazlıklardır. Daha çok arazi anlaşmazlıkları ve meralarda hayvan otlatma sırasında meydana gelen çekişmeler ve arkasından gelen cinayetler göçte etkili olmuştur. Gökçeyaka köyüne bağlı Polatlar mahallesi ile Gökçeyaka merkez mahallesi arasında bu tarz bir anlaşmazlık sonucu Polatlar mahallesinden bir kişi

öldürülmüş ve bu mahallede yaşayanlar tamamen göç etmek zorunda kalmıştır. Fakat bu tür olaylar 1960'lı yıllarda olduğu gibi günümüzde yaygın değildir.

Nüfusun diğer yarısını oluşturan kadınların kırsal kesim ile kentler arasındaki yaşam farkını görmeleri ve çevrelerinde göç edenlerin zamanla köye geldiklerinde sergiledikleri her türlü tutum ve davranışı izlemeleri, geride kalan kadın nüfusunun göç etme kararının oluşmasında daha etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle kadınlar eşlerini kente göç etme konusundaki istekliliklerini sürekli dile getirerek aile reisi olan erkek üzerinde baskı kurmaya çalışmışlardır. Bu durum özellikle ataerkil geniş ailenin hakim olduğu 1960-1980 döneminde eve yeni gelin olan kadınlarda daha belirgin bir hal almıştır. İlçede özellikle Eskişehir'e göçün hâkim olduğu Avdan köyünde arazi çalışmaları sırasında görüştüğümüz ve göç etme kararı vermek üzere olan orta yaşlı bir hane reisi bu durumun köylerinde yaygın olduğunu ve kendisinin de eşi tarafından sürekli göçe zorlandığını ifade etmiştir.

Göçte etkili olan bir diğer sosyal faktör ise kırsal kesimdeki evliliklerde eş tercih kriterlerindeki değişimdir. Özellikle 1980 sonrasında kırsal kesimdeki tarım ve hayvancılık işlerinde çalışan genç bekâr erkekler evlenmek için kendi köylerinden eş bulamamaktadırlar. Zira köydeki genç kızların evlenmek istedikleri erkeklerin mutlaka ya memur ya da kentte bir işe sahip olmasını ön koşul olarak ifade etmektedirler. Bu durumda köyde üretim artırılarak ekonomik durum geliştirilmiş olsa bile genç bekâr erkeklerin evlenerek köyde yaşamaya devam eden genç evli çiftler oluşturmalarını engellenmektedir. Bu durumda genç kızların evlilik aracılığı ile köyden kente göç ederken, köyden evlenemeyen genç bekâr erkekler de kentte bir iş bularak veya belli bir süre eğitim aldıktan sonra memur olarak atanıp göç etmeyi amaç edinmektedirler.

Evlilik en yaygın olarak özellikle yurtdışına göç etmek için kullanılan bir araç olmuştur. Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki ikili işgücü anlaşmalarının sona erdiği 1970'li yılların ortalarından itibaren turist pasaportu veya kaçak olarak devam eden göçlere 1980'li yılların başında yurtdışından birisiyle evlilik yapmak suretiyle göç etme şekli eklenmiştir. Bu evliliklerde asıl amaç yurtdışına göç etmek olduğundan, yurtdışında yaşayan erkek veya bayanlar ilçeden birileriyle evlenmek suretiyle yurtdışına göç etmelerine aracılık etmektedirler. Hatta bazı durumlarda yurtdışından yabancı bir bayana çok büyük paralar teklif edilerek ilçeden birisinin

evlilik yoluyla göç etmesi sağlanmaktadır. Oturma izni alındıktan sonra elbette bu evliliklerin bir kısmı boşanmalarla sona erdirilmektedir. Yurtdışına evlilik yoluyla 25 yıldır devam eden göçlerin bugün pek çok olumsuz sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira toplumun en temel birimi olan aile kurumu yıpratıldığı gibi evlilikler yurtdışına göç amacıyla zaafa uğratılmaktadır. İlçede bu amaçla gerçekleştirilmiş olan evliliklerin son yıllarda ciddi boyutlara ulaşan boşanmalara yol açtığı görülmektedir.

İlçede göçler üzerinde özellikle de gençlerde sosyo-psikolojik faktörler önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bu etkinin en tipik izlenebildiği yerleşmeler, yurtdışına göçün olduğu köylerdir. Zira bu köylerde göç edenlerin yaptırmış oldukları lüks ve çok katlı konutlar, sahip oldukları özel araçları, yaz döneminde yıllık izinlerinde köye geldiklerinde sergiledikleri tutum ve davranışlar (köyde kalan ve göç etme hayali taşıyan gençler, yazın köylerine yıllık izninde gelen köylülerinin davranışlarını “lüks arabalarla gelip burada hava atıyorlar!” olarak değerlendirmektedirler), tüketim tercihleri ve gelir düzeyini yansıtan her türlü davranışları geride kalan gençleri göçe motive etmektedir. Kendi yaşam standartlarını göç eden köylüsü ile sürekli olarak karşılaştıran gençler, tüm hedef ve hayallerini bir şekilde göç edebilme üzerine (bu hedef “büyüyünce ben de gavura/Avrupa’ya gideceğim” şeklinde ifade edilmektedir) odaklanmaktadır. Aynı etki yurtiçine olan göçlerde çok daha az ve belirsizdir. Zira yurtiçine göçün ekonomik olarak getirisi az olduğu gibi yurtiçine göçün hâkim olduğu köylerde köye herhangi bir yatırım yapılmamaktadır. Ayrıca yurtiçine göç edenlerin bireysel olarak geçirdiği sosyo-kültürel değişim, yurtdışına göç edenlere göre çok düşük düzeydedir.

Kırsal alanlarda yaşayan aileler çocuklarının ilköğretim sonrası eğitimlerini sürdürebilmeleri için çocukları ile birlikte göç edebilmektedirler. İlçe köylerinde ilköğrenimini tamamlayan bir öğrenci ortaöğrenimini sürdürmek için ya ilçe merkezine ya da Çifteler veya Eskişehir’e gitmektedir. Bu durumda aileler de çocukları ile birlikte göçe katılabilmektedirler. Zira bu aileler köylerindeki arazilerini yaz döneminde ve diğer zamanlarda zaman zaman gelerek işleyebilmektedirler. Türkiye’de 1997 yılından itibaren ilköğretimin zorunlu olarak kesintisiz 8 yıla çıkarılması sonrasında pek çok köyde taşınmalı eğitime geçilmiştir. Böylece

öğrenciler ilköğretimden itibaren köy dışında eğitim görmek durumunda kalmıştır ki, bu durumda aileler çocuklarının eğitimi için göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

İlçede sağlık hizmetleri köylerde sağlık ocakları ve sağlık evleri ile verilmektedir. Bu birimlerde çözümlenemeyen sağlık sorunları için ilçe merkezindeki devlet hastanesine veya doğrudan Eskişehir'deki sağlık kurumlarına başvurulmaktadır. Sonuçta eğitim hizmetlerinde olduğu gibi sağlık için de Eskişehir'in Emirdağ ve kırsal alanı üzerinde etkisi büyük olmaktadır. Bu durum özellikle ilçenin Ankara-Afyonkarahisar karayolu kuzey kesimindeki köyler ile muhacir köylerinde çok daha barizdir.

Emirdağ ilçesi köylerindeki göçte etkili olan bir diğer faktör ise ihtiyaçların alınabilmesi ve üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin satılabileceği merkez tercihi, başka bir ifadeyle alışverişlerin nereyle yapıldığı da göçte belirleyici olabilmektedir. Nitekim ilçe köylerinden 7'si Çifteler ilçe merkezini, 35'i ise Eskişehir'i olmak üzere toplam 42 köy alışveriş merkezi olarak Emirdağ veya Afyonkarahisar'ı tercih etmemektedirler. Bu durum daha sonra köylerden bu merkezlere göçün olabilmesini sağlayacak olan ilişki ağlarının kurulmasını ve göç edebilmek için ihtiyaç duyulan bilgi aktarımını sağlamaktadır.

Kırsalda yukarıda belirlenmeye çalışılan iticilikleri yanında kentlerin çekicilikleri ve kentten beklentilerin de göçlerde önemli yeri vardır. Hiç şüphesiz bunların başında kentte iyi bir iş bulabilme olasılığının fazla olması ya da beklentisidir. Başta sanayi olmak üzere, hizmetler, ulaştırma veya inşaat sektörlerinin birinde sahip olunan mesleki deneyime, çalışılmak istenen iş türüne, elde edeceği gelire, kente gelme ve iş sahibi olmada kendisine yardımcı olunabilmesi için kurmuş olduğu ilişki ağlarının genişliği ve sayısına göre kente yeni gelen göçmen çalışmak istektedir. Böylece kırsaldan daha fazla ve düzenli bir gelire sahip olacağını düşünen potansiyel göçmen aldığı göç kararı sonrasında önceden kurmuş olduğu ilişki ağlarını harekete geçirerek kente göç etmektedir. Kırdan en önemli göç faktörü olan ekonomik yetersizlik ve işsizlik, kentte ise en büyük çekim gücü oluşturmaktadır.

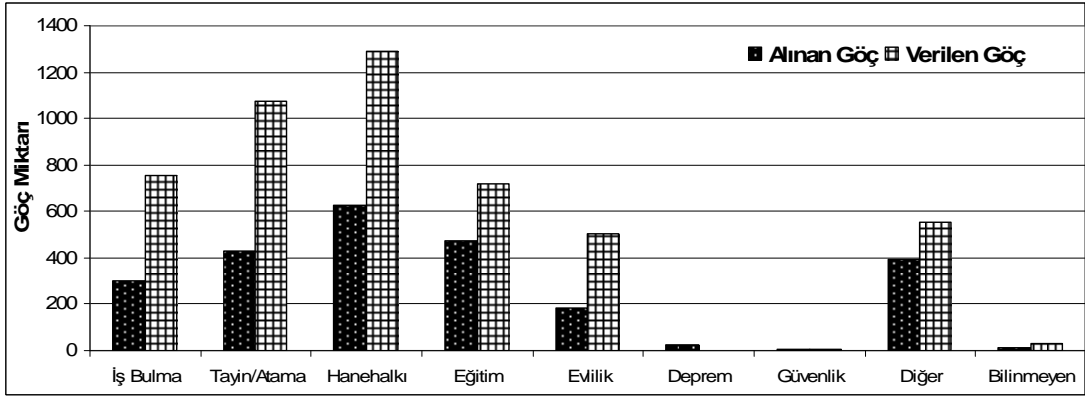
Emirdağ ilçesinden yurtiçine göçlerde en önemli merkez olan Eskişehir kenti 1950 sonrasında gelişen, sanayi, ticaret ve hizmet alanları yanında, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki ilerlemelerle İç Anadolu Bölgesinin batı kesiminde önemli güzergâhların kavşağında bölgesel bir merkez olma yönünde hızla gelişmiştir.

İlçeden göç edenlerin önemli bir bölümü bu kentte pazarlama alanında iş bulmuştur. Kentteki haftalık kurulan sebze ve meyve pazarında çalışanların çoğunluğu bugün bile Emirdağlılardan oluşmaktadır. Pazarlama işlerinde çalışmanın doğal bir sonucu taşımacılık ve nakliyeciliktir. Nitekim 1993 yılında Eskişehir Nakliyeciler ve Taşıyıcılar Kooperatifinin 1.800 üyesinin 300 kadarını Emirdağlılar oluşturmaktaydı (Emirdağ Kaymakamlığı, 1993, 139).

Tablo 10. Emirdağ İlçesi'nde Nedenlerine Göre Göçlerin Dağılımı (1995-2000).

	İş Arama/Bulma	Tayin/Atama	Hanehalkına Bağlı Göç	Eğitim	Evlilik	Deprem	Güvenlik	Diğer	Bilinmeyen	TOPLAM
Alınan Göç	301	429	627	473	185	27	4	394	14	2454
Verilen Göç	754	1072	1288	720	505	1	9	553	33	4935
Net Göç	-453	-643	-661	-247	-320	26	-5	-159	-19	-2481

Kaynak: DİE

Şekil 24. Emirdağ İlçesi'nde Nedenlerine Göre Alınan ve Verilen Göçler (1995-2000).

Emirdağ ilçesinde 1995-2000 döneminde göçlerin nedenlerine göre dağılımına baktığımızda gerek alınan gerekse verilen göçlerde ekonomik nedenlerin hakim olduğu görülür (Tablo 10, Şekil 24). 2000 Genel Nüfus Sayımında yapılan göç nedenleri sınıflamasına göre iş arama/bulma ve tayin/atama nedenleriyle olan göçler doğrudan ekonomik nedenli olarak kabul edilebilir. Bunu hane halkı fertlerinden birine bağlı olan göçler izler ki, ilçede göçün aileden birisinin öncü olarak göç ettiği daha sonra diğer üyelerin bu sürece katıldığı anlamına gelmektedir. Bu durumda aileden ilk göç edenin neden göç ettiği düşünüldüğünde yine ekonomik nedenlerin de olacağını öngörmek yanlış olmayacaktır. Daha sonra eğitim ve evlilik nedeniyle yapılan göçler gelmektedir.

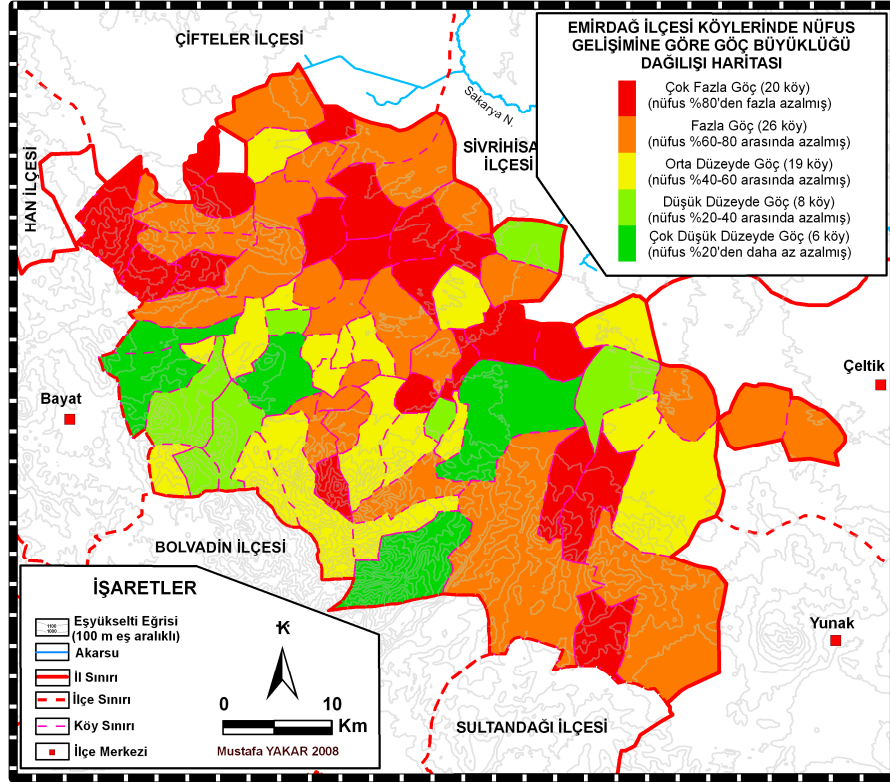

3.3. GÖÇLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

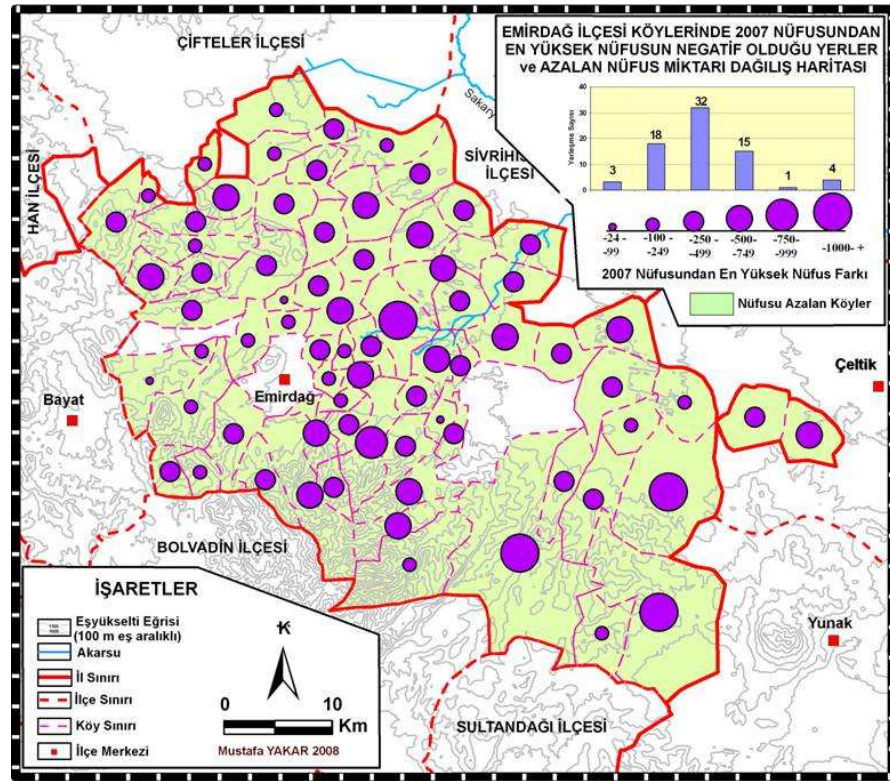
İlçe kırsalında köy bazında ne kadar nüfusun göç ettiği konusunda bir veri olmamakla birlikte nüfusun azalış oranı ve miktarına göre göç büyüklüğünün mekânsal dağılımı ile ilgili bir sonuç ortaya çıkarılabilir. Göçün etkilerinin esas alındığı araştırma için böyle bir yaklaşım sergilemek çok yanlış da olmayacaktır. Bu yaklaşımla elde edilen değerler haritaya aktarılarak göç büyüklüğü sınıflaması yapılmıştır. Göçün dağılımını ortaya koyan bu sonuç, daha sonra göçün etkilerinin dağılımını ortaya koymada temel altlık olarak kullanılabilir.

İlçede göçün büyüklüğü homojen bir dağılım sergilememekle birlikte bazı alanlarda daha fazla göç gerçekleşirken bazı alanlarda daha düşük düzeyde kaldığı kümelenmeler göstermektedir (Harita 20-21). Nüfus azalış oranları ile azalan nüfus miktarları dağılımında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durum köylerin en yüksek nüfus döneminde sahip olduğu nüfus miktarının farklılık göstermesine bağlıdır. Dolayısıyla ilçenin kuzey kesimindeki köylerin zaten daha az olan nüfusları göçlerle azalmakla birlikte, miktar bakımından en fazla azalmanın olduğu yerler değildir (Harita 20-21). Adayazı, Aşağıpiribeyli, Bademli beldeleri ile Karacalar köyleri toplam nüfusları en fazla azalan köyler durumundadır. Bunlardan Bademli dışında köylerde yurtdışına göç çok daha baskındır.

İlçenin kuzeyi, doğusu ve güneyinde (bazı köyler hariç) nüfus en az % 60 oranında azalarak göçün etkili olduğu sahalara karşılık gelmektedir. Bunlar içerisinde özellikle ilçenin kuzeyinde kalan 20 köyde nüfus en az % 80 oranında azalmıştır. Güney, Dağınık, Karayatak, Kılıçlar ve Topdere köylerinde bu oran % 90 ve daha fazla gerçekleşmiştir. Güney köyü hariç muhacir köyü olan bu yerleşmeler tamamen yurtiçine göç vermiştir. Hatta denilebilir ki, bu köyler göçlerle adeta boşalmıştır. Nüfus sayımlarına yansıyan bu değerler gerçekte çok daha az nüfus barındırdığı gibi kış mevsiminde köyde kalan hane sayısı birkaç adettir. Buna karşın ilçenin Emirdağları yamaçlarında kalan kesimlerindeki köylerde nüfus azalma oranı % 60'ın altındadır. Bu alanda Yüreğil, Güneysaray ve Çaykışla köylerinde nüfus % 20'den daha az bir oranda azalmıştır. İlçe'de göçün boyutları itibariyle nüfus gelişiminde ortaya çıkardığı bu iki genel farklılaşmanın tek bir nedeni yoktur. Göç sürecinin başlangıcından ve tipinden, köyün kökenine, tarımda makineleşmenin başlangıcından ekonomik faaliyet türlerine kadar çok sayıda faktör bunda etkilidir.

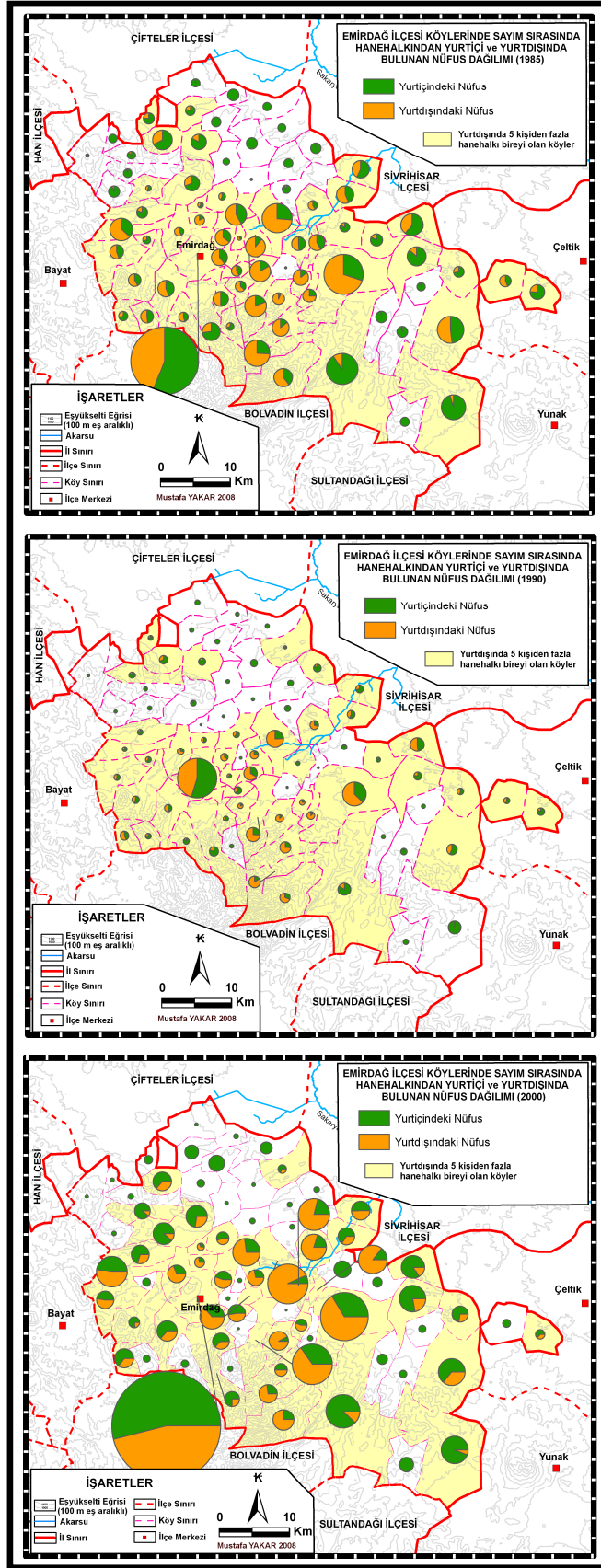
Harita 20. Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Gelişimine Göre Göç Büyüklüğü Dağılışı Haritası.

Harita 21. Emirdağ İlçesi'nde Son Nüfus İle En Yüksek Nüfus Arasındaki Farkın Negatif Olduğu Yerler ve Azalan Nüfus Miktarı Dağılışı.

İlçe kırsalından yurtiçine ve yurtdışına göçün gelişimi ve boyutları ile ilgili bir diğer veri kaynağı, yine tam anlamıyla göçü yansıtmıyor olmasa da, nüfus sayımları sırasında hanede bulunmayanların nerelerde bulunduğu sorusuna bağlı elde edilen verilerdir. Hanede bulunmayanlar kişi sayısı yurtiçi ve yurtdışı olarak iki kategoride verilmiştir. 1985, 1990 ve 2000 sayımlarına göre elde edilen değerlerin dağılımını haritaya aktardığımızda hangi köyde göçün yurtiçine hangisinde yurtdışına öncelikli olduğunun tespiti mümkün olmuştur (Harita 22). Buna göre göç büyüklük sınıflaması için yapılan haritada orta düzeyin üzerinde göç veren köylerin daha çok yurtiçine göç verdiğini, buna karşın orta düzey ve altında göçün yaşandığı köylerin ise yurtdışına göç verdiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle daha kolay ve daha önce yurtiçine başlayan göçler kırsalda nüfusun daha fazla azalmasına neden olmuştur. Buna karşın 1960 sonrasında başlayan ve çeşitli yollarla günümüzde de devam eden yurtdışına göçlerin olduğu köylerde nüfus daha düşük düzeyde azalmıştır. Elbette yurtdışına göç veren köyler aynı zamanda yurtiçine de göç vermiştir. Günümüzde ise gerek yurtiçi gerekse yurtdışına göçün devam ettiği köyler bu grupta kalan köylerdir.

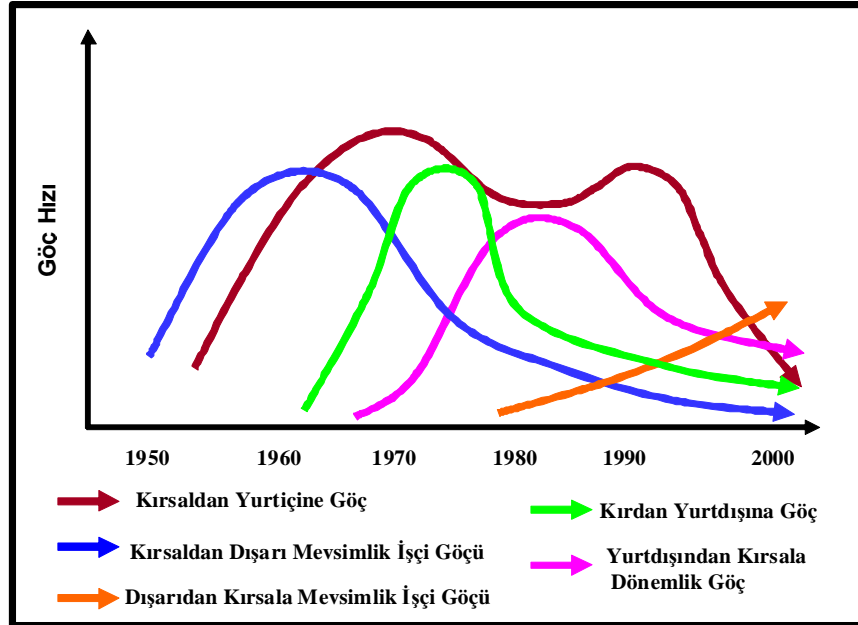
İlçe kırsalında yurtiçi ve yurtdışı göçlerin gelişimine zamansal açıdan bakıldığında başlangıç olarak 1985 yılında boyutlarının 1990 ve 2000 sayımlarında önemli ölçüde farklılaştığı görülür (Harita 22). Nitekim 1990'da hanede bulunmayan birey sayısı en düşük değerine gerilerken, 2000'de en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Harita 22. Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Sayımı Sırasında Yurtdışında ve Yurtiçinde Bulunan Hanehalkı Sayısı Dağılımı (1985-1990-2000).

3.4. GÖÇLERİN GELİŞİMİ VE TİPLERİ

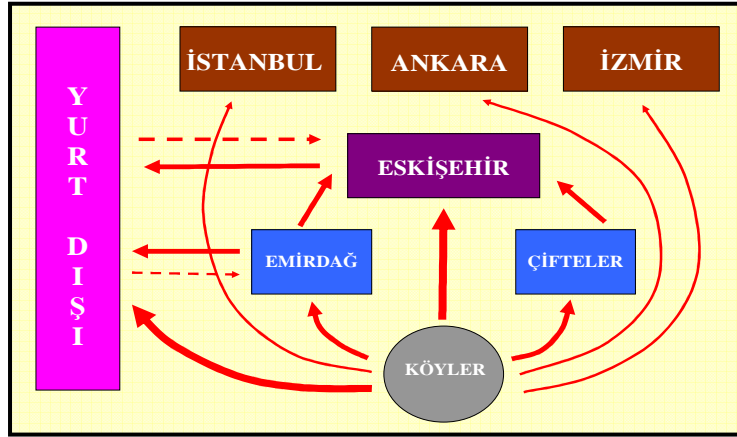
Göçlerin tanımı ve kapsamı gibi sınıflandırılması da pek çok kritere göre yapılabilmektedir. Zaman, katılan kişi sayısı, geçilen sınır, göçte belirleyici unsur bu kriterlerden bazılarıdır. Bu ayırma en önemli unsurlardan birisi eldeki göç datalarının nitelikleridir. Dolayısıyla mevcut göç verileri bu ayırma bir ölçüde sınırlandırma getirmektedir. Türkiye’de nüfus sayımlarına göre elde edilen göç verileri geçilen idari sınır esasına dayanmaktadır. Geçilen idari sınıra bağlı olarak yerleşmeler kır ve kent olarak ayrımlanmakta ve göçlerde bu iki yerleşme kategorisi içinde ve arasındaki hareketler şeklinde adlandırılmaktadır.

Şekil 25. Emirdağ İlçesi Kırsalında Göç Tiplerinin Zamanla Gösterdiği Değişim.

Emirdağ ilçesinde göçler mevcut göç verilerine göre zamanla gelişimi ve tiplendirilmesi şeklinde gösterilmiştir (Şekil 25). Buna göre 1950 sonrasında başlayan göç sürecinin zaman içerisinde hızları değiştiği gibi farklı tiplerde çeşitlenerek günümüze değin devam ettiği görülür. Son zamanlarda mevsimlik olarak ilçeye gelen işçi göçü dışında diğer göç tiplerinin hızlarında önemli bir azalma dikkati çekmektedir. Geride kalan ve göç edebilecek nüfusun da azalmış olmasına bağlı olarak ortaya çıkan bu sonuç, yakın gelecekte dışarıya göç verme sürecinin olgunlaşma safhasına girdiğini gösterdiği gibi sonrasında çeşitli nedenlerle yeni tiplerle farklılaşabileceği izlenimini de vermektedir.

İlçe kırsalından olan göçlerin varış merkezleri yurtdışı ve yurtiçine olmak üzere iki ana kategoriye ayrılabilir. Yurtiçine olan göçlerde varış merkezlerini yerleşme hiyerarşisi açısından üç farklı kademeye ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi kasaba ve küçük şehir karakterinde olan Emirdağ ve Çifteler ilçe merkezleri, ikincisi bölgesel merkez niteliğinde olan Eskişehir ve son olarak İstanbul, Ankara ve İzmir'den oluşan ulusal metropollerdir (Şekil 26). İlçe köylerinden bu merkezlere doğru olan göç akımlarının büyüklüğü ile ilgili elimizde sayısal değerler olmamakla birlikte yurtiçinde en fazla göç akımının Eskişehir'e olduğu görülür. Büyüklük bakımından bunu Emirdağ ve Çifteler'in oluşturduğu kasaba ve küçük şehirler izlemektedir. Buna karşın ilçe kırsalından ulusal metropollere olan göçler en düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Şekil 26. Emirdağ İlçesi'nde Köylerden Olan Göçlerin Varış Merkezlerine Göre Dağılımı.

İlçe köylerinden en büyük göç akışı yurtdışına gerçekleşmiştir. Yurtiçine göçlere göre daha fazla tercih edilen yurtdışına göçlerin boyutları azalmış olsa da günümüzde de devam etmektedir. Yurtdışına göçlerin geri kırsala kesin dönüşleri yok denecek kadar az olup, sadece yazın yıllık izinlerde ziyaretler yapılmaktadır. Bu eğilim de yine son yıllarda başta ekonomik olmak üzere pek çok nedenle azalma eğilimi göstermektedir. Ancak Eskişehir ve Emirdağ ilçe merkezine kısmi bir dönüşten söz edilebilir. Bu sonuç Yılmaz'ın yurtdışından geriye göçün şehirleri tercih ettiği ve dolayısıyla Türkiye'deki iç göçlerle birlikte dış göçlerin de şehirleşme hareketinde hızlandırıcı etkisi olduğu bulgusuyla örtüşmektedir (Yılmaz, 1992:306).

Emirdağ ilçesinde göçler mevsimlik, yurtiçine ve yurtdışına olmak üzere 3 ana kategoride zamansal ve mekânsal perspektifte irdelenecektir.

3.4.1. Mevsimlik İşçi Göçleri

İlçeden dışarıya gerçekleşen göç tiplerinden muhtemelen en eskisini oluşturan göçlerdir. Bu göç tipiyle ilgili ilçe bazında istatistiksel veriler olmamakla birlikte 1949 yılında yapılan “Köy Sayımı Sonuçları”na göre Afyonkarahisar ilinde 43 köye 3.668 mevsimlik işçi gelirken, 194 köyden 7.336 kişi köyden bir yıl içinde mevsimlik işçi olarak ayrılmıştır (Tablo 11). 1950 yılına ait “Ziraat Sayımı Neticeleri” adlı yayında Afyonkarahisar ilinin 319 köyünden 6.756 kişi kazanç sağlamak amaçlı, 6.349 kişisi de daimi ziraat işçisi olarak çalıştıkları belirtilmiştir. Yine aynı kaynağa göre ilin köylerinde topraksız aile sayısı 4.227’dir. Ayrıca 6 adet biçerdöver ile 33 adet traktör bulunmaktadır (DİE, 1956:18). İlçe bazında düzenlenmemiş olan bu verilerde Emirdağ ilçesinin köylerinin ekonomik yapısı gereği büyük ihtimal bu tarihlerde mevsimlik işçi gönderen köyler arasında yer almış olmalıdır. Zira ilçede kısa bir dönemi içine alan tarımsal faaliyet dönemi dışında yılın geri kalan süresinde nüfusun ilçe dışında çalışma ihtiyacı duyduğu kesindir.

Tablo 11. Afyonkarahisar İli Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1949).

Köy Sayısı	İşçi Getiren Köy Sayısı	Bir Yılda Gelen İşçi Sayısı	İşçi Gönderen Köy Sayısı	Bir Yılda Giden İşçi Sayısı	Traktör Sayısı
490	43	3668	194	7336	13

Kaynak: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1953:22

Buna karşın alan araştırmaları yapılarak 1969 yılında yayımlanan “Köy Envanter Etütleri” ilçedeki mevsimlik göçün boyutlarını ortaya koyan önemli bir kaynaktır. Bu envanter kayıtlarına göre ilçede 11 köye 441 kişi mevsimlik olarak gelirken 84 köyden 4.131 kişi işçi olarak yıl içinde köyden ayrılmaktadır (Tablo 12). Ayrıca ilçe köylerinden iş bulabildikleri takdirde mevsimlik işçi göçüne 11.165 kişinin daha katılabilecek durumda olması mevsimlik işçi hareketinin boyutları ve eğilimini gösterdiği gibi, diğer göç tiplerine dönüşebilmenin de ilk sinyalleri olarak algılanabilir. Yine aynı envanterde ilçe köylerinde 565’e ulaşmış traktör sayısının tarımda nüfusun bir kısmını tasfiye etmeye başlamış olma ihtimalini göstermektedir. Zira bu dönemde ilçedeki tarım alanlarının ancak % 1’inde sulu tarım yapılırken geri kalan kısmında arazi iki senede bir nadasa bırakılmaktadır. Dolayısıyla bir ölçüde makineleşmeye başlamış ve kuru tahıl tarımının hâkim olduğu ilçe kırsal alanında mevsimlik işçilik diğer önemli gelir kaynağı durumundadır.

Tablo 12. Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1968).

Köy Sayısı	Yılın Belli Aylarında İşçi Gelen Köy Sayısı	Yılın Belli Aylarında Köye Gelen İşçi Sayısı	Yılın Belli Aylarında İşçi Giden Köy Sayısı	Yılın Belli Aylarında Köyden Giden İşçi Sayısı	İş Bulabildikleri Takdirde Köydeki İşleri Aksatmadan Kaç Kişi Daha Gidebilir	Traktör Sayısı	Bıçerdöver Sayısı
91	11	441	84	4131	11165	565	130

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı 1969:40-41

Emirdağ ilçesi köylerinden mevsimlik olarak işçi alımı ve işçi gönderimi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Nitekim 1976 yılında DİE tarafından yapılarak yayınlanan “Köy Genel Bilgi Anketi” adlı çalışmaya göre dışarıdan tarım işçisi alımı yapan köy sayısı 7 iken, dışarıya 26 köy tarım işçisi 42 köy de inşaat işçisi olmak üzere toplam 68 köy mevsimlik işçi göndermektedir (Tablo 13). Bu arada ilçe köylerindeki traktör sayısının yaklaşık iki katına çıktığı dikkati çekmektedir.

Tablo 13. Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1976).

Köy Sayısı	Dışarıdan Tarım İşçisi Alan Köy Sayısı	Dışarıya Tarım İşçisi Gönderen Köy Sayısı	Dışarıya İnşaat İşçisi Gönderen Köy Sayısı	İşçi Alımında Bulunmayan Köy Sayısı	Traktör Sayısı	Bıçerdöver Sayısı
89	7	26	42	35	1056	137

Kaynak: DİE, 1981:248

Mevsimlik işçi hareketinin 1980’li yıllara doğru gelindiğinde azalmaya başladığı görülmektedir. 1981 yılında yapılan “Köy Envanter Etütleri”nde göre ilçeden 34 köyden 883 kişi ile 15 ailenin mevsimlik çalışmak üzere ilçe dışına çıktığı kaydedilmiştir. Buna karşın 4 köye 49 kişi ile 4 aile gelmektedir (Tablo 14). Gelenlerden 4 aile ile 15 kişi Toprak Mahsulleri Ofisi’nin Toklucak köyünde kurmuş olduğu geçici hububat alım merkezinde çalışmak içindir. Yine ilçe köylerindeki traktör sayısı 1968’deki sayısının yaklaşık üç katına yaklaşmıştır. İlçede traktörle birlikte bıçerdöver sayısının da gerek 1969 Köy Envanteri gerekse 1976 Köy Genel Bilgi Anketi’nde 100’ün üzerine ulaştığı görülür. Dolayısıyla tarımda makineleşme ilçe kırsalında daha az işçi gereksinimi oluşturduğu için artan traktör sayısı ile birlikte işsiz kalan nüfusun bir bölümünün ilçeden yurtiçine ve yurtdışına göç etmek durumunda kalmıştır.

Tablo 14. Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1981).

Köy Sayısı	Mevsimlik İşçi Giden Köy Sayısı	Mevsimlik Giden İşçi Sayısı	Mevsimlik İşçi Giden Aile Sayısı	Mevsimlik İşçi Gelen Köy Sayısı	Mevsimlik Gelen İşçi Sayısı	Mevsimlik İşçi Gelen Aile Sayısı	Traktör Sayısı	Biçerdöver Sayısı
75	34	883	15	4	49	4	1527	81

Kaynak: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, 1983:20

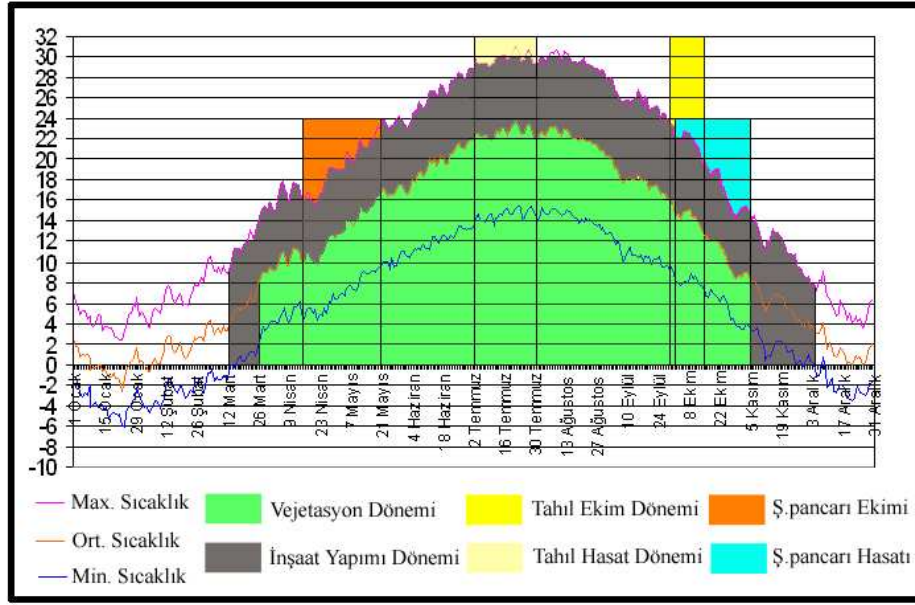
Emirdağ ilçesinden mevsimlik işçi göçünün 1990'lı yıllara gelindiğinde artık yön değiştirdiği görülmektedir. İlçede 1965 sonrasında göçlerin nüfusu bir hayli azaltması ve mevsimlik göçten ziyade yurtdışına veya yurtiçine göçlerin daha fazla tercih edilmesi, tarımın büyük ölçüde makineleşmiş olması gibi sebeplerle artık ilçeden dışarıya mevsimlik işçi hareketi durmuş, azalan işgücü nedeniyle aksine dışarıdan ilçeye mevsimlik göç başlamıştır. 1997 yılında yapılmış olan “Köy Envanteri”nden çıkarılan tabloda bu açıkça görülmektedir (Tablo 15). Bu dönemde 420'si tarımda 30'u da inşaat işlerinde olmak üzere toplam 450 kişi işçi olarak ilçeye gelmiştir. Sulu tarım alanlarının genişlemesiyle (1997 Köy Envanterine göre toplam tarım arazilerinin % 5,5 sulanmaktadır.) çok yakından ilgili olan bu durum, özellikle şekerpancarının ekim ve söküm dönemlerinde işçiye ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 15. Emirdağ İlçesi Köylerinde Mevsimlik İşgücü Göçü Hareketi (1997).

Köy Sayısı	Tarım İşçisi		İnşaat İşçisi		Diğer		Traktör Sayısı	Biçerdöver Sayısı
	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden		
75	420	0	30	0	0	0	2411	81

Kaynak: DİE, 2002:152

Mevsimlik işçi hareketi ile ilgili olarak yukarıda verilen kayıtların dışında arazi gözlemleri sırasında tespit ettiğimiz şu yönlerini de ekleyebiliriz. İlçe kırsal alanından yaklaşık 50 yıldır yaşanan göç süreci sonrasında köylerde çalışabilecek işgücü önemli ölçüde azalmış ve geride kalan nüfus ise çalışma çağı dışına çıkmış olan yaşlılardan oluşmaktadır. Bu durum özellikle üretimi için işgücüne daha fazla ihtiyaç duyulan şekerpancarı gibi ürünleri yetiştiren köylerde gerek yetiştirme dönemindeki çapalama gerekse hasat dönemindeki söküm işleri için dışarıdan işçi temin edilmesini gerektirmektedir (Şekil 27). Şekerpancarının ekim ve çapalamasının yapıldığı nisan ve mayıs ayları ile hasat edildiği ekim ayında bu ürünü üreten köylerde (Çıldırım Deresi vadisi ile yeraltından kuyularla sulama yapılan köyler) Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır illerinden mevsimlik işçi getirilmektedir.

Şekil 27. Emirdağ İlçesi'nde Vejetasyon Süresi İçinde Tahıl ve Şekerpancarının Ekim ve Hasat Dönemi ile İnşaat Yapımının Yıl İçindeki Dağılımı.

Ayrıca Yenikapı, Hamzahacı, Eskiakören gibi sulanabilen araziye sahip köylerde köyden göç edenlere ait arazileri Konya'nın Ilgın ilçesinden gelen çiftçiler tarafından şekerpancarı ekilmektedir. Şekerpancarı üretiminde uzmanlaşmış fakat kendi ilçelerinde yeterli toprağa sahip olmayan çiftçiler, bu köylerden göç edenlerin arazilerini kiralayarak şekerpancarı ekmektedirler. Şekerpancarının ekiminden hasadına kadar sürede tarlanın kenarına yaptıkları tek odalı küçük bir tarla evinde yaşamlarını sürdürmektedirler (Foto 1). Dolayısıyla bu çiftçiler de şekerpancarı üretimi süresince ilçeye mevsimlik olarak göç etmektedirler.

İlçe köylerinde en fazla üretilen tahıllar ise ekim ayı başlarında ekilmekte ve temmuz ayı içerisinde hasat edilmektedir (Şekil 27). Kuru tarım arazilerinin yaygın olduğu bu köylerde gerek ekim gerekse hasat için mevsimlik işgücüne çok fazla ihtiyaç duyulmamaktadır. Zira traktörle ekilip biçerdöverle hasat edilerek kısa bir sürede bu işlemler tamamlanmaktadır. Tahılların ekim ve hasat döneminin mevsimlik nüfus hareketi içinde değerlendirilebilecek şöyle bir yönünden söz edilebilir. Köylerden yurtiçine (özellikle Eskişehir'e) göç etmiş ve köydeki arazisini herhangi birine kira veya ortağına vermemiş olanlar, bu sürelerde köylerine gelerek tarlalarını ekmek ve hasadını yapmak için yılda iki defa gelmektedirler. Böylece yurtiçine göç etmiş ve tarımla ilişkisini koparmamış olanlar, ekim ve hasat döneminde köylerine kısa bir süre gelip işlerini bitirdikten sonra geri dönmektedirler.

Foto 1. Eskiakören Köyünde Ilgın'dan Gelerek Şekerpancarı Eken Çiftçilere Ait Konutlar.

İlçedeki mevsimlik göçün bir diğer yönünü ise gerek ilçe merkezinde gerekse yurtdışına göç veren köylerde gurbetçiler tarafından yaptırılan konutlarda çalışan inşaat işçileri oluşturmaktadır. İlçede inşaat süresi don olayına bağlı olarak aralık, ocak ve şubat ayları dışındaki sürede devam etmektedir (Şekil 27). Bu sürede ilçenin özellikle batısındaki eğimli sahada kalan köylerdeki (Güneysaray, Yüreğil, Dereköy, Çatallı, Tezköy gibi) inşaat işçileri ilçe merkezi ve yurtdışına göç veren köylerde gurbetçilerin yaptırdığı inşaatlarda gününbirlik gelip giderek çalışmaktadırlar.

Mevsimlik nüfus hareketi içerisinde değerlendirilebilecek bir başka olgu ise ilçe merkezine haziran ayı ortasından eylül ortasına kadar ki süre içerisinde yıllık iznini geçirmek üzere ilçeye gelen gurbetçilerin kalma süresine bağlı olarak ilçe dışından dilenci, seyyar satıcı, hırsız vb. marjinal grupların geliyor olmasıdır. Gurbetçilerin maddi durumunun yurtiçine göç edenlere göre daha iyi olması ve üzerlerinde bulundurdıkları dövizler nedeniyle yaz aylarında hırsızlık ve dolandırıcılık çok fazla olmaktadır. Ülkenin çeşitli yerlerinden gelen bu grupta seyyar satıcılar ayrı özellik göstermektedir. Çocuk ve gençlere yönelik dikkat çekecek her türlü oyuncak veya hediyelik eşya türünden ürünler satan bu kesim, daha çok Manisa (özellikle Akhisar) ve Aydın illerinden gelmektedir. Bu grup yurtdışına göçün yoğun olduğu ilçelerde yıl içinde belli sürelerde oluşturdukları takvime ve güzergâha bağlı olarak kalarak sürekli yer değiştirmektedirler. Özellikle yaz aylarında yapılan şenlik yerleri ve zamanları bu grubun göç güzergâhını oluşturmaktadır. Emirdağ ilçesine de özellikle temmuz ayının son haftasında 4 yıldır belediye tarafından düzenlenen “Emirdağ Gurbetçi Şenliği” programının olduğu dönemde ilçe dışından gelen seyyar satıcıların sayısı oldukça artmaktadır.

3.4.2. Yurtiçine Göçler

Emirdağ ilçesinden 1950 sonrasında başlayan göç sürecinde mevsimlik göçleri daha sonra yurtiçine göçler takip etmiştir. İlçede yurtiçine göçler denildiğinde kırsaldan kente göçler akla gelmektedir. Bununla birlikte kasabalar da kırsaldan göçün yöneldiği merkezlerden birisidir. Kentlerden ilçenin kırsalına bir dönüşün olduğunu söylemek henüz doğru olmayacaktır. Kırdan kıra göçler ise çok az da olsa özellikle evlilik ve arazi satın almak suretiyle köyler arasında ve komşu ilçe köylerinden ilçe köylerine gerçekleşmiştir. Bu göç tipi daha çok 1980 sonrasında hızlanan sulamanın yaygınlaştığı köylerde görülmektedir.

Tablo 16. Afyonkarahisar İlinin Aldığı, Verdiği ve Net Göçler (1965-2000).

	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000	TOPLAM
Alınan Göç	22.310	29.173	20.531	21.663	25.053	35.636	154.366
Verilen Göç	61.940	73.052	33.910	37.518	50.832	52.252	309.504
Net Göç	-39.630	-43.879	-13.379	-15.855	-25.779	-16.616	-155.138

Kaynak: Kocaman ve Beyazıt (1993), DİE (1985, 1989, 1997), TÜİK (2005).

Türkiye’de iç göçlerle ilgili veriler nüfus sayımlarından daimi ikametgâh değişikliği esasına göre derlenmektedir. 1980’den itibaren sayım dönemlerine göre “Daimi İkametgâha Göre İç Göçler” adında ayrı bir kitapta il bazında yayımlandığından Emirdağ ilçesinden hangi dönemde kaç kişinin nereye göç ettiğine dair bilgi yoktur. Bu durumda 1965-2000 yılları arasında en azından Afyonkarahisar ilinden olan göçlerin boyutları ile ilgili fikir sahibi olabilmek için bir tablo hazırlanmıştır (Tablo 16). Buna göre ilden dışarıya net olarak en fazla göç 1965-1975 döneminde olmuştur. Daha sonraki dönemlerde giderek azalma eğilimi gösteren net göçler 1985-1990 arasında küçük bir artış sergilemiştir. 1995-2000 döneminde tekrar azalmakla birlikte ildeki göç bilançosu her zaman negatif olmuştur.

Tablo 17. Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1968).

Köy Sayısı	1962-1967 Döneminde Köylere Yerleşen Aile Sayısı	1962-1967 Döneminde Köylerden Göç Eden Aile Sayısı
91	25	632

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1969-40-41.

Emirdağ ilçesi köylerinden göçlerle ilgili en önemli kaynaklardan birisini 1962-1967 dönemini kapsayan Köy Envanter Etütleri’dir. Bu dönemde ilçe

köylerinden 632 aile dışarı göç ederken, dışarıdan köylere sadece 25 aile gelmiştir (Tablo 17). Bu kaynakta köylerin gerek aldığı gerekse verdiği yerlerin nereler olduğu hakkında herhangi bir sınıflama yapılmadığından iç göçün hangi alt tipine girdiği ile ilgili bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Tablo 18. Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1981).

Köy Sayısı	Göç Alan Köy Sayısı	1976-1981 Döneminde Köylere Yerleşen Aile Sayısı	Göç Veren Köy Sayısı	1976-1981 Döneminde Köylerden Göç Eden Aile Sayısı
75	7	13	48	422

Kaynak: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, 1983

Tablo 19. Emirdağ İlçesi Köylerinden İllere ve İlçelere Göre Yurtiçine Olan Göçler (1981).

Göç Edilen Merkezler	Köy Sayısı*	Köyden Göçle Giden Aile Sayısı
Eskişehir	37	282
Emirdağ	9	48
İzmir	7	34
Çifteler	5	29
Denizli	1	15
İstanbul	2	4
Mahmudiye	1	4
Afyon	1	1
Çeşitli İller	1	5
TOPLAM	64	422

* Envanterde A.Piribeyli, Bademli ve Davulga'ya ait veriler bulunmamaktadır. Ayrıca bazı köyler birden fazla merkeze göç verdiği için birden fazla sayılmıştır.

Kaynak: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, 1983

Emirdağ ilçesi kırsalından olan iç göçlerin 1981 yılında yapılan köy envanteri verilerine göre 7 köye 13 aile yerleşirken, 48 köyden 422 aile ayrılmıştır (Tablo 18). Verilen göç merkezlerine göre dağılımına baktığımızda verilen göçlerin % 66'sının doğrudan Eskişehir'e olduğu görülür. Eğer Çifteler ve Mahmudiye ilçelerine olan göçler de eklenirse verilen göçlerin % 74'ünün, yani her 4 kişiden 3'ünün Eskişehir'e göçtüğü anlaşılır (Tablo 19). İç göçlerde Eskişehir'i 7 köyden 34 ailenin göç ettiği İzmir ve 1 köyden 15 ailenin göç ettiği Denizli takip etmektedir. İzmir ve Denizli'ye olan göçler büyük bir ihtimalle ilçeden daha önce mevsimlik işlerde çalışmak üzere gitmiş kişilerin daha sonra mevsimlik göçü sürekli hale dönüştürmesiyle meydana gelmiştir. İlçenin bağlı olduğu il merkezine ise sadece 1 köyden 1 ailenin göç etmiş olması oldukça ilginçtir. Bu durum aslında ilçenin il merkeziyle organik bir bağının ve ilişki ağının oluşmadığını göstermektedir. Bunun en önemli nedeni ise Emirdağ

ilçesinin il merkezine uzaklığı ve coğrafi olarak da soyutlanmış olmasıyla ilgilidir. İç Anadolu Bölgesi'ni batıdan kuzeybatı-güneydoğu yönünde çevreleyen Emirdağları ve uzantıları ile doğuda Yukarı Sakarya Havzası'nda kalan ilçe, geçmişten günümüze ikili ilişkilerini kuzeyindeki Eskişehir'le kurmuştur. Yerleşmelerin birbirleriyle ilişkilerini yönlendiren ulaşım güzergâhları bu bakımdan önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Konya'yı İstanbul'a bağlayan karayolu Bolvadin'den sonra Emirdağ'ından geçerek Çifteler üzerinden Eskişehir'e ulaşmaktadır. Ayrıca bu yol Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'u güneye bağlayan çok eskiden beri kullanılan bir güzergâhtır. Buna karşın Ankara-Sivrihisar-Afyonkarahisar karayolu ise 1960'lı yıllardan sonra yapılmış olup Bayat'tan sonra 1.400 m yüksekliğindeki Köroğlu Beli'ni aşmaktadır. Dolayısıyla kış aylarında ilçenin Afyonkarahisar ile bağlantısı Eskişehir yoluna göre daha güçtür. Ayrıca Afyonkarahisar'ın Eskişehir kadar gelişmiş bir merkez olmaması, Emirdağ ve Afyonkarahisar halkının birbirini kabullenmemiş olması ve Emirdağlıların Eskişehir'e bağlı olmak istemeleri gibi sebeplerle ilçeden il merkezine olan göçün çok az olmasında etkili olmuştur.

Tablo 20. Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtiçine Alınan ve Verilen Göçler (1997).

Köy Sayısı	Göç Alan		Göç Veren	
	Köy Sayısı	Göçle Gelen Hane Sayısı	Köy Sayısı	Göçle Giden Hane Sayısı
75	4	7	27	389

Kaynak: DİE, 2002:153

1997 köy envanteri sonuçlarına göre ilçe kırsalından olan göçlerin azalarak devam etmektedir (Tablo 20). 1992-1997 yılları arasında 4 köye 7 hane yerleşirken 27 köyden 389 hane ayrılmıştır. Bu kaynağa göre elde edilen göç verileri de DİE (TUİK) tarafından köy bazında saklanmadığından ve göç merkezleri belirtilmediğinden göçün tipini ve yöneldiği merkezlere göre dağılımını ortaya çıkarma şansımız yoktur.

Tablo 21. Sayım Sırasında Yurtiçinde Bulunan Emirdağlı Hanehalkı Sayısı (1985-90-2000).

Sayım Sırasında Yurtiçinde Bulunan Hanehalkı Sayısı	1985	1990	2000
Emirdağ İlçe Merkezi	1.325	1.527	1.637
Emirdağ İlçesi Köyleri	4.565	4.232	3.062
TOPLAM	5.890	5.759	4.699

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Nüfus sayımı sırasında hanede bulunmayan kişilerin yurtiçinde mi yoksa yurtdışında mı bulunduğu ile ilgili sorundan yurtiçinde bulunanların dağılımı tabloda verilmiştir (Tablo 21). Doğrudan göçü yansıtmamakla birlikte hanede olmayan bireylerin sayısını ortaya koyması açısından önemli bir veri kaynağıdır. Buna göre ilçe merkezinde yurtiçinde bulunan hane bireyi sayısının ilçe merkezinde artış gösterdiği, buna karşın ilçenin köylerinde tam tersine bir durum sergilediği görülmektedir (Tablo 21). Göç süreci artık köylerde geride kalan kesimin göç edemeyecek yaşlılardan oluşmasına bağlı olarak zayıflamış ve sayım sırasında hanede bulunmayan kişi sayısı giderek azalma göstermiştir.

Tablo 22. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinden 1995-2000 Dönemindeki Göçlerin Bazı İllere Göre Dağılımı.

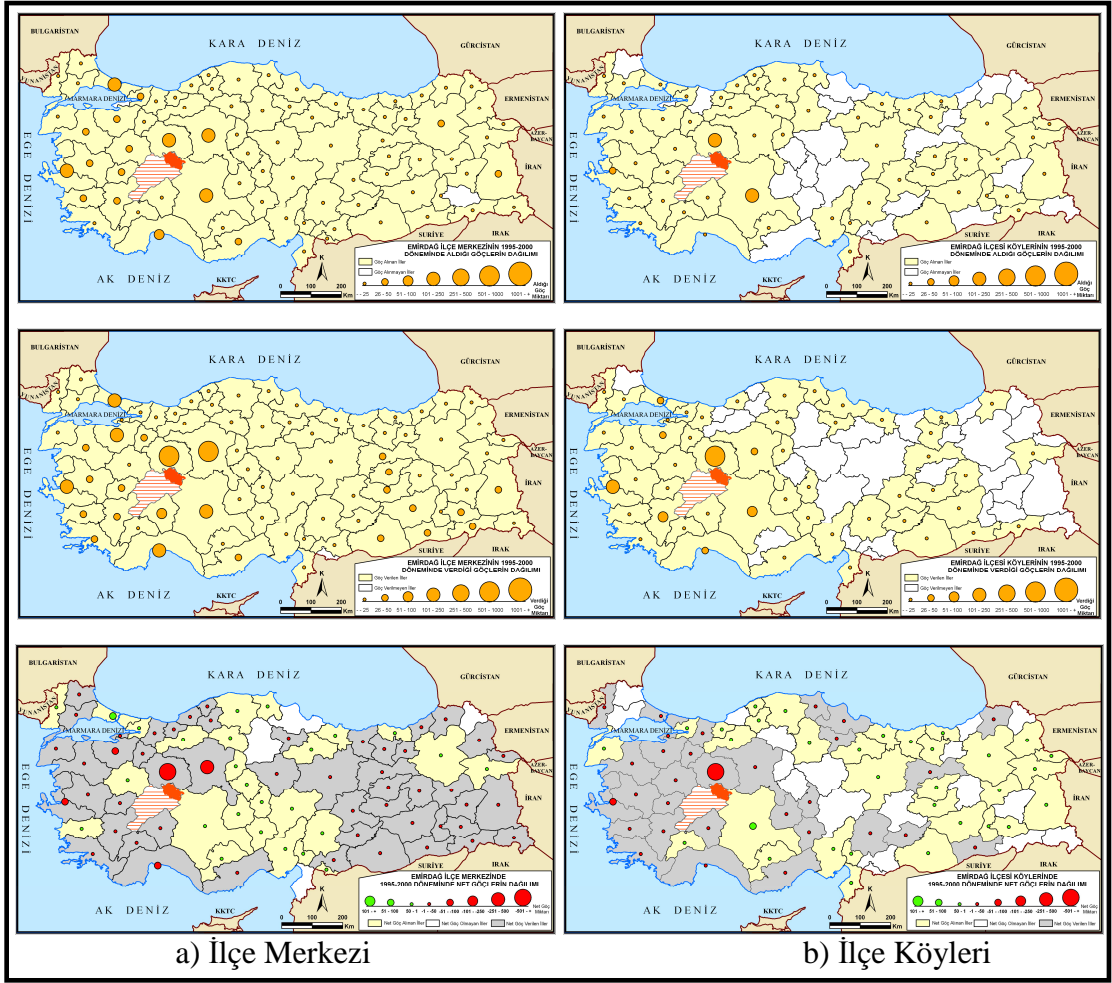
İller	Emirdağ İlçe Merkezi			Emirdağ İlçesi Köyleri		
	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
Eskişehir	226	881	-655	165	904	-739
Ankara	137	532	-395	23	42	-19
İzmir	136	217	-81	37	106	-69
İstanbul	185	118	67	23	29	-6
Konya	171	140	31	139	51	88
Bursa	38	103	-65	13	47	-34
Antalya	59	158	-99	12	35	-23
Diğer İller	870	1.336	-466	220	236	-16
TOPLAM	1.822	3.485	-1.663	632	1.450	-818

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı: Göç İstatistikleri.

Nüfus sayımlarında ikametgâh değişikliğine göre elde edilen göç verilerinden ilçe bazında sadece 2000 Genel Nüfus Sayımı için, son 5 yıl içinde yapılan göçleri içine alan bir şekilde derlenebilmiştir. Bu döneme ait ilçe merkezi ve köyler toplamından alınan ve verilen göçlere ait değerler elde edilebilmiş fakat hangi köyden ne kadar kişinin nereye göç ettiği şeklinde köy bazında detaylandırılmamıştır. 1995-2000 döneminde ilçeden yurtiçine göçler devam etmiş ve ilçe yaklaşık 2.500 kişi net göç vermiştir (Tablo 22). İlçe merkezinin köylerden iki kat daha fazla net göç verdiği bu dönemde yaklaşık toplamda 5.000 kişi ayrılırken 2.500 kişi ilçeye gelmiştir (Tablo 22).

İlçeden olan göçlerin gerçekleştiği merkezlere göre dağılımına tablo ve haritadan bakıldığında neredeyse tüm göçün tek merkezli gerçekleşmiş olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 22, Harita 23). Başka bir ifadeyle Emirdağ ilçesinden yurtiçine göç etmek isteyenlerin vazgeçilemez tek merkezi Eskişehir olmuştur. Fakat

bu durum alınan göçlerden daha çok verilen göçler için geçerlidir. Gerek ilçe merkezi gerekse köyleri Türkiye'nin orta ve doğu kesimlerinden net olarak göç alırken en fazla Eskişehir'e net göç vermiştir (Harita 23). İlçenin köylerinden olan göç akımında bu çok daha tipik olarak gözükmekte olup, köylerin aldığı göçlerde bu ilin oranı % 26 iken verilen göçlerin % 62'si Eskişehir merkezli gerçekleşmiştir.

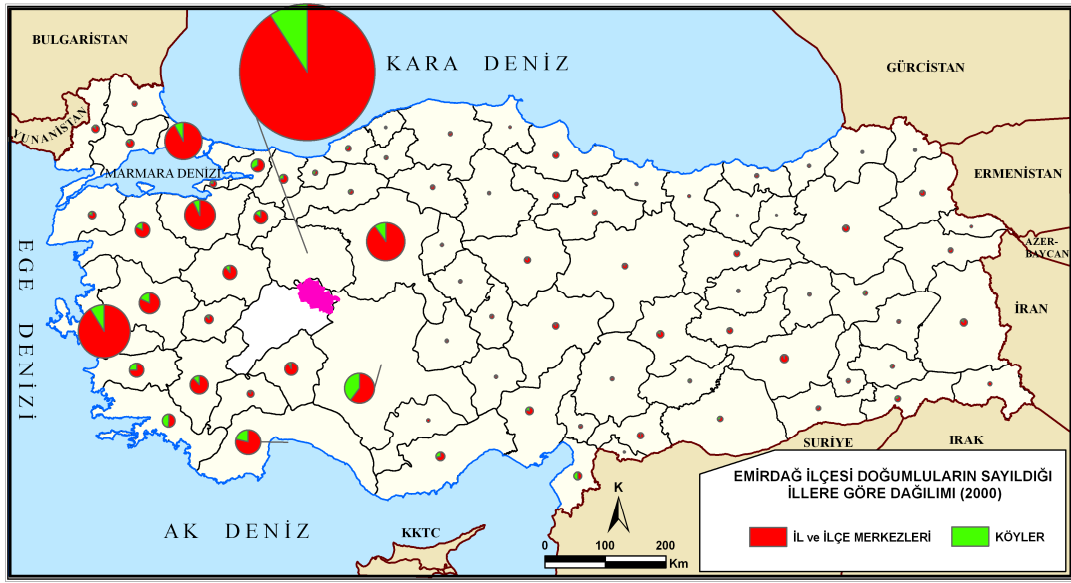

Harita 23. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinin Aldığı, Verdiği, Net Göçlerin Dağılımı (1995-2000).

İlçeden göçün Türkiye'de illere göre dağılımını ortaya koyacak bir diğer veri olarak Emirdağ ilçesi doğumlu nüfusun sayıldığı illere göre dağılımına bakılabilir (Harita 24). Bu yaklaşıma göre diğer illerde sayılan Emirdağ ilçesi doğumluları o illere göç etmiş olarak kabul edilebilir. Yine bu veri de tam olarak göçü yansıtmakta yeterli olmasa da önemli bir ipucu vermektedir. 2000 sayımına göre Emirdağ ilçesi doğumlu olup ilçe dışında 40.894 kişi sayılmıştır. İlçenin bugünkü nüfusuna yakın

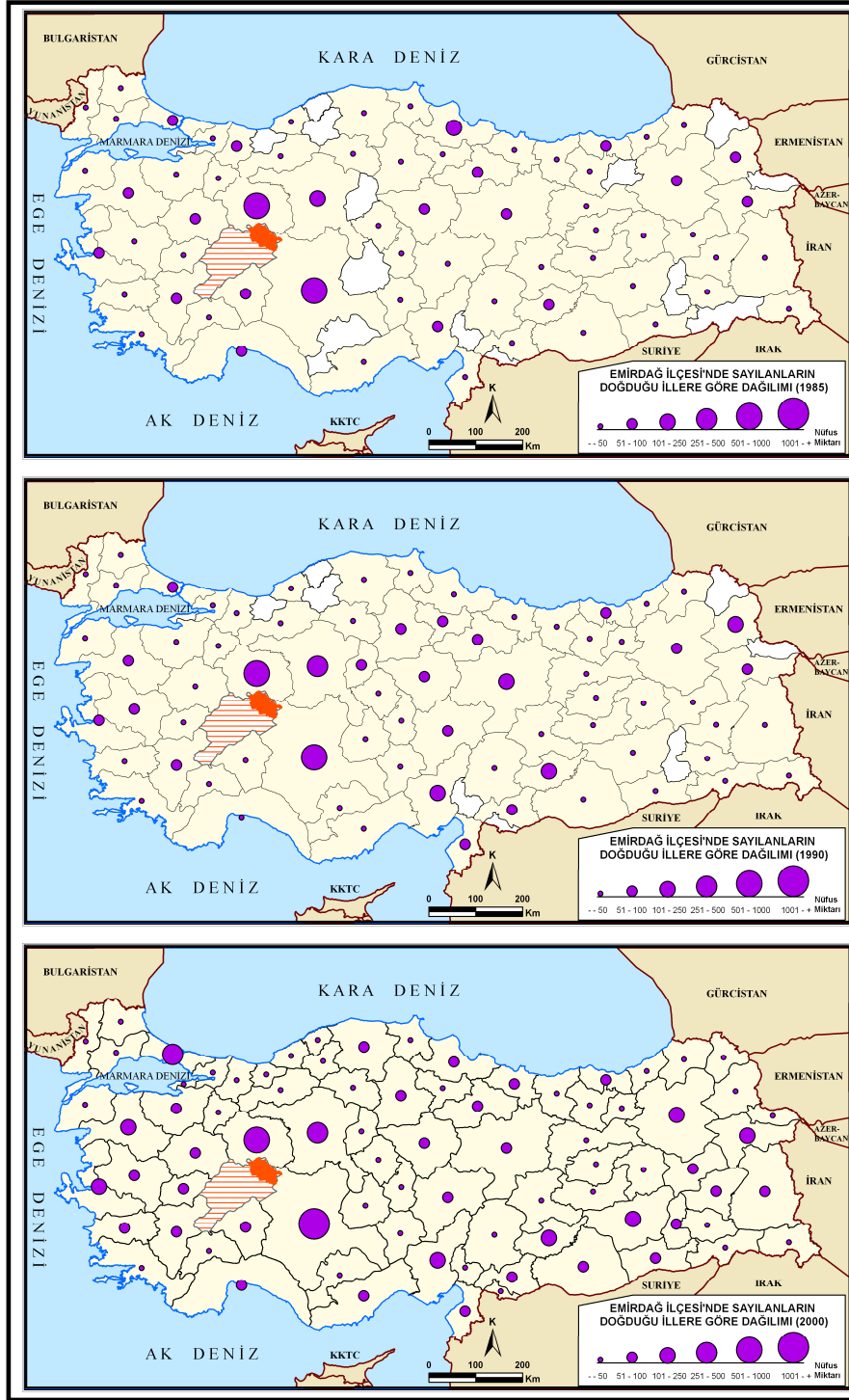

bir nüfusun ilçe dışında bulunduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. İlçe dışında sayılan nüfusun % 88,5'inin (36.216 kişi) şehirlerde, % 11,5'inin (4.678 kişi) ise köylerde bulunması, ilçeden dışarıya olan göçün de yönünün kırdan kente doğru olduğunu ortaya koymaktadır. Emirdağ ilçesi doğumluların en çok sayıldığı yer, göçün en fazla gerçekleştiği Eskişehir ili (ilçe dışında sayılan toplam nüfusun % 60,8'i) olmuştur. Eskişehir'i İzmir, İstanbul, Ankara, Bursa, Konya ve Antalya illeri takip etmektedir. Emirdağ ilçesi doğumlu nüfusun Konya ili hariç diğer illerin tamamında il ve ilçe merkezlerinde kaydedilmiştir.

Harita 24. Emirdağ İlçesi Doğumluların Sayıldığı İllere Göre Dağılımı (2000).

Yine doğum yeri bilgisine bağlı olarak Emirdağ ilçesinde sayılan diğer iller doğumlu nüfusun illere göre dağılımı ilçeye olan göçlere dair bilgi verebilir. Emirdağ ilçesinde sayılan diğer iller doğumlu nüfusun dağılışı ve gelişimine baktığımızda Eskişehir, Konya doğumluların ön plana çıkarken bu illeri Ankara ve İstanbul takip etmiştir. Zamanla ilçede sayılan diğer iller doğumlu nüfusun dağılımı önemli değişim göstermiştir (Harita 25). Son sayımda ilçede sayılan diğer iller doğumluların dağılımında ülkenin doğu ve güneydoğusundan olan iller kendini göstermeye başlamıştır. Bu durum özellikle sayımların hasat dönemlerine karşılık gelen dönemde bu bölgelerden getirilen tarım işçilerinin ilçede sayılmış olabileceği ihtimali ile ilgili olabilir. Bununla birlikte ilçenin kırsalına Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundan olan mevsimlik göçler gelecekte sürekli göçlere dönüşebilir.

Harita 25. Emirdağ İlçesi'nde Sayılanların İllere Göre Dağılışı (1985-1990-2000).

3.4.3. Yurtdışına Göçler

Emirdağ ilçesi kırsalından ve ilçe merkezinden dışarıya olan göçlerin en önemlisi belki de en fazla katılmak istenilen tipini yurtdışına olan göçler oluşturmaktadır. Mevsimlik ve yurtiçine olan göçlere göre daha sonra başlamasına rağmen günümüzde dahi geride göç etmek isteyenlerin hayallerini bu göç tipi oluşturmaktadır. Sonuçları itibariyle de diğer göç tiplerinden farklı etki ve sorunlara sahip olunan bu göç tipinin ön plana çıkması, diğer göç tiplerine göre göçmenin daha fazla kazanma ve daha iyi yaşam sürdürebilme beklentisi ile göç edenlere özentsidir.

Emirdağ ilçesinden yurtdışına şimdiye kadar ne kadar nüfusun göç ettiği konusunda elimizde bir veri kaynağı yoktur. Türkiye’de yurtdışına göç konusunda il veya ilçe bazında bir veri yoktur. Çünkü bu göç türü ile ilgili belli bir kurum tarafından sürekli ve düzenli tutulan bir kayıt olmadığından bu konuda düzenli yayınlanmış bir veri kaynağı bulunmamaktadır.

Türkiye’de yurtdışına ilk göçler 1950 sonrasında kişisel girişimlerle başlamıştır. 1964-1973 döneminde İş ve İşçi Bulma Kurumu eşgüdümünde Avrupa ülkeleri ile yapılan ikili anlaşmalarla devam etmiştir. 1974 ve sonrasında ise göç edenlerin ailelerini yanlarına getirilmesine izin verilmiş ve böylece aile birleşmesi şeklinde yoğunlaşan göçler ile kişisel ve grup halinde girişimlere kaçak göçler eklenmiştir. 1980’li yıllarda vize uygulamasının başlamasıyla bu defa yurtdışından birisiyle evlenmek suretiyle evlilik göçleri başlamıştır. Yine aynı yıllarda nitelikli insanlardan oluşan “beyin göçü” diğer bir göç tipini oluşturmuştur. 1990’lı yıllarda da devam eden evlilik göçleri ile birlikte beyin göçü daha da hızlanmaya başlamıştır. Nihayet 2000’li yıllarda da önemini koruyan “beyin göçü” yanında ülkemizin kaçak göçlerde ara durak olarak kullanıldığı “transit göçler” de yoğunlaşmıştır. Bütün bu göçlerin tiplerini içine alan yıllara göre ayrımının yapılarak göç edenlerin niteliklerini de içeren istatistiksel bir veri yayınlanmamaktadır.

İlçeden yurtdışına işçi göçü ile ilgili kesin rakamlar olmamakla birlikte Afyonkarahisar ilinde yurtdışına işçi olarak gitmek için yapılan başvuru sayısı ve gönderilen kişi sayısı tabloda verilmiştir (Tablo 23). İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından koordine edilen işçi göçünde 1965-1973 yılları arasında ilden yaklaşık 30.000 kişi başvurmasına karşın ancak 1/3 kadarı gönderilebilmiştir. Bu oran şu açıdan anlamlıdır. Yurtdışına göç etmek için başvuran 3 kişiden ancak biri

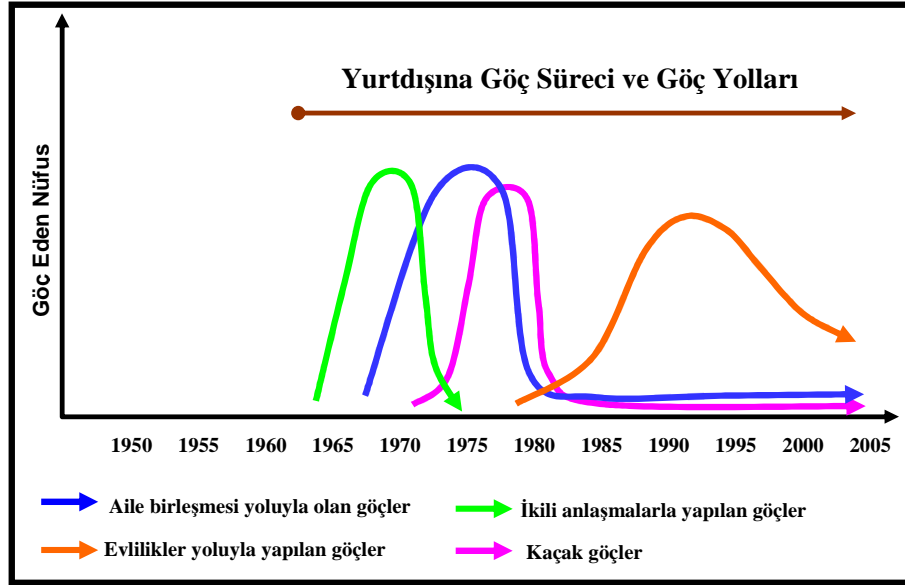
gidebilmiştir. Bu durumda geride kalan 2 kişi de mutlaka gidebilmenin başka yollarını bulmaya çalışacak veya daha küçük ihtimalle yurtdışına göç edemeyen bu kitle, yurtiçine göç etmeyi düşünebilecektir. Afyonkarahisar ilinin yurtdışına en çok göç vermiş olan Emirdağ ilçesinin bu tablodaki değerlerde önemli bir yeri olduğu kesindir (Tablo 23).

Tablo 23. Afyonkarahisar İli'nden 1965-1973 Döneminde Yurtdışına İşçi Olarak Gitmek İçin Yapılan Müracaat Sayısı ve Gönderilenlerin Dağılımı.

Yıllar	Müracaat Sayısı			Gönderilen İşçi Sayısı
	E	K	T	
1965	4.503	32	4.535	353
1966	1.237	50	1.287	354
1967	1.699	21	1.720	89
1968	2.194	168	2.362	545
1969	4.547	702	5.249	2.312
1970	5.277	741	6.018	1.440
1971	2.371	411	2.782	1.333
1972	1.851	306	2.157	1.399
1973	2.982	471	3.453	2.307
TOPLAM	26.661	2.902	29.563	10.132

Kaynak. Tuna, 1981:136-154, 224-232.

Emirdağ ilçesinden ilk yurtdışına göç ilçenin Karacalar köyünden gerçekleşmiştir. Bu köyden İstanbul'a 1950'li yıllarda göç etmiş Ahmet Öztürk isimli vatandaş, 1962 yılında buradan da Belçika'ya kendi girişimleriyle göç etmiştir. Daha sonra bu ülkeden köyündeki yakınlarına gönderdiği bir mektupta Belçika'ya göç ederek bu ülkede çalışabileceklerini yazmış ve böylece ilk göç akımının ve ağının oluşmasına katkı sağlamıştır (Köktepe, 2008:98-99). Bugün de ilçeden yurtdışına en fazla göç vermiş olan köy Karacalar köyüdür. Böylece 1964 öncesi yurtdışına işçi gönderimi ile ilgili çeşitli ikili anlaşmalar yapılmadan önce dış göç başladığı gibi dış göçle ilgili önemli bir bilgi birikimi bu süreçte sağlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında işçi gönderimi için henüz ikili anlaşmalar yapılmadan önce, Emirdağ ilçesinde dış göç başladığından bu süreçte dış göç süreci ile ilgili bilgisi olan hazır bir kitle oluşmuştur. Bunun için yurtdışına işçi gönderimi amaçlı yapılan başvurular Emirdağ ilçesinden daha fazla olmuştur.

Şekil 28. Emirdağ İlçesi'nden Yurtdışına Göç Süreci ve Kullanılan Göç Yolları.

İlçede yurtdışına göçün başladığı 1962 yılından günümüze kadar aradan geçen 45 yıllık sürede çeşitli tip ve yollarla devam etmiştir (Şekil 28). 1964-1973 yılları arasında ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşen göçler hemen arkasından aile birleşmesi yoluyla devam etmiştir. 1980'li yıllarda vize uygulamasının başlamasıyla büyük ölçüde azalan kaçak göçler ve bu tarihten sonra evlilik kanalıyla olan göçlerle günümüze kadar gelmiştir (Şekil 28).

Tablo 24. Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtdışına Olan Göçler (1981).

Toplam Köy Sayısı	Yurtdışına Çalışmak İçin Göç Edenin Olmadığı Köy Sayısı	Köyden Yurtdışına Çalışmak İçin Giden Aile Sayısı	Köyden Yurtdışına Çalışmak İçin Giden Kişi Sayısı
75	8	2.065	3.774

Kaynak: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, 1983

Emirdağ ilçesi köylerinden yurtdışına göçlerle ilgili en önemli veri kaynağını 1981 yılında yapılan “Köy Envanter Etütleri” oluşturmaktadır. Bu envanterin köy anketlerinden derlenen verilerle tablo ve haritalar oluşturma imkânı bulunmuştur. Buna göre ilçeden sadece 8 köyden yurtdışına göçler gerçekleşmezken, 1981 yılı itibariyle köylerden 2.065 aile, 3.774 kişi göç etmiştir (Tablo 24). Eğer her bir ailenin ortalama 4 kişiden oluştuğu kabul edilir ve aile sayısı bu rakamla çarpıldıktan sonra üzerine göç eden kişi sayısı da eklenirse göç eden toplam kişi sayısının 10.000'in üzerinde olduğu söylenebilir. Bu verilerde yurtdışına pek göç vermemiş olan

Bademli ile birlikte yurtdışı göçün daha fazla olduğu A.Piribeyli ve özellikle çok yoğun bir dış göçün yaşandığı Davulga beldeleri ile Emirdağ ilçe merkezine ait bilgiler yoktur. Yine köylerden önce Emirdağ ilçe merkezine, Eskişehir'e ve İstanbul, İzmir gibi merkezlere göç ettikten sonra yurtdışına kademeli göç edenlere ait bilgi de bulunmamaktadır.

Tablo 25. Emirdağ İlçesi Köylerinden Ülkelere Göre Yurtdışına Olan Göçler (1981).

Ülke Adı	Köy Sayısı*	Köyden Yurtdışına Çalışmak İçin Giden Aile Sayısı	Köyden Yurtdışına Çalışmak İçin Giden Kişi Sayısı
Almanya	28	310	1.033
Belçika	13	628	762
Fransa	1	15	85
Hollanda	2	80	151
S.Arabistan	1	0	1
Çeşitli Ülkeler	19	1.032	1.742
TOPLAM	64	2.065	3.773

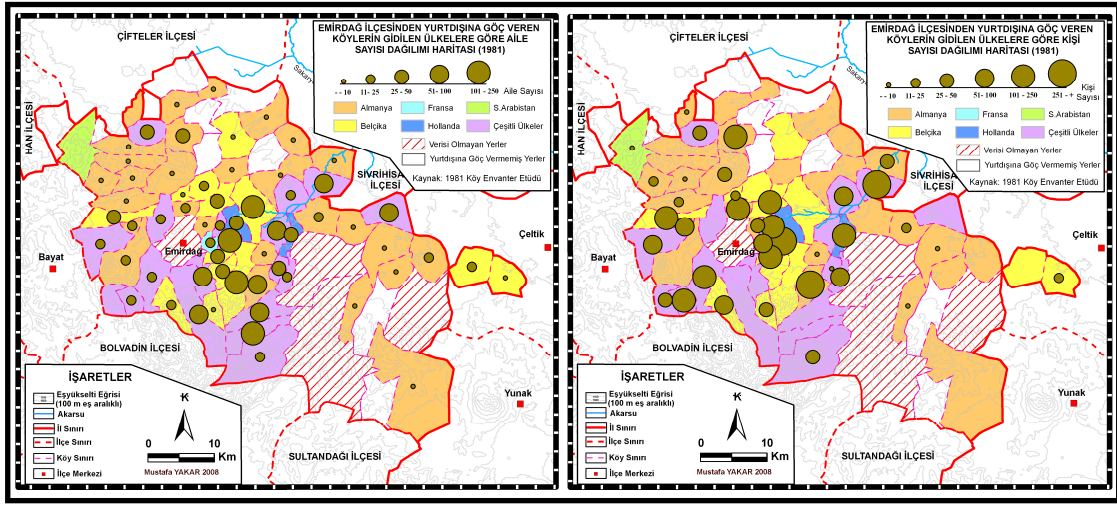
* Envanterde A.Piribeyli, Bademli ve Davulga'ya ait veriler bulunmamaktadır.

Kaynak: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, 1983

Yurtdışına göçün ülkelere göre dağılımına bakıldığında Almanya ve Belçika'nın başta geldiği görülür (Tablo 25). Bununla birlikte 19 köyden ise birden fazla ülkeye göçün olduğu tespit edilmiştir. Köylerden yurtdışına olan göçte kişi sayısının aile sayısından daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır ki, bu durum göçe katılanların daha çok erkeklerden oluşması ve bunların çoğunluğunun bekârlardan meydana gelmesi ile ilgilidir.

İlçede yurtdışına göç veren köylerden göç eden aile ve kişi sayıları dikkate alındığında en çok göçün Emirdağ ilçe merkezinin doğu ve güneyinde yer alan yakın çevresindeki köylerden olduğu görülür (Harita 26). Buna karşın ilçenin kuzeydoğu ve güneyindeki köylerde yurtdışına göçün çok düşük düzeyde kaldığı görülür. Yurtdışına giden aile ve kişi sayısının köylere göre dağılımında bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Aile sayısının fazla olduğu köylerden yurtdışına göçün daha önce başladığı ve ailelerini de götürdükleri, buna karşın kişi sayısının fazla olduğu köylerin ise yurtdışına göçün henüz daha yeni olduğu söylenebilir. Ayrıca birbirine komşu köylerden yurtdışına göçün aynı ülkeye doğru olduğu görülür ki, bu durum bu köylerin birbiri ile ilişkilerinin bir sonucu olarak göçün de aynı ülkeye olmasında etkili olmuş olmalıdır. Gerek Eskişehir gerekse yurtdışında Emirdağlıların aynı mahallede toplanmış olmaları, ilişki ağlarının göçteki etkisini ve önemini

göstermektedir. Kendi aralarındaki ilişki ağlarını ise tarihsel olarak aynı kökene sahip olmaları büyük ölçüde belirlemektedir.

Harita 26. Emirdağ İlçesi Köylerinden Yurtdışına Göç Eden Aile ve Kişi Sayısı Dağılımı (1981)

Günümüze gelindiğinde Emirdağlıların en fazla bulunduğu ülke Belçika'dır (Tablo 26). Hatta Emirdağ'dan yurtdışına göç denildiğinde hemen Belçika akla gelmektedir. Belçika'ya göçün bugün bu düzeye erişmesinde yurtdışına ilk göçün bu ülkeye olması, yurtdışında gidildikten sonra ülke değiştirilmesi, ülkeden ülkeye değişen göç politikaları, zaman zaman kaçak göçmenlere yönelik çıkarılan aflar, ülkelerin yabancılara karşı tutum ve uygulamaları, işçi ve sosyal haklarla ilgili uygulamalar gibi çok sayıda etken sıralanabilir. Bunların dışında belki de en önemli faktör ilk gidenler tarafından kurulan ilişki ağları sayesinde gerek kaçak, gerekse evlilik yolları ile ilçeden göçün bugün dahi bu ülkeye devam etmesidir. Belçika'yı Fransa ve Hollanda takip ederken, Almanya dördüncü sırada bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın kayıtlarına göre bugün ABD ve Kanada'nın yanında Avustralya'ya kadar geniş bir yelpazede Emirdağlılara rastlanmaktadır. Yine aynı kaynağa göre toplam 67.112 Emirdağlı nüfus yurtdışında bulunmakta olup, bu rakamda Emirdağlı olduğu halde bulunduğu ülkenin vatandaşlığına geçmiş olanlar dâhil değildir. Yabancı ülke vatandaşlığına ne kadar kişinin geçtiği ile ilgili herhangi bir kayıt bulunamadığından ilçeden ne kadar kişinin yurtdışına göç ettiği konusunda net bir rakam vermek zordur.

Tablo 26. Emirdağ İlçesi Nüfusuna Kayıtlı Yurtdışındaki Kişi Sayısı (07.08.2008).

Ülkeler	Emirdağ Nüfusuna Kayıtlı Kişi Sayısı
Belçika	37.948
Fransa	13.534
Hollanda	6.555
Almanya	6.228
Danimarka	1.515
İsviçre	764
Avusturya	112
İngiltere	81
ABD	92
Avustralya	31
Kanada	13
Diğer	239
TOPLAM	67.112

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı Bilgi Edinme Birimi. Elektronik veri, Ankara.

Yurtdışına göç konusunda fikir verebilecek bir başka veri ise nüfus sayımları sırasında hane halkında sayım sırasında bulunmayıp yurtdışında olanlara ait değerlerdir. Türkiye’de ilçe bazında yurtdışına verilen göçlerle ilgili başka veri seti olmadığından kullanılabilir en önemli veri kaynağıdır (İçduygu ve diğ., 2001:46). Buna göre ilçenin köyleri ve ilçe merkezinde sayım sırasında hane halkından yurtdışında bulunan kişi sayısı tabloda verilmiştir (Tablo 27). Hane halkından yurtdışında olan kişi sayısının gelişimine bakıldığında ilçenin köylerinde giderek azalan bir eğilim görülürken, ilçe merkezinde bunun aksine bir gelişim meydana gelmiştir. Emirdağ’da 1985 yılında hane halkından toplam 5.218 kişi yurtdışında olup, bunun 4.175’inin köylerden, geriye kalan 1.043 kişinin ise ilçe merkezindeki hanelerden olduğu görülür. 2000 sayımına göre ise toplamda 4.355 kişinin yurtdışında bulunan kesimini oluşturduğu, bunun 2.953’ünün köylerde olan hanelerden, 1.402’sinin ise ilçe merkezinden meydana geldiği tespit edilmiştir (Tablo 27). Bu değerlerin dağılımı elbette tam olarak göç edenlerin ne kadar olduğunu vermese de hane halkından yurtdışında bulunan kişi sayısının zamansal olarak gelişimini ortaya koyması açısından önemlidir.

Tablo 27. Sayım Sırasında Yurtdışında Bulunan Emirdağlı Hanehalkı Sayısı (1985-90-2000).

Sayım Sırasında Yurtdışında Bulunan Hanehalkı Sayısı	1985	1990	2000
Emirdağ İlçe Merkezi	1.043	1.252	1.402
Emirdağ İlçesi Köyleri	4.175	3.600	2.953
TOPLAM	5.218	4.852	4.355

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

İlçedeki hanelerden yurtdışında bulunanlar hakkında bu tablodaki değerlerin zamansal değişiminin göç açısından şu anlamlara sahip olduğu söylenebilir. Köylerden yurtdışında bulunan hane halkı sayısının azalması, köylerde nüfusun iç ve dış göçlerle iyice azaldığı gibi uygulanan göç politikaları nedeniyle yurtdışına göç etmenin her geçen gün güçleşmesi ile de ilgilidir. Köylerden yurtiçine 1980 sonrasında eğitim amaçlı göçlerin artışı yanında, yurtdışına göç edecek bireylerde giderek daha fazla nitelik aranması, göçün seçicilik yasası gereği kırsaldan yurtdışına gidebilmeyi giderek azaltmıştır. Buna karşın ilçe merkezinde hem genç nüfusun köylere göre daha fazla olması, hem de yurtdışı ile daha yoğun ilişkilerin olması yanında genç nüfusun en azından kırsala göre daha nitelikli olması gibi nedenlerle ilçe merkezindeki hanelerden yurtdışında bulunan kişi sayısında artış görülmüştür.

Tablo 28. Afyonkarahisar İlinin Yurtdışından Aldığı Göçlerin Dağılımı (1980-2000).

	1980			1985			1990			2000		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Afyonkarahisar ilinin yurtdışından aldığı göç	1585	596	2181	2618	1455	4073	1204	629	1833	1200	935	2135

Kaynak: DİE (1985, 1989, 1997), TÜİK (2005).

Ravenstein'in “*her göç akımı karşı akımı oluşturur*” diye ifade ettiği geriye veya tersine göçler yani yurtdışından Emirdağ’a göçlerle ilgili şunları ifade etmek mümkündür. 2000 Genel Nüfus Sayımı’ndan elde edilen ve 1995-2000 yıllarını içeren 5 yıllık süre bir tarafa bırakılırsa, nüfus sayımlarından elde edilen göç verilerinde yurtdışından alınan göçlerle ilgili veriler il bazında yayımlandığından Emirdağ ilçesinin yurtdışından aldığı göçlerle ilgili bir bilgi yoktur.

Afyonkarahisar ilinin yurtdışından aldığı göçlerin gelişimine baktığımızda 1980-1985 döneminde 4.073 kişiyle diğer dönemlerden yaklaşık iki kat daha fazla göç aldığı görülmektedir (Tablo 28). 1980 sonrasında Avrupa ülkelerinin uyguladıkları göç politikaları ve özellikle Almanya’nın geriye göçü özendirme uygulamaları bu dönemde ilin yurtdışından aldığı göçü artırmıştır.

Tablo 29. Emirdağ İlçesi’nde Sayılan Yurtdışı Doğumlarının Dağılımı (1985-1990-2000).

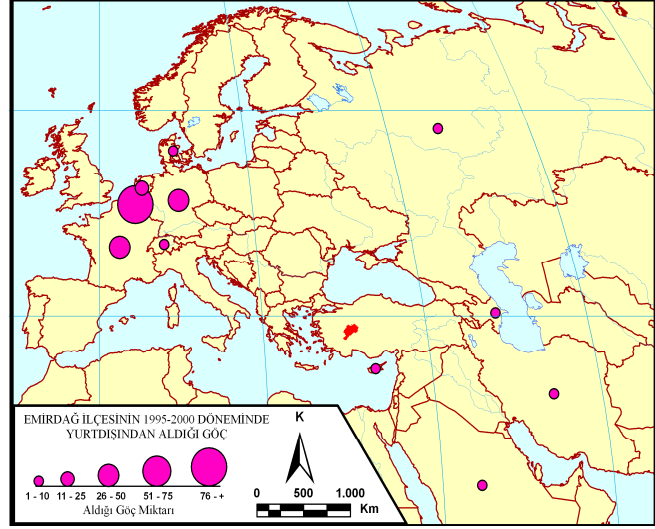
	1985			1990			2000		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Emirdağ’da Sayılan Yurtdışı Doğumlar	188	156	344	151	150	301	206	198	404

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Emirdağ ilçesine geri göçlerle ilgili uzun dönemli istatistikler olmamakla birlikte ilçede sayılan yurtdışı doğumlu nüfusun gelişimine baktığımızda ilçede az da olsa yabancı veya yurtdışına göç edenlerden geriye dönenler olduğu söylenebilir (Tablo 29). Fakat bu rakamlar göç değerlerinden yüksektir. Eğer 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre ilçede sayılan yurtdışı doğumlu kişi sayısı ile aynı sayımda ilçenin yurtdışından aldığı göç miktarına bakılırsa bunu görmek mümkündür (Tablo 30).

Tablo 30. Emirdağ İlçesi'nin 1995-2000 Döneminde Aldığı Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı.

Ülkeler	Yurtdışından Alınan Göç (Kişi Sayısı)
Belçika	111
Fransa	34
Almanya	46
Hollanda	20
İran	7
İsviçre	6
Danimarka	5
Azerbaycan	4
K.K.T.C.	4
S.Arabistan	2
Rusya	1
Gürcistan	1
Beyaz Rusya	1
Diğ. Ülkeler	1
TOPLAM	243

Harita 27. Emirdağ İlçesi'nin 1995-2000 Döneminde Yurtdışından Aldığı Göçler

Emirdağ ilçesine 1995-2000 yılları arasında yurtdışından toplam 243 kişi göç etmiştir. Yurtdışından alınan göçün ülkelere göre dağılımına baktığımızda doğal olarak günümüzde Emirdağlıların en fazla olduğu ülke olan Belçika'nın geriye göçlerde de ilk sırada olduğu görülür. Belçika'yı yine Fransa takip ederken Almanya Hollanda'nın önüne geçerek üçüncü sıraya yerleştiği görülmektedir (Tablo 30, Harita 27). Yurtdışından emekli olduktan sonra ilçeye dönenlerin bir bölümü aslında tamamen kesin dönüş yapmış değildir. Özellikle birinci kuşağa ait bu kişilerin çocukları ve torunları yurtdışında çalışmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla ilk kuşağın dede ve nineleri zaman zaman çocuklarının ve torunlarının yanına giderek belli bir süre da orada kalmaktadırlar. Böylece yıl içinde yapılan giriş-çıkışlarla oturma izinlerini uzatabilmektedirler. Yine emekli olduğu halde yaz aylarında Emirdağ ve köylerinde kalıp kışın yurtdışına geri dönenler de bulunmaktadır. Sonuçta Emirdağ ile yurtdışı arasında yılın belli sürelerinde kalınan ikili bir yaşam

tarzı ortaya çıkmaktadır. Özellikle birinci kuşak göçmenlerde gözlenen memleket özlemi ve sevgisi gibi sosyo-psikolojik faktörlerin etkili olduğu bu tarz yaşam, daha sonraki kuşaklar için aynı şekilde devam etmeyebilir.

Yurtdışına olan göçlerin geriye dönüşlerinde bir diğer önemli nokta ise ilçenin köylerinden veya ilçe merkezinden yurtdışına göçtükten sonra geriye dönüş merkezi olarak Eskişehir, Antalya, İstanbul gibi kentlerin de tercih edilmesidir. Bu durum Yılmaz'ın, ülkemizin kırsal alanlarından yurtdışına göç ettikten sonra kesin dönüş yeri olarak şehirleri tercih ettikleri ve böylece Türkiye'deki şehirleşme hareketine katkı sağladıkları şeklindeki araştırma sonucu Emirdağ'dan yurtdışına olan göçlerin geri dönüşlerinde de geçerlidir (Yılmaz, 1992:302-307). Ayrıca yurtdışında bulunan Emirdağlı gurbetçilerin son zamanlarda ev, arsa, dükkân gibi gayrimenkul yatırımlarında Eskişehir'i tercih ettikleri arazi araştırmaları sırasında geride kalanlar tarafından ifade edilmesi aynı gerçeği ortaya koymaktadır.

Tablo 31. Emirdağ İlçesi Köylerine Yurtdışından Kesin Dönüş Olan Köy ve Kişi Sayısı (1997).

Köy Sayısı	Kesin Dönüş Yapılan Köy Sayısı	Kesin Dönüş Yapan Kişi Sayısı
75	8	45

Kaynak: DİE, 2002:154.

İlçenin köylerinden yurtdışına göç ettiği ve köyüne çok lüks bir konut yaptırdığı halde yurtdışından geri köye kesin dönüşlerin olup olmadığı sorusuna ise yukarıda hazırlanmış olan tablo cevaplar niteliktedir (Tablo 31). 1997 yılında yapılan Köy Envanter'ine göre 1992-1997 yılları arasında ilçenin 8 köyüne toplam 45 kişi dönmüştür. Bu durum yukarıda ilçenin 1995-2000 döneminde yurtdışından alınan göçlerde ilçe merkezinin tercih edildiğini göstermektedir (Tablo 30-31). Yine ilçe köyelerine dönen 45 kişinin de her ne kadar kesin dönüş yaptıklarını da beyan etmiş olsalar da zaman zaman yurtdışına giriş-çıkış yaptıkları bilinen bir gerçektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLERİN ETKİLERİ VE ORTAYA ÇIKARDIĞI SONUÇLAR

Genel olarak nüfusun mekânsal anlamda yer değişikliği olarak adlandırılabilir göçleri sadece insan sayısının artışı/azalışı olarak algılamak doğru değildir. Çünkü göçler nüfusun artma ve azalması yanında siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak çok geniş bir etkiye sahip önemli bir değişim aracıdır. Bu etkiler birey, grup ve toplum olmak üzere üç farklı sosyal ölçekte ortaya çıkabilmektedir (Tablo 32). Ayrıca göçlerin bu etkilerini mekânsal ölçekte kaynak (göç veren) ve hedef (göç alan) bölgeler üzerindeki olmak üzere ikiye ayırabiliriz (Weeks, 1994:205). Özellikle göçün seçiciliğine bağlı olarak göç veren ve alan toplumlarda ortaya çıkan göçün demografik etkileri diğer etkileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Yine göçün eklerini göç veren veya göç alan yerlerdeki kırsal ve kentsel yerleşmeler göre de tasniflendirilebilir. Şüphesiz göçün tipi, süresi, boyutları ve göçü ortaya çıkaran sebeplere göre sonuçları ve etkileri farklılaşacaktır. Araştırma konusunun belirlenmesi ve sınırlandırılmasına bu açıdan bakıldığında göç veren kaynak bölgenin kırsal alanında ve diğer yerleşmelerindeki etkilerini daha çok mekânsal bakış açısıyla belirlemek uygun olacaktır. Gerek konu seçimi gerekse göçün etkilerinin bu şekilde sınıflandırılması konunun coğrafi açıdan ele alınmasının bir gereği olarak görülebilir.

Tablo 32. Göçün Birey, Grup ve Toplumsal Etkilerinin Basitleştirilmiş Gösterimi.

Etkileri	Birey	Grup	Toplum
Demografik			
Ekonomik			
Sosyal			
Kültürel			
Siyasi			
Çevresel			

Kaynak: Lewis, 1982, 168.

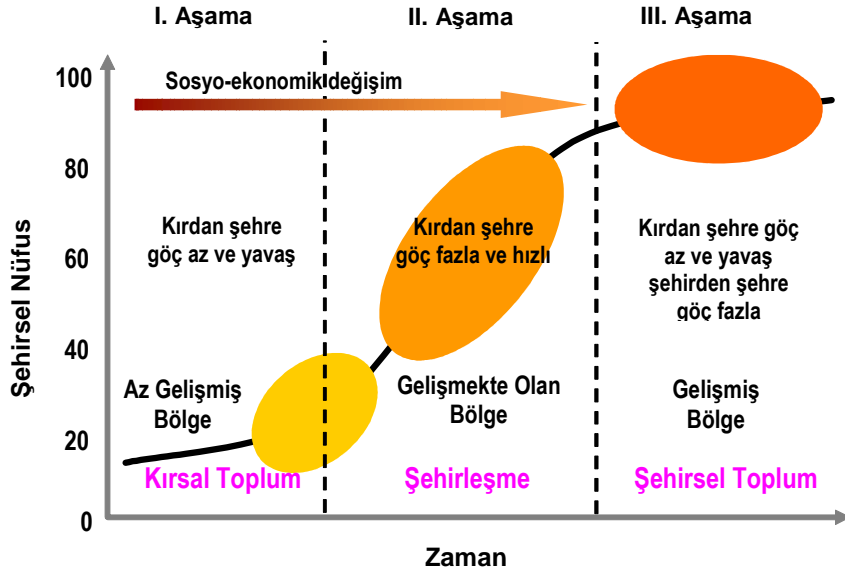
Çok sayıda disiplinin araştırma konusu olagelmış göçlerin sonuçlarını ortaya çıkarmak için multidisipliner araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim sonuçları itibariyle ekonomik gelişme-göç ilişkisi ekonomistleri, sosyal hareketlilik ve

toplumsal değişim yönleriyle sosyologları, nüfus gelişimi ve yapısındaki değişimi yönüyle demografları, bireysel ve toplumsal sosyo-psikolojik yönleriyle psikologları ve göçe bağlı değişimlerin zamansal/mekânsal etkileri yönüyle coğrafyacılardan, yerleşme ve özellikle şehirleşmeye etkileri yönüyle şehir ve bölge planlamacıları ilgilendirmektedir.

Bilindiği gibi günümüzdeki anlamıyla kırdan kente olan göçler sanayi devriminin ortaya çıktığı İngiltere’de başlamıştır. Daha sonra sanayileşme sürecinin diğer Avrupa ülkelerine, ABD’ye ve Japonya’ya sıçramasıyla kırsaldan kentlere göçler görülmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler için aynı süreç, II. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde artık kırdan kente olan göçler büyük ölçüde durmuş, hatta tersine kentten kıra tersine nüfus hareketi yaşanmaktadır. Dünya genelindeki kırsaldan olan bu göç sürecinin temelini aslında toplumsal dönüşüm sürecinin belirlemektedir. Nitekim sanayi öncesi toplumsal yapı tarıma dayalı feodal bir karaktere sahip olup, üretim ve ticaret tarımsal üretime dayanıyordu. Toplumda geniş toprak sahibi olanlar (bey, ağa vb) ile ticaretle uğraşanlar önemli bir yere sahiptiler. Dolayısıyla bu dönemde kırsaldan kente göç yok denecek kadar az ve yavaştı. Sanayileşme süreciyle hızlanan şehirleşme ve tarımsal üretimde modern yöntemlerin kullanılması kırsaldaki işgücünün şehirlere doğru kaymasına, yani kırdan kente göçün başlamasına ve kısa zamanda büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Bu süreç toplumda sosyo-ekonomik dönüşümün hem nedeni hem de sonucu olan döngüsel bir yapı arz etmektedir. Sanayileşme ve şehirleşmenin büyük ölçüde tamamlandığı şehirselleşen toplum yapısına erişilen üçüncü aşamada ise artık kırdan kente olan göçler iyice azalmış ve hızı yavaşlamıştır. Buna karşın göçün bu aşamadaki yönü kentten kente doğrudur (Şekil 29). Hatta burada, günümüz sanayi sonrası toplum olarak bilinen bilgi toplumunda kentten kıra göçlerin olduğu dördüncü bir aşamadan söz edilebilir.

Toplumsal dönüşümün bu genel değişimi global ölçekte değerlendirilebileceği gibi bölgesel, ülkesel, hatta ülke için bölgeler ve yöreler olarak da düşünülebilir. Çünkü toplumsal yapının aşamalarının mekânsal dağılımı farklılıklar göstermektedir. Başka bir ifadeyle hemen her ölçekteki mekânsal üniteler arasında var olan eşitsizlik/dengesizlikler aynı zamanda göçlerin de yönünü ve boyutlarını belirlemektedir.

Türkiye’de 1950 sonrasında başlayan sanayileşme ve şehirleşmeyle başarılmaya çalışılan şehrsel toplum oluşturma çabaları ile göçler arasındaki ilişkiyi şekildeki gibi açıklamak mümkündür (Şekil 29). Yine Türkiye’nin doğusundan daha gelişmiş olan batısına doğrulan göçün bölgesel boyutu da yine bu şeklin bölgelerarasına uyarlanmış boyutu olarak düşünülebilir.

Şekil 29. Kırsal Toplum Tipinden Şehrsel Topluma Geçiş Sürecinde Kırdan Şehre Göçler.

Emirdağ ilçesindeki göçler ise Türkiye’deki genel göç gelişimi ile benzerlik göstermektedir. İlçede 1950 sonrasında başlayan göçler ülke içinde, geçmişten beri karşılıklı ilişkilerin kurulmuş olduğu ve aynı zamanda ülkemizdeki sanayileşme ve şehirleşme sürecine o yıllarda katılmış olan Eskişehir’e ve yine başta sanayi olmak üzere çeşitli kesimlerde işgücüne ihtiyaç duyan Avrupa ülkelerine doğru olmuştur. Sonuçta günümüzde bile tarımsal karakterini koruyan ilçe, gelişmiş olan sanayi ve hizmet sektörüyle ön plana çıkmış şehirlere göç vermiştir. İlçe merkezi bu yönüyle kendini kabul ettiremediğinden kırsaldan olan göçte çekici bir merkez olma özelliği kazanamamıştır. Dolayısıyla ilçe genel itibarıyla kırsal toplumdaki çevresindeki şehirlerin etkisinde kalmış, gelişmekte olan bölge karakterini yansıtan kırdan kente göçün hızlı olduğu ikinci aşamada kalmaktadır.

Bu bölümde araştırma konumuz olan göçün kaynak bölgeler üzerindeki etkilerini ve sorunlarını inceleyeceğiz. Başka bir ifadeyle göç vermiş ve vermekte olan kırsal alanlarda günümüzde göçün etkilerini ve sorunlarını ortaya çıkarmaya çalışacağız. Öncelikli olarak nüfusun gelişiminde göçün etkisinin ortaya çıkan

sonuçlarının neler olduğu üzerinde durulacaktır. Bu noktada özellikle nüfusun kompozisyonu ve niteliklerinde göçlerin hangi değişiklikleri ortaya çıkardığı açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra yine gn kırsal yerleşmeler, arazi kullanımı, ekonomik faaliyetler, kırsaldaki eğitim ve sağlık hizmetleri, kırsalın örgütsel yapısı (kooperatifler) zerindeki etkileri ve sonuçları belirlenmeye çalışılacaktır. Belirlenen problemlerin çözüm nerileri ve planlamada göz önünde bulundurulması gereken noktaları ile g eksenli bakış açısıyla kırsal yerleşmelerin geleceği ise son bölümde tartışılacaktır.

1. GÖÇLERİN NÜFUSA ETKİSİ

1.1. NÜFUS GELİŞİMİNE ETKİSİ

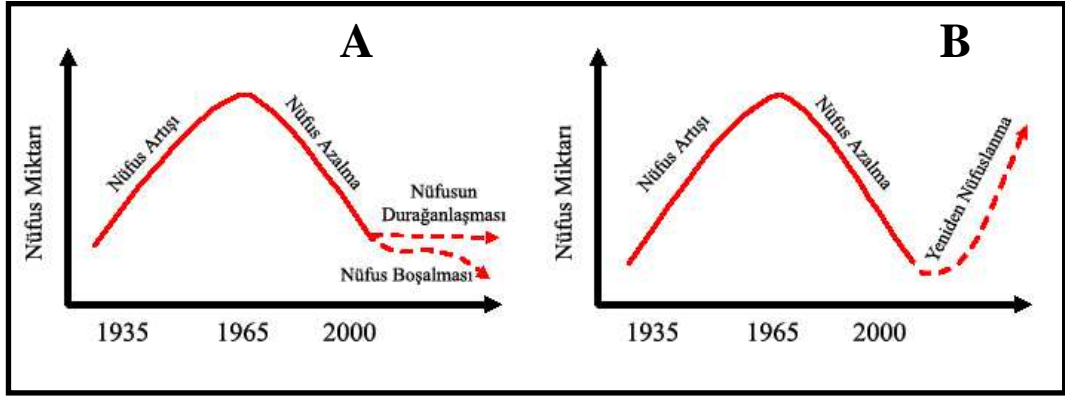
Emirdağ ilçesinde göçün nüfus üzerindeki en temel etkisi miktarının azalmış olmasıdır. Nüfusun miktarındaki azalma ilçe kırsalı toplamında 1970-2008 arasındaki 38 yılda % 50 oranında gerçekleşmiştir. Nüfusun azalma oranına yerleşme sayısı açısından bakıldığında ilçedeki toplam 75 köyden 55'inde bu oran % 50'den daha fazla olmuştur. Hatta 19 köyde azalma oranı % 80'i dahi geçmiştir. Buna karşın % 40 altında bir oranda azalan yerleşme sayısı ise sadece 5 adettir (Tablo 33). Buna göre ilçedeki köylerin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünde nüfusun en az yarısı ve daha fazlası göçlerle azalmış durumdadır.

Tablo 33. Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Azalma Oranlarına Göre Yerleşme Sayısı Dağılımı.

	% 20'den Az	% 21-40	% 41-60	% 61-80	% 81'den Fazla	Azalma Olmayan
Yerleşme Sayısı	2	3	15	26	19	3

İlçe kırsalında nüfusun gelişiminde iki farklı dönem yaşanmıştır. Bunlardan birincisi 1935-1965 arasındaki nüfusun arttığı “*artış dönemi*”, ikincisi ise 1965'ten sonra başlayan ve 1970 sonrasında belirginleşen “*azalış dönemi*”dir. Sonuçta aradan geçen 72 yılda önce bir artışın görüldüğü daha sonra nüfusun azalmaya başladığı “ $\wedge$ ” şeklinde bir gelişim ortaya çıkmıştır. Göçe bağlı olarak oluşan bu nüfus gelişim modelinin en önemli yönü ise nüfusun gelecekte nasıl bir seyir izleyeceğidir. Başka bir ifadeyle nüfusun gelecekte azalmayı sürdürerek tamamen bir boşalma ve terk edilmenin mi ortaya çıkaracağı; yoksa yeni bir değişim süreciyle yeniden artışın mı görüleceğidir (Şekil 30). Bu ikilemin hangisinin gerçekleşeceği aslında ilçe kırsalının geleceğinin ne yönde olacağı sorusuna cevap oluşturacaktır. Verilebilecek cevap aynı zamanda alanın mevcut kaynaklarla ne kadar nüfusu beslenebileceğine dair bir öngörünün sonucunu da taşır nitelikte olacaktır. Bir diğer sonucu ise sahanın gelecekte de ekonomik sebeplerle göç vermeye devam mı edeceği yoksa göçün iyice azalarak tersine göç süreciyle nüfus artışının mı yaşanacağını da belirleyecektir.

Şekil 30. Emirdağ İlçesi Kırsalında Nüfus Gelişimi ve Gelecekteki Muhtemel Eğilimi.

A: Nüfus gelecekte ya durağanlaşacak ya da azalmaya devam ederek ve kırsal alanda “nüfus boşalması” gerçekleşecek

B: Nüfusun gelecekte yeniden artmaya başlayacağı “yeniden nüfuslanma” dönemi.

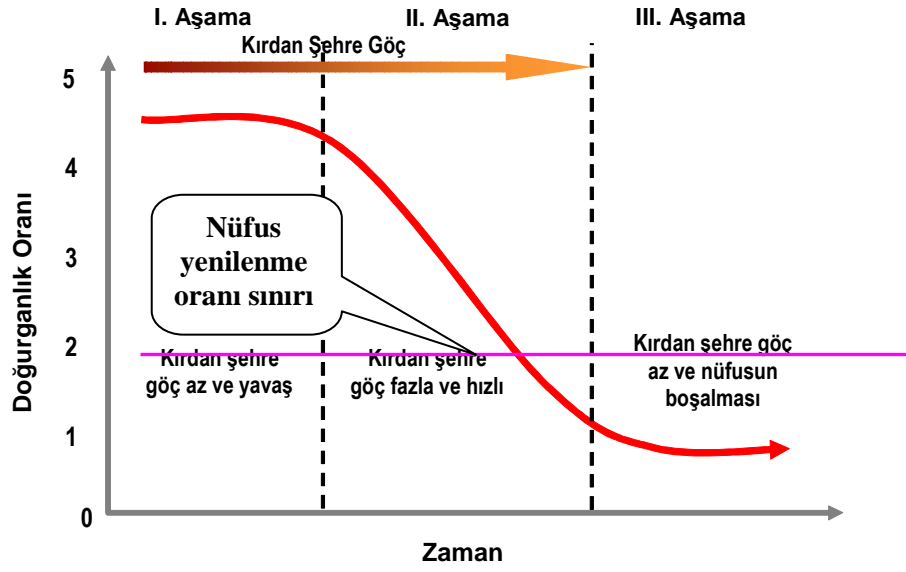
Nüfusun gelecekteki muhtemel gelişim eğiliminin bir başka boyutu ise ortaya çıkan gelişim modellerinin mekânsal olarak nasıl farklılaşacağıdır. Yani ilçenin nerelerinde hangi nüfus gelişim eğiliminin ortaya çıkacağı ve bunda hangi faktörlerin belirleyici olacağı konusudur. Bu konu ilçe kırsalında göçün ne yönde gelişeceğini mekânsal dağılımını öngörmek anlamına da gelecektir.

Nüfusun gelişimi üzerinde göçlerin sonuçlarını yansıtan nüfus gelişimi ve gelecekteki muhtemel eğilimlerine yönelik olan bu sorunsalların çözümlemesi ve tartışması son bölümde yapılacaktır.

1.2. DOĞURGANLIĞA ETKİSİ

Göçe katılanların göç etmeyenlerden çeşitli yönleriyle farklılıklar göstermektedir. Bunlardan birisi de doğurganlık oranlarının farklılaşmasıdır. Göçe katılan aileler göç etmeyenlere göre daha az sayıda çocuğa sahiptirler. Çünkü göç edenler veya etmek için plan yapanlar geride kalanlara göre daha çok bekâr gençlerden veya yeni evlenmiş çiftlerden oluşmaktadır.

Göçün hedef sahası olan şehirlerde doğurganlık genellikle kırsal kesimden daha düşüktür. Göç edenler, kente uyumunu kolaylaştırmak ve göçün riskini azaltmak için kırsaldaki geride kalanlara göre daha az çocuklu ailelerden oluşmaktadır. Yine göç sürecinde genellikle erkek önceden giderek kentte bir işe ve kalabileceği konuta sahip olduktan sonra kırsaldaki eşini ve çocuklarını kente getirmektedir.

Şekil 31. Kırsaldan Dışarıya Olan Göç Sürecinin Kırsaldaki Doğurganlık Oranına Etkisi.

Göçün kaynağı olan kırsalda göç sonrasında doğurganlığın nasıl bir değişim gösterdiği üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü göçlerin hızı ve boyutları doğurganlığı bir yerleşim yerinde nüfusun yenilenme hızının altına düşmesine neden olacak boyutlara kadar ulaşırsa, o yerleşmenin gelecekte ortadan kalkabileceği anlamına gelmektedir. Herhangi bir yerleşme zamanla göç vermeye devam ederse doğurganlık oranı giderek azalacaktır (Şekil 31). Göçün seçiciliği gereği genç erkeklerin daha fazla göçe katılması sonucu geride diğer gruplar (çocuklar, kadınlar ve yaşlılar) nüfus içinde oransal olarak artacaktır. Çok sayıda araştırma bu şekilde göç paterninin doğurganlık oranını yavaşlattığını ortaya çıkarmıştır (Connell ve diğ., 1976:140). Geride kalanların tamamen yaşlılardan oluştuğu durumda artık doğurganlıktan söz etmek mümkün olmamaktadır.

Demografik geçişin günümüzde gelinen aşamasına bağlı olarak Türkiye’de doğurganlık oranları düşmektedir. Doğurganlık oranlarındaki düşme hızı göç veren kırsal kesimlerde daha da hızlanmaktadır. Çünkü göçlerin seçiciliği gereği bekâr gençler ve yeni evli çiftler kırsalı terk etmektedir. Bu durum kırsaldaki doğurganlık oranlarını gelişmiş bölge veya ülkelerdeki azalmaya benzer bir görünüm ortaya çıkarmakta hatta şehirlerdeki oranların bile altına düşmektedir.

Türkiye’de doğurganlıklarla ilgili belli dönemler halinde yayınlanan herhangi bir veri yoktur. Bununla birlikte nüfus sayımlarında 12 yaşından büyük kadınlara “bugüne kadar hiç doğum yaptınız mı?” ve eğer doğum yapılmışsa “kaç çocuk

doğurdunuz ve bunlardan kaçının yaşadığı” sorulmaktadır. Ayrıca son yıllara ait sağlık ocakları tarafından doğumlarla ilgili tutulan bazı istatiksel verilere ulaşmak mümkündür. Bu verilerin de köy bazında olmaması göç-doğurganlık ilişkisinin mekânsal olarak analiz edilmesinde en önemli eksikliği oluşturmaktadır.

Tablo 34. Emirdağ İlçesi’nde Doğum Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1990-2007).

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Doğum Sayısı	2657	2694	2757	2171	2837	2689	2780	2808	2665	2762	2433	2681	2466	1892	1881	1930	1872	1853

Kaynak: Afyonkarahisar İl Nüfus Müdürlüğü.

Emirdağ ilçesinde doğumların yıllara göre gelişimine bakıldığında bir azalma eğilimi göstermiştir (Tablo 34). Nüfus kayıtlarına dayanan bu verilerden doğumların ne kadarının ilçe merkezine ne kadarının köylerine ait olduğu ile ilgili bir ayırım yapmak mümkün olmamaktadır. Doğum sayısındaki bu azalmayı doğrudan göçlerle ilişkilendirmek doğru olmamakla birlikte göçlerin de etkisinin olduğu bir gerçektir.

Emirdağ ilçesinde yer alan sağlık ocaklarının son 10 yıllık verilerine göre ilçe doğurganlığın gelişimi tabloda verilmiştir (Tablo 35). Bu veriler de köy bazında olmamakla birlikte sağlık ocağının hizmet alanına giren köylere göre doğurganlığın ilçedeki dağılımı hakkında fikir verebilecek niteliktedir. Buna göre Emirdağ Merkez 1, 2 ve 3 nolu sağlık ocakları ilçe merkezine de hizmet ettiklerinden doğurganlıkta belirgin bir azalma görülmemektedir. Buna karşın diğer sağlık ocaklarında doğurganlık oranlarında azalma dikkati çekmekle birlikte doğurganlığın en düşük olduğu yer Bağlıca köyünde bulunan sağlık ocağının hizmet alanındaki köylerdir (Tablo 35). Çünkü bu sağlık ocağına bağlı köylerin nüfusu göçlerle önemli ölçüde boşalmış olup, geride kalan nüfus büyük oranda yaşlılardan oluşmaktadır. Bağlıca köyü sağlık ocağındaki doğurganlık oranlarının ilçe merkezindeki değerlerin bile altına düşmüş olması dikkat çekicidir.

Doğurganlıktaki azalmanın Emirdağ ilçesi kırsalındaki en önemli göstergelerinden birisi köylerde çok sayıda ilköğretim okulunun kapanmış olmasıdır. Bu konuya göçün nüfusun eğitim durumu ve yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerine olan etkisi açısından daha sonra değinilecek olmakla birlikte, aynı zamanda doğurganlıktaki düşüşün en belirgin bir göstergesi olması açısından önemlidir. Arazi çalışmaları sırasında özellikle ilçenin çok göç vermiş köylerinde (Ümraniye, Dağınık, Güney, Hisar vb) çocuk sayısının az olduğu dikkatimizi çekmiştir.

Tablo 35. Emirdağ İlçesi'nde Canlı Doğum Sayısı ve Doğurganlık Oranları Dağılımı.

		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EMİRDAĞ MRK.1	YON	9905	9593	8291	7842	7689	7771	7625	7741	7862	8197	7583
	CDS	75	63	51	68	57	68	56	86	84	73	101
	15-49 KN	2546	2474	2292	2186	2116	2158	2114	2158	2081	2297	2054
	HDO ‰	7,6	6,6	6,1	8,7	7,4	8,7	7,3	11,1	10,7	8,9	13,3
	GDO ‰	29,4	25,5	22,2	31,1	26,9	31,5	26,5	39,8	40,4	31,8	49,2
EMİRDAĞ MRK.2	YON	9753	9267	8169	8494	8426	7885	8056	7997	8087	7951	7913
	CDS	135	116	125	90	40	48	35	53	57	73	87
	15-49 KN	2717	2513	2087	2268	2214	2099	2177	2122	2113	2080	2083
	HDO ‰	13,8	12,5	15,3	10,6	4,7	6,1	4,3	6,6	7,0	9,2	11,0
	GDO ‰	49,7	46,1	59,9	39,7	18,1	22,9	16,1	25,0	27,0	35,1	41,7
EMİRDAĞ MRK.3	YON	9039	8667	8586	8463	8077	7714	7345	7300	7457	7440	7237
	CDS	84	72	113	69	102	72	52	82	60	83	81
	15-49 KN	2461	2351	2349	2236	2106	2211	2033	2004	2035	2017	1995
	HDO ‰	9,3	8,3	13,2	8,1	12,6	9,3	7,1	11,2	8,0	11,2	11,2
	GDO ‰	34,1	30,6	48,1	30,9	48,4	32,5	25,6	40,9	29,5	41,1	40,6
AŞAĞIPIRI- BEYLI	YON	3445	3359	3134	2867	2871	2733	2715	2501	2559	2575	2337
	CDS	32	20	29	22	14	12	3	17	14	14	12
	15-49 KN	832	915	832	757	727	690	712	646	658	659	584
	HDO ‰	9,3	5,9	9,2	7,7	4,9	4,4	1,1	6,8	5,5	5,4	5,1
	GDO ‰	38,5	21,8	34,8	29,1	19,3	17,4	4,2	26,3	21,3	21,2	20,5
BADEMLI	YON	1843	1823	1590	1491	1394	1390	1396	1227	1182	1115	1013
	CDS	18	20	4	4	3	12	0	17	4	11	11
	15-49 KN	568	551	465	434	405	397	396	343	319	309	273
	HDO ‰	9,8	10,9	2,5	2,7	2,1	8,6	0	13,8	3,4	9,9	10,8
	GDO ‰	31,7	36,3	8,6	9,2	7,4	30,2	0	49,6	12,5	35,6	40,3
BAĞLICA	YON	2246	2156	1980	1890	1736	1761	1491	1436	1414	1371	1370
	CDS	14	9	11	18	0	0	0	3	10	5	4
	15-49 KN	468	453	421	397	371	376	338	259	256	257	256
	HDO ‰	6,2	4,2	5,5	9,5	0	0	0	2,1	7,1	3,6	2,9
	GDO ‰	29,9	19,9	26,1	45,3	0	0	0	11,6	39,1	19,5	15,6
DAVULGA	YON	3371	3354	3243	3141	3019	2897	2767	2635	2609	2417	2390
	CDS	50	34	37	38	33	26	21	15	22	17	21
	15-49 KN	852	834	805	790	811	765	738	709	708	642	639
	HDO ‰	14,8	10,1	11,4	12,1	10,9	9,0	7,6	5,7	8,4	7,0	8,8
	GDO ‰	58,7	40,7	45,9	48,1	40,7	34,0	28,5	21,2	31,1	26,5	32,8
GÜVEÇÇI	YON	2050	1969	1883	1827	1753	1716	1658	1702	1554	1556	1537
	CDS	18	18	15	14	14	10	6	14	19	13	19
	15-49 KN	475	442	443	410	414	445	404	417	383	345	353
	HDO ‰	8,8	9,1	7,9	7,7	8,0	5,8	3,6	8,2	12,2	8,3	12,3
	GDO ‰	37,9	40,7	33,8	34,1	33,8	33,5	14,8	33,6	49,6	37,7	53,8
GÖMÜ	YON	2522	2488	2418	2451	2446	2347	2302	2238	2194	2180	2065
	CDS	40	31	35	34	46	20	16	23	34	34	26
	15-49 KN	592	602	597	595	600	567	558	556	550	529	503
	HDO ‰	15,8	12,4	14,5	13,9	18,8	8,5	6,9	10,3	15,5	15,6	12,6
	GDO ‰	67,5	51,5	58,6	57,1	76,7	35,3	28,7	41,4	61,8	64,3	51,7
HAMZAHA- CILI	YON	4315	4162	4126	4070	3975	3998	3670	3391	3360	3366	3213
	CDS	56	46	43	44	22	14	13	24	27	25	27
	15-49 KN	1086	602	1021	1000	972	1029	920	860	824	820	774
	HDO ‰	12,9	12,4	10,4	10,8	5,5	3,5	3,5	7,1	8,0	7,4	8,4
	GDO ‰	51,5	44,5	42,1	44,0	22,6	13,6	14,1	27,9	32,8	30,5	34,9
TOPLAM	YON	48489	46838	43420	42536	41386	40212	39025	38168	38278	38168	36658
	CDS	522	429	463	401	331	282	202	334	331	348	389
	15-49 KN	12597	11737	11312	11073	10736	10737	10390	10074	9927	9955	9514
	HDO ‰	10,8	9,1	10,7	9,4	8	7	5,2	8,7	8,6	9,1	10,6
	GDO ‰	41,4	36,5	40,9	36,2	30,8	26,3	19,4	33,1	33,3	34,9	40,9

YON: Yıl Ortası Nüfus **CDS:** Canlı Doğum Sayısı, **15-49 KN:** 15-49 Yaş Kadın Nüfus, **HDO:** Ham Doğurganlık Oranı, **GDO:** Genel Doğurganlık Oranı

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü.

Emirdağ 1 Nolu Merkez Sağlık Ocağı: Emirdağ Merkez Çilli Mah., İncili Mah., Yeni Mah., Aydınyaka Köyü, Camili Köyü, Dağınık Köyü, Elhan Köyü, Eskiakören Köyü, Karaağaç Köyü, Kuruca Köyü, Türkmen Akören Köyü, Ümraniye Köyü, Yarımca Köyü

Emirdağ 2 Nolu Merkez Sağlık Ocağı: Emirdağ Merkez Eski Kaçerli Mah., Yeni Kaçerli Mah., Hürriyet Mah., Karşıyaka Mah., Aşağı Kurudere Köyü, Başkonak Köyü, Çatalı Köyü, Güneysaray Köyü, Tez Köyü, Yukarı Kurudere Köyü.

Emirdağ 3 Nolu Merkez Sağlık Ocağı: Emirdağ Merkez Cumhuriyet Mah., İnkılap Mah., Yenidoğan Mah., Ağıcık Köyü, Balcam Köyü, Dağılgan Köyü, Dere Köy, Hisar Köyü, Karacalar Köyü, Soğukkuyu Köyü, Suvermez Köyü, Yavuz Köyü

Aşağıpiribeyli Sağlık Ocağı: Aşağıpiribeyli Beldesi, Aşağı Aliçomak Köyü, Büyük Tuğluk Köyü, Leylekli Köyü, Ören Köyü, Özkan Köyü, Yarıkkaya Köyü

Bademli Sağlık Ocağı: Bademli Beldesi, Gelincik Köyü, Avdan Köyü

Bağlıca Sağlık Ocağı: Ablak Köyü, Alibeyce Köyü, Bağlıca Köyü, Bey Köyü, Beyören Köyü, Burunarkaç Köyü, Gedikevi Köyü, Gökçeyaka Köyü, Gözeli Köyü, Güney Köyü, Kılıçlı Köyü, Kırkpınar Köyü, Tepe Köy

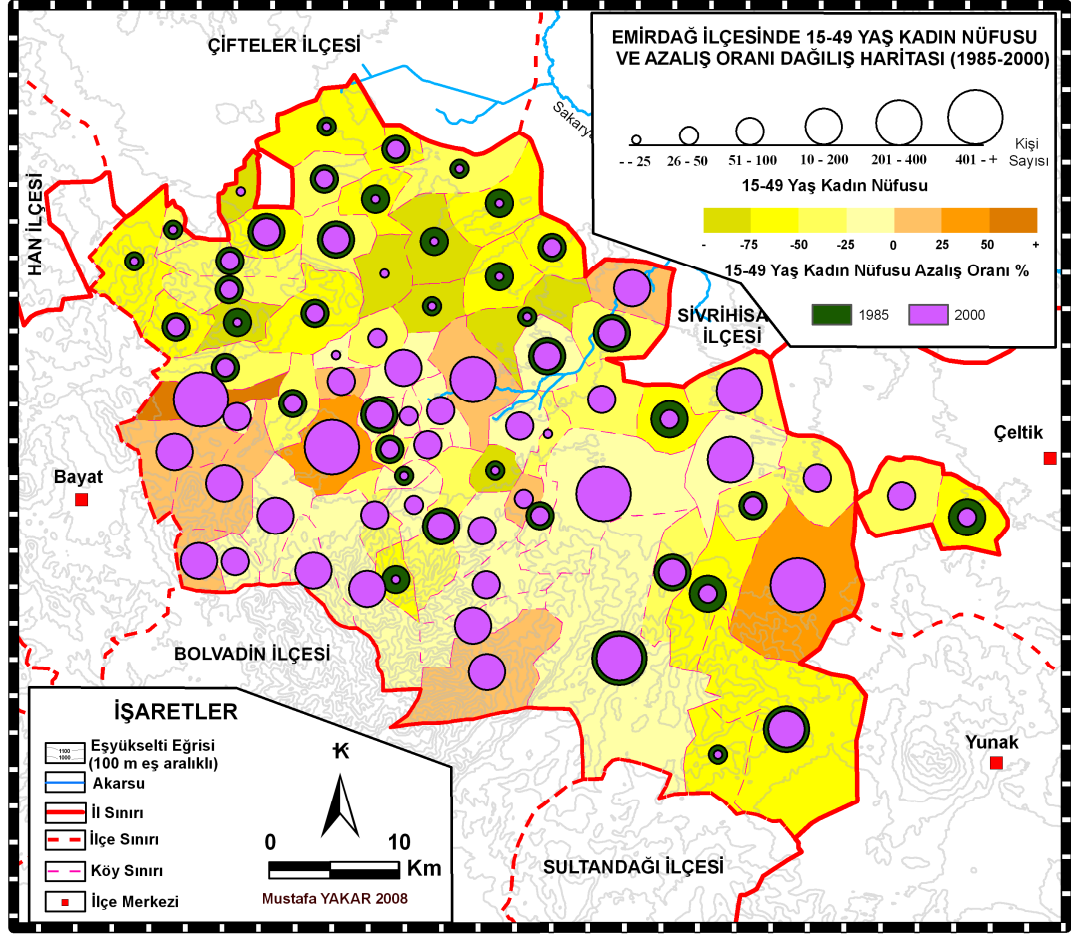
Davulga Sağlık Ocağı: Davulga Beldesi, Eşrefli Köyü, İncik Köyü, Karakuyu Köyü

Güveççi Sağlık Ocağı: Çaykışla Köyü, Demircili Köyü, Güveççi Köyü, Türkmen Köy

Gömü Sağlık Ocağı: Gömü Beldesi, Emirin Köyü, Sıgracık Köyü, Tabaklar Köyü, Yüreğil Köyü

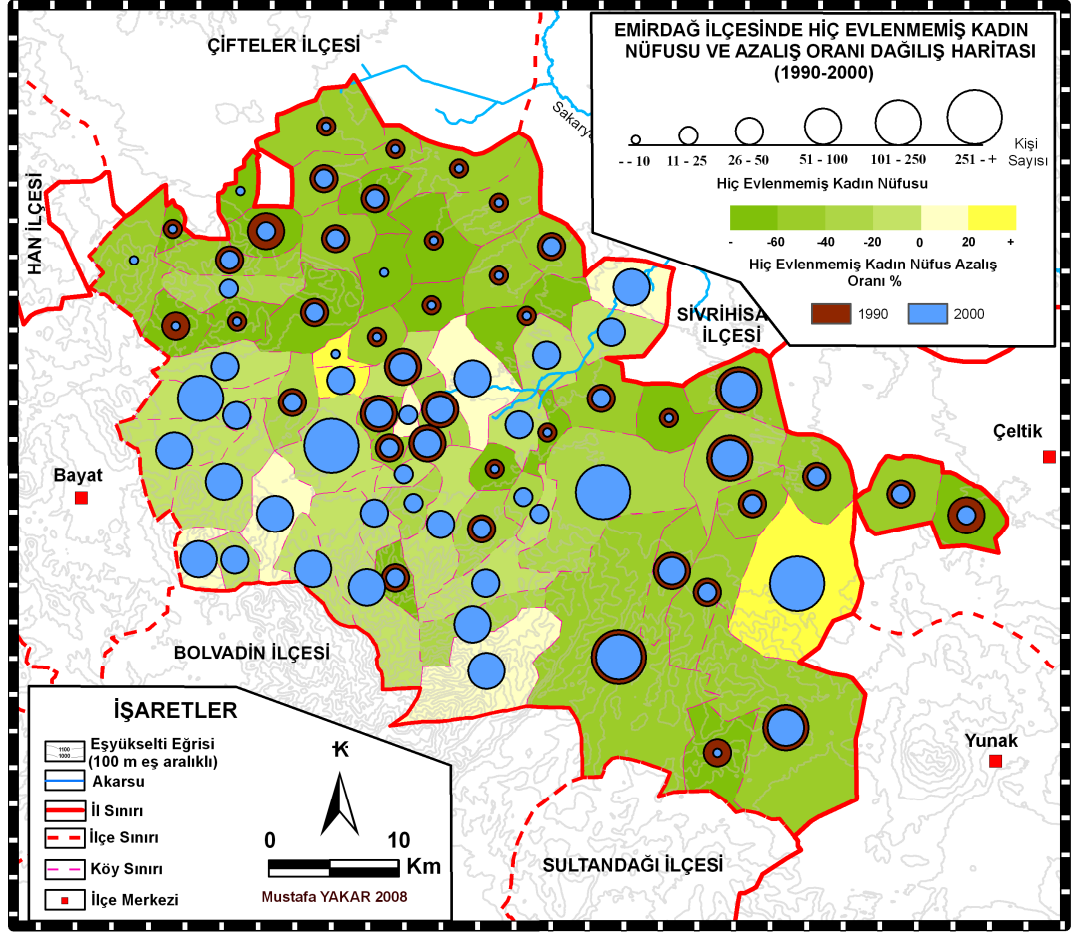
Hamzahacılı Sağlık Ocağı: Adayazı Beldesi, Çiftlik Köyü, Daydalı Köyü, Ekizce Köyü, Hamzahacılı Köyü, Karayatak Köyü, Kılıçlar Köyü, Salihler Köyü, Toklucak Köyü, Topdere Köyü, Veysel Köyü, Yenikapı Köyü, Yeni Köy

İlçede doğurganlığın azalışındaki en önemli göstergelerden birisi de 15-49 yaş grubu arasındaki kadın nüfusundaki düşüştür. Kadın için doğurganlık dönemi olarak kabul edilen bu yaş grubundaki evli nüfustaki azalma doğurganlık oranını doğrudan etkilemektedir. Göçlerin ilçede başladığı 1970’li yıllara ait nüfusun yaş yapısını gösteren köy bazında elimizde veriler olmamakla birlikte nüfusun günümüzden daha genç bir yapıda olduğu kesindir. İlçe köyleri nüfusunun yaş yapısı ile ilgili 1985-2000 yıllarına ait verilerine baktığımızda doğurgan kadın nüfusu kırsal kesimde 8.408’den % 22’lik bir azalışla 6.523’e gerilemiştir. İlçenin özellikle kuzey kesimindeki köylerde (bu sahadaki özellikle muhacir köylerinde) doğurgan çağdaki kadın nüfusun daha fazla azaldığı gözlenmektedir (Harita 28). İlçe genelinde % 22 olarak gerçekleşen azalış oranı Beyköy, Hisar, Ümraniye, Burunarkaç, Dağınık, Karayatak ve Topdere köylerinde % 75’den daha fazla gerçekleşmiştir. Ayrıca ilçenin güney ve güneydoğu kesiminde kalan Örenköy, Leylekli, Avdan, Gelincik, Büyük Tuğluk, Özkan köylerinde de benzer bir azalışa karşın, hayvancılığın daha ön planda olduğu ilçenin batısında yer alan bazı Yörük ve Türkmen köylerinde doğurgan kadın nüfusun artış göstermiş olması dikkat çekmektedir (Harita 28).

Harita 28. Emirdağ İlçesi'nde 15-49 Yaşları Arasındaki Kadın Nüfusu Dağılışı ve Azalış Oranı (1985-2000).

İlçede hiç evlenmemiş kadın nüfusunun dağılımı ve 1990-2000 arasındaki dönemde azalış oranları dağılımını gösteren haritaya bakıldığında doğurgan yaşta kadın nüfusunun dağılımına benzer bir görünüm arz etmektedir (Harita 29). Buna göre yine ilçenin kuzey kesimlerinde kalan köylerinde bu nüfusun en az düzeyde olduğu, güney ve doğu kesimlerinde de bir azalma sürecinin başladığı görülmektedir. Buna karşın ilçe merkezi çevresinde ve özellikle doğu kesimlerinde kalan köylerde bekâr kadın nüfusunundaki azalmanın daha az, (1990-2000 arasında % 20'den daha az) bu gruptaki nüfus miktarının ise nispeten fazla olduğu dikkati çekmektedir (Harita 29). Bu harita bekâr kadın nüfusunun mevcut dağılımını göstermekle birlikte gelecekte evlilik yoluyla gerek yurt içine gerekse yurtdışına göç edebilecek potansiyel göçmen kadın nüfusunun nerelerden olabileceğini göstermesi açısından da önemlidir. Bu durumda evlilik yoluyla devam edecek göç veren yerler ilçe merkezi ve çevresindeki köyler ile ilçenin batısındaki engebeli sahadaki köylerden olacaktır.

Harita 29. Emirdağ İlçesi'nde Hiç Evlenmemiş Kadın Nüfusu ve Azalış Oranı Dağılım Haritası (1990-2000).

İlçede doğurganlığın azalmasında genç ve bekâr erkek nüfusun göçe daha fazla katılması ve dolayısıyla bu gruptaki kişi sayısının daha az olmasıyla ilgilidir. Evlenme çağındaki bu gruptaki nüfus önce kendisine geçimini sağlayabileceği bir iş bulabilmek ümidiyle göçe katılmaktadır. Göç ettiği yerde çalışma hayatına katılan bu gruptaki genç nüfus oraya yerleşmekte ve evini kurmaktadır. Bu sırada ya göç etmeden önceki yaşadığı yerden bir kızla evlenmekte ya da kendisinden daha önce göç etmiş olan akraba veya hemşerilerinden birisiyle evlenmektedir. Göç ağlarının yeterince genişlemediği durumlarda çoğunlukla birinci tip evlilikler görülmekte ve böylece geride kalan genç kızlar evlilik yoluyla bulunduğu yerden göç etmektedirler. Bu yapı gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de kadın göçünü tetikleyen temel faktörlerden birisi olmaktadır. Çünkü ülkemizde özellikle kırsal kesimlerde genç ve bekâr kızların kendi istekleriyle göçe katılabilmeleri çok nadiren gerçekleşen bir durumdur. Kentte yaşamayı arzulayan fakat toplumsal olarak tek başına göç etme

izni olmayan kırsaldaki genç kızların göçe katılabilmeleri ancak kentten birisiyle evlenmek suretiyle mümkün olabilmektedir. Sonuçta kırsaldan doğurganlık çağındaki genç bayanlar da bu yolla göç etmekte, böylece şehirde hem göçle hem de doğal artış yoluyla nüfusu artırmaktadır.

1.3. ÖLÜMLÜLÜĞE ETKİSİ

Göçün nüfusun yaş yapısında meydana getirdiği değişikliğe bağlı olarak geride kalan nüfus üzerindeki bir diğer etkisi ölüm oranları üzerinde olacaktır. Genç erkekler yoğun olarak göç ettiğinde geride kalan nüfusun yaş yapısına bağlı olarak ölüm oranları büyük ölçüde yükselecektir (Connell ve dig., 1976:141). Ayrıca nüfusun azalmasına bağlı olarak köye götürülen sağlık hizmetlerinin kaldırılması bu süreçte ölüm oranlarını daha da tetikleyebilir. Göçün ölüm oranları üzerindeki etkisi verilen göçün boyutlarına bağlı olarak değişecektir. Göç veren yerlerde göçler nüfusun azalmasına karşın geride yaşlıların kalmasına bağlı olarak ölüm oranlarını ilk aşamada artıracak, daha sonra nüfusun yenilenmemesiyle yaşlı nüfusun da azalması sonucunda ölüm oranlarının da azalacağı öngörülebilir. Buna karşın tersine göçler nüfusun doğal olarak azalmasını bir süre daha geciktirecektir.

Araştırma sahasında göçlerin ölüm oranlarındaki değişime etkisini ortaya koyabilecek köy bazında veri olmadığından aradaki ilişkinin ne yönde olduğunu nicel olarak belirleme şansımız olmamakla birlikte geride kalan yaşlı nüfusun ölüm oranlarını etkilemiş olacağı kesindir. Burada ilçe genelinde ölümlerin yıllara göre dağılımı ve sağlık ocaklarının ölüm kayıtlarına ait değerleri vermekle yetineceğiz.

Tablo 36. Emirdağ İlçesi'nde Ölümlerin Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1990-2007).

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ölüm Sayısı	625	633	974	635	672	688	604	698	729	552	631	622	638	837	447	691	532	365

Kaynak: Afyonkarahisar İl Nüfus Müdürlüğü.

İlçe genelindeki ölüm sayılarına bakıldığında inişli çıkışlı bir görüntü çizmekle birlikte son yıllarda azalma eğilimine girdiği söylenebilir (Tablo 36). Benzer bir eğilim sağlık ocaklarına ait ölüm kayıtlarında daha belirgin bir şekilde görülmektedir (Tablo 37). Toplam ölüm sayılarının sağlık ocakları hizmet bölgelerine göre dağılımına bakıldığında başlangıçta yüksek olup daha sonraki yıllarda azalmıştır. Ölenlerin yaş dağılımında 65 yaş üzerinde olanlar fazladır.

Tablo 37. Emirdağ İlçesi'nde Ölüm Sayısı ve Genel Ölüm Oranları Dağılımı.

		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EMİRDAĞ MRK.1	YON	9905	9593	8291	7842	7689	7771	7625	7741	7862	8197	7583
	TÖS	20	18	21	21	29	24	22	22	11	35	16
	65+ ÖS	12	14	18	10	16	19	18	16	7	24	13
	GÖÖ ‰	2,2	1,9	2,5	2,7	3,8	3,1	2,9	2,8	1,4	4,3	2,1
EMİRDAĞ MRK.2	YON	9753	9267	8169	8494	8426	7885	8056	7997	8087	7951	7913
	TÖS	15	22	31	22	15	18	20	14	9	21	9
	65+ ÖS	9	18	17	14	9	12	13	10	7	11	5
	GÖÖ ‰	1,5	2,4	3,8	2,3	1,8	2,3	2,5	1,7	1,1	2,6	1,4
EMİRDAĞ MRK.3	YON	9039	8667	8586	8463	8077	7714	7345	7300	7457	7440	7237
	TÖS	29	32	21	27	14	10	11	19	12	12	17
	65+ ÖS	20	19	16	20	13	9	8	15	11	10	10
	GÖÖ ‰	3,2	3,7	2,4	3,2	1,7	1,3	1,5	2,6	1,6	1,6	2,3
BEYLİ AŞAĞI	YON	3445	3359	3134	2867	2871	2733	2715	2501	2559	2575	2337
	TÖS	11	15	16	11	9	8	6	11	7	3	9
	65+ ÖS	8	7	8	7	3	6	4	4	3	2	8
	GÖÖ ‰	3,2	4,5	5,1	3,8	3,1	2,9	2,2	4,4	2,7	1,2	3,8
BADEMLİ	YON	1843	1823	1590	1491	1394	1390	1396	1227	1182	1115	1013
	TÖS	12	15	2	7	3	8	0	5	15	7	6
	65+ ÖS	6	9	1	5	2	6	0	3	9	6	4
	GÖÖ ‰	6,5	8,2	1,3	4,7	2,1	5,7	0,0	4,1	12,7	6,3	5,9
BAĞLICA	YON	2246	2156	1980	1890	1736	1761	1491	1436	1414	1371	1370
	TÖS	23	21	13	6	0	0	0	7	1	1	1
	65+ ÖS	14	10	11	6	0	0	0	4	1	1	1
	GÖÖ ‰	10,2	9,7	6,6	3,2	0,0	0,0	0,0	4,9	1,0	1,0	1,0
DAVULGA	YON	3371	3354	3243	3141	3019	2897	2767	2635	2609	2417	2390
	TÖS	11	11	15	15	11	10	9	10	5	4	1
	65+ ÖS	9	7	8	9	5	9	5	4	5	4	0
	GÖÖ ‰	3,3	3,3	4,6	4,8	3,6	3,4	3,2	3,8	1,9	1,6	0,5
GÜVEÇÇİ	YON	2050	1969	1883	1827	1753	1716	1658	1702	1554	1556	1537
	TÖS	10	8	13	14	14	12	4	6	3	3	8
	65+ ÖS	6	3	11	9	10	7	4	3	1	1	6
	GÖÖ ‰	4,9	4,1	6,9	7,7	8,0	7,0	2,4	3,5	1,9	1,9	5,2
GÖMÜ	YON	2522	2488	2418	2451	2446	2347	2302	2238	2194	2180	2065
	TÖS	15	15	9	10	7	9	20	24	22	14	14
	65+ ÖS	10	11	2	6	5	6	14	19	17	12	9
	GÖÖ ‰	5,9	6,0	3,7	4,1	2,8	3,8	8,7	10,7	10,0	6,4	6,8
HAMZA HACILI	YON	4315	4162	4126	4070	3975	3998	3670	3391	3360	3366	3213
	TÖS	33	27	16	23	32	17	10	5	4	10	7
	65+ ÖS	24	22	7	17	24	12	4	4	4	6	4
	GÖÖ ‰	7,6	6,5	3,9	5,6	8,0	4,2	2,7	1,5	1,2	2,9	2,3
TOPLAM	YON	48489	46838	43420	42536	41386	40212	39025	38168	38278	38168	36658
	TÖS	179	184	157	156	134	116	102	123	89	110	88
	65+ ÖS	118	120	99	103	87	86	70	82	65	77	60
	GÖÖ ‰	3,7	3,9	3,6	3,7	3,2	2,9	2,6	3,2	2,4	2,9	2,4

YON: Yıl Ortası Nüfus **TÖS:** Toplam Ölüm Sayısı, **65+ ÖS:** 65+ Yaş Ölüm Sayısı, **GÖÖ:** Genel Ölüm Oranı (‰)

Kaynak: Afyonkarahisar İl Sağlık Müdürlüğü.

Yurtiçine ve yurtdışına göç etmiş Emirdağlılar arasında gerçekleşen ölümler sonrasında cenazeler ilçeye gönderilmekte ve ölen kişinin doğduğu yerde defnedilmektedir. Özellikle yurtdışına göç edenler arasında daha belirgin olan bu durum ilçedeki ölüm sayısını artırmaktadır. Yurtdışına göç vermiş köylerdeki mezarlıklarda göç edenlere ait mezarları tespit etmek mümkün olabilmektedir.

1.4. NÜFUSUN DAĞILIŞI VE YOĞUNLUĞUNA ETKİSİ

Birim alana düşen kişi sayısı olan nüfus yoğunluğu göç alma ve vermeyle doğru orantılı olarak değişmektedir. Doğal olarak göç veren yerlerde nüfus yoğunluğu azalırken, alan yerlerde yoğunluk değeri artmaktadır. Bu durum göçün nüfusun alansal dağılımını belirleyen önemli faktör olduğunu göstermektedir. Şüphesiz nüfus yoğunluğundaki değişim ise bir yerden diğerine nüfusun gelişim hızına göre farklılaşacaktır. Bu ise mekânın mevcut kaynak kullanımını ile nüfus arasındaki ilişkiye bağlıdır.

Tablo 38. Emirdağ İlçesi'nde Aritmetik Nüfus Yoğunluğuna Göre Köy Sayısı.

Kişi/Km ²	1935	1940	1950	1960	1965	1970	1980	1990	2000	2007
- -10	14	10	6	3	3	4	7	17	34	38
11-25	36	38	36	33	31	33	45	40	29	28
26-50	16	18	23	26	28	29	20	14	9	7
51-75	0	0	3	7	8	7	2	2	2	0
76-+	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2
N.O.K	8	8	6	5	4	1	0	0	0	1
TOPLAM	76	76	76	76	76	76	76	76	76	76
Ort. Aritmetik Nüfus Yoğ.	16,2	18	21,6	26,7	28,7	29,7	26	27,1	23,1	22,5
İlçe Merkezi	121,1	138,5	177,9	287	311,1	358	420	602,7	584,6	624,2
İlçe Köyleri	14,4	15,9	18,9	22,2	23,8	23,9	19,1	17,1	13,3	12,1

N.O.K: Nüfusu olmayan köy sayısı.

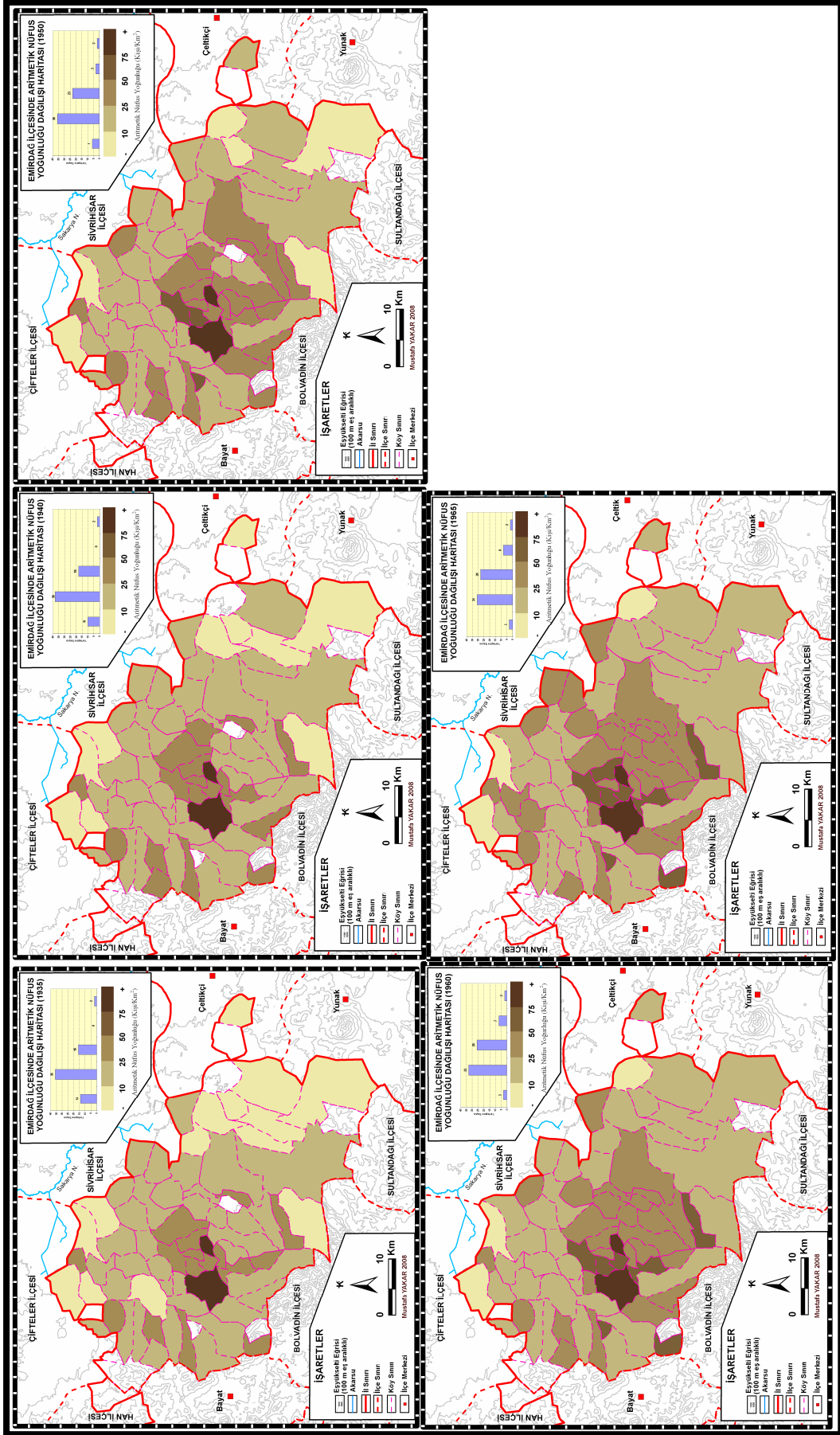
Emirdağ ilçesinde km²'ye düşen kişi sayısı nüfus sayım dönemlerine göre gerek kırsal gerekse şehirsal nüfusun gelişimine paralel bir eğilim göstermiştir (Tablo 38). İlçe merkezinde aritmetik nüfus yoğunluğu sürekli artarken, köylerde nüfus miktarında olduğu gibi 1970 sonrasında azalmıştır. Nitekim kırsal alanda 1970 yılında km²'ye 23,9 kişi düşerken bu miktar (ki bu dönemde km²'ye 10 kişiden daha az kişinin düştüğü yerleşme sayısı sadece 4 adettir) 2007 yılı itibarıyla 12,1 kişiye (km²'ye 10 kişiden daha az kişinin düştüğü yerleşme sayısı 38'e yükselmiştir) gerilemiştir. Yine 2007 yılı sayımına göre 23 yerleşim yerinde km²'ye 5 ve daha az sayıda insan düşmektedir. Hatta Dağınık ve Güney köylerinde km²'ye 1 kişi dahi düşmemektedir. Benzer bir durum nüfus yoğunluğunun nispeten yüksek olduğu yerleşim yeri sayısında da görülmektedir. Buna göre ilçede km²'ye 50 kişiden daha fazla nüfusun düştüğü yerleşim yeri 1965'de 10 adet iken, 2007 yılında 2'ye (Emirdağ ile Gömü) gerilemiştir.

Nüfus gelişiminde olduğu gibi yoğunluğun alansal dağılışında da 1935-1965 arasındaki “artış dönemi” ile 1970-2007 arasındaki “azalış dönemi” olmak üzere iki kısma ayrılarak değerlendirilecektir.

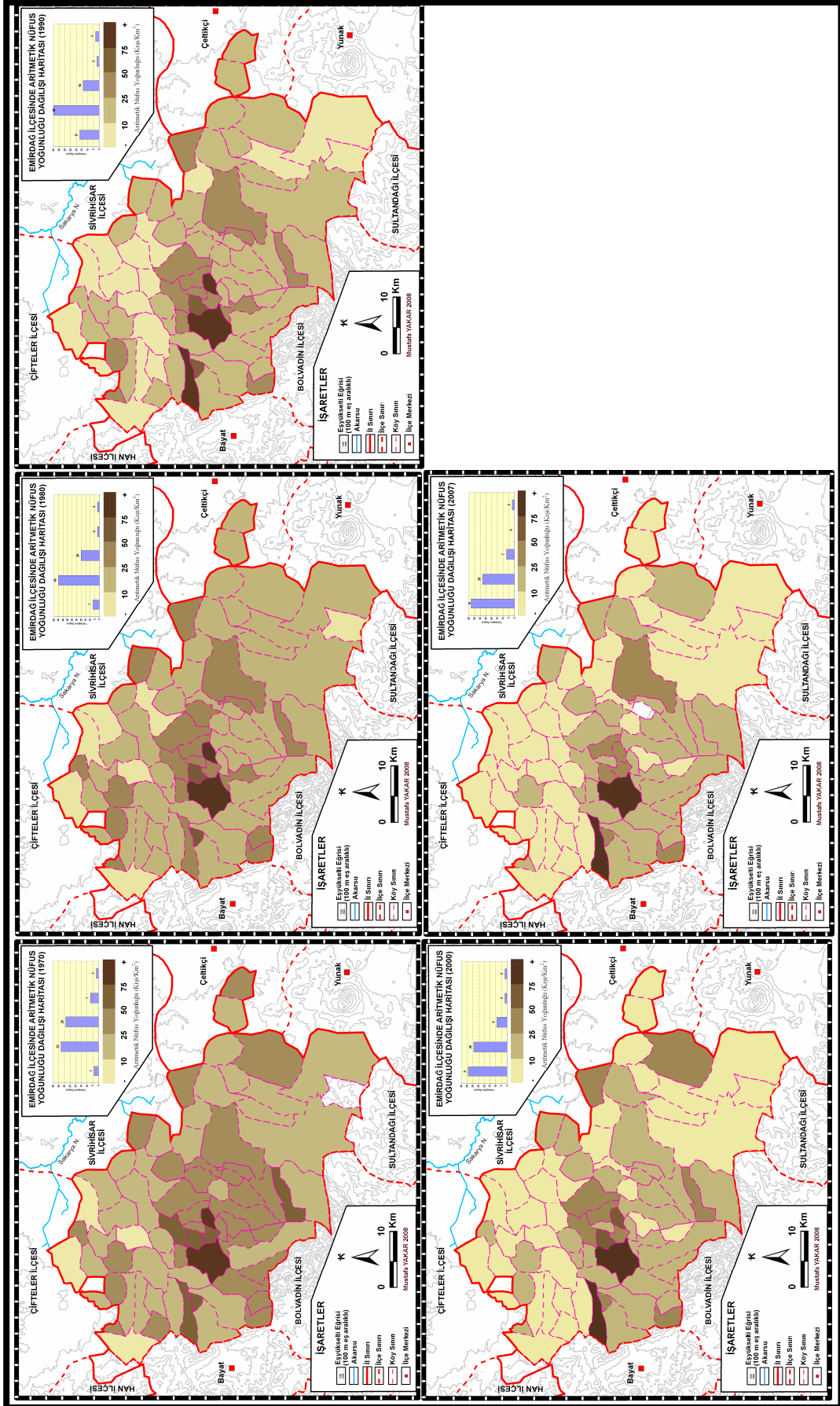
İlçede nüfusun arttığı 1935-1965 dönemine ait nüfus yoğunluğunun alansal dağılımı sayım dönemlerine göre haritalarla gösterilmiştir (Harita 30). Buna göre ilçe genelinde km^2 'ye 10-25 kişinin düştüğü gruptaki köy sayısı en fazla olmuştur. 1935 yılında km^2 'ye 10 kişiden daha kişinin düştüğü kesimleri ilçenin güneydoğusundaki köyler oluşturmakla birlikte zamanla artan nüfuslar nedeniyle bu köylerdeki yoğunluk değeri bir üst basamağa çıkmıştır. Nüfusun ilçe genelinde arttığı 30 yıllık dönemde en fazla yoğunluk, Emirdağ ve çevresinde yer alan köylerde dikkati çekmektedir. Artan nüfus yanında bu kesimdeki köylerin yüzölçümlerinin daha küçük olması nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasına neden olmuştur.

Emirdağ ilçesinde 1970-2007 arasındaki 37 yıllık sürede yaşanan kırsal nüfustaki azalma nüfus yoğunluğunun da gerilemesine neden olmuştur (Harita 31). Nüfus yoğunluğunun ilk azalmaya başladığı yerler ilçenin kuzey ve kuzeydoğu kesimindeki köylerde meydana gelmiştir. Bu kesimdeki köylerin büyük bir çoğunluğu muhacir kökenli olup, özellikle Eskişehir'e göç etmişlerdir. Bugün ilçede en az nüfusa ve nüfus yoğunluğuna sahip köyler yine bu sahada yer almaktadır. Daha sonraki dönemlerde nüfustaki azalma ve km^2 'ye düşen kişi sayısındaki gerileme (10 kişi ve daha az) ilçenin güney ve güneydoğusundaki köylere doğru genişlemiştir (Harita 31). Buna karşın ilçenin batısındaki engebeli sahada yer alan köylerin nüfus yoğunluğunu koruması (km^2 'ye 10-25 kişi) oldukça ilgi çekicidir. Tarım alanlarının kısıtlı olduğu bu sahada hayvancılık ön plana çıkmakla birlikte asıl faaliyet olarak inşaat işçiliğinin yapılması (özellikle Emirdağ ilçe merkezi ve köylerde konut yapımı) bu yerleşmelerin nüfuslarının diğer yerlerdeki gibi hızla azalmasını engellemiştir. Bu sürede en yoğun nüfuslu yerler Emirdağ ilçe merkezi ile Gömü beldesi olmuştur.

Sonuçta ilçe kırsalında göçlerle azalan nüfus miktarı birim alana düşen insan sayısını da düşürmüştür. Km^2 'ye düşen kişi sayısının en az olduğu köyler aynı zamanda en fazla göç vermiş yerler olmuştur. Bu durum ilçenin kurak-yarıkurak özelliğini yansıtan kuru tarım ve hayvancılık ikilisinden oluşan ekonomik yapının da bir sonucu olarak görülebilir.

Harita 30. Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu Dağılışı Haritası (1935-40-50-60-65).

Harita 31. Emirdağ İlçesi'nde Nüfus Yoğunluğu Dağılışı Haritası (1970-80-90-2000-2007).

1.5. NÜFUSUN SOSYO-EKONOMİK NİTELİKLERİNE ETKİSİ

1.5.1. Nüfusun Cins Yapısına Etkisi

Nüfusun mekândaki cins yapısının değişiminde savaşlar, afetler, ölüm oranları, gibi genel faktörlerin yanında sanayi tesisleri ve maden ocakları gibi ekonomik faaliyet alanları ve askeri birliklerin bulunması etkili olmaktadır. Bu faktörlerin dışında bir yerleşmenin göç vermesi veya göç alması da nüfusun cins yapısını önemli ölçüde değiştirmektedir. Göçlerin cinsiyet oranları üzerindeki etkisi hem göç alan hedef sahalarda hem de göç veren kaynak bölgelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum göç tipine göre göçe katılanların çoğunluğunun kadın veya erkeklerin oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Erkekler göçe daha fazla katılıyorsa göç alan yerde cinsiyet oranları yükselirken, göç veren yerlerde bu oranlar düşmektedir. Eğer kadınlar daha fazla göçe katılıyorsa cinsiyet oranları kaynak ve hedef sahalar için öncekinin tersi olmaktadır.

Göç eden nüfusun geride kalanlardan farklı özelliklere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Göç edenler geride kalanlara sosyo-ekonomik nitelikleri açısından daha nitelikli bir kitleden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle göç edenler geride kalanlara göre daha seçkin bir grubu oluşturmaktadır ki, buna “*göçün seçiciliği*” denilmektedir. Göçe katılanların geride kalanlara göre farklı nitelikler gösterdiği konulardan birisi cins bileşimidir. Dünya’nın pek çok ülkesinde erkekler kadınlara göre göçe daha fazla katılmaktadır. Toplumların sosyo-ekonomik yapısı içinde cinsiyete göre değişen rollere bağlı olarak göçe katılanların cins bileşimi farklılaşmaktadır. Göçün en önemli nedeninin ekonomik olduğu kabul edilir, hanenin ekonomisinin de büyük ölçüde erkeğe bağlı olduğu düşünülürse erkeklerin neden kadınlardan daha fazla göçe katılmış olduğu anlaşılır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin genelinde erkeklerin daha fazla göçe katıldıkları görülmektedir. Bu durum Türkiye’de özellikle iç göçlerin başladığı 1950 sonrasında daha bariz bir şekilde dikkat çekerken günümüze doğru bu etki giderek silikleşmiştir. Nitekim 1955-1960 döneminde ülkemizde iç göçlerde erkek/kadın oranı 1,18 iken 1985-1990 döneminde 0,95’e gerilemiştir (DİE, 1995:47). Kadının çalışma hayatına daha fazla katılması başta olmak üzere eğitim durumunun da giderek yükselmesi, ulaşım olanaklarının gelişmesi ve kadının kendi başına seyahat

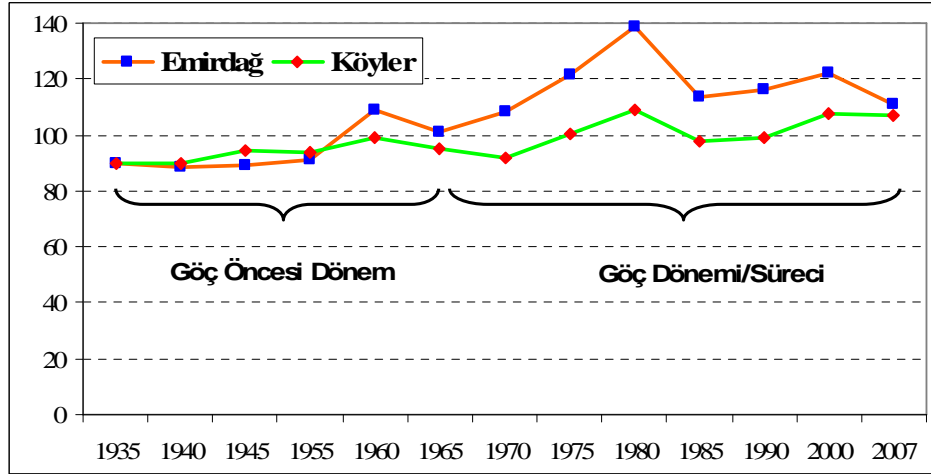
edebilmesi gibi gelişmelere bağlı olarak toplumsal ve sosyo-ekonomik yapıdaki değişim süreci kadının göçe katılma oranını yükseltmiştir.

Tablo 39. Emirdağ ve Köylerinde Sayım Yıllarına Göre Kadın Erkek Nüfusu Dağılımı.

Yıllar	EMİRDAĞ			KÖYLER		
	Erkek	Kadın	C.O. %	Erkek	Kadın	C.O. %
1927	1908	2052	93,0	-	-	
1935	2010	2237	89,9	13967	15559	89,8
1940	2284	2573	88,8	15286	17012	89,9
1945	2587	2904	89,1	17074	17962	94,4
1950	-	-	-	-	-	-
1955	3551	3888	91,3	20175	21526	93,5
1960	5257	4812	109,2	22050	22842	98,8
1965	5492	5422	101,3	23292	24749	95,4
1970	6531	6028	108,3	22630	25526	92,1
1975	7231	5953	121,5	21033	22105	100,7
1980	8556	6177	138,5	19199	19303	108,9
1985	9184	8105	113,3	17855	19491	98,0
1990	11373	9771	116,4	16308	18186	99,0
2000	11265	9243	121,9	13299	13589	107,6
2007	11532	10366	111,2	12333	11968	106,8

C.O. Cinsiyet Oranı (100 kadına düşen erkek sayısı)

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Şekil 32. Emirdağ ve Köylerinde Nüfusun Cinsiyet Oranları Dağılımı.

Sayım dönemlerine Emirdağ ilçe merkezi ve köylerinde nüfusun cins bileşimine bakıldığında zamanla farklı gelişim eğilimi gösterdikleri görülür (Tablo 39). Şekil 32'ye bakıldığında cinsiyet oranları açısından genel olarak 1960'lı yıllar öncesinde düşük cinsiyet oranları ile bu tarihten sonrasında yüksek cinsiyet oranlarının görüldüğü iki farklı dönem görülmektedir (Şekil 32). Buna göre 1960 öncesinde kadınların daha fazlalığı ve Emirdağ ile köylerinde cinsiyet oranlarının

birbirine yakınlığı dikkati çekmektedir. Göçlerle birlikte nüfusun cins yapısındaki değişimlerin ortaya çıktığı 1960 sonrasındaki “göç süreci”nde ise ilçe merkezi ile köyler arasında cinsiyet oranlarının ilçe merkezi lehine daha yüksek olması bir farklılık oluştururken, cinsiyet oranlarının artış ve azalış trendlerinin benzerlik göstermesi ilginçtir. Bu ikinci döneme dikkatle bakılırsa 1960-1970 arasında gerek ilçe merkezinde gerekse köylerde cinsiyet oranlarındaki azalma eğilimi, söz konusu dönemde ülkemizden yurtdışına ikili anlaşmalarla gönderilen işçilerin çoğunluğunun erkeklerden oluşmasına bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. 1970-1980 döneminde tekrar artış gösteren cinsiyet oranlarında yurtdışına giden işçilerin eşlerini de aile birleşmesi yoluyla yanlarına almaları, yurtdışına göçün kısmen hız kesmesi, yurtiçine olan kısa mesafeli göçlerde (ilçeden özellikle Eskişehir’e olan göçler) göç edenlerin eşleri ile birlikte göçe katılmış olmaları cinsiyet oranlarını etkilemiştir. Bu dönemde ilçe merkezinde % 138,5’e çıkan cinsiyet oranı ilçe merkezinin köylerinden göç almış olması ve bir askeri birliğin (Jandarma Er Eğitim Tugay’ı) kurulması etkili olmuş olmalıdır. 1974’te yapılan ikili anlaşmaların sona ermesi nedeniyle yurtdışına olan resmi işçi göçü önemli ölçüde azalsa da oluşan göç ağları sayesinde başka tip ve kanallarla göçler devam etmiştir. 1985 sonrasında ise göçlerin bir ölçüde azaldığı ve erkek sayısı daha fazla olmakla birlikte kırsal ile kent arasında farkın azaldığı bir döneme girilmiştir.

Tablo 40. Emirdağ İlçesi’nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Cinsiyet Dağılımı (2000).

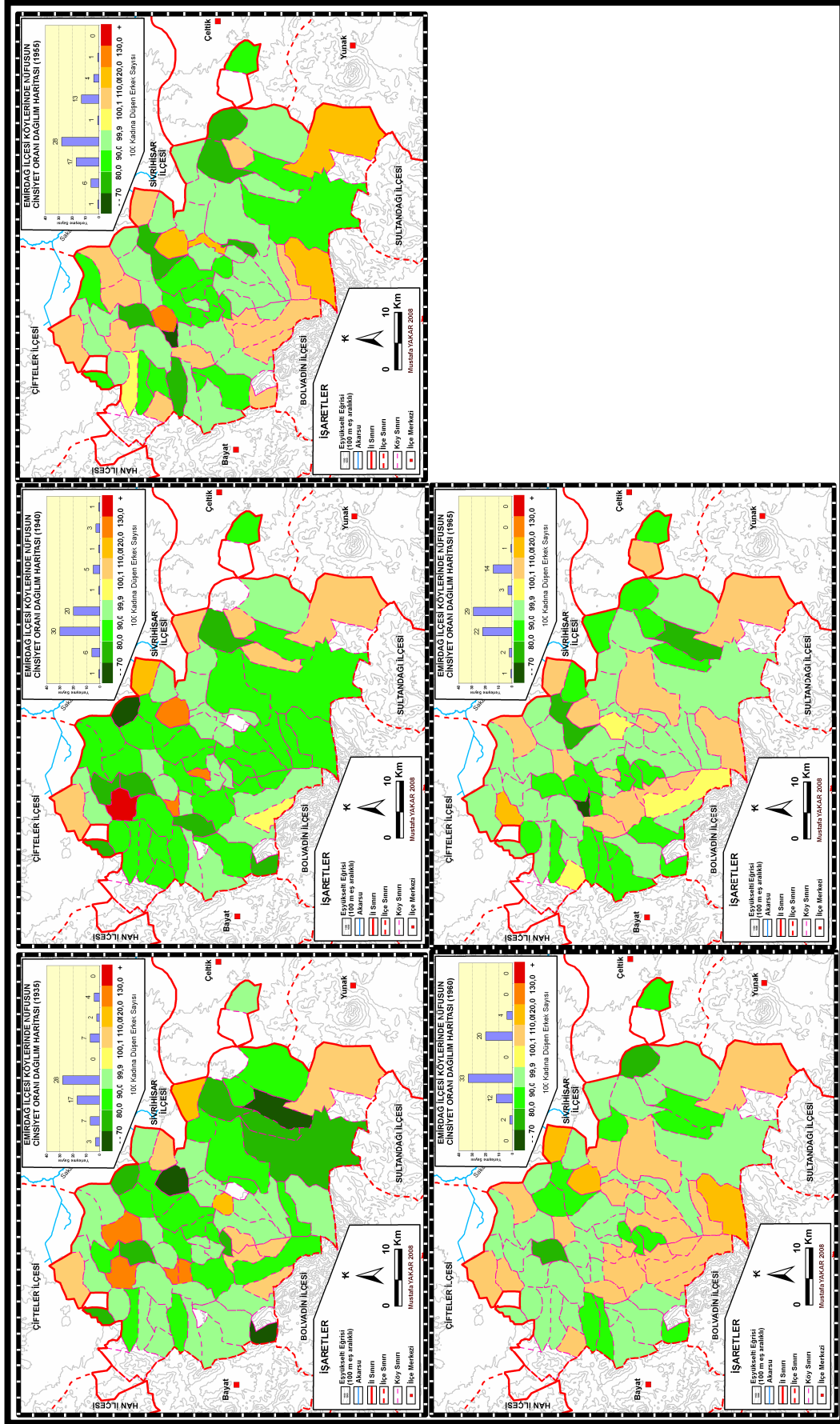
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	C.O.
Alınan Göç	1358	55,34	1096	44,66	2454	123,91
Verilen Göç	2696	54,63	2239	45,37	4935	120,41
İlçe Nüfusu	24564	51,82	22832	48,18	47396	107,59

C.O. Cinsiyet Oranı (100 kadına düşen erkek sayısı)

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı bilgisayar verileri (TUİK).

Emirdağ ilçesinde 1995-2000 döneminde göç eden ve göç etmeyen nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında erkeklerin alınan ve verilen göçte hakim olduğu görülür (Tablo 40). Dolayısıyla cinsiyet oranları göç etmeyen nüfustan daha yüksektir ki, bu durum ilçede göçün cinsiyet olarak seçicilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

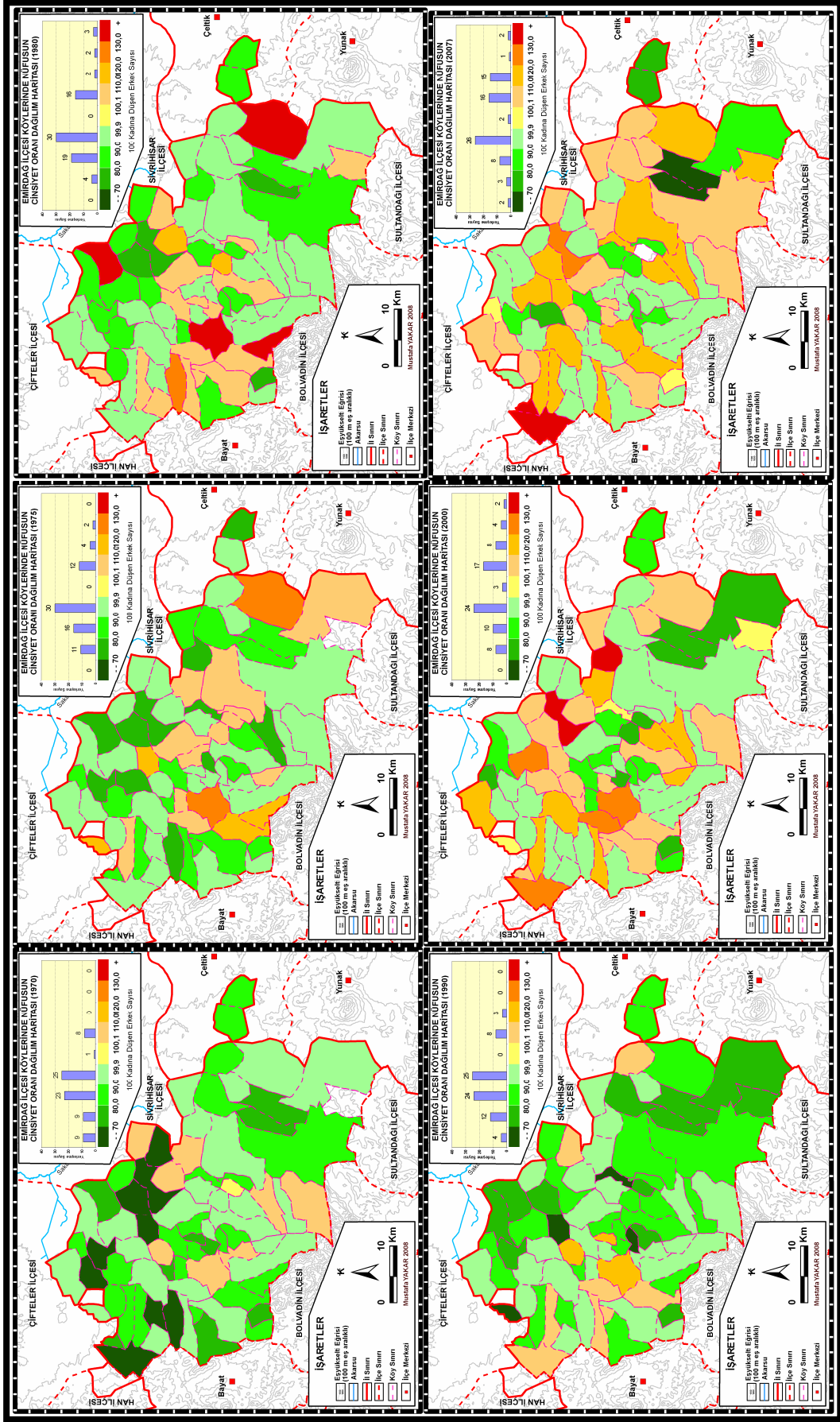

Harita 32. Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Oranı Dağılımı Haritası (1935-40-55-60-65).

İlçede cinsiyet oranlarının zamanla gelişimini ve dağılışını ortaya koymak için nüfus sayım dönemlerine göre haritaları yapılmıştır. Nüfusun dağılışı ve yoğunluğunda olduğu gibi 1965 öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. Nüfusun doğal artışına karşılık gelen 1965 öncesinde cinsiyet oranları başlangıçta kadınlar lehine baskın bir görünüm arz ederken, 1960'da her iki cins arasındaki fark azalmıştır. Bilindiği gibi Türkiye'de 20.yy'ın başında yaşanmış olan savaşlar, kıtlıklar, zorunlu göçler ve sonrasında gelen yeniden yapılanma çalışmaları nüfusun cins bileşimini önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle genç ve üretken erkek nüfus önemli ölçüde kaybedildiğinden cinsiyet oranı kadınlar lehine yüksek çıkmıştır. Başlangıçta Emirdağ ilçesinde 1935 yılına ait cinsiyet oranları dağılımı haritasında sadece 13 köyde erkekler kadınlardan daha fazla olmuştur (Harita 32). 1960 yılına kadar kadın nüfus fazlalığını korumakla birlikte aradaki fark iyice azalmıştır. Hatta bu dönemde erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu köy sayısı 24'e yükselmiş olup, bu köyleri özellikle ilçenin Emirdağları yamaçlarında kurulanlar oluşturmuştur (Harita 32).

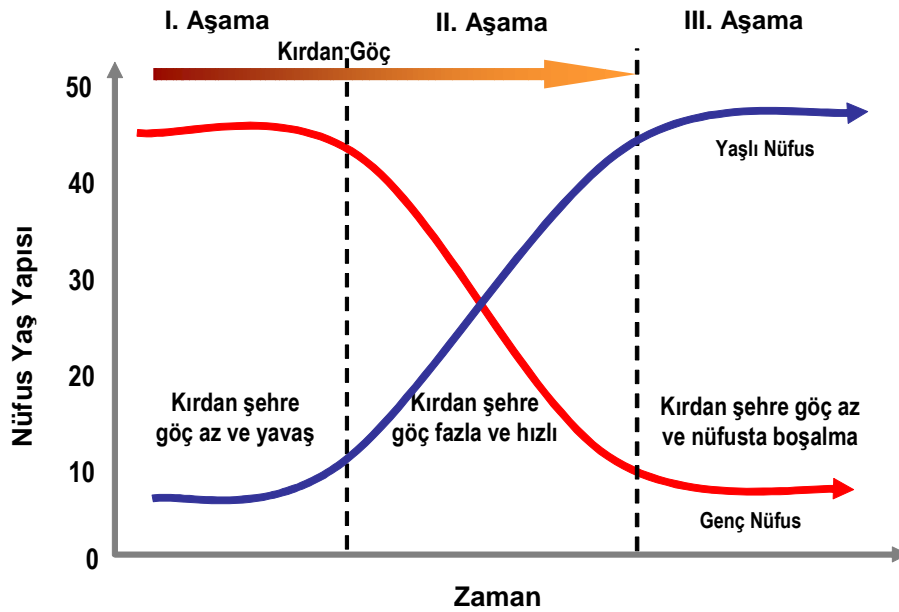
İlçede 1950 sonrasında başlayan iç göç sürecine 1960 sonrasında yurtdışına göçlerin de başlamasıyla nüfusun azalmaya başladığı ve cins bileşimini de etkilediği yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle yurtdışına göç veren köylerde ilk göç edenlerin çoğunlukla erkeklerden oluşması geride kadın nüfusunu oransal olarak artırmıştır. Bu durum 1970 yılına ait cinsiyet oranları dağılımı haritasında belirgin bir şekilde izlenebilmektedir (Harta 33). Bu dönemde 100 kadına karşın 80 ve daha az erkek nüfusun düştüğü yerler ilçenin özellikle kuzey kesiminde kalan ve çoğunluğunu muhacirlerden meydana gelen köyler (Kırkpınar, Yusufağa, Topdere, Kılıçlar, Karayatak, Veysel, Sığracık, Beyköy, Güney ve Tepeköy) oluşturmuştur (Harita 33). 1980 yılında ilçenin kuzey kesimlerinde devam eden bu görünüm, daha sonra ilçenin güneyinde kalan köylerinde (Leylekli, Örenköy, Avdan, Gelincik, Eşrefli) yaşanmaya başlamış olup, özellikle 1990 yılına ait haritada çok bariz bir şekilde izlenebilmektedir. İlçeden dışarıya göçün hızı azalmış olmakla birlikte 2000 ve sonrasında nüfusun cinsiyet oranları artarak erkekler lehine dönüşmüştür. Nitekim 2007 yılında 33 köyde erkekler kadınlardan daha fazla bir orana ulaşmıştır. Göçlerin hâlâ devam etmesine karşın erkek nüfusunun 2000 sonrasında fazla olası yeni bir oluşum olarak dikkati çekmektedir.

Harita 33. Emirdağ İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Oranı Dağılımı Haritası (1970-75-80-90-2000-2007).

1.5.2. Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi

Göçlerin en belirgin ve en önemli etkisi belki de nüfusun yaş yapısı üzerinde gerçekleşmektedir. Göçe katılanların yaş dağılımına bakıldığında genelde 15-30 yaş grubunda kalan gençlerden oluştuğu görülür. Çünkü yaşam sürecinde bu yaş grubunda eğitim, iş ve evlilik gibi çoğu kez farklı mekânlarda olmayı gerektiren önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Ayrıca göçe katılacak birisi göç sonrasında uzun bir süre çalışabilecek zamanının olması gerektiğinin farkındadır. Bu yönüyle göç edecek bir kişinin mevcut yaşı, göç sonrası için onun geleceğinin bir nevi sigortası gibidir. Dolayısıyla göç edenler geride kalanlara göre gençlerden oluşmak durumundadır. İşte göç edenlerin geride kalanlara göre yaş olarak farklılaşması göçün yaş seçiciliği olarak ifade edilir. Ayrıca genç nüfusun daha yaşlı kesime göre genellikle eğitiminin daha yüksek olması yanında öğrenmeye daha açık davranması ve göç ettiği yerde toplumsal yapıya daha kolay uyum sağlaması bunda etkilidir. Sonuçta göç veren yerde genç ve yetişkin nüfus azalırken göç alan yerde bu grup nüfusu artış göstermektedir. Göçün nüfusun yaş yapısında yaptığı bu basit değişiklik, etkileri ve sonuçları düşünüldüğünde çok geniş bir etkiye sahip olduğu görülür. Zira ilerleyen göç aşamasına göre bir yerde tabanı giderek daralan veya tamamen ortadan kalkan nüfus piramidi meydana gelmektedir ki, bu durum o yerleşmenin her yönüyle son zamanlarını yaşıyor olması anlamına gelebilmektedir.

Şekil 33. Kırsaldan Dışarıya Olan Göçler Süreci Sonucunda Geride Kalan Nüfusun Yaş Yapısındaki Değişim.

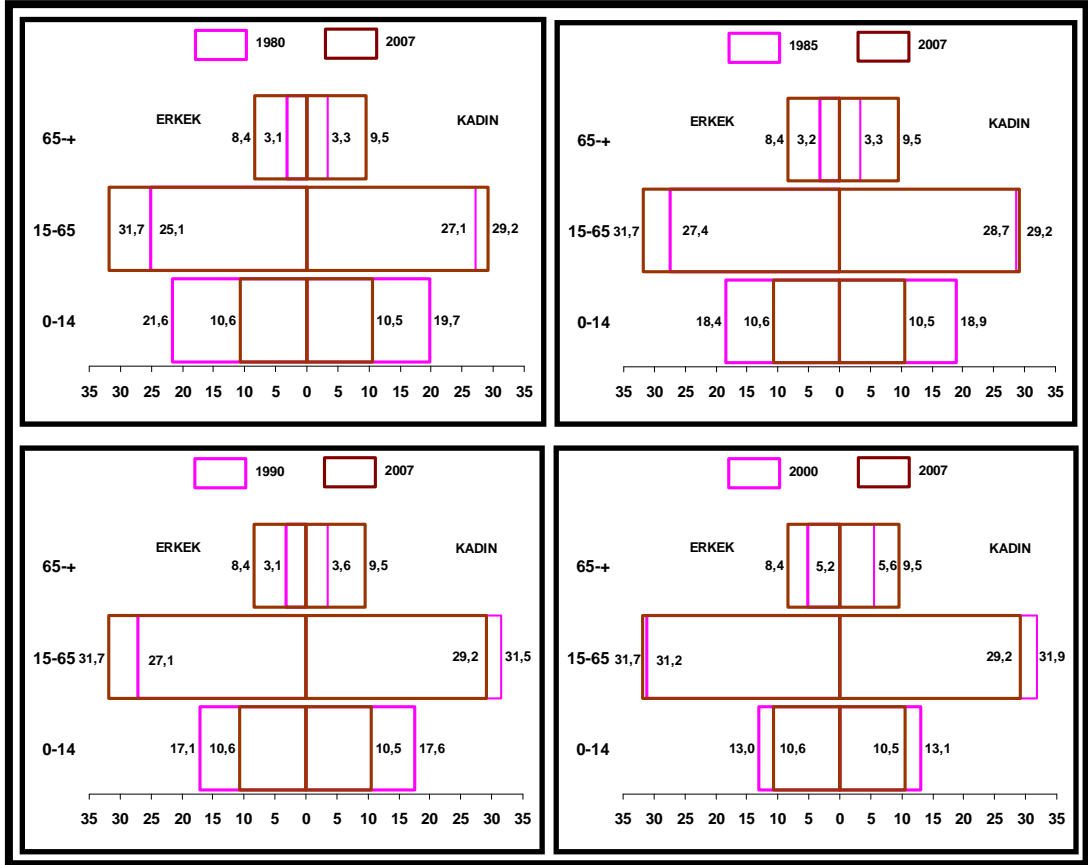
Göçe kaynaklık eden kırsal yerleşim yerlerindeki nüfusun yaş yapısı göçün devamlılığına bağlı olarak zaman içinde önemli değişiklik gösterir (Şekil 33). Göçün henüz başlangıcında genç nüfus oransal olarak fazla iken yaşlı nüfusunun az olduğu bir yapıdan zamanla göç süreci sonrasında yaşlı nüfus oranının fazla genç nüfus oranının fazla olduğu bir yapıya dönüşmektedir. Elbette bu geçiş göçün hızına göre her yerleşim yeri için farklı zaman sürecinde gerçekleşecektir. Hızı ve süreci ne olursa olsun sonuçta göçe bağlı olarak genç nüfusunu kaybetmiş ve geride yaşlılardan oluşan nüfusa sahip bir yerleşim birimi yakın bir gelecekte ortadan kalkmaya doğru gidecektir. Göçün nüfus piramidinin tabanında ortaya çıkardığı bu görünüm göç veren sahada yaşamın sosyo-ekonomik, kültürel ve yönetsel olarak sürdürülebilirliğini kaybettiği söylenebilir. İleri düzeyde göç veren sahaların nüfusunun yaş yapısında ortaya çıkan bu sonuç, bu alanların gelecekte nasıl değerlendirileceği sorusuna alternatif çözümler üretmeyi gerektirecektir.

Göçün yaş seçiciliği göç nedeni ve tipine göre değişiklik gösterir. Nitekim her türlü zorunlu göçte göç edenin yaş farklılaşmasından söz etmek mümkün değildir. Buna karşın yaşlılardan oluşan “emekli göçü”nde ise göç edenler genelde 60 yaş ve üzeri nüfus olduğundan göç veren yerde yaşlı nüfus azalırken göç alan yerde artış göstermektedir. Bu durum özellikle kırdan kente genç yaşta göç eden nüfusun emeklilikten sonra kentten kıra tersine göçte belirgin olarak görülmektedir.

Tablo 41. Emirdağ İlçesi Köylerinde Nüfusun Ana Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.

		1980	1985	1990	2000	2007
0-14	E	8316	6912	5886	3506	2588
	K	7602	7079	6069	3527	2551
	T	15918	13991	11955	7033	5139
	%	41.3	37.1	34.7	26.2	21.1
15-64	E	9671	10277	9333	8394	7715
	K	10419	10741	10874	8562	7100
	T	20090	21018	20207	16956	14815
	%	52.2	56.3	58.6	63.1	61.0
65-+	E	1212	1207	1089	1399	2030
	K	1282	1255	1243	1500	2317
	T	2494	2462	2332	2899	4347
	%	6.5	6.6	6.8	10.8	17.9
TOPLAM	E	19199	18396	16308	13299	12333
	K	19303	19050	18186	13589	11968
	T	38502	37346	34494	26888	24301

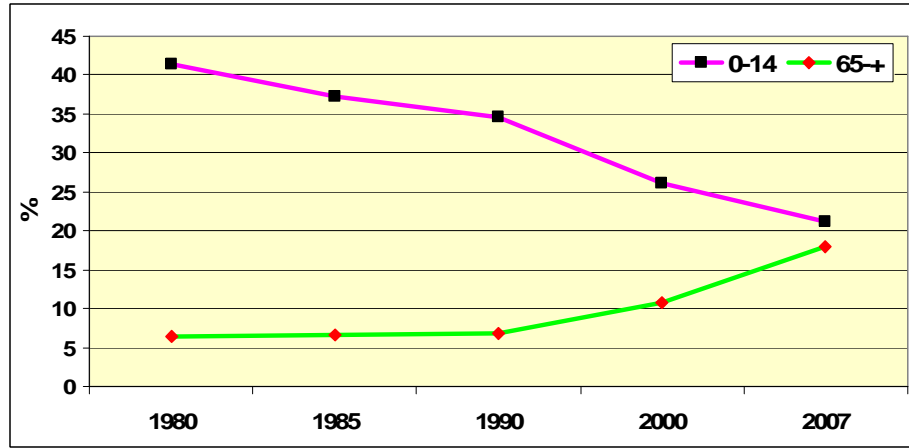
Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Şekil 34. Emirdağ İlçesi Köylerinde Ana Yaş Grupları Nüfus Piramitleri (1980-85-90-2000-2007).

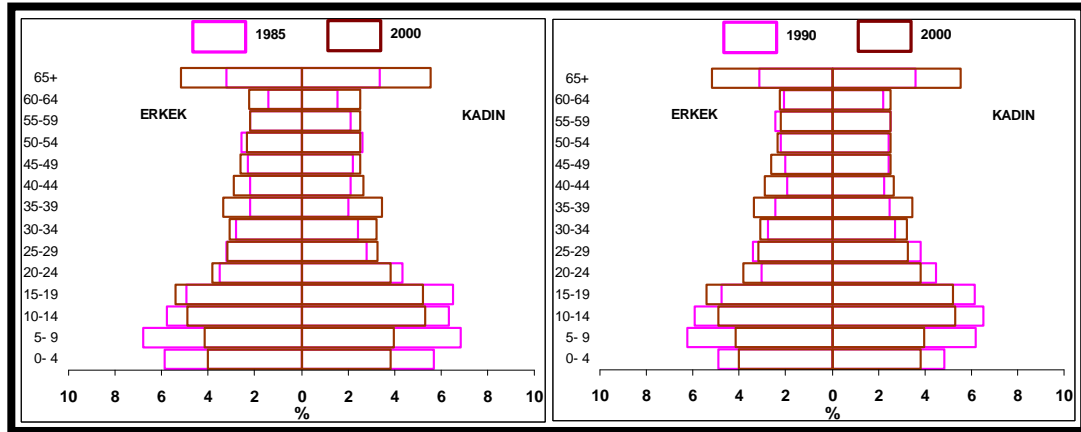
Göçün nüfusun yaş ve cinsiyet üzerindeki etkisini en iyi nüfus piramitlerinde izleyebiliriz. Özellikle göç veren alanlara ait nüfus piramitlerinde genç nüfusta bir daralma yaşlı nüfusta ise bir genişleme görülmektedir. Aynı zamanda göçün hangi yaş grubunda ve hangi cinsten daha etkin olduğunu yine piramitlerden çıkarabiliriz. Elbette yaş gruplarına göre nüfus dağılımı üzerinde etkili olabilecek diğer faktörleri (askerlik, askeri birlik, maden ocağı veya büyük sanayi tesisleri, büyük ölçekli yatırım inşaatları vb.) ayıklamak son derece önemlidir.

Göçün köylerdeki nüfusun yaş yapısına etkisi ancak 1980 yılı ve sonrasındaki sayımlara ait verilerden ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen değerlerin ana yaş gruplarına göre dağılımı tablo ve şekilde izlenebilmektedir (Şekil 34, Tablo 41). Buna göre nüfusun ana yaş gruplarına göre dağılımında piramidin tabanını oluşturan genç nüfus zamanla giderek daralırken; piramidin tepesini oluşturan yaşlı nüfusa ait kısım giderek genişlemiştir. Yetişkin nüfusu temsil eden ve ortada kalan kısım da yine genişleme eğilimi göstermiştir (Şekil 34). Sonuçta ilçe kırsalındaki göçler oransal olarak genç nüfusu azaltırken yaşlı nüfusun artmasına yol açmıştır.

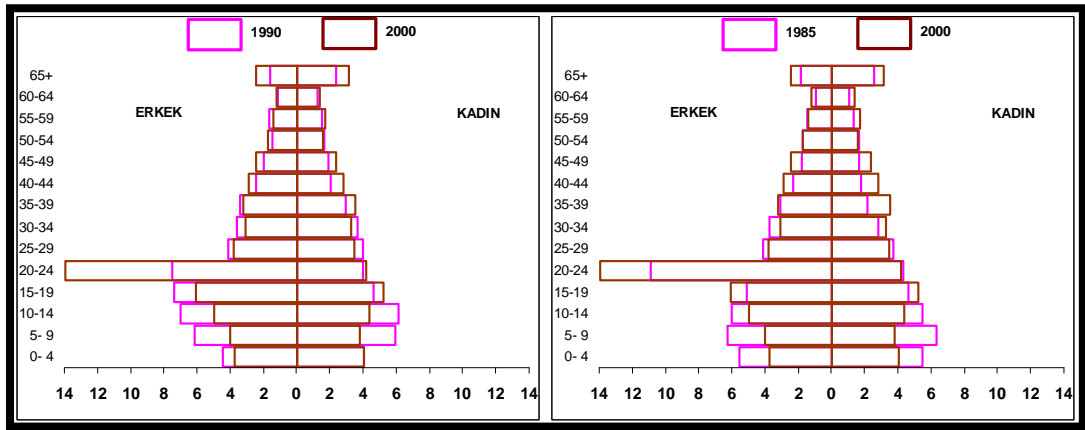
Şekil 35. Emirdağ İlçesi Köylerinde Çocuk ve Yaşlı Nüfus Oranı Gelişimi (1980-85-90-2000-2007).

Emirdağ ilçesi köylerindeki nüfusun ana yaş gruplarındaki değişim yukarıda sözü edilen kırsal alanlarda verilen göçlere bağlı olarak nüfusun yaşlanmasını ortaya koyan teorik şekle benzer bir gelişim içerisindedir (Şekil 33-35). 0-14 yaş genç nüfus 1980’de % 40 civarından 2007’de % 20’ler düzeyine kadar gerilerken, yaşlı nüfus aynı dönemlerde % 6’lardan üç kat artışla % 18’lere kadar yükselmiştir (Şekil 35). Buna göre ilçede göçün yaş yapısındaki değişiminin 1990 öncesini birinci aşama; sonrasını ise ikinci aşama olarak değerlendirebiliriz (Şekil 35). Hatta 2007 yılı itibariyle genç ve yaşlı nüfus oranlarının % 20’ler düzeyinde birbirine yaklaştığı ikinci aşamanın ortalarına gelindiğini söyleyebiliriz. İlçe köyleri geneline ait bu eğilim gelinen noktada göçün boyutlarına bağlı olarak bir köyden diğerine değişmektedir. Nitekim 2007 yılı itibariyle ilçenin Dağınık, Hisar ve Leyekli köylerinde 0-14 yaş grubunda kalan kimse bulunmazken, Tezköy, Yüreğil, Güneysaray, Kurudere ve Çatallı köylerinde genç nüfus oranı % 25’in üzerindedir.

Şekil 36. Emirdağ İlçesi Köylerinin Nüfus Piramidi (1985-1990-2000).

Nüfusun 5'erli yaş gruplarına göre yapılmış köylere ait piramitlerine bakıldığında tabanında bebek ve çocuk nüfusunda (0-10 yaş) bir daralma, bu grubun hemen üzerinde genç nüfusta (10-20 yaş) küçük bir genişlemeye karşın, 25 yaşından 65 yaş nüfusuna kadar nerdeyse aynı kalırken, 65 yaş ve üzerinde belirgin bir genişlemenin yaşandığı bir görüntü sergilemektedir (Şekil 36). Türkiye'nin nüfus piramidinden ziyade daha çok gelişmiş ülkelere benzer bir görünümü andıran bu durum göçlerin nüfusun yaş yapısında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Şekil 37. Emirdağ İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi (1985-1990-2000).

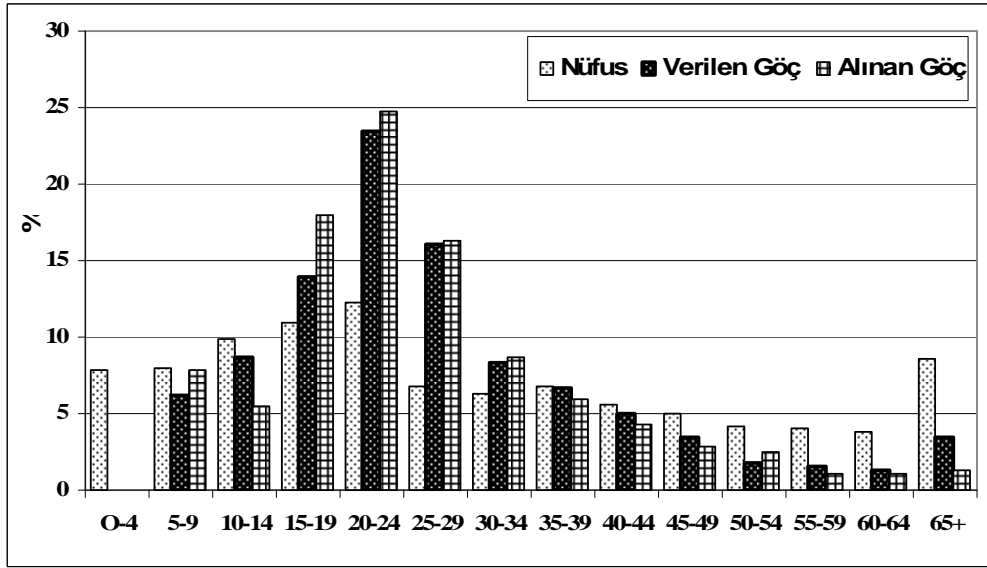
İlçe merkezinde ise benzer bir eğilim olmakla birlikte köylerdeki kadar belirgin değildir. 20-24 yaş grubu erkek nüfusun fazlalığı ise Jandarma Er Eğitim Komutanlığı'nın bulunmasıyla ilgilidir (Şekil 37).

Tablo 42. Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı (2000).

	Alınan Göç	%	Verilen Göç	%	İlçe Nüfusu	%
0-4	-	-	-	-	3705	7,82
5-9	193	7,86	307	6,22	3775	7,96
10-14	135	5,50	429	8,69	4674	9,86
15-19	440	17,93	689	13,96	5169	10,91
20-24	609	24,82	1156	23,42	5791	12,22
25-29	400	16,30	796	16,13	3241	6,84
30-34	214	8,72	413	8,37	3000	6,33
35-39	145	5,91	331	6,71	3214	6,78
40-44	104	4,24	248	5,03	2672	5,64
45-49	69	2,81	169	3,42	2380	5,02
50-54	62	2,53	88	1,78	1995	4,21
55-59	26	1,06	74	1,50	1912	4,03
60-64	26	1,06	62	1,26	1816	3,83
65+	31	1,26	173	3,50	4052	8,55
TOPLAM	2454	100	4935	100	47396	100

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı bilgisayar verileri (TUİK).

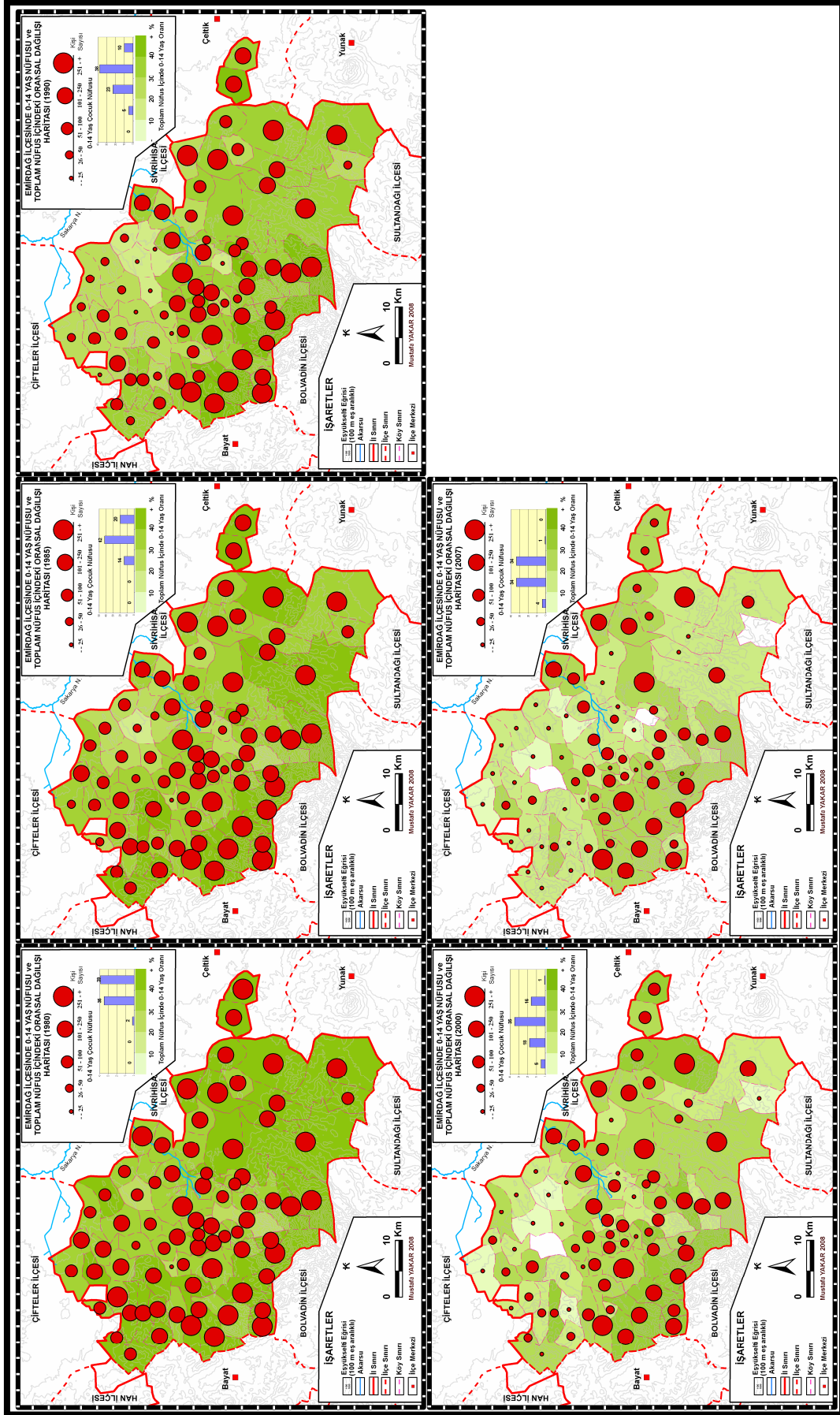

Şekil 38. Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Yaş Gruplarına Oransal Dağılımı.

İlçede 1995-2000 döneminde göçe katılan nüfusun geride kalanlara göre yaş gruplarına dağılımına göz atıldığında 15-30 yaş grubundaki nüfusun oransal olarak yaklaşık iki katının göçe katıldığı görülür. Buna karşın 35 yaş ve üzerinde ise göçe katılanların oranı geride kalan aynı yaş ve üzeri nüfusa oranının altında kaldığı izlenmektedir (Tablo 42, Şekil 38). Eğitim başta olmak üzere iş ve evlilik nedeniyle 15-30 yaş grubu diğer yaşlara göre en fazla göçe katılarak göçün yaş seçiciliğini ortaya koymaktadır. Bu yaş grubundaki nüfusun göç etmesine neden olan faktörler ortadan kaldırılamadığı sürece gelecekte de göç bir süre daha devam edecektir.

Göçe katılan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımında ortaya çıkan dağılım aynı zamanda geride kalan nüfusun yaş bileşimini belirlemektedir. Böylece göçün boyutları, tipi ve hızına bağlı olarak geride kalan kırsal nüfusun yaş yapısı bir köyden diğerine değişmektedir. Nüfusun yaş yapısının mekânsal dağılışı göç sürecinin boyutlarını ortaya koyduğu gibi gelecekte göçün potansiyel olarak nerelerden daha da devam etme eğiliminde olabileceği hakkında bir öngörü sunması açısından önemlidir. Ayrıca mekânsal ayrışma ve benzeşmesinin nedenlerinin sorgulanması, dağılışı ortaya koymakla mümkün olabilmektedir. Bu amaçlarla ilçe köylerine ait nüfusun 1980 sonrası sayım dönemlerine göre 0-14, 15-64 ve 65+ yaş gruplarına göre dağılışı haritaları çizilmiştir.

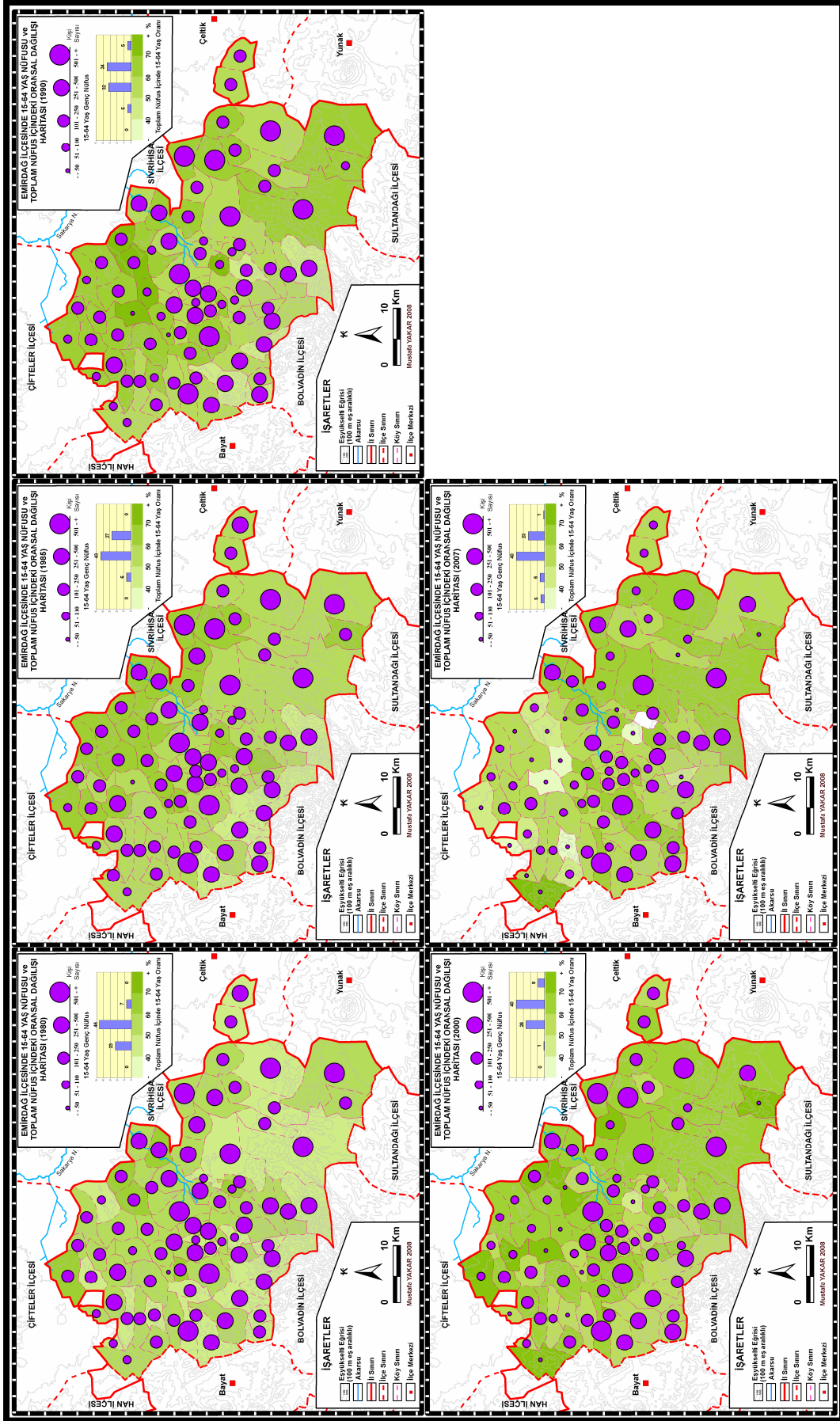

Harita 34. Emirdağ İlçesi'nde 0-14 Yaş Nüfusunun Dağılışı Haritası (1980-85-90-2000-2007).

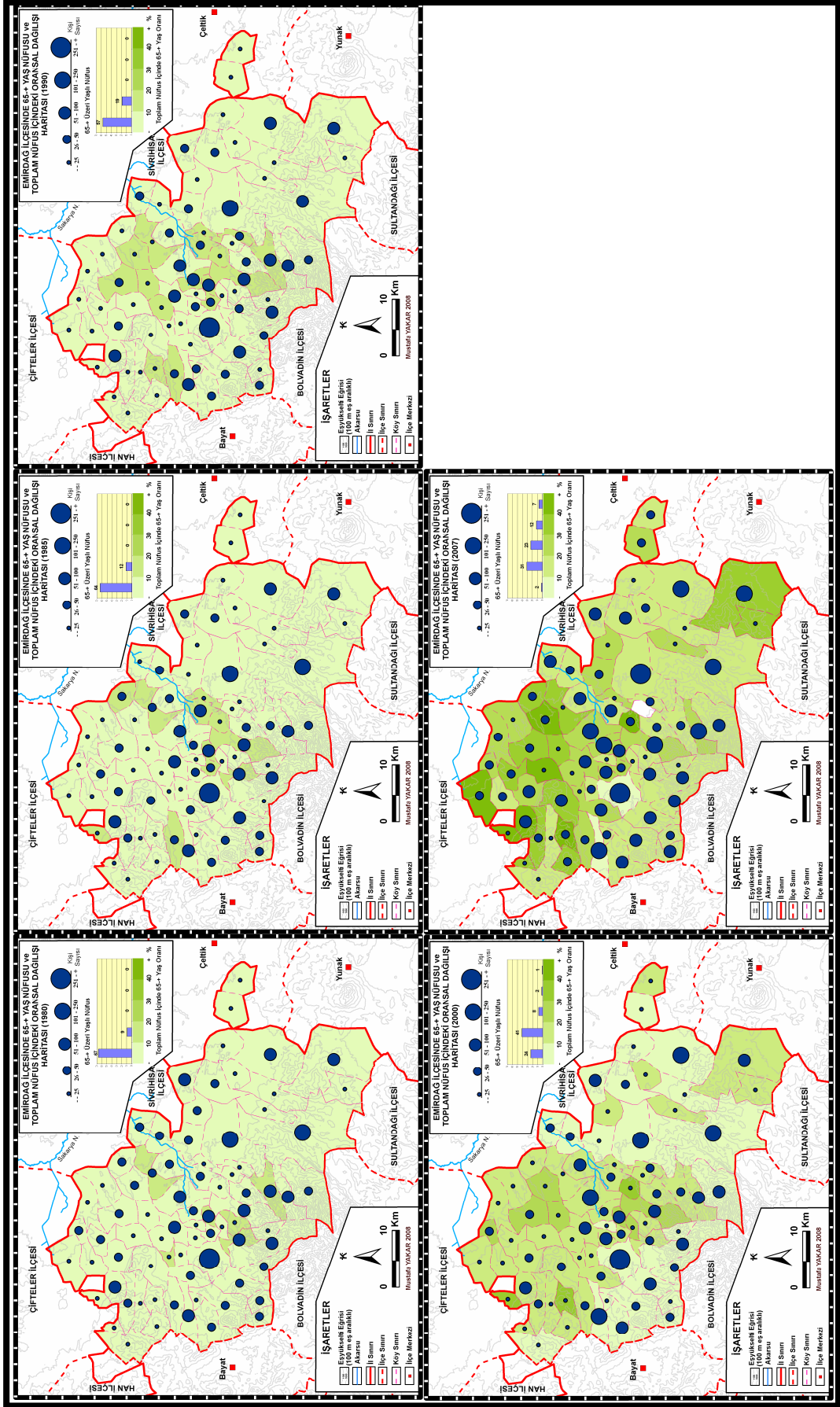
Çocuk ve genç nüfusun bir bölümünü kapsayan 0-14 yaş grubu nüfusun dağılımına ait haritalara bakıldığında bu yaş grubu nüfusunun gerek oransal olarak gerekse miktar açısından azaldığı hemen ilk olarak göze çarpmaktadır (Harita 34). 1990 sonrasında belirginleşmeye başlayan genç nüfustaki azalma 2000 sonrasında ise hızlanmıştır. 2000 sonrasındaki bu hızlı düşüşte 1997 yılında başlayan zorunlu 8 yıllık kesintisiz eğitime geçişle birlikte pek çok köy okulunun kapanarak taşınmalı sisteme geçilmesinin etkisi olmuştur. Çünkü ilköğretimde okula giden çocuğu olan aileler çocuğunun eğitimi için göç etmeye başlamışlardır. Genç nüfusunun göçle azaldığı köylerde doğurganlığın da giderek azalması yanında evlenerek köyde yaşamaya devam eden genç evli çift sayısının azalması çocuk nüfusundaki azalmayı hızlandırmıştır.

Genç nüfusun miktarının ve toplam nüfus içindeki oranının dağılışını haritadan takip ettiğimizde ilçenin kuzey kesimindeki köylerin neredeyse tamamında genç nüfusun çok fazla azalmış olduğu adeta çocuğun kalmadığı bir görünüm sergilemektedir (Harita 34). Benzer bir eğilim ilçenin orta kesimlerinde ve güneyindeki köylerde ortaya çıkma yolundadır. Buna karşın ilçede çocuk nüfusun gerek oransal olarak gerekse miktar bakımından en fazla olduğu kesimlerin ilçe merkezinin doğusundaki plato ve engebeli alanlarda köylerde olduğu görölmektedir. Türkmen ve özellikle Yörük köylerinin yoğunlukta olduğu bu köylerde nispeten doğurganlık oranı da yüksektir. Buna karşın çocuk nüfusundaki en fazla azalma muhacir köylerinde gerçekleşmiştir.

Çocuk nüfusun dağılışının bu görünümü ilçe köylerindeki ilköğretim okullarının kapalı veya halen açık olmasını açıkladığı gibi yine köylerdeki sağlık ocaklarının dağılımını da büyük ölçüde açıklamaktadır. Bu harita aynı zamanda gelecekte göçlerin hangi köylerden devam edeceği noktasında önemli ipucu vermektedir. Buna göre köyde göçe neden olan itici faktörler ortadan kaldırılamadığı takdirde genç nüfusun nispeten fazla olduğu engebeli sahadaki köylerden göçün mevcut ağları takip ederek devam edeceğini ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Yine bu harita köylerle ilgili gelecekte yapılması düşünölen her türlü sosyo-ekonomik yapılanma ve planlama çalışmalarına esas oluşturmalıdır. Nitekim bu noktada İl Özel İdaresi tarafından her köye çocuk oyun parkının yapılmasının ne kadar yanlış olduğu ortadadır.

Harita 35. Emirdağ İlçesi'nde 15-64 Yaş Nüfusunun Dağılım Haritası (1980-85-90-2000-2007).

Harita 36. Emirdağ İlçesi'nde 65++ Yaş Nüfusunun Dağılım Haritası (1980-85-90-2000-2007).

Yetişkin nüfusun dağılımına bakıldığında genç nüfusta olduğu gibi zamanla belirgin bir azalmanın yanında alansal dağılımında farklı görünüm dikkati çekmemektedir (Harita 35). Bununla birlikte toplam nüfusta da azalmanın en fazla olduğu köylerin doğal olarak yetişkin nüfusunun da daha az olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle ilçenin kuzeyinde kalan muhacir köylerinde gözlenebilmektedir. Nitekim 16 köyde yetişkin nüfus miktarı 50 kişi ve daha az olup bunların 8'i muhacir kökenlidir. İlçe genelinde toplam nüfus içerisindeki yetişkin nüfus oranı % 50-60 arasında bir dağılım göstermekle birlikte Hisar, Dağınık, Topdere ve Beyköy'de bu oran % 40'ın altına (ki bu köylerin ilk üçü muhacirlere aittir) düşmüştür.

Yetişkin nüfusun dağılımı ve zamanla göstereceği değişimin çeşitli yönleriyle üzerinde durulması gerekir. Zira her şeyden önce bu kesim çalışma çağındaki nüfus olup, üretimin kırsal kesimdeki devamlılığını sağlamaktadır. Toplam nüfusta olduğu gibi çalışma çağındaki aktif nüfusun da azalması eğer bu eğilimde devam ederse çok yakın bir gelecekte pek çok köyde ekonomik üretim azalacağı gibi işgücü açığı daha da büyüyecektir. Bu durum özellikle sulu tarımın yapıldığı ve işgücüne daha fazla ihtiyaç duyan şekerpancarı gibi ürünlerin üretiminde dışarıdan mevsimlik işçi getirmeye daha fazla bağımlı hale gelecektir. Yine bu grupta yer alan nüfusun sosyal ve kültürel nitelikleri yanında sahip olunan mesleki deneyimin kırsalın göç sonrasında yeniden organizesinde göz ardı edilmemesi gerekir. Geçmişten günümüze kırsaldan insanları göçe iten ve temel faktör olan ekonomik yetersizliklerin ortadan kaldırılarak tarımsal işletmelerin büyük ve modern bir yapıya dönüştürülmesiyle üretimin artırılması yanında tarım dışı istihdama yönelik yatırım ve planlamaların yapılabilmesi de 15-64 yaş grubu nüfusunun çok iyi analiz edilmesine bağlıdır. Bunun için her şeyden önce bu gruptaki nüfusun düşüncesinde göç etmeden de yaşanılan yerde çeşitli faaliyetler geliştirilerek gelirin artırılabilmesine inandırılması gerekir.

Son olarak 65 ve üzeri yaş grubu nüfusunun dağılımına baktığımızda ise 0-14 yaş arasındaki genç nüfus dağılımı haritasının tersi bir görünüm sergilemektedir (Harita 36). Toplam nüfus içerisinde çocuk nüfusunun oransal olarak az olduğu ve fazla göç vermiş köylerde, 65 üzeri yaş nüfusunun fazla olduğu bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Nitekim en fazla göçün olduğu ilçenin kuzey kesimindeki köylerde bu defa yaşlı nüfus oranı (toplam nüfusun % 30'undan fazla) artmıştır. Yaşlı nüfusun

büyüklüğü doğal olarak toplam nüfusu en fazla olan köylerde daha fazla olmakla birlikte toplam nüfus içerisindeki orana bakıldığında ortaya farklı bir görüntü çıkmaktadır.

Yaşlı nüfusun oransal artışı yanında dağılışında ortaya çıkan bu görünümün diğer nüfus gruplarında olduğu gibi çeşitli yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü nüfusun yaş yapısı bir yerde toplum hayatını her yönüyle derinden etkileyen temel bir faktördür. Her yaş grubunun ihtiyaçları farklı farklı olduğu gibi katkıları da farklılık göstermektedir. Öncelikli olarak 65 ve üzeri yaş nüfusu çalışabilecek durumda değildir. Türkiye’de kırsal kesimde 65 yaşını geçtiği halde çalışanlar çoğunlukta olmakla birlikte, bu gruptaki nüfusun bebek ve çocuklarda olduğu gibi sağlık ve beslenme sorunları öne çıkmaktadır. Bağımlı nüfus içerisinde yer alan yaşlı nüfusun bu ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olacak ve bu nüfusa hizmet edecek insanlara ihtiyaç vardır. Bu durum özellikle ailede genç nüfusun göçle yurtiçine ve yurtdışına göç etmiş olduğu Emirdağ ilçesi kırsalında, geride kalan yaşlıların her türlü ihtiyacını karşılamada yardımcı olacak kimsenin kalmaması sorun olmaya başlamıştır. Hatta bu nüfusun başta sağlık hizmeti alma olmak üzere günlük gıda ve diğer tüketim malzemelerini satın almak için alışveriş ihtiyacını karşılamak amacıyla ilçe merkezine gidip gelmeleri dahi güç olmaktadır. Kırsal kesimde göçle hızlanan ataerkil büyük aileden çekirdek aileye geçiş sonrasında yaşlı nüfus için huzur evleri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Emirdağ ilçe merkezinde özellikle yurtdışına gidenler tarafından büyük ölçüde finanse edilerek yapılan huzur evinin yapılması bu ihtiyacın somut bir göstergesidir.

1.5.3. Nüfusun Eğitim Durumuna Etkisi

Göçe katılan nüfusun göç etmeyenlerle karşılaştırıldığında en önemli farklılıklarının birisi de eğitim durumudur. Bireyin eğitim durumu arttıkça göç katılımı ve eğilimi artmaktadır. Çünkü bir yerden başka bir yere daimi olarak yer değiştirebilmek ve bunu başkasına bağımlı olmadan yapabilmek, kişinin en azından okur-yazar olmasıyla mümkün olabilmektedir. Ayrıca eğitim durumu yükseldikçe kentsel merkezlerde iş bulabilme ihtimali de yükselmektedir. Her geçen gün işgücü piyasasında eğitim durumu yüksek ve donanımlı olmanın tercih edilmesi göçe

katılanların giderek daha fazla seçilmesine neden olmaktadır. Profesyonellerin günümüzde en fazla hareket ve göç eden grubu oluşturması bunu doğrulamaktadır.

Göç eden bireyin eğitim durumunun göç etmeyenlere göre daha yüksek olması göçün eğitim açısından seçiciliği olarak ifade edilmektedir. Sonuçta doğal olarak göç alan yer ile göç veren yerin göç sonrasında nüfusun eğitim durumu değişecektir. Göç alan yerin nüfusunda eğitim durumu yükselmesine karşın göç veren yerde giderek düşecektir. İşte göç veren sahanın göç sonrasında eğitim durumu yüksek nüfusu kaybetmiş olması aynen göçün yaş yapısındaki etkisi gibi en önemli kaybidir. Zira bireye yapılan beşeri sermaye yatırımlarının daha önemli olduğu günümüz dünyasında, göçün nüfusun eğitim düzeyi daha yüksek olan kısmını bir yerden başka bir yere aktarımında başrol oynaması, göç veren kaynak sahanın kalkınma ve gelişmesini engellediği gibi giderek kendi içerisinde gerileyen bir kısır döngü oluşturmaktadır. Hatta denilebilir ki, göç veren bir sahada nüfusun eğitim durumunu sürekli yükseltme çabası, bu nüfusun göç etmesini daha kolaylaştırabilir. Oysa bir yerin kalkınması, sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesinin temeli nüfusun daha da eğitilmiş hale getirilmesinden (beşeri sermaye) geçtiği tartışmasız bir gerçektir. İşte bu noktada kırsalda kalkınmayı sağlamak için nüfusun eğitim durumunu yükseltme çabaları ile göç arasında bir ikilem oluşabilmektedir. Kırsalda kalkınmayı sağlamak için nüfusun eğitim seviyesini artırma çabaları şarttır. Fakat eğitim düzeyi artan kırsal nüfusun göç etmesi daha da kolaylaşabilir.

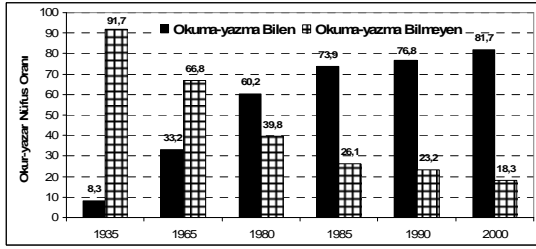
Emirdağ ilçesi kırsalında göçlerin eğitim faaliyetleri üzerine etkisi ayrı bir başlık altında inceleneceğinden burada geride kalan nüfusun eğitim durumu açıklanmaya çalışılacaktır. Göç edenlerin eğitim durumu ile ilgili veriler, 2000 Genel Nüfus Sayımı haricinde bulunmadığından, geride kalanlar ve göç edenler arasında karşılaştırma yapma şansımız yoktur. Dolayısıyla 2000 yılına ait geride kalan nüfusun eğitim durumu ile göç edenlerin eğitim durumu karşılaştırılarak ilçeden olan göçün eğitim durumu seçiciliğindeki etkisi belirlenmiş olacaktır.

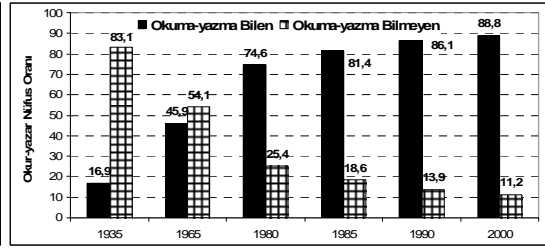
Tablo 43. Türkiye, Afyonkarahisar ve Emirdağ İlçesi'nde Okur-Yazar Nüfus Oransal Dağılımı.

	Türkiye	Afyonkarahisar	Emirdağ	Emirdağ Köyleri	Emirdağ İlçesi
1935	19,2	12,9	16,9	8,3	9,0
1965	48,7	46,4	45,9	33,2	35,6
1980	67,5	66,9	74,6	60,2	64,3
1985	77,4	79,0	81,4	73,9	76,3
1990	80,5	82,5	86,1	76,8	80,4
2000	87,3	88,3	88,8	81,7	84,8

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

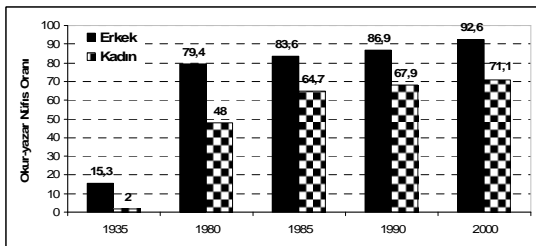

Şekil 39. Emirdağ Köylerinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Oranı.

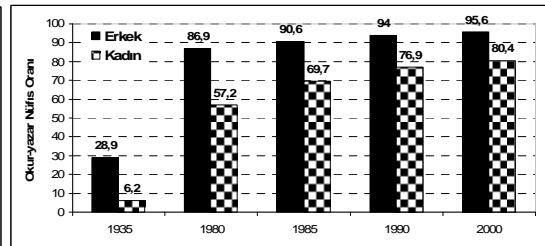

Şekil 40. Emirdağ İlçe Merkezinde Okuma-Yazma Bilen ve Bilmeyen Nüfus Oranı.

İlçede okuma-yazma bilen nüfus oranı zaman içerisinde sürekli bir artış göstermekle birlikte Afyonkarahisar ili ve Türkiye ortalamalarının altında seyretmiştir (Tablo 43). Tabloda ortaya çıkan bu sonuçta elbette ilçedeki eğitim kurumlarının hizmete girme tarihleri belirleyici olmakla birlikte göçün olumsuz etkisinin de payı olmuş olmalıdır. Emirdağ ilçesindeki bu genel görünüm ilçe merkezi ile köyler arasında önemli ölçüde farklılık da göstermektedir. Zira Emirdağ'daki okur-yazar nüfus oranı 1980 ve sonrasında hem Afyonkarahisar ili hem de Türkiye genelinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 43). İlçenin köyleri ile ilçe merkezindeki okuma-yazma bilen ve bilmeyenlerin oranı sırasıyla % 81,7-18,3 ile % 88,8-11,2 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 39-40).

Şekil 41. Emirdağ Köylerinde Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı.

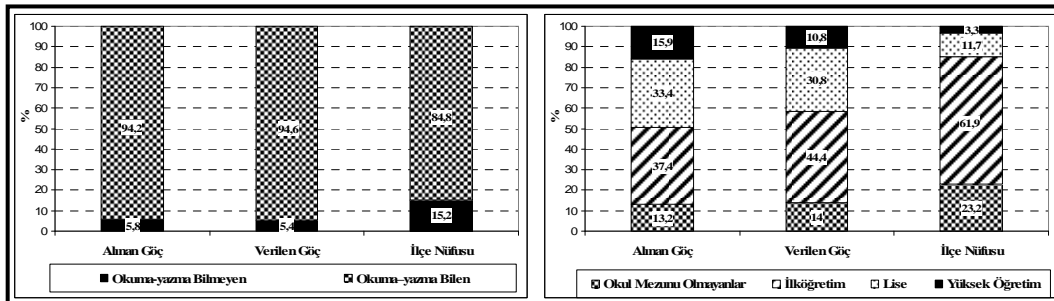
Şekil 42. Emirdağ İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı.

Okur-yazar nüfus oranının cinsiyete göre dağılımında ülke genelinde olduğu gibi ilçede de erkeklerde çok daha yüksek olduğu görülür. 1935’den günümüze aradaki uçurum giderek daralma eğilimi göstermekle birlikte hâlâ köylerde kadınların yaklaşık % 30’u ilçe merkezinde ise % 20’ye yakını okur-yazar değildir (Şekil 41-42). Nüfusun eğitim durumundaki cinsiyete göre olan bu farklılığın ülkemizde göçe katılan kadın oranının daha az olmasında etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Zaten göçün gerek seçicilik mekanizması gereği gerekse kadına yönelik toplumun kültürel normları düşünüldüğünde okur-yazar dahi olmayan kadınların tek başına göç etmesi mümkün değildir. Bu durum özellikle Emirdağ ilçesi köylerinde göçün en fazla olduğu 1960 ve 1970’li yıllarda daha belirgindir. Çünkü 1980 yılında bile köylerdeki kadın nüfusunun % 50’den fazlası okuma-yazma bilmemektedir (Şekil 41).

Tablo 44. Emirdağ İlçesi’nde Göç Eden ve Etmeyenlerin Eğitim Durumu (2000).

	Alınan Göç	Verilen Göç	İlçe Nüfusu
Okuma-yazma Bilmeyen	140	264	6528
Oran %	5,8	5,4	15,2
Toplam Okuma-yazma Bilen	2272	4615	36372
Oranı %	94,2	94,6	84,8
Bir Okul Mezunu Olmayanlar	299	646	8436
Oranı %	13,2	14,0	23,2
İlköğretim	851	2050	22500
Oranı %	37,4	44,4	61,9
Lise	760	1420	4244
Oranı %	33,4	30,8	11,7
Yüksek Öğretim	362	499	1192
Oranı %	15,9	10,8	3,3

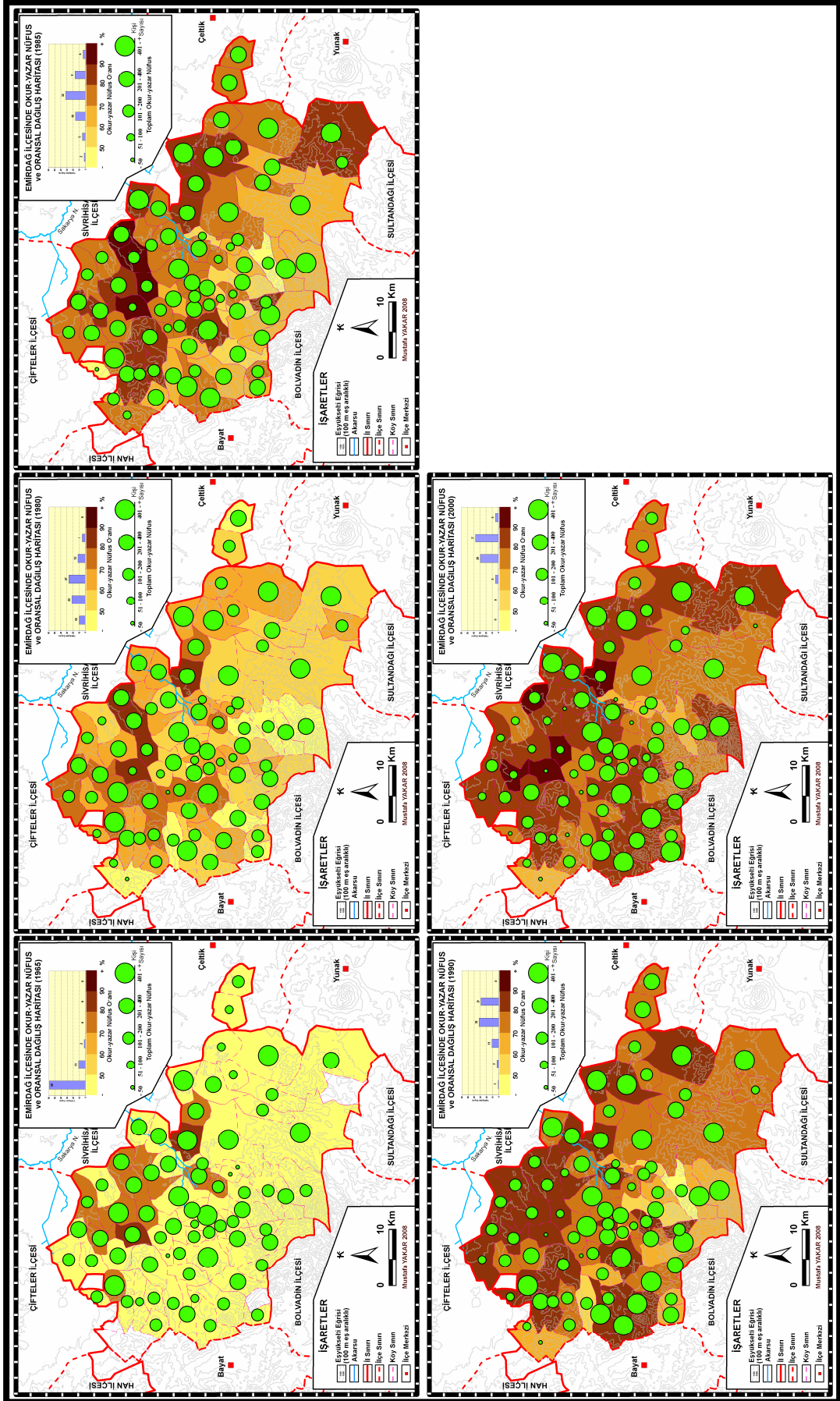
Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı bilgisayar verileri (TUİK).

Şekil 43. Emirdağ İlçesi’nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Okuma-yazma ve Eğitim Durumu.

Göçün nüfusun başta okur-yazarlık olmak üzere eğitim durumu üzerine etkisini görmek için göç eden ve etmeyenleri karşılaştırmak gerekir. Bunu yapabilmek için elbette her iki grubun eğitim durumuna ait verilerin elde edilmesiyle mümkündür. Araştırma sahası için bu durum ancak 2000 nüfusu sayımı sonuçları için mümkün olabilmiştir. Zira daha önceki sayım dönemleriyle ilgili ne göç eden nüfus miktarı ne de bu nüfusun eğitim durumuna ait veriye ulaşabilmek mümkündür.

2000 yılına ait son nüfus sayımı verilerine göre ilçeden göç eden ve göç etmeyen nüfusun eğitim durumu ve oranları tablo ve şekilde gösterilmiştir (Tablo 44, Şekil 43). İlçeden yurtdışına olan göçlere ait verilerin dâhil olmadığı bu değerlere göre göçün nüfusun eğitim durumundaki seçiciliğini çok bariz bir şekilde göstermektedir. Nitekim göç edenlerin sadece % 5,4'ü okur-yazar değilken bu oran göç etmeyen nüfusta % 15,2'yi bulmaktadır. Göç edenlerin geride kalan nüfus ile arasındaki eğitim durumu farklılaşması mezun olunan okul düzeyi arttıkça doğru orantılı olarak artış göstermektedir. İlköğretim mezunları göç edenlerde % 44,4 iken etmeyenlerde % 61,9 ile tersi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Oysa lise ve yüksek öğrenim mezunlarının göçe katılım oranı geride kalanlara göre yaklaşık 3 katı daha fazla olmuştur. Lise ve yüksek öğrenim mezunlarının alınan ve verilen göçler arasındaki farklılığı dikkat çekmektedir. Özellikle yüksek öğrenim mezunlarının alınan göçlerde verilen göçlerden daha yüksek olduğu görülür ki, bu durum ilçedeki kamu kurumlarına atananlarla ilgili olmalıdır.

Harita 37. Emirdağ İlçesi'nde Okur-Yazar Nüfus ve Oransal Dağılım Haritası (1965-80-85-90-2000).

Emirdağ ilçesinde okuma-yazma oranının zamanla gelişimi ve dağılışına baktığımızda okur-yazar nüfusun sürekli arttığı hemen ilk bakışta dikkati çekmektedir (Harita 37). Nitekim 1965 yılında ilçede 59 köyde okur-yazar oranı % 50'nin altında iken, 2000 yılında % 60'ın altında hiçbir köy kalmamıştır. Fakat okur-yazar nüfus oranının ilçedeki dağılımı homojen bir görünüm sergilemediği gibi aradan geçen zamanla da sürekli farklılaşmıştır. Nitekim okuma-yazma oranı ilçenin özellikle kuzey ve kuzeydoğusunda kalan köylerde en fazla iken, Emirdağ yamaçlarında kalan eğimli sahadaki köylerde en düşük seviyelerde seyretmiştir (Harita 37). Köyler arasındaki okur-yazar oranı farkı giderek azalmakla birlikte genellikle muhacir köylerinde bu oran daha yüksektir. Hayvancılığın ön plana çıktığı yamaçlarda yer alan özellikle Yörük köylerinde okulların diğer köylere göre daha geç açılmış olması, ulaşım ve iletişim imkânlarına daha geç sahip olabilmeleri nüfusun eğitim durumunu etkilemiştir. İlçe kırsalında göç etmemiş olan nüfusun eğitim durumu ile ilgili 1970'li yıllara ait veri olmamakla birlikte okur-yazar nüfusun daha fazla göç etmesi nüfusun eğitim kurumunun günümüzdeki görünümünde etkisinin olduğu kesindir.

Emirdağ ilçesinde okur-yazar nüfusun eğitim durumu gelişimi tablodan izlenebilmektedir (Tablo 45). İlçe köyleri ile Emirdağ arasındaki fark, eğitim seviye yükseldikçe artmaktadır. Bu durum özellikle ilköğretim üzeri eğitim kurumlarının köylerde çok az veya hiç olmamasıyla ilgilidir. Zaten ülkemizde kırsaldan göçün nedenlerinden birisi de çocuğunun ilköğretim üzerinde eğitim almasını isteyen ailelerin eğitim amaçlı yer değiştirmesidir. İlçe köylerinde lise eğitimi görmek için Emirdağ'a gidilmekte veya Eskişehir'e göç edilmektedir.

Köylerde okur-yazar nüfusun yaklaşık ¼'ünde, ilçe merkezinde ise % 15-20 arasında değişen bir oranda bir okul mezunu olmadan okuma-yazma öğrenenler oluşturmaktadır. Okullaşmanın başlangıçtaki seviyesine göre daha yaygınlaştığı ilçede bir okul mezunu olmayanların zaman içinde azalması gerekirken bazı yıllarda iniş-çıkışlar göstermesi ilginçtir. Nitekim hem ilçe köylerinde hem de ilçe merkezinde 1980 sonrasında azalma eğilimi gösteren bu grup nüfusu, 2000 yılında tekrar artmıştır. Günümüzde iş bulabilmek ve iş arama/bulma amaçlı göçlerde eğitim seviyesinin yüksek olması önemli bir avantajdır. Dolayısıyla sadece okur-yazar olan bu nüfusun göçe daha fazla katılabilme ihtimali düşüktür. Nitekim 1995-2000

döneminde ilçeden göç edenler ile etmeyenlerin eğitim durumu karşılaştırma tablosuna bakıldığında bu grup nüfusunun % 14 oranında olduğu görülür (Tablo 44). Ayrıca ilçede özellikle yurtdışına göçün hâkim olduğu köylerde okula devam eden öğrencilerde yurtdışına gitme düşüncesi (“büyüyünce Avrupa’ya gideceğim okumama ne gerek var” yanılıgısı) öğrenim motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir.

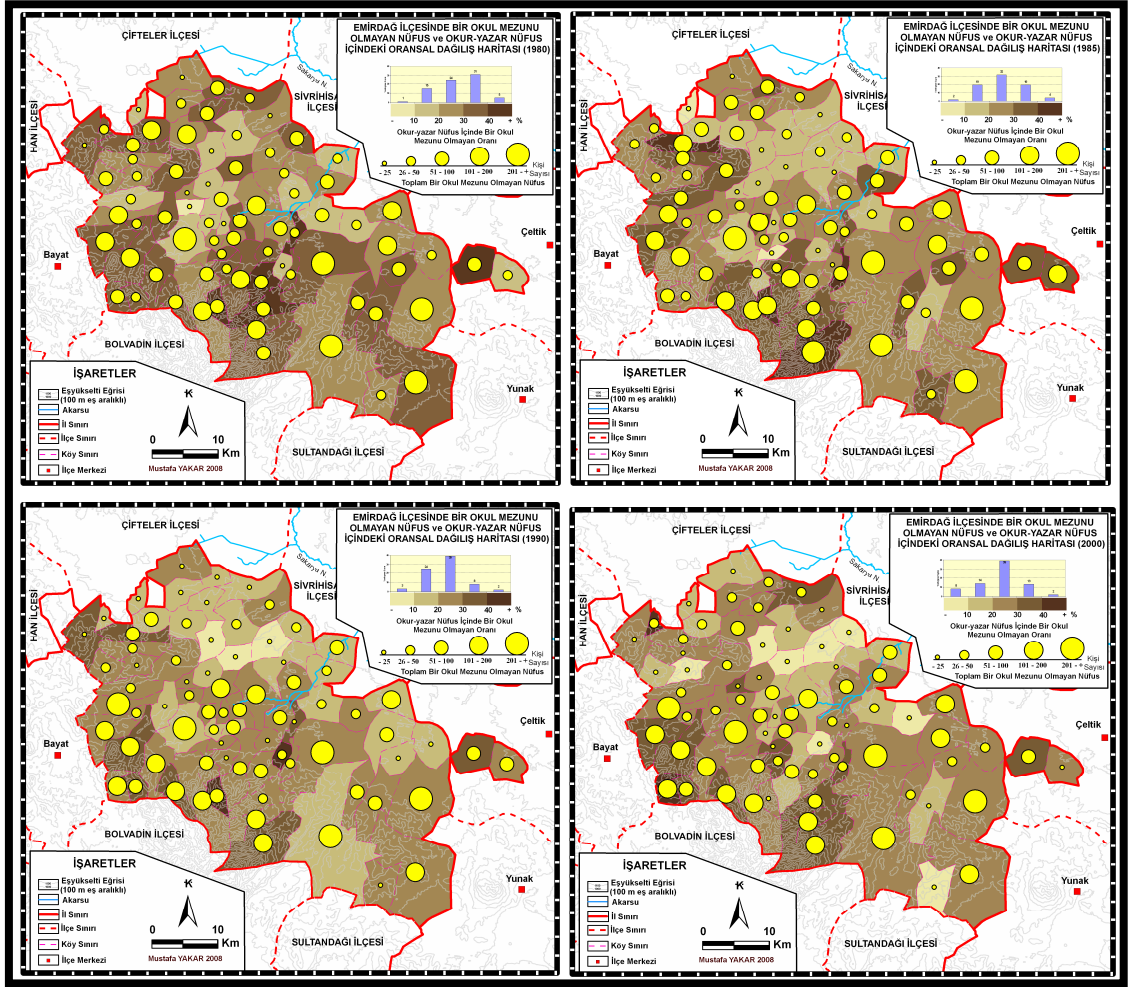
Tablo 45. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Nüfusun Eğitim Durumu.

		1980				1985				1990				2000			
		KY	%	EMR	%	KY	%	EMR	%	KY	%	EMR	%	KY	%	EMR	%
OKYZBL	E	11962	100	6390	100	13069	100	7538	100	12304	100	9593	100	11094	100	9866	100
	K	7350	100	2957	100	10591	100	4627	100	10914	100	6670	100	8764	100	6648	100
	T	19312	100	9347	100	23660	100	12165	100	23218	100	16263	100	19858	100	16514	100
OKMOLM	E	3282	27.4	951	14.9	3096	23.7	1149	15.2	2569	20.9	1387	14.5	2410	21.7	1711	17.3
	K	2125	28.9	663	22.4	3168	29.9	1097	23.7	2585	23.7	1391	20.9	2616	29.8	1699	25.6
	T	5407	28.0	1614	17.3	6264	26.5	2246	18.5	5154	22.2	2778	17.1	5026	25.3	3410	20.6
İLKÖ	E	8103	67.7	4642	72.6	9275	71.0	5257	69.7	8971	72.9	6056	63.1	7430	67.0	5565	56.4
	K	5039	68.6	1997	67.5	7300	68.9	3002	64.9	8140	74.6	4448	66.7	5771	65.8	3734	56.2
	T	13142	68.1	6639	71.0	16575	70.1	8259	67.9	17111	73.7	10504	64.6	13201	66.5	9299	56.3
LS	E	376	3.1	591	9.2	526	4.0	872	11.6	542	4.4	1698	17.7	983	8.9	1991	20.2
	K	76	1.0	244	8.3	101	1.0	453	9.8	146	1.3	677	10.1	301	3.4	969	14.6
	T	452	2.3	835	8.9	627	2.7	1325	10.9	688	3.0	2375	14.6	1284	6.5	2960	17.9
YÖ	E	201	1.7	206	3.2	172	1.3	260	3.4	222	1.8	452	4.7	271	2.4	599	6.1
	K	110	1.5	53	1.8	22	0.2	75	1.6	43	0.4	154	2.3	76	0.9	246	3.7
	T	311	1.6	259	2.8	194	0.8	335	2.8	265	1.1	606	3.7	347	1.7	845	5.1

KY: Köyler, **EMR:** Emirdağ **OKYZBL:** Okuma-yazma Bilen, **OKMOLM:** Okul Mezunu Olmayan, **İLKÖ:** İlköğretim, **LS:** Lise, **YÖ:** Yüksek Öğrenim

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

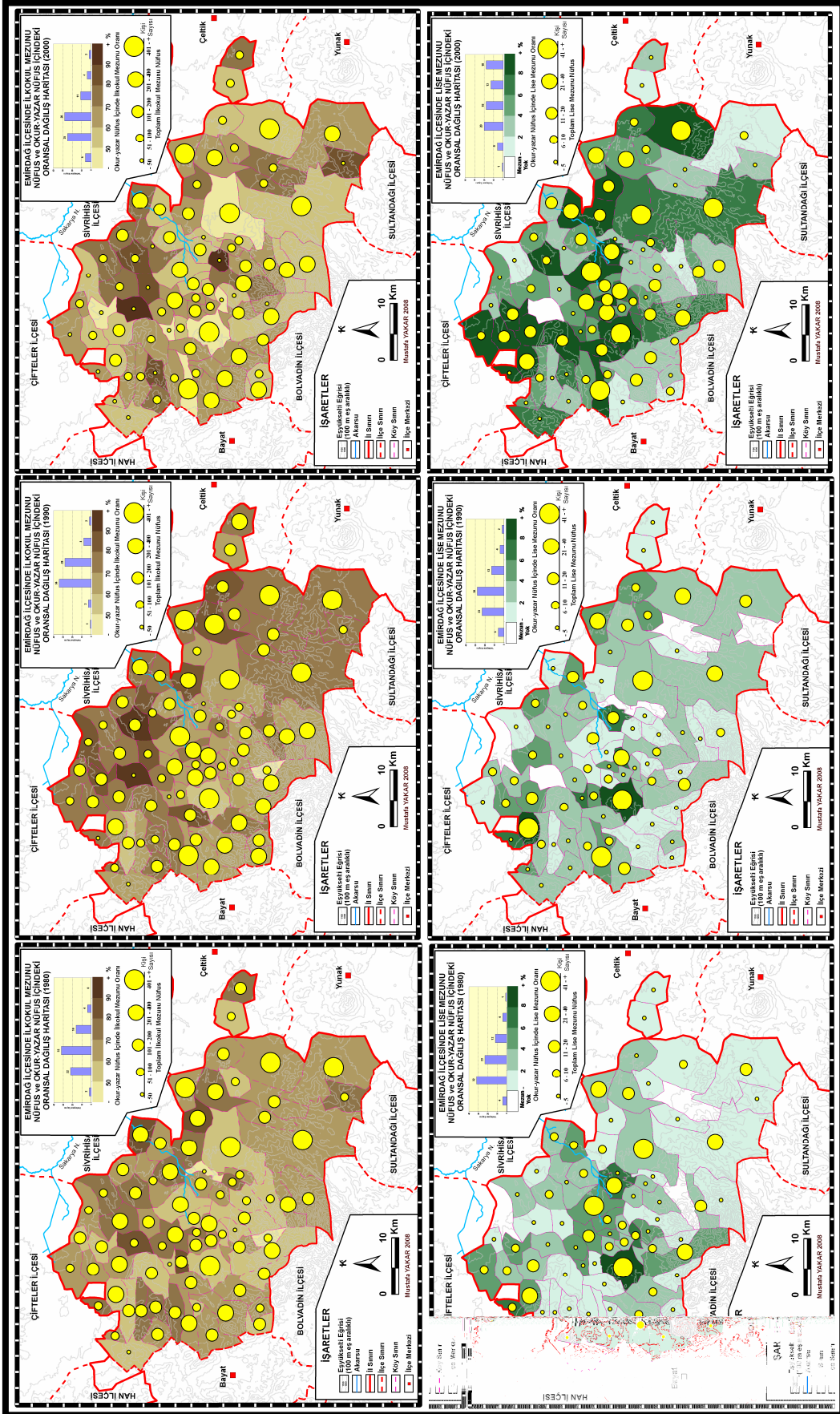
Okuma-yazma bilen fakat bir okuldan mezun olmayan nüfusun dağılımında ise ilçenin batı ve güneyindeki engebeli sahadaki köylerde oransal olarak daha fazla olduğu göze çarpmaktadır (Harita 38). Buna göre bu köylerin diğerlerine göre nispeten daha düşük olan okur-yazar oranı, okuma-yazma bilenlerin de önemli bir bölümünün bir okula devam etmeden okur-yazar hale geldiğini göstermektedir. Aynı sahadaki okur-yazar nüfusun oransal olarak düşük olması ve okuma-yazma bilen nüfusunun önemli bir bölümünün okul mezunu olmaması, göçün bu alanlarda nispeten daha düşük seviyede kalmış olmasını etkilemiş olabilir.

Harita 38. Emirdağ İlçesi'nde Bir Okul Mezunu Olmayan Nüfusun Dağılışı (1980-85-90-2000).

İlçede ilköğretim mezunu nüfusun gelişimi ve dağılışında zamanla önce artış daha sonra bir azalış gözlenmiştir (Tablo 45, Harita 39). İlçenin kuzeydoğusunda kalan ve en fazla göç veren köylerde ilköğretim mezunu oranı en az iken, ilçe merkezi ve batısındaki engebeli alanlarda yer alan köylerde ilköğretim mezunu sayısı artmıştır.

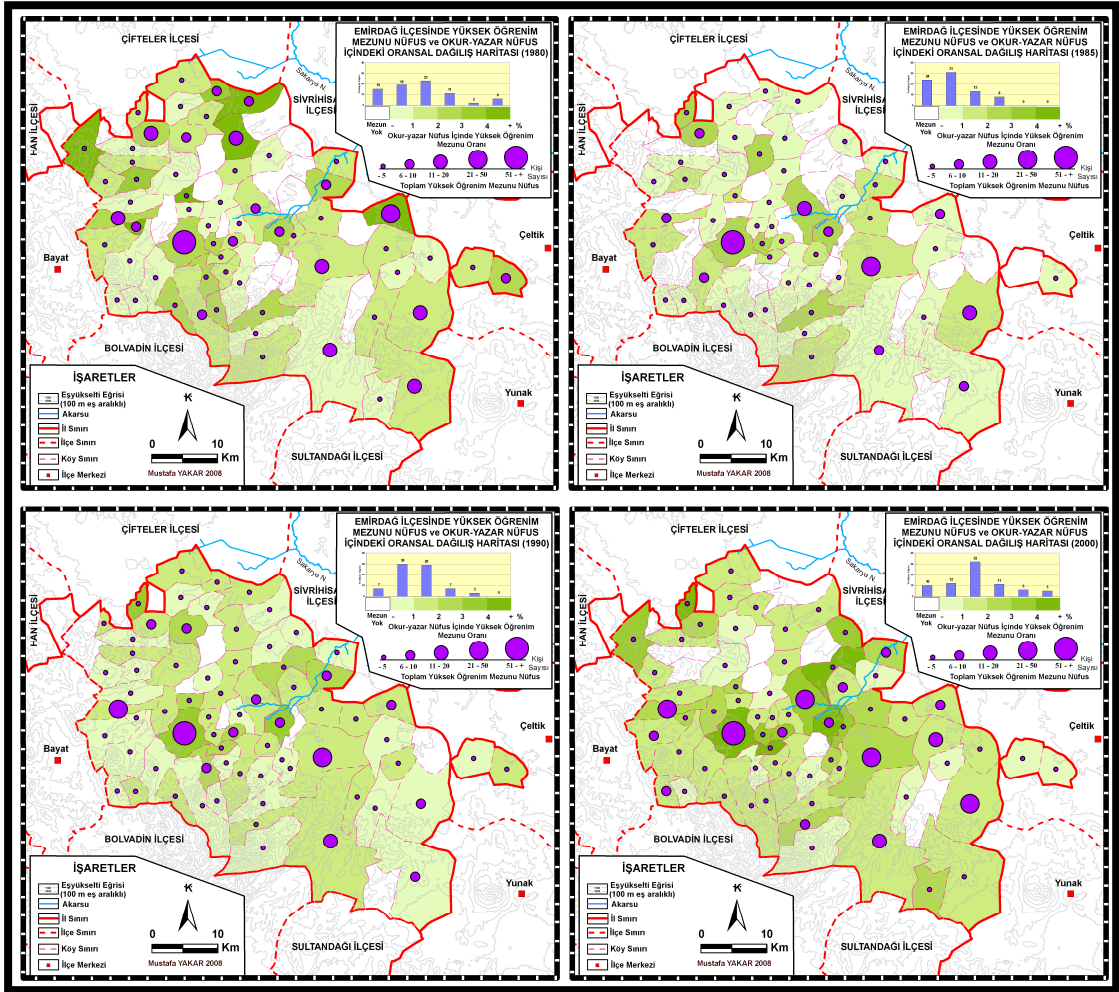
Lise mezunu nüfusun okur-yazar nüfus içerisinde son dönemdeki oransal artışı oldukça dikkat çekicidir. Önceleri ilçe merkezine yakın olan köylerde daha fazla olan lise mezunu sayısı 2000 sayımında ilçenin kuzey, doğu ve güneydoğusundaki köylerde hem oransal olarak hem de sayısal olarak artmıştır (Harita 39). Oysa ilçenin batısında kalan köyler en düşük düzeyde lise mezununa sahiptir. İlçe merkezi yanında Davulga, A.Piribeyli ve Gömü'de liselerin açılması lise mezunu nüfusun artmasında önemli katkı sağlamıştır.

Harita 39: Emirdağ İlçesi'nde İlkokul ve Lise Mezunu Nüfusun Dağılışı (1980-1990-2000).

Emirdağ ilçesinde yükseköğretim mezunu sayısı ve oranında belirgin bir artıştan söz etmek mümkün değildir (Harita 40). Zira yükseköğretim mezunu olup ilçe kırsalında göç etmemiş olmasını beklemek de mümkün değildir. Ayrıca ilçe kırsalında yaşayan yükseköğretim mezunlarının büyük bir çoğunluğunu kamu görevlileri (öğretmen, imam vb.) oluşturmaktadır. Emirdağ ilçe merkezi yanında nüfusu daha fazla olan Gömü, Davulga, Adayazı ve A.Piribeyli yüksek okul mezunlarının en fazla olduğu yerleşmelerdir.

Harita 40. Emirdağ İlçesi'nde Yüksek Öğrenim Mezunu Nüfusun Dağılışı (1980-85-90-2000).

İlçede göçe katılan gençlerin önemli bir bölümü daha iyi bir eğitim görmek ve bu yolla iş sahibi olmak amacıyla göç etmektedir. Dolayısıyla geride genç ve eğitim durumunu geliştirmeye istekli nüfusu kaybeden ilçe kırsalı yeniden yapılanma ve kalkınma gerçekleştirebilme yeteneğini yitirmektedir. Çünkü gerek mevcut üretim sisteminin geliştirilerek modernleştirilmesi gerekse hem tarımsal hem

de tarım dışı üretim alanlarının oluşturulması eğitim düzeyi daha yüksek, genç ve girişimci bireylerle sağlanabilir. Bugünün kalkınma anlayışının temelini oluşturan beşeri sermaye göç veren kırsal alanlar için sürekli kaybedilmektedir.

1.5.4. Nüfusun Hane Halkı Büyüklüğüne Etkisi

Kaynak bölgeden olan göçler toplumsal düzenin temelini oluşturan aile yapısını ve ailedeki birey sayısını etkilemektedir. Doğal olarak göç sonucunda aile veya hanedeki kişi sayısı azalmaktadır. Göçün hanedeki etkisi sadece birey sayısının azalmasıyla sınırlı değildir. Çünkü ailenin genç erkek bireylerinin aileden göçle ayrılması hanenin devamlılığını tehlikeye atmaktadır. Anadolu'nun pek çok yöresinde ailedeki erkek çocuğa hanenin devamlılığı görevi yüklenmekte ve bu durum farklı yörelerde farklı şekillerde ifade ("bacayı tüttürmek") edilmektedir.

Göçün hanedeki bir diğer etkisi ise aileyi gençlerden yoksun bırakmakta dolayısıyla yapılan ekonomik faaliyetin de devamlılığını kesintiye uğratmaktadır. Çalışma çağına gelmiş olan genç bireyin göç etmesi işgücü açığını ortaya çıkarmakta, dolayısıyla üretimi ve geliri olumsuz etkileyebilmektedir.

Göç kararının alınması da kırsal kesimde hane reisi tarafından verilmekte ve ailenin üretimini engellemeyecek şekilde ailedeki genç erkeklerden birisi kalacak şekilde kararlaştırılmaktadır. Böylece kırsalda yaşanan ekonomik yetersizliklere karşın aileler bireylerden bir veya birkaçının göç etmesini istemektedir. Burada amaç göç edenlerin gönderdiği paralarla ailenin gelirini artırarak geleceğini bir tür güvence altına almaktır. Hanede ortaya çıkan işgücü açığı da üretimde makineleşme düzeyini artırarak giderilmeye çalışılmaktadır.

Göçün ailedeki birey sayısındaki azalmanın etkisi ataerkil geniş aileden çekirdek aileye geçişi hızlandırmasıdır. Bu süreçte aile hızla küçülmekte ve ortalama hane büyüklüğü düşmektedir. Hatta göçün artık iyice ilerlemiş olduğu ve ailede çocukların tamamının göç ettiği hanelerde aile iki kişiden oluşmaktadır. Sadece anne ve babadan oluşan bu haneler ya çok sınırlı bir üretimde bulunmakta ya da hiçbir faaliyete katılmadan kırsalda yaşamaya devam etmektedirler. Artık yaşlarının çalışma çağını geçmiş olmasının yanında göç etmiş olan çocuklarının gönderdikleri paralarla veya sahip oldukları sosyal güvenlikle yaşamlarını köyde devam ettirebilmektedirler.

Göçün özellikle yurtdışına göçlerin hane veya aile üzerindeki ortaya çıkardığı toplumsal sorunlardan birisi de ailenin parçalanmasıdır (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1996:4-5). Aile reisi, eş veya çocukların yurtiçi ve yurtdışında farklı şekillerde ayrı kalmaları şeklinde ortaya çıkan parçalanma, her bir birey üzerinde sosyal, ekonomik, psikolojik sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

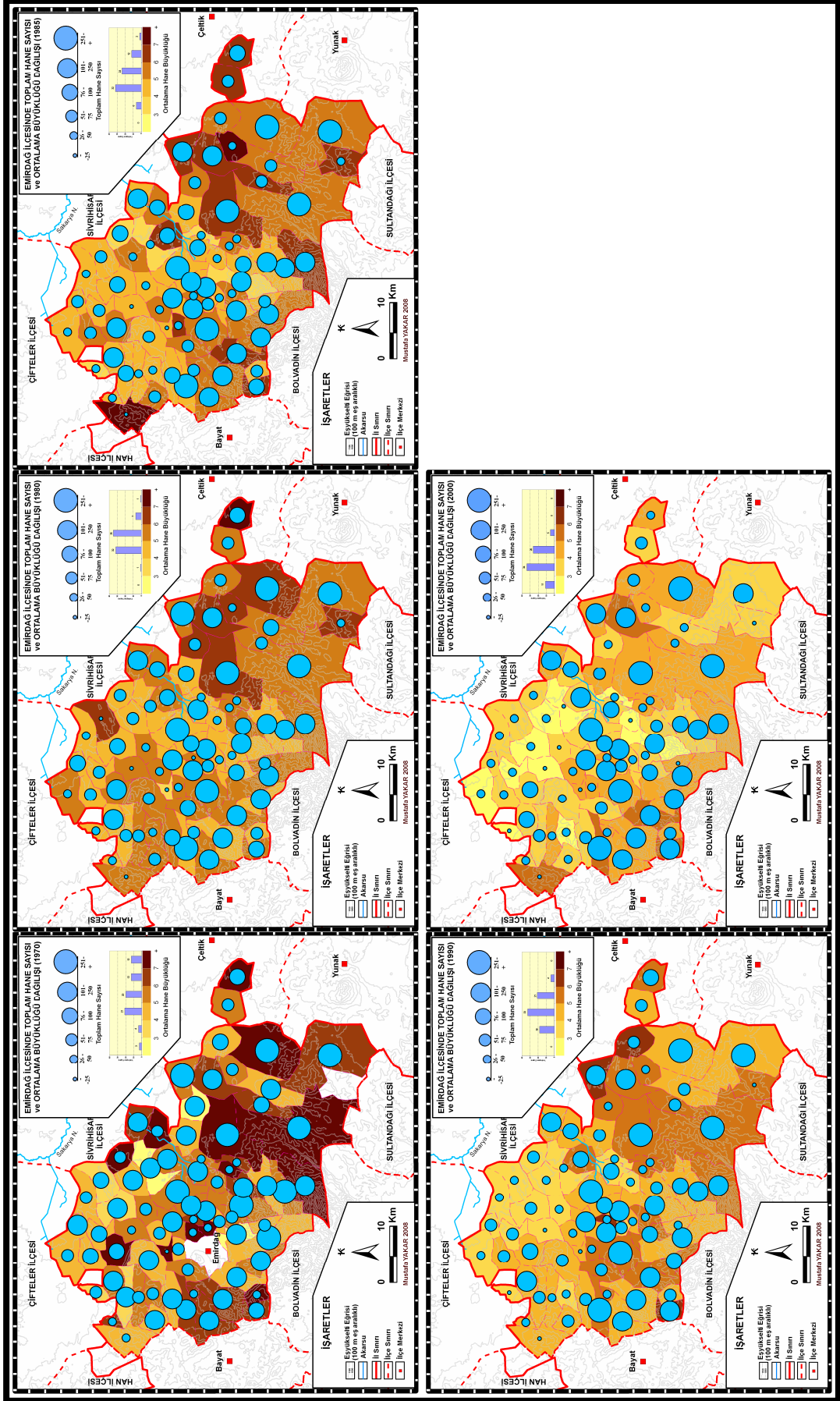
Emirdağ ilçesi köyleri nüfusu azalırken ilçe merkezinde artıyor olması toplam hane sayısı dağılımına doğru orantılı olarak yansımıştır (Tablo 46). İlçe köylerinde toplam hane sayısının gözlenen gelişim eğilimi aynen toplam nüfus miktarındaki eğilime benzer bir şekilde azalmaktadır. İlçe köylerinde toplam hane sayısı 1970-1980 arasında hızlı bir azalmayı 1980-1985 arasındaki duraklama ve 1990-2000 dönemindeki tekrar hızlı bir azalmanın gözlemlendiği basamaklı bir düşüş göstermiştir. Toplam hane sayısındaki düşüşe paralel olarak ortalama hane büyüklüğü de azalmıştır. Buna göre 1970’de 5,7 olan ortalama hane büyüklüğü 2000 döneminde 4,2’ye kadar gerilemiştir. İlçe merkezinde nüfusun ve toplam hane sayısının artmasına rağmen ortalama hane büyüklüğü azalmıştır.

Tablo 46. Afyonkarahisar İli ve Emirdağ İlçesi’nde Toplam Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğü Dağılımı.

	AFYONKARAHİSAR		EMİRDAĞ KÖYLERİ		EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ	
	Toplam Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü	Toplam Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü	Toplam Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü
1970	-	-	8372	5,7	-	-
1980	111682	5,55	7272	5,3	2854	5,2
1985	111626	5,64	7205	5,2	3391	5,1
1990	134270	5,59	7006	4,9	4122	5,1
2000	164452	4,98	6408	4,2	4636	4,4

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

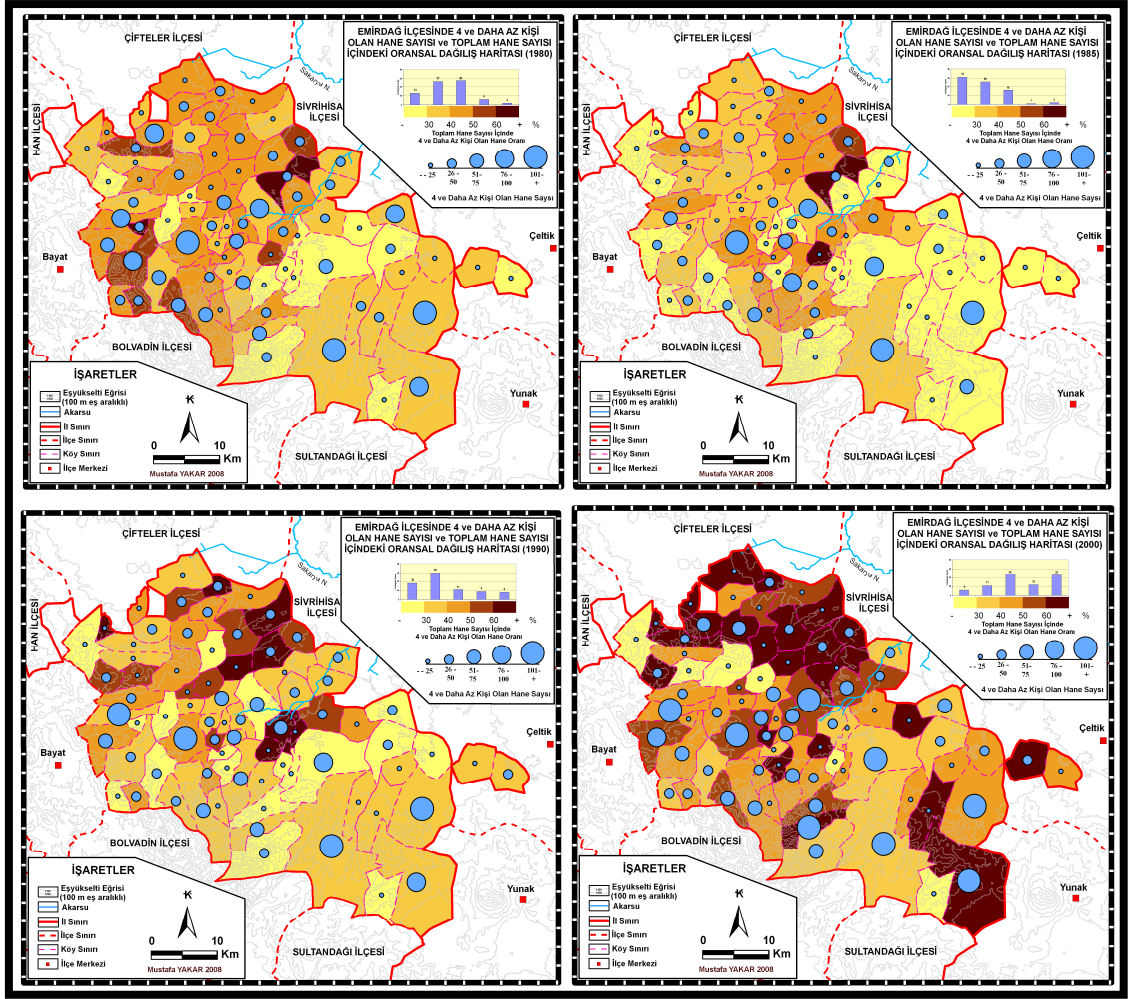
Köyler ile ilçe merkezi arasında dikkati çeken bir diğer özellik ise köylerdeki ortalama hane büyüklüğünün ilçe merkezinden daha düşük olmasıdır. Hatta gerek Emirdağ ilçe merkezi gerekse köylerindeki ortalama hane büyüklüğü Afyonkarahisar ili ortalamalarının altında bir değer göstermiştir (Tablo 46). Türkiye’de 1980 sonrasında çekirdek aileye geçiş süreci, Emirdağ ilçesinde göçün de katkısıyla daha hızlı gerçekleşmiştir. Çünkü göçle ailedeki genç bireyler ayrılmakta dolayısıyla hane başına düşen nüfus miktarı azalmaktadır. Bu yönüyle göç, aileyi parçalanmaya ve küçülmeye doğru götüren bir araç olmaktadır.

Harita 41. Emirdağ İlçesi'nde Toplam Hane Sayısı ve Ortalama Hane Büyüklüğü Dağılışı Haritası (1970-80-85-90-2000).

İlçe kırsalındaki toplam hane sayısında ve ortalama hane büyüklüğündeki azalma 1970-2000 dönemi için yapılan dağılış haritalarında da izlenebilmektedir (Harita 41). Nitekim 1970 yılında ilçenin güney ve güneydoğu kesimi ile batısındaki eğimli alanlarda yer alan köylerde ortalama hane sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. 1970-1980 ve 1990-2000 dönemlerinde nüfustaki hızlı azalmanın hane sayısı ve ortalama büyüklüğüne etkisini bu dönemlere ait haritalara bakıldığında hemen fark edilmektedir. 2000 yılına gelindiğinde ortalama hane büyüklüğü bakımından köyler arasındaki farklılık önemli ölçüde azalmakla birlikte ilçenin batısındaki engebeli alanlardaki köylerde ortalamanın üzerinde seyrettiği, buna karşın ilçenin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan ve göçle büyük ölçüde boşalmış olan muhacir köylerinde hane büyüklüğü ortalamasının en aza indiği bir görünüm ortaya çıkmıştır. Bu sonuç göçün hane büyüklüğüne etkisini açık bir şekilde göstermektedir.

Nüfusu 4 kişi ve daha az kişiden oluşan hanelerin dağılımına baktığımızda göçün hangi köylerde daha etkili olduğunu ve hanedeki birey sayısını etkilediğini görebiliriz (Harita 42). Toplam hane sayısı içinde 4 kişiden az olan hanelerin oransal dağılımının zamanla gösterdiği artış, köylerin göçten hangi dönemlerde daha fazla etkilendiğini de göstermektedir. 1980 yılında 4 kişi ve daha az olan hanelerin toplam hane içerisindeki oranı sadece Karayatak ve Emir köylerinde % 60'ın üzerine çıkarken, 1990 yılında bu oranı geçen köy sayısı 8'e, 2000 yılında ise 23 köye yükselmiştir. Yine 2000 yılında Hisarköy, Beyören ve Eskiakören köylerinde % 40'dan fazlası, Ümraniye, Dağınık ve Kılıçlar köylerinde ise hanelerin % 50'sinden fazlası 2 ve daha az sayıda kişiden meydana gelmektedir. Adı geçen köylerin tamamı büyük ölçüde Eskişehir'e göç etmiş muhacir köylerinden oluşmaktadır. Ayrıca hanede geride kalan bireyler ailenin en yaşlıları olup bu köylerin yaşayan son kuşağını oluşturmaktadır.

Harita 42. Emirdağ İlçesi'nde 4 ve Daha Az Kişiden Oluşan Hane Sayısı ve Toplam Hane İçindeki Oransal Dağılım Haritası (1980-85-90-2000).

1.5.5. Nüfusun Ekonomik Özelliklerine Etkisi

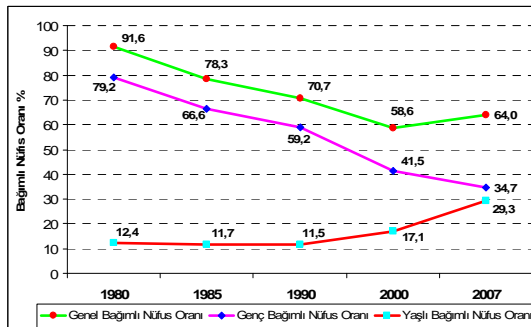
Göçlerin nüfusun ekonomik nitelikleri açısından en önemli etkisinin göç kaynak olan yerlerde işgücü açığına, göç alan yerlerde ise işgücü fazlalığına neden olduğudur. Her şeyden önce göçteki çıkış ve varış noktaları arasındaki bu etki göçün boyutları ile doğrudan ilgili olup, etki derecesi işgücü miktarının sayısal değişimi ile sınırlı değildir. Göç verilen alanda göç katılanların mesleki deneyimi ve çalıştıkları iş kolları dağılımında da belirgin değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Eğer göçün boyutları ileri düzeylere erişirse bu defa üretimdeki işgücü açığı makine kullanımının artırılması ve ücretli işçiler aracılığı ile giderilmeye çalışılmakta veya üretim önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır. Ayrıca aileden göç eden bireyler tarafından gönderilen paralar geride kalanları üretmeye devam etmeyi gerekli görmemelerine neden olabilmektedir. Yine göç katılanların gençlerden oluşması geride kalanların yaş

yapısını değiştirdiğinden yürütölen ekonomik faaliyetlerin giderek küçölmesine ve terk edilmesine yol açabilmektedir. Bu durum özellikle tarımsal üretimde daha yoğun işgücüne ihtiyaç duyan ürünlerin üretiminin yapılamamasına neden olabilmektedir. İşgücü açığı ortaya çıkacak boyutlara ulaşan göçler sonrasında işçi ücretlerinin artışları bir başka sonuç olarak gösterilebilir.

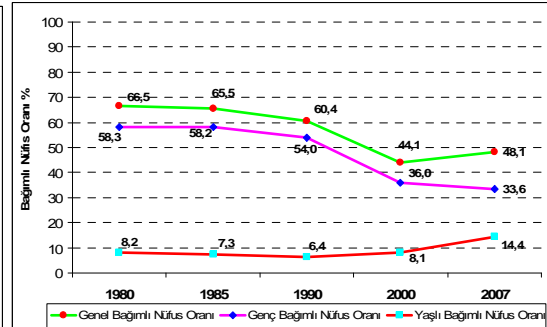
Emirdağ ilçesinde göçlerin nüfusun ekonomik niteliklerine etkisi iktisaden faal nüfus, faal olmayan nüfus, çalışan nüfusun iş kolları ve ekonomik sektörlere göre dağılımı ile işteki konumuna etkileri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

1.5.6. Faal Nüfus Dağılımına Etkisi

Bilindiği gibi nüfusun yaş yapısı herhangi bir işte çalışabilmesini belirlemektedir. Çalışma çağına erişen bireyler faal nüfusu oluştururken, faal nüfus içinde olup bir işte çalışan kesim ise iktisaden faal nüfus olarak adlandırılmaktadır. Zamanla nüfusun yaş yapısında meydana gelen değişimler faal nüfusu belirlerken, faal nüfusun çalıştığı iş kolları ve sektörlerin yapısı ve boyutlarındaki değişim de iktisaden faal nüfusu doğrudan etkilemektedir. Göçler ise gerek nüfusun yaş yapısı dolayısıyla gerekse çalışan nüfusun iş kolları ve ekonomik sektörlere dağılımını değiştirebilecek etkenlerden birisidir. Nitekim çalışma çağındaki yetişkin nüfusun göçlerle yer değiştirmesi gerek çocuk gerekse yaşlı nüfusun bağımlılık oranlarını etkilemektedir. Göç tipi ve boyutları itibariyle geride kalan nüfusta bağımlılık oranlarına etkisi değişmekle birlikte genellikle genç bağımlı nüfus oranı azalırken yaşlı bağımlı nüfus oranı artmaktadır.

Şekil 44. Emirdağ İlçe Köylerinde Nüfusun Bağımlılık Oranları Dağılımı.

Şekil 45. Emirdağ İlçe Merkezinde Nüfusun Bağımlılık Oranları Dağılımı.

Emirdağ ilçe köylerinde ve ilçe merkezinde nüfusun bağımlılık oranları şekilden karşılaştırmalı olarak izlenebilmektedir (Şekil 44-45). İlçe köylerinde genç

bağımlılık oranı yaklaşık 2,5 kat düşerken yaşlı bağımlılık oranı yine aynı hızda artış göstermiştir. İlçe merkezinde de benzer bir değişim görülse de hızı köylerdeki kadar değildir. Bununla birlikte hem köyler hem de ilçe merkezinde bağımlılık oranlarının zamansal değişiminde benzer bir uzanışın ortaya çıkmış olması göçün eş zamanlı olarak yaşanmaya devam ettiğini göstermektedir. Nitekim 1990-2000 dönemindeki genç bağımlılık oranındaki düşüşün benzerliği dikkat çekicidir.

Tablo 47. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Nüfusun Ekonomik Özellikleri.

	EMİRDAĞ KÖYLERİ				EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ			
	1980	1985	1990	2000	1980	1985	1990	2000
Toplam Nüfus	38502	37346	34494	26888	14733	17289	21144	20508
Faal Nüfus (15 + yaş)	22584	23480	22539	19855	9578	11246	14028	15387
Faal Nüfus Oranı (%)	58,6	62,9	65,3	73,8	65,0	65,0	66,3	75,0
İşgücü	21198	22907	22132	18704	4562	5716	6102	7468
İktisaden Faal Nüfus	21073	22870	21994	18553	4321	4904	5013	6043
İşsiz	125	37	138	151	241	812	1089	1425
İşgücüne Katılma Oranı (%)	93,9	97,6	98,2	94,2	47,6	50,8	43,5	48,5
İşsizlik Oranı (%)	0,6	0,2	0,6	0,8	5,3	14,2	17,8	19,1
Bağımlılık Oranı (%)	91,6	78,3	70,7	58,6	66,5	65,5	60,4	44,1
İktisaden Faal Olmayan	4500	3238	2915	2912	6025	6705	9600	9158

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Emirdağ ilçesinde nüfusun ekonomik yapısı ile ilgili temel bazı değişkenlere ait değerler tabloda gösterilmiştir (Tablo 47). Köyler ile Emirdağ arasında nüfusun ekonomik yapısına ait göstergelerin bir birinden farklı bir gelişim gösterdiği ilk dikkati çeken sonuçlardan birisidir. Emirdağ'da nüfusun artışı doğal olarak nüfusun ekonomik niteliklerine göre dağılımında da artışa neden olmuştur. İlçenin köylerinde ise nüfus azalış hızının dönemsel farklılığı, 1980-1990 döneminde küçük bir artışı, 1990-2000 döneminde ise azalışı ortaya çıkarmıştır. Toplam nüfusta sürekli bir azalma olmasına karşın faal nüfustaki azalma 1990-2000 döneminde başlamıştır. Buna karşın faal nüfus oranı, toplam nüfustaki azalışın özellikle çocuk nüfusta gerçekleşmesine bağlı olarak 1980'de % 58,9 oranından 2000'de % 73,8'e ulaşmıştır. İşgücüne katılma oranının % 90'ın üzerinde gerçekleştiği kırsal alanda işsizlik oranı ise % 1'in üzerine çıkmamıştır. Sonuçta 1980-2000 arasında ilçe köylerinde toplam nüfus % 30 oranında azalırken, faal nüfus % 12, işgücü % 11, faal olmayan nüfus ise % 35 oranında azalmıştır.

Emirdağ ilçesi kırsal alanında yaşayan nüfusun ekonomik niteliklerine ait değerlerin ortaya koyduğu bu tablo, nüfusun sayısal olarak azalması karşısında

yaşlanmaya bağlı olarak faal nüfusun arttığını, işgücüne katılma oranının çok yüksek bir düzeyde gerçekleştiğini, kendini işsiz olarak görenlerin yok denecek kadar az olduğunu, faal olmayan nüfusun ise en hızlı azalan kesim olduğunu ortaya koymaktadır. Rakamların ortaya koyduğu tabloyu göç açısından değerlendirecek olursak, neden hâlâ göçün devam ettiğini açıklamak zorlaşmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle kırsala ait bu tablo göçle çelişmektedir. Böyle bir değerlendirmede öncelikle bazı değişkenlerin eksik olduğunu belirtmek gerekir. Zira bu değişkenlerin başında gelir seviyesine dair hiçbir verinin olmaması gelmektedir. Ayrıca çalışan nüfusun iş kollarına göre dağılımı ve işteki konumuna ait veriler ise daha sonra ayrı bir alt başlıkta değerlendirilmiştir. Yine tarım ve hayvancılık ikilisine dayanan yöre ekonomisinin küçük ölçekli aile işletmelerinden oluşması, üretimin gerektiği kadar modernleştirilememiş olması, özellikle iklime bağlı olarak üretimin yıldan yıla değişmesi ve yılın yarısından daha fazla bir zamanında tarımsal faaliyetlere ara verilmesi gibi pek çok etken, mevcut ekonomik yapının yetersizliğini göstermektedir. Daha genel bir ifadeyle ülkemizde olduğu gibi ilçede de tarım sektörünün dönemlik ve yetersiz istihdam sağladığını bu yönüyle kendi içinde gizli bir işsiz kitleyi barındırdığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan göçte sadece ekonomik yapıya ait faktörlerin etkili olduğunu iddia etmek de doğru değildir.

Emirdağ ilçe merkezi ise faal nüfusun sürekli artmasına rağmen işgücüne katılma oranının % 50'nin üzerine çıkmadığı ve işsizlik oranının yaklaşık 4 kat arttığı bir tablo sergilemektedir (Tablo 47). Nitekim Emirdağ'da 1990 sonrasında toplam nüfusun az da olsa gerilemesi göçün varlığını göstermektedir. İlçe merkezindeki ticaretin büyük ölçüde yazın üç aylık dönemde gelen yurtdışındaki Emirdağlı gurbetçilere bağlı kalması, istihdam olanaklarının sınırlı olması, sanayinin küçük ölçekli atölyelerden öteye geçememiş olması ve işsizliğin giderek artması göçün gelecekte de devam edeceğinin delili sayılabilir.

İlçede göç edenlerin ilçe nüfusu ile ekonomik özellikleri karşılaştırıldığında bazı farklılıklar görülür ki, bu özellikler aynı zamanda göçün oluş sebebinin de bir bakıma açıklar niteliktedir (Tablo 48). Öncelikle göç katılanların faal nüfus oranı (% 85 üzeri) ilçe nüfusuna göre oldukça yüksektir. Göç edenin yaş yapısına bağlı olarak genç ve yetişkin kesimin göçe daha fazla katılmasıyla ilişkili olan bu durum göç etmenin ekonomik olarak faal olabilecek yaşa bağlı olduğunu ortaya

koymaktadır. Buna karşın işgücüne katılma oranı göç edenlerde ilçe nüfusunun altında kalmaktadır. Özellikle ilçe köylerinde % 90'ın üzerine çıktığı işgücüne katılma oranının göç eden nüfusta düşük çıkması ilk bakışta bir zıtlık oluşturmaktadır. Eğer göç edenler içerisinde iktisaden faal olmayanların gerek alınan gerekse verilen göçlerde % 40'dan daha fazla olduğu dikkat edilirse işgücüne katılım oranının düşük çıkması anlaşılabilir olur. Ayrıca verilen göçlerde işsizlik oranının ilçe nüfusundeki işsizlik oranından yüksek olduğu görülür ki, bu durum işsizliğin göçte bir neden olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk ve yaşlı nüfusun yetişkin nüfusa oranlanmasıyla elde edilen bağımlılık oranları göç eden nüfusta ilçe nüfusunun yarısından daha düşüktür. Yine bu durum göçün yaş seçiciliği ile ilgilidir.

Tablo 48. Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusun Ekonomik Özellikleri (2000).

	Aldığı Göç	Verdiği Göç	İlçe Nüfusu
Toplam Nüfus	2454	4935	47396
Faal Nüfus (15 + yaş)	2126	4199	35242
Faal Nüfus Oranı (%)	86,6	85,1	74,3
İşgücü	1230	2324	26172
İktisaden Faal Nüfus	1165	2126	24596
İşsiz	65	198	1576
İşgücüne Katılma Oranı (%)	57,8	55,3	74,3
İşsizlik Oranı (%)	5,3	8,5	6
Bağımlılık Oranı (%)	17,1	22,6	52,0
İktisaden Faal Olmayan	991	2140	12070

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı bilgisayar verileri (TUİK).

Sonuçta göç eden nüfusun yaş seçiciliğine bağlı olarak önemli bir kısmını faal nüfus oluşturmuştur. Buna karşın işgücüne katılımın düşük olması göç edenlerin tamamının işçi olarak çalışmadığını göstermektedir. Nitekim işgücünde olmayan kesimin % 40'dan fazla olması göçün başka nedenlerle de devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte verilen göçlerdeki nüfus içinde işsizlik oranlarının yüksek olması işsizliğin göçte etkin olmaya devam ettiğini de göstermektedir.

1.5.7. Faal Olmayan Nüfus Dağılımına Etkisi

Çalışma çağında olduğu halde herhangi bir işle ilgisi olmayan nüfusun gelişimi öğrenci, emekli ve ev kadınında farklı şekillerde yansımıştır. Göç, çalışan nüfusu azalttığı gibi çalışmayan nüfusta da belirgin azalmaya neden olmuştur. Bu grupta yer alan emekli nüfusunda sürekli artış görülürken öğrenci nüfusunda ise

özellikle 2000 yılında bir artış yaşanmıştır. Köylerdeki öğrenci nüfusu 1980-1985 döneminde önce bir azalma görülürken daha sonra artmaya başlamış özellikle 1997 yılında kesintisiz zorunlu eğitime geçişle birlikte 2000 yılında çok fazla artmıştır. Öğrenci nüfusunun gelişimine cinsiyet bazında bakılırsa erkek öğrenci sayısı çok fazla değişmezken, özellikle kız sayısında artış çok fazla olmuştur. 1997 sonrasında taşınmalı eğitimle köylerdeki öğrenciler belli merkezlere toplanarak eğitim-öğretime devam edilmektedir. Taşınmalı eğitime geçiş süreci 2000 sonrasında ailelerin bir bölümünde çocuğu ilköğretime başka bir merkeze giderek sürdürmesi yerine Emirdağ veya Eskişehir'e göç etmeyi düşünmelerinde tetikleyici olduğu söylenebilir.

Tablo 49. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde İktisaden Faal Olmayan Nüfusun Dağılımı.

		EMİRDAĞ KÖYLERİ				EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ			
		1980	1985	1990	2000	1980	1985	1990	2000
Öğrenci	E	770	705	764	1093	1230	847	2327	1372
	K	310	254	385	792	672	564	891	1056
	T	1080	959	1149	1885	1902	1411	3218	2428
%		24,0	29,6	39,4	64,7	31,6	21,0	33,5	26,5
Emekli	E	67	62	83	115	79	178	322	941
	K	16	10	12	15	12	14	30	139
	T	83	72	95	130	91	192	352	1080
%		1,8	2,2	3,3	4,5	1,5	2,9	3,7	11,8
Ev Kadını		2316	1665	1259	633	3126	4291	5386	5279
%		51,5	51,4	43,2	21,7	51,9	64,0	56,1	57,6
Diğer	E	914	483	337	231	767	703	526	328
	K	107	59	75	33	139	108	118	43
	T	1021	542	412	264	906	811	644	371
%		22,7	16,7	14,1	9,1	15,0	12,1	6,7	4,1
TOPLAM	E	1751	1250	1184	1439	2076	1728	3175	2641
	K	2749	1988	1731	1473	3949	4977	6425	6517
	T	4500	3238	2915	2912	6025	6705	9600	9158

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

İlçede emekli nüfusu hem köylerde hem de ilçe merkezinde farklı oranlarda artış göstermiştir (Tablo 49). 1980'de faal olmayan nüfusun % 1,8'ini oluşturan emekli oranı 2000 yılında 2 kattan daha fazla artarak % 4,5'e çıkmıştır. Oysa ilçe merkezinde 1980 yılında sadece % 1,5 olan emekli oranı yaklaşık 10 kat artışla 2000 yılında % 11,8'e çıkmıştır. İlçenin köylerinde özellikle de ilçe merkezindeki emekli sayısındaki artış, geriye kısmi bir emekli göçünün olduğunun göstergesi olarak düşünülebilir. Fakat bu düşüncüyü göç edenler içerisindeki emekli dağılımı doğrulamamaktadır.

İlçe köylerinde işgücünde olmayan nüfus içerisinde ev kadını sayısı son 20 yıllık periyotta % 72 oranında azalmıştır. Köylerde ev kadını olan kadınların ev dışındaki yükümlülükleri yanında toplumsal konumuna bağlı geleneksel bakış açısı, bu kesimi göç etmeye daha istekli kılmaktadır. Nitekim aynı dönemde ilçe merkezindeki ev kadını sayısı 8 kat artarak 633 kişiden 5279'a erişmiştir.

Tablo 50. Emirdağ İlçesi'nde Göç Eden ve Etmeyen Nüfusta İktisaden Faal Olmayanların Dağılımı.

	Aldığı Göç	%	Verdiği Göç	%	İlçe Nüfusu	%
Öğrenci	491	49,6	720	33,6	4313	35,7
Emekli	35	3,5	128	6,0	1210	10,0
Ev Kadını	377	38,0	1129	52,8	5912	49,0
Diğer	88	8,9	163	7,6	635	5,3
TOPLAM	991	100	2140	100	12070	100

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı bilgisayar verileri (TUİK).

Göçe katılan iktisaden faal olmayan nüfusun dağılımı alınan ve verilen göçlere göre değişmektedir (Tablo 50). Nitekim alınan göçte iktisaden faal olmayan nüfusun yarısını öğrencilerden geri kalan diğer önemli kısmı ise ev kadınlarından meydana gelmektedir. Buna karşın verilen göçte iktisaden faal olmayan nüfusun 1/3'ü öğrencilerden, yarısından fazlası ise ev kadınlarından (alınan göçteki değer yaklaşık 3 katı) meydana gelmektedir. İlçe dışına olan toplam göçlerin 1/4'ünü, iktisaden faal olmayan kısmının ise yarısının ev kadınlarından oluşması, kadın göçünü ve kadının da erkeğe bağlı olarak göçe katıldığını göstermektedir. Kırsal alanda ev işleri yanında tarımsal ve hayvansal üretimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın ötesinde istihdam imkânı olmayan kadını göçe ev kadını olarak erkeğe bağlı bir şekilde katılabilmektedir. İlçenin aldığı göçte emekli sayısı 35 kişi iken, verilen göçte bu değer 3 kattan daha fazla olup, 128 kişiye erişmiştir. Bu da ilçeye emekli olarak geriye dönüş göçünden bile tam olarak bahsetmek mümkün değildir.

1.5.8. Çalışan Nüfusun İş Kolları Ve Sektörlere Dağılımına Etkisi

İlçe merkezinde ve köylerinde nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına göre dağılımında zamanla bazı değişiklikler olmuştur (Tablo 51). İlçenin köylerinde başlangıç ve son dönem değerlendirildiğinde göçe bağlı olarak çalışan sayısında bir azalma dikkati çekmektedir. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyet alanlarına göre dağılımını gösteren tablonun göçün etkisinden ziyade göçe neden olan ekonomik

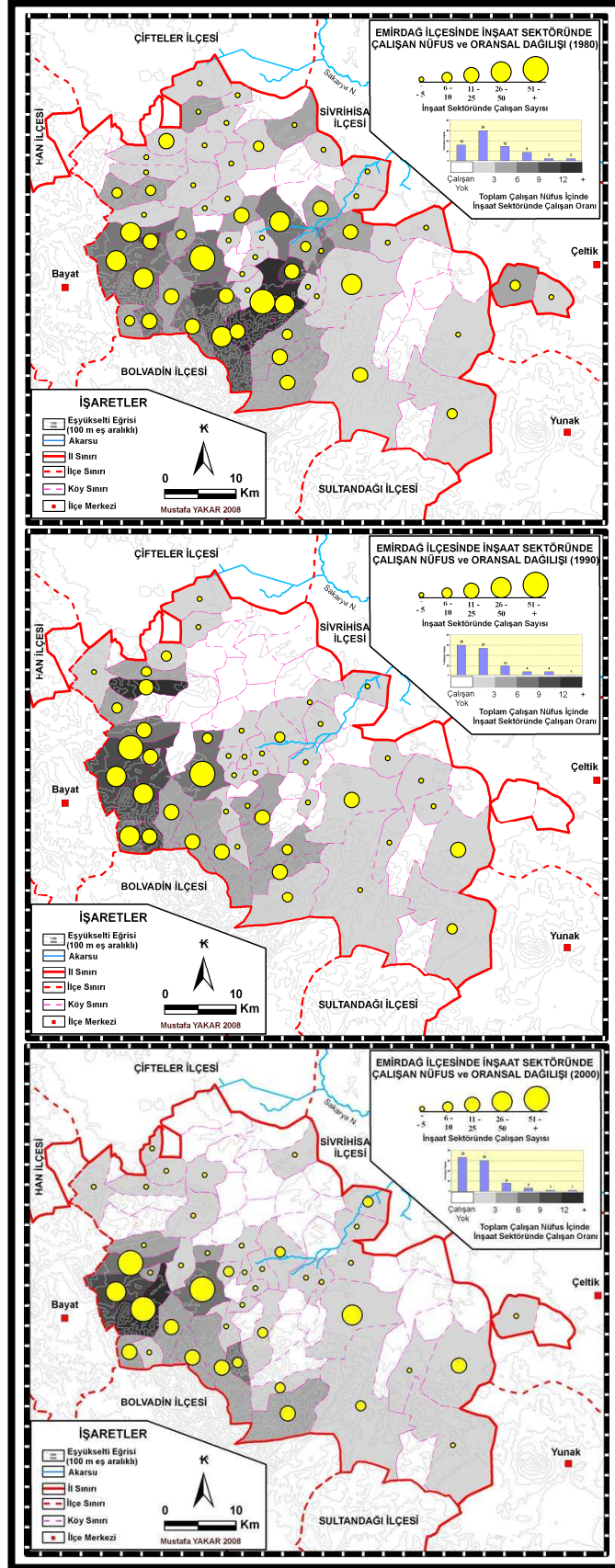
yapıyı ortaya koyması bakımından önemlidir. Zira özellikle ilçenin köylerinde çalışan nüfusun % 90 ve üzerinde kalan kesimi tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde istihdam olmuştur.

Tablo 51. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.

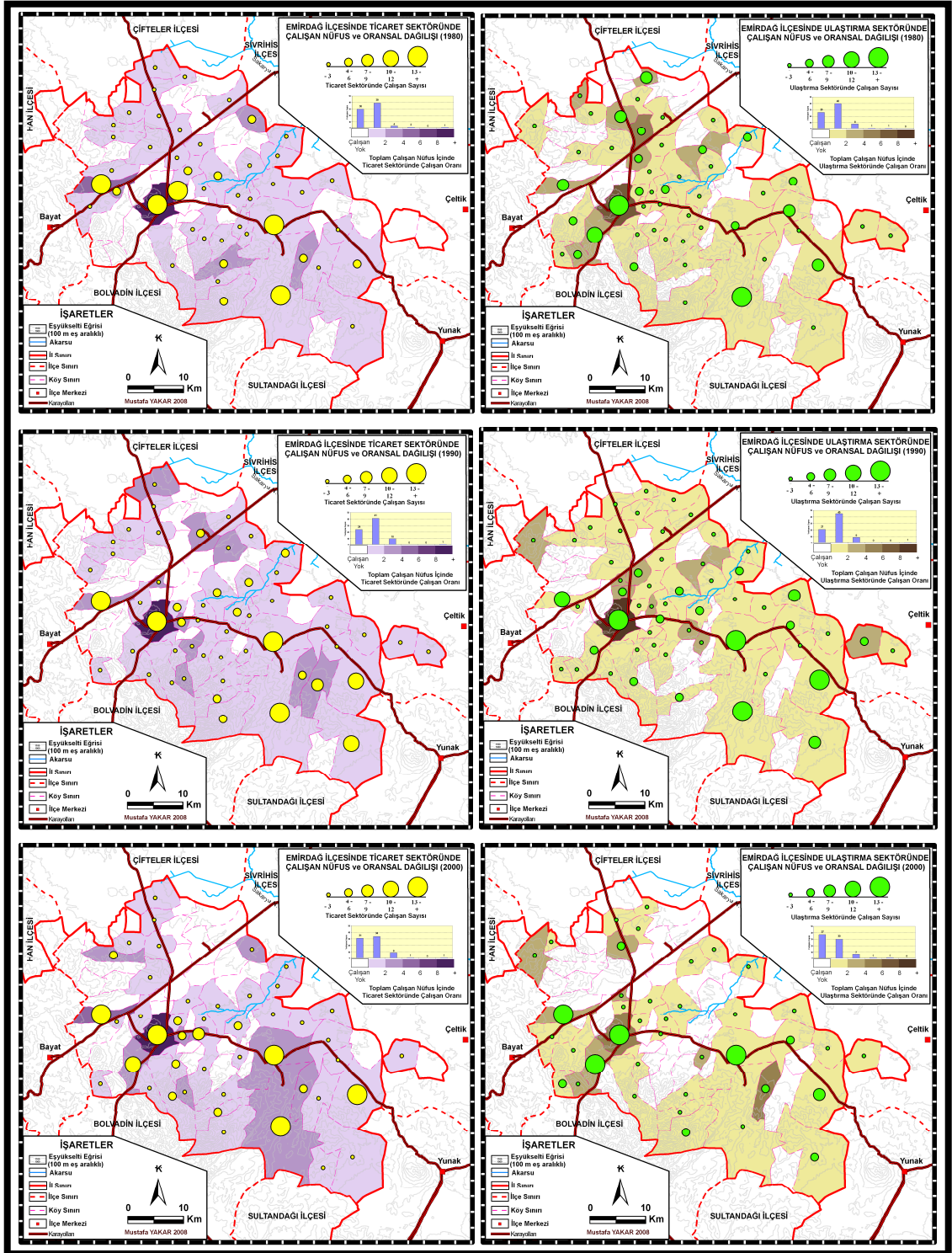
		EMİRDAĞ KÖYLERİ				EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ			
		1980	1985	1990	2000	1980	1985	1990	2000
1	E	8713	9847	8603	7470	228	303	409	129
	K	10349	11328	11537	9361	82	17	80	14
	T	19062	21175	20140	16831	310	320	489	143
2	E	18	1	3	6	38	21	4	19
	K	0	0	0	0	0	0	0	0
	T	18	1	3	6	38	21	4	19
3	E	189	240	136	148	276	337	446	478
	K	24	18	86	5	10	7	44	15
	T	213	258	222	153	286	344	490	493
4	E	0	0	8	4	2	0	19	24
	K	0	0	0	0	0	0	1	1
	T	0	0	8	4	2	0	20	25
5	E	661	272	528	430	371	261	446	442
	K	5	2	3	2	5	2	0	2
	T	666	274	531	432	376	263	446	444
6	E	142	193	201	243	509	781	898	894
	K	6	10	11	7	17	29	21	50
	T	148	203	212	250	526	810	929	944
7	E	174	191	181	145	292	464	471	297
	K	2	8	2	1	15	17	11	6
	T	176	199	183	146	307	481	482	303
8	E	30	36	38	77	91	152	179	138
	K	1	1	8	1	21	30	37	37
	T	31	37	46	78	112	182	216	175
9	E	546	645	524	559	2042	2248	1591	3204
	K	87	56	63	93	142	163	237	238
	T	633	701	587	652	2184	2411	1828	4387
10	E	81	21	57	1	147	65	102	10
	K	45	1	5	0	33	7	7	0
	T	126	22	62	1	180	72	109	10
TOPLAM	E	10554	11446	10279	9083	3996	4632	4565	5635
	K	10519	11424	11715	9470	325	272	448	408
	T	21073	22870	21994	18553	4321	4904	5013	6043

1 Ziraat, Hayvancılık, Ormancılık ve Balıkçılık 2 Madencilik ve Taş Ocakçılığı 3 İmalat Sanayi 4 Elektrik, Gaz ve Su 5 İnşaat 6 Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller 7 Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama 8 Mali Kurumlar ve Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait Kurumlar ve Yardımcı İşler 9 Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler 10 İyi Tanımlanmamış Faaliyetler

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Harita 43. Emirdağ İlçesi'nde İnşaat Sektöründe Çalışan Sayısı ve Toplam Çalışan Nüfus İçindeki Oransal Dağılışı (1980-90-2000).

Harita 44. Emirdağ İlçesi'nde Ticaret ve Ulaştırma Sektöründe Çalışan Sayısı ve Toplam Çalışan Nüfus İçindeki Oransal Dağılışı Haritası (1980-90-2000).

İlçe köylerinde tarım dışı istihdamın en önemli sektörünü geçmişten günümüze inşaat işçiliği oluşturmuştur. İlçenin özellikle Emirdağları yamaçlarında kalan ve en az göç vermiş köylerinde en önemli geçim kaynağını inşaat işçiliği

oluşturmaktadır (Harita 43). İlçenin köylerinde ve ilçe merkezinde özellikle yurtdışında bulunanlar tarafından yaptırılan konutların inşaat işleri bu köylerden gelen işçiler tarafından yapılmaktadır. Tarım ve hayvancılığın ikinci sırada kaldığı bu köylerde inşaat işçiliği ile hanenin geçim kaynağı çeşitlendirilerek gelir artışı sağlanmaya çalışılmaktadır.

İlçede tarım dışı istihdam alanlarından ticaret ve ulaştırma sektöründe çalışanların dağılımına baktığımızda ilçenin kasabalaşma eğilimi gösteren belediye yerleşmelerinde ön plana çıktığı görülmektedir (Harita 44). Ulaştırma sektöründe çalışan sayıları ve çalışan nüfus içindeki oransal dağılımı ilçeden geçen ana yol güzergâhları ile uyumlu olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca başlangıçta göç veren köylerde köydeki birkaç kişinin çalıştığı gerek ticaret gerekse ulaştırma faaliyetlerinin zamanla ortadan kalkmıştır.

Tablo 52. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı.

		EMİRDAĞ KÖYLERİ				EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ			
		1980	1985	1990	2000	1980	1985	1990	2000
Tarım	E	8713	9847	8603	7470	228	303	409	129
	K	10349	11328	11537	9361	82	17	80	14
	T	19062	21175	20140	16831	310	320	489	143
%		90,5	92,6	91,6	90,7	7,2	6,5	9,8	2,4
Madencilik	E	18	1	3	6	38	21	4	19
	K	0	0	0	0	0	0	0	0
	T	18	1	3	6	38	21	4	19
%		0,1	0,0	0,0	0,0	0,9	0,4	0,1	0,3
İnşaat	E	661	272	528	430	371	261	446	442
	K	5	2	3	2	5	2	0	2
	T	666	274	531	432	376	263	446	444
%		3,2	1,2	2,4	2,3	8,7	5,4	8,9	7,3
Sanayi	E	189	240	144	152	278	337	465	502
	K	24	18	86	5	10	7	45	16
	T	213	258	230	157	288	344	510	518
%		1,0	1,1	1,0	0,8	6,7	7,0	10,2	8,6
Hizmet	E	973	1086	1001	1025	3081	3710	3241	4543
	K	141	76	89	102	228	246	323	376
	T	1114	1162	1090	1127	3309	3956	3564	4919
%		5,3	5,1	5,0	6,1	76,6	80,7	71,1	81,4
TOPLAM	E	10554	11446	10279	9083	3996	4632	4565	5635
	K	10519	11424	11715	9470	325	272	448	408
	T	21073	22870	21994	18553	4321	4904	5013	6043

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

İktisaden faal nüfusun sektörlere göre dağılımı ilçe kırsalında bakıldığında tarımın % 90 ve üzerinde bir oranla ezici üstünlüğe sahip olduğu görülür (Tablo 52). Geriye kalanı ise; en fazla % 1 civarında bir sanayide çalışan nüfus ile % 5-6

arasında hizmetler sektöründe çalışanlar ve % 2-3 arasında inşaat işlerinde çalışanlardan oluşmaktadır. Tablonun sunduğu bu ekonomik yapı göç açısından çeşitli açılardan önem arz etmektedir. Her şeyden önce kırsalın ekonomisini birincil sektör adını verdiğimiz tarım oluşturmaktadır. İlçede tarım sektörünü tarla tarımı ve hayvancılık meydana getirmektedir. Tarım genel karakterinin göçteki yeri, ekonomik faaliyetlerin göçle ilişkisinin kurulacağı ayrı bir başlık altında ele alınacak olmakla birlikte, kuru tarım şeklinde yapılması ve tarım dışı istihdamın geliştirilememiş olması gelirin yetersiz ve yıllar arasında düzensiz olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu tarımsal yapı, yüksek oranda tarımdan geçinen nüfusu bir bakıma göçe mecbur bırakmıştır. Dahası ilçedeki tarımsal yapının bu karakteristik özelliği ve diğer sorunlarına ulusal ölçekte uygulanan tarım politikaları ve bu politikalardaki değişiklikler gelecekte geride kalan nüfusu da göçe zorlayabilir. Ayrıca ülkemiz genelinde olduğu gibi ilçede de tarımda çalışan nüfusun yetersiz sosyal güvenlik haklarına sahip olması bu kesimi daha da riske atmaktadır. Konunun bir başka yönü ise ilçedeki tarım alanları ve tarımda çalışan nüfus dikkate alındığında bu sektörün ne kadar nüfus için iş alanı oluşturması gerektiğidir? Başka bir ifadeyle özellikle çiftçi nüfusu başına düşen arazi miktarı esas alındığında tarım sektörünün ne kadar nüfusu taşıyabileceğidir?

Kırsal kesimde % 5-6 civarında kalan ve göçten etkilenmemiş gözükten hizmetler sektörü ise daha çok kamu görevlileri, ticaretle uğraşanlar, ulaştırma ve toplum hizmetleri sınıflarında çalışanlar olup, bu kesim daha çok ilçenin belediye örgütüne sahip merkezlerinde ve nüfusu nispeten fazla olan köylerinde yoğunluk göstermektedir.

İlçe köylerindeki bir diğer iş alanını inşaat işleri oluşturmaktadır. Göçten önemli ölçüde etkilenen bu sektör 1980 sonrasında % 35 oranında azalan toplam çalışan nüfus içindeki oranı % 3,2'den % 2,3'e gerilemiştir (Tablo 52). İlçe köylerinde ve ilçe merkezinde özellikle yurtdışında bulunan Emirdağlıların yaptırdıkları konut inşaatlarında çalışmaktadırlar. Bu sektörün artık eski önemini giderek yitirmesi ve inşaat ustalığını öğrenerek kısmen nitelikli işçi haline gelenler, ilçe dışında daha kolay iş bulabildiklerinden göçe daha rahatlıkla katılabileceklerdir.

Kırsal alanda nüfusun önemli bir bölümüne iş imkânı sağlayacak ne bir maden çıkarımı ne de sanayileşmeden söz edilemediğinden her iki kesimde çalışan nüfus oranı ancak % 1 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 52).

İlçenin köylerindeki tablodan ortaya çıkan bu görüntüyü ilçe merkezinin güçlü ve gelişen bir ekonomik yapısı ile kırsaldan göçü kendine çekerek emebilecek bir merkez özelliğini gösterdiğini söylemek de mümkün değildir. Nitekim ilçe merkezinde nüfusun % 80'ini hizmet sektörü istihdam ederken sanayide çalışan nüfus % 10'u geçmiş değildir (Tablo 52). Tarımda çalışan sayısı azalırken inşaat işleri yapanlar ise artış göstermiştir.

1.5.9. Çalışan Nüfusun İşteki Konumuna Etkisi

Çalışan nüfusun işteki konumu göçü hem etkileyen hem de göçten etkilenen bir yapıya sahiptir. Çalışan nüfusun yaptığı iş karşılığında yeterli miktarda aldığı/alacağı maaş veya ücret göçte ekonomik faktörlerin etkisini önemli ölçüde azaltacaktır. Buna karşın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak günümüzde çok cazip olmadığı gibi, elde edilen gelirin ailede özellikle aile reisi olan erkek tarafından kullanımına karar verilmesi göçü tetikleyecek bir görünüm ortaya çıkarabilmektedir. İşveren konumundaki nüfusun azlığı ise sahada yürütülen ekonomik faaliyetlerin geleneksellikten öteye geçememiş aile işletmesi şeklinde bir üretimin var olduğunu göstermektedir. Göçler çalışan nüfusun işteki konumuna göre dağılımına doğal olarak yansıtacaktır. Burada hangi konumda çalışan nüfusta daha fazla azalmanın olmuş olması göç eden nüfusun o yapılan işten memnuniyetsizliğinin bir göstergesi hatta göç etmede bir faktör olduğu düşünülebilir.

Emirdağ ilçesi köyleri ile ilçe merkezinde çalışan nüfusun işteki durumu önemli farklılık göstermektedir (Tablo 53). Köylerde ücretli çalışan nüfus % 10'un altında bir değer gösterirken, ilçe merkezinde % 60 ve üzerine çıkmıştır. Buna karşın ücretsiz aile işçisinin oransal dağılımı ücretli çalışanların tersi bir dağılım gösterir.

İlçe köylerinde çalışan nüfusun işteki konumuna göç açısından baktığımızda şu ilişkilerden söz edebiliriz. Öncelikli olarak ücretli çalışan nüfus 1980'den günümüze % 10'un altında kalmış olmakla birlikte zamanla da azalma eğilimi sergilemiştir. Bu yapı kırsaldaki üretim mekanizması içinde ücretli işçi çalıştırmanın yaygın olmadığı geleneksel üretimin hâkimiyetini göstermektedir. Yine bu kesimde

kadınların çok düşük bir değer göstermesi (% 10-15 arasında) ücretle erkek işgücünün çalıştırıldığını göstermektedir. İşveren oranının ise hiçbir dönemde % 1 bile olmaması üretimde büyük ölçekli işletmelerin olmadığı gibi ücretli çalışanların da neden fazla olmadığını açıklamaktadır. Yine köylerde çalışan nüfusun 1/4'ü ile 1/3'ü arasındaki kısmı kendi hesabına çalışmaktadır. Türkiye kırsalında olduğu gibi ilçe köylerinde de çalışan nüfusun büyük bir bölümünü ücretsiz aile işçisi oluşturmaktadır. Nitekim ilçenin köylerinde zamanla küçük bir azalma olmakla birlikte her dönemde ücretsiz aile işçisi % 60 ve üzerinde bir değer göstermiştir. Bu gruptaki nüfusun cinsiyete göre dağılımına baktığımızda kadınların yaklaşık 2,5 kat daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Kırsal alanlarda çalışan nüfus içinde kadınların özellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılması evdeki işlerine ek olarak iş yükünü katmakta karşılığında ise ücret almamaktadır. Bu durum kadının kırsalda bu kadar yoğun çalışması, kente göç edip sadece evinde kalmayı ve ev işleri yapmayı yeğlemesine neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle bu yapı, kırsal alanları kadın için memnuniyetsiz hale getirmekte ve eşlerini göçe zorlamalarına yol açmaktadır.

Tablo 53. Emirdağ İlçe Merkezi ve Köylerinde Çalışan Nüfusun İşteki Durumu.

		EMİRDAĞ KÖYLERİ				EMİRDAĞ İLÇE MERKEZİ			
		1980	1985	1990	2000	1980	1985	1990	2000
Ücretli	E	1766	1450	1561	1433	2743	2915	2653	4288
	K	251	148	189	143	211	226	312	361
	T	2017	1598	1750	1576	2954	3141	2965	4649
%		9,6	7,0	8,0	8,5	68,4	64,0	59,1	76,9
İşveren	E	20	10	34	42	29	16	81	151
	K	1	1	10	24	0	2	4	6
	T	21	11	44	66	29	18	85	157
%		0,1	0,0	0,2	0,4	0,7	0,4	1,7	2,6
Kendi Hesabına	E	4779	5596	4458	4886	1035	1516	1551	939
	K	623	421	767	799	26	31	58	11
	T	5402	6017	5225	5685	1061	1547	1609	950
%		25,6	26,3	23,8	30,6	24,6	31,5	32,1	15,7
Ücretsiz Aile İşçisi	E	3969	4390	4225	2722	147	185	280	255
	K	9638	10854	10749	8504	83	13	74	30
	T	13607	15244	14974	11226	230	198	354	285
%		64,6	66,7	68,1	60,5	5,3	4,0	7,1	4,7
Bilinmeyen	E	20	0	1	0	42	0	0	2
	K	6	0	0	0	5	0	0	0
	T	26	0	1	0	47	0	0	2
%		0,1	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	E	10554	11446	10279	9083	3996	4632	4565	5635
	K	10519	11424	11715	9470	325	272	448	408
	T	21073	22870	21994	18553	4321	4904	5013	6043

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

2. GÖÇLERİN YERLEŞMELERE ETKİSİ

Göçün yerleşmeler üzerindeki etkisi kaynak bölgedeki yerleşme birimi ile hedef yerleşme üzerinde etkisi farklılık göstermektedir. Bu etki göçün tipi, katılan kişi sayısı, gidilen yerdeki kalma süresi gibi değişkenler söz konusu etkiyi şekillendirmektedir. Her şeyden önce göç alan bir yerleşim ünitesinin nüfusu arttığından sürekli büyümekte başta fonksiyonları olmak üzere şekil ve dokusu da değişmektedir. Böylece artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için altyapısından kamu hizmetlerine, konuttan ulaşım ve iletişimine kadar pek çok niteliği yerleşmeyi göç öncesine göre değiştirerek yeni bir çehreye kavuşturmaktadır. Eğer göçte katılan kitle gidilen yerleşmenin emebileceğinden daha fazla göç olursa bu defa söz konusu yerleşim yerinin gelişmesinden ziyade gerilemesine neden olarak çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Gecekondulaşma, yetersiz altyapı, işsizlik, güvenlik sorunları, kirlilik gibi çok çeşitli sorunlar buna örnek gösterilebilir. Özellikle ulusal ve bölgesel merkez niteliğindeki büyük kentlerde göçe bağlı yaşanan bu sorunlar göç ve kente yönelik planlama politikalarının yetersizliğinin veya olmamasının bir sonucudur.

Göç sadece göç alan yerleşmelerde değişim ve sorunlara neden olmamaktadır. Zira göç veren yerleşim birimleri de göç sürecinde çeşitli derecelerde etkilenmektedir. Özellikle sürekli göç veren kırsal yerleşmeler giderek küçülmektedir. Genç ve dinamik nüfusunu kaybeden bu yerleşim yerleri göçün sürekliliği ve artan boyutuna bağlı olarak sahip olduğu hizmet birimlerini de kaybetmektedir. Eğer göç ısrarla devam ederse sonuçta geride yaşlılardan oluşan birkaç hanenin yaşadığı, terk edilmişliğin izlerini taşıyan bir görüntü ortaya çıkmakta veya tamamen terk edilmiş bir yerleşim birimleri olmaktadır. Böylece bir yerleşme aynen canlının yaşam evrelerinde olduğu gibi verdiği göçler sonucu adeta ölmektedir.

Sonuçta göç yerleşme etkileşimi açısından yaklaşıldığında, yerleşmeler arasındaki nüfus hareketi; göç alan yerleşmenin gelişip büyümesine neden olurken, göç verenin giderek küçülmesine ve ortadan kalkmasına yol açan önemli bir olgudur.

Emirdağ ilçesinde yaklaşık 50 yıla yakın bir süredir devam eden göç süreci, yerleşim üniteleri üzerinde gözle görülebilecek çeşitli izler bırakmıştır. Göçün yerleşmeler üzerindeki etkisi yerleşim ünite ve tiplerinin ortadan kalkması ve

konutlarda ortaya çıkan yenilenme veya terk edilme olmak üzere iki ayrı başlık halinde irdelenecektir.

2.1. YERLEŞMELERİN BOŞALMASI VE TERK EDİLMESİ

Kırsaldan dışarıya olan göçler yerleşmelerin giderek boşalmasına hatta tamamen terk edilmesine yol açabilmektedir. Özellikle kırsaldaki dönemlik kullanılan yerleşme ünitelerinde çok daha sık ve belirgin bir şekilde gözlenebilmektedir. Yerleşmenin karakterini belirleyen ekonomik faaliyetin zamanla önemini yitirmesi veya kendi içerisinde geçirdiği dönüşüm ile yakından ilgili olan bu durum özellikle geleneksel mera hayvancılığının hâkim olduğu dönemlik yerleşme birimleri (ağıllar, komlar, yaylalar vb.) buna en tipik örnek oluşturmaktadır. Göçten en fazla etkilenen bir diğer yerleşme ünitesi idari olarak köye bağlı olan mahallelerdir. Genellikle engebeli sahalarda ortaya çıkan ve nüfus bakımından köylerden daha küçük olan mahalleler, göç sürecinde dönemlik yerleşmelerden sonra en fazla terk edilen yerleşme ünitelerinden birisidir. Kuruluş yerine bağlı gelişen fonksiyonun ve ekonomik potansiyelinin sınırlı olması göçün daha önce başlamasına ve ileri boyutlara ulaşmasına, hatta tamamen boşalmasına neden olabilmektedir.

Göç sürecinden etkilenen köyler ise büyük ölçüde nüfusunu kaybettiğinden hane sayısı azalmış ve köy yerleşim alanı küçülmüştür. Geride kalan nüfusu daha çok yaşlılardan oluşan bu köyler yakın bir gelecekte tamamıyla terk edileceğinin ipuçlarını vermektedir. Fakat bu süreci tüm göç veren köyler için öngörmek doğru değildir. Zira bilindiği gibi her göç akımı karşı akımı oluşturduğundan bazı köylere geriye göçlerin de olabileceğini dikkate almak gerekir. Özellikle doğal ortam güzellikleri açısından daha avantajlı olan ve temel altyapı ihtiyaçlarının karşılandığı köyler geriye göç sürecinde tercih edilen yerler olma olasılığı yüksek yerleşmelerdir. Kente daha önce göç edenlerin emeklilikten sonra köye geri dönüşleri şeklinde ortaya çıkan tersine göçler ilçede henüz köyün sosyal, kültürel, toplumsal ve ekonomik yapısında değişim oluşturacak boyutlarda değildir. Köylerden dışarıya göç sürecinin ortaya çıkardığı bir başka sonuç ise, köyden göç edenlerin özellikle yaz aylarında köye gelmesiyle nüfusun arttığı, buna karşın kışın sürekli kalan sadece birkaç hane nüfusun kaldığı bir kullanma tarzı ortaya çıkmaktadır. Özellikle

yurtdışına göç vermiş olan köylerde daha tipik bir şekilde gözlemlenebilen bu durum köye sezonluk nüfuslanan dönemlik yerleşme özelliği kazandırmaktadır.

Göç veren kırsal alanda göçlerin yerleşmeler üzerindeki bu etkilerini Emirdağ ilçesi kırsalında gözlemek mümkündür. İlçe köylerinin ekonomisinin temelini tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Hayvancılık özellikle ilçenin batı kesimini oluşturan engebeli alanlarda hâkim olup, bu fonksiyona özgü olan dönemlik yerleşmelerin büyük bir bölümü terk edilmiştir. Mera hayvancılığını yürütmek için suyun bulunduğu palto yüzeylerinde kurulmuş olan ağıllar ile Emirdağlarının yüksek kesimlerindeki yaylalar günümüzde artık kullanılmamaktadır. Ağıllara en yoğun olarak Bademli-Leylekli-Aşağıpiribeyli üçgeninde yer alan yüksek plato sahası ile Gömü-Bağlıca arasındaki hattın batısında kalan engebeli alanlarda rastlanmaktadır. Bu süreçte elbette ulusal ölçekte uygulanan hayvancılıkla ilgili politikaların da etkisini göz önüne almak gerekir. Yine de ilçe kırsalında geleneksel mera hayvancılığına dayanan dönemlik yerleşmelerin yaygın olduğu alanlardaki köylerin en fazla göç veren yerlerden oluşuyor olması, göçün yerleşmelerin devamlılığına etkisinin bir kanıtı olarak düşünülebilir. Bu dönüşüme başka bir açıdan yaklaşılabilecek olunursa, taleplerin ve pazarın ihtiyacını karşılayamayan kırsal üretim yapısının yeniden yapılandırılarak dönüşümü gerçekleştirilemediği takdirde, bu faaliyetlerle uğraşan köylülerin tek çıkış yolunu göç etmede görmesi şeklinde değerlendirebiliriz.

Foto 2. Göçlerle Nüfusu Azalan Kılıçlı Köyü'ne Bağlı Kavaklı Mahallesi.

Foto 3. Göç Sonrasında Geride Az Sayıda Yaşlı Nüfusun Kaldığı Gökçeyaka Köyü.

Emirdağ ilçesinde göçlerle en fazla terk edilen yerleşme tiplerinden birisi de mahallelerdir. Özellikle ilçenin batısında tarım arazilerinin kısıtlı olduğu engebeli alanlarda görülen mahallelerde nüfus daha fazla azalmış, hatta tamamen boşalanlar

olmuştur. Tarımın sınırlı olduğu mahallelerin asıl fonksiyonu hayvancılık olup mera hayvancılığındaki azalma bu yerleşmelerin de boşalma sürecini hızlandırmıştır. Nitekim Kılıçlı köyünde Sarıçoban ve Çiğdemli mahalleleri, Tez köyüne bağlı Abbaslı ve Güzle mahalleri ile Gökçeyaka köyünde Polatlar mahallesinde günümüzde kimse yaşamamaktadır. Aynı süreci çok kısa bir süre sonrasında Güney köyüne bağlı Dutluca, yine Kılıçlı köyüne bağlı Koyunlu, Kılıçlı ve Kavaklı, Gökçeyaka köyüne bağlı Gökçeyaka ve Lababaltılar, Başkonak köyüne bağlı başta Hacısali, Aynılı, Arızlı mahalleleri olmak üzere bu köyün diğer mahalleleri ile Kurudere, Çatalı ve Tez köylerinin mahalleri yaşayacaktır (Foto 2-3).

Foto 4. Göçlerden En Fazla Etkilenen Yerleşmelerden Bir Örnek: Beyköy.

İlçenin köylerine bağlı mahallelerdeki nüfusun boşalma ve terk edilme süreci köylerinde de gözlenmektedir. Henüz tamamen terk edilmiş herhangi bir köye rastlanmazken bu sürece en yakın olan köy, günümüzde sadece 3 hanenin yaşadığı Dağınık köyüdür. Dağınık köyü dışında ilçenin özellikle kuzey ve kuzeydoğu kesiminde yer alan muhacirlere ait köyler ile yine ilçenin Afyonkarahisar-Ankara karayolu kuzeybatısında engebeli arazideki köyler, yine geride çok az sayıda hane yaşadığından yakın bir dönemde tamamen boşalmayla karşı karşıya kalacaklardır (Foto 4). Su kaynakları açısından çok sınırlı olan bu köylerin ekonomisi büyük ölçüde kuru tarıma dayanmaktadır. Yurtdışına göçün çok az veya hiç olmadığı bu köylerde mevsimlik olarak köye geri gelme de olmadığından köyün yerleşim merkezlerinde bir yenilenme gerçekleşmediği gibi her geçen gün gerilemekte ve konutlar da yıkılarak harabeleşmektedir. Sonuçta bu sahada birim alana düşen

nüfusta olduğu gibi yerleşme sayısında da bir azalma meydana gelecektir. Bu sonuç yerleşmelerin gelişim sürecinin sonuna gelmesi olarak düşünülebileceği gibi doğal ortama bağlı ekonomik potansiyelinin sınırlılığının yanında toprağa bağlı ekonomik yapının dışında bir üretim mekanizmasının oluşturulamamış olmasının da bir sonucu olarak görülebilir.

2.2. KONUTLARDAKİ DEĞİŞİM

Bir yerleşim yerinde göç sürecinin etkileri en bariz şekilde konutlarda izlenebilmektedir. Eğer bir yerleşim yeri göç alıyorsa gelen nüfusun ihtiyacını karşılamak için yeni konutların yapılmasına ihtiyaç duyulurken, göç veriyorsa bu defa boşalmış hatta yıkılmış konutlara rastlamak mümkündür. Bu haliyle bir yerleşim biriminin en temel ünitesi olan konutlar göçün birinci sürecinde yerleşmeyi yatayda ve dikeyde geliştirerek büyütürken; ikincisinde kendi kaderine terk edilen konutların yıkılarak sayısı azaldığından yerleşme alanı giderek daralmakta ve küçülmektedir. Göçlerin konutlar üzerindeki etkisini çok genel ve basit bir şekilde bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Ancak, bu genel yaklaşım göç tipi, amacı, kalma süreleri ve bireyde ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik değişime göre göçün konuta etkisini farklılaştırmaktadır. Hatta konut, göç sürecinden edinilen birikimlerin bir değerlendirme alanı olarak görülmektedir. Bunun da ötesinde özellikle yurtdışına göçün olduğu yerlerde yaptırılan lüks villa tarzı veya çok katlı yine görkemli apartman tarzındaki konutlar ihtiyacın ötesinde anlamlar içermektedir. Geride kalanlara karşı sosyo-psikolojik baskı oluşturan bu tarz konut yapımı, göç edenlerin kendi aralarında bir üstünlük yarışı, edinilen maddi birikimin boyutlarını gösteren bir gösteriş unsuru, yerel malzemelerle yapılmış geniş ailenin ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalan geleneksel konuttan kurtulma hayali ve özlemini duyan göçmenin bunu gerçekleştirilmesiyle hissettiği psikolojik tatmin konut tip ve şekilleri üzerinde etkili olan bazı sosyo-psikolojik faktörlerdir.

Emirdağ ilçesi kırsal alanında göç veren köylerde göç-konut etkileşimi ile yurtiçine ve yurtdışına göçlerin etkileri ayrı ayrı ele alınacaktır. Çünkü yurtiçine göçler ile yurtdışına olan göçlerin köylerdeki konutlara etkileri farklılık göstermektedir.

İlçede özellikle yurtiçine göçün egemen olduğu kuzey kesimdeki muhacir köyleri ile kuzeybatıda kalan kesimlerdeki köy ve mahallelerde göçün neredeyse tamamı yurtiçine olup, bu köylerde konutlar terkedilmiş ve çok sayıda konut yıkılmıştır (Foto 5-6). Yukarı Sakarya Havzasının tabanındaki gölsel ve karasal dolguların olduğu yerlerdeki köylerde kerpiçten yapılmış düz damlı ve tek katlı geleneksel konutlardan terk edilenler kısa bir süre sonra kendiliğinden yıkılmıştır. Doğal malzemedan yapılan bu konutlarda kerpicing hızla parçalanmasıyla dağılan konutların izleri de kendiliğinden kaybolmaktadır. Bu haliyle yıkılan konuta geride kötü bir görüntü ve kirlilik oluşturmadan yeniden toprağa dönüşerek doğal bir döngü oluşturmuştur. Buna karşın ilçenin kuzeybatı ve batı kesimindeki dağlık ve tepelik alanlar ile plato sahasında kalan köylerdeki konutlarda hâkim yapı malzemesini taş oluşturmaktadır. Bu kesimlerdeki köylerde göç sonrasında terk edilen konutlar da bir süre sonra yıkılmakta ve geride taş yığınları kalmaktadır.

Foto 5. Avdan Köyü'nde Terk Edilmiş Geleneksel Konut.

Foto 6. Hisar Köyü'nde Terk Edilme Sonrası Yıkılmış Konut Alanları.

İlçede yurtiçine göçün daha baskın olduğu köylerde geri köye göçler yok denecek kadar az olduğu gibi yaz aylarında dahi geçici olarak köye dönüşler olmadığından bu köylerde yeni konut yapımı söz konusu değildir. Yurtiçine göç edenlerin yatırımlarını göç ettikleri merkezlere yapmaları, gelir seviyelerinin yurtdışına göç edenlere göre daha düşük olması, insanların geri köye dönmeyi düşünmemeleri gibi faktörlerin yanı sıra bu köylerde özellikle içme suyunun en önemli sorun olması, doğal ortam güzelliklerinin yetersizliği, ekonomisinde herhangi bir değişimin olmaması gibi faktörler yeni konut yapılmamasının nedenleri arasında

sayılabilir. Nedenleri ne olursa olsun, konutlarda bir yenilenmenin olmadığı bu köylerin gelecekte tamamen ortadan kalkacağını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Yurtdışına göçün yoğun olduğu köylerde ise mutlaka lüks ve çok katlı konutlara rastlanmaktadır. Bu konutların bir kısmı villa tarzında ve bahçeli iken bazıları çok katlı apartman şeklini alabilmektedir. Eğer herhangi bir köye girildiğinde köyün mimari yapısının dışında, köylünün ihtiyacının ötesinde lüks konutlara rastlanıyorsa o köyden yurtdışına göçün olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.

Türkiye'den yurtdışına göçün geçirdiği evrimsel sürece bağlı olarak yurtdışında bulunan göçmenlerin yatırım tercihlerinden birisi olan konutlarda gerek yer seçimi gerekse amacı ve tarzında değişiklikler meydana gelmiştir. Bilindiği gibi yurtdışına ilk göçün amacı çalışıp belli bir miktar para kazandıktan sonra yurda geri dönmektir. Edinilen birikimlerle de köyde ev yaptırmak, tarla ve traktör almak, ilçe merkezinde bir işyeri açmak veya arsa almak gibi çeşitli amaçlar taşıyordu. Dolayısıyla yurtdışına ilk göçün bu amaçları Emirdağ ilçesi köylerinde de gerçekleştirilmiş olup, yurtdışına göçün olduğu köylerde göçün yoğunluğuna göre değişen oranlarda konut yaptırılmıştır. Genellikle 2 ve daha fazla katlı olan ve bahçe içerisinde yer alan bu konutlar, köye girildiğinde hemen dikkati çekecek kadar lüks ve gösterişlidir (Foto 7-8).

Foto 7. Davulga'da Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yapıtırılmış Bir Konut.

Foto 8. Soğukkuyu Köyü'nde Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yapıtırılmış Bir Konut.

İlçede göçmenlere ait lüks konutlara doğal olarak yurtdışına en fazla göç veren köylerde çokça rastlanır. Nitekim ilçeden yurtdışına ilk göçün başladığı köy olan Karacalar köyünde konutların neredeyse tamamı göç edenler tarafından yeniden yaptırılmıştır. Köyün sadece konutları değil, yolları, bahçe duvarları, mezarlığı gibi

ortak kullanım alanları düzenlenmiş ve gerekli tüm bakım ve onarımları yapılmıştır. Ayrıca köye bir adet morg, çevre düzenlemesi yapılmış içerisinde çay içme ve piknik için gerekli ateş yakma yerlerinin dahi düzenlendiği güzel bir park ve halı saha da bulunmaktadır. Köy muhtarından edinilen bilgiye göre günümüzde Karacalar köyünden yurtdışında 2000-3000 civarında kişi bulunmaktadır. Köyden göçün ulaştığı bu boyutlar göç edilen köyü önemli ölçüde değiştirmiş ve bugün köy artık yaz mevsiminde yurtdışında yaşayan köylülerin gelerek mevsimlik olarak kaldığı dinlenme merkezine dönüşmüştür. Köydeki parkta yaz aylarında akşamları düzenlenen eğlence programlarıyla yakın çevresindeki köyler ve Emirdağ'dan gün içinde gelenlere de hitap etmektedir. Benzer değişimleri Hamzahacılı köyünde de gözlemek mümkündür.

Karacalar köyü kadar olmasa da ilçede Davulga, Adayazı, Gömü ve Aşağıpiribeyli kasabalarıyla Demircili, Güveççi, Türkmenköy, Çaykışla, Suvermez, İkizce köyleri yurtdışına göçe bağlı konut yapımının en belirgin olduğu köylerden bazılarıdır. Geleneksel konutlarda hâkim fonksiyonun tarım ve hayvancılığa bağlı olarak şekillenen konut eklentileri yurtdışına göç edenlerin konutlarında tamamen ortadan kalkmakta ve bunun yerine yer yer dinlenmeye yönelik eklentilere rastlanabilmektedir (Foto 9). Konut planları ve şekilleri çoğu kez yurtdışında yaşanan ülkelerden esinlenilmektedir. Öyle ki, bazen konut üzerinde yapılmış bir resim veya şekilde dahi bu etkinin izleri görülebilmektedir.

Foto 9. Güveççi Köyü'nde Yurtdışına Göç Edenler Tarafından Yapıtırılmış Bir Konut ve Eklentileri.

Göç edenlerin köylerde yaptıkları sadece kendilerine ait konut inşası değildir. Güveççi köyündeki sağlık ocağı binası bu köyden yurtdışına göç eden Mustafa Sıkıer

tarafından yaptırılmıştır. Yine Emirdağ ilçe merkezinde Seydi Elmas Yenilmez Sağlık Ocağı binası Eskişehir'e göç eden bir ailenin doktor olan çocukları tarafından yaptırılarak hizmete sunulmuştur. Yine köylerde köy ortak malı olan köy konağı, cami gibi binaların yapımında yurtdışında bulunanlar katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca Emirdağ Devlet Hastanesi'ne ambulans, çeşitli tıbbi cihaz ve araç-gereç yardımı yurtdışına göç edenler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Yurtdışına göç edenlerin ilçe köylerinde konut yapımı göçün başladığı dönemlerden günümüze kadar süregelen bir yatırım alanıdır. Fakat aradan geçen zamanla yoğunluk ve tercih yerleri farklılaşmaya başlamıştır. 1970 ve 1980'li yıllarda yer yer geriye dönüşlerle de hızlanmış olan bu eğilim, 1990'lı yıllarda azalmaya başladığı gibi tercih alanı olarak Emirdağ ilçe merkezi veya Eskişehir'e yönelmeye başlamıştır. 2000 sonrasında özellikle köylerde azalan konut yapımında tercih edilen merkezler Eskişehir dışında Bursa ve Antalya gibi gelişen büyük merkezler olmaya başlamıştır. Bu eğilimdeki değişim yurtdışından geriye olacak olası göçlerin öncelikle bu merkezlere olacağını göstermektedir.

3. GÖÇLERİN EKONOMİK FAALİYETLERE ETKİSİ

Göç veren alanlarda yürütülen ekonomik faaliyetlerin tipleri, boyutları, gelir düzeyine katkısı, üretim miktarları, üretim yöntem ve teknikleri, pazarlama imkânları, yatırım tercihleri göçü hem etkileyen hem de göçten etkilenen çift taraflı bir etkileşime sahiptir. Özellikle kırsal alanlarda toprağa bağlı geleneksel üretim tarzı, artan nüfusun oluşturduğu baskı karşısında yetersiz kaldığında yeniden yapılanma ve alternatif üretim alanlarına yönelmeyi de gerçekleştiremeyince göç kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Göçe neden olan bu ekonomik yapı göç başladıktan sonra da uzun süre devam ederse bu defa göçle genç ve çalışan nüfusunu kaybeden kırsal alanlarda mevcut üretimin devamlılığı tehlikeye düşmektedir. Özellikle yoğun işgücü kullanımı gerektiren tarımsal ürünlerin üretiminden ya vazgeçilmekte ya da dışarıdan işçi getirilerek üretim sürdürülmeye çalışılmaktadır. Verimin düşük olduğu marjinal alanlardaki tarımsal faaliyetler terk edilerek tarım alanları doğal olarak meraya dönüşmektedir. Hatta arazi mülkiyet dağılımı değişmekte ve çiftçi başına düşen işlenen arazi miktarı artmaktadır. Şüphesiz bu süreç sadece göçle gerçekleşmemekte, ulusal ölçekte uygulanan ve zaman zaman değiştirilen tarım ve hayvancılığa yönelik politikaların da bunda payı bulunmaktadır.

Türkiye'nin farklı yörelerinde farklı dönemlerde başlayan kırsal dönüşüm süreci ve bunda etkili olan faktörler, kırsal nüfusun yoğunluğunu ve kaynak paylaşımını değiştirmiştir. Kırsal alanda yaşayan nüfus ile üretim kaynakları arasındaki dengenin zaman zaman bozularak yeniden kurulması ise çoğu kez göçle mümkün olmuştur. Göç, bazı yörelerde fazla nüfusu tasfiye ederken, bazı yörelerde neredeyse nüfusun tamamının boşalması anlamına gelmiştir. İşte bu süreçte hammadde üretimini oluşturan tarım sektörü başta makineleşme olmak üzere, sulama, ilaçlama, iyi tohum kullanımı gibi çeşitli yöntemlerle daha az nüfusla daha fazla üretim yapabilmeyi amaçlayan bir değişim süreci yaşamıştır. Üretimdeki bu yeni yöntem ve teknikler nüfusun kaynak dağılımını yeniden belirlerken, yetersiz kaynağa sahip olanları göçe mecbur kılmıştır. Sonuçta geride daha az nüfusla daha fazla makineleşmeyle işgücü açığı kapatılarak üretim sürdürülmeye çalışılmıştır. Pazara yönelik bu üretim sürecinde fiyatlardaki dalgalanmalar ve girdi masraflarının değişiminin de etkisini göz ardı etmemek gerekir.

İlk bakışta kırsal alandaki bu dönüşüm süreci istenilen ve kendi süreci içinde doğal bir oluşum gibi gözükse de her yenilenmede olduğu gibi bazı sorunsallara sahiptir. Süreçte göçle azalan nüfustan sonra geriye kalanlar üretimin devamlılığı için yeterli sayı ve nitelikte midir? Göç sonrası geride kalan nüfusun kaynak paylaşımı hangi araçlarla nasıl olmaktadır? Eğer göç çok fazla olur ve geride kalanlar üretim yapamayacak kadar yaşlılardan oluşursa bu defa mekânın kullanımı (özellikle tarım toprağı) kimler tarafından gerçekleştirilir? Başta tarım toprağı olmak üzere geride kalan taşınmaz malların kullanımını nasıl bir dönüşüm geçirmektedir? Geride kalan nüfusun başta iskânı olmak üzere ve temel hizmetlerin götürülmesi ve düzenlenmesi nasıl yapılmalıdır? Hatta bütün bu süreçte olası geriye göç neleri nasıl değiştirebilir? İşte göç sürecinin sonrasında ortaya çıkan ve kırsal alanın yeniden organize edilmesinde üzerinde dikkatle durulması gereken sorunsallardan bazıları bunlardır.

Göç sonrasında mevcut durumu ortaya koymak ve ortaya çıkan problemlere bakış açısı kazandırmak için kırsal alanın ekonomik yapısının özelliklerini geniş bir zaman diliminde irdelemek gerekmektedir. Kırsal alanların ülkemizdeki ekonomisinin temeli toprağına bağılı olduğundan ve arazinin kullanım deseni bunda asıl faktör olması dolayısıyla konuya arazi kullanımını ve üretim faaliyetleri ekseninde yaklaşmak gerekir.

3.1. ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMİ VE TARIMSAL FAALİYETLER

Toplumların sosyo-ekonomik anlamdaki değişim ve dönüşümünün mekânsal algısında ortaya çıkan farklılaşma, araziden yararlanmayı belirlemekte ve yönlendirmektedir. Buna göre geleneksel tarım ve hayvancılığa dayalı toplum yapısından sanayi toplumuna ve günümüzde ise sanayi sonrası post-modern toplumun üretim yapısı ve işleyişi, mekânsal kullanımını değiştirmektedir. Bu süreçten etkilenen alanların birisi de kırsal kesimlerdir. Kırsaldaki geleneksel tarım toplumunda yaşanan dönüşüm sosyo-demografik yapıyı derinden etkilemektedir.

Kırsaldan olan göçler ise ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle değişimin nedenlerinden birisi olarak etkisini hissettirmektedir. Göçlerin tipleri ve boyutlarına bağılı olarak etkileri farklılaşmakla birlikte, çoğunlukla genel eğilim nüfusta azalma ve kırsal boşalma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genç ve üretken nüfusunu göçle kaybeden kırsal yerleşmelerde, doğurganlık hızı yenilenme oranının altına düşerken;

yaşlı nüfus oranında hızlı bir artış görülmekte ve bu yerleşmeler kısa bir süre sonra tamamen ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Nihayetinde üretimde devamlılığını da kaybetmiş olan bu alanlarda arazi kullanımı ve tarımsal yapıda göçün etkileri izlenebilmektedir.

Kırsal alanda yaşanan değişimi daha doğru anlamak için nispeten daha geniş bir zaman diliminde değişimin nedenlerini, gözlenebilen etkileri ve arazi kullanım desenindeki belirtilerini bir bütün halinde değerlendirmek faydalı olacaktır. Küreselden yerele kadar çok çeşitli faktörlerin bir sonucu olan değişimde aradan geçen zamanla kırsal alanların sosyo-ekonomik yapısı ve demografik nitelikleri farklılaşmıştır. Emirdağ ilçesinde kırsal değişime bu açıdan bakıldığında 3 farklı döneme ayrılabilir (Tablo 54). Bunlardan 18.yy'dan 20.yy başına kadar olan ilk dönemde, konar-göçer durumdaki Türkmen ve Yörükler Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikasına bağlı olarak ilçede sürekli yerleşmeye geçirilmiştir. Yine bu dönemde ilçe alanı, İmparatorluğun Balkan ve Kafkaslardan çekilmesine bağlı olarak ortaya çıkan zorunlu göçlerin Anadolu'daki yerleştirme alanlarından birisi olmuştur. Yoğun bir şekilde iskâna açılan ve nüfusun arttığı bu dönemde hâkim faaliyet yayla ile kışla arasında yıl içinde mevsimlik yer değiştirmelerle yürütülen geleneksel mera hayvancılığıdır.

20.yy başından 1960'lı yıllara kadar olan ikinci dönem; geleneksel hayvancılığın yanında tarımsal üretimin de yaygınlaştığı bir devredir. Orman ve mera alanlarının tarım alanına dönüştürüldüğü bu dönemde, meralarda hayvan sayısında çok hızlı bir artış olmuştur. 1960'lı yıllardan günümüze kadar olan son dönem ise; kırsaldan yurtiçine ve yurtdışına göçlerin damgasını vurduğu bir zaman dilimidir. Bunun sonucunda nüfusun azalmasıyla birlikte arazi kullanımındaki baskı da azalmıştır. Tarımın güçlükle yapıldığı alanların bir bölümü terkedilmiş, mera ve orman alanları üzerindeki baskı azalmış, kuru tarımda sulama çalışmalarına hız verilmiştir. Mera hayvancılığı yerini ahır hayvancılığına bırakmaya başlamış, geleneksel yaylacılık ise iyice azalmıştır.

Tablo 54. Emirdağ İlçesi'nde Arazi Kullanımının Zamansal Değişimi ve Etkileri.

	Değişim Nedenleri (Ekonomik, politik, sosyal, yerel ve küresel)	Gözlenen Etkileri (Nüfus, Göç, Tarım, Hayvancılık)	Arazi Kullanımı ve Tarımsal Değişimler
1960'lar - Günümüz	<ul style="list-style-type: none"> Nüfus artışı sonrasında yurtiçine ve yurtdışına göçlerin başlaması, Tarım politikalarının etkisi, Tarımsal üretim maliyetindeki artış ve tarım ürünlerinde kârın çok azalması, Mera hayvancılığında hızlı azalma, Ulaşım ve iletişimin gelişmesi, Sıvayıcılık ve şekerleme 	<ul style="list-style-type: none"> Göçe bağlı nüfus artış hızında ve miktarında hızla azalma, Nüfusta yaşlanma, Çiftçi sayısında azalma, Göçe bağlı arazi mülkiyetindeki değişim ve kira ve ortakçılık, Tarımda iş gücü açığının başlaması, Arazi fiyatlarındaki düşüş, 	<ul style="list-style-type: none"> Terk edilen tarım alanlarının ortaya çıkması, Boş bırakılan tarım alanlarının mera alanına dönüşmesi, Kuru tarımda üretimi artırma için sulama çalışmaları, Mera hayvancılığında hızlı bir azalma ve ahır hayvancılığına geçiş, Yaylacılığın azalması,
20.yy başı - 1960'lar	<ul style="list-style-type: none"> I-II. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının etkisi, Savaş sonrası ülkedeki yeniden yapılanma, Tarım alanlarında genişleme, Tarımda makineleşme, Yerel üretimden (kapalı ekonomi) pazara yönelik üretime geçiş, Mera hayvancılığının yaygınlaşması, 	<ul style="list-style-type: none"> Nüfusun hızlı artması, Nüfus taşıma kapasitesinin aşılması ve göçlerin başlaması, Tarımda makine kullanımı, Tarımsal üretimi artırma çabaları, Sulama ve gübre kullanımı, Tarım alanlarındaki mirasla parçalanma, Arazi anlaşmazlıkları ve toplumsal gerilimler, 	<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal üretimde artışlar, Traktörün girmesiyle tarım alanlarında genişleme, Mera ve çayır alanlarının tarım alanına dönüştürülmesi, Tarım alanları sınırlarının zorlanması,
18.yy - 20.yy	<ul style="list-style-type: none"> Osmanlı İmparatorluğu'nun muhacirlere ve aşiretlere yönelik iskan politikası, Geleneksel mera hayvancılığı (yaylacılık), Aile ihtiyacına yönelik tarım, 	<ul style="list-style-type: none"> Yayla-kışlak arasında mevsimlik göç, Geleneksel hayvancılığın hâkim olduğu geniş aile yapısı, Türkmen ve Yörüklerden oluşan çairet/oba yapısı, Boş arazilere yeni köylerin (muhacir köyleri) kurulması, Muhacir ve aşiret iskânına bağlı nüfus artışı, 	<ul style="list-style-type: none"> Çayır ve mera alanlarının geniş yer tutması, Yayla ve kışlaya sahip olma, Aile ihtiyacına yönelik tarımsal üretim alanı, Ekonomik yapının geleneksel hayvancılığa bağlı olarak hayvan sayısının artışı, Orman sahalarının otlak alanlara dönüşmesi,

İlçede arazi kullanımındaki bu genel çerçeve içinde son dönemdeki değişiklikleri göçlerle de ilişkilendirerek değerlendirebiliriz. Nüfusun en yüksek düzeye ulaştığı 1965 sonrasında başlayan son dönemdeki arazi kullanımı ve tarımsal yapı bir ölçüde bir önceki dönemin izlerini taşımaktadır. İlçe kırsal alanında, 20.yy.'ın başından beri arazi kullanımında kuru tarım ve otlak alanlarının hâkim olması, ekonominin temelini önem sırası bir köyden diğerine değişmekle birlikte tarım-hayvancılık ikilisine dayanmasına neden olmuştur. Türkiye kırsalının da aslında temelini oluşturan bu yapı 1965 sonrasında ilçede değişmeye başlamıştır. Tarımdaki makineleşme ile birlikte gübre kullanımının yaygınlaşmaya başlaması ve sulama çabaları üretimin artışında dönüşüm sağlarken, nüfusun artması, mirasla

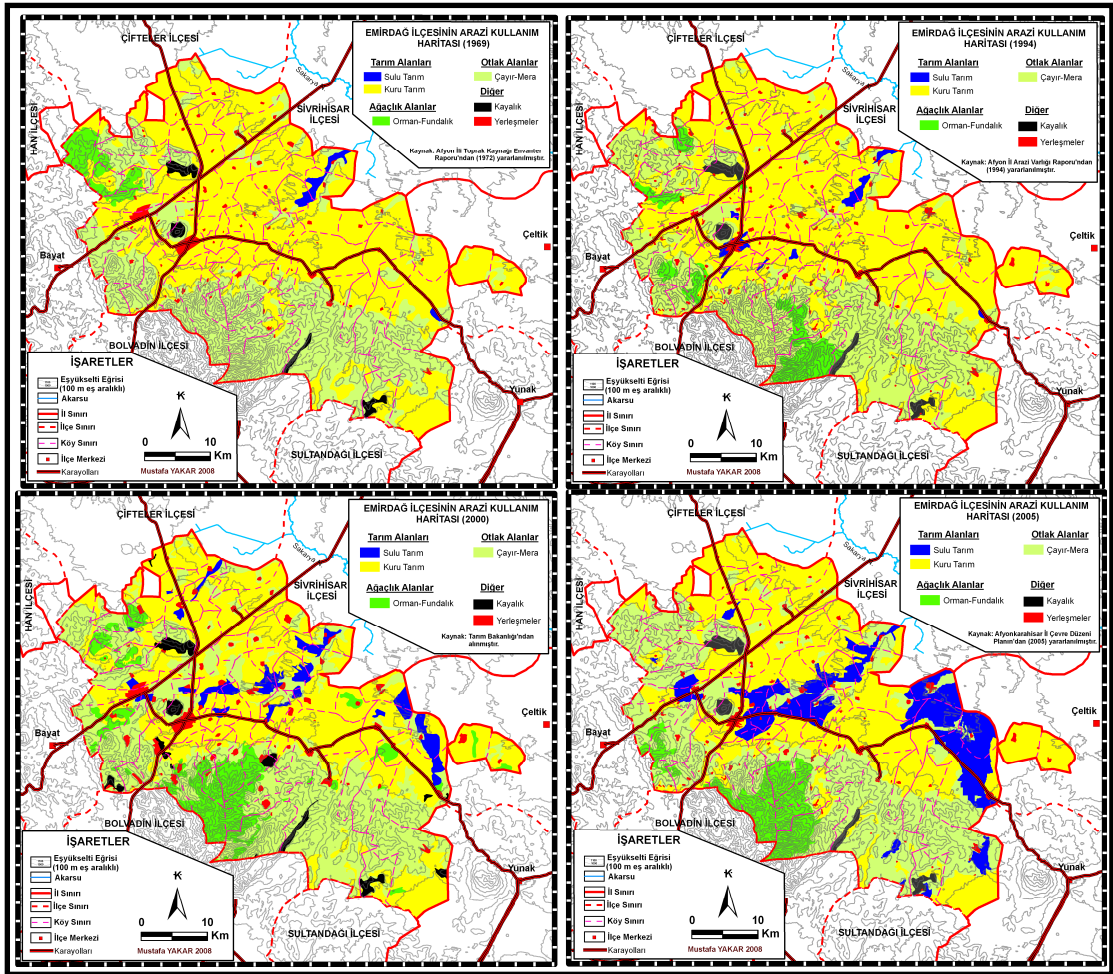
tarım topraklarında parçalanma, üretim girdilerinin artması, uygulanan tarım politikaları, kuraklık, erozyon gibi etkenler bu dönüşümün diğer bileşenleri olmuştur. Aynı süreçte ülkemizde kır ile kent arasındaki farklılıkların derinleşmesi, şehirlerde sanayileşme ve hizmet sektörünün yarattığı iş olanakları, ulaşım ve iletişim olanaklarına bağlı gelişen bilgi akışı kırsalı itici hale sokarken kenti çekici kılmıştır. Buna benzer daha pek çok faktörün etkisiyle yaşanan göç süreci dönüşüm sürecine yeni bir değişken olarak girmiştir.

Tablo 55. Emirdağ İlçesinde Tarım Alanlarının Değişimi.

	1981	1997	2001
Çayır-Mera Alanı (km ²)	624,57	451,78	744,69
Kuru Tarım Alanı (km ²)*	1085,82	710,58	694,29
Nadas Alanı (km ²)	512,71	285,59	236,78
Sulu Tarım Alanı (km ²)	47,50	100,13	236,25**

* Nadas alanları dahil ** Afyonkarahisar Statip Projesi (2005)

Kaynak. 1981 ve 1997 Köy Envanter Etütleri, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgi Anketi.

Harita 45. Emirdağ İlçesi'nin Arazi Kullanım Haritası (1969-1994-2000-2005).

İlçede 1960 sonrasında başlayan göç süreci ile birlikte mera hayvancılığının giderek azalmasına karşılık çayır-mera alanları genişlemiş, kuru tarım ve nadas alanları sulama çalışmalarıyla giderek daralmaya başlamış ve nihayet sulu tarım alanları artış eğilimi göstermiştir (Tablo 55). İlçenin batısındaki engebeli yerler mera ve ağaçlık alanlar olarak kullanılırken, doğu kesimlerindeki kuru tarım alanlarının bir bölümü özellikle açılan kuyularla sulanmaya başlanmıştır (Harita 45).

Kırsaldan azalan nüfus her şeyden önce çiftçi sayısında azalmayı ortaya çıkarmıştır (Tablo 56). Bu durum özellikle topraksız çiftçi sayısında çok belirgin bir şekilde yaşanmıştır. Çiftçi sayısındaki azalma hızı arazi mülkiyetinde gerçekleşmemiştir. Emirdağ'dan Eskişehir'e hatta yurtdışına dahi göç ettiği halde köyde arazisi olan çok sayıda insan vardır. 2001 yılından itibaren uygulamaya konan tarımda Doğrudan Gelir Desteği (DGD) köylerdeki çiftçi sayısını tekrar artırmıştır. Çünkü çiftçilik yapmadığı ve göç ettiği halde köyde sahip oldukları arazilerin dönümü başına ücret alanlar olmuştur.

Tablo 56. Emirdağ İlçesinde Toprak Mülkiyeti.

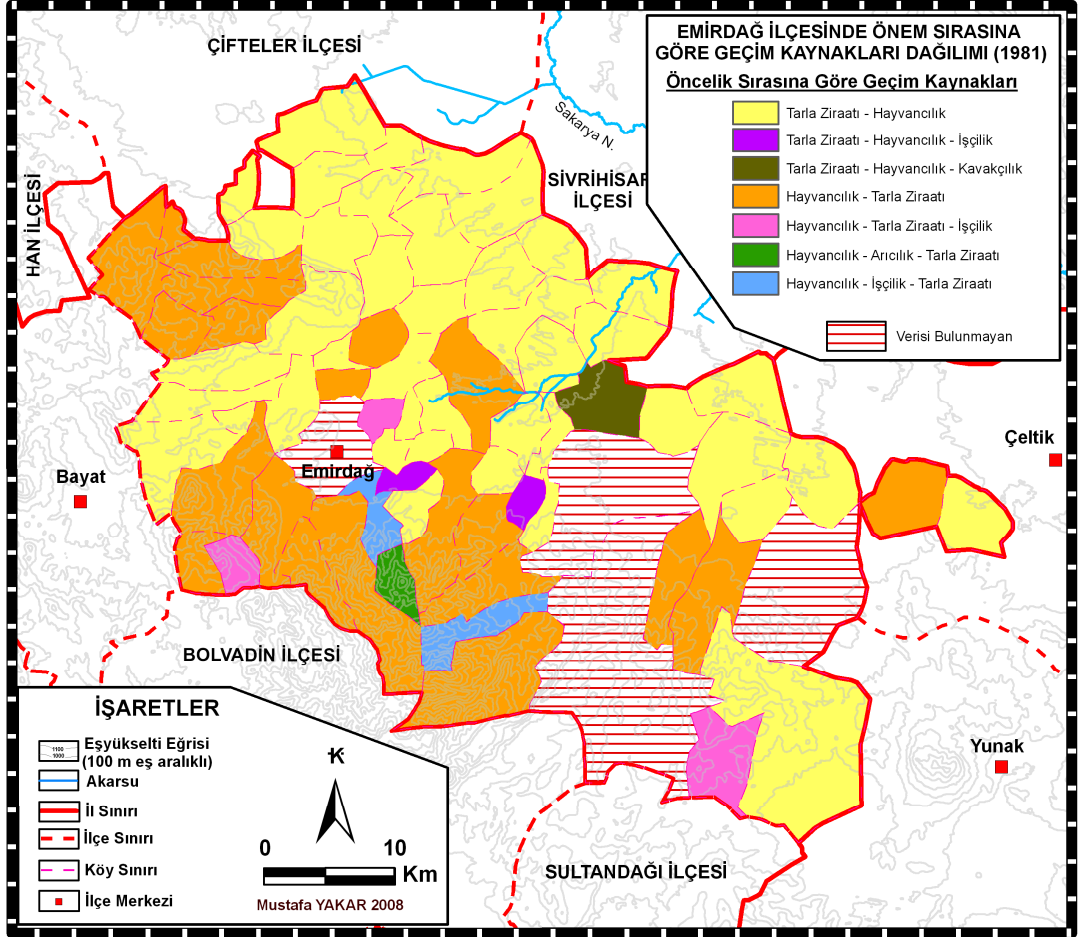
	Topraklı Çiftçi Ailesi Sayısı	Topraksız Çiftçi Ailesi Sayısı	Toplam Çiftçi Ailesi Sayısı
1969*	10.946	2.436	13.382
1981	7.954	1.056	9.010
1997	4.945	37	4.982

* 1969'da topraksız çiftçi ailelerinden 4.175 kişi tarım işçisidir.

Kaynak. 1969, 1981 ve 1997 Köy Envanter Etütleri.

İlçede kırsal alanın ekonomisi ülke genelinde olduğu gibi tarım ve hayvancılık ikilisine dayanmaktadır. Birbiri içine geçmiş olan her iki ekonomik faaliyetin öncelik sırasını ise çoğunlukla yerleşmelerin kuruluş yeri ve o yerleşmeye ait üretim sahası belirlemektedir. Başka bir ifadeyle tarımsal üretime uygun geniş düz alanlarda tarım ön planda iken, eğimin arttığı dolayısıyla tarım alanlarının parçalı olduğu kesimlerde hayvancılık ön plana geçmektedir. Sahanın morfolojik özelliklerinin ekonomik yapısı dışında ülkemizde yıllara göre yağış ve sıcaklıklardaki salınımlara bağlı yaşanan kuraklık, tarımın hayvancılığı tamamlayan yönünün olması, kırsal toplumun tarihsel ve kültürel kökenleri, tarım ve hayvancılıkla ilgili ulusal ve uluslar arası politikaların etkileri gibi çok sayıda faktörün de etkisi vardır. Kırsal toplumun üretimindeki bu ikili yapının en önemli dezavantajı ise üreticinin herhangi birisinde uzmanlaşmasını ve modern bir işletmeye

dönüşmesini engellemesidir. Bu sorun daha sonrasında aynı üretimi yapanların kendi aralarında örgütlenememesini de beraberinde getirmektedir. Sonuçta üretimde verimi artırma ve kaliteyi yükselterek ulusal ve uluslar arası pazarlarda rekabet etme mümkün olmamaktadır.

Harita 46. Emirdağ İlçesi Köylerinde Önem Sırasına Göre Geçim Kaynakları Dağılımı (1981).

Emirdağ ilçesi kırsalında ekonomik faaliyetlerin öncelik sırasını sahanın ana morfolojik karakteri belirlemiştir (Harita 46). Buna göre Sakarya Havzası tabanında kalan kesimlerde kurulmuş köylerde tarım birinci sırada hayvancılık ikinci sırada iken, eğimin arttığı plato yüzeyleri ile dağlık ve tepelik kesimlerde hayvancılık birinci sırada tarım ikinci sırada kalmıştır. Bununla birlikte yine eğimin arttığı bu kesimlerde yer yer işçilik de devreye girmektedir. İlçe köylerindeki geçim kaynakları dağılımı günümüzde yurtdışına göçün arttığı köylerde yapılan katkılar (özellikle para gönderimi) dışında önemli bir değişiklik geçirmemiştir. Nitekim 1997 Köy

Envanteri'ne göre ilçede 59 köyde tarımsal faaliyetler gelir içerisinde birinci sırada yer alırken, 16 köyde hayvancılık birinci sırada bulunmaktadır. Aynı kaynaktaki hanelerin % 66,8'i (3.814 hane) tarım ve hayvancılık, % 20,5'i (1.168 hane) sadece tarım, % 4,8'i (277 hane) sadece hayvancılık ve % 7,8'i (447 hane) tarım dışı faaliyetlerde çalışmaktadır (DİE, 2002:27-92).

Her iki farklı alandaki ekonomik faaliyetlerin göç açısından anlamı ise yukarıda açıklandığı gibi modern ve büyük işletmelere dönüşmemiş olmasından dolayı yetersiz kalmasıdır. Ayrıca ilçenin yarı kurak iklim yapısına bağlı olarak en önemli sorunu olan su yetersizliği tarımın kuru tarım karakterinde olmasına neden olması ile hayvancılığın ise büyük ölçüde geleneksel mera hayvancılığına dayalı olması veya aile ihtiyacı karşılamanın ötesine geçmemesi göçte iticiliği artırmıştır. Yaşanan göç süreci sonrasında ise özellikle yurtdışına göçün olduğu köylerde, göç edenlerin geride kalan yakınlarına yaptıkları her türlü katkı (özellikle para gönderme) kırsal yaşamın ekonomisinin yeni bir bileşen olarak girmiştir. Fakat göçle nüfusu büyük ölçüde azalan köylerde yukarıda sözü edilen ekonomik yapıda yenilenme ve dönüşüm gerçekleştirilememiştir. Azalan nüfusa rağmen ne tarımsal üretimde ne de hayvancılıkta gelir seviyesi istenilen düzeye ulaşmıştır. Ulusal ve uluslararası politikaların etkisiyle (özellikle üretimdeki girdilerin artışı ve fiyatlardaki dalgalanma ile destekleme politikaları) köyde geride kalan üretici daha da güç duruma düşmüştür. Yurtdışına göç edenlerin gönderdiği paralar ise ekonomide yatırıma dönüşebilecek katkı sağlamaktan çok, tüketime ve ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Tarım dışı istihdama yönelik herhangi bir yatırım ve uygulama da gerçekleştirilemeyince göç her geçen gün kendini yenileyerek devam etmiştir. Sonuçta günümüze gelindiğinde göç süreci kendi işleyiş mekanizması gereği pek çok köyü büyük oranda boşaltmış ve geride artık göç edemeyecek yaşta insanlardan oluşan birkaç hane kalmıştır. Bu defa günümüzde ve gelecekte göç sonrasında arazi kullanımının nasıl olması gerektiği sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır.

3.2. TERK EDİLMİŞ TARIM ARAZİLERİ

Türkiye'de uygulanan tarım politikaları ve kırsaldan olan göçlerin en önemli sonuçlarından birisi terk edilmiş tarım alanlarının ortaya çıkmasıdır. Kırsalda

nüfusun en fazla olduğu dönemde tarımsal üretimde kullanılan bu alanların bir bölümü günümüzde boş bırakılmaktadır. Bu olgu ülkemizde özellikle eğimin fazla olduğu dağlık ve engebeli sahalarda görülmektedir. Artan nüfusu beslemek için tarıma uygun olmadığı halde tarıma kazandırılan bu alanların sınırlı potansiyeli insanların kırsalda tutunmalarına yeterli olmamıştır. Çoğunlukla orman veya mera alanı durumunda olan ve eğimli yüzeylerden oluşan bu alanlarda üretim kısa bir dönem yapıldıktan sonra günümüzde önemli bir bölümü terk edilmiştir. Bu kesimlerin günümüzdeki en önemli sorunu ise özellikle eğime bağlı olarak zaten ince bir örtüden oluşan toprağının erozyona maruz kalmasıdır. Sonuçta bir dönem tarımsal üretim yapılan araziler günümüzde erozyona terk edilmiş alanlar durumundadır.

Türkiye'nin özellikle dağlık ve engebeli sahalarında göçler sonucunda ortaya çıkan terk edilmiş alanlar ile ilgili istatistiki veri mevcut değildir. Dolayısıyla bu alanlarla ilgili herhangi bir planlama ve yeniden kazanıma dönük bir uygulama da yoktur. Bununla birlikte her on yılda bir yapılan “genel tarım sayım”larında ve “köy envanter etüt”lerinde arazi kullanım sınıflaması içerisinde “tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan araziler” başlığı altında bazı değerler verilmektedir. Bu değerleri tarım arazisi olup göç sonucunda terk edilmiş araziler olarak kabul etmek doğru olmamakla birlikte bu konuda fikir verebilecek eldeki tek veridir. Ayrıca 2001 Genel Tarım Sayımı'nda göç edilen yerleşim yerlerindeki arazilerin tamamen mi yoksa kısmen mi işlendiği sorulmuş; fakat bu alanların ne kadar olduğu tespit edilmemiştir.

Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında yaşanan değişim sürecinde uygulanan tarımsal politikalar ve göçler sonucunda tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi miktarında bir artış görülmektedir (Tablo 57). Nitekim 1981 Köy Envanteri Etüdü sonuçlarına göre 1,5 milyon dekar olan kullanılmayan araziler 2001 yılına gelindiğinde 19,5 milyon dekara yaklaşmıştır. Benzer bir eğilim Afyonkarahisar ili ve Emirdağ ilçesi için de geçerlidir (Tablo 57). Emirdağ ilçesinde 1981 yılında tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazilere rastlanmazken, 2001 yılında 48.564 dekar olmuştur. Bu değer Afyonkarahisar ilindeki kullanılmayan tarım alanlarının yaklaşık 1/5'i kadardır.

Tablo 57. Türkiye, Afyonkarahisar ve Emirdağ'da Tarıma Elverişli Olduğu Halde Kullanılmayan Arazilerin Dağılımı.

Yıllar	Türkiye (dekar)	%	Afyonkarahisar (dekar)	%	Emirdağ (dekar)	%
1981	1.480.547	0,2	5.291	0,05	-	-
2001	19.443.399	3,4	256.473	2,4	48.564	2,9

Kaynak. 1981 Köy Envanter Etütleri, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgi Anketi.

2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ülkemizde kırsalın göç verme eğilimi büyük ölçüde devam etmektedir. 1991-2001 arasındaki on yıllık sürede 569.740 hane halkı göç etmiştir ki, eğer bu değer bir hanenin ortalama 4 kişiden oluştuğu kabul edilirse 2 milyondan fazla kişinin yer değiştirdiği anlamına gelmektedir (Tablo 58). Sonuçta 50 yılı geçen bir süredir devam eden göçün sonucunda ülkemizde göç edenlere ait tarım arazileri 10.677 köyde tamamen işlenmeye devam edilirken, 6.035 köyde ise bu arazilerin kısmen işlendiği tespit edilmiştir (Tablo 58). Benzer bir eğilim İç Batı Anadolu bölümünde kalan ve net olarak en fazla göç veren Afyonkarahisar ili için de geçerlidir. İlin en fazla göç veren ilçelerinden biri olan Emirdağ ilçesine ait veriler ise Genel Tarım Sayımı sonuçlarının il bazında yayınlanmasından dolayı elde edilememiştir.

Tablo 58. Türkiye ve Afyonkarahisar'da 1991-2001 Döneminde Kırsaldan Göç Eden Hane Halkı ve Arazilerin İşlenme Durumu.

	Türkiye	Afyonkarahisar
Toplam Köy Sayısı	37.465	496
Toplam Hane Halkı Sayısı	6.189.351	115.493
Göç Eden Hane Halkı Sayısı	569.740	9.484
Göç Edip Geri Dönen Hane Halkı Sayısı	45.471	849
Göç Eden Hanelere Ait Arazilerin Tamamen İşlendiği Köy Sayısı	417.465	2.724
Göç Eden Hanelere Ait Arazilerin Kısmen İşlendiği Köy Sayısı	10.677	247

Kaynak: 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgi Anketi.

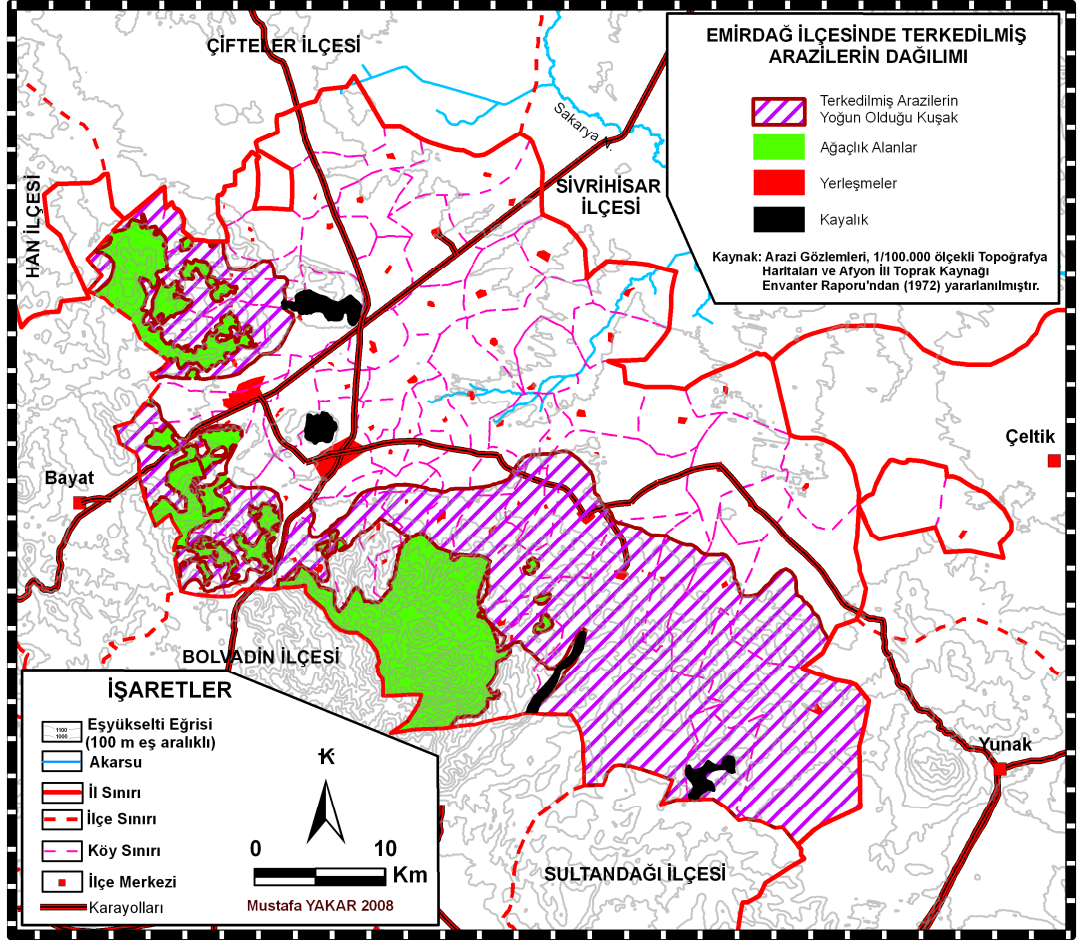
Emirdağ ilçesinde göçlere bağlı olarak tarım alanlarındaki terk edilmeyi gözlemlemek mümkündür. Arazi çalışmaları sırasında özellikle ilçenin havza tabanından dağlık ve tepelik alanlara geçişte yer alan plato yüzeyleri ve hafif eğimli yamaçlarında boş bırakılmış tarım alanlarının izleri rahatlıkla görülebilmektedir (Harita 47, Foto 10).

Foto 10. Topçular Mahallesi Doğusundaki Yamaçlarda Terk Edilmiş Tarım Alanları.

Tarıma üretim için çok da uygun olmayan terk edilmiş bu tarım alanları eğimin fazla olması, taşlılık, erozyon, toprak sağlığı, zaman zaman yaşanan kuraklığın daha etkili olması gibi sorunlara sahiptir. Kalker ve mermerlerden oluşan plato sahasında çok tipik olarak görülen ekilmeyen tarım alanlarında erozyonun şiddetine bağlı olarak yer yer ana kaya yüzeylenmiştir. Eğimin bazı yerlerde fazla olması traktör kullanımını engellediğinden, öncesinde çeki hayvanlarıyla ekilen araziler tamamen terk edilmiştir. Terk edilen tarım alanları Emirdağ ilçe merkezinin güneyinde kalan eğimli sahalarda daha yaygındır. Burada Bademli kasabası, Avdan, Gelincik, Örenköy ve Leylekli köyleri haricinde kalan diğer köylerde yurtdışına göç daha baskındır. Afyon-Ankara karayolunun kuzeyindeki köylerde ise yurtiçine göç yaygın olup tarımsal faaliyetler çok küçük alanlarda sürdürülmektedir.

İlçenin Sakarya Havza tabanında kalan kesimlerindeki tarım alanlarında terk edilmişlik çok az veya yoktur. Bu kesimlerde nadaslı kuru tarım uygulanmakta olup sadece Çıldırım Deresi vadisinde ve yer altı suyuna erişilebilen diğer kesimlerde sulu tarım yapılmaktadır. Sulu tarımın yapılabildiği kesimlerde daha fazla nüfus yaşadığı gibi tamamen makineli tarım uygulanabilmektedir.

Harita 47. Emirdağ İlçesi'nde Terk Edilmiş Tarım Arazilerinin Dağılımı.

3.3. ARAZİ MÜLKİYET DAĞILIMI VE GÖÇ ETKİLEŞİMİ

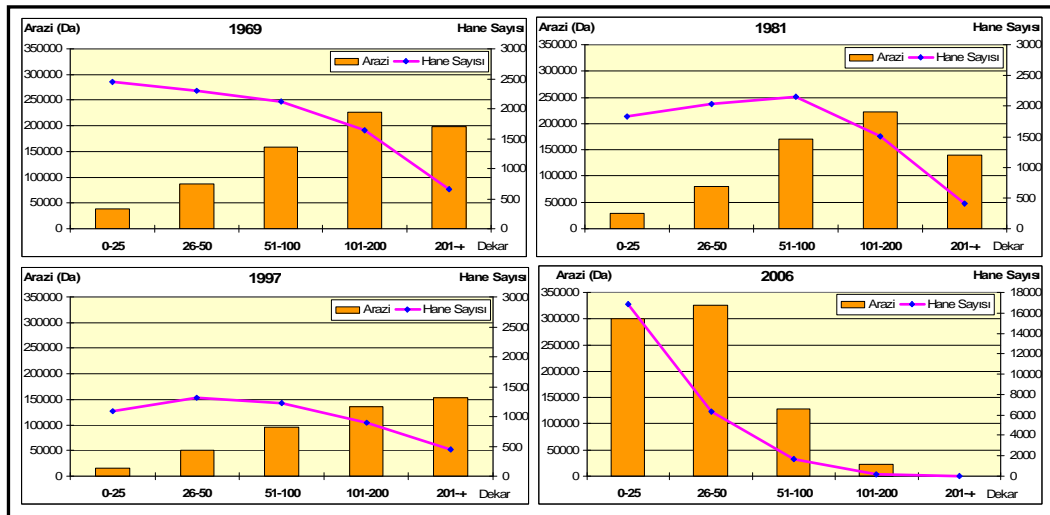
Çiftçi ailesi başına düşen tarım alanının yetersiz kalması ve mirasla çok parçalı bir yapıya bürünmesi ülkemiz kırsalında göçün nedenleri arasında kabul edilmektedir. Gerçekten de Türkiye'deki toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı ve tarım alanlarının çok parçalı olması geçmişte olduğu gibi bugün de tarımsal yapıda en önemli sorunlardan birisi olagelmıştır. Büyük tarımsal çiftliklerin kurulmasını engelleyen bu yapı, üretimde maliyeti de artırdığı gibi kaynakların verimli kullanılmasını engellemiştir. Sonuçta parçalanmış tarım toprakları bir çiftçi ailesini geçindirebilme sınırının altına indiği zaman göçte itici unsurlardan birisi olmuştur.

Kırsaldan dışarıya olan göçlerin etkilerinden birisi de toprak mülkiyetinde bazı değişimlerin başlamasıdır. Göç eden hane halkının geride kalan toprağını kira/ortağına vererek işletmesi veya satması köyde kalan çiftçinin işlediği toprak miktarında artış meydana getirmiştir. Göç eden aileler köydeki topraklarını daha çok

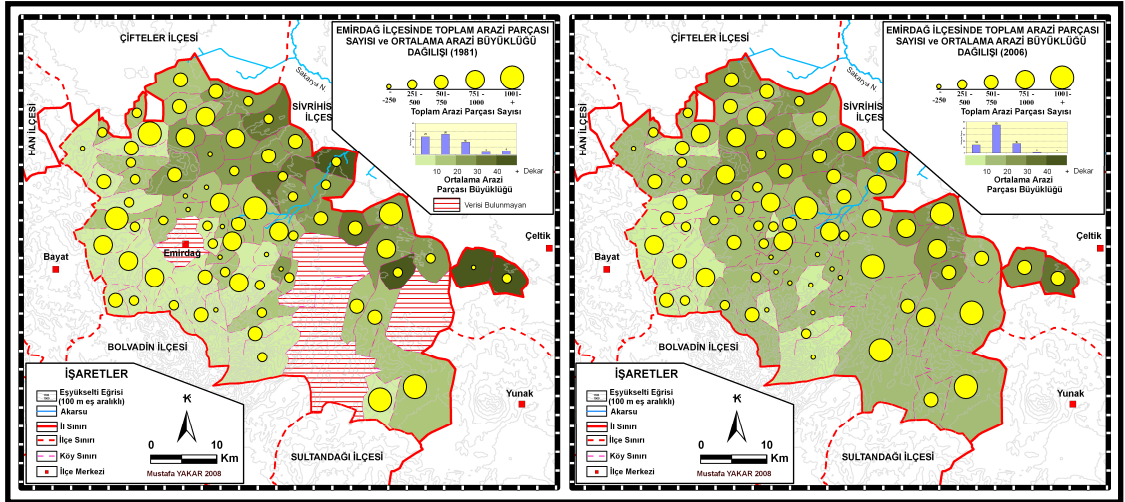
kiraya/ortağına verme şeklinde işletme eğiliminde olup satmayı pek düşünmemektedirler. Arazi satımına kentte bir yatırım yapmayı düşünüldüğünde veya güç durumda kalındığı zaman başvurulmaktadır. Kırsalda kalan çiftçi aileleri bu arazileri satın alarak tarım alanlarını genişletebilmektedirler. Arazi kiralama/ortakçılık uygulamasında köy dışından hatta komşu ilçelerden bile gelen çiftçi aileleri olabilmektedir (Hamzahacılı, Yeniköy, Eskiakören köylerinde arazi kiralarak şekerpancarı ekmek için Iğın ilçesinden gelen aileler gibi).

Emirdağ ilçesinde arazi büyüklüklerine göre çiftçi sayılarının dağılımı zamanla önemli değişiklikler göstermiştir (Şekil 46). Gerek arazi miktarlarında gerekse arazi sahibi hane sayısında azalma hemen ilk bakışta dikkati çekmektedir. Çiftçi hanesi sayısındaki azalma göçün doğrudan bir sonucudur. Eğer toprak büyüklüklerine göre hane sayısındaki azalışa dikkatli bakılırsa 200 dekaradan daha fazla olan hane sayısındaki azalmanın en az, buna karşın 25 dekaradan fazla toprağa sahip hane sayısındaki azalmanın en fazla olduğu görülür. Yine 200 dekaradan fazla genişlikteki toplam arazi miktarındaki azalma da çok fazla değildir. Sahip olunan toprak büyüklüğüne göre en fazla çiftçi hanesi sayısının dağılımı da oldukça ilgi çekicidir. Kırsal nüfusun en fazla olduğu ve göçlerin de henüz başladığı döneme karşılık gelen 1969 yılına ait verilerde 25 dekaradan daha az toprağa sahip olan hane sayısı en fazla iken, bu 1981’de en fazla hane sayısı 51-100 dekar arasındaki grup olmuştur. 1997’de 25-50 ve 51-100 dekar arasında topraklı hane sayısı en fazladır.

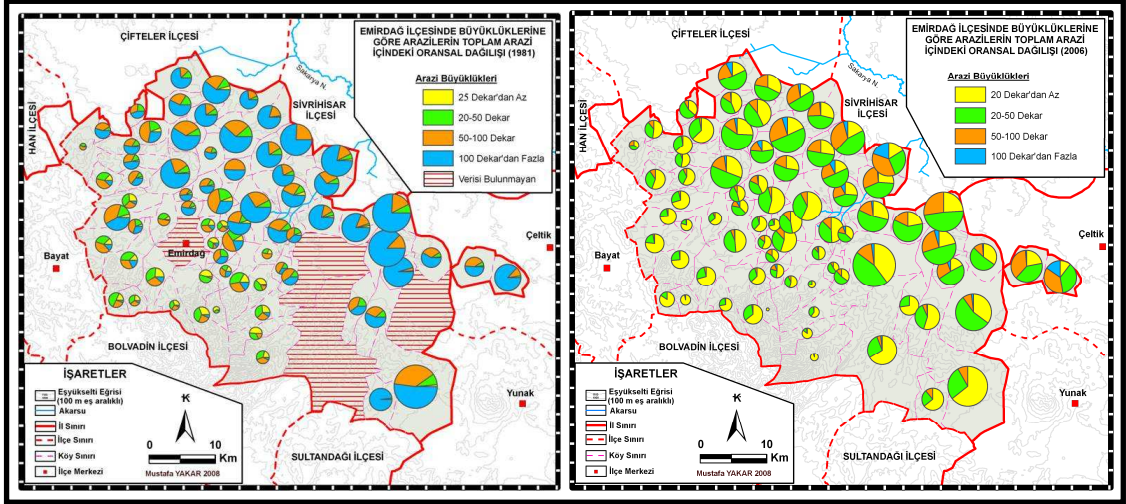
Şekil 46. Emirdağ İlçesi'nde Büyüklüklerine Göre Arazi Miktarı ve Hane Sayısı Dağılımı (1969, 1981, 1997 ve 2006).

Arazi dağılımı açısından yukarıda verilen şekilde 2006 yılına ait değerlerin oldukça farklı bir eğilim sergilediği görülür (Şekil 46). Diğer dönemlerdeki arazi dağılımının tersi bir durumun ortaya çıktığı bu yıldaki farklılığın temel nedeni veri kaynağının farklı olmasıdır. Bu yıla ait veriler, 2001 yılından itibaren ülkemizde uygulamaya konan “Doğrudan Gelir Desteği” adı verilen çiftçiyi destekleme programı çerçevesinde tarım il ve ilçe müdürlüklerince tutulan “Çiftçi Kayıt Sistemi”nden elde edilmiştir. Bu programda tapulu tarım arazisi olan her kesim çiftçilik yapsın veya yapmasın dönüm başına her yıl belirlenen miktarda destekleme almışlardır. Bu uygulama kırsalda tarım ve çiftçilikle alakası dahi olmadığı halde tapulu arazisi olanlar sisteme kayıt olarak bu desteklemeye tabii olmuşlar ve böylece kırsaldaki çiftçi sayısı ve arazi miktarı artmıştır. Bu bakımdan gerçek anlamda çiftçilik yapanları diğerinden ayırmada yetersiz kalan bu yıla ait veriler şu açıdan da önemlidir. Kırsaldaki arazilerin tapu kayıtları dağılımına göre aslında tarım arazilerinin halen çok parçalı olduğunu göstermektedir. Dahası kırsaldan göç ettiği ve çiftçilikle alakası olmadığı halde çok sayıda arazi sahibinin arazisini satmadığı da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ülkemizde bu son uygulanan destekleme programının hedef kitleye ne kadar uzak olduğunu da gözler önüne sermektedir. Buradan şu sonuçları çıkarmak mümkündür. Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının yol açtığı sonuçların amacı karşılamada yetersiz olması yanında, “köylü/çiftçi” ayrımının ve tanımının bile yapılamadığını göstermektedir. Yine ülkemizde bugün kentlerde yaşayan büyük bir kitlenin kırsal kökenli olduğu ve kırsal alandaki tarım arazilerini ellerinden çıkarmamış oldukları bir diğer sonuçtur. Kentte oturduğu ve tarımla ilgisi olmadığı halde kırsalda araziye ellerinde tutan kırsal kökenli nüfusun bu yaklaşımının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Arazinin köydeki yakınları tarafından ortaklık veya kiraya verilerek işlenmesi, fırsat ve imkânı varsa kendisinin zaman zaman giderek işleyebiliyor olması, belki bir gün geri döneceği veya dönmek durumunda kalacağı düşüncesi, arazinin ata/baba yadigârı olduğu düşüncesiyle satmanın doğru olmayacağı, araziye alacak olmadığı için satmak istese de satamaması gibi pek çok neden bu yaklaşımda etkilidir.

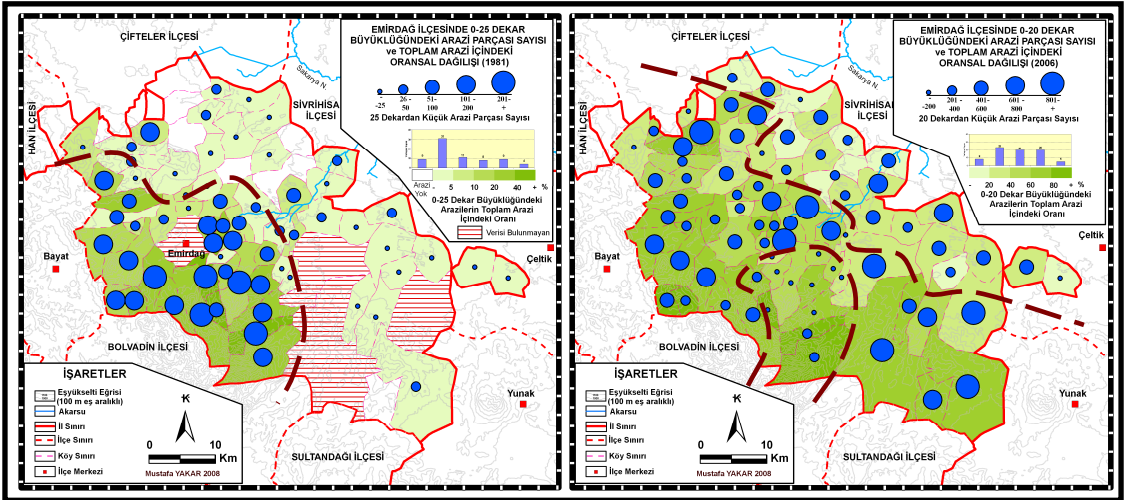
Harita 48. Emirdağ İlçesi'nin Arazi Parçası Sayısı ve Ortalama Arazi Büyüklüğü Dağılışı Haritası (1981-2006).

Emirdağ ilçesinde ortalama arazi büyüklüğü ve toplam arazi parçası sayısının mekânsal dağılışının zamansal değişimi nüfus hareketleri açısından çeşitli anlamlar taşımaktadır. Bu süreçte genel arazi yapısındaki eğim değerlerinin farklılaşması arazi parçalılığını etkilemiştir. Fakat nüfusun artışı veya azalışı ise arazinin parçalanmasına doğru ve ters orantılı olarak farklı şekillerde etkili olmuştur. Ortalama arazi büyüklüğünün zamansal değişimine haritadan baktığımızda ilçenin batısındaki Emirdağları yamaçları ve plato sahasında kalan köylerde ortalama değer 10 dekarın altına düşmüştür (Harita 48). 1981'deki bu genel görünüm, 2006 yılında değişmiş ve ortalama arazi büyüklüğü 10 dekarın altına düşen köy sayısı azalmıştır. Nitekim 10 dekardan daha az ortalama büyüklükte arazilerin olduğu köyler bugün nüfusun da nispeten daha fazla olduğu Aşağı Kurudere, Kurudere, Başkonak, Güneysaray, Yüreğil, Emirin, Gömü ve Alibeyce köylerinden oluşmaktadır. İlçenin kuzey kesiminde ve kuzey doğu kesimindeki köylerde ise nüfusun göçle azalmasına rağmen arazinin parçalanması devam etmiş ve ortalama arazi büyüklüğü düşmüştür. Benzer bir durum Çıldırım Deresi vadisinde sulu tarım yapan köylerde de gözlenmiş ve arazi parçası sayısı artmıştır. Sulu tarımın yaygın olduğu bu köylerde nüfus daha fazla olduğundan miras uygulamasının arazideki parçalanmaya etkisi devam etmektedir.

Harita 49. Emirdağ İlçesi'nde Toplam Tarım Arazilerinin Büyüklüklerine Göre Oransal Dağılımı (1981-2006).

Arazi büyüklüğü sınıflarına göre toplam arazinin dağılımını yine 1981 ve 2006 yıllarına ait verilerden baktığımızda aradan geçen 25 yıllık zaman zarfında parçalanmanın önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir (Harita 49). Eğimli yamaç ve plato sahasında yeryüzü şekillerine bağlı olarak az olan toplam arazinin küçük parçalar halinde olduğu dikkati çekerken, göçlerle nüfusun azalmasına rağmen parçalanmanın devam ettiği 1981 ve 2006 yıllarına ait haritalar karşılaştırıldığında fark edilmektedir (Harita 49).

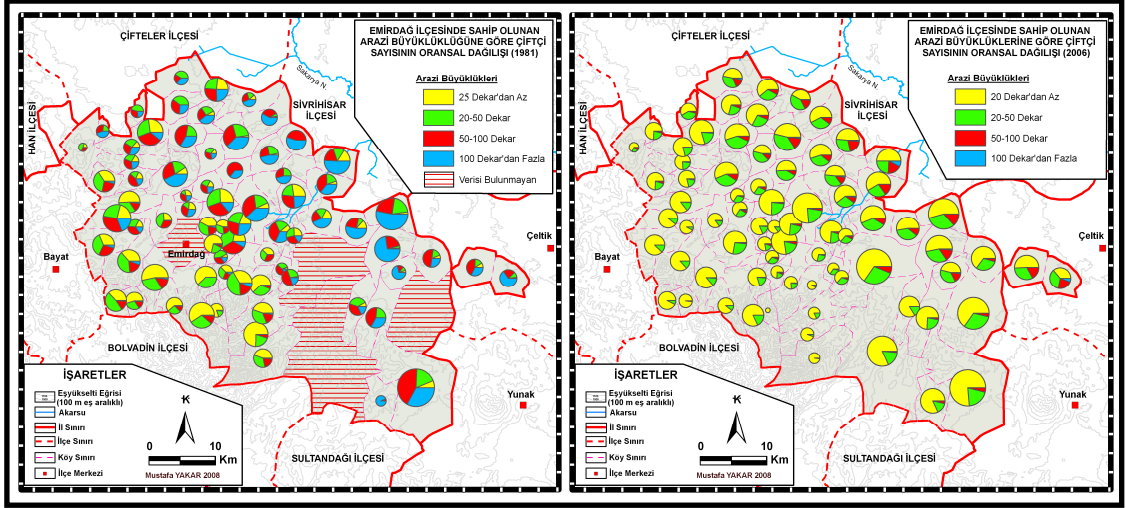

1981* yılında en küçük arazi büyüklüğü 25 dekar olarak verilmiştir.

Harita 50. Emirdağ İlçesinin 20 Dekardan Küçük Arazi Parçası Sayısı ve Toplam Arazi İçerinde Bu Arazilerin Oransal Dağılışı Haritası (1981*-2006).

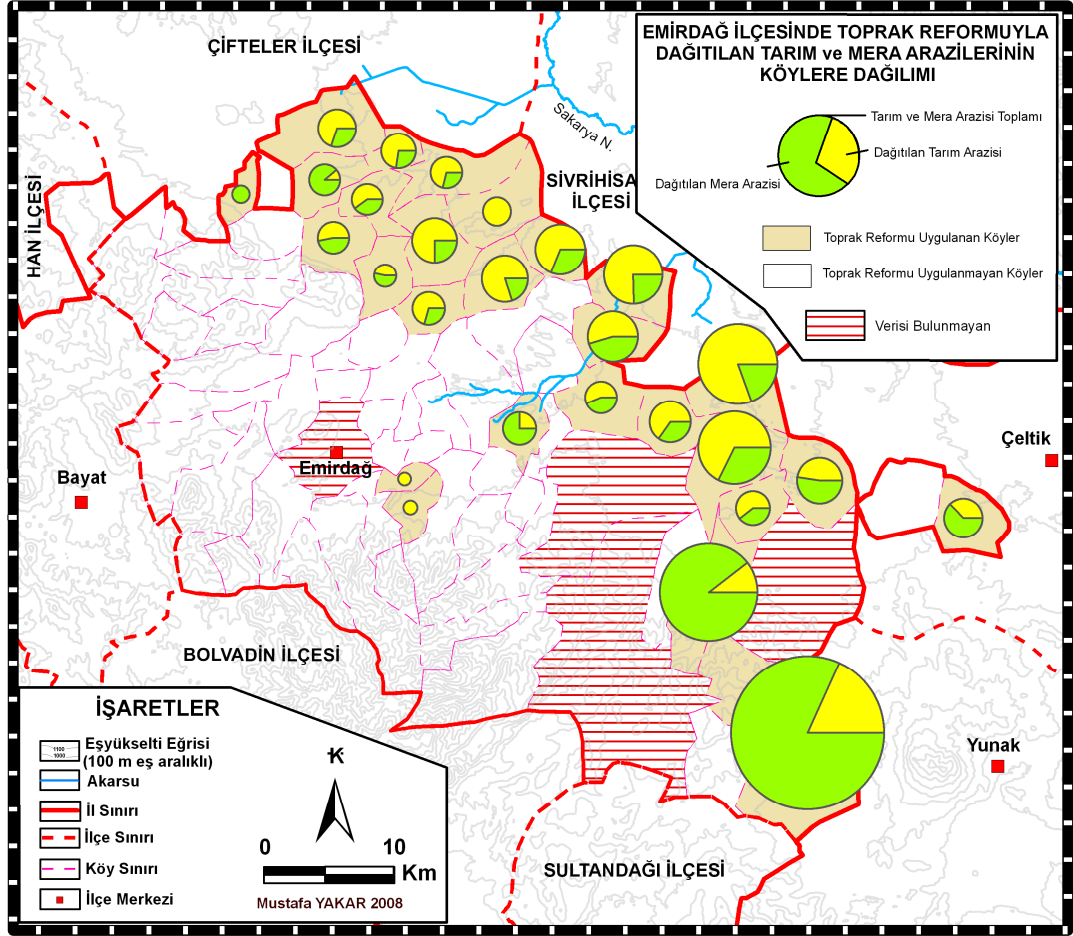
Arazi büyüklüğündeki değişimin izleri 20 dekar'dan küçük arazilerin dağılımı ve toplam arazi içindeki oranının değişikliğinde daha belirgindir (Harita 50). 1981

yılında 25 dekar'dan daha düşük arazilerin yoğun olduğu ilçe merkezi yakınındaki köyler ile doğusundaki eğimli sahada yer almaktadır. 2006 yılında ise benzer bir durum gözlenmekle birlikte özellikle 1981'de köylerden yurtdışına göç verenlerde terk edilen araziler nedeniyle parça sayısında bir azalma ortaya çıkmıştır (Harita 50).

Harita 51. Emirdağ İlçesi'nde Sahip Olunan Arazi Büyüklüklerine Göre Çiftçi Sayısının Oransal Dağılımı (1981-2006).

Arazi mülkiyeti dağılımının göç açısından önemi ise çiftçi ailesi başına düşen toplam sahip olunan arazi miktarıdır. Bu açıdan yine ilçedeki çiftçilerin sahip oldukları arazi miktarına göre dağılımı haritadan izlenebilmektedir (Harita 51). Bu haritada 2006 yılında köylerde çiftçilerin en az yarısının 20 dekar'dan daha az araziye sahip oldukları görülmektedir. Bu oran Yukarı Sakarya Havzası tabanından plato ve dağlık alanlara doğru geçildiğinde % 80'lere erişmektedir. Sonuçta tarım alanlarındaki parçalanma çiftçi ailesi başına düşen arazi miktarını azaltarak göçe neden olan faktörlerden birisi olmaktadır. Eğer araziler mirasla kardeşler arasındaki parçalanma kuru tarım alanlarından oluşuyorsa bu defa kişi başka araziler kiralamak veya ortaklık yoluyla ekebileceği araziye artırmaya çalışmakta veya göç etmeye daha fazla mecbur kalmaktadır. Köylerden göç edenlerin arazilerini geride kalan çiftçiler işlediklerinden mirasla arazi parçalanması devam etse de çiftçi başına düşen işlenen arazi miktarı artmaya başlamıştır.

Harita 52. Emirdağ İlçesi'nde Toprak Reformuyla Dağıtılan Tarım ve Mera Arazilerinin Dağılışı.

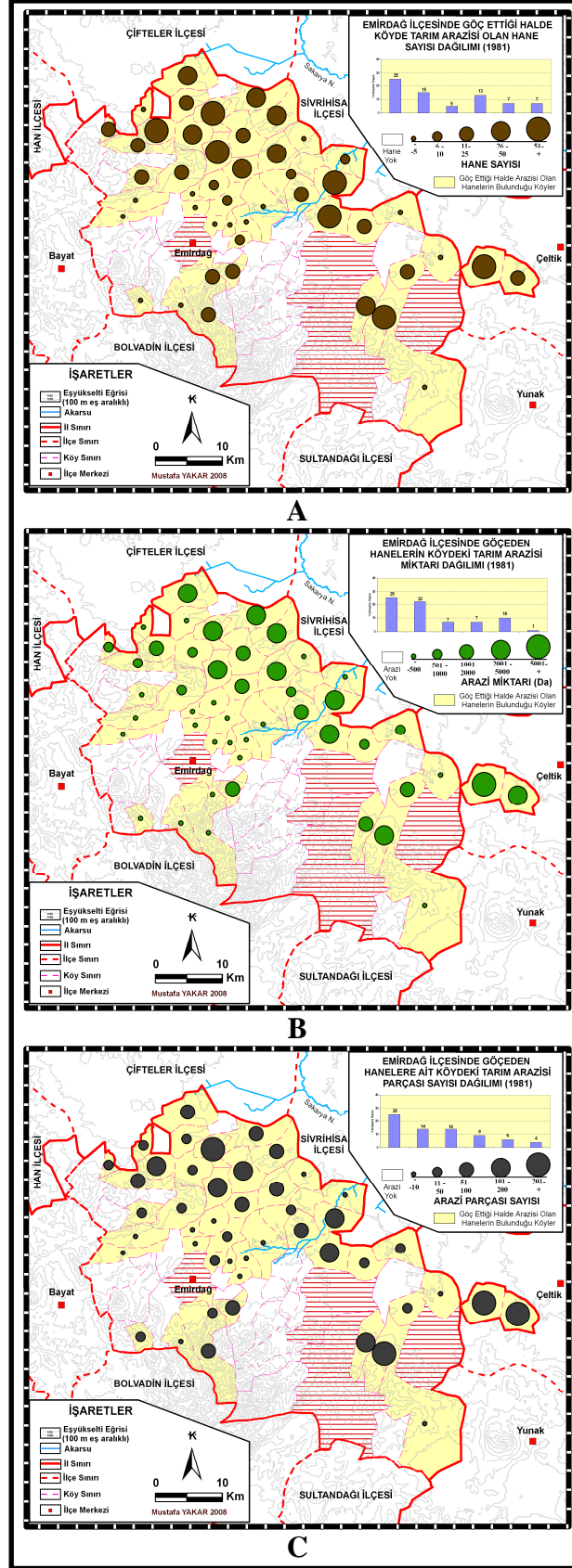
Ayrıca ilçede toprak reformu çalışmaları yapılarak 141.146 dekarı tarım, 181.774'ü mera olmak üzere toplam 322.900 dekar arazi dağıtımı yapılmıştır. Dağıtılan arazilerin köylere göre dağılımına baktığımızda havza tabanındaki dalgalı düzlüklerde kurulmuş olan köylerde yoğunlaşmaktadır (Harita 52). Toprak reformuyla arazi dağıtımı yapılmasına rağmen göçün en fazla bu kesimdeki köylerden gerçekleşmiş olması oldukça ilginçtir. Buna karşın Emirdağlı yamaçlarına doğru olan eğimli köylerde arazi dağıtımı yapılmamıştır.

Tablo 59. Emirdağ İlçesi'nde Kentte Oturduğu Halde Köyde Arazisi Olan Hane Sayısı ve Toprak Dağılımı (1969, 1981).

	1969	1981					Toplam
		0-25	26-50	51-100	101-200	201- +	
Hane Sayısı	3502	354	355	363	119	24	1215
Parça Sayısı	6887	557	836	1059	608	160	3220
Arazi Miktarı (da)	142961	5460	13545	26034	16728	6378	68165

Kaynak. 1969 ve 1981 Köy Envanter Etüdü: Afyon.

İlçede toprak-hane sayısı dağılımının zamansal değişimi, göç açısından bazı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. İlçe kırsalından şehre göç ettiği halde köyde arazisi olan hanelerin toprak dağılımına baktığımızda, arazi büyüklüğü ile göç etme arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 59). 1969 yılından 1981'e kadar geçen sürede hane ve arazi parçası sayısı ile arazi miktarı açısından bir azalma yaşanmıştır. Arazi büyüklüklerine göre detaylandırılmış 1981 kayıtlarına göre 100 dekardan az toprağa sahip haneler 200 dekardan daha fazla toprağa sahip hanelere oranla daha fazla göç etmiştir. Nitekim bu sonuç, grafiklerde de görüldüğü gibi, 200 dekardan daha fazla toprağa sahip hane sayısındaki azalmanın en az olmasıyla da doğrulanmaktadır (Şekil 46). Buna göre ilçede bir çiftçi hanesinin geçinebilmesi için sahip olması gereken toprak miktarının 200 dekardan daha fazla olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Arazi çalışmaları sırasında yapılan görüşmelerde de çıkan bu sonuç, ilçe kırsalında tarımsal işletmelerde yapılacak arazi toplulaştırması düzenlemesinin temelini teşkil edecek bir ipucu sağlamaktadır. Bu da, üretim ve verimi belirleyen diğer faktörleri arka planda tutmak kaydıyla, gelecekte tarımsal işletmelerin büyüklüğünün 200 dekardan küçük olmaması hatta 300 dekarı geçmesi gerektiğidir. Kuru tarım için geçerli olan bu miktar sulu tarım için 100 dekar ve üzeri olarak kabul edilebilir.

Harita 53. Emirdağ İlçesi'nde Göç Ettiği Halde Köyde Tarım Toprağına Sahip Olanların
A) Hane Sayısı B) Toplam Arazi Miktarı C) Arazi Parçası Sayısı Dağılımı (1981).

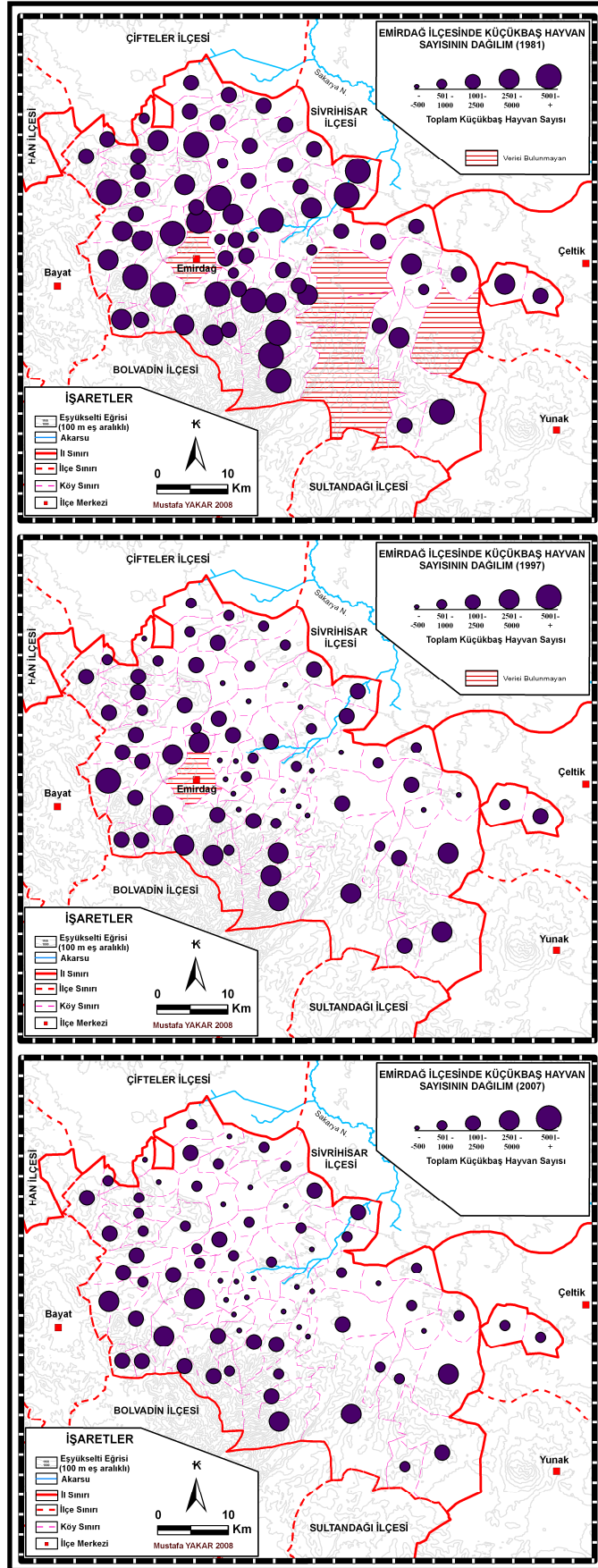
Göç edenlere ait tarım topraklarının arazi miktarı, arazi parçası ve hane sayısı dağılımına baktığımızda göçün ilçedeki bugünkü konumunu açıklar niteliktedir (Harita 53). Özellikle ilçenin kuzey ve kuzeydoğusunda kalan muhacir köylerinden göç edenlerin hane sayısı, arazi miktarı ve arazi parçası olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Gölsel dolgular üzerinde kurulmuş olan bu köylerde yer altı suyunun da çok derinde olması nedeniyle kuru tarım hâkimdir. Ayrıca ilçenin güneydoğusunda kalan Özhan ve Aşağialiçomak köyleri ile güneyinde yer alan Avdan ve Gelincik köylerinde, göç edenlere ait arazilerin fazla olduğu yerler arasındadır. Buna karşın ilçenin batısındaki eğimli alanlardaki köylerde göç edenlere ait arazinin olmadığı görülür. Zaten bu kesimlerdeki köylerde tarım arazisi daha az olduğu gibi göç edenlere ait araziler ise tarıma çok elverişli olmayan marjinal kesimler olduğundan terk edilmiştir. Yine bu haritalardan çıkan bir diğer sonuç ise göç edenlere ait arazilerin yoğun olduğu köylerden olan göç tipinin iç göç olduğudur (Harita 49). Özellikle Eskişehir'e göçün esas olduğu bu köylerde göç edenlere ait arazilerin önemli bir bölümü yine kendileri tarafından zaman zaman gelinerek veya kira/ortakçılık uygulaması ile köyde kalanlar tarafından işlenmektedir.

3.4. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

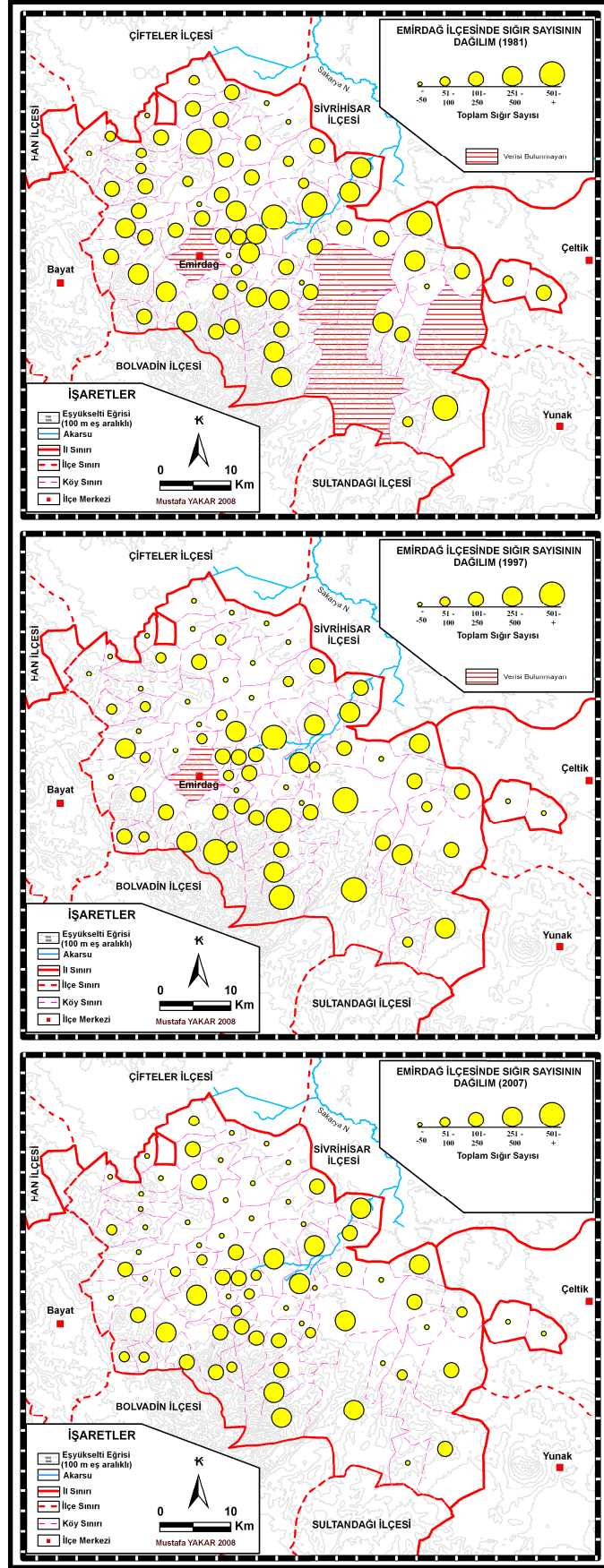
İlçe kırsalında ekonomik faaliyetlerin diğer kısmını oluşturan hayvancılık faaliyeti zamanla değişim göstermiştir. Bu değişim gerek hayvan sayısı gerekse hayvancılıkla geçinen hane sayısındaki azalma şeklinde yaşanmıştır. Özellikle mera hayvancılığı şeklinde sürdürülen küçükbaş hayvancılık çok fazla etkilenmiştir. Hayvancılıkla ilgili ulusal ölçekli politikaların yanında göçlerin de bu süreçte etkisi olmuştur. Zira günümüzde Türkiye kırsalında merada hayvan otlatmak genç nüfusun yapmak istemediği ekonomik faaliyetlerden birisidir. Ayrıca üretim sürecindeki girdilerdeki artış yanında et ve süt işleme tesislerinin bulunmadığı ilçede pazarlama olanaklarının kısıtlı olması yapılan faaliyetin gelir düzeyini düşürmektedir.

Emirdağ ilçesinde hayvancılık kırsalda köylerin tarihsel geçmişi kadar eski ve köklü bir faaliyettir. Türkmen ve Yörük boylarının ilçede ilk iskânından bugüne kadar sürdürülmektedir. Emirdağları ile Sakarya Havzası tabanında yıl içinde mevsimlik olarak yer değiştirerek yapılan hayvancılık, başlangıçta temel ekonomik faaliyet iken daha sonraları havza tabanının verimli yerlerinde tarımsal faaliyetler

yapılmaya başlanmıştır. Öncesinde konar-göçer bir yaşam tarzına sahip olan boylar daha sonra tarımsal faaliyetlerin yapılmaya başlanmasıyla yerleşik hale geçmiş ve yarı göçebe olarak hayvancılık sürdürülmüştür. Zamanla havza tabanında tarım alanları genişleyince hayvancılık yapılan köyler yamaçlarda kurulan köylerin temel faaliyetini oluşturmuştur. Böylece hayvancılık yapılan alanlar daralmış, buna karşın artan nüfusa bağlı hayvan sayısındaki artışlar toplumsal olarak yer yer gerilim ve çatışmalara yol açmıştır. Yamaçta yer alan köylerdeki bu süreç nüfusu ek ekonomik faaliyetler yapmaya mecbur kılmıştır. Bu defa bu köylerden inşaat ve tarımsal faaliyetlerde mevsimlik işçi olarak çalışma süreci başlamıştır. Bu süreçte ilçe ve il dışında çeşitli yerlere mevsimlik göç edilmeye başlanmıştır. Zamanla mevsimlik işçilik amaçlı yapılan göçler yerini daimi göçlere bırakmış ve yöre köylerinden ilk çözümler bu şekilde başlamıştır. Bunu 1960 sonrasında yurtdışı göçlerinin de bu köylere girmesiyle söz konusu süreç hızlanmıştır. Bununla birlikte geride kalan önemli bir kitle giderek azalmakla birlikte hayvancılıkla geçimini devam ettirmeye çalışmıştır. Göçün yamaçtaki köylerin nüfusunda çok fazla azalmaya neden olmamasında, hayvancılık esaslı ekonominin çok fazla işgücüne ihtiyaç duymasına bağlı olarak bu köylerde doğurganlık oranlarının yüksek olması etkili olmuştur. Günümüzde bu köylere ait okulların bir kısmının hâlâ aktif olması (Çaykışla, Güneysaray, Güveççi, Türkmenköy, Demircili, Çatallı, Tezköy) bunu doğrulamaktadır. Bu köylerdeki ailelerde çalışan nüfus büyüklüğü hayvancılık faaliyetinin ölçeğini dolayısıyla ekonomisini belirlediği gibi toplumsal anlamda da etkili ve güçlü olmanın gereği olarak görülmüştür. Günümüze doğru gelindiğinde ise yurtdışı göçünün geride kalan genç nüfus üzerinde yaptığı sosyo-psikolojik etki başta olmak üzere pek çok nedenle hayvancılık giderek azalmıştır. Özellikle genç nüfusun bu faaliyeti yapmak istememesi ve yurtdışına göç etme hayali bunda etkili olmaktadır. Nitekim Güveççi köyünde 2008 yılında Fransa'ya gitmek isteyen yaklaşık 40 kişi İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü'nden Fransızca kursu talep (bu ülkeye göç edebilmek için temel düzeyde Fransızca bilmek istenmektedir.) etmişlerdir. İlçe Kaymakamlığının onayı ile hafta sonlarında bu köyden gelen gençlere Fransızca kursu verilmiştir (Emirdağ Haber Gazetesi, Yıl: 4, Sa: 860).

Harita 54. Emirdağ İlçesi'nde Küçükbaş Hayvanların Dağılışı (1981-1997-2007).

Harita 55. Emirdağ İlçesi'nde Sığırların Dağılışı (1981-1997-2007).

Tablo 60. Emirdağ İlçesi'nde Hayvan Varlığının Dağılımı (1969-1981-1997-2007).

	Koyun	Keçi	Sığır	Manda	Öküz	At	Eşek	Katır	Kovan	Kümes Hayvanı
1969	119.082	21.707	10.349	444	5.806	7.765	6.168	88	3.364	87.900
1981	142.371	15.583	11.361	100	403	1.355	2.011	27	1.186	8.932
1997	102.665	1.769	11.723	-	-	282	919	33	1.194	*
2007	74.000	2.400	8.289	-	*	*	*	*	790	*

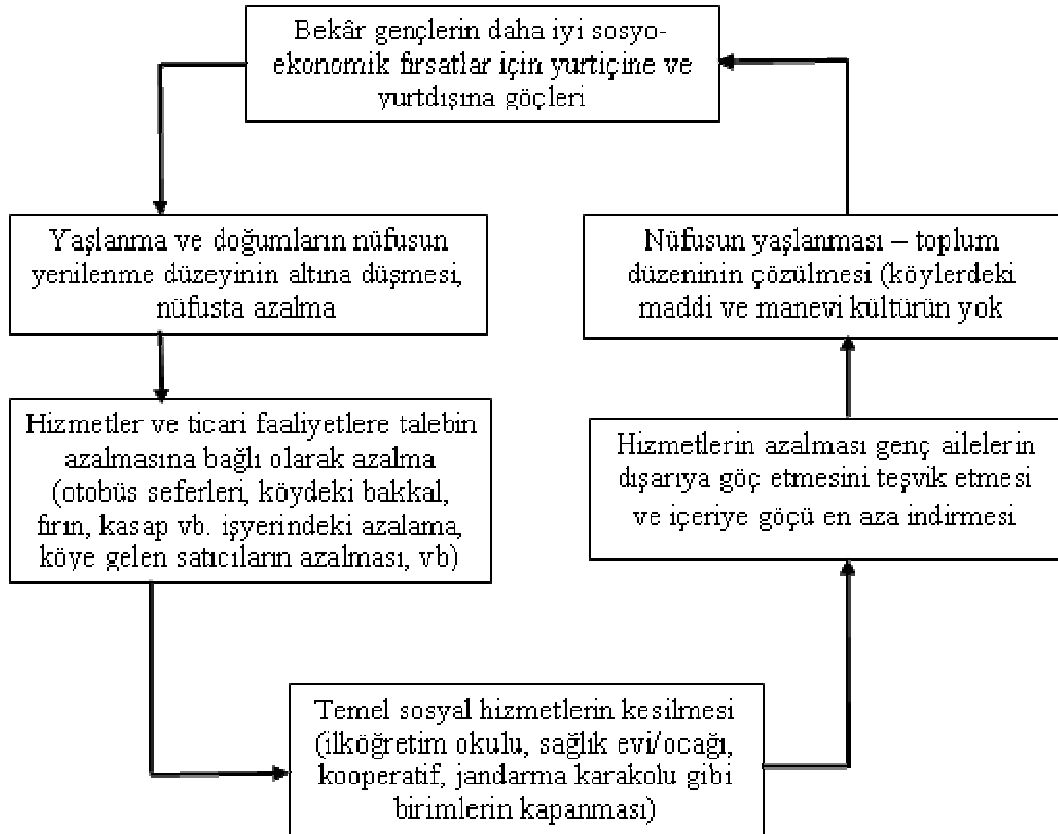
* Veri bulunmamaktadır.

Kaynak: 1969, 1981, 1997 Afyon Köy Envanteri, 2007 yılına ait veriler ilçe Tarım Müdürlüğü'nden alınmıştır.

İlçede en fazla küçükbaş mera hayvancılığı yapılmaktadır. Küçükbaş içerisinde koyun yetiştiriciliği hâkim olup, keçi sayısı çok daha düşük düzeydedir. Bununla birlikte gerek koyun gerekse keçi sayısındaki azalma miktarı önemli boyutlara ulaşmıştır (Tablo 60). Koyun sayısı yaklaşık yarı yarıya azalırken keçi sayısı çok daha fazla azalmıştır. Keçi sayısındaki azalma ormana verdiği zarar nedeniyle yasal olarak sınırlandırılmasından kaynaklanabilir. Buna karşın büyükbaş hayvan sayısında azalma daha düşük düzeylerde seyretmiştir. Önceleri az sayıda da olsa özellikle Çıldırım Deresi vadisindeki çayırılık arazileri olan köylerde yetiştirilen manda artık görülmemektedir. Yük ve çeki hayvanları da özellikle başta traktör olmak üzere motorlu araçların yaygınlaşmasıyla azalmıştır. Gerek küçükbaş gerekse büyükbaş hayvan sayısının dağılışı ve azalışının göçün etkili olduğu sahalarla ilişkili olduğu görülmektedir (Harita 54-55).

4. GÖÇLERİN HİZMETLERE ETKİSİ

Göçlerin kırsal alan yerleşmeleri üzerindeki diğer etkisi ise azalan nüfusa bağlı olarak köye götürülen hizmetlerin azalmasıdır. Zira bir yerleşim biriminde eğitim, sağlık, altyapı, güvenlik, ulaştırma, iletişim gibi alanlarda hizmet götürülecek nüfusun miktarı ve yaş yapısı belirleyici olmaktadır. Göç veren bir kırsal yerleşim biriminde azalan doğurganlığa bağlı olarak sağlık hizmetleri ve birimlerinin kapatılması yanında eğitim alanında da okulların öğrenci azlığı ile kapanmasına neden olmaktadır. Hatta azalan çiftçi nüfusu kurulmuş olan kooperatiflerin fiilen işlevini yitirmesine, güvenlik amaçlı hizmet veren jandarma karakollarının kapanmasına yol açmaktadır. Göçün bu noktadaki tipik etkilerinden birisi ise yerleşmenin sahip olduğu idari statüsünün zamanla tasfiye olmasına neden olabilmesidir. Bundan başka belediye örgütüne sahip olan ve nispeten daha fazla nüfusun bulunduğu köy ve kasabalarda eğer göçlerle nüfusta hızlı bir azalma süreci yaşanır ise bu defa belediye örgütü o yerleşim biriminden kaldırılabilir.

Şekil 47. Emirdağ İlçesi Kırsalında Nüfusun Boşalmasının Döngüsel Etkileri (Guinness, 2000, 71'den uyarlanarak hazırlanmıştır).

Kırsal alandan dışarıya olan göç sürecinin yerleşmelere götürülen hizmetlerin zayıflamasına ve tamamen kesilmesine yol açan bu sonucu, daha sonrasında geride kalan nüfusun da göç etmesine neden olarak döngüsel bir işleyiş ortaya çıkarmaktadır (Şekil 47). Dolayısıyla geride az sayıda kalan genç veya yeni evlilerden oluşan nüfusun göçe mecbur kalmasına neden olmaktadır. Bu noktada en tipik ve en fazla etkili olanı hiç şüphesiz okulların kapatılmasıdır.

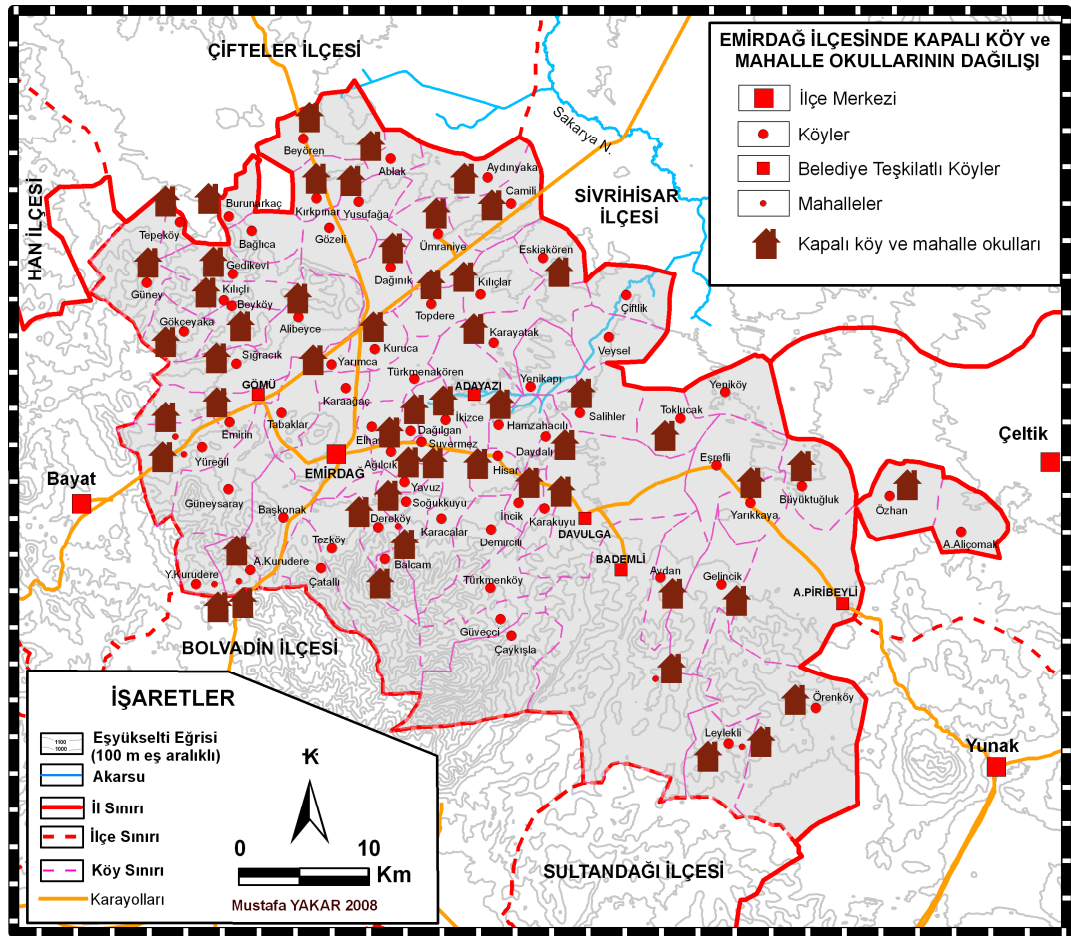
Göç sürecinin hizmetlerdeki azalma ve kesilmeyle ortaya çıkan sonucunun yeniden göçü tetiklemesi yanında götürülmüş hizmet birimlerinin atıl halde kalmasıyla kaynak israfının da varlığını ortaya çıkarmaktadır. Yani azalan nüfusla kapatılan köy okulunun ve sağlık biriminin binaları zamanla yıkılarak harabeleşme süreciyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle ülkemizde kaynakların yetersiz olduğu dönemlerde güç şartlarda kırsalın en ücra köşelerine kadar götürülmeye çalışılan hizmetler ve bunlara ait altyapı tesisleri, bugün göç sürecinde büyük ölçüde terk edilmiştir. Hiç şüphesiz bu durum göçün, kırsal nüfusa götürülen hizmetlerin verimliliği ve sürdürülebilirliğinde ne kadar belirleyici olabileceğinin göz önünde bulundurulmamasının veya yer seçiminde ne kadar hata yapıldığını göstermektedir. Bununla birlikte kırsal yerleşme sayısı ve yerleşmelerin alansal dağılımının ortaya çıkardığı patern, yerleşmeler arası ulaşım ve iletişimin mevcut durumu, yer şekillerinin kısa mesafelerdeki değişiminin ve belki de en önemlisi kırsal alanda yaşayan nüfusa yönelik politikaların etkilerinin olduğunu eklemek gerekir.

Kırsal alana götürülen hizmetlerin göç süreci sonrasında atıl kalmasının oluşturduğu kaynak israfı kadar, yine göçlerin ve geride kalan nüfusun yaş yapısının mevcut durumu analiz edildiğinde gelecekte aynı kırsaldaki yerleşmelere hangi hizmetlerin ne şekilde ve nerelere hangi boyutlarda götürüleceğinin de tartışılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Belki de konunun en önemli yönünü oluşturan bu noktada, yeniden kaynak israfına neden olmadan gerekli hizmetlerin en verimli şekilde nasıl ulaştırılacağına karar vermenin temelinde, göç süreç ve tiplerinin üzerinde dikkatle durulmasını zorunlu hale getirmektedir. Aksi takdirde geçmişte yapılan yanlışlıkların devamından başka bir sonuç çıkmayacaktır. O halde kırsala yönelik planlama yaklaşımlarının geçerli, doğru ve sürdürülebilir olması için gelecekte ne kadar nüfusun mevcut kaynakları işleyerek kırsalda yaşamaya devam

edeceği sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Bu, başka bir ifadeyle kentleşme politikasının kırsal ilgilendiren yönünün belirlenmesi olarak görülebilir.

4.1. EĞİTİM HİZMETLERİNE ETKİSİ

Göçlerle kırsal alanda azalan genç nüfusa bağlı olarak eğitim hizmetlerine olan talebi azaltmakta hatta köylerdeki bazı okulların öğrenci azlığından dolayı kapanmasına neden olmaktadır (Foto 11-12). Geride az sayıda kalan öğrenci ise başka bir merkeze taşınmakta veya bu öğrenci aileleri çocuklarının eğitimi için göç etmek zorunda kalabilmektedir.

Harita 56. Emirdağ İlçesi'nde Kapatılan Köy ve Mahalle Okullarının Dağılımı.

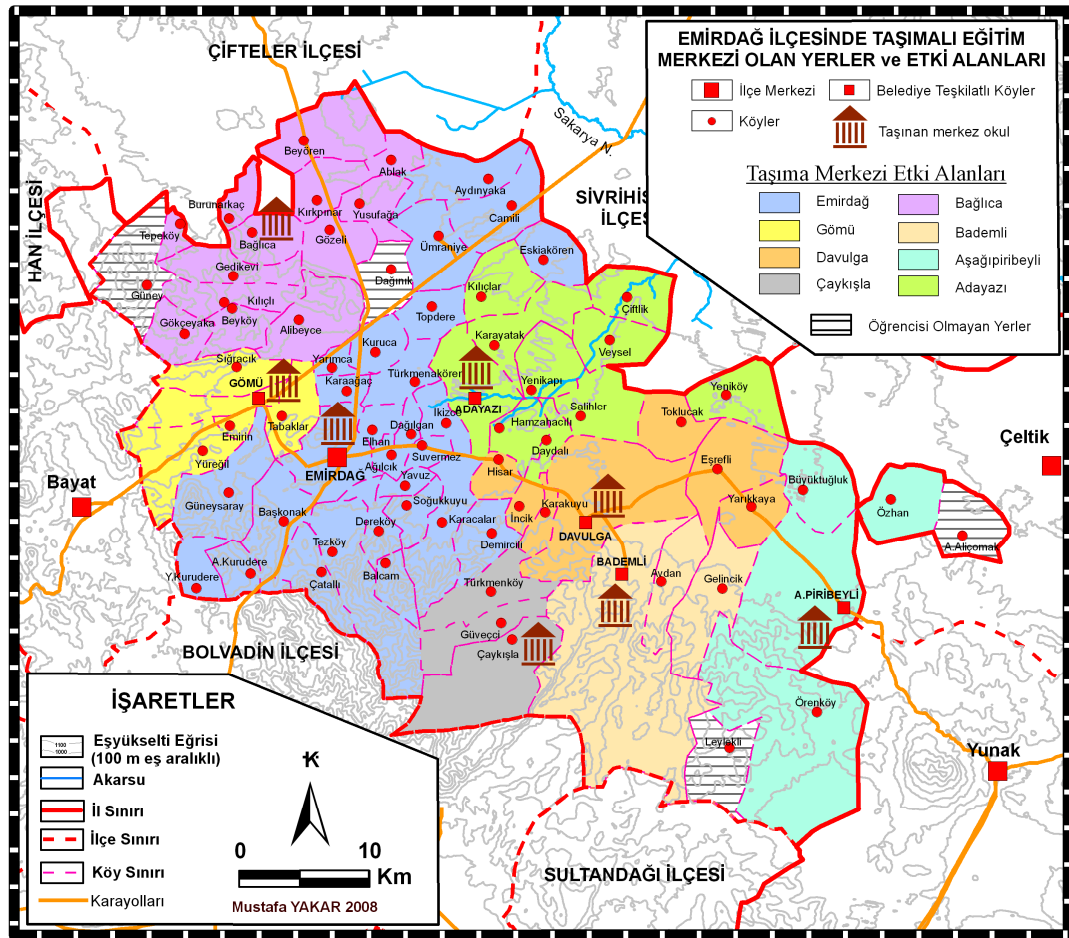
Emirdağ ilçesi köylerinde ilköğretim okullarının büyük bir bölümü kapatılmıştır (Harita 56). Öğrenci azlığı nedeniyle kapatılan bu okulların bulunduğu köyler göçün en fazla gerçekleştiği yerlerdir. Örneğin bugün en fazla göç vermiş olan Dağınık köyündeki ilköğretim okulu 1990'dan önce kapatılmıştır. 1997 sonrasında 8

yıllık kesintisiz eğitime geçişle birlikte öğrenci sayısı az olan köylerin okulları kapatılarak taşınmalı sisteme geçilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Taşınmalı İlköğretim Yönetmeliği"nin 9. maddesine göre okulların kapatılma gerekçeleri şunlardır;

- Yerleşim biriminde okul bulunmaması,
- Doğal afet ve başka nedenlerle okul binasının kullanılamayacak kadar hasarlı olması,
- 1., 2. ve 3. sınıflarda toplam öğrenci sayısının 10 kişiden az olması,
- Yerleşim birimindeki ilköğretim okulunda 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflar için yeterli sayıda derslik bulunmaması ve bu sınıflardaki toplam öğrenci sayısının 60'tan az olması,

Emirdağ ilçesinde 1997 sonrasında taşınmalı ilköğretim yönetmeliğinin 9. maddesinin "c" ve "d" bendine göre öğrencisi az olan köy ve mahallelerdeki pek çok okul kapatılmıştır. Kesintisiz eğitim süresini artırmaya yönelik bu ulusal politika değişikliği sonrasında kırsal alanda öğrenci sayısı az olan köylerden öğrenciler belirlenen merkezlere taşınarak eğitim-öğretim sürdürülmektedir. Emirdağ ilçe merkezi ile birlikte 8 okul taşınmalı eğitim merkezi olarak belirlenmiştir (Harita 57).

Harita 57. Emirdağ İlçesi'nde Taşınmalı Eğitim Merkezleri ve Hizmet Alanlarının Dağılımı.

Foto 11. Y.Kurudere Köyü Dere Mahallesi'nde Kapatılmış İlköğretim Okulu.

Foto 12. Alibeyce Köyü'nde Kapatılmış Olan İlköğretim Okulu.

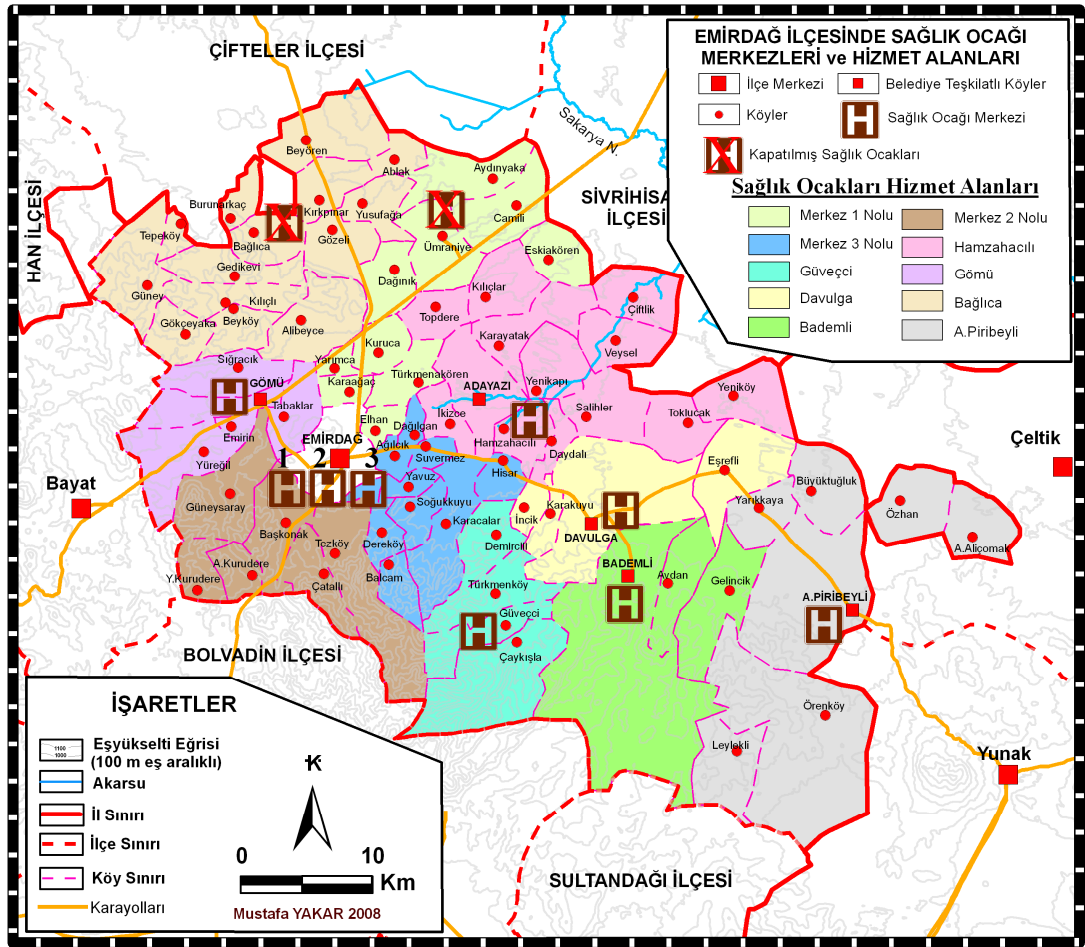
4.2. SAĞLIK HİZMETLERİNE ETKİSİ

Sağlık hizmetleri ile nüfus miktarı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Sağlık hizmeti veren kurumların başta kapasiteleri ve sahip oldukları donanım ile personeli kadar çevresindeki yerleşmelerin en kolay ve hızlı ulaşılabilir nitelikte olduğu merkezlerde kurulmuş olması önemlidir. Elbette hangi tür sağlık hizmeti biriminin hangi merkezlerde ne kadar nüfusa hizmet vereceğinin de bilinmesi gereklidir. Sağlık kurumunun bulunduğu merkez ve çevresinde hizmet götürmekle sorumlu olduğu yerleşmeler ile birlikte toplam nüfus miktarı belirlenen eşik değer altına düştüğünde söz konusu birimin kapatılmasına gidilmektedir. Böylece başlangıçta artan nüfusun bir ihtiyacı olan bir merkezde kurulan sağlık birimi daha sonra dışarıya verilen göçlerle birlikte adeta atıl duruma düşerek kapatılmaktadır.

Nüfusun her türlü sağlık sorunlarına en yakınında bulunan sağlık kurumundan hizmet alabilmesi gerekir. Sağlık sorununun niteliğine göre daha uzaktaki daha donanımlı bir başka merkeze ulaşabilmek de önemlidir. Bu yönüyle sağlık hizmetleri yerleşmeler arasındaki ilişki nedenlerinden birisidir. Yine buna bağlı olarak sağlık sorunları ve hizmet alımı, etkisi az olsa da göç etme nedenleri arasında yer almaktadır.

Emirdağ ilçesinde sağlık hizmetlerinden en yoğun yararlanılabilecek yeri bünyesindeki sağlık ocakları, veremle savaş dispenseri ve hastanesiyle ilçe merkezidir. Bununla birlikte köylerde ise belli merkezlere kurulmuş olan sağlık evleri ve sağlık ocakları çevrelerindeki yerleşmelere de hizmet vermektedirler (Harita 58). Fakat ilçedeki sağlık birimlerinin kuruluşu çok eskiye gitmemektedir.

Nitekim ilçedeki sağlık ocakları 1970'li yılların sonlarında kurulurken, ilçe merkezindeki hastane 1953'te yapılmıştır. Sonuçta ilçede nüfus, başta alışveriş olmak üzere pek çok nedenin yanında sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için de Eskişehir'e gidip gelmiştir. Yani ilçedeki sağlık kurumları hizmete girmeden önce nüfus, sağlık sorunlarına çözüm merkezi olarak Eskişehir'i görmüştür. Hiç şüphesiz bu durum daha sonra Emirdağ'dan yurtiçine olan göçlerde hedef saha olarak Eskişehir'in daha baskın olmasında etkili olmuştur.

Harita 58. Emirdağ İlçesi'nde Sağlık Ocakları ve Hizmet Alanlarının Dağılımı.

İlçe kırsal alanında sağlık hizmeti veren birimlerin yaygınlaştırılması ve toplumun bütününe yönelik çeşitli hizmetler (aile planlaması, çocuk ölümlerin azaltılması, aşılamanın yaygınlaştırılması, doğumların ebe kontrolünde gerçekleştirilmesi vb.) ülkemizde uygulanan sağlık politikaları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte ilçe köylerinde nüfusun giderek azalması sağlık ocaklarının kapatılmasına neden olabilmektedir. Nitekim 1978 yılında Ümraniye

bucak merkezinde kurulan Ümraniye Sağlık Ocağı (Ümraniye, Dağınık, Camili, Eskiakören, Aydınıyaka, Kılıçlar ve Topdere köylerine hizmet vermekteydi) 1995 yılında kapatılmıştır (Foto 13). Bağlıca köyünde kurulmuş olan sağlık ocağı da yine aynı şekilde 2000 sonrasında kapatılmıştır. Her iki sağlık ocağının hizmet verdiği köylerin de nüfusu göçlerle boşalmış durumdadır.

Foto 13. Ümraniye Köyü’nde 1995 Yılında Kapatılmış Olan Sağlık Ocağı.

İlçe kırsal alanından yaşanan göçlerin sağlık hizmetleri açısından bazı olumlu katkıları da olmuştur. Sağlık kurumlarının bina inşaatı yapımı ve gerekli donanım eksikliklerinin sağlanması noktasında özellikle yurtdışına göç edenler tarafından maddi destek sağlanmıştır. İlçe merkezinde yaptırılmış olan Seydi Elmas Yenilmez Sağlık Ocağı ilçeden Eskişehir’e göç etmiş bir ailenin tıp fakültesinde öğretim üyesi olan iki çocuğu tarafından yaptırılırken, Güveççi köyünde Mustafa Sıkier Sağlık Ocağı ise sağlık ocağına adı verilen yurtdışına göç etmiş bir vatandaş tarafından yaptırılmıştır. Bunun dışında Emirdağ Devlet Hastanesi’ne 5 adet diyaliz cihazının 3’ü yine ilçeden yurtdışında yaşayan vatandaşlar tarafından alınarak hastaneye hibe edilmiştir. Zira yaz mevsiminde Emirdağ’a gelen gurbetçiler içerisinde de diyaliz hastaları olup bu hizmetin hastanede verilmesi önemli bir eksikliği gidermiştir.

Bunların dışında ilçenin özellikle yurtdışına göç vermiş köylerinde morglar kurulmuştur (Foto 14). Köyde morg kurulmasının veya ihtiyaç hissedilmesinin temelinde yine göçün belirleyici olduğu görülmektedir. Şöyle ki: köyde vefat eden bir kişinin yurtdışındaki yakın ve akrabalarına vefat haberi verildikten sonra bu kişilerin köye gelerek cenaze törenine katılabilmesi için aradan geçen zaman süresinde cenazelerin saklanması morglara ihtiyaç duyulmuştur. Yine yurtdışında

vefat edenlerin köyünde defnedilmek istemesi için bu cenazelerin köye getirilmesi ve defnedilmesi sırasında köydeki morglar kullanılmaktadır. Ayrıca yine yurtdışında vefat edenlerin Türkiye ve Emirdağ'a getirilebilmesi için 1992 yılında merkezi Belçika'da bulunan "Karacalar Köyü Cenaze Kaldırma Cemiyeti" kurulmuştur. Böylece cenaze işleri ücret karşılığı bu kurum tarafından yerine getirilmektedir.

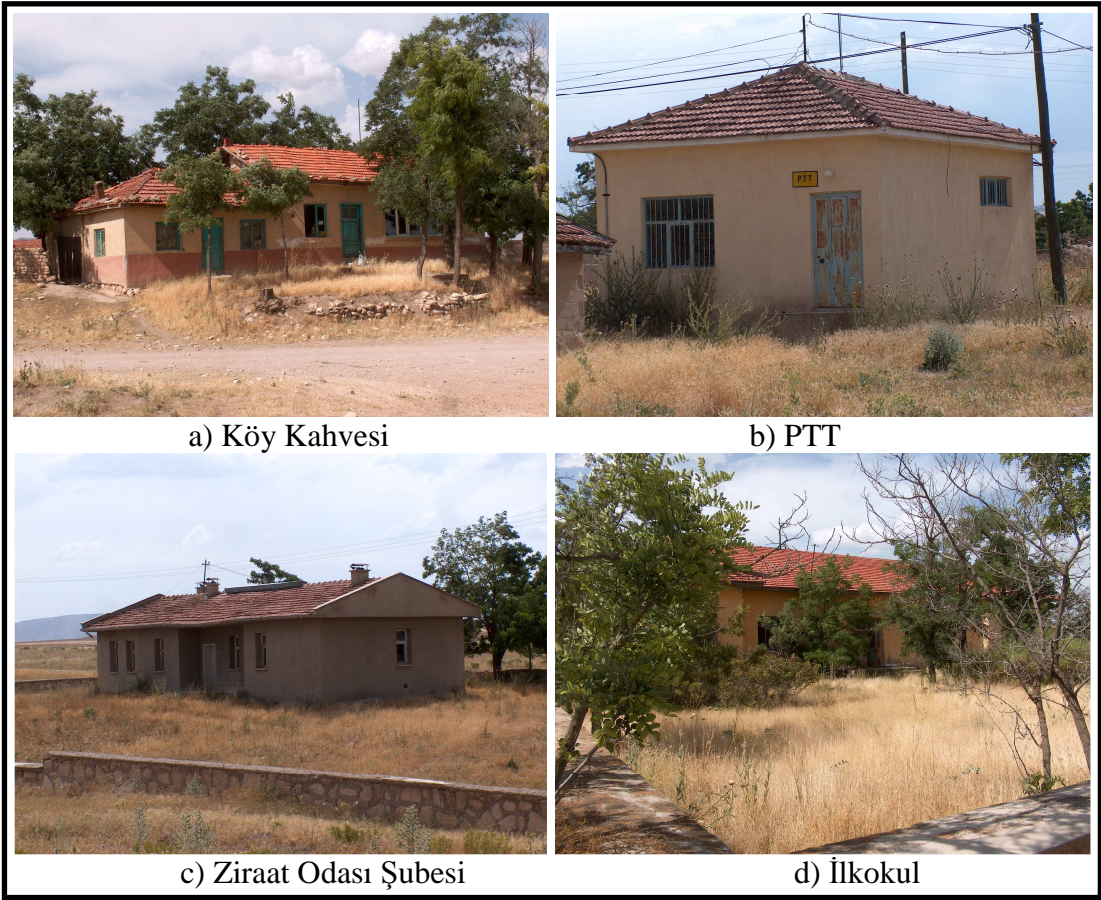
Foto 14. Karacalar Köyü'nde Mezarlığın Yanına Yapıtılmış Köy Morgu.

4.3. DİĞER HİZMETLERE ETKİSİ

Göçlerle nüfusun azalmasına bağlı olarak kırsal kesimde köylere götürülen hizmet ve yatırımlardaki azalma sadece eğitim ve sağlık hizmetleriyle sınırlı değildir. Bununla birlikte sağlık ve eğitim doğrudan nüfusun sayısal büyüklüğü ve nitelikleriyle ilgili olduğundan ayrı bir yere sahiptir. Ayrıca kırsaldaki her bir yerleşme ünitesi için yol, elektrik, telefon, içme ve kullanma suyu gibi altyapı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Kırsalda yerleşmelerin temelini oluşturan köy ve mahallelerde yaşamın devamlılığı için gerekli olan bu altyapı ihtiyaçları tamamlandıktan sonra üretim ve pazarlamaya yönelik hizmet ve yatırımların planlanmasına geçilebilir. İşte, kırsal yerleşmelerde gerekli olan her türlü yatırım ve hizmetlerden ne kadar nüfusun faydalanabileceği planlama aşamasında her zaman dikkat edilen bir kriter olmuştur. Zira yapılan her türlü yatırım ve hizmetler verimli olmayacağı gibi kısa süre sonra terk edilmiş ve atıl halde bırakılmış olacaktır.

Emirdağ ilçesi kırsalında köylerin nüfusu bugün büyük ölçüde azalmış olmasına rağmen altyapı hizmet ve yatırımları günümüzde yıllar öncesinde büyük ölçüde tamamlanmış durumdadır. Hatta günümüzde bazı altyapı hizmetlerinde iyileştirmeler yapılmaktadır. Örneğin son yıllarda bütün köyleri birbirine ve ilçe

merkezine bağlayan yollar asfaltlanmıştır. Köylerin elektrifikasyonu ise 1980’li yılların başında tamamlanmıştır. Önceleri sadece bazı merkezlerde bulunan telefon ve posta hizmetleri ise 1990’lı yılların başında tüm köylere yaygınlaştırılmıştır. İlçede kırsal kesimin ve üretimin temel sorunu olan su ihtiyacı ise büyük ölçüde yeraltından açılan kuyularla sağlanmaktadır. İçme ve kullanma suyu 1980 sonrasında birkaç köyün bir araya getirilerek oluşturulmuş olan köy gruplarına tek bir kaynak veya kuyudan çıkan suyun kurulan şebeke ağıyla pompalanmasıyla sağlanmıştır.

Foto 15. Ümraniye Köyünde Göç Sonrası Kullanılmayan Altyapı Birimleri.

Emirdağ ilçesi köylerinde günümüzde altyapı hizmetleri tamamlanmış olup hatta bazı köylerde kanalizasyon şebekesi kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca Ümraniye, Davulga, Gömü ve Bağlıca’da asayişini sağlamak için jandarma karakolu kurulmuştur. Bunlardan Ümraniye köyündeki karakol, bağlı bulunduğu köyleriyle birlikte bucak nüfusunun azalmasıyla kapatılmıştır. Aynı zamanda bucak merkezi olan Ümraniye köyünde pek çok altyapı birimleri bugün kullanılmamaktadır (Foto 15).

İlçede tarımsal üretimin örgütlenmesinde önemli katkılar sağlamış olan kooperatifler kurulmuştur. Bunlardan Tarım Kredi Kooperatifleri, Davulga, Ümraniye, Bağlıca, Toklucak, Bademli, A.Piribeyli ve Emirdağ ilçe merkezinde bulunmaktadır. Ümraniye, Bağlıca ve Toklucak köylerindeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin üye sayısı yine göçe bağlı olarak azalması yakın bir gelecekte kapatılmasını gerektirebilir. Ayrıca ilçenin Sakarya Havzası tabanında kalan ve tarım arazisi geniş olan bazı köylerinde (Adayazı, Salihler, Veysel, Yenikapı, Büyüktuğluk, Yeniköy, Ümraniye, Bağlıca, Eskiakören, Kılıçlar) selektörler kurulmuştur. Üretilen ürünün alımını gerçekleştirmek için Emirdağ ilçe merkezi başta olmak üzere, Davulga, Ümraniye ve Toklucak köylerinde Toprak Mahsulleri Ofisi'ne bağlı birimler kurulmuştur.

Azalan nüfus köylere zaman zaman çeşitli ürünleri almak ve satmak için gelen pazarlamacıları dahi etkilemiştir. Önceleri hayvancılığın hâkim olduğu, Avdan ve Gelincik köylerine eskiden beri geldiğini ifade eden bir yem tüccarı, önceleri bu köylerde pazardan daha fazla yem sattığını ifade etmiştir.

İlçe kırsalındaki nüfusun azalmasının etkisinin hissedildiği bir diğer hizmet alanı, bazı yerleşmelerde kurulan belediyelerin kapatılması durumudur. Adayazı (1998), Aşağıpiribeyli (1972) ve Bademli'de (1967) kurulmuş olan belediyelerin günümüzde azalan nüfusa bağlı olarak kapatılması gündeme gelmiştir. Bu yerleşmelerden Aşağıpiribeyli ve Adayazı özellikle yurtdışına göç verirken Bademli yurtiçine (özellikle Eskişehir) göç vermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSALINDA GÖÇLERİN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE SONUÇ

1. GİRİŞ

Türkiye’de kırsaldan kentlere göç 1950 sonrasında başlamış, 1960 sonrasında kırsaldan yurtdışına olan göçlerin de eklenmesiyle hızlanmış, 1980 ve sonrasında zorunlu göçlerle yeni boyutlara ulaşmış ve 2000’li yıllarda hızı kısmen azalmakla birlikte devam etmekte olan bir olgudur. Türkiye’de nüfusun hâlâ % 35’i gibi bir oranın kırsalda yaşadığı dikkate alınırca bu eğilimin bir süre daha devam edeceği kabul edilebilir. 1980 sonrasında başlayan ve 2000 sonrasında hızlanan dünya ile bütünleşme çabalarını esas alan plan ve programların kırsal kesimdeki etkileri geride kalan nüfusun göç etme eğilimini artırıp/azaltabileceği gibi hızını ve boyutlarını da belirleyecektir. İşte bu noktada uygulamaya konan her türlü düzenleme ve yeniden yapılanma çabalarının etkilerinden birisinin de göçlere yansıtacağı unutulmamalıdır.

Türkiye’de 1960 sonrasında uygulamaya konan ulusal planlar ve kalkınma çabaları içerisinde nüfusun mekânsal dağılışı göç süreçleriyle büyük ölçüde değişmiştir. Bu süreçte göçlere yönelik başlı başına planlar ve yaklaşımlar üretilmemiştir. Başlangıçta göçler pek önemsenmediği gibi gelişme ve kalkınmanın ancak sanayileşme ve kentleşme merkezli olabileceği kabul edildiğinden, kırdan kente olan göçler üzerinde durulmayıp bir nevi göz yumulmuştur (Özbay ve Yücel, 2001:15, Yüksel, 2007:32). Sonrasında göçlerin kentlerde meydana getirdiği olumsuz etkilerinin hissedilmeye başlanmasıyla kentlerin planlamasına yönelik önlemlerin alınması gerektiği kabul edilmiştir. Göçün artan boyutlarda devamı bir sorun olarak algılanmaya başlayınca, nasıl durdurulabileceği üzerinde düşünülmüş ise de uygulamaya dönük gerektiği kadar eyleme geçilememiştir. Bu süreçte her geçen gün kır ile kent arasındaki fark giderek büyümüş, kırsalın temel ihtiyaçları karşılamadığı gibi bu alanların sosyo-ekonomik dönüşüm ve yeniden yapılanması gerçekleştirilememiştir. Böylece göçte hâkim faktör olan ekonomik faktörlere yeni nedenler eklenerek göç devamlılığını korumuştur. Sonuçta kırsal alanlarda nüfusun önemli bir kısmı göç etmiş ve köyler değişen oranlarda nüfus kaybetmiştir. Hatta bu süreç sonunda tamamen boşalmış mahalleler ve köylere dahi rastlamak mümkün hale

gelmiştir. Özellikle genç nüfusunu kaybetmiş birkaç haneden oluşan köylerin de kısa bir süre sonra tamamen boşalacağı kesin görünmektedir.

Kırsaldan göçler sadece nüfusun azalması veya boşalması anlamına gelmemektedir. Zira bu alanların yeniden nasıl kullanılacağından, terk edilmiş köy ve mahallelere götürülen hizmet ve yatırımların atıl kalmasına kadar bir dizi etkiye sahiptir. Kırsaldan göçler sonucunda, zamanında planlamayan kentlerde göçe bağlı çok sayıda sorun oluştuğu gibi, gerekli araştırma ve planlamalar yapılmadığı takdirde boşalan kırsal alanlarda terk edilmiş harabe yerleri ortaya çıkacaktır. İşte bu sürecin sonuçlarının ve etkilerinin neler olduğunun bilinmesi kadar nasıl yeniden planlanabileceğinin de üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Bu bölümde önce planlama yaklaşımlarının genel bir çerçevesi çizildikten sonra ülkemizdeki planlamaların göçle ilişkisi değerlendirilecek ve daha sonra araştırma sahası olan Emirdağ ilçesinde göç sonrasında ortaya çıkan tablonun yeniden düzenlenmesine yönelik öneriler üzerinde durulacaktır.

2. İÇ GÖÇE YÖNELİK PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Planlama genel olarak mevcut kaynakların belirlenen hedeflere ulaşılması için en iyi şekilde nasıl kullanılması gerekir sorusuna verilen cevaplar toplamını oluşturmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için şu iki noktanın önemle üzerinde durulması gerekir. Bunlardan birincisi, mevcut kaynakların durumunun ne olduğunun tam ve doğru bir şekilde tespit edilmesi, ikinci ise ulaşılmak istenen hedeflerin çok açık ve net bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Bundan sonrasında ise mevcut durumun istenilene erişmesi için alternatiflerin belirlenmesi ve bunlardan en uygun olanının seçilerek uygulamaya geçilmesi gerekir. Uygulama sonuçlarının gözlemlenerek planın sürekli yenilenmesi ise başarılı olmanın gereklerinden birisidir. İçeriğini çok basit ve genel hatlarıyla bu şekilde açıklayabileceğimiz planlama sürecinin başarılı olabilmesi için işlevsel, katılımcı, sürdürülebilir, yenilenebilir, çok yönlülük gibi pek çok özelliğe de sahip olması gerekir.

Planlama çalışması yapılmak istenen konulara göre sınıflandırma yapılabileceği gibi plan içerisine giren mekâna göre de tiplendirme yapılabilmektedir. Sınıflandırmanın neye göre yapıldığından çok planlama çalışmalarının birbiriyle ilişkili ve entegre edilmiş olması üzerinde önemle durulması gereken noktalardan birisidir. Zira aynı alanları kapsayan farklı planlar arasında çakışmalar olabileceği gibi tekrarlar da meydana gelebilir. Bu bağlamda planların kendi içerisinde bir hiyerarşiye sahip olması gerekmektedir. Özellikle mekânı ilgilendiren planların yerelden ulusala kadar birbirini tamlayan, uyumlu ve kademeli bir yapıda olması zorunluluktur. Hatta günümüzde amaçları bakımından planlar bulunan coğrafi konuma göre bölgesel ve küresel gelişmeleri de göz önünde bulunduran kapsamda olması gerekmektedir. Bu durum, planlanması istenen konunun küresel ölçekte düşünülüp yerelde çözümlerin üretilmesi olarak da ifade edilmektedir.

Planlamada temelini mekânın insan yararına en iyi şekilde kullanılması oluşturmaktadır. Burada yer alan, iki unsur coğrafyanın ana araştırma konusu olup, coğrafi araştırmalarda insanla mekân arasındaki etkileşimi çözümlenmek amaçlanmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında doğal ortamı bir bütün olarak analiz edebilmenin yanında bu ortamdaki beşeri faaliyetleri de mekânsal ölçekte

değerlendirebilen coğrafya ve coğrafyacının planlama çalışmalarına önemli katkılar sağlayacağı kesindir.

Yaşanılan mekân ile yaşanmak istenilen mekân arasındaki farklılıkların giderek büyümesi göçün temel karar mekanizmasını oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle mekânın gerek doğal gerekse beşeri özellikleri ve potansiyeli göçte belirleyici olup, nüfusun mekânsal dağılımını yeniden düzenlemektedir. Mekânın özelliklerinin göçteki bu etkisini ortaya koyma ve iki farklı alanın karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilmesinde coğrafi yaklaşımlar bu bakımdan önemlidir. Bu durum özellikle de büyük ölçüde doğal ortama bağlı bir yaşam tarzının hâkim olduğu kırsal alanlardan veya kırsal alanlara olan göçte daha belirgindir. Kırsal alanlarda meydana gelen göçün karar alma aşamasından göç sonrasında geride kalanların geleceğine kadar olan sürecin tamamının doğru bir şekilde analiz edilmesi ve ortaya çıkan sonuçların planlama çalışmalarında yer verilmesi gerekmektedir.

Göçün hem kaynak hem de hedef sahalarında ortaya çıkan etkileri ve sorunları göçlere yönelik planları içeren politikalar üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü göç sonrasında mevcut kaynakların paylaşımı ve kullanım oranları değişmekte ve buna bağlı olarak çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kırdan kente olan göçlerde daha belirgin bir şekilde görülen bu durum, göçe karşı bakış açısının ve göçün algılanmasının temelini oluşturmaktadır. Yine göçle gelenler ile orada yaşayan yerli halk arasındaki çatışma ve geleni öteki olarak görme eğilimi aynı nedenle ortaya çıkmaktadır. Böylece göç eden ile yerli halk arasında başta toplumsal ve sosyal olarak başlayan ayrışma ve çatışma, daha sonra başka tip ve şekillere bürünerek toplumsal huzursuzluğa kadar gidecek boyutlara ulaşabilmektedir. Göç sürecinin toplumsal yönü yanında eğitim, sağlık, ulaşım, konut, iletişim, siyasal katılım, işsizlik, gibi diğer sorunlar beraberinde göç edeni gecekondulaşma, gettolaşma, varoş mahalleleri gibi geldiği kentte kendi mekânını oluşturarak kurallarını kendinin koyduğu yaşam tarzını ortaya çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kırdan kentte göç sonrasında kentte ortaya çıkardığı birbirine geçmiş sorunlar bütünü esasında göç sürecine dair bir politikanın ve buna dayanan plan ve programların olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerin büyük bir bölümünde göçe yönelik politika oluşturmayı bir tarafa ne kadar nüfusun nereden nereye hangi nedenlerden dolayı göç ettiğine dair düzenli ve sağlıklı veri dahi bulunmamaktadır.

Göçler gerek nedenleri gerekse sonuçları ve etkileri itibariyle çok boyutlu ve karmaşık bir karakter arzeder. Her geçen gün nedenleri, tipleri, boyutları ve etkileri değişerek genişleyen göç sürecinin planlanması çok bileşenli, katılımcı, esnek, sürdürülebilir olmalı ve potansiyel göçmenin yaşadığı mekândaki hayat standartlarını artırmayı amaçlamalıdır. Bu yönüyle konuya yaklaşıldığında planlama çalışmalarının temeli, değişen ölçeklerde mekâna ait sürdürülebilir nüfus politikalarına dayanmalıdır. Ayrıca göç sürecine yönelik planlama, göçün alansal olarak nüfusun dağılımını düzenleyen mekânsal içerikli düzenlemeleri içeren planlamalar (kır ile kent, iller ve bölgeler arasında olmak üzere her türlü mekânsal ölçekte gelişmişlik farklarını azaltarak nüfusu yerinde tutmayı amaçlayan uygulamaları içeren planlama anlayışı) ile göç eden bireyin gittiği yerde her yönüyle uyumu sağlamaya yönelik bireysel ve toplumsal içerikli planlamalar olarak ikiye ayrılabilir.

Göçte planlama yaklaşımlarına geçmeden önce göç olgusunun yönetsel olarak nasıl algılandığı önemlidir. Daha doğru bir ifadeyle göçü tamamen zararlı olduğunu düşünerek yasal süreçlerle durdurulması veya kısıtlanması gerektiğini mi, yoksa göçün doğal olarak var olan bir süreç olduğu ve dolayısıyla göçün zararını en az düşürecek planlamaların yapılarak yönlendirilmesi ve yönetilmesi mi gerektiğinin ortaya konması gerekir. Zira bu ayırım planlamaya yönelik uygulamaların içeriğini belirleyecektir. Bunlardan göçe yönelik yaptırımları içeren yasal uygulamalar sosyalist ülkeler tarafından uygulanmıştır. Buna karşın gelişmiş ülkelerde ise ülke içinde gelişmişlik farkları azaltılarak yaşam standartları kabul edilebilir düzeye ulaştırılmış olduğundan iç göçler gelişmekte olan ülkelerdeki gibi ileri boyutlarda olumsuzluklara yol açmamaktadır. Göçe yönelik politikalar özellikle uluslararası göçlerde çok daha gerekli ve önemlidir.

Parnwell'e göre göçe yönelik planlama yaklaşımları olumsuz, uyum-intibak esasına dayanan, çıkarıcı ve önleyici olmak üzere 4'e ayrılmıştır. Her bir yaklaşımın temelini ortaya koyan açıklama ile buna dönük plan ve program içerikleri tabloda gösterilmiştir (Tablo 61). Bu yaklaşımlar ayrı ayrı değerlendirildikten sonra hangisinin daha doğru olduğu, bunlardan göçle terk edilen kırsal alanları ön plana çıkaran özellikle önleyici yaklaşım çerçevesinde göçün durdurulmasının mümkün olup olmadığı tartışılarak göçün nasıl yönlendirilebileceği ve geride kalan kesimin yeniden nasıl organize edilebileceği noktasında bazı öngörülerde bulunulacaktır.

Tablo 61. Göç Politikası Yaklaşımlarının Tipolojisi.

Politika Yaklaşımları	Açıklama	Politika ve Program Tipleri
Olumsuz Yaklaşım	Göçün istenmediğini vurgular ve nüfus hareketini engelleyen bariyerleri araştırmak ve göç edenleri zorla sınırdışı etmek.	Göçe kapalı şehirler, geçiş kanunları, dilencilerin, evsizlerin ve marjinal işlerde çalışanların sınırdışı edilmesi, gecekonduların yıkılması, kentten kırsala zorunlu yerleşmelerin kurulması, göçebelerin yerleşik hayata geçirilmesi, kayıt sistemi, istihdam kontrolü, konuta sahip olmanın kısıtlanması, gıda paylaşımı sistemi, iyi niyetli davranışın terk edilmesi.
Uyum/İntibak Yaklaşımı	Göçün kaçınılmaz olduğunu kabul eder ve göçün hem kaynak hem de hedef sahasındaki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik araştırma yapmaktadır.	Gecekonduların kalite sınıflandırılması, şehirler ve hizmetler, kentte iş alanlarının yaratılması, işgücü yoğunluklu sanayileşme, minimum ücretlendirme yasası, kentsel yeteneklerin eğitimi, şehirsal altyapı yatırımı, geliştirilmiş sosyal refah, ulaşımdaki gelişmeler, tıkanıklığın rahatlatılması.
Çıkarıcı Yaklaşım	Göçün kaçınılmaz olduğunu kabul eder ve hatta bazı durumlarda istenir çünkü alternatif merkezlere doğru yeniden göç akımını araştırır.	Kolonizasyon, yerleşme alanları, arazi geliştirme, kutuplaşmanın geri çevrilmesi, gelişme odakları, kentleşme, sanayileşme ve yönetim merkezlerinin farklı yerlere dağıtılması, bilgi sistemleri, ilişki ağlarının yönetimi
Önleyici Yaklaşım	Göçün belirtilerine değinmekten çok kaynak alanda işsizlik ve eşitsizlik ile yoksulluğun üstesinden gelme ve potansiyel göçmenler için kentlerdeki çekicilikleri düşürmek yoluyla göçün temel nedenlerinin üstesinden gelmeye çalışır.	Arazi reformu, tarımın yeniden yapılandırılması, tarımın yaygınlaşması, kırsal altyapı yatırımları, kırsal sanayileşme, kırsalda minimum ücretlendirmenin yasalaşması, kırsalda iş alanları yaratılması, kır ile kent arasında ticaretin geliştirilmesi, kent göç eğilimini azaltma, aşağıdan yukarıya doğru planlamanın önemle üzerinde durulması, kırsal sektör tarafında propaganda yapmak.

Kaynak: Parnwell, 1993: 131

Parnwell'in sınıflandırdığı yaklaşımlardan birincisi göçün zararlı olduğunu dolayısıyla göçü yasal engellerle durdurulması gerektiğini hatta göç edenlerin gittikleri yerden sınır dışı edilmesi düşüncesine dayanan negatif yaklaşımdır. Bu yaklaşımın uygulama içeriğini ise daha çok yasal olarak sınırlandırma ve gerektiğinde güç kullanarak göç edenleri göçten vazgeçirmek oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın uygulamaları otoriter yönetimlere sahip bazı ülkelerde uygulanmıştır. Nitekim Dünya'da 1950-1980 arasında Çin'de, 1964'de yönetime gelen Küba'da Castro döneminde, 1970'li yıllarda Endonezya'nın başkenti Jakarta'da, 1974-1990 arasında Etiyopya'da, Vietnam Savaşı sırasında Saigon'da bu anlayışı yansıtan uygulamalar yapılmıştır. Türkiye'de ise İstanbul'a yönelik göçü önlemek için giriş-çıkışta vize uygulaması getirilmesi zaman zaman tartışılmıştır. Sonuçta böyle bir uygulama göçün nedenlerini dikkate almadığından ortaya konan çözüm geçici olduğu gibi demokratik ve insancıl da değildir. Zira seyahat özgürlüğü pek çok

ülkede anayasal hak olarak güvence altına alındığından yasal olarak çelişkiye neden olacaktır.

İkincisi ise uyum ve intibak sağlamayı amaçlayan ve göçün kaçınılmaz olduğunu kabullenen anlayışla hareket eden ve dolayısıyla yapılması gerekenin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için gerekli uygulamaların hayata geçirilmesi zorunluluğu vurgulanmaktadır. Bu anlayışta göçün etkilerini en aza indirmede yapılması gerekenler tablodan izlenirse daha çok kente dönük olduğu görülür. Nitekim kente gelen göçmenlerin uyumunu kolaylaştırmak ve kenti onlar için de daha yaşanılır yerler haline dönüştürmek amaçlanmaktadır. Göçün nedenlerine yönelik araştırma ve uygulamalardan ziyade göç edenlerin kente uyumunu ve kentle bütünleşmesini ön plana çıkaran bu yaklaşımın eleştirilen diğer yönü ise yeni göç dalgalarını teşvik edecek yönünün bulunmasıdır (Guinness, 2002:59).

Göçün kaçınılmaz olduğunu kabul eden bir diğer politika anlayışı ise çıkarıcı yaklaşımdır. Buna göre var olagelen göçü önemli olan alternatif merkezlere yönlendirebilmektir. Böylece potansiyel göçmen için birden çok göç seçeneği oluşturulmuş olacak ve tek bir merkezin çok fazla göç alarak içinden çıkılmaz sorunlarla karşı karşıya kalması önlenmiş olacaktır. Bu ise sanayi ve yönetim merkezlerinin ülke sathına yayılarak bölgesel gelişim merkezleri meydana getirilerek yakın çevrelerindeki kırsal alanların aynı zamanda göç merkezi olacak ve kırsal kente arasındaki ilişki ağı kurularak geliştirilmiş olacaktır. 1970 ve 1980'li yıllarda oldukça popüler olan bu yaklaşım Venezüella ve Tayland'da başarılı olmuş olsa da diğer pek çok ülkede istenilen sonuçlar alınmadığı gibi etkileri de sınırlı kalmıştır (Guinness, 2002:59, Parnwell, 1993:139).

Önleyici yaklaşım olarak adlandırılan son politika önerisi ise göçün hedef sahasındaki düzenlemelerden çok kaynak sahasındaki işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi göç nedenlerini ortadan kaldırma ve kentlerin çekiciliğini düşürmeyi temel almaktadır. Böylece göçün nedenlerini tespit edip bunları ortadan kaldırma ve kenti de daha az çekici kılarak kentte yaşama arzu ve özenthisinin önüne geçilmek hedeflenmektedir. Getirilen çözüm önerisi itibariyle bu yaklaşıma dikkat edildiğinde Lewis'in göçü açıklamak için ortaya attığı ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kabul görmüş olan *itme-çekme teorisinin* bileşenlerini ortadan kaldırmaya yönelik olduğu görülür. Bu yaklaşımın plan ve program içeriklerine bakılacak olursa kırsalın

iticiliklerin ortadan kaldırılarak adeta yeniden inşası ve kalkınmasının hangi araçlarla sağlanacağı üzerine olduğu görülür (Guinness, 2002:60, Parnwell, 1993:141-144).

Göçün nedenine yönelmesi yönüyle diğer yaklaşımlardan farklı olan bu anlayış, ilk bakışta göçü önleme veya engellemede kesin çözüm getireceği beklenebilir. Fakat burada üzerinde durulması gereken noktalardan birisi ülkemiz gibi çok sayıda küçük ve dağınık bir görünümde olan kırsal yerleşmelerde istenilen değişimi oluşturacak hizmet ve yatırımların nasıl götürülebileceğidir. Bir diğer nokta ise kırsalda öngörülen kalkınma ve sosyo-ekonomik değişim sonrasında geliri artan ve daha nitelikli insan gücüne dönüşen kırsal nüfusun bundan sonra göç etmesinin kolaylaştırılmış olup olmayacağıdır. Ayrıca böyle bir yaklaşımın gereği olan kırsal alandaki uygulamaların getireceği maliyetlerin boyutları düşünüldüğünde söz konusu yaklaşımın zaten yetersiz ekonomik olanaklara sahip ülkelerde uygulanmasının gerçekçi olup olmadığı da düşünülmesi gerekmektedir.

Önleyici yaklaşımın araçlarından birisi olan kırsal alanların ev ve atölye sanayi sokularak gelirinin artırılması ve çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kırsal sanayi uygulamalarının başarılı örneklerinden birisini Tayland oluşturmaktadır. Ülke kırsal alanında kulübe yapım endüstrisi yaygınlaştırılmıştır. Böylece sadece büyük şehirlere (özellikle Bangkok'a) olan genç nüfus akımının önlenmesi başarılmış hatta çevreden bile göç almaya başlamıştır. Buna karşın Hindistan'da aynı anlayışla yaygınlaştırmaya çalışılan küçük ölçekli kulübe yapımı endüstrisi zaman zaman kırsaldan dışarıya göçü artırmıştır. Çünkü söz konusu işlerde kırsalda çalışan nüfus öncesine göre daha yetenekli hale gelmiş ve böylece kentlerde daha kolay iş bulabilmiştir (Parnwell, 1993:143).

Kırsal alanlardaki kalkınma ve planlama uygulamalarının bu kesimde yaşayan nüfusun doğal artışı ve göç hareketleri üzerinde önemli etkilere sahip olacağı kesindir. Fakat bu etkilerin derecesi kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişebileceği gibi etkinin yönü de farklılık gösterebilir. Dolayısıyla mekânsal anlamda yapılan kalkınma ve planlama çabalarının göç üzerindeki etkisi bir yörede olumlu ve güçlü iken bir diğer yörede olumsuz ve anlamsız olabilir. Bu noktada kırsal kalkınma seviyesi ile kırsaldan dışarıya göç oranı arasındaki ilişkinin net olmadığını vurgulayan Rhoda, Asya ülkelerin düşük gelir veya arazinin yetersizliği ile kırsaldan dışarıya göç eğiliminin fazla olduğunu, Hindistan,

Kolombiya ve Yeni Hibrid adalarında tarımın ticarileştirilmesi ile dışarıya göç oranları arasında pozitif korelasyon bulunduğunu, buna karşın aynı korelasyonun Türkiye’de negatif olduğunu ileri sürmektedir (Rhoda, 1983:41-42). Fakat buradaki sonuçların dikkatli yorumlanması gerektiğinin altını çizen Rhoda’ya göre çiftçiler, tarımsal yatırım yapmak için gerekli olan parayı bulmak amacıyla geçici olarak göç etmiş olabilirler. Sonuçta kırsal kalkınma faaliyetleri ile kırsaldan dışarıya göç arasındaki ilişkinin net olmayıp karmaşık bir yapıya sahip olduğunu kabul eden yazar, bu ilişkiyi analiz eden ampirik araştırmalardan elde edilen sonuçlardan ulaştığı genellemelerden bir tablo oluşturmuştur (Tablo 62).

Tablo 62. Kırsal Alanda Kalkınma Faaliyetlerinin Göç Etkileri ile İlgili Ampirik Araştırmaların İçerikleri

Ampirik Genellemeler	Kalkınma Faaliyetlerinin İçerikleri
Yüksek nüfus yoğunluğu ile kırsaldan dışarıya göç arasında pozitif korelasyon	Uzun vadede nüfus artışı düşüren veya tarım alanlarını artıran kalkınma faaliyetleri kırdan kente göçü düşürür.
Eşitsiz arazi dağılımı ile kırsaldan dışarıya göç arasında pozitif korelasyon	Daha eşit paylaşım arazi dağılımı faaliyetleri kırdan kırsala ve kırdan küçük kasabalara olan göçü muhtemelen düşürecektir ve kırsaldan kente göçü düşürebilir.*
Kentlere erişebilme ile kırdan kente göç arasında pozitif korelasyon	Kırsaldan kente erişmeyi artıran faaliyetler kırsaldan kente olan göçleri muhtemelen tetikleyecektir.
Kır-kent entegrasyonu, ticarileştirme ve tarım ile kırdan kente göç arasında pozitif korelasyon	Tarımın ticarileştirilmesi ve kır-kent entegrasyonunu artıran faaliyetler kırdan kente göçü tetikleyebilir.*
Formal eğitim seviyesi ile kırdan kente göç arasında pozitif korelasyon	Formal eğitim seviyelerini yükselten faaliyetler kırdan kente göçü tetikleyecektir.
Mesleki yetenek düzeyi ile kırdan kente göç arasında pozitif korelasyon	Yetenek seviyelerini yükselten faaliyetler kırdan kente göçü tetikleyecektir.
Kırsal gelirin gelişmesine indirgenen kalkınmanın kırdan kente göç üzerine etkisi kesin olmayıp, karışık olduğu kabul edilir.	Kırsal geliri yükselten faaliyetler kırdan kente göçü artırabilir, azaltabilir veya hiçbir etkisi olmayabilir.*

* Kırsal geliri yükseltme ve tarımın ticarileşmesini artırma ile araziye daha eşit dağıtan faaliyetler sektörlerarası bağlantılar yoluyla istihdamı ve kentsel üretimi muhtemelen geliştirmeye neden olabilir. Gelişmeye neden olan faaliyetlerin çoğu bölgesel merkezleri ve pazar kasabalarını muhtemelen çoğaltabilir; sonuçta bu şehirsiz merkezler kalkınma faaliyetlerinin sonucu olarak göç alma tecrübesiyle karşı karşıya kalması beklenmektedir.

(Kaynak: Rhoda, 1983: 45).

Türkiye’de göçe yönelik çözüm önerileri önleyici yaklaşım çerçevesinde tartışılmıştır. Hatta kırsalda alt yapının geliştirilmesi yönünde önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Fakat kırsal sanayi ve tarımda yeniden yapılanma çok yetersiz düzeylerde kalmıştır. Ancak ülkemizin özellikle kıyı kesimlerinde özellikle 1980 sonrasında gelişmeye başlayan turizm olanakları ile yine başta kıyı alanları olmak üzere iklimin elverişli olduğu sulanabilen verimli tarım alanlarında gelişen seracılık

kırsalın ekonomik yapısında dönüşüme yol açmıştır. Buna karşın ekonomik potansiyeli sınırlı olan kırsal alanlar tarım dışı istihdam olanakları artırılmadığından sürekli göçe maruz kalmıştır. Böylece kırsal alanlar doğal artışın yanında göçle de nüfusu artan ve gelişen yerlere karşılık, tek çözümü göç vermede gören ve nüfusu önemli ölçüde boşalmış alanlar olmak üzere iki farklı görünüm ortaya çıkmıştır.

Burada önleyici yaklaşımın kırsal alana özgü kalkınma faaliyetlerinin göçe etkileri ile ilgili Rhoda'nın ileri sürdüğü analizler çerçevesinde bazı değerlendirmeler yapılarak önleyici yaklaşımın geçerliliği tartışılacaktır (Rhoda, 1983:55-59).

Tablo 63. Kırsal Alana Özgü Kalkınma Faaliyetlerinin Göç Uzantıları: Bazı Genellemeler

Kalkınma Faaliyeti	Kırsal Nüfusa Etkisi	Göçe Etkisi
Arazi (Tarım) Reformu	Kırsal üretimin, gelirin ve eşitliğin artması	Yeni arazi sahiplerinin kırdan şehre göçünü kısa vadede yavaşlatmaktadır. Belki uzun vade de.
	Artan gelir sosyal değişime, modernleşmeye ve çocukların eğitimindeki değişime yol açması zayıf ihtimaldir.	Sonraki nesilde ilave kırdan şehre göçü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
	Artan gelir ilave şehrsel mal ve hizmetlere olan talebi yaratır.	Çoğunlukla merkeze yakın daha küçük merkezlerde şehrsel istihdamın oluşturmak ve kırdan şehre göçün artması güçlü ihtimaldir.
	Ücretle çalıştırılan tarım işçilerine olan talebi azaltması zayıf ihtimaldir.	Arazi bulamama hariç kırdan kıra göçün artması güçlü ihtimaldir. Kırdan şehre göçü artırma olasılığı zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırdan şehre göçü yavaşlaması kısmidir. Uzun vadedeki etkisi karışıktır.	
Arazi Kiralama Ücretleri ve Kontrol Edilmesi	Tarımda makineleşmeyi ve arazi kiralayan çiftçilerin kiraladıkları araziden çıkmasına yol açması güçlü ihtimaldir.	Arazi kiralayan çiftçilerin kırdan kıra göçünü artırması güçlü; kırdan şehre göçe eklenme olasılığı zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa ve uzun vadede kırdan şehre göçün hızı zayıftır.	
Arazi Toplaştırması ve Kırsalda Yeniden Yerleştirme	Küçük ve orta düzey çiftçiler için yeni fırsatlar sağlar.	Kırsaldan dışarı olan göçe nüfus baskısının azalmasına kısmen neden olması güçlü ihtimaldir. Olası şehirden kıra olan bazı göçlerle sonuçlanması zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırdan şehre göçün yavaşlaması zayıftır.	
Yeşil Devrim: Yüksek Verimli Tohum ve Gübreleme	Orta ve büyük çaplı çiftçiler için gelirin artması ve modernleşme	Gelecek nesilde gençlerin kırdan şehre göçünü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
	Artan gelir modern tarım girdilerine ile şehrsel mal ve hizmetlere talebi yaratır.	Şehrsel istihdam ve kırdan şehre göçün üretimi
	Artan arazi değeri tarım arazisi kiralayan çiftçilerin çıkarılmasına yol	Önceki arazi kiralayan çiftçiler tarımsal işgücü olarak

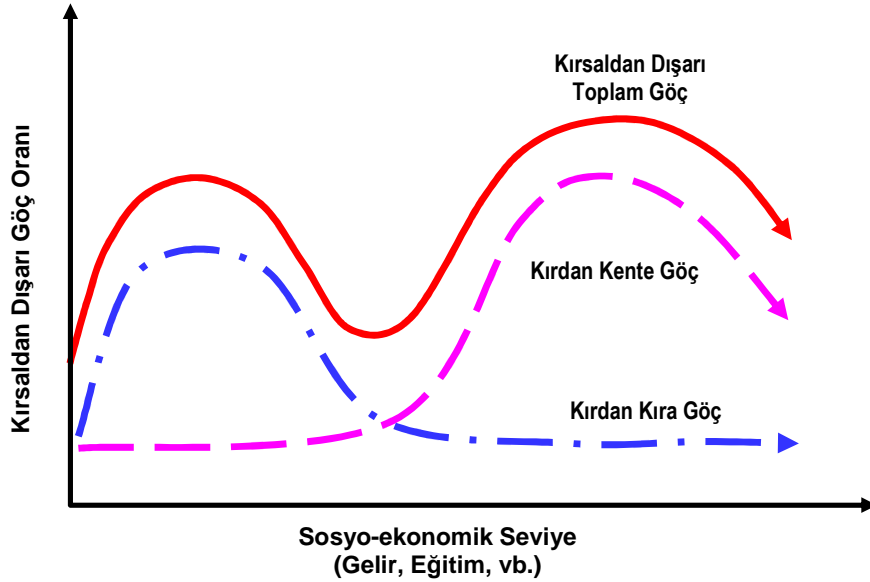
	açması güçlü ihtimaldir.	değerlendirilemedikçe kırdan kıra göçü artırması zayıf ihtimaldir.
	Kır-şehir entegrasyonu artar.	Ekstra kırdan şehre göçe yol açması güçlü ihtimaldir.
	Arazi birimi başına düşen işgücünden faydalanmayı artırır.	Olası kırdan şehre göçü ve kırdan dışarıya olan göçü azaltması zayıf ihtimaldir.
	Kırsalda geleneksel güç yapısının bozulması ve yerel politik ekonomi	Karışık, fakat ekstra kırdan şehre göçü harekete geçirme olasılığı zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kırdan şehre göçün hızı: Kısa vadede bir dereceye kadar zayıf, uzun vadede bir dereceye kadar güçlü. Göç, pazarlama kasabalarına ve bölgesel merkezlere odaklanmıştır.	
Makineleşme: Traktör, Biçer-döğür vb.	Kırsal işgücüne talebi düşürmesi zayıf ihtimaldir.	Kırdan kıra göçü tetiklemesi güçlü, kırdan şehre göçe eklenmesi zayıf ihtimaldir.
	Yılda iki defa üretim ve arazinin genişletilmesiyle işgücüne talebi artırma olasılığı zayıf ihtimaldir.	Kırsaldan dışarıya olan göçün yavaşlaması güçlü ve kırdan kente göçü düşmesi zayıf ihtimaldir.
	Kır-şehir entegrasyonu artar.	Kırdan şehre göçü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa ve uzun vadede kırdan şehre göçün hızı kısmidir.	
Mekanik Sulama	Yılda çift ürün alma ve yeni tarım arazilerinin eklenmesinden dolayı üretim artar. Artan gelir arazi sahibi olma oranını artırır.	Diğer kırsal alanlardan göç almayı artırması güçlü ihtimaldir. Kısa vadede kırdan şehre göçü azaltması zayıf ihtimaldir.
	Şehirselleşme ve hizmetlere talebi artırır.	Daha küçük şehirselleşme merkezlerine kırdan şehre göçün ve şehirselleşme istihdamının oluşması.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırdan şehre göçü yavaşlatır, uzun vadede yavaşlama kısmidir.	
Tarımsal Hizmetler: Krediler ve Genişleme	Çoğunlukla geniş topraklı ve yenilikçi çiftçiler için geliri artırıcı yönde faydalıdır.	Kısa vadede şehir merkezlerine olan göçü azaltması zayıf ihtimaldir. Eğitimli gençlerin şehirlere göçünü artırması zayıf ihtimaldir.
	Kır-şehir entegrasyonu, çiftçilerin modernleşmesi ve tarımın ticarileşmesinin artması	Ekstra kırdan şehre göçü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
	Genellikle en küçük ve topraksız çiftçiler bunun dışında kalır. Kırsal eşitsizliği ve yoksulluğu artırır.	Göçün masrafını finanse edecek fakirlerin yeterli para bulup bulmasına bağlı olarak kırdan dışarıya olan göçü artırma veya azaltması zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadedeki etkisi karışıktır. Uzun vadede kırdan şehre göçün hızı zayıftır.	
Kırsalda Kurulu Olan Şirketlerle Tarım Dışı İstihdam	İş verme ve gelir seviyesinin artması ihtimali güçlüdür.	Kırsaldan büyük şehirlere olan göçü azaltması güçlü ihtimaldir.
	İstihdam ile küçük kasabalarda ve pazarlama merkezlerinde ekonomik aktivitenin artması	Kırsaldan küçük şehirlere göçü tetikleyecek. Bu süreçte küçük şehirler, daha sonra büyük şehirlere göç etmek için atlama taşı olma olasılığı zayıf ihtimaldir.
	Modern yönetim, mesleki yetenekler ve gelişim deneyimi	Büyük şehirlerdeki istihdam değişikliklerinin artmasıyla buralara göçün eklenmesi zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırsaldan küçük kasabalara göç hızı kuvvetlenir ve kırsaldan	

	büyük merkezlere göçün yavaşlaması önemsizdir. Uzun vadede hem küçük hem de büyük şehrsel merkezlere göçün hızı kısımıdır.	
Kırsaldaki Genel Kamusal İşler/Yatırımlar	Yetenekli ve yeteneksiz işçiler için acilen istihdam sağlaması güçlü ihtimaldir.	Kırdan şehre göçü azaltabilir hatta şehirden kıra kısa vadeli göç olabilir.
	Modern sektör ile tanışma ve iş yetenekleri sağlar.	Proje tamamlandığında kırdan şehre göç tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
	Artan gelirle şehrsel mal ve hizmetlere talebin artması muhtemeldir.	İstihdamın oluşturulması ve küçük şehrsel merkezlere göçü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Çok kısa vadede kırdan şehre göçü yavaşlamasını güçlendirir. Orta ve uzun vadede göçün hızı kısımıdır.	
Kırsaldaki Yollar	Tarımın ticarileşmesini ve kır-şehir entegrasyonunu artırır.	Kırdan şehre göçü tetiklemesi güçlü ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Çok kısa dönemde kırdan şehre göçün yavaşlamasını güçlendirir. Orta ve uzun vadede göçün hızı güçlüdür.	
Kırsalın Elektriklenmesi	Tarımsal, kırsal şirketlerin üretimini ve geliri artırır.	Kırsaldan dışarı olan göçü azaltması zayıf ihtimaldir.
	Kır-şehir entegrasyonunu ve farkında olma düzeyini artırır.	Kır-şehir göçünü artırması zayıf ihtimaldir.
	Önemli bir fayda olarak algılanılması zayıf ihtimaldir.	Kırsaldan dışarı olan göçleri düşürme olasılığı zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Hem uzun hem de kısa dönemde kırdan şehre göçün hızının yavaşlaması çok zayıftır.	
Kırsaldaki Sosyal Hizmetler: Eğitim	Resmi eğitim modern şehrsel yetenekleri, tutumları ve değerleri verir.	Kırdan şehre göç artacak.
	Resmi olmayan eğitim dahi, modernleşme gibi ihtiyaç olan şehrsel yetenekleri verir.	Akademik resmi eğitim kadar olmasa da kırdan şehre göçü tetikleyecektir.
NET ETKİSİ	Çok kısa dönemde kırdan şehre göçün yavaşlaması zayıftır. Orta ve uzun vadede kırdan şehre göçün hızı çok kuvvetlidir.	
Aile Planlaması Programları	Eğer doğurganlık düşürülürse nüfusun arazi üzerindeki baskısı azalır.	Uzun vadede kırdan şehre göç azalacak.
NET ETKİSİ	Uzun vadede kırdan şehre göçün yavaşlaması kısımıdır.	
İçilebilir Suyun Temini	Sağlık, üretim ve kırsal geliri geliştirmesi ihtimali zayıftır.	Kısa vadede kırsaldan dışarıya olan göçün azalması zayıf ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırsaldan şehre olan göçün yavaşlaması çok zayıf, uzun vadede ise karışıktır.	
Kırsal Sağlık Hizmetleri ve Diyet'in Geliştirilmesi	Kısa vadede ölüm oranlarını düşürecek ve nüfusun arazi üzerindeki baskısını artıracak.	Kırsaldan dışarıya göçü artırması güçlü ihtimaldir.
	Kırsal gelir ve üretim artar.	Kısa vadede kırsaldan dışarıya olan göçü azaltması zayıf ihtimaldir.
	Uzun vadede bebek ölümlerinin azalması doğurganlığın azalmasına katkıda bulunması güçlü ihtimaldir.	Uzun vadede kırsaldan dışarıya olan göçü azalması güçlü ihtimaldir.
NET ETKİSİ	Kısa vadede kırsaldan şehre olan göçün yavaşlaması çok zayıf, uzun vadede ise karışıktır.	

Kaynak: Rhoda, 1983: 55-59.

Tablo 63'e göre kırsal alandaki kalkınma faaliyetinin amacı, kırsal nüfusun yaşam seviyesini yükseltmek olarak özetlenebilir. Böylece kırsalı biraz daha

yaşanılır hale getirilirken, kırsal ile kent arasındaki farklılıklar daha da azaltılmış olacaktır. Başka bir ifadeyle kırsalda yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik yaşam seviyesini yükselterek istek ve ihtiyaçlarını karşılamak ve kırsalda nüfusun kentli gibi yaşayabilmesini sağlamaktır. İlk bakışta göçün önlenmesi noktasında doğru ve tek geçerli çıkış yolu gibi gözükse de bu yaklaşım kendi içinde şöyle bir sorunsal barındırmaktadır. Sosyo-ekonomik seviyesi yükseltilecek kırsal nüfus kente daha hızlı ve fazla göç etmez mi? Bu soru için tam ve geçerli bir cevap vermek mümkün değildir. Zira yine ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişebileceği gibi kişiden kişiye göre bile bu etki değişebilir. Bununla birlikte Rhoda kırsaldan dışarıya göçün tiplerine göre değişmekle birlikte toplamda bazı dalgalanmalarla göçün devam edeceği görüşündedir (Şekil 48).

Şekil 48. Bireyin veya Ailenin Sosyo-ekonomik Seviyesi ile Kırsaldan Dışarıya Göç Arasındaki İlişki Modeli (Rhoda, 1983: 44).

Bununla birlikte göçün yönlendirilmesi ve planlanması açısından baktığımızda kaynak bölgesindeki bu düzenlemelerden sonra hedef sahası olan kentlerle ilgili de bazı düzenlemelerin yapılması gerekir. Çünkü göçlerde kaynak bölgedeki itici faktörler kadar olmasa bile hedef bölgedeki çekiciliklerin de etkisi vardır. Kentteki ücretlerin düzenlenmesi, sanayi ve diğer iş kollarının kırsal alanlara doğru kaydırılması, iş ve istihdam politikalarındaki düzenlemeler, kentte uygulanan gecekondu ve konut politikaları, gıda ve diğer ihtiyaçlardaki fiyatlandırma ve yardımlar gibi pek çok düzenlemeler yapılabilir. Gerek kırsalda gerekse kentteki

bütün bu planlamalara rağmen göçün tamamen önlenmesinin mümkün olmayacağı da gözden uzak tutulmamalıdır. Söz konusu uygulamalarla sadece göçün hızı yavaşlatılmış olacaktır. Bu durumda göçe karşı kırsalda önleyici planlamalar yanında küçük şehirler ve bölgesel merkezlerde yapılabilecek düzenlemelerle göç edeceklerin bu merkezlere yönlendirilmesini sağlamak en doğru uygulama olacaktır.

Göçün yönlendirilmesi ve yönetilmesi bir bakıma ülkede benimsenen kentleşme politikasına da bağlıdır. Eğer ülkede nüfusu sadece birkaç merkezde toplayacak metropoller oluşturma eksenli bir kentleşme politikası izlenirse kırsal alanlar boşalacaktır. Buna karşı kentleşmenin ülke sathına yayılması esasına dayanan kentleşme anlayışı, göçün hedef sahalarını çeşitlendirerek belli merkezlerde toplanma bir bakıma engellenmiş olacaktır. Veya kırsalı da içine alan kentleşme anlayışı (kır ile kent arasındaki farklılıkları azaltarak gelir ve yaşam standartları başta olmak üzere kırsalın her yönüyle kentsel karakter kazanması) ile hareket edilirse, gelişmişlik farkları azaltılmış olacağından bu defa nüfus ülke sathına daha dengeli dağılmış olacaktır.

Göçle ilgili bu planlama yaklaşımlarına karşı göç sonrasında kırsal alanın geleceğinin hangi yaklaşımlarla planlanabileceği konunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Yani göç sonrasında geriye kalanın başta mekânsal kullanım olmak üzere, nüfus, ekonomik faaliyetler ve sosyal yapı gibi kırsal alanın bütün olarak nasıl yeniden düzenlenebileceğinin de üzerinde durulması gerekmektedir.

Bilindiği gibi günümüzde kırdan kente göç süreci kırsal nüfusun fazla olduğu gelişmekte olan ülkeleri karakterize etmektedir. Avrupa, Amerika ve Uzakdoğu'nun gelişmiş ülkelerinde ise kırsal nüfus % 10'dan daha az bir seviyeye inerek büyük ölçüde belli bir dengeye kavuşmuştur. Hatta bazı ülkelerde kırsal alanlar kentlerden göç almaya başlamıştır. Örneğin ABD'nin kuzeydoğu ve orta kuzey eyaletlerinde kırsal alanların 1970 sonrasında kentlerden aldığı göçlerle nüfusu artmaya başlamıştır (Weeks, 1994:211). Kırsal alanların kentleşmesi (counter-urbanization) anlamında toplumsal gelişmeye bağlı olarak yeni bir göç akımı ve yerleşmeye etkisi ortaya çıkmaktadır. Buna karşı aynı ülkenin Büyük Ovalar'ı içine alan eyaletlerinin kırsal kesiminde kırsal nüfusta azalma (depopulation) devam etmektedir (Peters and Larkin, 2005:229). Dolayısıyla kırsal alanların bir kısmında kentten kırsala göçle nüfusu artarken (repopulation) bir kısmında göç vermeye bağlı olarak nüfustaki

azalma (depopulation) devam etmektedir. Aynı süreç yakın bir gelecekte Türkiye’de de görülmeye başlayacaktır. Özellikle ülkenin batısında sosyo-ekonomik yapıda ve gelir düzeyindeki artışa bağlı olarak altyapısı gelişmiş ve doğal olarak çekici özelliğe sahip kırsal alanlarda ulaşım ve iletişim olanaklarının da en iyi şekilde sağlanmasına bağlı olarak kentten kırsala doğru bir akımın başlayacağı ileri sürülebilir.

3. TÜRKİYE’DE KIRSALA YÖNELİK PLANLAMA VE GÖÇ İLİŞKİSİ

Burada ülkemizde kırsal dönüşüm ve planlama çalışmalarının göçle ilişkisi irdelenecektir. Önleyici yaklaşımın kırsal alana özgü kalkınma faaliyetlerinin göçe etkileri ile ilgili Rhoda’nın ileri sürdüğü çözümler çerçevesinde bazı değerlendirmeler yapılarak önleyici yaklaşımın geçerliliği tartışılacaktır (Rhoda, 1983:34-64).

Türkiye’de göçe yönelik çözüm önerileri önleyici yaklaşım çerçevesinde tartışılmıştır. Hatta kırsalda alt yapının geliştirilmesi yönünde önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Fakat kırsal sanayi ve tarımda yeniden yapılanma çok yetersiz düzeylerde kalmıştır.

Türkiye’de kırsala ve köye yönelik planlama ve politikalar, planlı döneme geçişin tarihi olan 1960 sonrasına rastlamaktadır. Kırsalda kamu hizmetlerinin ulaştırılması için çeşitli yeniden yapılanma politika yaklaşımları geliştirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla ülkede beşer yıllık kalkınma planlarında da zamanla değişen kapsam ve boyutlarda kırsal alana yönelik planlama önerileri ve uygulamaları geliştirilmiştir. 1980 sonrasında ise doğrudan kırsal kalkınma projeleri geliştirilmiştir. Yine bölgesel ölçeklerde hazırlanan bölgesel kalkınma projeleri de kırsala yönelik kalkınma uygulamaları içermektedir. Günümüzde ise kırsal alana yönelik planlama çabaları AB müktesebatına uygun olarak hazırlanmaya çalışılmaktadır. 2006 yılında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) hazırlanmış olup, sonrasında Ulusal Kırsal Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca son zamanlarda sivil toplum örgütleri de kırsal alana karşı ilgi göstermeye başlamış ve çeşitli ölçeklerde kırsal kalkınma ve planlama çalışmaları hazırlayarak uygulamalar yapmaktadırlar.

Bütün bu zaman diliminde küresel ve ulusal ölçekte yaşanan değişim sürecine bağlı olarak Türkiye kırsalında da çok önemli değişiklikler olmuştur. Her geçen gün kırsal alanlarda üretim giderek ulusal ve bölgesel pazarlara dönük olarak gerçekleşmektedir. Artan ulaşım ve iletişim olanakları kırsalı kente daha da yaklaştırarak tüketim kalıplarını da değiştirmiştir. Dolayısıyla üretim ve tüketimdeki bu yeniden yapılanma süreci kırsalın yeni dünya düzenine uyum sağlayan ekonomik bir dönüşüm sürecini zorunlu kılmıştır. Kırsal alanlar sahip oldukları potansiyelleri

ile bu dönüşümü başarabildikleri ölçüde gelişme gösterirken, aksi durumda çevresindeki merkezlere göç vererek gerileme eğilimine girmişlerdir. Böylece ülke nüfusu göçler yoluyla kırsal ile kent arasında yeniden dağılmıştır. İşte bu süreç sonunda Türkiye’de yarım asrı geçen kırsaldan kente ve yurtdışına göçler sonrasında geride kalan yapının nasıl düzenleneceği sorunsalı yeni bir görünüm kazanarak karşımıza tekrar çıkmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de planlama sürecinde kırsal alanda köyün yeniden yapılanmasına yönelik politika yaklaşımlarını nüfus ve göçler yönüyle de genel olarak değerlendirmek gerekir.

Konuya iç göçler açısından yaklaşan Özbay ve Yücel (2001), “hükümetlerin göç hareketlerini anlamaya yönelik faaliyetlerin artırılmasını sağlayıcı kararlar alması, kaynak ayırması önemlidir. Ancak bu konudaki politikaları saptarken göçün kendisine, yerleşme birimlerine yönelmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle, devletin iç göçlerle ilgili bir politikası olması gerekemeyebilir. Ancak, yerleşme merkezlerinin yapılandırılmasına ilişkin ilkeli bir politikası olması zorunludur. Bugün yerleşme merkezlerinin yapılandırılmasındaki aksaklıklar devletin kısmen siyasi nedenlerle verdiği kararlar, kısmen de tamamen denetimsiz, belki de popülist ve çıkar amaçlı, bir yapılanmanın seyircisi olmasından kaynaklanmaktadır. Yerleşme merkezlerinin il, ilçe, bucak, köy olarak kademelenmesi ve sayılarının artırılması veya eksiltilmesinde bilimsel araştırmalar ışığında ilkeli ve denetimli bir politikaya acilen ihtiyaç” olduğu görüşünü savunmaktalar (Özbay ve Yücel, 2001:51). Bugün gelinen noktada nüfusu sürekli azalan kırsal alanlar ülke yönetiminin gündeminde başta siyasal anlamda olmak üzere çok daha az yer tutmaktadır. Nitekim kırsal alanın en önemli yerleşim birimi olan köylerle ilgili yasal düzenleme hâlâ 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı “Köy Kanunu” ile yürütülmektedir. Günümüzün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu gibi artık komik düzeyde kalmaktadır. Köyün değişen günümüz koşullarına göre yeniden tanımlanmasını içeren, katılımcı anlayışla yeni bir köy kanunu hazırlığı yapılıyor olması bu noktada önemli bir gelişmedir (İç İşleri Bakanlığı, 2008:67).

Tablo 64. Türkiye’de Köyün Yeniden Yapılanmasına Yönelik Politika Yaklaşımları.

	ÖRNEK KÖY	TOPLUM KALKINMASI	ÇOK YÖNLÜ KIRSAL ALAN PLANLAMASI	MERKEZ KÖY	KÖY-KENT	TARIM KENTLERİ
YILI	1966-1966	1963-1972	1970-1975	1971-1983	1978-1980 2000-2002	Uygulanmadı
AMAÇ	Köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm sağlanması, hizmetlerden çevrede bulunan köylerin yararlanabilmesi, benzer sorunlardaki köyleri bir araya getirme, diğer köylere örnek olacak somut bir gelişme modeli ortaya koyma.	Kırsal alanda yaşayanların örgütlenmesi, idare ile işbirliği oluşturulması, hizmetlere fiziki ve mali gücü ile katılması, hizmetleri benimsemesi	Kırsal alanlarda kendine yeterli birimler oluşturulması, kırsal alanda kentin çekiciliğini azaltacak biçimde rahatça yaşanabilir bir duruma getirilmesi, kaynakların en akılcı biçimde işletilmesinin sağlanması	Tüm köylere ulaştırılmayana sosyal ve kültürel hizmetlerin merkez olarak belirlenen köyde toplanması ve çevre köylere ulaştırılması	Kırsal yerleşim yapısına daha rasyonel bir biçim vermek, toplulaştırmayı sağlamak, köye götürülen hizmetlerde etkinlik sağlamak, sanayileşmeyi kırsal alana yaymak, kırsal alanda iş olanakları yaratmak, sağlıksız kentleşmenin sakıncalarını gidermek ve tarımsal düzeni değiştirmek	Her bölgede 8 veya 10 köyün bir araya getirilmesi, bu köylerin merkezindeki köyün tarım kenti olarak planlanması; köylerin tarım kentinin de en yakın kentle ulaşımının sağlanması, tarım kentine tüm kamu olanaklarının götürülmesi ve buralarda tarım atölyeleri ile tarıma dayalı orta ölçekli sanayi tesislerinin kurulması
ÜST ÖLÇEKLİ PLANLA İLİŞKİSİ	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
HAZIRLAYAN	Merkez	Merkez	Merkez	Merkez	Merkez	Merkez
UYGULAMA YERLERİ	Ankara ve İstanbul’un bazı köyleri	1963 yılında Korkuteli (Antalya), Altınözü (Hatay), Terme (Samsun), Bünyan (Kayseri), Bolu Merkez ve Muş’ta toplum kalkınması çalışmalarına başlanmıştır. 1964 yılında ise Köyceğiz (Muğla), Ulukışla (Niğde), Hınıs (Erzurum), Tavas (Denizli), Maçka (Trabzon), Orta (Çankırı) ilçeleri seçilmiştir.	İzmir, Manisa, Diyarbakır, Uşak, Ş. Urfa ve Malatya illeri	Her ilde merkez köyler belirlenmiştir.	1978 yılında iki pilot bölgede köy-kent projesi hazırlanmıştır. Orman Bakanlığı sorumluluğunda Taşkesti (Bolu) ve Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığı sorumluluğunda Özalp (Van)’dır. 2000 yılında Ordu Mesudiye ilçesinde uygulanmıştır.	Uygulanmadı
UYGULAMA DÜZEYİ	Köy ve Köy Grupları	İlçe düzeyinde	Köy ve Köy Grupları	Köy ve Köy Grupları	Köy ve Köy Grupları	Köy ve Köy Grupları
MEKÂNSAL PLANLAMA İÇERİĞİ	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
GELİŞTİRME KURUMU	Köyüşleri Bakanlığı	Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	Köyüşleri Bakanlığı	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	CHP (III. BYKP)	MHP
KATILIM	Yerel Halkın Katılımına yer verilmedi.	Katılımcı bir yaklaşımla model geliştirildi. Ancak katılım başarı ile sağlanamadı.	Yerel Halkın Katılımına yer verilmedi.	Yerel Halkın Katılımına yer verilmedi.	Yerel Halkın Katılımına yer verilmedi.	Uygulanmadı ama proje aşamasında yerel halkın katılımı sağlandı.
GENEL DEĞERLENDİRME	<ul style="list-style-type: none"> • Merkezden hazırlanmış olmaları • Halk katılımını içermemeleri • Kırsal yerleşmelerde fiziki değişiklik yapılmasını ön plana alması • Olanakların sadece bir köyde toplanması • Koordinasyon, işbirliği, idari ve teknik kapasite yetersizlikleri			<ul style="list-style-type: none"> • Köylerin ekonomik olarak kalkındırılması boyutunun eksik kalması • Planlamanın genellikle köy ve köy grupları düzeyinde olması • Bölge planlama ile bağlantısının kurulmaması • Yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirilmemesi • Maddi olanakların uygulamada kısıtlı olması		

Kaynak: Çelik, Z. (2006: 67-68-69)’dan alınmıştır.

Türkiye’de kırsal alanda köylerin yeniden yapılandırılmasına yönelik politika yaklaşımları çizelgede gösterilmiştir (Tablo 64). Toplum kalkınması modeli dışında tamamının köy ve köy gruplarını içerdiği bu yaklaşımların tümünde kırsal alanda yaşayan nüfusun gelir düzeyini ve yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Özellikle kamusal hizmetlerin kırsala daha etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi için merkezi nitelikteki köylerin altyapı ve ekonomik olarak geliştirilmesi ve bu merkezlerden çevresindeki yerleşim birimlerine de hizmet götürülmesi esasına dayanmaktadır. Böylece seçilmiş olan merkezi özellikteki yerleşmenin altyapı gereksinimlerinin tamamlandığı ve kamusal hizmet birimlerinin götürüldüğü yer olması düşünülmüştür. Ülkenin çeşitli yerlerinde denenen bu yaklaşımlar çok çeşitli nedenlerle başarılı olamamıştır. Siyasi otoritenin seçimler öncesinde kırsala yönelik bildirgelerine de giren bu yaklaşım modelleri, gerek hazırlanışı gerekse uygulamasında yetersiz kalmıştır. Kırsalın yapılanmasına yönelik bu yaklaşımlar nüfus hareketleri açısından değerlendirildiğinde amacın kırsalın yaşam seviyesini geliştirilerek nüfusu yerinde tutmak olduğu anlaşılır. Yani göçü önleyici planlama anlayışı esas alınmıştır.

Türkiye’de 1960 sonrasında hazırlanan beşer yıllık kalkınma planlarının içeriğine baktığımızda kırsal alanlara yönelik çeşitli hedefler içerdiği görülür. Kırsal alanda kamusal hizmetlerin ulaştırılmasından toprak reformuna, üretim sürecindeki örgütlenmeden verim artışına kadar çeşitli konularda öneriler geliştirilmiştir. Belirlenen hedeflere erişilememiş de olsa kırsal alanlar her dönem dikkate alınmaya çalışılmıştır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında kırsal alanlar Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporuyla (KKÖİKR) ayrı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla daha önceki planlardan daha kapsamlı olarak ele alınan kırsal kalkınma planlaması AB’ye uyum çerçevesinde 2006 yılında hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) ilk defa resmi olarak ayrı hazırlanmış belge niteliğindedir. Bu planın daha sonra hazırlanacak olan Ulusal Kırsal Kalkınma Planı’na esas teşkil etmesi amaçlanmıştır. Hazırlanan strateji belgesinde ilk defa “**göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması**” ifadesiyle kırsalda yaşayan nitelikleriyle birlikte nüfusun ve nüfus hareketlerinin önemi üzerinde durulmuştur (DPT, 2006:4). Yine aynı belgede ülke kırsalında nüfusun azalması

üzerinde durularak göçlerin kıyılarda yer alan köylerde nüfus artışına, diğer bölgelerde azalmaya neden olduğu belirtilerek, çalışma çağındaki nüfusun göçe katılması sonucu kırsal alandaki nüfusun niteliklerinin göçten etkilendiği kabul edilmiştir (DPT, 2006:6). Bu durum bir yönüyle kırsal alanda hangi niteliklerde, ne kadar nüfusa, hangi araçlarla, nasıl bir kalkınma yaklaşımı üretilmesi gerektiği noktasında düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde kalkınma kavramı insanın yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçladığından, nitelikleriyle birlikte nüfusu konunun merkezine getirmiştir.

Bilindiği gibi iç göçlerin temel sebeplerinden birisini bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları oluşturmaktadır. İllerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeyleri iç göçte neden olduğu gibi göçün yönünü ve boyutlarını etkilemektedir. İlk defa IV. Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında fark edilerek Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kavramına yer verilmiş ve gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Daha sonraki kalkınma planlarında da yer verilen bu kavram günümüzde de belirlenen illerde çeşitli öncelik ve teşviklerle uygulanmaktadır. Ayrıca 1980 sonrasında uygulamaya geçilen Bölgesel Kalkınma Planları ile gelişmişlik farklarının azaltılması yönünde uygulamalar içermektedir. Halen uygulamaya devam eden bu projelerin başarılı olması durumunda nüfus gelişimi ve hareketleri (GAP'da görüldüğü gibi) etkilenecektir. Bölgesel kalkınma projeleri ile nüfusun başta istihdam olanakları olmak üzere ihtiyaçlarını bulunduğu yerde karşılayarak göçün önlenebileceği öngörülmektedir.

Türkiye'de kırsal alanında doğal kaynakların en verimli şekilde kullanımı ve yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik olarak 1970 sonrasında uygulanmaya başlanan projelerin başında kırsal kalkınma planları gelmektedir. Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama çalışmaları, köy ve orman yolları yapımı, içme ve kullanma suyu sağlama, üretim ve verimin artırılması, ağaçlandırma gibi alanlarda uygulamalar içeren projelerde kırsal nüfusun gelir ve yaşam düzeyini artırarak kırdan kente göçün önlenmesi amaçlanmıştır. Gelişmişlik düzeyi daha düşük seviyelerde kalan bir veya iki ili kapsayan kırsal kalkınma projeleri ulusal ve dış kaynaklı olarak DPT tarafından geliştirildiği gibi günümüzde sivil toplum örgütleri tarafından da geliştirilerek uygulanabilmektedir.

Kırsal alanlara yönelik uygulamalardan birisi de kırsal altyapıya yönelik olarak uygulamaya konan Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)'dir. Bir kırsal kalkınma uygulamasından çok altyapı eksikliklerinin tamamlanarak geliştirilmesini içeren bu projelerle kırsal alanda yol, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon gibi hizmetler merkezden aktarılan kaynakların yerelde uygulayıcılar (Köylere Hizmet Götürme Birliği) tarafından doğrudan kullanıldığı projelerdir. 2005 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılması sonrasında başlatılan KÖYDES projelerine nüfusu 10.000'in altında Belediyelerin Altyapılarını Destekleme Projeleri (BELDES) ile küçük kasabalar da dâhil edilmiştir (Ayanoğlu, 2008:133).

Türkiye'nin 1980 sonrasında dünya ile bütünleşme ve küreselleşmenin etkilerine bağlı olarak mekânın kullanımına yönelik planlama çalışmaları ve anlayışı, uluslararası boyut kazanmaya başlamıştır. Küresel finans merkezleri, ticaret politikaları, gümrük uygulamaları ve küresel rekabeti düzenleme çalışmaları, çokuluslu şirketlerin etkin hale gelmesi gibi yeni dünya düzeninin araçları kalkınma politikalarını küreselden yerele kadar iç içe geçmiş bir bütün halinde düzenlenmesini gerektirmektedir. Ayrıca AB'ye girmek için müzakerelerin başladığı son zamanlarda kırsal alanlara yönelik kalkınma planlamalarının birlik müktesebatı çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda yeni bölge ayırımı (Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi- NUTS) yapılarak her bir bölgede kırsal kalkınma çalışmalarını koordine etmek üzere "*Kalkınma Ajansları*" kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de kırsala yönelik planlama zamanla sürekli değişim gösterirken günümüzde ise küresel bir boyut olarak devam etmektedir. Amaç ise kırsalı daha yaşanabilir hale dönüştürebilmek olarak özetlenebilir. Böylece kır ile kent arasındaki farkın azaltılarak kırdan kente göçü önlemek de amacın diğer parçasını oluşturmuştur. Türkiye'de göçün önlenmesine yönelik ifadeler başlangıçta önemsizmediği gibi çok fazla yer de verilmemiştir. Ancak ne zaman göçle birlikte kentlerde hızla artan nüfusa bağlı olarak sorunlar ortaya çıkmaya başlamış, o zamandan itibaren çözüm olarak da kırdan göçün önlenmesi gerektiği düşüncesi giderek kuvvetlenmiştir. Kente gelen nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan altyapı hizmetlerinin yetersiz kalması, gecekondulaşma, sosyal ve toplumsal sorunlar gibi pek çok sorun yöneticileri (özellikle yerel yönetimler) çözüm olarak göçün kaynak

sahası olan kırsalın kalkındırılması gerektiğinin önemsenmesine yol açmıştır. Bununla birlikte kentlere göçün önlenmesine yönelik çözüm olarak giriş-çıkışı kontrol etmek için vize uygulaması (özellikle İstanbul için) tartışılmış, fakat yasal olarak seyahat ve yaşam hakkını kısıtlayan böyle bir düşünce uygulanmamıştır. Dünya’da bazı sosyalist ülkelerde (Çin) bu düşünce uygulanmıştır.

Kırsal alana yönelik planlama çabalarının bazı yönleriyle gerçekçi olmaktan uzak olduğu söylenebilir. Bunlardan belki de en önemlisi mekânsal yönünün ihmal edilmiş olmasıdır. Genellikle merkezîyetçi bir anlayışla üretilen planlarda yerelin mekânsal farklılıklarını gözden uzak tutmaktadır. Katılımcılığın ise sınırlı veya hiç olmadığı durumlarda sahiplenme olmadığı için halka rağmen kalkınma anlayışı sergiler duruma düşülmektedir.

İç göçlerin ülke gündemindeki eski önemini kaybetmiş gözükmekle birlikte son zamanlarda bazı olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle kentlerdeki göçmen kökenli nüfusun sosyal ve toplumsal sorunlardaki yeri yerel yöneticiler (belediye başkanları) için önemini korumaktadır. Bu bağlamda bazı belediyeler tarafından kente göç eden nüfusun uyumuna yönelik projeler (İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa Büyükşehir Belediyeleri tarafından yürütülen AB destekli “İç Göç Entegrasyon Projesi (İGEP), Zeytinburnu Belediyesi öncülüğünde yürütülen AB destekli “Göçle Gelen Ailelerin Şehir Hayatına Uyum İçin Belediyeler Arası Diyalog Projesi”), araştırmalar hatta sempozyumlar (Zeytinburnu Belediyesi tarafından düzenlenen “Uluslararası Göç Sempozyumu 2005”, “Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu 2007”) yapılmaktadır.

İç göçün kentlerde ortaya çıkardığı sorunlara basında sık sık rastlanırken zaman zaman ülke yönetiminde de konu gündeme gelmiştir. Nitekim 18 Nisan 2005 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında sonuç bildirgesinde konuya şu şekilde yer verilmiştir:

(b) Son yıllarda yoğun olarak yaşanan iç göçün nedenleri ve özellikle büyük kentlerde yarattığı sorunlar ele alınmış, göç alan ve veren kentlerin sorunlarına çözüm getirecek önlemlerin ivedilikle yaşama geçirilmesinin önemi vurgulanmış; (<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2005/18nisan2005.htm>
Erişim: 30.08.2009)

İç göçlerin yönetilmesi noktasında son zamanlarda bir diğer gelişme ise DPT’nin görüşleri doğrultusunda İç İşleri Bakanlığı tarafından ülkemizde yaşanan iç göçün bir göç politikası oluşturulması, göçün yol açtığı ekonomik, sosyo-kültürel ve

fiziki sorunlar ile asayiş ve kamu düzenine ilişkin sorunların çözümüne yönelik olarak “İç Göç Eylem Planı” hazırlanmıştır (İç İşleri Bakanlığı, 2007:67). Hazırlanan eylem planı uygulamaya konulmuştur. Planının içeriğine erişilememiş olmakla birlikte kapsamı şu şekilde belirlenmiştir:

- (1) Göçün kontrol edilmesi ve yönlendirilmesini esas alan bir "göç politikası" oluşturulması,
- (2) Alınacak tedbirlerin yasal, yapısal ve finansal boyutlarıyla bir bütün içerisinde değerlendirilerek, göç alan ve göç veren illere yönelik özgün stratejiler geliştirilmesi,
- (3) Göç veren bölgelerimizdeki “yüksek doğurganlık oranını”, ülke ortalamaları seviyesine çekebilmek amacıyla uygulanan “aile planlaması” çalışmalarının, eğitim, sağlık ve sosyal yardım programlarıyla uyumlu olarak bir bütün içinde ele alınması,
- (4) Bölgelerin şartları dikkate alınarak alternatif cazibe merkezi olabilecek iller belirlenmesi, bu illerde istihdam sağlayıcı yatırımlar ile eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerinin götürüldüğü gecekondu önleme bölgeleri oluşturulması ve göç hareketinin bu bölgelere yönlendirilmesi,
- (5) Gecekondu ve varoş niteliğindeki yeni yerleşimlerin oluşmasına kesinlikle izin verilmemesi,
- (6) Toplu Konut İdaresinin, özellikle yoğun göç alan ve çarpık kentleşmenin olduğu illerde çalışmalarını yoğunlaştırması ve yerel yönetimler işbirliğiyle yürütülen gecekondu dönüşüm projelerine hız verilmesi,
- (7) Yoğun göç alan illerimize yönelik güvenlik tedbirleri belirlenirken, konunun sosyal ve ekonomik boyutları ile bir bütün olarak değerlendirilmesi, (<http://www.arem.gov.tr> Erişim: 30.08.2009)

İç göçlere yönelik politika oluşturma ve planlama yapma gereğinin farkına varılarak yasal olarak düzenlemelerin içine girilmiş olması önemli bir aşamadır. Göçlerin olumsuz etkilerini dikkate alarak göçlerin yönlendirilmesi ve yönetilmesini esas alacak “*politika oluşturmaya*” amaçlaması konunun önemini yönetsel olarak kavrandığını göstermektedir. Alınacak önlemlerin yerele özgü esneklikler içerecek olması, göçün alternatif merkezlere yönlendirilmesinin vurgulanması, sosyal ve ekonomik boyutlarını dikkate alan bütüncül yaklaşım ve hazırlanması aşamasındaki kurumlar arası işbirliği ve katılımcılık planlama aşamasında dikkat edilen noktalardır.

Göç sonrasında ortaya çıkan sorunlar “*ekonomik ve sosyal sorunlar*”, “*fiziki sorunlar*” ve “*asayiş ve kamu düzenine*” ilişkin sorunlar olarak 3 ana grupta toplanmıştır. Bunlardan fiziki sorunlardan “*göç veren bölgelerdeki atıl kalan kamu yatırımları (okul, yol, sağlık evi vb)*” ile “*tarım ve hayvancılığın olumsuz yönde etkilenmesi*” olarak kırsaldaki sonuçlarına dikkat çekilmiş olması sevindiricidir.

(<http://www.arem.gov.tr> Erişim: 30.08.2009). Eylem planının tamamına erişilemediğinden buna karşın ne tür önlem ve uygulamalar geliştirileceği konusunda bir bilgiye sahip değiliz.

Planlama ve politika üretmenin gereği mevcut bir sorunu veya durumu tanımlamak gerekir. Bu ise ilgili konuya ait sağlıklı, güvenilir bilgi birikimi ve veri ile mümkündür. Konumuz açısından yaklaşıldığında Türkiye’de şimdiye kadar gerek nüfus miktarı gerekse nüfus hareketleri belli aralıklarla yapılan nüfus sayımları ile elde edilmekteydi. Bu verilerin sağlıklı olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte çok daha kısa süreli olmaması, en küçük mekânsal üniteye kadar inmemesi, verilen bilginin doğru olup olmaması gibi pek çok nedenle mevcut durumu doğru bir şekilde tespit etmek çok güçtür. Nüfus ve nüfus hareketleri konusunda son zamanlarda bir diğer olumlu gelişme, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nin (ADNKS) 2007 yılında kurularak uygulanmaya başlanmış olmasıdır. Böylece herhangi bir yerde istenilen anda nüfus bilgisine erişebildiği gibi yine nüfus hareketleri de güncel olarak takip edilebilmektedir. Adres beyanı esasında derlenen nüfus bilgilerinin bireyin kamusal hizmet alımında kontrol edilmesi bilginin doğru ve güncel kalmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece birey her türlü adres değişikliğini bildirmek durumunda olduğundan nüfusun hareketini zaman ve mekân olarak en küçük birime kadar indirgeyerek izleyebilme olanağına sahip olunmuştur.

4. EMİRDAĞ İLÇESİ KIRSAL ALANINDA GÖÇÜN ETKİ VE SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kırsal alanın yeniden organizasyonunda doğal ortam özellikleri yanında sosyo-ekonomik nitelikleri ve göç eğilimleriyle mevcut nüfus esas oluşturmalıdır. Bu yaklaşım, artma eğiliminde olan nüfusa sahip alanlar için başta kaynakların paylaşımı ve aşırı kullanımı şeklinde çok çeşitli sorunsala yol açarken; azalma eğiliminde olan nüfusu olan alanlarda bu defa üretimin devamlılığını sağlayacak işgücü ihtiyacı, makineleşme, tarımsal arazi kullanımı, kamusal hizmetlerin sunumu, idari yapılanma gibi konularda düzenlemeleri gerektirir. Türkiye’de kırsal alanların önemli bir bölümü 1960’lı yıllara kadar artan nüfusun etki ve sorunlarını çözme yönünde çaba sarf edilmiştir. Bu tarihten sonra bugün aradan geçen yaklaşık 50 yıllık süreçte bazı yörelerde etkili olan göçler sonrasında nüfus önemli ölçüde azalma göstermiştir. Gelecekte de büyük ölçüde aynı yönde eğilim gösterecek olan göçler, hâlâ çok yüksek olan kırsal nüfusun daha da azalmasını ortaya çıkaracaktır. Sonuçta göç sürecinin geride kalan kırsal alanlar üzerinde, pek çok etki ve sonuçları gözlenebilmektedir. Göç sürecinin kırsal üzerindeki etkilerini ve sorunlarına yönelik çözüm önerileri mekânın mevcut nüfusa ve bu nüfusun niteliklerine göre bütüncül ve katılımcı bir yaklaşımla yapılacak olan kırsal planlama çalışmalarıyla mümkündür. Kısaca geliştirilecek yaklaşımlar, kırsalda geride hangi niteliklerde ne kadar nüfus, nerelerde ve nasıl bir tarzda yaşayacağını öngören bir yaklaşımla yeniden ele alınmalıdır. Başka bir ifadeyle göçler sonrasında değişen insan-kaynak, kaynak kullanım dengesinin, yeniden belirlenen amaç çerçevesinde hangi araçlarla sağlanacağını belirlenmesi gerekir.

Emirdağ ilçesinde göç sonrasında kırsaldaki etkileri ve bunlara yönelik planlama önerilerini doğal, beşeri ve ekonomik olmak üzere üç ana başlıkta toplamak mümkündür.

İlçede göç sonrasında ortaya çıkan etkilerden birisi **doğal ortam üzerindeki nüfus baskısının azalmış olmasıdır**. Nitekim ilçenin yerleşme tarihi süreci içinde özellikle orman alanları tahrip sonucu giderek daralmıştır. Konutlarda yapı malzemesi yanında ısınmak için yakacak olarak kullanmak ve tarım arazisi elde etmek amacıyla ağaç kesimi orman alanlarının daralmasına yol açmıştır. Gerek ormanların korunması ve geliştirilmesine yönelik politikalar gerekse nüfusun

azalması sonucu bu baskı günümüzde ortadan kalkmıştır. İlçede Sakarya Havzası tabanındaki dalgalı dolgu düzlükleri dışındaki alanlarda yer alan meşe, ardıç ve karaçamların hâkim olduğu bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle bugün Emirdağları'nın yüksek kesimlerinde lekeler halinde olan kalan orman örtüsünün, yeniden eski doğal haline dönüştürülmesi için ağaçlandırma yapılmalıdır. Ağaçlandırılmada sahanın asli türleri esas alınmalıdır. Bu süreç aynı zamanda geride kalan nüfus için belli bir süre istihdam imkânı oluşturacaktır. Yine böyle bir girişim özellikle havza tabanı dışındaki tüm köylerin doğal peyzaj değerini artırarak bu köylerde uzun vadede mevsimlik veya kesin geriye dönüş göçlerini artırıcı katkı sağlayabilir. Doğal ortamda ağaçlandırmayla başlayan değişim, yaban hayatı, su kaynakları, erozyonun hızının azaltılması gibi doğal ortamın diğer boyutlarını şekillendirecektir. Aynı süreç sahada insan-doğal ortam etkileşiminin doğa lehine yeniden kurulmasını sağlamış olacaktır. İlçede oluşturulacak bir ağaçlandırma girişimi göç edenler tarafından da destek bulacaktır. Zira ilçenin yurtdışına en çok göç edenleri tarafından Karacalar köyünde Satı Köse-Hacer (Baş) Köse Çamlığı, Gömü'de EYAD Gurbetçi Ormanı, Demircili köyünde Demircili Gurbetçi Ormanı adlarıyla bilinen orman alanları oluşturulmuştur. Böylece göç sonrasında geride tahrip edilerek çıplak hale gelmiş bir doğal ortam yerine, orman örtüsüyle kaplı yeşil bir saha bırakılmış olacaktır.

İlçede nüfus artışı döneminde **eğimli yamaçlar tarım alanına dönüştürülmüştür**. Göçlerle birlikte nüfusun azalmasıyla tarıma elverişli olmayan, taşlı ve sığ bir toprak tabakası olan bu sahalar günümüzde terk edilmiştir. Havza tabanında yamaç ve dağlık alanlara geçişte yer alan bu terk edilmiş tarım alanları, başlangıçta orman alanlarına karşılık gelmekteydi. Bugün ise tarımsal faaliyetler kısa bir süre yapıldıktan sonra terk edildiğinden genellikle mera olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla kırsal alana yönelik planlama çalışmalarında bu sahaların, arazi kabiliyetlerine göre kullanım biçimi belirlenmeli ve sınırları oluşturulmalıdır. Tarımsal faaliyetlerin kontrollü olarak özellikle dikili tarıma (yer yer taraçlama yapılarak) daha elverişli olan bu alanlar meyvecilik için uygundur. Plato yüzeyleri ve yamaçlardaki köylerde ek bir ekonomik faaliyet alanı olarak nüfusa da önemli katkı sağlayacak olan bu yaklaşım hayali olmadığı gibi, halkın da önceleri gerçekleştirdiği bir faaliyettir. Arazi çalışmaları sırasında bu kesimde yer alan Dereköy, Karacalar, Tezköy, Demircili, Bademli gibi köylerde bugün kendi haline bırakılmış **bademlik**

alanlara rastlanmıştır. Bademli kasabasına adını veren bu tip bir meyvecilik için çeşitli girişimler desteklenerek organize edilebilir ve pazar olanaklarının sağlanmasıyla yörede bir başka gelir kaynağı oluşturulabilir. Bu noktada Afyonkarahisar ilinin Sultandağı ve Çay ilçelerinde başta kiraz olmak üzere meyvecilik konusunda gelinen noktada edinilen bilgi birikimi önemli katkı sağlayacaktır. Yine aynı saha **bağcılık** için oldukça uygun olup geçmişte başarılı denemeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle Karacalar köyünde üretilen üzümün kalitesi hâlâ ilçe halkı tarafından hatırlanmaktadır. Ayrıca son zamanlarda aynı sahadaki birkaç köyde **ceviz ağaçlarından** oluşan meyve bahçesi oluşturma girişimleri gözlenmiştir. Eğimin daha az olduğu havza tabanına geçişteki köylerde yeraltı suyu ile yapılan sulamayla ceviz yetiştirmek mümkün olabilmıştır.

Emirdağ ilçesinde **arazi kullanım paterni de göç sürecinde değişime uğramıştır**. Nüfusun artış ve azalışının kırsal alanın arazi kullanımı tiplerine yansıyan sonuçları olmuştur. İlçe alanının iskâna açılması ile başlangıçta mera ve orman alanları tarım alanına dönüştürülmeye başlanmıştır. Artan nüfusla birlikte eğimli yamaçlarda tarıma elverişli olmayan marjinal sahalar tarıma açılmıştır. Göç süreci ile birlikte daha önce tarıma açılmış eğimli sahalardaki marjinal tarım alanlarının bir kısmı terk edilerek mera haline gelmiştir. Bu alanların gelecekte nasıl kullanılacağı önemli bir sorundur. Belli bir eğime ve sığ toprak tabakasına sahip olan bu alanların bugün terk edilmiş olması erozyonu biraz daha tetikleyebilir. Ulusal ölçekte hazırlanacak arazi kullanımı politikası ve eylem planı ile bu tür alanlar kabiliyetlerine göre yeniden üretime kazandırılabilirdiği gibi orman alanlarına da dönüştürülebilir. Buna karşın göçe bağlı olmamakla birlikte sulanabilen tarım alanları giderek genişlemiştir. Taban suyuna ulaşılabilen alüvyal dolgu alanlarında açılan kuyularla yer altı suyuna ulaşılmış ve sulamada kullanılmaya başlanmıştır. Şekerpancarı ve ayçiçeği gibi sanayi ürünlerinin ekim alanı genişlemiş ve bu köylerde gelir seviyesi yükselmiştir. Sadece ilçeyi değil tüm Yıkırı Sakarya Havası'nı içine alan geniş ölçekli bir sulama projesi tarımsal üretim deseni yanında geliri de önemli ölçüde artıracaktır. Ekonomik anlamda böyle bir değişim nüfus gelişimi ve hareketlerine yansıyan sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Tarım arazilerinin mülkiyet dağılımı da göç sürecinde belirgin bir şekilde etkilenmiştir. Azalan nüfusla birlikte geride kalan çiftçi başına düşen işlenen

arazi miktarında artış meydana gelmiştir. Zira göç edenlere ait tarım arazilerinin bir bölümü geride kalan çiftçiler tarafından satın alınmıştır. Diğer kısmı ise yine geride kalanlar tarafından kiralama veya ortakçılık yoluyla işlenmektedir. Bununla birlikte yurtdışına göçün başladığı 1960 ve 1970'li yıllarda göç edenlerin bir kısmı da elde ettikleri birikimleriyle köylerinde tarım arazileri satın almışlardır. Başka bir ifadeyle yurtdışına ilk göç edenler birikimleriyle köylerinde tarım arazisi satın alarak sahip oldukları tarım alanlarını genişletmiştir. Günümüzde yatırım tercihlerinin değişmesine bağlı olarak bu eğilim görülmemektedir.

Çiftçi nüfusunun azalmasına bağlı olarak hane başına düşen tarım alanında artışlar olmasına rağmen büyük ve modern tarım işletmelerinden oluşan bir tarımsal yapı dönüşümü gerçekleştirilememiştir. Göç edenler hâlâ köylerinde sahip oldukları arazileri ellerinde tutmaktadırlar. Ayrıca miras uygulamasına bağlı olarak ilçenin özellikle sulanabilen tarım alanlarında parçalanma devam etmektedir. Dolayısıyla nüfusun önemli bir kısmı göç etmesine rağmen arazi mülkiyetinde gerekli yasal düzenlemelerle istenilen düzeyde üretim yapabilen büyük işletmeler oluşturulamamıştır. Tarımsal destek sistemlerinin arazi mülkiyeti sahibine yapılması şehirde yaşayıp, tarımla ilgisi olmadığı halde köyde arazisi olan göçmelerin destek almasına neden olmaktadır. Tarımsal üretimin sorunsallarından birisi olan parçalı tarım arazilerinin azaltılması ve belli büyüklüklerde ticari tarım işletmelerinin oluşturulması gerekmektedir. Bunun için gerçekte çiftçinin tanımlanarak arazi mülkiyeti esasına dayanan işletim sisteminin düzenlenmesi gerekmektedir. Çiftçinin yasal olarak tanımlanması yapılarak, arazi sahibinin toprağı üzerindeki kullanımını istediğı gibi belirleyecek tek karar verici olması önlenmelidir. Böylece belli büyüklüklerde işletmelerden oluşan arazi sahibinin kullanım hakkını bu işletmelere devrettiğı bir sistem oluşturulmalıdır. Arazi sahibi kendisi işlesin veya işlesin yasal olarak çiftçi ve tarımsal işletme tanımlanmalı ve her ikisinin geliştirilerek devamlılığının sağlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılarak tarım politikaları üretilmelidir. Böylece yapılacak her türlü destekleme başta olmak üzere az sayıda çiftçi tarafından büyük arazilerin işletildiğı bir üretim sistemi oluşturulmuş olunacaktır. Bugün ülkemizin bazı yörelerinde sermaye sahipleri tarafından sulanabilen, verimli tarım arazileri satın alınarak geniş çiftlikler oluşturulmakta ve

üretim ise üst düzeyde makineleşme ve yörede yaşayan kırsal nüfusun işgücünden yararlanılarak gerçekleştirilmektedir.

Kırsal alanda nüfusun geçim kaynaklarından birisi mera hayvancılığı olup, ilçenin özellikle havza tabanı dışında kalan yamaç köylerde yaygındır. Hayvancılığın asıl geçim kaynağı olduğu bu köylerde önceleri yaz mevsiminde yaylaya çıkılmaktaydı. Nüfusun azalması yanında tarımsal ve hayvansal üretime dönük ulusal politikaların da etkisiyle gerileyen bu faaliyet, bugün yaylacılığın geleneksel anlamda neredeyse sona ermesine neden olmuştur. Böylece bir dönem yayla olarak kullanılan sahalar günümüzde önemli ölçüde terk edilmiştir. Emirdağları'nın zirveler kesiminde genişleyen yayla alanlarına çıkan aile sayısındaki azalma doğal olarak otlatılan hayvan sayısında da azalmayı ortaya çıkarmıştır. Ekonomik anlamda üretimin azalmasına karşılık gelse de meralardaki aşırı otlatmanın oluşturduğu baskı bu süreçte azalmıştır. Mera hayvancılığının bu gerilemesine karşın modern tesislerde üretimin yapıldığı ahır hayvancılığı geliştirilememiştir. Mevcut ahırlarda üretim ise başta aile ihtiyacını karşılamak ve üretim fazlasını pazarda satmak eksenli küçük aile işletmeciliğine dayalıdır. Afyonkarahisar ili ahır hayvancılığı ve hayvansal üretim konusunda önemli bir düzeye gelmiş olmasına rağmen bunu Emirdağ ilçesi için söylemek mümkün değildir. Tarımsal üretimde olduğu gibi hayvansal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi sürecini içeren sanayi tesislerin olmayışı yanında üretim ve pazarlama sürecine yönelik örgütlenememe de hayvancılığın istenilen düzeye gelmemesinde etkili olmuştur. Bu anlamda ilçede süt, peynir ve et işleme tesisleri kurulmasına ihtiyaç vardır. İlçede geniş alanlarda buğday ve arpa gibi tahılların üretiliyor olması, hayvan yemi temini açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Mera hayvancılığındaki azalma aynı zamanda gerek havza tabanında gerekse dağlık sahadaki **hayvancılık fonksiyonlu dönemlik yerleşmelerin terk edilmesini** ortaya çıkarmıştır. Özellikle Emirdağları güneybatısındaki kalker plato sahasında çok sayıda ağıl günümüzde kullanılmamaktadır. Benzer bir şekilde Emirdağları üzerindeki yaylalarda da benzer bir durum söz konusudur. İlçede Türkmen ve Yörüklerin yerleşik hayata geçişi öncesinden beri var olan yayla ve kışlak arasındaki yer değiştirme şeklinde devam eden geleneksel yaşam biçimi günümüzde ortadan kalkmak üzeredir. Bu yaşam tarzı aynı zamanda hayvansal ürün üretiminin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Zira geleneksel yayla ve yaylacılık, ülkemizin her yöresinde

farklı tip ve şekillere bürünen, gündelik yaşamdan sözlü edebiyata, müziğe kadar çok çeşitli yönleri olan kırsal hayatın bir alt kültürüdür. Emirdağ ilçesi bunun geçmişte yaşandığı örneklerden birisini oluşturmaktadır. Yayla yaşamı ve kültürüne dair kendine has özellikler (ilçede Türkmenlerin yaylada barınma amaçlı kullandıkları “*topak ev*” bunlardan birisidir) barındırmaktadır. Doğal ortamın ve peyzajın korunması gereken varlıkları gibi, farklı tiplerde geleneksel yaşam tarz ve tiplerinin benzer bir yaklaşımla desteklenmesi ve sürdürülmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ilçede yaylacılığı kültürel anlamda tüm yönleriyle yansıtan müze tarzında bir tanıtım merkezi yanında, yapılan kırsal kalkınma planlamalarında bu yaşam tarzının sürdürülmesine yönelik çalışmalara yer verilmelidir.

İlçenin yarı-kurak iklimi ve buna bağlı ortaya çıkan su sorunu kırsalında sosyo-ekonomik yaşamını şekillendirmiştir. Özellikle havza tabanındaki köylerde gerek içme ve kullanma suyu gerekse tarımsal üretimde sulama suyunun yetersizliği göçte itici bir faktör olmuştur. Yerüstü su kaynaklarının çok yetersiz olduğu ilçenin havza tabanı köylerinde su ihtiyacı geçmişten beri yer altından açılmış olan kuyulardan karşılanmaktadır. İklimsel anlamdaki salınımlar (özellikle kuraklığın yıllar arası değişimi) başta su kaynakları ve üretimi doğrudan etkileyeceğinden göçü tetiklemiştir. Nüfusun azalmasına karşın özellikle başta Çıldırım Deresi vadisi olmak üzere alüvyal dolgu alanlarında çok sayıda açılan kuyu ile günümüzde gerek içme ve kullanma suyuna erişim artırılmış, gerekse sulanan tarım alanı genişlemiştir. Şekerpancarı, ayçiçeği gibi sanayi ürünleri yanında tahıllarda da üretim ve verim artışı gerçekleştiğinden elde edilen gelir de artış göstermiştir. Sulanan geniş tarım alanlarına sahip köylerde nüfus daha fazla olduğundan göçten daha az etkilenmişlerdir. Hatta bu köylerde tarımsal üretimin bazı aşamalarında mevsimlik işçiye ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla ilçede tarımsal üretimin artırılması için olduğu kadar göçün boyutlarının azaltılması için de çeşitli ölçeklerde sulama projeleri gerçekleştirilmelidir. Yerüstü su kaynakları açısından çok sınırlı olan ilçede en önemli akarsu ilçenin doğusundan geçen Sakarya Nehri'dir. Çifteler ilçesinde Pınarbaşı kaynağından beslenen Sakarya Nehri'nin debisi büyük ölçekli bir sulama projesi için yetersiz kalacaktır. Yerüstü su kaynakları yetersiz olan ilçede sulama için tek kaynak yer altı suyudur. Yer altı suyu rezervine göre yeni açılacak kuyularla sulanan alanlar bir ölçüde daha genişletilebilir. Eğer sulama imkanları

geliştirilemiyorsa kuru tarımda ilçenin toprak özelliklerine göre kuraklıktan en az etkilenen tahıl türlerinin denenerek yaygınlaştırılabilir. İlçede 1990'lı yıllarda nadas alanlarının daraltılmasına yönelik olarak kuraklığa daha az etkilenen nohut, mercimek gibi ürünlerin ekiminin yaygınlaştırılmasına yönelik projeler yapılmıştır. Bu ürünlerinin gelirinin düşük olması ve işgücüne ihtiyaç duyması gibi nedenlerle başarılı olduğunu söylemek güçtür. Son zamanlarda ilçede kuraklığa dayanabilen, küspesi hayvan yemi olarak değerlendirilebilen bir yağ bitkisi olan aspir üretimi yapılmaya başlanmış olması önemli gelişmedir.

Kırsal alanda göçün bir diğer etkisi ise **kırsal yerleşmelerden bazılarının terk edilmiş veya terk edilme sürecinde olmasıdır**. Özellikle bazı köylere bağlı mahallelerin tamamen boşalmış olduğu görülür. Köylere göre nüfusu genellikle daha az olan mahallelere götürülen hizmetler daha sınırlı olduğundan yaşam standartları daha düşük düzeydedir. Geçim kaynakları açısından da daha sınırlı imkânlarla sahip olan mahallelerin bir bölümü verilen göçlerle günümüzde terk edilmiştir. Benzer bir süreç sonrasında köyler için gerçekleşmek üzeredir. Göç süreci aynı hız ve tipte devam ettiğinde yaşanan geride kalan nüfusun ölümleri sonrasında, mahallelerden yaşanan boşalmanın ilçenin bazı köylerinde de çok yakında ortaya çıkacaktır. Sonuçta ilçedeki mahalle ve köy sayısındaki göçle boşalma sonucu bir azalma meydana gelecektir. İlçede günümüzde 5'i belediyesi olan toplam 75 köy ile 25 adet mahalle bulunmaktadır. 20,5 km²'ye 1 daimi kır yerleşmesi düşmektedir ki, bu değer havza tabanında daha da düşmektedir. Emirdağ ilçesindeki birim alana düşen köy sayısının bu kadar fazla olması, ülkemizde kırsal yerleşmelerin dağınık ve çok fazla olduğu gerçeği ile örtüşmektedir. Kırsaldan verilen göçler sonrasında köylerin bir kısmı tamamen terk edileceğinden gerek yerleşme sayısında gerekse köy idari ünitesi sayısında azalma ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla gelecekte lokasyon olarak en uygun, üretim olarak en yüksek potansiyele sahip, sosyo-ekonomik nitelikleriyle en avantajlı ve daha genç ve fazla nüfusa sahip köyler daha uzun süre varlığını devam ettirebileceklerdir. Sonuçta göç sonrasında yerleşmeler bir seçilime uğrayarak geride daha az sayıda ve daha gelişmiş niteliklere sahip yerleşmeler kalacaktır. Bu durum kırsal yerleşmelerin yeniden düzenlenmesi ve kırsal kalkınma planlamalarında üzerinde dikkatle durulması gereken ipuçları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla gelecekte hangi yerleşmelerin daha uzun süre var olacağını tespit ederek altyapı ve

yatırım tercihlerinde önceliklerin bu yerleşmelere verilmesi gerekir. İlçede bu daha çok Çıldırım Deresi vadisinde kalan köyler için geçerli olacak gibi görünmektedir.

İlçe köylerinden olan göçler sonucunda köylerin **nüfusundaki aşırı azalma ve yakın gelecekte kimsenin sürekli olarak yaşadığı yer olmaması idari açıdan da bazı sonuçlar ortaya çıkacaktır**. Bazı köylerin idari yapılanmadaki yeri tekrar gözden geçirilerek köy tüzel kişiliğinin kaldırılması gündeme gelecektir. Bu durum köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılması hakkındaki maddede göçlere bağlı köyün boşalmasının da bir etken olarak yer verilmesine neden olmuştur. Nitekim 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre 11.05.1988 tarihinde yayınlanan “**Sımr Anlaşmazlığı, Mülki Ayrılma ve Birleşme ile Köy Kurulması ve Kaldırılması Hakkında Yönetmelik**” bu durumun hukuki çerçevesini oluşturmaktadır. Bu kanunun 40. maddesine göre oluşturulan yönetmeliğin (D) bendine göre “*Ekonomik veya sosyal sebeplerle halkın, bulunduğu yerleşik yeri terk ederek ekonomik odaklara göç etmesi sonucunda o köyde yerleşik kimsenin kalmaması*” durumunda köyün tüzel kişiliği kaldırılabilir (http://www.illeridaresi.gov.tr Erişim: 08.06.2009). Göçün köyde neden olabileceği boşalmanın köy tüzel kişiliği açısından yasal bir çerçeve oluşturmakla birlikte oldukça yetersizdir. Zira bazı köylerde geride iktisadi olarak faal olmayan ve yaşlıların kaldığı birkaç haneden oluşan nüfusun kaldığı köylerin durumu belli olmadığı gibi bazı köylerde yaz mevsiminde nüfus bulunurken, diğer mevsimlerde birkaç hane bulunmakta veya kimse kalmamaktadır. Hatta bazı köy muhtarları yılın bir bölümünü şehirde geçirmektedirler. İlçenin bazı köyleri (Dağınık, Tepeköy, Topdere, Güney vb.) bu durum yakın bir zamanda gerçekleşecektir. Fakat buna benzer örnekler Türkiye'nin çeşitli kesimlerinde yaşanmakta ve zaman zaman basında yer alabilmektedir. Nitekim Bursa'nın Büyükorhan ilçesine bağlı Çökene Köyü buna bir örnek oluşturmaktadır. Göç süreci sonrasında geride 7 kişi kalmış ve köy muhtarı köydeki nüfusun hepsinin 70 yaşının üzerinde olduğunu dolayısıyla bu kişilerin bakıma ihtiyacı bulunduğunu bu nedenle köyün tüzel kişiliğinin kaldırılarak yaşayanların başka bir yere taşınmasını istemiştir (http://www.haberler.com/koyun-nufusu-7-ye-dusunce-haberi Erişim: 08.06.2009).

Köyde az sayıda yerleşik nüfusun kalması durumunda ortaya çıkan yasal sorunlardan birisi de **muhtarlık seçiminin** yapılmasıdır. Yüksek Seçim Kurumu'nun 05.07.2004 tarihli ve 2373 sayılı “*bir köyde seçim yapılabilmesi için, seçilme*

yeterliliğine sahip en az dokuz (9) kişinin olması gerektiğine ve ayrıca köyün tüzel kişiliğinin varlığını koruyor olmasının, bu sayının zorunluluğunu ortadan kaldırmayacağı...” kararı gereği nüfusu azalan köylerde muhtarlık hizmetlerinin nasıl yürütüleceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu durumda ilgili köyün 442 sayılı Köy Kanununun 89. maddesine göre *“bîr köyde seçim hakkı olanların yarısından bir fazlasının, köyün tüzel kişiliğinin kaldırılarak yakın bir köye veya belediyeye bağlanmasını istemeleri,”* kararına göre köyün tüzel kişiliğinin devredilebileceği belirtilmiştir. İlçede başta Dağınık, Güney, Topdere, Tepeköy, Hisar, Ümraniye köyleri olmak üzere çok yakın gelecekte, ilçenin kuzey kesimindeki diğer köyler ise daha sonrasında köy tüzel kişiliklerini devretmek durumunda kalacaklardır.

İlçede **belediye örgütüne sahip yerleşmelerin göç süreci sonrasında nüfuslarının azalması belediyeleri kapatılma durumu** ile karşı karşıya getirmiştir. 29 Mart 2009 tarihinde yapılan yerel seçimler öncesinde nüfusu 2.000’in altına düştüğü için 5747 sayılı **“Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”** ile Adayazı (2008’de 544 kişi), Aşağıpiribeyli (2008’de 1.235 kişi) ve Bademli’de (2008’de 799 kişi) belediyelerin kapatılması gündeme gelmiştir. Yurtdışına göçün tipik olarak görüldüğü Davulga (2.773 kişi) ve Gömü’de (2.359 kişi) ise nüfus çok da fazla değildir. Dolayısıyla bu yerleşmelerde belediyeler görevlerini gerçekte yerine getirmede yetersiz kaldığı gibi devamlılıkları da, göçün gelecekteki yönü ve hızının aynı şekilde devamına bağlı olarak mümkün olamayabilecektir. Dolayısıyla bu yerleşmeler de mevcut yasal çerçeve içerisinde yapılacak düzenlemelerle yeni şekle kavuşturulmalı veya kapatılarak muhtarlıkların olanakları ve hizmet alanları genişletilmelidir.

Emirdağ ilçesi **kırsalından dışarıya olan göçlerin en doğal sonucu nüfusun azalmasıdır**. İlçe kırsalı genelinde nüfus 1965’de ulaştığı en yüksek değerine göre % 50 oranında azalmıştır. Bu oran, verilen göçün boyutlarına göre köylerin birinden diğerine önemli değişiklikler göstermektedir. Nitekim ilçeye bağlı 19 köyde nüfus % 80’den daha fazla oranda azalmıştır. İlçe merkezinin yanı sıra Davulga ve Gömü dışında ilçedeki tüm yerleşmelerde nüfus azalmaya devam etmektedir. Azalan doğurganlıkla birlikte nüfusun miktarında görülen bu düşüş, yurtiçi ve yurtdışına

olan göçlere bağlı ortaya çıkmakta ve beraberinde zincirleme bir şekilde çok çeşitli etkilere neden olmaktadır.

İlçe köylerinde göçün nüfustaki etkilerinin başında **doğurganlığın giderek azalmış olması** gelmektedir. Göçün daha önce başladığı ve nüfusu büyük ölçüde boşalmış köylerde evlenerek köyde yaşayan genç çiftler bulunmadığı gibi, kadın nüfusun doğurganlık yaşını geçmiş olması doğurganlık oranlarının düşmesine hatta bazı köylerde hiç doğum olmamasını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Türkiye kırsalında, aile planlaması çalışmalarının yanı sıra göçlerin de katkısıyla doğurganlık oranları azalmıştır. Emirdağ ilçesi kırsalında göçün etkili olduğu köylerde bunu gözlemek mümkündür. Köylerdeki doğurganlığın nüfusun yenilenme hızının altına düşmesi veya hiç olmaması, bu yerlerin yakın bir zaman diliminde terk edileceğini göstermektedir.

Genç nüfusun göçe katılması sonucu kırsalda yaşlı nüfus oransal olarak artış göstermektedir. Bu durumun doğal bir sonucu ise doğumun olmamasına karşın ölümlerin devamına dolayısıyla göçün yanı sıra nüfusun doğal olarak da azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda köyden yurtiçine veya yurtdışına göç edip oralarda vefat edenlerin bir bölümü köye getirilerek defnedilmektedir. Özellikle yurtdışına göçün olduğu köylerde çok belirgin olan bu yapı, pek çok faktörle birlikte göç eden bireyin sosyo-psikolojik olarak köyüne bağlılığının da bir göstergesi sayılabilir. Böylece köyde yaşayan nüfus azalmış olmasına rağmen köy mezarlığı genişlemeye devam etmektedir.

Göçün nüfusun miktarının azalmasından ziyade **sosyo-ekonomik nitelikleri üzerindeki etkisi** daha önemlidir. Zira göçe katılanları geride kalanlara göre nitelikleri yönüyle çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bir yerde herkesin göçe katılmadığı veya katılmak istemediği, buna karşın göç edenlerin ise geride kalanlara göre yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, etnik ve dini kimlik, meslek sahibi olma gibi yönleriyle daha nitelikli olduğu kabul edilmektedir. İşte göç edenlerin geride kalanlara gösterdikleri bu farklılığa “*göçün seçiciliği* (selectivity of migration)” yaklaşımı adı verilmektedir (Plane and Rogerson, 1994:111). Göç edenin geride kalana gösterdiği bu farklılık, göç veren sahada pek çok alanda etkisini göstermektedir. Çünkü geride kalan nüfus daha çok kadınlar ve yaşlılardan meydana gelmektedir. Ayrıca göç edenlerin daha eğitilmiş ve bazı mesleki deneyimleri de

olduğu göz önüne alınırsa, göç veren yerin işgücünü kaybettiği gibi zamanla göç edilen merkezlere bağımlı hale gelmektedir. İlçe kırsalında özellikle yurtdışına göçün hâkim olduğu köylerde tarımsal ve hayvansal üretim canlılığını kaybettiği gibi geride kalanlar göç edenlerin gönderdikleri paralara bağımlı hale gelme eğilimi göstermektedir.

Göç sonrasında ilçe köylerinde **nüfusun cins bileşimi kadınlar lehine değişmiştir**. Türkiye’de olduğu gibi Emirdağ ilçesi kırsalında da göçe erkekler daha fazla katılmışlar ve geride kadın nüfus oransal olarak artış göstermiştir. Bu durum özellikle yurtdışına göçün en yoğun olduğu köylerde 1965 ve 1970 yıllarına ait nüfus sayımlarında gözlenebilmektedir. 1975 sonrasında aile birleşmeleri ve evlilikler yoluyla yurtdışına göçün kadın lehine biraz daha artmasıyla geride kalan nüfustaki kadınlar oransal olarak azalsa da üstünlüğü devam etmiştir. Göçle birlikte nüfusun cins bileşimindeki değişim kadın ve erkeğin kırsal yaşamdaki yeri ve konumuna bağlı olarak bazı sonuçlar çıkarmıştır. Bunların başında kırsal alanda tarımsal ve hayvansal üretimin yürütücüsü olan erkek nüfusun azalması sonucu iş gücü açığı oluşmaya başlamıştır. Bu durumda kadın, ya ek olarak erkeğin yaptığı işleri de üstlenmek zorunda kalmış, ya da ücretli işçi bulma yoluna gidilmiş veya elde edilen gelirin de düşük olması nedeniyle söz konusu üretim terk edilmiştir. İlçe köylerinde bu durum gelirin fazla olduğu sulanabilen arazilere sahip köylerde makineleşme düzeyini artırma ve işçi temini şeklinde çözüm üretilirken diğer sahalarda (özellikle yamaçlarda olan köylerde) tarımsal ve hayvansal üretim terk edilmeye bağlı azalma meydana gelmiştir.

Göç sonrasında ilçe köylerinde nüfusun cins bileşimi yanında **yaş yapısı da etkilenmiştir**. Gençlerin göçe daha fazla katılması sonucunda geride kalan nüfusta yaşlılar oransal olarak artış göstermektedirler. Göçlerin nüfusun yaş yapısında ortaya çıkardığı bu sonuç, kırsal toplumun adeta çöküşünü hazırlayacak çok geniş bir etkiye sahiptir. Eğer bir yerleşmede göç uzun bir süredir devam ediyor ve önemli boyutlara ulaşmış ise bu defa geride kalan nüfus içinde sadece genç nüfus değil aynı zamanda çocuk nüfustan da söz etmek mümkün değildir. Geriye sadece az sayıda ve yaşlılardan oluşan nüfus kalmaktadır. Kırsal kesimde nüfusun yaş yapısında göç sonrası meydana gelen bu değişimin de çeşitli yansımaları olmuştur. Zira her bir yaş grubunun beklenti ve ihtiyaçları farklılık göstermektedir. Eğitim çağına gelmiş çocuk

nüfusun azalması, okulların öğrenci yetersizliği nedeniyle kapatılmasına yol açmıştır. Çalışma çağındaki genç nüfusun azalması özellikle tarımsal faaliyetlerde işgücü ihtiyacı doğurmaktadır. Buna karşın yaşlı nüfusun oransal artışı bu kesimin ihtiyaçlarını karşılamada güçlüklerin yaşanmasına neden olmaktadır. İktisaden faal de olmayan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olacak gençlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Kendi içinde pek çok yetersizliğe sahip kırsal alanlarda nüfusun genç ve girişimci kesimini kaybeden köylerde üretim süreci gerilediği gibi başta ekonomik yapıda olmak üzere her türlü yeniliklerin kırsala getirilmesi kesintiye uğramaktadır. Göçün devam etmesine bağlı olarak geride kalan nüfusun bağımlılık oranı yükselmektedir.

İlçe kırsalında nüfusun azalması yanında niteliklerinin de giderek değişiyor olması, yerleşmelerin gelecekte ne yönde gelişim eğilimi göstereceği sorunsalını düşündürmektedir. Başta ekonomik yapısı olmak üzere yaşam standartlarının geliştiği yerleşmelerde nüfusun durağan bir eğilim göstereceği öngörülebilir. Göç veren köylerde ise geride kalan az sayıdaki yaşlıların ölmesi veya daha önce göç eden çocuklarının yanına gitmeleriyle tamamen boşalma eğilimi göstermeleri daha yüksek ihtimaldir. Bu durumda köylerin bir kısmı tamamen terk edildiğinden sayısında bir azalma meydana gelecektir. Diğer yerleşmelerde ise nüfus miktarının belli bir seviyede kaldığı durağan bir nüfus gelişimi ortaya çıkabilir. Ayrıca gerek yurtiçine gerekse yurtdışına göçün hâkim olduğu köylerde yaz mevsiminde kısa süreli dönemlik nüfus hareketi bir süre daha devam edecektir. Fakat bu hareketin boyutları giderek azalmaktadır. Zaten ilçe dışında yaşayan üçüncü kuşak nüfusu bu harekete katılmada isteksiz davranmaktadır. Dolayısıyla gelecekte ilçe kırsalında nüfusun ve yıl içindeki hareketliliğin daha az olduğu bir görünüm ortaya çıkacaktır.

İlçe kırsalında **göçün bir diğer izini konutlar üzerinde görmek mümkündür.** İlçe kırsalında göçün konuta etkisi göçün yurtdışına veya yurtiçine gerçekleşmiş olmasına göre farklılık göstermektedir. Eğer köyde göç yurtiçine olmuş ise (özellikle muhacir köylerinde) yeni konut yapımı olmadığından, yerel yapı malzemesiyle inşa edilmiş eski konutlar zamanla yıkmakta ve yerleşim alanı giderek daralmaktadır. Böylece köye girildiğinde terk edilmiş ve yıkılmış konut ve eklentilerinden oluşan harabe bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Göçün daha az olduğu köylerde ise kerpiç ve taştan yapılmış geleneksel eski konutların bir bölümü

betonarme olarak yeniden yapıldığından bu köylerde yerleşim alanı genişlemese de yer yer yenilenme görülebilmektedir. Yurtdışına göçün olduğu köylerde ise durum çok daha farklıdır. Bu tip köylerde yurtdışında bulunan birinci kuşak göçmenler kendi köylerinde yeni konutlar yaptırmaktadırlar. Çeşitli tip ve planlara sahip, genellikle iki katlı, modern konutlar hemen köye ilk bakışta dikkat çekmektedir. Bir bahçe alanı içine yapılmış olan bu konutların bir kısmı villa tarzında olabilmektedir. Yılın çok kısa bir döneminde kullanılan bu tip konutların yapımı ikamet amaçlı kullanım kadar toplum içinde statünün de bir göstergesi sayılmaktadır. Yurtdışında yaşayanların kendi köylerinde yaptırdıkları bu konutlar, yılın uzun bir döneminde boş kalmaktadır ki, bu durum yurtdışındaki göçmenlerin elde ettikleri birikimlerin kırsalda doğrudan ve kısa sürede ekonomiye geri dönen katkı sağlamaktan uzaktır. İlçede inşaat sektörüne katkısı dışında bu konutların gelecekte nasıl kullanılabilceği üzerinde durulması gerekir. Öncelikle günümüzde hâlâ az da olsa devam eden bu eğilim yönlendirilmeli ve konut yapım yeri olarak mutlaka kendi köyleri yerine çeşitli alt ve üst yapı hizmetlerinin tamamlandığı merkezler önerilmelidir. Seçilen bu yerlerde parsel ve imar düzenlemeleri yapılarak bu yerleşmelerin gelişmesini sağlayabileceği gibi konut sahibinin yaz döneminde geldiğinde sahip olunan hizmet olanaklarıyla daha iyi zaman geçirmeleri sağlanabilir. Ayrıca konutlarda ikamet amacının ötesine geçen aşırı lüks inşaat yapımı yerine, mevcut kaynakların en ekonomik olarak kullanılarak geriye kalacak olan sermayeyle köyde tarım dışı istihdam olanakları oluşturacak girişimler (el sanatları ve atölye tipi üretim kolları gibi) desteklenebilir. Ayrıca seçilen bazı köylerde kırsal turizm olanaklarına göre gelen turistlerin ikametinde gurbetçilere ait boş konutlar kullanılabilir.

Göçlerin etkilerinin en iyi izlenebildiği konulardan birisi de kırsala götürülen kamu hizmetleri oluşturur. Hiç şüphesiz bunların başında hemen her bir köy hatta bazı mahallelere dahi yapılmış olan ilköğretim okulları yer alır. Eğitime farklı tarihlerde başlamış olan bu okullar, göçle birlikte çocuk nüfusunun azalması ve kesintisiz sekiz yıllık eğitim uygulamasına geçişle birlikte günümüzde önemli bir bölümü öğrenci azlığı nedeniyle kapatılmıştır. Bir dönemin eğitim merkezleri olan bu okul binaları günümüzde boş durumdadır. Bunlardan bazıları kullanılamaz durumda olmakla birlikte bu yapıların nasıl kullanılabilceği üzerinde düşünülmesi gerekir. Eğer köyde yakın bir zaman diliminde sürekli yaşayan nüfus kalmayacaksa

kapatılmış okul binasının kullanımı da söz konusu olmayacağından yıkılmaya terk edilecektir. Diğer durumda ise köy muhtarlığına devredilerek köy ortak malı olarak çeşitli amaçlarla (örneğin bir el sanatları atölyesi) kullanılabilir.

Kırsala götürülen kamu hizmetlerinden bir diğeri ise sağlık alanındadır. Kırsal alanda bazı temel sağlık hizmetlerinin götürülmesi için **sağlık ocağı ve sağlık evleri** yapılmıştır. Değişen sayılarda köyler gruplanarak sağlık merkezlerine ait kamu yatırımları yapılmıştır. Göçlerle birlikte nüfusun azalması bu hizmetleri yürüten birimlerin kapatılmasına neden olmuştur. Nitekim bucak merkezliğini yapan Ümraniye ile Bağlıca köylerindeki sağlık ocakları kapatılmıştır. Sağlık evlerinde de benzer bir durum söz konusudur. Zira belde ve köylerde sağlık ocağı açılabilmesi için sahada yaşayan nüfusun 2.500 kişi, sağlık evi açılabilmesi için ise 1.500 kişiden fazla olması gereklidir (<http://www.saglik.gov.tr> Erişim: 12.06.2009).

İlçe kırsalında başta yol olmak üzere elektrik ve telefon hizmetleri yanında bazı köylerde içme suyu dağıtım şebekesi kurulmuştur. Bugün tüm köylerde cep telefonu kullanılabilir. Bunlardan elektrik ve telefon aboneliği sayısı doğal olarak göçlerle birlikte azalmıştır. Yine bazı köylerde dini ibadet merkezleri, azalan nüfusla birlikte kullanılmadığı için personel ataması da yapılmamaktadır.

İlçede **göçün izlerini ulaşım hizmetlerinde** de gözlemek mümkündür. Yurtdışına olan göçlerin 1970 ve 1980'li yıllarda ilçeden yurtdışına yolcu taşımacılığı yapılmıştır. Bugün ise yurtdışına geliş gidişler ya özel araçlarla ya da uçakla yapılmaktadır. Emirdağlı olup yurtdışında yaşayan vatandaşlar İstanbul, Eskişehir, Antalya ve Ankara gibi merkezlere uçakla gelip daha sonra karayolu ile ilçeye ulaşmaktalar. Afyonkarahisar il merkezindeki askeri hava alanının sivil uçuşlara açılmasıyla gerek Emirdağ gerekse diğer ilçelerden yurtdışında yaşayanlar çok daha rahat ulaşabileceklerdir. İlçe merkezinde çeşitli havayolu şirketlerine ait bürolar bulunmaktadır.

Yurtiçine göçlerin ulaşım üzerindeki etkisi biraz daha farklıdır. Köylerden gerek ilçe merkezine gerekse Eskişehir'e ulaşım hizmeti veren minibüs ve otobüs seferleri de yoğun göç vermiş olan yerlerde kendiliğinden bırakılmıştır. Günümüzde Çiftlikköy, Veysel, Yenikapı, Aşağı Piribeyli ve Yeniköy gibi nüfusu fazla olan köyler ile ilçe merkezi arasında ulaşım minibüslerle yapılmaktadır. İstanbul'u güneyde Konya ve Adana'ya bağlayan tarihi bir yol üzerinde olan Emirdağ ile

Eskişehir arasında ulaşım imkânı çok daha kolay gerçekleştirilebilmektedir. Geçmişten günümüze ikili ilişkilerini Eskişehir ile gerçekleştiren ilçede, bu merkeze olan yoğun göçler ulaşım olanaklarının gelişmesini hızlandırmıştır.

Türkiye kırsalında olduğu gibi ilçede de sınırlı kaynaklarla geçmişte götürülen hizmet yatırımları bugün ya çok az sayıda nüfus tarafından kullanılmakta ya da hiç kullanılmadığından atıl kalmaktadır. Altyapı hizmetlerinin kırsalda yaygınlaştırılması büyük ölçüde gerçekleştirilmesine karşılık, üretimde istenilen dönüşümün gerçekleştirilememiş olması nüfusun göçlerle hızla azalmasına yol açmıştır. Kırsalda kamu hizmetlerinin sunumu ve günümüzdeki görünümünü, başta kamu maliyesi ve kaynakların verimli kullanılması açısından olduğu gibi kalkınma ve planlama çalışmaları için de göçün etkilerinin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Böyle bir yaklaşımın en önemli yönü ise bundan sonraki dönemde acaba kamu hizmetleri geride kalan nüfusa hangi araçlarla ve nasıl sunulması gerektiğidir. Ayrıca kırsala götürülen kamu yatırımlarının yenilenmesi, bakım ve onarımı hangi önceliklere göre nerelere yapılmalıdır? Kısacası kırsal alan planlamasında kamu hizmetleri boyutunun mekânsal yönü nasıl düzenlenmelidir?

Türkiye’de kırsal alanda kamu hizmetlerinin sunumunda en önemli sorun olarak, kırsal yerleşmelerin sayısının fazla ve dağınık olması görülmüştür (Doğanay, 1993:1). Temel sorun olarak yerleşme sayısının fazla ve dağınık olması kabul edilince çözüm olarak da yerleşmelere götürülecek hizmetlerin belli merkezlerde toplanmasına yönelik denemeler yapılmıştır. Bu denemeler çeşitli nedenlerle başarısız olmuştur. Özellikle siyasi iktidarlara bağlı ortaya çıkan bu yaklaşımların, uygulama çabaları da yine aynı iktidarların görev süreleri ile sınırlı kalmıştır. Oysa kırsal alanın doğal coğrafi özellikleri başta olmak üzere toplumsal, ekonomik, kültürel yönlerini içine alan detaylı ön çalışmalarla mevcut durumu ortaya koyan çalışmalar yapıldıktan sonra, katılımcı ve sürdürülebilir anlayışla uygulanabilen merkezi yerler yaklaşımı uygulamaya geçirilebilseydi bu sorunun çözümünde başarılı olunabilirdi. 1960’lı yıllarda denenen bu yaklaşım daha sonrasında hızlanan göç süreci ile birlikte kırsal alanlara yönelik ilgi giderek azaldığından başarı getirmemiştir. Günümüzde ise kırsal alanda köylerin lokasyonel özellikleri açısından avantajlı olan yerleşmeler nispeten daha az göç verirken, diğer köyler büyük oranda boşalmıştır. Dolayısıyla merkezi nitelikte olan kırsal yerleşmeler göç süreci

sonrasında bir ölçüde kendiliğinden seçilmiş gibidir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında günümüzde eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumunda seçilen bazı merkezler aracılığıyla ulaştırıldığı görülür ki, bu durum merkezi yerleşmeler yaklaşımının geçerliliğini göstermektedir. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler merkezi yerler yaklaşımını günümüzde daha kolay uygulanabilir kılmaktadır. Kırsal alanda istihdamın çeşitlendirilmesi ve tarım dışı istihdama yönelik girişimler (kırsal sanayi çabaları, el sanatları vb. atölyeler) için yine merkezi nitelik gösteren yerler seçilmelidir. Zira kendi dinamikleriyle gelişen bazı kırsal merkezlerin nüfusu hızla arttığı gibi, yakın çevresindeki diğer kırsal yerleşmelerin çekim merkezi de olabilmektedirler.

Türkiye’de kırsal yerleşme düzeni içinde kalkınmanın sağlanması ve kamu hizmetlerinin daha etkin bir şekilde götürülebilmesi için planlı kalkınma döneminde amaç ve içerik olarak benzerlik gösteren çeşitli adlarla yaklaşımlar üretilmiştir. Bunlardan “*Merkez Köyler*” yaklaşımı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1973-1977) çeşitli yönleriyle çerçevesi çizilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile yerleşme merkezlerinin kademeleşmesi araştırmasında 2. kademe yerleşim merkezleri esas alınarak Türkiye’de 4.319 köy merkez köy olarak belirlenmiştir (Doğanay, 1993:2). Afyonkarahisar ilinde 57 köy merkez köy olarak seçilirken, bunların 11’i Emirdağ (Bayat 1990 sonrasında ilçe olmuştur) ilçesinde bulunmaktadır (Doğanay, 1993:114-162). İlçede merkez köy olarak belirlenen köyler şunlardır:

<u>Merkez Köy</u>	<u>Merkez Köy</u>
1. Davulga	6. Karacalar
2. Gömü	7. Toklucak
3. Ümraniye	8. Hamzahacılı
4. Bağlıca	9. Bademli
5. A.Piribeyli	10. Yenikapı

Günümüzde bu köylerin durumuna baktığımızda Davulga, Gömü, A.Piribeyli ve Bademli’nin belediye örgütüne sahip, nüfusu diğer köylere göre fazla olan ve kasabalaşma eğilimi içine girmiş olan yerler olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte en fazla Davulga ve A.Piribeyli’de olmak üzere Gömü özellikle yurtdışına,

Bademli ise yurtiçine önemli ölçüde göç vermişlerdir. Hatta Bademli ve A.Piribeyli'nin son nüfus tespitinde nüfuslarının 2.000'in altına düşmesi nedeniyle belediyelerin kapatılması durumu ile karşı karşıya gelmişlerdir. Buna karşın Gömü özellikle Ankara-Afyonkarahisar yolu üzerindeki konumunun da etkisiyle gelişimini sürdürmektedir. Davulga ve Ümraniye aynı zamanda bucak merkezi durumundadırlar. Bucak merkezliği yanında merkez köy olarak da seçilen Ümraniye, 1960'lı yıllarda yaklaşık 700 kişinin yaşadığı, haftalık pazarı kurulan ve iletişim, eğitim, sağlık, tarımsal örgütlenme (tarım kredi kooperatifi ve ziraat odası şubesi), güvenlik (karakol), kahvehane (3 adet), köy muhtarlığı merkezi gibi altyapı hizmetlerine sahip olan bir köy iken, yaşanan göç süreci sonrasında günümüze gelindiğinde daha çok yaşlılardan oluşan birkaç hanenin kaldığı boşalmış ve terk edilmek üzere olan bir köye dönüşmüştür. Dolayısıyla günümüzde bu hizmet birimlerinin tamamı atıl hale gelmiştir. Diğer köylerden Bağlıca'da 1970'li yıllarda 800'ün üzerindeki nüfusuyla ve bazı altyapı hizmet birimlerine (sağlık ocağı, okul, karakol, tarım kredi kooperatifi) de sahip olan bir köy iken, göç süreci sonrasında Ümraniye ile aynı kaderi yaşamış ve geride yaşlılardan oluşan az sayıda hanenin kaldığı boşalma sürecinde olan bir köy olmuştur. Diğer köylerden Karacalar köyü ilçede yurtdışına en fazla göç veren olurken, Hamzahacılı köyünden de önemli ölçüde yurtdışına ve yurtiçine göç gerçekleşmiştir. Toklucak ise özellikle yurtiçine göç vererek benzer bir şekilde önemli ölçüde boşalmıştır. Göç sürecinden nispeten daha az etkilenen merkez Yenikapı köyü olmuştur. Çıldırım Deresi vadisinde gerek yeraltı suyundan gerekse Pınarbaşı kaynağından yapılan sulamalarla tarım üretimini ve gelirini artırarak nüfusunu büyük ölçüde korumuştur.

İlçede seçilen merkez köylerin günümüzde mevcut durumunu değerlendirdiğimizde çeşitli kamusal hizmetlerin bir ölçüde götürülmüş olduğunu ancak ekonomik yapısında ve gelir düzeyini artıracak uygulamalar (tarım ve hayvancılıkta üretimi artırmaya yönelik yatırımlar ile tarım dışı istihdam alanlarının oluşturulmaması) içermediğinden başarısız olduğunu görmekteyiz. Bunlar içerisinde Yenikapı köyünü ayrı tutmak gerekir. Zira 1980 yılında DSİ öncülüğünde yapılan Çıldırım Sulama Projesi çerçevesinde Pınarbaşı kaynağından çıkan suyun Çıldırım Deresi vadisinde kalan köylerde sulamada kullanılmaya başlaması Yenikapı köyünde ekonomik anlamda gelir seviyesini artırmıştır. Bununla birlikte bu köylerde

de göç, başta eğitim ve psiko-sosyal faktörler olmak üzere diğer nedenlerle devam etmektedir.

Günümüzde ulaşım ve iletişimin geldiği noktada kır ile kent arasındaki bağlantı ve ilişkiler çok daha gelişmiş durumdadır. Dolayısıyla kişi kırsal kesimde yaşadığı halde herhangi bir ihtiyacını yakınında veya uzağındaki kentten karşılayabilmektedir. Bu durumda 1970’li yıllarda merkez köy yaklaşımıyla kente ait hizmetlerin kırsalda belirlenen merkezlere götürülmesi gereği günümüzde önemini yitirmeye başlamıştır denilebilir. Bununla birlikte yine de eğitim ve sağlık hizmetleri belirlenen bazı merkezler üzerinden yürütülmektedir. Bu yönüyle merkez köyler yaklaşımı bugünün gerçeklerine göre yeniden düşünülerek revize edilebilir. Bu anlamda kır ile kent arasında ulaşım ve iletişim olanakları ile yol kalitesinin geliştirilmiş olması önemlidir.

Emirdağ ilçesinde son yıllarda KÖYDES projesi kapsamında tüm köy yolları asfaltlanmıştır. Dolayısıyla köylerde gün içinde gerek ilçe merkezine gerekse Eskişehir’e gidilip geri dönülebilmektedir. Bununla birlikte Gömü, Davulga, A.Piribeyli, Yenikapı (veya Hamzahacı) gibi köyler eğitim ve sağlık hizmetlerinin çevrelerindeki yerleşmelere de sunulduğu merkezlerdir.

İlçe kırsalında bugünün en önemli ihtiyacı tarım ve hayvancılıkta üretim ve verimi artıracak yatırım projeleri ile tarım dışı istihdam olanaklarını geliştirmek olmalıdır. Bunun için kırsalın kendi iç dinamikleriyle gerçekleştirilecek kalkınma çabaları, katılımcı anlayışla örgütlenme sağlanarak desteklenmelidir. Devlet öncülüğünde Pınarbaşı kaynağının suyunun tarımsal amaçlı kullanımını amaçlayan Çıldırım Sulama Birliği Projesi bugün tamamen yöre halkının kendisinin yönettiği ilçe için örnek bir kalkınma projesidir. Bu proje, kendi içinde geliştirilebileceği gibi diğer köylerde de mevcut potansiyellere göre başka projelere örnek gösterilebilir.

5. SONUÇ

Bu araştırmada, Türkiye’de yarım asrı geçen kırdan kente göç sürecinde göçlerin kaynak sahası olan kırsal alanlar üzerindeki etki ve sorunlarını belirlemek amaçlanmıştır. Türkiye’de g literatürü taraması sırasında göçlerin kentlerdeki etki ve sorunlarına pek çok araştırmada ve kentsel planlamada çalışmalarında yer verildiğini, buna karşın gn kaynak sahada ge bağlı olarak ortaya çıkan durumun ihmal edildiği fark edilmiştir. Bu noktadan hareketle belirlenen araştırma amacına uygun olarak gerek yurtiçine gerekse yurtdışına göçlerle nüfusu önemli ölçüde azalmış olan Emirdağ ilçesi kırsal alanı araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Daha sonra araştırma belirlenen plan ve yöntem çerçevesinde sürdürülerek sonuçlandırılmıştır.

Kırsal alandaki göçler, tek bir kuramsal yapıya dayandırmak yerine üç farklı kuramla aıklanamaya çalışılmıştır. Göçlerin başlangıç aşaması “*itme-çekme teorisi*”ne, günümüze kadar devamlılığı “*ağ teorisi*”ne, sonuçları ise “*merkez-evre teorisi*”ne uyduğu öngörülerek bu teorik ereve içinde konu incelenmiştir. İlçede i göçlerin başladığı 1950’li ve dış göçlerin başladığı 1960’lı yıllar göz önüne alındığında, kırsal alanın sosyo-ekonomik yapısındaki yetersizlikler gn başlamasındaki iticilikleri oluşturmuştur. Yılın kısa bir süresinde nüfusun aktif olduğu, üretim ve verimin yıldıan yıla iklime bağlı olarak etkilendiği kuru tarımın hâkim olduğu ekonomik yapı, artan makineleşme ile birlikte nüfusun geçimini sağlamada yetersiz kalmıştır. Sonuçta önce yurtiçine mevsimlik işçilik şeklinde başlayan nüfus hareketi daha sonra süreklilik kazanarak i göçü, 1960 sonrasında ise dış göçü beraberinde getirmiştir. Gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında göçlerin büyük ölçüde aynı merkezlere yönelmesi ve hâlâ devam etmesi kurulan ilişki ağları sayesinde gerçekleşmiştir. Nitekim ilçe kırsalında Karacalar köyünden yurtdışına kendi girişimleri ile ilk göç eden kişinin daha sonra köyünden çok sayıda kişinin göç etmesine yardımcı olması ve bugün ilçede yurtdışına en fazla güç vermiş köyün bu köy olması ilişki ağlarının gteki geçerliliğini göstermektedir. Çeşitli kanallarla devam eden yurtdışına gn günümüzde evlilik yoluyla sürmesi bir tür ilişki ağının gteki yerini göstermektedir. Yurtdışına olduğu kadar yurtiçine kadının göçünde evlilikler önemli bir işleve sahiptir.

Göçlerin sonuçlarına bakıldığında ise genç ve çalışma çağındaki dinamik nüfusunu kaybeden ilçe köyleri bugün büyük ölçüde boşalmıştır. Bu sadece göçün nüfustaki sayısal azalmanın ötesinde derin etkileri olan ve yerleşmelerin geleceğini ortadan kaldıracak sonuçlar içermektedir. Zira genç nüfusunu kaybeden köyler her geçen gün giderek gerilemekte ve göç verdiği merkeze bağımlı hale gelmektedir. Başta ekonomik olarak üretkenliğini büyük ölçüde kaybeden kırsalda kalan yaşlı nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması açısından da göç verilen merkezlere bağımlılık söz konusudur. Geriye göçün neredeyse yok denecek kadar az olduğu ilçe köylerinin bir bölümünde kısa bir süre sonra kimsenin yaşamadığı terk edilmiş yerleşmeler halini alacaktır. Dolayısıyla göç kırsal alanda kalkınma ve gelişmeyi değil, tam tersine geri kalmışlığı ve bağımlılığı getirerek göç verilen merkezin etkisinde kalan ve her yönüyle ona bağımlı olan “çevre” olmuştur.

Emirdağ ilçesinin doğal ortam özellikleri göçü doğrudan etkilemese de ilçede sosyo-ekonomik yapının temelinde yer alarak dolaylı etkiye sahip olmuştur. Beklenilenin tam tersine Emirdağları yamaçlarında eğimli sahalarda kalan köyler en az göç verirken, Yukarı Sakarya Havzası tabanında kalan ve geniş tarım arazisine sahip olan köyler daha fazla göç vermiştir. Yarı kurak iklim özelliklerinin görüldüğü ilçede özellikle yağışın yetersizliği yerüstü su kaynaklarının fakir olmasına yol açmıştır. Yer altı suyunun ise sınırlı alanlarda ve derinde bulunması ilçede başta insan yaşamı olmak üzere tarımsal üretimde suya erişmek en önemli sorun olmaktadır. Dolayısıyla nadaslı kuru tarım ilçenin havza tabanındaki köylerinin üretim ve gelir seviyesinin düşmesine neden olarak göçü tetiklemiştir.

İlçenin köylerinden göçlerin başlangıcı ile hızı ve boyutları nüfusun gelişimi üzerinde belirleyici olmuştur. Köylerin birinden diğerine farklılık göstermekle birlikte çoğunlukla 1965 sonrasında nüfus miktarını etkileyecek boyutlara ulaşmıştır. Dolayısıyla başlangıçta doğal olarak nüfus artarken göçlerle birlikte azalmaya başlamış ve böylece nüfusun gelişimi “^” şeklinde oluşmuştur. Yine sanılacağına aksine hızlı nüfus artışının göçte belirleyici olan önemli bir faktör olmaktan uzak olduğu ortaya çıkmıştır. Zira nüfus artışı % 100’ün üzerinde gerçekleşen köy sayısı az olup, bu köyler en fazla göç veren yerleşmeler olmamıştır.

İlçedeki köylerin tarihsel süreçte kuruluşu da dönemin yönetimleri tarafından yaptırılan iskânlarla (zorunlu göçler) bağlı gerçekleşmiştir. Dolayısıyla köyler farklı

kökenlerden oluşan bir yapı sergilemektedirler ki, bunun en önemli sonucu ilçede sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamın farklı tip ve tarzlardan meydana gelmesine yol açmasıdır. Göç açısından ise köylerin aynı veya farklı kökenlere sahip olmasına bağlı olarak göç tipleri ve boyutlarını etkilemiştir. Muhacir köyleri en az yurtdışına göç verirken, yurtiçine en fazla göç vermişlerdir. Buna karşın Türkmen köyleri yurtiçine göç vermekle birlikte özellikle yurtdışına en fazla göç veren grubu oluşturmuştur.

İlçe kırsalında göçlerin etkilerinin en başında nüfusun gelişimi, nitelikleri ve dağılışı üzerinde olduğu görülmektedir. Göçlere bağlı olarak doğurganlık oranları azalırken, ölüm oranlarında geride daha çok yaşlı nüfusun kalması nedeniyle oransal bir artış meydana gelmiştir. Nüfusun dağılışında ise en fazla göç veren köylerde doğal olarak birim alana düşen kişi sayısı azalmıştır. Göçün bu noktada nüfusun nitelikleri üzerindeki etkisi sonuçları itibariyle daha önemli ve dikkat çekici boyutlarda olmuştur. Zira cinsiyet, yaş ve eğitim durumu itibariyle göçe katılanlar geride kalanlardan daha seçkin bir kitleden meydana gelmiştir. Yurtiçi ve özellikle yurtdışına göçlerin başladığı dönemde göçe en fazla erkekler katılmıştır. Bu durum geride kalan nüfusun cins bileşimini kadınlar lehine artırmakla birlikte ailenin işgücü yapısını ve üretimini değiştirmiştir. Göçe katılan nüfusun 15-30 yaş arasındaki gençlerden meydana geliyor olması, geride çocuk ve yaşlı nüfusun oransal olarak artmasına neden olmuştur. Göçün ilerleyen aşamalarına gelen köylerde çocuk nüfus da iyice azalmış ve geride kalanlar tamamen yaşlılardan oluşmaktadır. Yaş yapısında meydana gelen bu değişim sosyo-ekonomik olarak çok çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Genç ve yetişkin nüfusunu kaybeden bir yerleşim yerinin, kısa süre sonra yaşlı nüfusunu da kaybederek ortadan kalkacak olması bu sonuçlardan belki de en önemlisidir. Ayrıca bu köylerde ekonomik olarak tarımsal üretimden söz etmek mümkün olmayıp işgücü açığı oluşturduğu gibi genç, eğitilmiş ve girişimci nitelikli nüfusun kaybedilmesi her türlü yeniliklerin köye girmesini kesintiye uğratmaktadır. Bu durumda kırsal toplum kendi iç dinamikleriyle kalkınma ve gelişmesini sağlayacak olan beşeri sermayeden yoksun kalmaktadır. Nüfusun ekonomik özellikleri itibariyle iş kolları ve sektörlerle dağılımı, tarım dışı istihdamın kırsal alana sokulamadığını ortaya koymaktadır ki, bu durum göçün ekonomik nedenlerle devam etmesine neden olmaktadır. Hane sayısı ve ortalama hane büyüklüğünün azalması göçün bir başka etkisini oluşturmaktadır.

İlçede ekonomik yapının temelini tarım ve hayvancılık ikilisi oluşturmaktadır. Arazi kullanımını tipine bağlı gelişen bu üretim mekanizması ilçenin havza tabanını tarım alanları, plato ve yamaçlarının ise mera alanları olarak kullanımını ortaya çıkarmıştır. Orman alanları yerleşme tarihi içinde sürekli tahrip edildiğinden Emirdağları ve kuzeyindeki uzantılarında lekeler halinde kalmıştır. Göç süreciyle birlikte arazi kullanım tipi de çeşitli açılardan değişmiştir. Nüfusun arttığı 1935-1965 devresinde tarım alanları mera ve orman alanları aleyhine genişlerken, 1965 sonrasındaki göç sürecinde özellikle eğimli alanlardaki marjinal tarım alanları terk edilmiştir. Nüfusa bağlı olarak tarım alanları üzerindeki baskının azalması anlamına gelen bu değişim sürecinde mera alanları genişlediği gibi, nadasa bırakılan arazi oranı da artmaktadır. Orman alanları üzerinde de benzer bir şekilde baskı azalmasıyla zaman zaman ağaçlandırma çalışmalarıyla genişletilmeye çalışılmaktadır.

Göç edenlerin arazilerini gerek satın alma gerekse ortakçılık/kiralama yoluyla geride kalan çiftçi başına düşen işlenen arazi miktarı genişlemiştir. Arazinin mirasla parçalanması nüfusun en fazla olduğu 1960'lı yıllardan günümüze devam eden bir süreç olmakla birlikte göç edenlerin arazilerini satın alarak bir tür arazi genişletilmesi de yaşanmaktadır. Bununla birlikte büyük ve modern tarım çiftlikleri sisteminde üretim yapan tarımsal işletmeler oluşturulabilmiş değildir.

Göç süreci sonrasında ilçe kırsalında tarımsal üretim ve hayvancılık gerilemiştir. Bazı tarımsal ürünlerin üretiminden vazgeçilirken, mera hayvancılığı önemli ölçüde azalmıştır. Elbette bu değişim sadece göç sürecinde nüfusun azalmasıyla olmamıştır. Zira tarımsal ürünlerin ekim alanlarındaki değişimlerde tarımsal destekleme politikalarının etkisi büyüktür.

Göç sürecinin ilçe kırsal alanındaki bir başka etkisi yerleşmeler üzerinde ortaya çıkmıştır. Nitekim dönemlik yerleşmelerin bir kısmı ve bazı mahalleler terk edilirken, aynı süreç yakın bir gelecekte köyler için de geçerli olacaktır. Böylece kırsal alanda ekonomik olarak potansiyeli sınırlı olan yerleşmelerin bir bölümü ortadan kalkarak yerleşme sayısında bir azalma ortaya çıkacaktır. Geride kalan köylerin bir kısmında ise az sayıda hane bulunmaktadır ki, bu durum kırsal alanda yeniden bir yerleşme planlaması uygulamasını gerekli kılmaktadır. Göçe bağlı olarak kırsal alanda azalan nüfusa götürülen kamu hizmetlerinin etkinliği ve verimliliğini yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Kırsal alandaki konutlar göçün yurtiçi veya yurtdışına olmasına göre farklı şekilde etkilenmiştir. Yurtiçine göçün fazla olduğu köylerde yerel malzemelerle yapılmış geleneksel konutlar göç sonrası terk edildiğinden yıkılarak harabeleşmiştir. Yurtdışına göç verilen köylerde ise yurtdışında bulunan göçmenlerin yatırım tercihi olarak çok katlı ve villa tarzında lüks konutlar yapılmıştır. Sadece ilçenin sulu tarım yapılan köylerindeki konutlarda yenilenme görülmektedir. Köye girildiğinde hemen ilk bakışta gözlenebilen bu ayırım göçün köyün geleceğinin ne yönde olacağına da ipucunu oluşturmaktadır.

Kırsal alandaki yerleşim birimlerine götürülen kamusal ve diğer hizmetler göç sonrasında azalan nüfusa bağlı olarak kaldırılmıştır. Okulların öğrenci azlığı nedeniyle kapatılması genç ve çocuk nüfustaki göçe bağlı azalmanın en tipik örneklerinden birisidir. Ayrıca kapatılan sağlık ocakları, ulaşım ve iletişim hizmeti veren birimler, jandarma karakolu kaldırılan diğer kamusal hizmetlerden bazılarıdır. Bunların dışında kapatılan köy kahvehaneleri, bakkalları, camiler göç sonrasında köyde kullanılmayan diğer sosyal ve ticari ünitelerdir. Göçün yerleşim biriminde ortaya çıkardığı sonucu şüphesiz pek çok açıdan değerlendirmek gerekir. Bunlardan belki de en önemlisi geride kalan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetlerin nasıl sunulması gerektiğidir.

Türkiye’de göçün kentlerde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılmasında öncelikle kaynak sahasındaki nedenlerin ortadan kaldırılarak göçün önlenmesi gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Başlangıçta üzerinde durulmayan hatta biraz da göz yumulan iç göçler, sonrasında kentlerdeki etkilerine bağlı olarak bir göç politikasına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu anlamda özellikle İstanbul için vize uygulaması gibi yasal olmayan sınırlamalar tartışılmış olsa da, hem anayasaya aykırı olduğu hem de gerçekçi olmadığı için uygulanmamıştır. Bu durumda göçün temel nedeni olan gelişmişlik farklarının azaltılması, esasında hizmet ve yatırımların ülke geneline yayılması ve kırsal alanlarda göçe neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına çalışılması gerektiği kabul edilmiştir. Kırsal ve bölgesel kalkınma planlarında belirlenen amaç ve hedefler içerisinde sürekli olarak göçlerin önlenmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Bazı bölgesel kalkınma çabaları ve yatırımlarında olumlu sonuçlar alınmakla birlikte bütüncül bir yaklaşımla kaynaklar ile nüfus

arasında, mekânsal boyutta, kullanım ve paylaşımı belirleyen sürdürülebilir nüfus politikasına ihtiyaç vardır.

Kırsaldan kente göç sürecinin kentler kadar olmasa da kırsalda da çeşitli etkileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkemizin çeşitli yörelerinde çok daha ileri boyutlara ulaşan kırsaldan kentlere göçün en bilinen sonucu nüfusun azalmış olmasıdır. Oysa kırsal alanda göç sürecinde geline son durum göç süreci öncesiyle karşılaştırılırsa, değişenin sadece nüfus miktarı olmadığı görülür. Arazi kullanımı ve tarımsal üretimden terk edilmiş konutlara, kapatılmış okullara kadar kırsal alanda pek çok değişikliğin ortaya çıktığı görülür. İlk bakışta kendi haline terk edilmişliği tüm çıplaklığı ile gözler önüne seren bu görüntü karşısında hemen akla, gelecekte bu alanların ne olacağı konusu gelmektedir. Bu hemen cevaplanabilecek basit bir soru değildir. Her şeyden önce göç sürecinin kırsalda ortaya çıkardığı sonuçlarının, etkilerinin ve hatta sorunların çok iyi bir şekilde araştırılarak ortaya çıkarılmasını gerektirmektedir. Oysa Türkiye’de göçün kırsalda etkilerine yönelik araştırma yok denecek kadar azdır. Göçlerin kırsal alanın şekillenmesinde yeri belirlendikten sonra bu alanların geleceğini kapsayan, yerel farklılıkları içine alan, esnek yapıda, ulusal ölçekte planlamaya temel oluşturacak politikalar üretilmelidir. Eğer şimdiye kadar olduğu gibi göç veren kırsal alanlar kendi haline bırakılırsa, göç kendi doğal işleyişi gereği bazı yerleşmeleri tamamen ortadan kaldırırken, bir kısmı sadece yazın kullanılan yerleşmeler haline gelecek, bir bölümü ise geriye göçlerle bir süre daha ayakta kalmaya çalışacaktır. Geride az sayıda ve belli bir dengeye ulaşmış nüfusu olan ekonomik potansiyeli ve lokasyon özellikleri açısından daha avantajlı az sayıda yerleşme varlığını sürdürecektir. İşte kırsal yerleşmelerin göç esasında geleceğinde ortaya çıkacak bu farklı gelişim eğilimleri, yapılacak araştırmalarla belirlendikten sonra çeşitli planlama çalışması modelleri ile yönlendirilebilirse bu süreç daha sağlıklı yaşanacaktır. Bu noktada geçmişte farklı adlarla zaman zaman denenmiş olan merkezi yerler yaklaşımı yeniden denenebilir görünmektedir. Bugün eğitim ve sağlık hizmetlerinin kırsal alanda belirlenen bazı merkezler yoluyla yürütülüyor olması ve günümüzde geline ulaşım ve iletişim olanaklarıyla bu yaklaşımın daha kolay uygulanabilir olabileceğini düşündürmektedir. Elbette bu sürecin başarılı olması, gerekli tüm araştırmaların yapılarak mevcut durumun ortaya konması ve geçmişte yapılan hataların tekrarlanmamasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1964). *Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları*. Ankara: DPT Yay.
- Abadan-Unat, N. (1972a). Yurt Dışına Göçen Türk İş Gücü ve Dönüş Eğilimleri. *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, Sayı 27 (2), 183-206.
- Abadan-Unat, N. (1972b). Türkiye'nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik. *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, Sayı 27 (4), 17-52.
- Abadan-Unat N., Keleş, R., Penninx, R., Renselaar, V.H., Velzen, V.L. ve Yenisey, L. (1975). *Göç ve Gelişme, Uluslararası İş Gücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*. Ankara: A.Ü. S.B.F İskan ve Şehircilik Enst., Yay.
- Abadan-Unat, N. ve Kemiksiz, B. (1986). *Türk Dış Göçü 1960-1984: Yorumlu Bibliyografya*. Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Türkiye Araştırmalar Merkezi.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yay.
- Afyonkarahisar İl Tarım Müdürlüğü (2005). *Afyonkarahisar Statip Projesi*, Afyonkarahisar.
- Akgür, Z.G. (1997). *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Akın, M. (1980). *Dünden Bugüne Emirdağ*.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişime*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay, No: 2573.
- Akkayan, T. (2002). Türkiye'de İç Göçler ve Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi*, Sayı 15, 29-61.
- Akşit, B. (1998). İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy tarafından Bir Bakış. *Türkiye'de İç Göç içinde* (22-37). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Akşit, B. (1999). Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler. O. Bayar (Ed.) *75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde* (173-186). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Akşit, B. (2003). Toplumsal Kalkınma/Gelişme ve Nüfus: Türkiye'de Yapılan Araştırma ve Yayınlarla İlgili Eleştirel Bir Tarama. *Türkiye'nin Nüfus ve*

- Kalkınma Yazını (Eleştirel Bir Değerlendirme)* içinde (20-26). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.
- Akşit, B. (2006). Köy, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hanehalkı/Aile Araştırmaları: 1923-2002 Yılları Arası Eleştirel Bir Yazın Taraması. A.Eraydın (Ed.) *Değişen Mekân* içinde (123-163). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Ardel, A. (1955). Yukarı Sakarya Havzası. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı XII (13-14), 3-24.
- Atalay, İ. (1994). *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniv. Basımevi.
- Atalay, İ. (2006). *Toprak Oluşumu, Sınıflandırması ve Coğrafyası*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık.
- Atılğan, B. (1986). *Köyden Kente Göç ve Önleme Vasıtaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ayanoğlu, İ. (2008). *Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Barrett, H.R. (1998). *Population Geography (Conceptual Frameworks in Geography)*, Harlow: Oliver&Boyd, Edinburg Gate.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1996). *Yurtdışına İşgücü Göçü ve Parçalanmış Aile*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (1953). *1949 Köy Sayımı Hülasa Sonuçları*. Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- Bilsborrow, E.R. (2002). Migration, Population Change, And The Rural Environment. *ECSP Report*, Issue: 8, 69-94.
- Bulduk, Ü. (1993). *XVI Asırda Kara Hisar-ı Sahip Sancağı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Canlı, H. (2007). *Emirdağ Havzası ve Çevresinde Doğal Ortam ile İnsan Arasındaki İlişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Chandna, R.C.(1994). *A Geography of Population (Concepts, Determinants and Patterns)*. New Delhi: Kalyani Publishers.
- Connell, J., Dasgupta, B., Laishley, R. & Lipton, M. (1976). *Migration From Rural Areas (The Evidence from Village Studies)*. Bombay, Calcutta, Madras: Oxford University Pres.

- Çağlayan, Ş. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı 17, 67-91.
- Çalık, E. (2007). *Emirdağ*. İstanbul: UM Yayıncılık.
- Çelik, F. (1999). *Ekonomik Yönleriyle İç Göç Olgusu (Teori ve Uygulama)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- DİE Genel Nüfus Sayımları (1927-1935-1940-1945-1950-1955-1960-1965-1970-1975-1980-1985-1990-2000). Ankara: DİE Yay.
- DİE (1956). *1950 Ziraat Sayımı Neticeleri*. Ankara: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü Yay.
- DİE (1981). *Köy Genel Bilgi Anketi 1976*. Ankara: DİE Yay.
- DİE (1995). *Türkiye Nüfusu 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: DİE Yay.
- DİE (2002a). *1997 Köy Envanteri: Afyon*. Ankara: DİE Yay.
- DİE (2002b). *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri: Afyon*. Ankara: DİE Yay.
- DİE (2003). *2001 Genel Tarım Sayımı (Köy Genel Bilgileri)*. Ankara: DİE Yay.
- DİE (2004). *1997 Köy Envanteri: Türkiye*. Ankara: DİE Yay.
- Doğanay, F. (1993). *Merkez Köyler*. Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi Başkanlığı Yay.
- Doğanay, H. (1991). *Demografya (Nüfus Bilimi)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay.
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Bak. Yay.
- DPT (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yay.
- DPT (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yay.
- Emirdağ Kaymakamlığı (1993). *Emirdağ*. Eskişehir: Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yay.
- Emirdağ Kaymakamlığı (1995). *Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu (Tebliğler-Konuşmalar)*. Eskişehir: Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yay.

- Eraydın, A. (2006a). Günümüzde Mekâna Yeniden ve Toplu Bir Şekilde Bakma Gereği. A. Eraydın (Ed.), *Değişen Mekân* içinde (7-24). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Eraydın, A. (2006b). Mekânsal Süreçlere Toplu Bakış. A. Eraydın (Ed.), *Değişen Mekân* içinde (25-67). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Erman, T. (2001). Rural Migrants and Patriarchy in Turkish Cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25 (1), 120-133.
- Ertin, G. (1994). *Eskişehir'de Yerleşmenin Evrimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Etzo, I. (2008). Internal Migration: A Review of the Literature. *MPRA Paper No. 8783* <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/8783/> (Erişim: 10.08.2009).
- Gedik, A. (1978). Sizes of Different Migration Flows in Turkey, 1965-70: Possible Future Directions and Towards Comparative Analysis. *Discussion paper No.36, Institute of Socio-economic Planning, University of Tsukuba, Japan*.
- Gedik, A. (1985). Rural to Urban Versus Urban to Urban Migration in Turkey, 1965-70. *Espace-Populations-Societies*, 1, 86-92.
- Gedik, A. (1992a). Rural Versus Urban Migration in Urban Growth of Turkey, 1965-70. P. Strohmeir (Eds.) *Innovation and Urban Development*, New York: Glovver Publications.
- Gedik, A. (1992b). The Effects of In- and Out-migration on Urban Growth in Turkey (1965-85) and a Comparison With the Developed Countries. *Papers of Regional Science Association: IRSR (International Regional Science Review)*, 71 (4), 405-419.
- Gedik, A. (1993). Türkiye'deki İç göçler 1965-1985 Bazı Varsayımların Sorgulanması. İ. Tekeli (Ed.) *Kent, Planlama, Politika, Sanat* içinde (213-232). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay.
- Gedik, A. (1997). Internal Migration in Turkey, 1965-1985: Test of Conflicting Findings in the Literature. *Review of Urban & Regional Development Studies, Journal of the Applied Regional Science Conference*, 9 (2), 170-179.
- Gedik, A. (1998). Daimi İkametgâha Göre Göç Datası: Eleştiriler ve Öneriler. *Türkiye'de İç Göç* içinde (152-163). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

- Gişi, İ. (2007). *Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-ekonomik Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Gitmez, A. S. (1979). *Dış Göç Öyküsü*. Ankara: Maya Yayınevi
- Gitmez, A. S. (1983). *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler (Beklentiler, Gerçekleşenler)*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Guinness, P. (2002). *Migration*. Access to Geography Series, London: Hodder&Stoughton.
- Güler, M. (2000). Yale Üniversitesinin Yanıbaşındaki Yağlıdereliler: ABD'ye Bir Göç Olgusu. *III. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, 23-25 Kasım 2001, Eskişehir.
- Güler, M. (2001). Yağlıdere, Zeytinburnu, Brooklyn Köprüsü (Tarihsel ve Güncel Karadeniz'den ABD'ye Göç). *XII. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, 21 – 23 Kasım 2001, ODTÜ, Ankara.
- Güler, M. (2007). Kulu Ovası'ndan İskandinav Fiyordlarına Göç. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2007 (1), 118-143.
- Güven, S. (1994). *Uluslararası İşçi Göçü Bağlamında Dönüş Göçünün Sosyal Politika Sorunları*. Bursa: Uludağ Üniv. Yay.
- Hamamcı, N.Ş. (2003). *Net Migration Between Different Settlement Types in Turkey 1985-1990*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Hornby, W.F.& Jones, M. (1980). *An Introduction to Population Geography*. New York: Cambridge University Pres.
- İç İşleri Bakanlığı (2008). *2007 Yılı Faaliyet Raporu*. (http://isay.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/strateji/icisleriBakanligi007FaaliyetRaporu.pdf Erişim: 30.08.2009).
- İç İşleri Bakanlığı (2009). *2008 Yılı Faaliyet Raporu*. (http://isay.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/strateji/icisleriBakanligi008FaaliyetRaporu.pdf Erişim: 30.08.2009).
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). Türkiye'de İç Göç: Türkiye'de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketine Etkisi. *Türkiye'de İç Göç içinde* (207-244). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

- İçduygu, A. ve Ünalın T. (1998). Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. *Türkiye’de İç Göç* içinde (38-55). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri. O. Baydar (Ed.) *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde (249-268). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Muradoğlu, G. (2001). Socio-economic Development and International Migration: A Turkish Study. *International Migration*, 39 (4), 39-61.
- Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G. & Watts, M. (2000). *Dictionary of Human Geography*. Blackwell Publishing.
- Karahan, H. (2006). *Bursa İli Harmancık İlçesinin Sosyo-ekonomik Yapısı ve Göç Sorunlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Karal, E.Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı*. Ankara: DİE Yay.
- Karazeybek, M. (2000). Osmanlı Taşra Teşkilatında Karahisar-ı Sahip Sancağının İdari Yapısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2 (1), 100-115, Afyonkarahisar.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi Yay.
- Kendirli, S. (2008). *Temettuât Defterlerine Göre Nevâhî-i Barçın Kazasının Sosyo-ekonomik Yapısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Koç, T. (1998). Isıtma Dönemi Özellikleri ve Balıkesir’de Uygulaması. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 33, 319-335.
- Konrad Adeneur Vakfı (1996). *Kırsal Alanlarda Göçü Önlemenin Çareleri*. Ankara.
- Köktepe, M. (2008). *Emirdağ İlçesinden Belçika’ya Olan Göçler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (1991). *Afyon İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu*. Ankara: TOVEP Yay.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (1994). *Afyon İli Arazi Varlığı*. İl Rapor No; 03, Ankara: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay.

- Köy İşleri Bakanlığı (1969). *Köy Envanter Etütlerine Göre Afyon*. Ankara: Köy İşleri Bakanlığı Yay.
- Köy İşleri Bakanlığı (1972). *Afyon İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu*. Ankara: Köy İşleri Bakanlık Yay., No: 173, Toprak Su Genel Müdürlüğü Yay.
- Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı (1983). *1981 Köy Envanter Etüdü: Afyon*. Ankara: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak-İskân Genel Müdürlüğü Yay.
- Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı (1985). *35.074 Köyümüzün Köy Envanter Etüdüleri*. Ankara: Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak-İskân Genel Müdürlüğü Yay.
- Lewis, G.J. (1982). *Human Migration "A Geographical Perspective"*. New York: St. Martin's Pres.
- Lewman , L.J. & Matzke, E.G. (1984). *Population (Patterns, Dynamics and Prospects)* New Jersey: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Martin, P.L. (1991). *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü (Özellikle Federal Alman Cumhuriyeti'ne)*. Ankara: Uluslararası Çalışma Bürosu Yay.
- MEB (2000). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. İstanbul: Cilt. 2 F-K MEB Yay.
- Munro, J. M. (1974). Migration in Turkey. *Economic Development and Cultural Change*, 22 (4) 634-653.
- Mutluer, M. (1992). Edremit Yöresi Alanında Nüfus Hareketlerine Neden Olan Faktörler. *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 6, 119-152.
- Mutluer, M. (1996). Büyük Menderes Bölgesinde Yurt Dışından Dönen İşçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Yatırım Seçimleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 8, 187-205.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Öngör, S. (1961). 1950-1955 Devresinde Türkiye'de İç Göçler. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 21, 46-63.
- Öngör, S. (1964). Türkiye'de İç Göçler. *Yedinci İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Öngör, S. (1959). Türkiye'de Dâhili Muhaceret Hakkında. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 18-19, 101-117.

- Öz, B. (1978). *Türkiye’de İç Göç Olgusu, Sorunları ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Özbay, F. ve Yücel, B. (2001). Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı. F. Özbay, B. Yücel, İ. Sezal, A. Toros, H.Y. Civelek, S. Yener, İ. Koç (Ed.), *Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yay.
- Özçağlar, A. (2006). *Coğrafyaya Giriş (Sistemik, Kavramlar, Yöntemler)*. Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Özgür, E.M. (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. Ankara: GMC Basın Yay.
- Özgür, E.M. (2005). *Nüfus Coğrafyası*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü, Ankara: 2005-2006 Öğretim Yılı Ders Notları.
- Özkan, A. (2000). *The Process of Depeasantisation A Case Satudy: Kızılcahamam-Çeltikçi Region*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Parnwell, M. (1993). *Population Movements and The Third Worlds*. London and New York: Routledge.
- Peker, M. (1999). Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı. O. Baydar (Ed.) *75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde* (295-304). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Peters, G.L. & Larkin, R.P. (2005). *Population Geography (Problems, Concepts and Prospects)*. Iowa: Eighth Edition, Kendall/Hunt Publishing Company.
- Rhoda, R. (1983) Rural Development and Urban Migration: Can We Keep Them down on the Farm?. *International Migration Review*, 17 (1), 34-64.
- Stockdale, A. (2004). Rural Out Migration: Community Consequence an Individial Migrant Experiences. *Sociologia Ruralis*, 44 (2), 167-194.
- Şahan, H. (1999). *Kahramanmaraş İli Afişin İlçesi Kırsalından Kentlere Göç Olgusu ve Göçün Kırsal Kesime Olan Sosyo-ekonomik Nitelikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Tekirdağ.
- Şahin, C. (1989). Hava Kirliliği ve Hava Kirliliğini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri. *A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilimi ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı1, 25-46.

- Şahin, N. (2007). *XIX. Yüzyılda Karahisar-ı Sahip Sancağı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Şenkul, Ç. (2006). *İscehisar Çayı Havza Yönetimi ve Doğal Ortam-İnsan İlişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Südaş, İ., Hocaoğlu, B. ve Mutluer, M. (2006). Kula'da Göç Özellikleri ve Göç Yatırım Eğilimleri. *Geçmişten Geleceğe Köprü: Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildirileri*, İzmir.
- Tandoğan, A. (1994). *Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset Matbaası.
- Tandoğan, A. (1989a). Türkiye Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri. *A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilimi ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1 (1), 135-141.
- Tandoğan, A. (1989b) *Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay.
- Tanoğlu, A. (1966). *Nüfus ve Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.
- Tekeli, İ. (2006). Yerleşme Yapıları ve Göç Araştırmaları. A. Eraydın (Ed.) *Değişen Mekân* içinde (68-83). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategorileri. A. Kaya, B. Şahin (Ed.) *Kökler ve Yollar* içinde (447-473). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Temurçin, K. ve Şenol, P. (2008). Kırsal Alanda Kamusal Hizmet Sunumlarındaki Dönüşümün Mekânsal Etkileri: Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edeb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, 185-204.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Toroğlu, E. (2006). *Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Tunçdilek, N. ve Tümertekin, E. (1959). *Türkiye Nüfusu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Tümertekin, E. (1968). *Türkiye’de İç Göçler*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.
- Tümertekin, E. (1972). Türkiye’de Kademeli Göçler. *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, Sayı 1, 47-86.
- Tümertekin, E. (1977a). Türkiye’de İç Göçlerde Yeni Eğilimler. *Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 18-33.
- Tümertekin, E. (1977b). Türkiye’de İç Göçler Üzerine. *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, 29-42.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1998). *Beşeri Coğrafya, (İnsan, Kültür, Mekan)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*. İstanbul: İşaret Yay.
- Tütengil, C.O. (1977). *100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Urfalı, A. (2006). *Türkmen Destanı Emirdağ*. Ankara: Uyum Ajans.
- Ünalın, T. (1998). Türkiye’de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi. *Türkiye’de İç Göç içinde* (91-103). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Üner, S. (1972) *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.
- Weeks, J.R. (1994). *Population An Introduction to Concepts and Issues*. Updated Fifth Edition, California: Wadsworth Publishing Company Belmont.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaldızkaya, Ö.M. (1986). *Her Yönüyle Emirdağ*. Ankara: Aslımlar Ofset Matbaacılık.
- Yasa, İ. (1979). *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Ankara: TODAİE Yay.
- Yazıcı, H. (1998). *Orta Sakarya Vadisi’nin Coğrafi Etüdü (Yenice-Alpagut Arası)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Yazıcı, H. (2002). *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*. Ankara: Nobel Yay.
- Yılmaz, C. (1992a). *Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye’de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Yılmaz, C. (1992b). Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri. *Ondokuz Mayıs Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, 285-309.
- Yuyu, L. (2006). The Impact of Rural Migration on Village Development: A Comperative Study in Three Chinese Villages. (Unpublished Pd.D. Thesis) Jhons Hopkins University, Baltimore.
- Yüceşahin, M. ve Özgür, M. (2008). Türkiye'de Kentlerin Kentleşme Düzeylerinin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı 6, (2), 115-139.
- Yüksel, Y. (2007). *Türkiye'de Demografik Geçiş Süreci ve Sosyal Politikalar*. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara: DPT Yay.
- Zühre, Ç. (2006). *Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

HARİTALAR

- 1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası (Ankara Paftası), MTA Genel Müdürlüğü Yay., 1963, Ankara.
- 1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası (Ankara Paftası), MTA Genel Müdürlüğü Yay., 2002, Ankara.
- 1/100.000 Ölçekli Türkiye Topografya Haritaları (J25-J26-J27-K25-K26-K27) Harita Genel Komutanlığı Yay., 1997, Ankara.
- 1/100.000 Ölçekli Afyon İli Toprak Haritası (Afyon İl Arazi Varlığı Raporu içinde), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay., 1994, Ankara.
- 1/100.000 Ölçekli Afyon İli Toprak Haritası (Afyon İli Toprak Kaynağı Envanteri Raporu içinde), Köy İşleri Bakanlığı Toprak-Su Genel Müdürlüğü Yay., 1972, Ankara.
- 1/100.000 Ölçekli Afyonkarahisar İli Çevre Düzeni Planı Haritaları (J25-J26-J27-K25-K26-K27)
(http://www.adybim.org/CDP_Revizyon/index.php Erişim: 30.08.2009)

1/25.000 Ölçekli Afyon İli Köy Haritaları (1981 Köy Envanteri Raporu, Köy Anketleri içerisinde), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay., 1981, Ankara.

WEB SAYFALARI

http://www.amoriumexcavations.org/Site_History.htm Erişim tarihi: 24.04.2009

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/69.html> Erişim tarihi: 22.04.2009

http://www.illeridaresi.gov.tr/default_B0.aspx?content=91, Erişim tarihi: 08.06.2009

<http://www.saglik.gov.tr> Erişim: 12.06.2009

http://www.arem.gov.tr/proje/ars_rapor/ic_goc_sorun_cozum.htm Erişim:30.08.2009

<http://www.haberler.com/koyun-nufusu-7-ye-dusunce-haberi> Erişim: 08.06.2009

www.emirdag.gen.tr

www.emirdag.com.tr

www.emirdag.net.tr

www.emirdagoba.com

www.emirdagim.com

www.emirdag.gov.tr

www.emirdag.bel.tr

www.emirdagvakfi.com

www.emirdaghaber.net

www.emirdaggazetesi.com

www.emirdagilcesi.com

www.baskonak.net

www.baglicalilar.com

www.camilikoyu.com

www.caykislaemirdag.tr.gg/

www.ciftlik.biz

www.dagilgankoyu.com

www.gelincikkoyu.tr.gg

www.karacalara.net

www.karacalarkoyu.com

www.salihler.gen.tr

www.tezkoyu.com

www.toklucak.azbuz.com

www.umraniye26.googlepages.com

www.yarikkaya.com

EKLER

EK 1. EMİRDAĞ İLÇESİNDE GÖÇLERİN ETKİLERİ ve SORUNLARI ANKETİ

EMİRDAĞ İLÇESİ KÖYLERİNDE GÖÇLERİN ETKİLERİ ve SORUNLARI ANKETİ

Bu çalışma Emirdağ ilçesi köylerinde göçlerin tarımsal etkilerini ve sorunlarını belirlemeye yönelik bir araştırmadır. Araştırma sonuçları Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim dalında yapmakta olduğum doktora tez çalışmasında kullanılacaktır. Sorular köylerde meydana gelen göçlerin tarımsal etkilerini belirleyerek göçe bağlı köyde ortaya çıkan değişiklikler ve sorunları tespit etmeye yöneliktir.

Ankete vereceğiniz cevaplar ilçe köylerinde göçlerin tarımla olan etkileşimini ortaya koyacaktır. Anketin sonuçları yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacak olup, kişi, kurum veya şirketlerle paylaşılmayacaktır.

Araştırma kaymakamlık iznine bağlı olarak yürütülmektedir. Araştırmanın başarılı olması sorulara vereceğiniz cevaplara bağlıdır. Anket için ayıracağınız zaman ve cevaplarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Arş. Grv. Mustafa YAKAR
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü
ANS Kampüsü

KÖYÜN ADI:..... **KÖYE BAĞLI (Varsa) MAHALLERİN ADI:**.....

Köy Muhtarının Yaşı:

Eğitim Durumu:

Mesleği:

Muhtarlık Süresi (yıl olarak):

Doğum Yeri (İlçe ve Köy olarak):

KÖYDEN GÖÇLER

1. Köyünüz tarihinde göçler olmuş mu ?

EVET

HAYIR

Cevabınız evet ise;

Nereden gelmişler?.....Kaç hane gelmiş?:.....Ne zaman gelmişler?.....

2. Köyünüz aşağıdakilerden hangisine girmektedir? (Seçeneklerden birisine X işareti koyunuz).

( ) Türkmen köyü ( ) Muhacir köyü ( ) Yörük köyü ( ) Çerkez köyü

( ) Diğer (lütfen yazınız).....

3. Köyünüzden dışarı ilk göç eden kişi ne zaman, nereye ve neden gitti?

Göç Edilen Yıl:.....Göç Edilen Yer:.....Neden gitti?.....

4. Köyünüzden hangi nedenlerden dolayı göç edildi?

Göç Nedeni: 1.....2.....3.....

4.....5.....Diğer.....

5. Köyünüzden en fazladan en aza doğru göçler ne zaman oldu? (Önem sırasına göre numaralandırınız)

( ) 1950 ÖNCESİ ( ) 1950-1960 ( ) 1960-1970 ( ) 1970-1980 ( ) 1980-1990

( ) 1990-2000 ( ) 2000-SONRASI

6. Köyünüzden yurtiçine nerelere göç oldu?

	1	2	3	4	5
Gidilen Yer					
Göçle Giden Hane Sayısı					
Ne Zaman Gidildi?					

7. Köyünüzden yurtdışına yurtdışına göç oldu mu?

EVET

HAYIR

Cevabınız evetse, hangi ülkelere?

	1	2	3	4	5
Gidilen Ülke					
Göçle Giden Hane Sayısı					
Ne Zaman Gidildi?					

8. Köyünüzden yurtiçine göç edip sonra geri dönenler oldu mu?

EVET

HAYIR

Cevabınız evetse, nerelerden geri geldiler?

	1	2	3	4	5
Gelinen Yer					
Göçle Gelen Hane Sayısı					
Ne Zaman Gelindi?					

9. Köyünüzden yurtdışına göç edip sonra geri köye dönenler oldu mu?

EVET

HAYIR

Cevabınız evetse, hangi ülkelerden geri geldiler?

	1	2	3	4	5
Gelinen Ülke					
Göçle Gelen Hane Sayısı					
Ne Zaman Gelindi?					

10. Köyünüze mevsimlik işçi getirilir mi?

EVET

HAYIR

Cevabınız evet ise;

Nerelerden Gelirler: .....

Gelenler Ne İşlerde Çalışır:.....

Kaç Kişi Gelir:.....Ne Zaman Gelinip Ne Zaman Gidilir:.....

11. Köyünüzden mevsimlik işçi olarak giden olur mu? EVET HAYIR

Cevabınız evet ise;

Nerelere Gidilir: .....

Gidenler Ne İşlerde Çalışır:.....

Kaç Kişi Gider:.....Ne Zaman Gidilip Ne Zaman Dönülür:.....

12. Köyünüzde yıl içerisinde hane sayısı değişimi nasıldır?

Yıl boyunca (yaz-kış) sürekli kalan hane sayısı:.....Yazınki hane sayısı:.....

KÖYÜN TARIMSAL YAPISI

1. Köyünüzdeki hanelerin geçim kaynağı dağılımı göçler başlamadan önce ve günümüzde nasıldır?

Geçim Kaynakları	Göçten Önce	Günümüzde
Sadece tarımla geçinen haneler		
Sadece hayvancılıkla geçinen haneler		
Tarımda birinci sırada hayvancılığın ikinci sırada olduğu haneler		
Hayvancılığın birinci sırada tarımın ikinci sırada olduğu haneler		
Tarımla birlikte işçilik (tarım, inşaat, madencilik vb) yapan haneler		
Hayvancılıkla birlikte işçilik (tarım, inşaat, madencilik vb) yapan haneler		
Tarım, Hayvancılık ve İşçilik dışında işlerde çalışan haneler		
Göç edenlerin gönderdiği paralarla (yurtiçi ve yurtdışı) geçinen haneler		

2. Köyünüzde tarımsal ve hayvansal üretim yapan hanelerin ticari olarak ürettikleri ürünler nelerdir?

Önem Sırası	Satılan tarımsal ürünler	Miktarı (Ton)	Satılan hayvanlar	Satılan Hayvan Sayısı	Satılan hayvansal ürünler	Miktarı (Ton)
Birincisi						
İkincisi						
Üçüncüsü						

3. Köyünüzdeki tarım alanlarının durumu?

	Alan (Dekar)		Alan (Dekar)
Sulanan tarım alanı		Boş bırakılan tarım alanı	
Sulanmayan tarım alanı		Mera alanı	
Nadasa bırakılan tarım alanı		Çayır alanı	
Bağ alanı		Bahçe alanı	

4. Köyünüzde sulama yapıyorsa su nereden sağlanıyor? (Seçeneği işaretleyiniz ve diğer bilgilerini yazınız)

( ) Yeraltı suyu Kuyu Sayısı:.....Kuyuların Açılma Tarihi:.....Sulanan Alan:.....

( ) Yerüstü suyu (çay, dere vb.) Sulama Kanallarının Yapım Tarihi:.....Sulanan Alan:.....

( ) Sulama yapılmıyor.

5. Köyünüzde tarımda sulama yapan ve yapmayan çiftçi hanesi dağılımı nasıldır?

Sulama Yapan Hane Sayısı:

Sulama Yapmayan Hane Sayısı:

6. Köyünüzde kooperatif var mı? (Seçeneği işaretleyiniz ve diğer bilgilerini yazınız)

( ) Sulama Kooperatifi

Kuruluş Tarihi:

Üye Sayısı:

Sulanan Alan:

( ) Kalkınma Kooperatifi

Kuruluş Tarihi:

Üye Sayısı:

( ) Tarım Kredi Kooperatifi

Kuruluş Tarihi:

Üye Sayısı:

7. Köyünüzde tarımsal üretimde neler yapılırsa gelir düzeyi artırılabilir? (Önem sırasına göre yazınız)

Sıra	Tarımsal Üretimi ve Geliri Artırmak İçin Neler Yapılmalı?
1	
2	
3	
4	
5	

8. Köyünüz tarım alanlarının en önemli sorunları nelerdir? (Önem sırasına göre numaralandırınız)

- ( ) Sulamanın çok yetersiz veya hiç olmaması ( ) Kuraklığın bazı yıllar etkili olması
( ) Toprak erozyonunun etkili olması ( ) Doğal gübrelemenin yetersiz olması
( ) Çoraklığın olması ( ) Suni gübrelemenin ve ilaçlamanın yetersiz olması
( ) Taşlık olması ( ) Çiftçinin tarımsal eğitiminin yetersiz olması
( ) Verimsiz olması ( ) Üretim ve pazarlama organizasyonunun yetersiz olması

9. Köyünüzde çiftçilerin toprak mülkiyeti dağılımı göçler başlamadan önce ve günümüzde nasıldır?

Geçim Kaynakları	Göçler Başlamadan Önce	Günümüzde
Topraksız Çiftçi Hanesi Sayısı		
Ortakçılık veya Kiracılık Yapan Çiftçi Hanesi Sayısı		
Toprak Sahibi Olan Çiftçi Hanesi Sayısı		

GÖÇLERİN TARIMSAL ETKİLERİ

1. Köyünüzde göçten önce ekildiği halde günümüzde terkedilmiş (boş bırakılmış) tarım arazisi var mı?

- ( ) Evet Cevabınız evetse; ne kadar alan? (dekar): .....Kaç haneye ait?.....
( ) Hayır

2. Köyden göç ettiği halde arazisini işleyen (kiracı-ortakçıya veren veya kendisi işleyen) hane var mı?

- ( ) Evet Cevabınız evetse; ne kadar alan? (dekar): .....Kaç hane?.....
( ) Hayır

3. Köyünüzde göçlerden sonra günümüzde köydeki çiftçi ailesi başına düşen arazi miktarı arttı mı?

- ( ) Evet, arazi miktarı arttı. ( ) Hayır, arazi miktarı azaldı. ( ) Bir değişiklik olmadı.

4. Köyünüzden göç ettiği halde köyden tarım alanı satın alan var mı?

- ( ) Evet Cevabınız evetse; Bu durumda olan kişi sayısı.....Toplam Arazi Miktarı:.....
( ) Hayır

5. Köyünüzde kimler arazi satın alıyorlar? (Önem sırasına göre numara veriniz)

- ( ) Yurtdışına göç edenler ( ) Yurtiçine göç edenler ( ) Daha çok yurtdışına gidenler
( ) Hem yurtdışı hem yurtiçine gidenler. ( ) Köyde yaşayan çiftçiler
( ) Komşu köylüler ve Emirdağlılar ( ) Arazi satın alımı yok

6. Köyünüzde kimler arazilerini satıyor? (Önem sırasına göre numara veriniz)

- ( ) Yurtdışına göç eden veya göç etmek isteyenler ( ) Yurtiçine göç eden veya göç etmek isteyenler
( ) Traktör vb. tarım aracı satın almak isteyenler ( ) Şehirde gayrimenkul (arsa, dükkan, daire vb.) almak isteyenler

7. Köyünüzde göçlerin (göçten öncesine göre) günümüzde tarımsal üretime etkileri nasıl oldu? (Kutucuğa X işareti koyunuz.)

	Arttı	Azaldı	Etkisi Olmadı		Arttı	Azaldı	Etkisi Olmadı
Tarımla geçinen aile sayısı				Arazinin giderek parçalanması			
Topraksız çiftçi sayısı				Arazi anlaşmazlıkları			
Çok büyük toprak sahibi sayısı				Üretilen ürünlerin getirisi			
Ekilmeyen arazi miktarı				Birim arazi değeri (dönüm fiyatı)			
Eskiden tarlayken günümüzde ekilmeyen arazi miktarı				Kimyasal gübre, kaliteli tohum ve ilaç kullanımı			
Traktör sayısı				Nadasa bırakılan arazi miktarı			
Sulanan arazi miktarı							

8. Köyünüzden göç edenler kazandıkları paralarla köyde tarımsal ne tür yatırımlar yaptılar? (Önem sırasına göre numara veriniz.)

- ( ) Köyde yeteri kadar toprağı olmadığı için göç edenler toprak ve traktör satın aldılar.
( ) Köyde tarım toprağı ve traktör alınca geri köye dönerek çiftçilik yapmaya başladılar.
( ) Köyde kalan aile fertlerinin tarım toprağı ve traktör almalarına maddi destek sağladılar.
( ) Kazandıklarını köyde ev yaptırarak değerlendirdiler.
( ) Kazandıkları ile buldukları (göç ettikleri) yerde gayrimenkul (arsa, av, dükkan, vb.) aldılar.
( ) Kazandıklarını köyde hiçbir yatırımda kullanmadılar.
( ) Diğer.....

9. Köyünüzden göç eden aileler arazilerini nasıl kullanıyorlar? (Önem sırasına göre numara veriniz.)

- ( ) Arazi kiraya veya ortağına verilerek işletiliyor. ( ) Kendisi zaman zaman gelerek işliyor.
( ) Arazi yakınları (baba veya kardeşler) tarafından işletiliyor. ( ) Arazi herhangi birisine satılıyor.
( ) Arazi boş bırakılıyor.

10. Köyünüzden göç eden ailelerin arazilerini satmama nedeni nedir? (Önem sırasına göre numara veriniz.)

- ( ) Gelecekte bir gün köye geri döneceğini düşünüyor.
( ) Bir kısmı şehirde oturduğu halde köydeki arazisini kendisi işletiyor.
( ) Kullanılmadığı halde baba yadigarı düşüncesiyle satmak istemiyor.
( ) Kiraya veya ortağına vererek arazisinden kendine ek gelir sağladığı için satmak istemiyor.
( ) Satmak istediği halde arazi para etmiyor ve alacak kimse olmadığı için satamıyor.
( ) Araziyi köyde oturan yakınları işlediği için satmıyor.
( ) Diğer .....

11. Köyünüze ilk traktör ne zaman alındı?

İlk traktör alım yılı.....Şu andaki traktör sayısı:.....Traktör yaygınlaşması ne zaman başladı?.....
Traktör köyünüze girdikten sonra ekilen alanlar genişledi mi? ( ) Evet ( ) Hayır ( ) Etkisi Olmadı

12.

Köyünüzde aşağıdaki durumlar göç nasıl etkilediğini karşısındaki kutucuğa X işareti koyarak cevaplayınız.	1	2	3	4
Traktör ve biçerdöver gibi tarım makinelerinin köyde yaygınlaşması köyden göçleri artırdı.				
Göçler başlamadan önce tarım arazilerinin bir çiftçi hanesini geçindiremeyecek kadar parçalanarak küçülmesi göçleri artırdı.				
Hayvancılığın gerilemesinde hayvancılıkla geçinen ailelerin göç etmesi etkili oldu.				
Köydeki tarım arazileri daha verimli ve sulanabilir durumda olsaydı köyden daha az göç olurdu.				
Köydeki tarım arazisinin büyük bir bölümünde kuru tarım yapılması ve zaman zaman yaşanan kuraklıkların üretimi olumsuz etkilemesi köyünüzden göçü etmeyi hızlandırmıştır.				

Tarım sal üretimde girdilerin sürekli artışı (mazot, gübre, ilaç vb. fiyatları) karşısında köylünün ürettiği ürünün değerinin yeterince artmaması (para etmemesi) aileleri köyü terk etmeye zorlayarak göçe neden olmuştur.				
---	--	--	--	--

1. Kesinlikle Katılıyorum 2. Katılıyorum 3. Katılmıyorum 4. Kesinlikle Katılmıyorum

13. 2001 yılından beri uygulanan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamasının köyünüz tarımındaki etkisi nasıl oldu? (Önem sırasına göre yazınız)

Sıra	DGD'nin olumlu etkileri	Sıra	DGD'nin olumsuz etkileri
1		1	
2		2	
3		3	
4		4	
5		5	
Diğer		Diğer	

14. Köyünüzde bir çiftçinin göç etmemesi (geçinebilmesi) için ne kadar tarım alanına sahip olması gerekir?

	Kuru Tarım	Sulu Tarım
Alan (Dekar)		

15. Şu anda köyünüzde bu miktar araziye sahip olan kaç çiftçi hanesi var? (19. sorudaki verdiğiniz cevaba göre)

Geçinebilme miktarının üzerinde toprağı olan çiftçi hanesi sayısı:.....

Geçinebilme miktarının altında toprağı olan çiftçi hanesi sayısı:.....

16. Köyünüzdeki göç bugünkü haliyle devam ederse gelecekte tarım alanlarının kullanımı nasıl olur? (Önem sırasına göre numara veriniz.)

( ) Köyün arazileri başkalarına satılır. ( ) Göç edenler zaman zaman gelerek topraklarını kendileri işlerler.

( ) Kiraç araziler boş kalır. ( ) Kiracı veya ortakçıya verilerek araziler işlenmeye devam eder.

( ) Sulanan alanlar genişletilerek ekilmeye devam eder. ( ) Diğer.....

17. Diğer köyler veya Emirdağ'dan olup köyünüzden tarım arazisi alan var mı?

( ) Evet Cevabımız evet ise; Bu durumda olan kaç kişi?.....Toplam Arazi Miktarı:.....

( ) Hayır Bu kişiler nereliler?.....

18. Köyünüzdeki göçlerin tarımdaki olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir? (Önem sırasına göre yazınız)

Sıra	Göçlerin tarımdaki olumlu etkileri	Sıra	Göçlerin tarımdaki olumsuz etkileri
1		1	
2		2	
3		3	
4		4	
5		5	
Diğer		Diğer	

Sizin eklemek istedikleriniz var mı?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

EK 2. EMİRDAĞ İLÇESİ KÖYLERİNDE GÖÇLER ve ETKİLERİ ARAZI GÖZLEM FORMU

Köyün Adı:

Gözlem Tarihi:

Köyün (Varsa) Mahalleleri:

1.) Köyün kuruluş yeri neresidir?

- Yamaç Birikinti konisi ve yelpazesi Ova tabanında Plato yüzeyinde
 Dalgalı Taban Arazide

2.) Köy ve çevresinin tarım arazileri karakteri nasıldır?

- Kuru tarım ağırlıklı (% 80 ve üzeri) Kuru tarım daha fazla (% 50 ve üzeri)
 Kuru tarım daha az (% 30 ve daha az)

3.) Köy ve çevresinde sulu tarım arazisi dağılımı nasıldır?

- Sulu tarım ağırlıklı (% 80 ve üzeri) Sulu tarım daha fazla (% 50 ve üzeri)
 Sulu tarım daha az (% 30 ve daha az)

4.) Köy ve çevresinde bağ ve meyve bahçesi dağılımı nasıldır?

- Bağ-Meyve alanları hiç yok Bağ-Meyve alanı kısmen var (50 dönümden az)
 Bağ-Meyve alanı oldukça var (50-100 dönüm) Bağ-Meyve alanı çok fazla (100'den fazla)
 Tamamen terkedilmiş Bağ-Meyve alanları var. Oldukça terkedilmiş Bağ-Meyve alanı
(% 50'den fazla)

5.) Kuru tarım alanlarının terkedilmişlik durumu nasıl?

- Çok fazla (% 80 ve üzeri) Fazla (% 50 ve üzeri) Oldukça (% 30 ve daha az)
 Kısmen (% 10 civarında) Hiç yok

7.) Köyün temel geçim kaynağı görünümü nedir?

- Tarım ağırlıklı (% 80 ve üzeri) Hayvancılık ağırlıklı (% 80 ve üzeri)
 Tarım ve hayvancılık eş düzeyde

8.) Hayvancılık türü nasıl?

- Küçükbaş koyun ağırlıklı Küçükbaş koyunla birlikte kısmen keçi
 Küçükbaş ve büyükbaş eş düzeyde Büyükbaş ağırlıklı

9.) Hayvancılık tipi nasıldır?

- Mera hayvancılığı ağırlıklı Ahır hayvancılığı ağırlıklı

10.) Ekilen kuru tarım ürünleri neler?

- Arpa Buğday Yulaf Çavdar Fiğ/Korunga Haşhaş

11.) Ekilen sulu tarım ürünleri nelerdir?

- Şekerpancarı Ayçiçeği Mısır

12.) Köyün fiziki görünümü nasıl?

- Düzenli ve bakımlı (% 80'den fazla) Kısmen düzenli ve bakımlı (%50'den fazla)
 Büyük ölçüde bakımsız (% 80'den fazla) Tamamen yıkık-dökük halde

13.) Köyde konutların durumu nasıl?

- Büyük ölçüde eski tip konutlar hakim ((% 80'den fazla) Kısmen eski konutlar hakim
(%50'den fazla)
 Eski konutlar çok fazla değil (% 30'dan az)

14.) Köyden göç edenler tarafından yeni yapılmış (lüks sayılabilecek ve çoğunlukla çok katlı) sadece dönemlik kullanılan konut dağılımı nasıldır?

- Hiçbir konut yok Konut sayısı 5'i geçmez Konut sayısı 5-10 arasında
 Konut sayısı 10-20 arasında Konut sayısı 20'den fazla

15.) Köydeki okulun durumu nasıldır?

- 5 yıldır kullanılmıyor. 10 yıldan fazla kullanılmıyor. 20 yıldan fazla kullanılmıyor.
 Harabe hale gelmiş Yıkılmış Kullanılıyor

16.) Köyde sağlık ocağı durumu nasıldır?

- 5 yıldır kullanılmıyor. 10 yıldan fazla kullanılmıyor. 20 yıldan fazla kullanılmıyor.
 Harabe hale gelmiş Yıkılmış Kullanılıyor Hiç yapılmamış

17.) Köydeki kooperatif, vb. diğer kuruluşların durumu nasıldır?

- 5 yıldır kullanılmıyor 10 yıldan fazla kullanılmıyor. 20 yıldan fazla kullanılmıyor.
 Harabe hale gelmiş Yıkılmış Kullanılıyor Hiç yapılmamış

18.) Köyün ekonomik durumu nasıldır?

- Çok iyi İyi Orta Düşük Çok düşük

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler Adı Soyadı : Mustafa YAKAR
Doğum Tarihi : 25.12.1979
Doğum Yeri : Kargı/Çorum
Email : yakar@aku.edu.tr

Öğrenim Durumu

1984-1989 İlkokul Akkise Köyü İlkokulu Kargı/ÇORUM
1989-1992 Ortaokul Kargı Lisesi (Orta Kısım) Kargı/ÇORUM
1992-1995 Lise Kargı Lisesi Kargı/ÇORUM
1996-2000 Lisans Ankara Üniversitesi. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü ANKARA.
2001- 2004 Yüksek Lisans Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. ANKARA.
2005- --- Doktora Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. A.KARAHİSAR.

İlgi Alanları Nüfus Coğrafyası, İç Göçler, Kırsal Kalkınma ve Planlama
Mesleki Tecrübe 2002- --- **Araştırma Görevlisi** Afyon Kocatepe Üniv. Fen-Edb. Fak. Coğrafya Bölümü

Katıldığı Projeler

1. **Eber Gölü Sulak Alanında Doğal Ortam Koşulları.** 041 FenEd. 08 Nolu AKÜ Bilimsel Araştırmalar Komisyonu Projesi (2005).
2. **Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı.** 2004-2005 Afyonkarahisar Valiliği Acil Durum Yönetimi ve Bilgi İşlem Merkezi (ADUYBİM), AFYONKARAHİSAR (2005)
3. **Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı Anketi Projesi.** 2005-2006 Afyonkarahisar Valiliği Acil Durum Yönetimi ve Bilgi İşlem Merkezi (ADUYBİM), AFYONKARAHİSAR (2006)

Mesleki Üyelik Türk Coğrafya Kurumu

Tezler

Kargı İlçesinin Yerleşme Özellikleri. Lisans Tezi, 2000, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, ANKARA.

Kargı İlçesinin Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi, 2004, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. ANKARA.

Bilimsel Yayınlar

Makale

1. Yakar, M. (2009) “İller Arası ve İl İçi Göçlerde Afyonkarahisar Kenti (1975-2000)” Afyon Kocatepe Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XI, Sa:1, s.141-163.
2. Yakar, M., Yazıcı, H. (2009) “Emirdağ İlçesinde Göçün Tarım Alanlarına Etkisi” Coğrafi Bilimler Dergisi, 7 (2), 163-176.
3. Taş, B. Yakar, M. (2009) “Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı” Coğrafi Bilimler Dergisi, 7 (2), 145-161.
4. Yakar, M. (...) “İller Arası Göçlerde Afyonkarahisar İli” Afyon Kocatepe Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi (Yayında)
5. Yakar, M., Yazıcı, H. (...) “Afyonkarahisar Kentinde Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı ile Analizi” Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi (yayında)